

**LA FALANGE A MALLORCA ENTRE LA
REPÚBLICA I EL PRIMER FRANQUISME:
ESPECTRE SOCIOPOLÍTIC.**

(I)

Ramon Morote Pons.

NOTA PRÈVIA.

- Aquesta tesi ha comptat amb el recolzament d'una Beca per a Joves Investigadors concedida per el Consell Insular de Mallorca el març de 1998.
- A més, aquesta tesi forma part del projecte de recerca sobre el moviment associatiu a les Illes Balears a l'Edat Contemporània DGICIT- PB970138.

AGRAÏMENTS.

- Els meus agraïments al doctor Miquel Durán Pastor (Catedràtic d'Història Contemporània) i al doctor Sebastià Serra Busquets (Professor titular d'Història Contemporània) per la direcció d'aquesta tesi, als companys del "Grup d'Estudi de la Cultura, la Societat i la Política al Món Contemporani", als arxivers i responsables dels diversos arxius i a Mateu Ramon Lidón per proporcionar-me documentació sobre la Falange de Calvià.

ÍNDEX.

	Pàgina.
- <u>INTRODUCCIÓ</u>	20
- <u>FONTS</u>	32
- RELACIÓ DE FONTS CONSULTADES	33
- DESCRIPCIÓ I CRÍTICA DE LES FONTS REFERENTS A AFILIATS	52
- FONTS PERSONALS O INDIVIDUALS	53
- <u>Fitxes de militants</u>	53
- <u>Expedients personals de la Secció Femenina</u>	57
- <u>Fitxes d'afiliades "campesinas"</u>	58
- <u>Fitxes d'infermeres de F.E.T y de las J.O.N.S.</u>	59
- <u>Carnets d'afiliats</u>	59
- <u>Sol·licituds d'afiliació de falangistes masculins</u>	59
- <u>Sol·licituds d'ingrés de flechas femenines</u>	63
- <u>Sol·licituds de carnet definitiu</u>	63
- <u>Comunicacions de baixa de F.E.T. y de las J.O.N.S. per no haver fet la sol·licitud de canvi de carnet</u>	64
- <u>Carnets de simpatitzant estranger</u>	64
- <u>Sol·licituds d'ús de la "Y" roja col·lectiva de la Secció Femenina</u>	65
- <u>Fitxes de la Vieja Guardia</u>	66
- <u>Instàncies per a la concessió de la medalla de la Vieja Guardia</u>	66
- FONTS COL·LECTIVES	67
- <u>Llibres registre d'afiliats</u>	67

- <u>Relacions i llistats d'afiliats</u>	81
- <u>Llistats de milicians</u>	87
- <u>Relacions de membres de la <i>Vieja Guardia</i></u>	92
- ALTRES FONTS.....	93
- COMPARACIÓ DEL GRAU DE CONSERVACIÓ DE FONTS REFERENTS A AFILIATS FALANGISTES A MALLORCA AMB ALTRES TERRITORIS DE L'ESTAT	97
- <u>PRECEDENTS POLÍTIQS DE CAIRE CORPORATIVISTA I IMPLANTACIÓ DE LA FALANGE A L'ILLA</u>	101
- LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA	101
- LA UNIÓ PATRIÒTICA DEL MUNICIPI DE SELVA.....	107
- <u>Evolució de les incorporacions i professions dels afiliats</u>	107
- <u>Personal polític, funcionariat i clergat</u>	111
- DEL 28 DE GENER DE 1930 AL 14 D'ABRIL DE 1931	115
- LA SEGONA REPÚBLICA	119
- <u>LA DRETA ACCIDENTALISTA: DRETA SOCIAL-UNIÓ DE DRETES</u>	119
- <u>L'Agrupació de Treballadors de la Unió de Dretes</u>	134
- <u>La Secció Femenina d'Unió de Dretes</u>	137
- <u>La Joventut d'Unió de Dretes</u>	141
- <u>Volum d'afiliacions</u>	146
- EL CENTRE-DRETA D'ESTELLENCES.....	148
- <u>Nivell socioeconòmic dels afiliats i evolució de les incorporacions</u>	148
- <u>Càrrecs dins el partit</u>	150

- <u>Evolució de les baixes</u>	151
- <u>Afiliats al juliol de 1936</u>	153
- ESCISSIIONS, ADHESIONS I IMPLANTACIÓ DE NOUS PARTITS.....	153
- Dreta Autònoma Balear	153
- Partit Republicà Conservador	156
- Dreta Regional	159
- Partit Agrari Espanyol	160
- <u>LA DRETA MONÀRQUICA: COMUNIÓ TRADICIONALISTA I</u> <u>RENOVACIÓ ESPANYOLA</u>	162
- LA COMUNIÓ TRADICIONALISTA.....	162
- <u>La Margarita. Agrupació de Dames Tradicionalistas</u>	167
- <u>El Requeté de Mallorca</u>	168
- <u>La Joventut Escolar Tradicionalista</u>	171
- <u>La Federació de Joventuts Tradicionalistes de Mallorca</u>	173
- RENOVACIÓ ESPANYOLA.....	174
- <u>LA DRETA FEIXISTA ANTERIOR A LA FALANGE</u>	176
- PRESÈNCIA FEIXISTA ESTRANGERA.....	176
- EL PARTIT NACIONALISTA ESPANYOL.....	178
- LA FALANGE ESPAÑOLA DE LES J.O.N.S.	182
- IMPLANTACIÓ DE LA FALANGE A LA PART FORANA.....	201
- LA SECCIÓ FEMENINA.....	203
- EL SINDICAT ESPANYOL UNIVERSITARI (SEU).....	204
- LA CENTRAL OBRERA NACIONAL SINDICALISTA.....	207

- EVOLUCIÓ DE LES INCORPORACIONS I NIVELL SOCIOECONÒMIC

<u>DELS AFILIATS</u>	210
- LA FALANGE DE POLLENÇA	210
- LA <i>VIEJA GUARDIA</i>	210
- INCORPORACIONS ENTRE L'AGOST DE 1936 I L'ABRIL DE 1937.....	215
- INCORPORACIONS ENTRE EL DECRET D'UNIFICACIÓ I EL FEBRER DE 1938.....	223
- CONJUNT D'AFILIATS.....	227
- LA FALANGE D'INCA	230
- LA <i>VIEJA GUARDIA</i>	230
- AFILIATS ENTRE L'AGOST DE 1936 I EL DECRET D'UNIFICACIÓ.....	235
- AFILIATS ENTRE EL DECRET D'UNIFICACIÓ I LA FI DE LA GUERRA.....	242
- CONJUNT D'AFILIATS.....	249
- LA FALANGE DE SON SERVERA	252
- LA <i>VIEJA GUARDIA</i>	252
- INCORPORACIONS ENTRE L'AGOST DE 1936 I EL MARÇ DE 1937.....	255
- INCORPORACIONS ENTRE EL JUNY DE 1937 I EL GENER DE 1938.....	259
- CONJUNT D'AFILIATS.....	262
- LA FALANGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR	265
- LA <i>VIEJA GUARDIA</i>	265
- AFILIACIONS DES DE L'AGOST DE 1936 FINS AL DECRET D'UNIFICACIÓ.....	269

- INCORPORACIONS ENTRE EL DECRET D'UNIFICACIÓ I L'OCTUBRE DE 1937.....	274
- CONJUNT D'AFILIATS.....	276
- LA FALANGE DE BINISALEM	278
- <i>LA VIEJA GUARDIA</i>	278
- INCORPORACIONS ENTRE L'AGOST DE 1936 I L'ABRIL DE 1937.....	283
- INCORPORACIONS ENTRE EL JULIOL DE 1937 I LA FI DE LA GUERRA.....	287
- CONJUNT D'AFILIATS.....	289
- INCORPORACIONS DESPRÉS DE LA FI DE LA GUERRA.....	291
- LA FALANGE DE CALVIÀ	293
- <i>LA VIEJA GUARDIA</i>	293
- INCORPORACIONS ENTRE L'OCTUBRE DE 1936 I L'ABRIL DE 1937.....	297
- INCORPORACIONS ENTRE L'OCTUBRE I EL DESEMBRE DE 1937.....	299
- CONJUNT D'AFILIATS.....	301
- LA FALANGE DE LLORET DE VISTALEGRE	303
- <i>LA VIEJA GUARDIA</i>	303
- INCORPORACIONS ENTRE L'AGOST DE 1936 I L'ABRIL DE 1937.....	304
- INCORPORACIONS ENTRE EL MAIG I EL DESEMBRE DE 1937.....	306
- CONJUNT D'AFILIATS.....	307
- LA FALANGE DE SELVA	309
- <i>LA VIEJA GUARDIA</i>	309
- INCORPORACIONS ENTRE L'AGOST DE 1936 I L'ABRIL DE 1937.....	310
- INCORPORACIONS ENTRE EL MAIG DE 1937 I EL MARÇ DE 1939.....	311

- CONJUNT D'AFILIATS.....	314
- AFILIATS DESPRÉS DE LA FI DE LA GUERRA.....	315
- LA FALANGE DE CAIMARI-MOSCARI.....	316
- <i>LA VIEJA GUARDIA</i>	316
- AFILIATS ENTRE L'AGOST DE 1936 I LA PROMULGACIÓ DEL DECRET D'UNIFICACIÓ.....	317
- INCORPORACIONS ENTRE EL MAIG DE 1937 I EL SETEMBRE DE 1938.....	317
- CONJUNT D'AFILIATS.....	319
- LA FALANGE DE MANCOR DE LA VALL.....	321
- <i>LA VIEJA GUARDIA</i>	321
- AFILIATS ENTRE L'AGOST DE 1936 I L'ABRIL DE 1937.....	322
- AFILIATS ENTRE EL MAIG DE 1937 I EL FINAL DE LA GUERRA.....	323
- CONJUNT D'AFILIATS.....	323
- LA FALANGE D'ESTELLENCES.....	325
- <i>LA VIEJA GUARDIA</i>	325
- AFILIATS ENTRE L'AGOST DE 1936 I EL GENER DE 1937.....	325
- CONJUNT D'AFILIATS.....	327
- LA FALANGE DE BINIAMAR.....	328
- <i>LA VIEJA GUARDIA</i>	328
- AFILIATS ENTRE L'AGOST DE 1936 I EL DECRET D'UNIFICACIÓ.....	328
- INCORPORACIONS ENTRE EL SETEMBRE DE 1937 I EL GENER DE 1938.....	329
- CONJUNT D'AFILIATS.....	330

- LA FALANGE DE BANYALBUFAR.....	331
- LA VIEJA GUARDIA DE LA FALANGE DE SANTANYÍ.....	332
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ARTÀ.....	335
- ABANS DE L'ALÇAMENT I FINS A LA FI DEL JULIOL DE 1936.....	335
- AFILIADES ENTRE L'AGOST DE 1936 I L'ABRIL DE 1937.....	339
- AFILIADES ENTRE EL JULIOL DE 1937 I EL MARÇ DE 1938.....	342
- CONJUNT D'AFILIATS.....	346
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE BINISALEM.....	349
- INCORPORACIONS ENTRE L'AGOST DE 1936 I L'ABRIL DE 1937.....	349
- INCORPORACIONS ENTRE EL JULIOL DE 1937 I EL MAIG DE 1938.....	352
- CONJUNT D'AFILIADES.....	353
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ALARÓ.....	355
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE LA COLÒNIA DE SANT PERE.....	359
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE SELVA.....	361
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ESTELLENCES.....	363
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE MANCOR DE LA VALL.....	364
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE CAIMARI.....	365
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE BANYALBUFAR.....	366
- LES FLECHAS FEMENINES.....	367
- CONJUNT D'AFILIATS FINS A LA FI DE LA GUERRA.....	371
- <u>AFILIATS MASCULINS</u>	371
- PROFESSIONS.....	372

- <u>Conjunt d'afiliats</u>	372
- <u>La Vieja Guardia</u>	380
- <u>Afiliats entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937</u>	385
- <u>Afiliats entre la promulgació del Decret d'Unificació i la fi de la guerra</u>	390
- EDATS.....	395
- <u>Conjunt d'afiliats</u>	395
- <u>La Vieja Guardia</u>	396
- <u>Afiliats entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937</u>	396
- <u>Afiliats entre el maig de 1937 i la fi de la guerra</u>	397
- QUOTES.....	399
- <u>Conjunt d'afiliats</u>	399
- <u>La Vieja Guardia</u>	400
- <u>Afiliats entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937</u>	401
- <u>Afiliats entre el maig de 1937 i la fi de la guerra</u>	402
- MILITANTS DE 1a LÍNIA.....	403
- ADHERITS.....	408
- <u>AFILIADES A LA SECCIÓ FEMENINA</u>	415
- PROFESSIONS DE LES AFILIADES.....	416
- <u>Conjunt d'afiliades</u>	416
- <u>Afiliades fins al juliol de 1936</u>	417
- <u>Afiliades entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937</u>	417
- <u>Afiliades entre el maig de 1937 i el febrer de 1939</u>	418
- PROFESSIONS DE LES MARES.....	419
- <u>Conjunt d'afiliades</u>	419

- <u>Afiliades fins al juliol de 1936</u>	419
- <u>Afiliades entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937</u>	420
- <u>Afiliades entre el maig de 1937 i el maig de 1938</u>	420
- PROFESSIONS DELS PARES.....	421
- <u>Conjunt d'afiliades</u>	421
- <u>Afiliades fins al juliol de 1936</u>	422
- <u>Afiliades entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937</u>	423
- <u>Afiliades entre el maig de 1937 i el maig de 1938</u>	424
- EDATS.....	426
- <u>Conjunt d'afiliades</u>	426
- <u>Afiliades fins al juliol de 1936</u>	426
- <u>Afiliades entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937</u>	427
- <u>Afiliades entre el maig de 1937 i el de 1938</u>	427
- ESTAT CIVIL.....	428
- QUOTES.....	429
- <u>Conjunt d'afiliades</u>	429
- <u>Afiliades fins al juliol de 1936</u>	429
- <u>Afiliades entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937</u>	430
- <u>Afiliades entre el maig de 1937 i el maig de 1938</u>	430
- CATEGORIES.....	431
- <u>ANTECEDENTS POLÍTICS</u>	433
- FALANGISTES PROCEDENTS D'ACCIÓ POPULAR AGRÀRIA	433
- LA FALANGE DE POLLENÇA.....	433

- LA FALANGE D'INCA.....	439
- LA FALANGE DE SON SERVERA.....	444
- LA FALANGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR.....	449
- LA FALANGE DE BINISALEM.....	453
- LA FALANGE DE LLORET DE VISTALEGRE.....	455
- LA FALANGE DE CALVIÀ.....	460
- LA FALANGE DE CAMPANET.....	461
- FALANGISTES PROCEDENTS DEL PARTIT REPUBLICÀ DE CENTRE.....	462
- LA FALANGE DE POLLENÇA.....	462
- LA FALANGE DE SON SERVERA.....	470
- LA FALANGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR.....	471
- LA FALANGE DE BINISALEM.....	473
- LA FALANGE DE LLORET DE VISTALEGRE.....	474
- LA FALANGE DE BANYALBUFAR.....	475
- AFILIATS PROCEDENTS DEL CENTRE-DRETA D'ESTELLENCES.....	476
- <u>Afiliats al Centre-dreta que el gener de 1937 no eren falangistes.....</u>	<u>481</u>
- FALANGISTES PROCEDENTS DEL PARTIT REGIONALISTA.....	482
- LA FALANGE DE POLLENÇA.....	482
- LA FALANGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR.....	483
- LA FALANGE DE BINISALEM.....	485
- LA FALANGE DE LLORET DE VISTALEGRE.....	487
- FALANGISTES PROCEDENTS DEL PARTIT RADICAL.....	488

- FALANGISTES PROCEDENTS DEL PARTIT REPUBLICÀ FEDERAL.....	490
- FALANGISTES PROCEDENTS D'UNIÓ REPUBLICANA.....	491
- FALANGISTES PROCEDENTS D'ACCIÓ REPUBLICANA I ESQUERRA REPUBLICANA.....	492
- LA FALANGE DE SON SERVERA.....	492
- LA FALANGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR.....	493
- LA FALANGE DE CALVIÀ.....	494
- FALANGISTES PROCEDENTS DEL PSOE.....	495
- LA FALANGE DE BINISALEM.....	495
- LA FALANGE DE CALVIÀ.....	496
- FALANGISTES PROCEDENTS DE PARTITS D'ESQUERRES NO DETERMINATS.....	498
- LA FALANGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR.....	498
- LA FALANGE DE BINISALEM.....	499
- LA FALANGE DE CALVIÀ.....	500
- LA FALANGE DE CAMPANET.....	501
- FALANGISTES PROCEDENTS DE LA UGT.....	502
- FALANGISTES PROCEDENTS D'ALTRES SOCIETATS.....	504
- FALANGISTES PROCEDENTS DEL PARTIT FEIXISTA ITALIÀ.....	506
- FALANGISTES QUE HAVIEN ESTAT AFILIATS A LA UNIÓ PATRIÒTICA.....	507
- CONCLUSIONS.....	513
- AFILIATS PROCEDENTS D'ACCIÓ POPULAR AGRÀRIA.....	513

- <u>Afiliats procedents de les JAP</u>	515
- AFILIATS PROCEDENTS DEL PARTIT REPUBLICÀ DE CENTRE.....	515
- AFILIATS PROCEDENTS DEL PARTIT REGIONALISTA.....	517
- <u>MEMBRES DE LA F.E.T. Y DE LAS J.O.N.S. PROCEDENTS DE LA COMUNIO TRADICIONALISTA</u>	521
- LA FALANGE DE POLLENÇA.....	521
- LA FALANGE D'INCA.....	524
- LA FALANGE DE SON SERVERA.....	526
- LA FALANGE DE BINISSALEM.....	529
- LA SECCIÓ FEMENINA DE BINISSALEM.....	533
- LES DAMES TRADICIONALISTES D'ARTÀ.....	534
- <u>Evolució de les afiliacions (febrer-agost de 1937)</u>	534
- CONCLUSIONS.....	537
- <u>FALANGISTES QUE VAN EXERCIR CÀRRECS DINS EL PARTIT I ALTRES RESPONSABILITATS</u>	544
- CÀRRECS DINS EL PARTIT	544
- LA FALANGE D'INCA.....	544
- LA FALANGE DE SON SERVERA.....	554
- LA FALANGE DE BINISSALEM.....	561
- CONJUNT D'AFILIATS.....	564
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ARTÀ.....	566

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE LA COLÒNIA DE SANT PERE.....	572
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE BINISSALEM.....	573
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ALARÓ.....	576
- DELEGATS SINDICALS LOCALS.....	578
- EL GOVERNADOR CIVIL COM A CAP PROVINCIAL DEL PARTIT...581	581
- FALANGISTES ALS AJUNTAMENTS.....	583
- FALANGISTES QUE OCUPARIEN ALTRES CÀRRECS.....	588
- <u>PERSONES QUE PRESENTAVEN ELS FALANGISTES AL PARTIT.....</u>	591
- LA FALANGE DE POLLENÇA.....	591
- LA FALANGE D'INCA.....	604
- LA FALANGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR.....	618
- LA FALANGE DE CALVIÀ.....	624
- LA FALANGE DE LLORET DE VISTALEGRE.....	629
- LA FALANGE DE SELVA.....	633
- CONCLUSIONS.....	638
- <u>LA FALANGE COM A COS ARMAT.....</u>	640
- ARMES EN POSSESIÓ DELS FALANGISTES.....	641
- LA FALANGE D'INCA.....	641
- LA FALANGE DE SON SERVERA.....	644
- LA FALANGE DE CALVIÀ.....	646
- FALANGISTES AL FRONT DE MANACOR.....	647

- LA CENTÚRIA EXPEDICIONÀRIA DE LA FALANGE (JUNY DE 1937).....	649
- LES MILÍCIES FALANGISTES.....	650
- LA FALANGE DE POLLENÇA.....	650
- LA FALANGE DE CAMPANET.....	651
- LA FALANGE MARÍTIMA.....	652
- FALANGISTES DE POLLENÇA.....	652
- FALANGISTES DE BINISSALEM.....	653
- <u>FALANGISTES PROCEDENTS DE LES MILÍCIES CIUTADANES I INTEGRATS DINS LES MILÍCIES NACIONALS</u>	654
- LES MILÍCIES CIUTADANES.....	656
- LA FALANGE DE POLLENÇA.....	656
- LA FALANGE D'INCA.....	660
- LA FALANGE DE SON SERVERA.....	665
- LA FALANGE DE BINISSALEM.....	666
- <u>La Junta d'Aportació Voluntària a les Milícies Ciutadanes</u>	668
- LA FALANGE DE SANTA MARGALIDA.....	670
- LES MILÍCIES NACIONALS.....	671
- LA FALANGE DE SON SERVERA.....	671
- LA FALANGE DE CALVIÀ.....	673
- LA FALANGE DE SELVA I LA DE CAIMARI-MOSCARI.....	675
- LA FALANGE D'INCA.....	678
- LA FALANGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR.....	679

- CONCLUSIONS.....	680
- <u>FALANGISTES A L'EXÈRCIT</u>	684
- LA FALANGE D'INCA.....	684
- LA FALANGE DE POLLENÇA.....	686
- LA FALANGE DE BINISSALEM.....	687
- LA FALANGE DE SELVA.....	690
- <u>FALANGISTES VALENCIANS I CATALANS REFUGIATS A L'ILLA</u>	691
- <u>OCUPACIONS DE LES FALANGISTES DINS EL PARTIT</u>	694
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ARTÀ.....	695
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ALARÓ.....	704
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE BINISSALEM.....	710
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE SANT JOAN.....	713
- <u>EL COS D'INFERMERES DE LA FALANGE</u>	716
- <u>EVOLUCIÓ DE LES BAIXES</u>	720
- LA FALANGE DE BINISSALEM.....	720
- LA FALANGE DE LLORET DE VISTALEGRE.....	727
- LA FALANGE DE MANCOR DE LA VALL.....	734
- LA FALANGE DE BANYALBUFAR.....	737
- LA FALANGE DE BUNYOLA.....	739

- LA FALANGE DE POLLENÇA.....	741
- LA FALANGE D'INCA.....	742
- LA FALANGE DE SON SERVERA.....	743
- LA FALANGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR.....	744
- LA FALANGE DE SELVA.....	745
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ARTÀ.....	746
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE BINISSALEM.....	749
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ALARÓ.....	752
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ESTELLENCES.....	753
- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE LA COLÒNIA DE SANT PERE.....	755
- LES <i>FLECHAS</i> FEMENINES D'ARTÀ.....	756
- <i>Flechas</i> que van passar a formar part de la Secció Femenina.....	757
- CONCLUSIONS.....	759
- <u>CONCLUSIONS</u>	764
- <u>BIBLIOGRAFIA</u>	777
- FEIXISME	777
- LA FALANGE	779
- Perspectiva estatal	779
- Estudis locals	781
- LA SEGONA REPÚBLICA, LA GUERRA CIVIL I EL FRANQUISME ...782	
- Estat	782

- Balears	790
- Altres regions	798
- BIBLIOGRAFIA SOBRE ARXIUS	800
- Mallorca	800
- Menorca	802
- Resta de l'Estat	802
- <u>ANNEX DOCUMENTAL</u>	805

- INTRODUCCIÓ.

La intenció d'aquesta tesi és estudiar l'evolució de la Falange a Mallorca des de que s'hi va implantar, el 1934, fins que el partit va deixar de tenir el protagonisme que havia adquirit durant la guerra civil, arran de l'evolució del conflicte mundial del qual aquesta havia representat un precedent. Una de les tasques a realitzar, en certa manera amb la categoria d'hipòtesi, és la referida a la documentació conservada als arxius públics. En aquest sentit s'ha fet una recerca exhaustiva per tota l'illa de Mallorca.

L'objecte d'estudi no és pròpiament el partit com a institució sinó com a conjunt o massa d'afiliats. Per això s'ha recollit tota la documentació que aporta informació sobre les dades personals dels falangistes (incloses les afiliades a la Secció Femenina) conservades als arxius públics de Mallorca, que permet estudiar les característiques d'aquests des de molts de punts de vista diferents.

Aquestes dades són principalment les dates d'afiliació (a vegades també les de sol·licitud d'ingrés), professions dels afiliats (també les dels pares i mares de les falangistes), edats en donar-se d'alta, càrrecs exercits dins el partit, partits polítics dels que havien estat membres amb anterioritat, dates i causes de les baixes, etc. L'estudi de cada un d'aquests aspectes es fa per separat, és a dir, cada un d'ells es converteix en el punt de vista en cada cas, en cada capítol, i s'analitzen les característiques dels falangistes concrets estudiats; cada aspecte que constitueix el centre d'atenció en cada cas es posa en relació amb les demés dades. Les variables bàsiques són les professions (s'han ordenat segons el nombre d'afiliats ocupats en cada una d'elles i per sectors productius), edats i quotes mensuals assignades, però també les dates d'afiliació, línies i antecedents polítics.

Evidentment, l'escassetesa i diversitat de fonts al respecte conservades i trobades fan que la anàlisi de la Falange a Mallorca que es fa sigui real però manquen fonts, la majoria d'elles desaparegudes. Amb la documentació utilitzada es pretén obtenir una mostra significativa i orientativa sobre quina va ser l'evolució del partit en el període tractat.

Cada un dels capítols ha estat construït a partir de cada Falange local, també denominades JONS per el propi partit (ordenades segons el volum total d'afiliats a cada una a no ser en qualque cas en que els falangistes d'alguna d'elles que protagonitzen algun capítol són molt pocs respecte als d'altres JONS amb menys afiliats), i després, a les conclusions de cada capítol, en cada cas, es tracten en conjunt la totalitat de falangistes de totes les poblacions de les que es pot considerar que es coneix l'afiliació de la pràctica totalitat de membres del partit entre les dates en què la documentació concreta està datada (les dates divergeixen d'una JONS a una altra segons les circumstàncies pròpies de cada lloc).

Els diversos capítols resultants de la divisió de la anàlisi, després de repassar els precedents polítics de caire corporativista i la implantació de la Falange a Mallorca, són els següents:

- "Evolució de les incorporacions i nivell socioeconòmic dels afiliats". Es tracta d'un estudi bàsicament de l'evolució de les afiliacions fins a la fi de la guerra per homogeneitzar la informació referent a cada JONS ja que va ser fins aquell moment quan es coneixen afiliacions en tots els casos estudiats i, además, fou quan es va produir el gruix de les mateixes (posteriorment i fins a mitjans anys 40 serien escasses). Com ja s'ha dit, es veu per cada Falange local i mes a mes. Tot el període, però, ha estat dividit en tres intervals de temps significatius pel que fa a les dates que els separen, són: abans

de l'Alçament, entre aquest i la promulgació del Decret d'Unificació i després fins a la fi de la guerra¹ (a causa de la indeterminació en alguns casos de la documentació referent a alguna JONS sobre els dies concrets en què es produïren les incorporacions al partit el primer període s'ha fet acabar el darrer dia del juliol de 1936 i el segon a finals d'abril de 1937. Evidentment cap d'aquests intervals no té la mateixa durada però les fites que els delimiten els fan els més idonis per poder determinar els canvis que aquells fets de gran transcendència sobre el partit pogueren tenir sobre les altes que s'hi produïren. Es fa un resum del conjunt d'afiliats durant cada tram cronològic i un altre del conjunt de falangistes donats d'alta fins a la fi de la guerra.

El mateix esquema es reproduïx, a manera de conclusions, pel que fa a la totalitat d'afiliats del conjunt de JONS de les que es considera que es conserven les dades de la pràctica totalitat dels seus afiliats (són les JONS de poblacions que suposaven l'11'3% dels habitants de Mallorca al 1940); així, es poden determinar les diferències entre els afiliats en cada moment i respecte al conjunt. Pel que fa a la Secció Femenina, a les conclusions s'han sumat afiliades d'algunes delegacions locals de les que no estan documentades totes les afiliades pel fet de que si no s'hagués fet les conclusions no aportarien massa més informació que la referent a les afiliades del poble d'Artà i per la significació que pot tenir conèixer les professions dels pares d'algunes falangistes.

- "Antecedents polítics". Es tracta d'estudiar quins eren el falangistes que havien estat afiliats a altres organitzacions polítiques, principalment durant la República, partit a partit. Resulta evident que respecte a alguna Falange local com la d'Inca només van ser

---

¹ **En alguns casos molt concrets s'han reflectit les afiliacions produïdes després de la guerra.**

registrats com a exafiliats els que ho havien estat a partits de dretes, pel seu volum d'afiliats respecte a altres JONS hi haurien d'aparèixer exmembres d'altres partits. Sobre aquest aspecte no es pot dir res respecte a les falangistes.

- “Membres de la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* procedents de la Comunió Tradicionalista”. Aquí s'intenta calibrar quin va ser el pes que els carlistes van tenir dins el partit unificat i com es va produir la unificació. A les conclusions no es fa referència al conjunt d'afiliades perquè pràcticament no aporten més informació que la que es pot veure sobre les dames tradicionalistes d'Artà.

- “Falangistes que van exercir càrrecs dins el partit i altres responsabilitats”. Es pretén determinar les característiques dels dirigents falangistes i si van ser substituïts en algun moment, dels dirigents sindicals locals i si els membres de les corporacions municipals i d'altres institucions de poder local eren falangistes o no.

- “Persones que presentaven els falangistes al partit”. Teòricament els falangistes de cara a ingressar al partit havien hagut de ser proposats per altres dos afiliats. Conèixer qui eren aquestes persones que d'aquella manera van contribuir a la formació del partit pot ser tan important com analitzar qui eren els dirigents del partit, encara que a vegades coincidissin.

- “La Falange com a cos armat”. Aquí s'estudien diversos aspectes dels falangistes que tenen a veure amb el partit com a milícia, com ara qui eren els falangistes que tenien assignades armes, els que van lluitar contra els republicans desembarcats a Porto Cristo o altres afiliats dels que es coneix la seva condició de milicians.

- “Falangistes procedents de les milícies ciutadanes i integrats dins les milícies nacionals”. Es tracta d'estudiar un altre aspecte desencadenat pel Decret d'Unificació no contemplat al parlar dels carlistes.

- “Falangistes a l'exèrcit”. Es pretén donar constància de l'ingrés com a militars de molts falangistes que van fer baixar considerablement el nombre d'afiliats actius a les seves JONS corresponents.

- “Falangistes valencians i catalans refugiats a l'illa”. Es veuen els casos d'alguns refugiats per la guerra a Mallorca que van ingressar al partit o ja en formaven part.

- “Ocupacions de les falangistes dins el partit”. S'estudien quines eren les tasques que van desenvolupar diverses afiliades com a falangistes i com va ser la seva contribució a l'esforç que la guerra va suposar pel territori controlat per les tropes revoltades.

- “El cos d'infermeres de la Falange”. Es tracta de l'únic capítol que no ha estat redactat bàsicament a partir de documentació conservada a cap arxiu municipal.

- “Evolució de les baixes”. Aquí s'analitza com el partit va anar perdent efectius després de la fi de la guerra civil i les raons que ho van provocar. En alguns casos, Lloret de vistalegre i Banyalbufar, es supera l'àmbit temporal de la tesi per tal de poder-ne tenir una visió completa. En el cas d'algunes JONS només es coneix el cas d'alguna baixa però no la totalitat de les produïdes durant un període de temps concret, a pesar d'això s'han inclòs pel seu valor testimonial.

A causa de les característiques pròpies de cada capítol, la seva durada es molt variable.

Entrant en el terreny de les hipòtesis no esmentades fins ara, al llarg de tot aquest desenvolupament es pretenen comprovar algunes qüestions concretes. Així, es vol veure si els afiliats com a militants de primera línia eren més joves i pagaven quotes mensuals menors que les del conjunt d'afiliats o si, per contra, els adherits eren més vells i pagaven més, si el partit va servir només com a recolzament de l'Alçament en un moment en què encara no havia estat possible organitzar-lo a nivell civil a través d'altres organitzacions,

si el carlisme va arribar a tenir un pes específic important, si la Falange va poder superar el dualisme entre autoritats civils i militars, si els primers dirigents falangistes foren substituïts per altres afiliats posteriorment, si els membres del partit van tenir preeminència dins els ajuntaments, si a través de la unificació el partit es va fer amb el control del poder, si les baixes es van produir principalment per raons ideològiques, etc.

Altres temes a tractar són si es poden establir paral·lelismes entre l'evolució de les afiliacions i la formació de partits feixistes a altres estats, quina era la base social del partit i com aquest exercia un control social i polític.

Per altra banda, un altre aspecte a comprovar és si l'obra d'Alfonso de Zayas titulada Historia de la Vieja Guardia de Baleares i publicada el 1955 resulta fiable per a l'estudi de la Falange abans de l'inici de la guerra civil als diversos municipis. Fins ara ha estat utilitzada com a pràcticament l'única font al respecte, al marge de les orals, i ha estat considerada sumament fiable.

Pel que fa als deu municipis dels que es disposa de dades procedents dels arxius públics sobre els seus o les seves falangistes, a continuació s'exposen les dades sobre la seva població i algunes descripcions econòmiques recollides de la documentació conservada a l'Arxiu del Regne de Mallorca procedent del "Archivo Estadístico Provincial"² que ofereix dades sobre les cinc primeres dècades del segle XX (s'ordenen segons el nombre d'habitants al 1940):

- Inca.

---

² **Arxiu del Regne de Mallorca, Estadística, Caja 1.**

1930: 10398 habitants.

1940: 12176 habitants (6135 homes i 6041 dones).

“Ciudad situada en el centro de la isla. Es importante por su comercio y numerosas e importantísimas fábricas de calzado, tejidos y otras. (...) Tiene un mercado semanal los jueves y varias ferias al año, donde concurre puede decirse que todo el elemento agrícola de Mallorca. Hay también un regimiento y un gran cuartel cuya construcción data relativamente de pocos años”.

- Pollença.

1930: 8771 habitants.

1940: 8984 habitants (4526 homes i 4458 dones).

“Se dedican sus habitantes a la agricultura. Hay también fabricación de alfombras. Tiene un hermoso puerto muy frecuentado por veraneantes y turistas, existiendo importantes hoteles entre los que se destacan el de Formentor”.

- Santanyí.

1930: 5582 habitants.

1940: 6295 habitants (3506 homes i 2789 dones).

“Es agrícola y posee importantes canteras de piedra arenisca fina y compacta, buena para estatuas y adornos, muy usada en la Isla y fuera de ella”.

- Artà.

1930: 5779 habitants.

1940: 6005 habitants (2948 homes i 3057 dones).

“En su término hay grandes fincas y diferentes clases de cultivo”.

- Binissalem.

1930: 4205 habitants.

1940: 4231 habitants (2008 homes i 2223 dones).

“Es población muy conocida por sus conservas de albaricoques, fabricación de vinos, la riqueza de sus viñas y los higos que, sobre todo secados al sol, son muy apreciados. Es también población de bastantes importancia industrial, pues además de la fabricación de conservas, ya citada, tiene importantes fábricas de calzado. Son también notables las edificaciones de la localidad y sobre todo la importantísima iglesia parroquial. Para la construcción en este pueblo se empleó y sigue utilizándose la piedra caliza de canteras de su término, distinguiéndose en esto de la mayoría de los restantes Ayuntamientos del llano de la isla, donde se utiliza con preferencia el sillar de piedra arenisca. Tiene estación de ferrocarril y está junto a la carretera de Palma a Alcudia, que es la más concurrida e importante de la isla”.

- Santa Margalida.

1930: 4216 habitants.

1940: 4218 habitants (1969 homes i 2249 dones).

“Está dedicada a la agricultura y figura entre uno de los términos más productores de cereales y legumbres. Tiene una bonita playa llamada Ca’n Picafort, en la que se va desarrollando un poblado”.

- Alaró.

1930: 4238 habitants.

1940: 3895 habitants (1719 homes i 2176 dones).

“Este Ayuntamiento situado al pie de la gran cordillera de la Isla, es más bien industrial que agrícola, sin que por esto esté abandonado el cultivo en su término municipal. El producto que principalmente se cosecha es el aceite, considerándose su clase como de la mejor calidad. La casi única comunicación con el resto de la isla es la carretera de muy

pocos kilómetros que la une con el vecino pueblo de Consell. Las fábricas, en las cuales se emplea la población de Alaró, son de calzado y tienen importancia”.

- Selva.

1930: 4056 habitants.

1940: 3864 habitants (1884 homes i 1980 dones).

“(…) es población agrícola, siendo sus producciones principales: aceite, algarrobas y almendras. Existen también minas de lignito”.

- Sant Llorenç des Cardassar.

1930: 3646 habitants.

1940: 3691 habitants (1797 homes i 1894 dones).

“(…) es eminentemente agrícola. Se segregó este término del de Manacor”.

- Santa Maria.

1930: 3319 habitants.

1940: 3318 habitants (1627 homes i 1691 dones).

“Población situada en la carretera principal de la isla de Mallorca con estación de ferrocarril (...). Existe fabricación de tejidos y de embutidos y otras. Es también agrícola”.

- Son Servera.

1930: 3806 habitants.

1940: 2973 habitants (1628 homes i 1345 dones).

“Se dedican sus pobladores a la agricultura. Segregóse, hace ya tiempo, del término de Artá”.

- Calvià.

1930: 2617 habitants.

1940: 2804 habitants (1489 homes i 1315 dones).

“Es población agrícola y existen en su término bonitas playas. Parte del importante suburbio de San Agustín está situado dentro de este término”.

- Campanet.

1930: 2957 habitants.

1940: 2761 habitants (1294 homes i 1467 dones).

“Sus habitantes se dedican en su gran mayoría a la agricultura”.

- Bunyola.

1930: 2587 habitants.

1940: 2584 habitants (1246 homes i 1338 dones).

“(…), es población agrícola, pero montañosa, con grandes fincas de casas señoriales importantes, siendo sus producciones principales almendras, aceite y algarrobas”.

- Sant Joan.

1930: 2324 habitants.

1940: 2288 habitants (1113 homes i 1175 dones).

“Población agrícola situada en la zona fértil y apropiada para la producción de cereales y legumbres de Mallorca (...)”.

- Mancor de la Vall.

1930: 1262 habitants.

1940: 1124 habitants (531 homes i 593 dones).

“En la zona montañosa está situado este pueblo (...). Sus productos principales son aceites y algarrobas y almendras. Formaba parte antes del término de Selva”.

- Lloret de Vistalegre.

1930: 1197 habitants.

1940: 1066 habitants (509 homes i 557 dones).

“Es población eminentemente agrícola”.

- Banyalbufar.

1930: 913 habitants.

1940: 738 habitants (345 homes i 393 dones).

“Produce gran cantidad de tomates, en sus notabilísimos bancales, base de su riqueza.

Antiguamente formaba parte del término de Esporlas”.

- Estellencs.

1930: 581 habitants.

1940: 640 habitants (330 homes i 310 dones).

“Es terreno muy montuoso y produce algarrobas y aceite. Este término se segregó del de

Puigpuñent”.

- FONTS.

La documentació referent a la Falange s'hauria de conservar als arxius públics d'arreu de l'Estat pel fet d'haver estat el partit únic espanyol. Ademés, la simbiosi que es va produir entre el Govern Civil de cada província i la *Jefatura Provincial* del partit i entre el Consell Local del *Movimiento* i la corporació de cada municipi durant el tardofranquisme farien suposar que la documentació del partit s'hauria de guardar a l'arxiu corresponent, de fet, però, resulta molt difícil poder trobar-ne tant als arxius municipals (els que aquí s'han consultat principalment) com als provincials a causa de que durant la transició cap a la democràcia es va fer desaparèixer en gran mesura; en alguns casos se la van emportar alguns membres del partit i potser es mantengui en mans privades i en altres es va destruir (el fitxer provincial de les Balears es va cremar a Palma prop del monestir de La Real amb la presència de membres del partit, de guàrdies civils i de membres de la policia secreta).

La documentació conservada que s'ha pogut consultar s'enumera a continuació³. Com es pot veure, existeix una gran diversitat en la manera de signar a cada arxiu municipal (algun dels quals encara estava essent catalogat el 1998, com el de Santa Eugènia o Marratxí, i, per exemple, el de Campanet ho està provisionalment) a causa de que ho han estat per institucions diferents (actualment ho estan essent pel Consell Insular) i per professionals que no han seguit els mateixos criteris.

- RELACIÓ DE FONTS CONSULTADES.

ARXIUS MUNICIPALS. (SIGNATURA).

- ALARÓ.

Correspondencia de Falange Española y de las J.O.N.S. 1938-1945 (F-2).

Expedientes personales, fichas, hojas de servicios y circulares de la Sección Femenina (F-9).

- ANDRATX.

Hojas y carnets afiliados F.E.T. y J.O.N.S. 1936-40, 1965-68 (2058).

---

³ **Als arxius municipals de Menorca, Eivissa i Formentera no es conserva documentació com la utilitzada per a la realització d'aquesta tesi. A l'Arxiu Històric Provincial de Maó es conserva documentació que fa referència a les milícies i altres aspectes catalogada amb el nom de Falange (signatures 190-191).**

- ARTÀ.

FE i de les JONS. Secció Femenina.

Expedients personals. 1936-39. (3023)

Llibre registre de les afiliades a la Secció Femenina de la Falange. 1936-1940 (3024).

Llibre de caixa. 1937 (3025).

Carnets d'afiliació, sollicituts d'ingrés, registre d'afiliades. 1936-38 (3027).

- BANYALBUFAR.

F.E.T. y J.O.N.S.

Libro registro de afiliados de F.E.T. (691).

Actes, correspondència, expedients de *Jefatura local del Movimiento*. 1937-1960.

Solicitudes de carnet definitivo (689).

- BINISSALEM.

Actes de la *Junta de la Defensa Pasiva Antiaérea*. 1936-1937 (315/3).

Subscripcions per al *plato único*. 1939-1941 (388/1).

Donatius. 1938-1939. (390/4).

Actes de la *Junta de Aportación Voluntaria de las Milicias Urbanas*. 1937 (724).

Subscripció *Pro-Movimiento Nacional*. 1936-1937 (1509).

Correspondència de la Falange. 1938=1979 (2201/1).

Documentació informativa de la Falange. 1939=1974 (2201/3).

Fitxes de militants de la Falange (2201/4).

Actes de la Secció Femenina. 1936-1938 (2202/2).

Expedients personals de la Secció Femenina. 1938-1942 (2203/1).

- BÚGER.

Libro de caja de F.E.T. y J.O.N.S. 1936.

- BUNYOLA.

“Firmas de adhesión al General Franco”. 1936 (919-Llibre B)

“Órdenes del día. Servicios de plaza Diciembre. 1936

Condecoraciones concedidas por acciones de guerra. 1940.

Reglamento y normas de constitución del gremio local mercantil industrial. 1944.

Circulares internas. 1950.

Solicitud afiliación.

Relación de camaradas del año. 1941.

Expedientes personales de actas de afiliación de F.E.T. y J.O.N.S. 1972.

Relación de solicitantes. 1937.

Correspondencia entradas y salidas. 1936-1950.

Fotocopias del testamento de José Antonio.

Correspondencia 1950 salidas; correspondencia previsión social -entradas- y correspondencia -entradas y salidas. 1950 (920).

Circulares internas de la “Jefatura Provincial de Baleares de F.E.T. y de las J.O.N.S.”
1939-40 (924-Lligall B).

- CALVIÀ.

Falange. Sol·licituds d’afiliació (Carpeta de Falange).

Milícies. “*Justificante de revista para la de comisario*”. Anys 1934-1945 (2.1.5.10).

- CAMPANET.

Correspondencia con la Organización de Milicias Juveniles (Mov.2).

Fichas de afiliados en blanco y rellenas. 1937 (Mov.5).

Lista de los milicianos que tienen que prestar guardias. s/f. (Mov.6).

Delegación Provincial de Información e Investigación. 1938 (Mov.7).

Carnet provisional. 1939 (Mov.8).

Sección Femenina (Correspondencia). 1948 (Mov.9).

- CAMPOS.

Recibos de F.E.T. y J.O.N.S. 1936 (FAL. 6).

- CONSELL.

Actes de *F.E.T. y de las J.O.N.S.* 1937-38 (Llibre 32).

- ESCORCA.

F.E.T. y J.O.N.S. 1936-1941 (299)

- Circulares internas.

- Impresos.

- Declaraciones juradas de afiliación al Movimiento Nacional.

- Seguro de enfermedad del Auxilio Social.

- Telegramas.

- ESTELLENCES.

Libro registro de socios de la C.E.D.A. y F.E. y de las J.O.N.S. (344/2).

Libro de afiliadas del año 1938 (Sección Femenina) (344/3).

- INCA.

Fitxes de militants i adherits (sense signatura).

- LLORET DE VISTALEGRE.

Llibre registre d'afiliacions (526/19).

- LLOSETA.

Delegació Local d'*Auxilio Social* (837/5).

- LLUCMAJOR.

Falange. Correspondència 1936 (2433/10).

- MANACOR.

Actas del consejo local del Movimiento. 1965-71 (Mov.1).

Auxilio Social. 1937-41 (Mov.7).

Organización sindical. 1941 (Mov.8G)⁴.

- MANCOR DE LA VALL.

---

⁴ La signatura d'aquesta documentació inclou una lletra després de la numeració perquè va ser catalogada quan ja s'havia assignat la signatura "Mov.9" a altre documentació (de dates posteriors).

Expedients personals de *Consejeros Locales del Movimiento* i d'afiliats 1969-1971
(381/6).

- POLLENÇA.

Llibre registre d'afiliats a la Falange de Pollença 1936-1938 (801).

- SANTA MARGALIDA.

- Falange.

1936-38. Factures (2885/8).

1937. Qüestionaris (2885/9).

1937-38. Relació de milicians de les milícies nacionals (2885/10).

1936-45. Correspondència (2885/11).

- SANTA MARIA.

Correspondència Secció Femenina (781/1).

- SANTANYÍ.

-*Consejo Local del Movimiento*.

Inventari de la Falange 1939 (610/1).

Expedient de la *Vieja Guardia* 1954-1971 (610/2).

-Correspondència.

Correspondència 1943-1973 (610/4).

-Expedients de personal.

Llista de republicans 1938 (613/1)⁵.

-Subscripcions.

Sol·licituds per afiliar-se a la Falange 1938 (613/3).

-Comptes.

Comptes 1939-60 (614).

Llibre de caixa 1936-1947 (834/4).

- SANT JOAN.

“Consejo Local del Movimiento”

Correspondència.

Sol·licituds d'ús de la “Y” roja col·lectiva de les afiliades locals. 1939 (733/4).

- SANT LLORENÇ DES CARDASSAR.

Registro de afiliados a las J.O.N.S. 1936 (631).

- SELVA.

-“F.E.T- J.O.N.S.”

Llibre registre d'afiliats a F.E.T. 1937 (737/4).

Llistes d'afiliats 1838-1968 (Caixa 737/5).

-“Unión Patriótica”.

Unión Patriótica (741/3).

---

⁵ Aquesta documentació va ser catalogada equivocadament ja que realment es tracta d'un cens de cara a la realització de referèndums datat el 1945.

- SINEU.

Movimiento Nacional. 1937 (20-18).

Donativos Pro-Movimiento Nacional. 1937 (20-19).

Postulación huchas. 1939-1940 (20-20).

- SON SERVERA.

Llibre registre de socis (507/2).

Llibre registre d'afiliats (507/3).

Llibre registre de correspondència -sortides- (507/4).

- VALLDEMOSSA.

Régimen interior.

Correspondencia.

Electricidad, Falange y Sindicatos y Fiscalía de Tasas. Años 1954/1967 (Legajo 14).

- ARXIU DEL REGNE DE MALLORCA.

SÈRIE: GOVERN CIVIL, REGISTRE D'ASSOCIACIONS. (LLIGALL/CARPETA).

Juventud integrista (1602/748).

Círculo Conservador (1607/962).

Centro Maurista de Sóller (1608/1057).

Centre Regionalista (1609/1099).

Círculo Republicano de Centro (1611/1241).

Centre Autonomista (1621/1866).

La Unión de Son Servera (1621/1871).

Agrupación Monárquica Montuirense (1621/1892).

Centro de Albañiles de Sant Llorenç (1622/1904).

Círculo Republicano de Centro de Felanitx (1622/1935).

Círculo Republicano de Centro de Pollença (1622/1938).

Derecha Social (1622/1942).

Comité Republicano de Centro de Capdellà (1622/1944).

Círculo Republicano de Centro de Porreres (1624/1977).

Unión de Derechas (1625/2019).

Derecha Social de Vilafranca (1625/2024)

Círculo Republicano de Centro d'Andratx (1625/2027).

Centro Republicano de Moscari (1625/2053).

Circulo Tradicionalista de Mallorca (1626/2074).

Partido Social Agrario d'Eivissa (1627/2132).

Centro Republicano de Centro de s'Arracó (1627/2132).

Centro Republicano de Centro de Capdepera (1627/2133).

Unión de Derechas de Moscari (1627/2140).

Unión Agraria de Calvià (1627/2154).

Círculo Republicano de Centro d'Inca (1627/2156).

Unión de Derechas de Llubí (1628/2164).

Unión de Derechas de Sineu (1628/2172).

Unión de Derechas d'Ariany (1628/2180).

Requeté de Mallorca (1628/2181).

Unión de Derechas d'Algaida (1628/2199).

Unión de Derechas de Montuiri (1629/2207).

Unión de Derechas de Puigpunyent (1629/2217).

Unión de Derechas de Santa Maria (1629/2221).

Unión de Derechas de Sóller (1629/2240).

Unión de Derechas de Santa Catalina (1629/2243).

Agrupación de Trabajadores de la Unión de Derechas (16239/2244).

Sección Femenina de Unión de Derechas (1629/2246).

Unión Nacional Alemana -NSDAP- (1629/2249).

Sección Femenina de Unión de Derechas de Inca (1629/2253).

Unión de Derechas de Búger (1630/2254).

Juventud de Derechas d'Inca (1630/2257).

Círculo Tradicionalista de Binissalem (1631/2300).

Unión de Derechas de Campanet (1631/2304).

Círculo Tradicionalista de Capdepera (1631/2318).

Círculo Republicano Conservador de Lluçmajor (1631/2335).

Unión de Derechas de Sa Pobla (1631/2336).

Sociedad Agraria de Valldemossa (1631/2338).

Unión de Derechas de Santa Margalida (1631/2340).

Círculo Tradicionalista de Lluçmajor (1631/2341).

Centro y Derechas Republicanas de Montuiri (1631/2342).

Centro Republicano Conservador de Son Servera (1631/2346).

Unión de Derechas de Banyalbufar (1632/2363).

Derecha Autónoma de Lluçmajor (1632/2366).

Margaritas de Capdepera (1632/2366).

Agrupación Escolar Tradicionalista (1632/2370).

Derecha Autónoma Balear (1632/2373).

Juventud Social de Derechas de Bunyola (1632/2388).

Juventud de Unión de Derechas (1632/2400).

Derecha Social d'Artà (1633/2421).

Sección Femenina de Unión de Derechas de Felanitx (1633/2422).

Juventud de Unión de Derechas d'Artà (1633/2447).

Centro Derecha d'Estellencs (1633/2443).

Renovación Española d'Eivissa (1633/2447).

Centro Tradicionalista d'Eivissa (1633/2448).

Círculo Tradicionalista de Manacor (1633/2449).

Falange Española de Balears (1634/2469).

Acción Popular Agraria de Felanitx (1634/2470).

Unión de Derechas de Mancor (1634/2469).

Acción Popular Agraria de Felanitx (1634/2484).

Federación de Juventudes Tradicionalistas de Mallorca (1634/2491).

Derecha Social de Son Servera (1635/2511).

Círculo Tradicionalista de Muro (1635/2516).

Derecha Regional de Lluçmajor (1635/ 2524).

Acción Popular Agraria de Maria de la Salut (1635/2529).

Acción Popular Agraria d'Andratx (1635/2535).

Sindicato Español Universitario (1636/2565).

Acción Popular Agraria de Pollença (1636/2580).

Junta de Ofensiva Nacional Sindicalista de Lluçmajor (1636/2595).

Asociación Alemana de Empleados-Berlín (1637/2615).

Juventud de Acción Popular de Consell (1637/2620).

Juventud de Acción Popular de Montuïri (1637/2628).

Acción Popular Agraria de Lloseta (1637/2629).

Partido Unión Republicana de Pollença (1637/2641)

Renovación Española (1637/2648).

Partido Agrario Español (1638/2652)

Juventud de Acción Popular d'Esporles (1638/2656).

Juventud de Acción Popular de Lloret (1638/2665).

Juventud de Acción Popular de Galilea (1638/2667).

Juventud de Acción Popular de Manacor (1638/2688).

Juventud de Acción Popular de Sant Llorenç (1638/2690).

Juventud de Acción Popular de Santa Margalida (1639/2701).

Centro Regionalista de Muro (1639/2702).

Juventud de Acción Popular de Petra (1639/2738).

Juventud de Acción Popular d'Algaida (1639/2739).

Federación de Gremios y Sindicatos de la O.N.S. de Baleares (1640/2771).

Juventud de Acción Popular de Valldemossa (1640/2755).

Juventud de Acción Popular de Santa Maria (1640/2762).

Arriba España (1640/2767).

La Margarita de Manacor (1640/2768).

Círculo Conservador de Lloret (1640/2790).

Sección Deportiva de Falange de Son Servera (1641/2830).

SÈRIE: GOVERN CIVIL, CORRESPONDÈNCIA (SIGNATURA PROVISIONAL)⁶.

Libro registro de salida negociado 3°. 1939-41 (18).

Libro registro de telegramas dirigidos a autoridades. 1932-45 (48).

Libro registro de salida negociado Orden Públic. 1935-36 (103).

Libro registro de salida negociado 2°. 1938-41 (142).

Libro registro de salida negociado 4°. 1935-41 (171).

Libro registro de salida negociado 1°. 1935-41 (177).

Libro registro de cuentas. 1925-34 (183).

Libro registro de salida negociado 4°. 1939-41 (184).

Libro registro de salida negociado 2°. 1934-38 (185).

Libro registro de salida negociado 2°. 1946-54 (186).

Libro registro de salida negociado 2°. 1954-58 (187).

Libro registro de salida negociado 3°. 1936-39 (217).

---

⁶ Aquesta documentació ha estat consultada durant el procés de catalogació de la mateixa, per això les signatures de localització són provisionals.

SÈRIE: JEFATURA PROVINCIAL DEL MOVIMIENTO (SIGNATURA).

DEPARTAMENTO DE SECRETARÍA-COORDINACIÓN.

Delegada Nacional: Correspondencia. 1951-77 (Mov. 90).

Delegada Nacional y Secretaria Nacional: Circulares, cartas-circulares y oficios circulares. 1947-62 (Mov. 91).

Secretaria Nacional: Correspondencia 1950-61 (Mov. 94).

Fichero de enfermeras de F.E.T. 1939-44 (mov. 187).

SERVICIO SOCIAL.

Registro de entrada de correspondencia. 1938-agost 1944 (Mov. 329).

Registro de expedientes de cumplidoras. 1938-1960 (Mov. 337).

Registro de bajas de cumplidoras. 1938-60 (Mov. 339).

SÈRIE: ESTADÍSTICA.

Caja 1.

- ARXIU DEL CONSELL INSULAR DE MALLORCA. (SIGNATURA).

Llibre d'actes de la comissió gestora de la Diputació Provincial (42, pel·lícula 5).

- ARXIU DIOCESÀ DE MALLORCA. (SIGNATURA).

FALANGE.

Indioteria, conflicto. (III/11/42).

Binissalem, 1937 (III/70/209).

GUERRA CIVIL.

Manacor. (III/127/508).

Petra. (III/140/199)

- PREMSA.

Diari *Correo de Mallorca*. De l'1 de setembre de 1929 al 31 de juliol de 1936 i el juny de 1938.

Diari *Falange i Baleares* (editat per la *Jefatura de Prensa y Propaganda de Falange*). Del 7 de gener de 1937 al 31 de desembre de 1945.

Revista *Aquí estamos* (òrgan oficial de la Falange de Mallorca). Del núm. 1 al 82 (1936-1942), són la totalitat dels números publicats.

Setmanari *Actividad* (de les *Organizaciones Nacional Sindicalistas* de Mallorca). Del núm. 1 (19 de desembre de 1936) al 104 (31 de desembre de 1938).

Setmanari *El Luchador* (de la Comunió Tradicionalista). Del núm. 235 (2 de gener de 1937) al núm. 301 (9 d'abril de 1938). Amb el número 246 es van publicar els exemplars que van aparèixer els dissabte 20 de març de 1937 i el 3 d'abril següent i el número 247 als exemplars publicats el 27 de març i el 10 d'abril, els que ho van ser la setmana posterior (el 17 d'abril) no va ser el 248 sinó el 249 i els de l'1 de maig van ser el número 252 (així, ni el 248 ni el 251 van ser assignats a cap exemplar).

- BIBLIOGRAFIA PRODUÏDA DES DEL PARTIT.

- AAVV, Veinte años de paz en el Movimiento Nacional bajo el mando de Franco. Provincia de Baleares, Gobierno Civil, Mallorca, 1959.

- De ARRESE, José Luis, El programa social de la Falange, Manuales del Pensamiento Falangista I, Editora Nacional, Madrid, 1941.

La Propiedad y la Falange, Manuales del Pensamiento Falangista III, Editora Nacional, Madrid, 1941.

La Revolución de la Falange, Manuales del Pensamiento Falangista IV, Editora Nacional, Madrid, 1941.

El sindicalismo de la Falange, Manuales del Pensamiento Falangista VI, Editora Nacional, Madrid, 1941.

El estado totalitario en el pensamiento de José Antonio, Vicesecretaría de Educación Popular, Madrid, 1945.

El totalitarismo en el pensamiento de José Antonio, Ediciones de la Vicesecretaría de Educación Popular, Talleres tipográficos de la Delegación Nacional de Prensa y Propaganda, Madrid, 1945.

- CAPÓ VALLS DE PADRINAS, Juan, Soy flecha, Imp. de Amengual y Muntaner, Palma de Mallorca, 1938.

- FALANGE ESPAÑOLA TRADICIONALISTA Y DE LAS J.O.N.S., SERVICIOS TÉCNICOS, El problema de la defensa antiérea de las poblaciones, Ed. Casa Colomar, 1937.

- FERNÁNDEZ-CUESTA, Raimundo, La Falange, el Movimiento y el desarrollo político, Ediciones del Movimiento, Madrid, 1974.

- F.E.T. y de las J.O.N.S., Estatutos de la Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S., Mallorca, 1937.

Fundamentos de la nueva España: los 26 puntos de Falange Española y de las J.O.N.S., Editora Nacional, Bilbao, 1939.

- PEMARTÍN, Julián, Teoría de la Falange, Ediciones de la Sección Femenina de F.E.T. y de las J.O.N.S., Madrid, 1952.

- De ZAYAS, Alfonso, Historia de la Vieja Guardia de Baleares, Imp. Sáez, Madrid, 1955.

- ALTRES FONTS BIBLIOGRÀFIQUES.

- BARREIRO, El desembarco en Mallorca. Odio, lamentos y muerte. Héroes y mártires.
Porto Cristo no quiso llamarse Porto Rojo. Memorias de un excombatiente, Imp. Politécnica, Palma, 1992.
- BAYO, Alberto, Mi desembarco en Mallorca (de la guerra civil española), Col. Evast e Aloma, Miquel Font Editor, Palma, 1987.
- DONÉZAR; Javier M.; GARCÍA-NIETO, María C., La España de Franco 1939-1973.
Bases documentales de la España Contemporánea, Volumen 11, Guadiana de Publicaciones, Madrid, 1975.
- FERRARI, Francisco, Mallorca contra los rojos. Fracaso de los desembarcos marxistas en la isla (Diario de un combatiente), Ediciones de Juan Ordinas Rotger, Palma de Mallorca, 1937.
- JAUME, Alexandre, La insurrección de Octubre. Cataluña, Asturias, Baleares, Res Pública Ediciones, Eivissa, 1997.
- MARCÓ, Jaime, De Punta de n´Amer a St. Cyprien, Imp. Gráficas Salas, Palma, 1990.
- PONS, Josep, Memòria de Mallorca, 1936, El Tall, Palma, 1990.
- SCOTT-ELLIS, Priscilla, Diario de la guerra de España, Col. Así Fué. La Historia Rescatada, Plaza & Janés Editores, Barcelona, 1996.
- SERVERA, Rafel, Mirall de la memòria. Son Servera 1940-1950, Llibres de la Nostra Terra, Leonard Muntaner Editor, Palma de Mallorca, 1997.
- VEGAS, Eugenio, Memorias políticas. El suicidio de la Monarquía y la Segunda República, Col. Espejo de España/ 86, Planeta, Barcelona, 1983.

- ALTRES FONTS.

Boletín de la Jefatura Provincial de Baleares (Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.). S'han consultat els números del 2 al 9, publicats entre el 9 d'octubre de 1937 i el 13 de desembre del mateix any (s'han consultat a l'arxiu municipal de Santa Margalida, Falange, 1936-45. Correspondència. -2885/11).

Diario de operaciones de la 2ª Compañía de Milicias de Acción Popular, de 1ª línea. Julio-Octubre 1936. Guerra de Mallorca contra el Marxismo. Palma de Mallorca, 28 d'octubre de 1936 (Biblioteca Bartomeu March, 8º27<21).

Estatutos de la Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S. 31 de juliol de 1939 (Biblioteca de Cultura Artesana, -F-65/19-)

Falanges Juveniles de Franco. Circular n.º 1-1944. Delegación Provincial del Frente de Juventudes de Baleares (Biblioteca Bartomeu March, 8-78<5>).

Estatutos de la Mutualidad Nacional de Previsión Social de la Vieja Guardia. Setembre de 1952 (Arxiu municipal de Santanyí, Expedient de la *Vieja Guardia* 1954-1971 -610/2-).

- DESCRIPCIÓ I CRÍTICA DE LES FONTS REFERENTS A AFILIATS.

Les fonts bàsiques per a la redacció d'aquesta tesi de la relació anterior han estat les que aporten dades personals dels falangistes tant de caire privat com específicament com a afiliats al partit, és a dir, nom, professió, edat, data d'afiliació, línia, quota mensual assignada, vehicles i armes que posseïen, persones que els presentaren com a afiliats, antecedents polítics, càrrecs ocupats dins el partit, data de baixa i causes, moralitat, observacions, etc. Aquesta documentació la formen els llibres registre d'afiliats, les fitxes i carnets de militants, els expedients personals, les sol·licituds d'afiliació i de carnet definitiu, fitxes d'infermeres, fitxes de la *Vieja Guardia*, relacions i llistats d'afiliats, etc. Excepte les fitxes d'infermeres, dipositades a l'Arxiu del Regne de Mallorca, la resta d'aquestes fonts es conserven a arxius municipals.

Algunes d'aquestes fonts (sol·licituds, fitxes, llibres registre d'afiliats...) eren enviades a les diverses *Jefaturas* locals per la Secretaria Provincial del partit i foren produïdes a imprentes; posteriorment havien de ser complimentades pels responsables locals de la Falange. Altres fonts (principalment llistats) foren generades directament a nivell local, bé mecanografiades o bé manuscrites.

En funció de si cada document en concret fa referència a un sol afiliat o a un grup, aquestes fonts es poden dividir en individuals o personals i col·lectives. Les primeres són les següents: fitxes de militants, expedients personals de la Secció Femenina, fitxes

d'afiliades “campesinas”, fitxes d'infermeres de *FET y de las JONS*, carnets d'afiliats, sol·licituds d'afiliació de falangistes masculins, sol·licituds d'ingrés de *flechas* femenines, sol·licituds de carnet definitiu, comunicacions de baixa per no haver fet la sol·licitud de carnet definitiu, carnets de simpatitzant estranger, fitxes de la *Vieja Guardia* i instàncies per a la concessió de la medalla de la *Vieja Guardia*. Les de caire col·lectiu són els llibres registre d'afiliats, relacions i llistats d'afiliats i llistats de milicians i relacions de membres de la *Vieja Guardia*.

A continuació es detalla cada tipus de font:

- FONTS PERSONALS O INDIVIDUALS.

- Fitxes de militants.

Fan referència als afiliats masculins i, a pesar de la denominació amb la que foren inventariades arxivísticament, també registraren les dades del adherits al partit. Només es conserven, als arxius municipals corresponents, les referents als falangistes d'Inca⁷ i Binissalem⁸; són 474 i 245 (3 de repetides en el segon cas) respectivament. Pel que fa a les circumstàncies de la seva conservació s'ha de dir que les d'Inca van ser trobades per

---

⁷ **Fitxes de militants de la Falange (sense signatura).**

⁸ **Fitxes de militants de la Falange (2201/4).**

l'actual cronista oficial del municipi, Gabriel Pieras, dins del fitxer original de fusta olivada dins d'una estància de l'ajuntament.

Al l'encapçalament de cada una hi pot dir "*Falange Española de las J.O.N.S.*" o "*Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.*" (en qualque cas la referència al partit unificat fou afegida en llapis). Com que el model és el mateix en els dos casos està clar que va estar en ús abans i després de què la unificació es traslluís a nivell documental. En el cas de les fitxes de Binissalem s'annotà en molts de casos tant l'edat com la data de naixement, del que resulta que van ser complimentades el 1938 pel que fa als afiliats fins aquell any (les d'Inca no aporten la data de naixement).

A davall de l'encapçalament hi diu "*Ficha de Militante (o) Ficha de..... Línea.....*", ja s'ha comentat que aquestes fitxes també corresponien als adherits. En el cas de Binissalem no es fa referència a la línia (el 1938 ja no estava en ús la distinció entre militants de 1a i de 2a línia i es passà a la distinció militants/adherits, fins abans només anecdòtica). A Inca la distinció militants/adherits es sol fer a través de les inicials i en alguns casos es fa referència a la distinció entre militants de 1a i 2a línia.

La resta d'informació per la que estava dispostat l'anvers d'aquestes fitxes a la part esquerra era, además del nom i llinatges dels afiliats, la població, número d'ordre, número de carnet, domicili, professió, edat, si tenien automòbil i carnet de conduir, si tenien bicicleta, la quota mensual assignada i si tenien alguna arma i el número de la mateixa. A la dreta l'espai estava destinat a dades referents a l'enquadrament dins el partit: centúria, falange, esquadra, data de l'alta, data de la baixa i causes; també s'hi havia d'adjuntar una fotografia, l'impressió del polgar de la mà dreta i la signatura de l'interessat o, en el seu cas, una creu. A les fitxes dels falangistes inquer només es fa

referència al número d'ordre i al de carnet (provincial) de forma molt puntual i a les dels binissalemers només al número de carnet (es tracta del “*nacional*” per comparació amb els quatre números d'aquest tipus coneguts en el cas de Campanet⁹, superiors al 149000). Pel que fa a l'enquadrament a les diverses centúries, falanges i esquadres, en el cas de Binissalem no se'n fa referència (ja no estaven en ús al complimentar-se les fitxes) i en el cas d'Inca només en funció de les dates d'afiliació. Pel que fa a les baixes, només foren recollides a les fitxes de Binissalem, les quals estigueren, per tant, en ús fins dates més avançades que les dels falangistes del municipi veí; les darreres dates aparegudes a les d'Inca són lleugerament posteriors a la fi de la guerra civil i a les binissalemeres arriben al 1944.

El revers estava destinat a “*Informaciones*”, que eren els noms i domicilis del dos “*camaradas*” que havien presentat a l'afiliat en qüestió al partit i “*Referencias personales*”: moralitat, partit polític al que havia estat afiliat amb anterioritat, idiomes que parlava (estrangers), “*Puede ser destinado a.....*”, càrrecs ocupats dins la Falange (també poden fer referència a les milícies) i observacions. A les fitxes de Binissalem no es fa esment als falangistes que havien presentat a cada afiliat. A l'apartat destinat als possibles llocs de destí dins el partit de les d'Inca es fa referència als afiliats que van lluitar al front de Manacor com a falangistes o amb les milícies ciutadanes i a les observacions es reflexen les incorporacions a l'exèrcit en ambdós casos si bé en el cas de

---

⁹ Arxiu municipal de Campanet, “*Fichas de afiliados en blanco y rellenadas.*” 1937 (Mov. 5).

les fitxes d'Inca a vegades es coneix tal ingrés a través d'incipcions a l'anvers del document.

No es pot afirmar si aquestes fitxes conservades són totes les que van existir en el seu moment, és a dir, si la Falange va comptar amb més afiliats o no als dos municipis. Les xifres d'afiliats semblen possibles en comparació a les d'altres municipis (segons la població on es coneixen amb seguretat les xifres absolutes) si bé a Inca hi hauria menys afiliats que a Pollença (podria ser a causa de la cojuntura particular de cada lloc). En el cas d'un membre del partit que es va traslladar a viure de Binissalem a Inca es conserven les fitxes corresponents a cada arxiu municipal, pel que es pot pensar que en els casos de trasllat sempre quedava constància a través d'una fitxa a la Falange local d'origen (ademés de al llibre registre d'afiliats corresponent) de totes les afiliacions hagudes; el cas que es veurà d'un falangista de Sant Llorenç que va traslladar la seva residència a Pollença pot fer pensar, però, que es tenia l'obligació de traslladar també la fitxa però es veurà que no era així.

Pel que fa a la informació que ofereixen les fitxes, les d'Inca aporten menys informació sobre antecedents polítics del que és habitual a altres municipis, segurament es produïren moltes omissions (cosa que no succeí a Binissalem, on es fa referència inclús als partits d'esquerrers).

Per acabar de tractar la qüestió de les fitxes, s'ha de dir que a l'arxiu de Campanet se'n conserven algunes que responen a una tipologia diferent a la tractada, només quatre de les quals estan complimentades (se n'ha fet referència al parlar del números de carnet "*nacionals*"). Només duen informació a l'anvers que, ademés del nom i llinatges és la següent: edat, professió, estat civil, procedència política, domicili, número de carnet

“nacional” i provincial, data d’ingrés a la “Organización”, quota mensual i si eren mutilats, excombatents i/o oficials de complement. Aquestes darreres apreciacions no foren fetes en cap cas però demostren que aquest model de fitxa és posterior a la fi de la guerra i, per tant, a l’anterior a pesar de què les dates més avançades d’ingrés al partit que hi apareixen són del febrer de 1937 (això va provocar que fossin datades al ser catalogades a l’arxiu en aquest darrer any de 1937 de forma equivocada).

- Expedients personals de la Secció Femenina.

Només se’n conserven als arxius municipal d’Alaró, Artà i Binissalem i en cap cas es tracta de la sèrie completa referent a totes les afiliades locals. Consisteixen en uns plec de fulls que, además de les fotografies i signatures pertinents, aporten les següents dades: número d’expedient, nom i llinatges, estat civil, professió, nom i professions dels pares, data de naixement, categoria, quota mensual, data d’alta, data de baixa i en el cas d’Artà també els idiomes estrangers parlats. També consten d’un historial on es recullia la trajectòria de les afiliades dins el partit (destins, ocupacions, càrrecs, etc.). A Alaró¹⁰ se’n conserven 39, el total d’afiliades superava el centenar, que responen a afiliades fins el desembre de 1937. A l’arxiu d’Artà¹¹ n’hi ha 73 referents a les falangistes del propi poble que es donaren d’alta fins el 20 de març de 1938 (el total d’afiliafes era de 179 i només quatre expedients fan referència a les tradicionalistes) i 13 referents a les falangistes de la Colònia de Sant Pere incorporades fins el desembre de 1937 (el total era de 21). Els

---

¹⁰ **Expedientes personales, fichas, hojas de servicios y circulares de la Sección Femenina (F-9).**

¹¹ **FE i de les JONS. Secció Femenina. Expedients personals. 1936-39 (3023).**

expedients conservats a Binissalem¹² són 39 i responen a falangistes donades d'alta fins el 20 de maig de 1938. Els d'Alaró van estar en ús fins almenys l'octubre de 1939, els d'Artà i de la Colònia de Sant Pere ho degueren estar al menys fins a la fi de la guerra però les darreres dates que apareixen als darrers són del maig de 1938 i als segons del desembre de 1937 i els de Binissalem ho van estar fins el juny de 1942 (quan es produïren les darreres baixes).

- Fitxes d'afiliades "campesinas".

Només se'n conserven 14 referents a les falangistes de la Colònia de Sant Pere a l'arxiu municipal d'Artà¹³. Totes s'afiliaren el desembre de 1937 però no es pot datar amb exactitud quan es cumplimentaren, en tot cas ho foren abans que una relació de 16 afilades existent al mateix arxiu (com es veurà) ja que les edats són un any inferiors. Dues de les fitxes fan referència a la mateixa falangista i tres de les afilades que hi apareixen no surten a la relació anomenada. Aquestes fitxes estaven destinades a les *Jefaturas* locals de la Secció Femenina de petites localitats marcadament agràries pel que fa a la seva estructura socioeconòmica i aporten les següents dades: nom i llinatges, número local, edat, data d'afiliació i estat civil; una sèrie de preguntes: "*¿Sabe leer?, ¿Sabe escribir?, ¿Qué trabajos realiza?, ¿que industrias rurales o familiares explota?*" I

---

¹² **Expedients personals de la Secció Femenina. 1938-1942 (2203/1).**

¹³ **FE i de les JONS. Secció Femenina. Carnets d'afiliació, sol·licituds d'ingrés, registre d'afiliades. 1936-38 (3027).**

informació sobre “*Conocimientos*” i “*Aptitudes*” (tots els apartats foren complimentats).

El revers de les fitxes estava en blanc i no duien fotografia.

- Fitxes d’infermeres de *F.E.T. y de las J.O.N.S.*

Són, com ja s’ha dit, les úniques fonts dipositades a l’Arxiu del Regne de Mallorca¹⁴ que s’han utilitzat de cara a obtenir dades personals de, en aquest cas, afiliades a la Falange. Fan referència a 116 infermeres però les fitxes repetides superen la vintena (la informació arriba fins a l’any 1950). Les dades que aporten (sempre a l’anvers) són les següents: llinatges, nom, any de naixement, número d’expedient, estat civil, adreça, títols sanitaris, llocs d’obtenció i data, data d’afiliació al partit i província (freqüentment hi apareix la població) i destins (dates, llocs i observacions).

- Carnets d’afiliats.

Només se n’han localitzat 5 a l’arxiu municipal de Campanet¹⁵ ja que, de fet, els carnets havien d’estar en possessió dels propis falangistes. Són carnets provisionals de 5 adherits afiliats el 10 de novembre de 1939 (el més jove tenia 33 anys) amb el número de registre “*nacional*” (superiors al 1298000) i provincial (superiors al 26800), categoria, lloc de naixement, edat, estat civil, professió i domicili. El revers dels carnets està ocupat per l’escut de la Falange (el jou i les fletxes).

---

¹⁴ “*Jefatura Provincial del Movimiento. Departamento de Secretaría-Coordinación. Fichero de enfermeras de F.E.T.*”. 1939-44 (Mov. 187).

¹⁵ “*F.E.T. y de las J.O.N.S. Carnet Provisional*”. 1938 (Mov. 8).

- Sol·licituds d'afiliació de falangistes masculins.

Es tracta d'uns documents que es troben a alguns arxius de forma molt puntual a no ser en el cas del de Calvià. Excepte aquests tots corresponen a la mateixa tipologia. Són només tres sol·licituds localitzades a Banyalbufar¹⁶, Bunyola¹⁷ i Santanyi¹⁸, una en cada cas, que aporten informació sobre els següents aspectes: nom i llinatges, data i lloc de naixement, estat civil i nombre de fills, professió i anys d'exercici, "estudis especials", idiomes (estrangers), si tenien o no automòbil i carnet de conduir, quota mensual assignada, antecedents polítics (abans del 14 d'abril de 1931, abans del 16 de febrer de 1936, abans del 17 de juliol de 1936 i després d'aquesta darrera data) i, finalment, la data d'ingrés al partit. Aquests eren els documents sobre els que s'havien de basar la resta dels que recollien dades sobre els afiliats. S'ha de dir que se'n conserven d'iguales a Selva¹⁹ però fan referència a altes del anys 50 i 60.

---

¹⁶ Està dins el "*Libro registro de afiliados de F.E.T.*" (691).

¹⁷ "*Solicitud afiliación*" dins el conjunt de documents que correspon a la signatura (920).

¹⁸ Sol·licituds per afiliar-se a la Falange. 1938 (613/3). A pesar del plural de la signatura només se'n conserva una.

¹⁹ Llistes d'afiliats. 1938-1968 (Caixa 737/5).

Les sol·licituds d'afiliació de Calvià conservades²⁰ són uns documents generats a màquina i no a través d'impremta com els anteriors. Són 128 sol·licituds que fan referència a 121 afiliats, ja que algunes estan repetides, que van ingressar a la Falange entre el maig de 1936 i el febrer de 1938. Contenen espai per les següents dades: número registre de la sol·licitud, nom i llinatges, domicili, edat, professió, línia, vehicles que posseïen, armes que posseïen, quota mensual, partit al que pertanyien, població i data de la sol·licitud, data en la qual s'exposava la sol·licitud a efectes de reclamació i data de l'acord d'admissió (hi ha un espai destinat a escriure-hi "NO" en cas de què la decisió fos negativa però no està anotat cap vegada); entre la primera i la segona data hi ha un espai per la signatura de l'interessat i pel nom i signatura de les persones que l'havien proposat com a afiliat (les signatures no hi apareixen). Com que els números sota els quals foren registrats arriben a xifres més elevades cal pensar que el total d'afiliats durant aquell període era molt superior: el del falangista número 85 pel que fa a les dates d'ingrés (la seva era el 19 de novembre de 1937) era el 121 i el del falangista 84 (donat d'alta el 20 d'octubre de 1937) era el 146, com es veu no es seguia en el número de registre de les sol·licituds que es van anotar una relació estricta amb la data d'ingrés. Per altra banda, a l'encapçalament de cada document hi diu "*Falange Española Tradicionalista de las J.O.N.S.*", és a dir, que molts d'ells van ser complimentats amb seguretat després de què l'ingrés al partit dels afiliats corresponents ja s'hagués fet efectiu (els falangistes incorporats fins l'abril de 1937 eren almenys 47).

---

²⁰ **Dipositades actualment a l'arxiu municipal (Carpeta de Falange), van ser trobades per Mateu Ramon Lidón a l'edifici que havia servit de seu del partit.**

Pel que respecta a l'original format d'aquestes sol·licituds, s'ha de comentar que fins almenys el desembre de 1964 la *Jefatura* local del partit va comptar entre la seva documentació amb les sol·licituds de la mateixa tipologia que les trobades a Bunyola, Santanyí o Selva ja que la consultada a l'arxiu de Banyalbufar corresponia a un afiliat²¹ que el 12 de desembre de 1964 va engrossar les files del partit en aquest poble, segons el llibre registre d'afiliats²², procedent de Calvià, a on s'havia donat d'alta l'11 de juliol de 1938, segons la sol·licitud. La dicotomia entre els dos tipus de documents pot ser deguda a què la Falange local encara no disposàs del model trobat als altres arxius abans del febrer de 1938. En tot cas, van ser complimentats, almenys en part, després de fer-se efectives les incorporacions al partit dels corresponents membres, com demostra l'encapçalament referent al partit unificat; ademés, la manca de les signatures dels suposats sol·licitants i de les persones que els proposaven (en el cas de què s'anomenin) i que l'ordre dels números de registre no es correspongui amb el de l'ingrés efectiu al partit demostren que aquestes sol·licituds no van ser emprades, per tant, per al seu suposat ús. Que estiguessin olvidades a l'edifici que servís de seu de la Falange local podria indicar que havien deixat de servir a la direcció del partit, aquest no hauria estat el cas de l'altre tipus que, com s'ha vist, va estar en ús fins 1964 com a mínim; és molt probable que no es conservin a Calvià, com la resta de documents del partit, a causa de què a finals del franquisme era habitual que estàs dipositada als ajuntaments respectius a causa de la simbiosi existent pel que fa a la identitat dels membres de les corporacions

---

²¹ **Era Felip Bañuls Benavent, carrabiner nascut el 16 de setembre de 1897 a Santa Catalina (Palma).**

²² **“*Libro registro de afiliados de F.E.T.*” (691).**

municipals i del *Consejo Local del Movimiento* i al fer-se desaparèixer aquesta paperassa durant la transició es veu que es va olvidar la de l'antic local. No es poden desestimar, però, altres hipòtesis sobre l'origen i conservació d'aquestes fonts.

- Sol·licituds d'ingrés de flechasfemenines.

Només se'n conserven 17 a l'arxiu municipal d'Artà²³ i fan referència a afiliades entre el 5 d'octubre de 1936 (data en què s'incorporaren les 12 primeres *flechas* del poble) i el 28 de maig de 1937 (el total d'afiliades arribaria a 38 i l'alta d'aquell dia seria la darrera abans de fer-se efectiva la unificació). Aporten, a més del nom i llinatges, les dates de naixement i d'alta, el número local, la quota assignada i l'escola on estudiaven.

- Sol·licituds de carnet definitiu.

Les úniques localitzades són les de dos falangistes de Banyalbufar²⁴ i són similars a les sol·licituds d'afiliació pel que fa a la informació que aporten: nom i llinatges, data de naixement, data de la sol·licitud, professió, antecedents polítics (abans del 14 d'abril de 1931, abans del 16 de febrer de 1936, abans del 17 de juliol de 1936 i després d'aquesta

---

²³ **FE i de les JONS. Secció Femenina. Carnets d'afiliació, sol·licituds d'ingrés, registre d'afiliades. 1936-38 (3027).**

²⁴ **“Solicitudes de carnet definitivo” (689).**

data) i observacions (fan referència en un cas a què un d'ells era voluntari a un vaixell auxiliar, Damià Tomàs, i a que l'altre s'havia afiliat a la Milícia Nacional, Guillem Vich). L'apartat destinat als antecedents polítics de Damià Tomàs no va ser complimentat (potser que no en tengués però també es podria haver especificat “ninguno”).

- Comunicacions de baixa de F.E.T. y de las J.O.N.S. per no haver fet la sol·licitud de canvi de carnet.

Fan referència als carnets del partit unificat i per la pròpia naturalesa i finalitat dels documents és difícil que puguin existir-ne als arxius. Se'n conserven 3 al d'Artà²⁵ i consisteixen en uns formularis datats el 12 de juliol de 1938 on, además del nom de la falangista concreta, s'exposa el següent:

“Se le comunica que por no haber hecho en el tiempo ordenado la solicitud de cambio de carnet, queda dada de baja en Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S., no pudiendo usar nuestro uniforme, ni tomar parte en ningún servicio como afiliada”.

No es degueren entregar perquè al llibre registre d'afiliades²⁶ no hi ha constància d'aquestes baixes²⁷, així s'explicaria la seva conservació a l'arxiu municipal (en l'altre cas els documents haurien de ser duplicats).

---

²⁵ **FE i de les JONS. Secció Femenina. Carnets d'afiliació, sol·licituds d'ingrés, registre d'afiliats. 1936-38 (3027).**

²⁶ **FE i de les JONS. Secció Femenina. Llibre registre de les afiliades a la Secció Femenina de la Falange. 1936-1940 (3024).**

²⁷ **Els noms de les interessades eren Catalina Sancho, Francisca Fuster i**

- Carnets de simpatitzant estranger.

Francisca Ferragut.

L'únic que s'ha trobat és el d'un falangista natural de Marsella, Bernat Vicens, conservat a l'arxiu de Binissalem entre les fitxes dels afiliats²⁸, amb les quals s'ha comptabilitzat al parlar-ne a l'apartat corresponent. L'alta està datada el 5 de maig de 1942 i localitzada a Madrid ja que depenia de *F.E.T. y de las J.O.N.S. del Exterior*. També aporta la professió i el domicili de Binissalem, lloc on es va traslladar a viure (aquesta és la causa de què aquest falangista passàs a formar part de la Falange local i de què aquest carnet es conservi a l'arxiu municipal entre les fitxes).

- Sol·licituds d'ús de la "Y" roja col·lectiva de la Secció Femenina.

---

²⁸ **Fitxes de militants de la Falange (2201/4).**

Només se n'han localitzades 13 a l'arxiu municipal de Sant Joan²⁹. Es tracta de les sol·licituds que van ser retornades per la delegada provincial a la Secció Femenina local després d'haver estat enviades sense haver-se completat la declaració jurada de què constava cada una d'elles. Les sol·licituds havien estat enviades de Sant Joan el 2 de desembre de 1939 i després foren retornades el 2 d'agost de 1940 juntament amb les normes per tal de corregir les mancances en la seva complimentació. Aquestes consistien en uns fulls dirigits a la “CAMARADA DELEGADA PROVINCIAL DE BALEARES”, on constava el nom i llinatges de la sol·licitant, la Secció Femenina local de la qual formava part, la data d'afiliació (van del 5 d'agost de 1936 al 15 d'octubre de 1939) i la sol·licitud propiament dita, escrita en els següents termes: “*Solicita le sea concedida autorización expresa de la Delegada Nacional para usar la <Y> Roja colectiva, que con fecha 30 de mayo de 1939, le fué concedida a la Sección Femenina de Baleares*”; a continuació s'inclouïa la declaració jurada de la sol·licitant en la que exposava la seva actuació, és a dir, les tasques que havia complit com a membre del partit (només tenien dret a fer la sol·licitud les falangistes que tenguessin almenys un any de serveis fets encara que s'haguessin duit a terme en èpoques distintes). Tots els documents duïen el segell de tinta de la Secció Femenina del poble i un altre segell de 50 cèntims de José Antonio i anaven signats per la *jefe* local i per la delegada provincial donant la seva conformitat.

- Fitxes de la Vieja Guardia.

---

²⁹ “**Consejo Local del Movimiento**”, Correspondència, Sol·licituds d'ús de la “Y” roja col·lectiva de les afiliades locals. 1939 (733/4).

Se'n conserven 40 a l'arxiu municipal de Santanyí³⁰. Van ser complimentades a finals de 1954. Duen espai per una fotografia del falangista corresponent però cap no en duu. A més del nom i llinatges i la localitat duen espai (sempre a l'anvers) per a les següents dades: lloc i data de naixement, data d'ingrés a la Falange, data de concessió de la medalla de la *Vieja Guardia* (a finals de 1954), professió, domicili particular i telèfon, oficina (lloc de treball) i telèfon, càrrec (dins del partit) i observacions. Una d'aquestes fitxes correspon a un caigut durant la guerra i altres quatre a afiliats que també ja eren morts, una altra era la d'un falangista resident a Palma des de data indeterminada. Cal pensar, per tant, en l'exhaustivitat d'aquesta documentació si bé un sol·licitant de la medalla de la *Vieja Guardia* no hi figura.

- Instàncies per a la concessió de la medalla de la *Vieja Guardia*.

Només se n'han pogut consultar 6 a l'arxiu municipal de Santanyí³¹. Aporten els llinatges, nom, categoria (tots eren militants) i dates d'ingrés al partit.

- FONTS COL·LECTIVES.

- Llibres registre d'afiliats.

---

³⁰ **Expedient de la *Vieja Guardia*. 1954-1971 (610/2).**

³¹ **Expedient de la *Vieja Guardia*. 1954-1971(610/2).**

A pesar de ser una de les fonts que amb més freqüència es troben als arxius municipals de l'illa, només se'n conserven a vuit municipis: Artà, Banyalbufar, Estellencs, Lloret de Vistalegre, Pollença, Sant Llorenç des Cardassar, Selva i Son Servera. En tots els casos els llibres fan referència als falangistes masculins a no ser en el d'Artà i a Estellencs és a l'únic arxiu on existeix el dels afiliats d'ambdós sexes; a Artà també es conserva el quadern registre de *flechas* femenines. És significatiu el fet de què aquests pobles es trobin a molta distància de Palma o siguin de difícil accés des de la capital³², la qual cosa pogué influir en el fet de què aquesta documentació no fos destruïda o feta desaparèixer dels respectius arxius municipals, on havien de quedar dipositats en atenció a la legalitat vigent, bé per no haver arribat l'ordre al respecte o físicament les persones encarregades de dur a terme la destrucció. En qualsevol cas, no es conserven a cap d'aquests arxius les fitxes personals dels afiliats.

---

³² Artà es troba a 70 quilòmetres, Son Servera a 68, Sant Llorenç a 60 i Pollença a 53. Estellencs i Banyalbufar estan a 32 i 25 quilòmetres de Palma però avui encara són uns dels municipis més inaccessibles de Mallorca a causa del terreny muntanyós pel que discorre la carretera al trobar-se a la cara nord de la Serra de Tamuntana. Lloret, al mig del Pla, està a 33 quilòmetres de Palma i relativament allunyat de la carretera de Manacor. Selva, finalment, sembla que és el lloc menys inaccessible per la seva proximitat a Inca, es troba a 34 quilòmetres de Palma.

No tots aquests llibres tenen la mateixa tipologia. Només són iguals els de Lloret, Pollença, Sant Llorenç, Selva i Son Servera. Es tracta de llibres de cent pàgines enviats per la *Jefatura Provincial* del partit, amb els corresponents segells, a les direccions locals. A cada dues pàgines contraposades hi ha vint-i-una files per a anotar les dades del mateix nombre de falangistes que, segons les columnes, havien de ser: data (“*fecha*”, sense determinar), número d’ordre, nom i llinatges, domicili, professió, edat, línia, quota mensual, vehicles de la seva propietat, si tenia carnet de conduir, armes curtes que posseïen, partit polític al que pertanyien amb anterioritat, persones que el proposaren com a falangista, data d’acord d’admissió o de no admissió³³, data de la relació, número del registre provincial, data de baixa, causes i observacions. Segons l’ús que cada Falange local en va fer, però, la informació que es proporciona en cada cas difereix i és la següent (els diversos llibres estan ordenats cronològicament segons el moment en el que van ser enviats des de Palma a cada municipi):

- Sant Llorenç des Cardassar³⁴. Va ser enviat el 4 de gener de 1937 i arriba al número d’ordre 297 (correspon a un afiliat el 28 d’octubre de 1937) però el número 189 apareix

---

³³ Evidentment la de no admissió mai quedava registrada ja que als llibres només hi tenien cabuda, com el seu nom indica, els afiliats, és a dir, els admesos.

³⁴ Arxiu municipal de Sant Llorenç des Cardassar, “*Registro de afiliados a la J.O.N.S.*”. 1936 (631).

dues vegades assignat a falangistes diferents (un cop a final de pàgina i l'altre a principis de la següent), per la qual cosa hi hauria un afiliat més en total.

Les columnes complimentades van ser totes excepte la data de baixa, les causes i les observacions, a no ser en el cas de dos falangistes que treballaven i vivien a la possessió de Pocafarina i van morir en mans dels republicans desembarcats; això demostra que a pesar de la data en què els llibres foren enviats també s'hi registraven les altes dels que ja eren morts. Les dates que apareixen a la primera columna són lleugerament més avançades que les d'admissió, uns pocs dies, però a vegades coincideixen i en pocs casos són anteriors; sembla que farien referència al moment d'ingrés efectiu al partit o de registre al propi llibre. Pel que fa a les dates de la relació, no guarden cap concordància amb les altres pel que fa a l'ordre en què estan disposades: per exemple, per alguns falangistes admesos el febrer de 1937 són el 8 de novembre de 1936, per altres afiliats l'1 de març de 1937 són el 17 del mateix mes i per afiliats el 8 del mateix mes de març són el 17 d'octubre següent; en el primer cas es podria tractar del moment en què es van complimentar les sol·licituds d'afiliació, en el segon cas podrien ser les dates de registre i les altres (referides en total a altes produïdes fins al setembre) fan referència a afiliats que no tenien assignat número provincial i sembla que van ser escrites de forma ràpida (pel que fa al traç) i afegides per omplir els buits que havien quedat (en alguns casos intercalades entre dates de relació molt anteriors). Pel que fa als números de registre provincial anomenats, arriben fins a l'11869 però presenten moltes llacunes. Finalment, cal mencionar que l'ordre dels afiliats registrats a les cinc primeres pàgines no segueix el de les altes.

Posteriorment hi ha al mateix llibre un altre registre d'afiliats sense datar que consta del número de carnet, nom i llinatges, adreça i categoria. El total de falangistes era de 218: 130 adherits i 88 militants. És impossible de datar.

- Son Servera³⁵. Va ser enviat el 27 de gener de 1937 i arriba al número d'ordre 407 (es tractava d'un afiliat el 8 de desembre de 1937) però sis d'ells són duplicats i estan tatxats sense descomptar-ne el número, el 21 i el 184 estan anotats dues vegades (fan referència a afiliats diferents i s'especifica darrera de cada un amb l'anotació "bis"), el 365 està anotat dues vegades però va ser convertit al damunt en el 365 ja que aquest era un dels duplicats, el número 207 no va ser anotat i les caselles del 314 no van ser complimentades (el total d'afiliats registrats era, per tant, de 402). En alguns casos la progressió d'aquests números no es correspon amb les dates d'admissió, és a dir, alguns falangistes van ser registrats abans d'altres afiliats amb anterioritat.

---

³⁵ **Arxiu municipal de Son Servera, Llibre registre d'afiliats. (507/3).**

Les columnes que estan omplertes són les de número d'ordre, professió, edat, línia, quota mensual, vehicles, carnet d'automòbil, armes curtes, partit polític al que pertanyia i data de l'acord d'admissió. Hi ha, però, nombroses llacunes a les caselles de professió, edat, línia i quota. Les que haurien de fer referència a si els afiliats tenien o no carnet de conduir van ser emprades a partir de mitjan 1937 per anotar les quotes mensuals reassignades als afiliats abans del juny, molts dels quals no semblaven tenir-ne abans; ademés, les noves quotes eren més elevades que les anteriors, per als que sí està documentat que ja en tenien d'assignades³⁶. Els afiliats a partir del juny d'aquell any tendrien anotada la quota al lloc corresponent, si bé també hi hauria moltes llacunes (en alguns casos afecten a totes les dades personals dels afiliats)³⁷. Per altra banda, a la primera columna en comptes de dates hi surten els càrrecs exercits dins del partit a través d'abreviacions (cal recordar que cap de les columnes estava destinada a tal funció) i a registrar la pertinença a l'equip de futbol que la Falange local crearia a principis dels anys 40, ademés també s'hi feren altres anotacions difícils de desxifrar pròpies de l'ús al llarg del temps del llibre i dels recomptes fets per diversos motius³⁸. Ademés, en noranta-nou casos es fa referència al número de registre provincial, van del 9907 al 21505 sense que no hi hagi una correlació entre les dates d'afiliació i el número provincial

---

³⁶ **Segurament aquesta assignació tan tardana i augment de quotes va ser deguda als perjudicis que el desembarcament republicà i el fet d'estar a la línia del front havien causat al municipi i a la situació econòmica dels seus habitants.**

³⁷ **Només surt anotat en aquests casos el número d'ordre, el carrer a on vivien i la data de l'acord d'admissió. En alguns d'aquests casos en què la informació és mínima la línia apareix a la columna d'observacions.**

³⁸ **Es tracta de creus i altres lletres signes i lletres majúscules (com per exemple: A, Ay, R, I, etc.).**

corresponent més que, en part, cap als darrers números d'ordre. Finalment, només en un cas es fa ús de les columnes de data i causes de baixa (el 4 d'abril de 1937).

Posteriorment al mateix llibre s'hi va registrar una "*Nueva relación de afiliados según el cambio de carnet*"³⁹ que no està datada però, com a més prest, degué complimentar-se avançat ja el 1938⁴⁰. Arriba al número d'ordre 397 però n'hi ha dos de repetits i el número 4 no existeix. Ademés del número i del nom i llinatges només s'hi aporta el domicili (només el carrer), la professió fins al número 162 amb algunes llacunes, la quota i la data de naixement. Dels números 378 al 380 es torna a reflectir la professió i ademés l'edat i la línia. A les files o línies on s'enumeren els 20 primers d'aquests afiliats s'aporta una informació contradictòria en alguns casos ja que a la columna referent al partit polític al que havien militat amb anterioritat en ocasions hi diu "*ninguno*" i a la columna següent, referent a les persones que el proposaren hi diu "*derecha*" i més avall "*bueno*" en referència a un altre afiliat que a la columna anterior hi diu "*Izquierda*"⁴¹. En dos casos, ademés, s'especifica que dos d'ells havien estat a la guerra. Finalment, a

---

³⁹ **Fa referència al canvi del carnet per el del partit unificat.**

⁴⁰ **Ja s'ha vist que el darrer afiliat s'havia donat d'alta el darrer mes de 1937 i, posant com a exemple la Secció Femenina d'Artà, s'ha de dir que les baixes per no renovar el carnet no es van dur a efecte fins el juliol de 1938 (sembla que només es degué advertir) i les dues sol·licituds conegudes de carnets definitius de falangistes de Banyalbufar són del maig de 1938.**

⁴¹ **És possible que aquestes anotacions no facin referència a aquests afiliats perquè a les pàgines posteriors no se n'hi troben i ademés no sembla molt probable que s'assignassin els primers números d'ordre a antics militants d'esquerra o, en tot cas, podria fer referència a l'orientació política suposada o declarada i no estrictament a les forces polítiques on s'havia militat abans (no sembla lògic, en tot cas, declarar una tendència esquerrana si no s'havia traduït en una afiliació a cap força política concreta).**

les caselles destinades a les professions s'hi anotaren a vegades els nous llocs de residència d'alguns d'aquests afiliats, la qual cosa fa pensar que aquesta relació de membres del partit va estar en ús durant un període llarg de temps.

- Pollença⁴². El van enviar des de Palma tres dies després de l'anterior, el 30 de gener de 1937. El número d'ordre més alt és el 511 (correspon a un afiliat el febrer de 1938) però seguidament hi ha registrats cinc afiliats més, tres dels quals s'havien donat d'alta a la Comunió Tradicionalista el maig de 1937 (dels altres dos no se n'anotà la data d'afiliació). La data més avançada que hi apareix és el març de 1938.

Es van utilitzar totes les columnes excepte la primera fins al número d'ordre 66 (a partir del qual s'anotà la data de la sol·licitud d'afiliació per als afiliats a partir del 25 de gener de 1937, data poc anterior a l'enviament del llibre i, per tant, encara es devia tenir a mà aquella informació), la referent a les armes curtes que posseïen fins al número d'ordre 43 (a partir d'aquell moment només es va escriure que no en tenien cap) excepte un cas (en el que tampoc no en tenia cap) i la corresponent a la data de la relació (data de registre) fins al número 93. El fet de què les dates del llibre no superassin el temps que va durar la guerra va fer que la riquesa documental que aporta sigui menor del que podria ser en el cas de què s'hi reflectassin les baixes posteriors i conseqüents observacions. Pel que als números de registre provincial respecta, van del 3734 al 21799 i no segueixen

---

⁴² **Arxiu municipal de Pollença, Llibre registre d'afiliats a la Falange de Pollença. 1936-1938 (801).**

l'ordre d'afiliació en la seva progressió a no ser al principi del llibre (els dels tres afiliats a la Comunió Tradicionalista com a tals anaven del 1757 al 1994).

Finalment, s'ha de comentar que a la línia destinada a un dels darrers incorporats hi ha la inscripció "*sin ficha*". Es tractava del mestre d'escola Guillem Galmés Riera que procedia de la Falange local de Sant Llorenç, a la que s'havia afiliat el 22 de setembre de 1937, com a militant de 2a línia i amb una quota de 10 pessetes. L'anotació referida podria ser deguda a que aquest afiliat no volgués que a Pollença tenguessin consciència de la totalitat de les seves dades perquè havia militat a Acció Republicana (sembla que la direcció pollencina no ho sabia) i per rebaixar llur quota; d'aquesta manera semblaria que hagués pogut fer el possible per evitar que la seva fitxa com a afiliat a Sant Llorenç arribàs a Pollença però per altra banda seria més paussible pensar en la necessitat de fer-li una fitxa nova atenent a les necessitats d'enquadrament pròpies de la Falange local pollencina (ademés, per aconseguir-ne les dades sempre es podria recórrer al fitxer provincial).

- Selva⁴³. Va ser enviat el 10 de febrer de 1937. Arriba al número d'ordre 43 amb informació, ademés del nom i llinatges, sobre les professions, edats, línia, quotes, vehicles que posseïen, si tenien carnet de conduir, armes curtes que posseïen (només es parla de punyals), persones que els havien proposat com a afiliats, data d'admissió i anotacions sobre causes de baixa i observacions sense donar dates (en general fan referència a afiliats que ingressaven a l'exèrcit). En cap cas es segueix l'ordre cronològic

---

⁴³ **Arxiu municipal de Selva, F.E.T.-J.O.N.S., Llibre registre d'afiliats. 1937 (Llibre 737/4).**

d'afiliació pel que fa a la seva ordenació i després del número 43, que correspon a un afiliat l'11 de desembre de 1937, es relacionen els noms de 19 afiliats més (dos ja anomenats anteriorment) sense numerar i amb una informació sobre les seves dades personals mínima i confusa que s'ha hagut de completar en el que ha estat possible amb una relació d'afiliats confeccionada a partir del 1938⁴⁴; així s'han pogut determinar les dates d'afiliació d'aquests falangistes, que arribarien al 1946. La resta del llibre feia temps que no estava en ús.

- Lloret de Vistalegre⁴⁵. També va ser enviat des de la *Jefatura Provincial* el 10 de febrer de 1937 i arriba al número d'ordre 64 (es tracta d'un afiliat l'1 de desembre de 1937) però com que el número 33 no existeix, els afiliats eren un menys.

És el llibre registre més complet dels tractats ja que totes les seves columnes estan complimentades excepte la d'observacions (només hi apareix l'anotació "sí"), però hi està el de les causes de les baixes. Les dates aparegudes a la primera columna són anteriors a les de la de dates de relació i aquestes ho són a les d'admissió; per tant, les primeres havien de ser les de sol·licitud d'afiliació i les segones les d'exposició per cas de reclamació. Aquest llibre va estar en ús fins el 1956, any en què es produïren moltes

---

⁴⁴ **Arxiu municipal de Selva, F.E.T.-J.O.N.S., Llistes d'afiliats. 1938-1968 (Caixa 737/5).**

⁴⁵ **Arxiu municipal de Lloret de Vistalegre, Falange, Llibre registre d'afiliacions. (526/19).**

baixes al mes de febrer, ja que quatre afiliacions que es van dur a terme l'abril de 1957 ja no s'hi registraren, perquè a causa de les baixes el llibre degué deixar de ser útil.

El llibre destinat a la Falange local de Banyalbufar⁴⁶ no seria enviat per la direcció provincial fins el 2 d'abril de 1938 (més d'un any després que els ja vists). Consta també de cent pàgines sellades per la *Secretaría Provincial* i tota la informació es concentra a cada pàgina i no a cada dues pàgines contraposades. Cada pàgina consta de 19 files o línies i les columnes fan referència al número de carnet, llinatges, nom, domicili, alta, baixa, observacions i quota mensual (com es veu, no es fa referència a les professions, edats, antecedents polítics, etc.). Els falangistes hi estan ordenats per ordre alfabètic fins al número d'ordre 98 (aquestes són les xifres anotades en lloc dels números de carnet) i després n'hi ha més (fins al 104) que també estan ordenats per ordre alfabètic; els primers havien de ser els afiliats abans de rebre's el llibre.

---

⁴⁶ Arxiu municipal de Banyalbufar, "*Libro registro de afiliados de F.E.T.*". (691).

A les caselles referents a les altes només hi apareixen símbols com creus, aspes i retxes horitzontals i en cap cas la data d'afiliació; només es coneixen les de tres dels 98 primers afiliats, apareixen a la columna destinada a observacions, que eren el 30 de setembre, el 29 d'octubre i el 30 de novembre de 1936. Un dels sis darrers falangistes registrats va sol·licitar el seu carnet definitiu el 18 de maig de 1938⁴⁷, per tant, aquella part del llibre va ser complimentada abans d'aquella data (un dels 98 primers afiliats el va sol·licitar el dia 7 del mateix mes).

Les baixes produïdes el 1939, el 1940 i el 1957 estan datades i se n'exposen les causes però entremig se'n van produir més, principalment per canvi de residència⁴⁸, sense datar; només es fa referència a la nova població, regió o país on es traslladaven a viure⁴⁹ però s'ha pogut determinar que una d'elles, la del metge Joan Toribio (que va anar a viure a Binissalem) es va dur a terme el 1948. Així, per tant, s'ha de suposar que aquestes baixes sense datar s'haurien produït entre els anys senyalats, el 1940 i el 1957.

A la columna referent a observacions, además de les anotacions sobre les causes de les baixes i nous llocs de residència, s'exposa si els afiliats eren militants o adherits a través d'una "M" o d'una "A" però no en el cas de els que van donar-se de baixa a finals

---

⁴⁷ **Era Guillem Vich Oliver.**

⁴⁸ **També per defunció.**

⁴⁹ **També apareix a la casella corresponent a la baixa de cada afiliat una retxa vertical, com també és el cas de les baixes datades.**

de 1939 (el 30 de novembre); com que s'exposa en el cas dels que es donaren de baixa el 19 de febrer de 1940 està clar que aquest aspecte va ser anotat entre les dues dates indicades.

Les dates més avançades aparegudes a la part del llibre descrita fins ara eren el 8 de juliol de 1957. Posteriorment es registrarien les dades de 23 afiliats més que van donar-se d'alta entre 1955 i 1969. Ademés dels noms i les dates d'afiliació també es coneixen els seus dies de naixement i, a través de les obsevacions, si procedien del *Frente de Juventudes*, com era el cas de la majoria, o d'altres poblacions. Les dates d'aquesta part del llibre s'ensolapen amb les de l'anterior, la qual s'ha de pensar que degué deixar d'estar en ús després del 1957 a causa de les nombroses baixes i als recomptes d'afiliats que es van fer a través de llistats conservats actualment entre les planes del propi llibre.

A diferència dels casos anteriors, el llibre registre d'afiliats de la Falange d'Estellencs que es conserva a l'arxiu municipal⁵⁰ no va ser enviat per la direcció provincial del partit sinó que es va utilitzar el mateix que havia servit per registrar als afiliats al Centre-dreta del poble (associació política adherida a la Unió de Dretes i al Partit Republicà de Centre durant la República). Consta de 50 pàgines amb 32 línies a cada dues. Només s'hi anotaren les altes de falangistes fins el 4 de gener de 1937, és a dir, el moment en què la direcció provincial de la Falange començaria a enviar els llibres (el corresponent a Estellencs, en cas que efectivament fos enviat des de Palma, no es conserva a l'arxiu municipal). Com a llibre registre d'afiliats al Centre-dreta va estar en ús des del

---

⁵⁰ **Arxiu municipal d'Estellencs, "Libro registro de socios de la C.E.D.A. y de F.E. y de las J.O.N.S." (344/2).**

desembre de 1933 (l'encapçalament només fa referència a aquest any) fins el juliol de 1936 i (ademés del número d'ordre, s'arribà al 96, i el nom i llinatges) exposa l'adreça, edat, professió, data d'alta, data de baixa, quota i càrrecs dels diversos socis (apartats destinats a observacions, telèfon i població no van ser emplenats).

Pel que fa als falangistes, s'arribà només al número d'ordre 26 (es tractava d'un afiliat el 9 d'agost de 1936 però ja s'ha dit que les darreres altes registrades van tenir lloc el 4 de gener de 1937, no es va seguir l'ordre cronològic d'incorporació), les primeres altes es van dur a efecte l'abril de 1936 (moment en el que el llibre encara estava en ús per part del Centre-dreta). No s'aporta informació sobre els càrrecs dins el partit ni sobre les baixes (a causa del prest que va deixar-se d'utilitzar). S'ha de dir, ademés, que a la primera pàgina destinada a la Falange s'arriba al número d'ordre 12 però a la pàgina següent es torna començar de l'1 i es tornarien registrar els anteriors a aquella pàgina i a la posterior amb un ordre diferent i que d'alguns afiliats només se n'anotà el nom (les seves dades s'han pogut conèixer en el cas de què haguessin estat socis del Centre-dreta).

L'arxiu municipal d'Estellencs és també un dels dos on s'ha conservat el llibre registre d'afiliades⁵¹. És molt similar al destinat a la Falange de Banyalbufar però provenia d'una impremta diferent⁵². No es va sellar, no va ser enviat per la direcció

---

⁵¹ Arxiu municipal d'Estellencs, "*Libro de afiliadas del año 1938 (Sección Femenina)*" (344/3).

⁵² El model 12 de la impremta, llibreria i taller d'enquadernació José Tous. A la portada s'hi pot lletgir publicitat de la llibreria: "*Artículos de escritorio y de dibujo. Toda clase de impresiones. Suscripciones a toda clase de obras y periódicos. Tarjetas de visita y negras con impresión dorado. Libros de rayados de todas clases. Esquelas mortuorios de buen gusto*".

provincial, i l'encapçalament deia “*Falange Española y de las J.O.N.S. Libro de afiliadas del año 1938*”. S'hi podien registrar 19 afiliades per pàgina (no contraposades) i porta columnes per anotar-hi les següents dades: número de carnet, número local, llinatges i noms, domicili, data d'afiliació, data de baixa, observacions i quota mensual. S'arriba al número d'ordre 35, es tracta d'una afiliada l'1 de gener de 1941 però el llibre va estar en ús al menys fins a finals de setembre de 1942, data en què es produïrien les darreres baixes registrades. També hi pareixen anotacions, com en el cas del dels falangistes de Banyalbufar, referents a afiliades que vivien fora del municipi.

El llibre registre d'afiliades a la Secció Femenina d'Artà⁵³ és pràcticament com el del Centre-dreta i la Falange d'Estellencs, és a dir, és dels que exposen les dades referents a les falangistes a cada dues pàgines contraposades però a diferència dels destinats als afiliats masculins, ja descrits, consta de 34 línies a cada plana i no de 21. Arriba a la número d'ordre 181, corresponent a una falangista donada d'alta el 20 de maig de 1938⁵⁴, encara que hi hauria rectificacions, sense datar, que reduïrien en casos puntuals els

---

⁵³ **Arxiu municipal d'Artà, FE i de les JONS, Secció Femenina, Llibre registre de les afiliades a la Secció Femenina de la Falange. 1936-1940 (3024).**

⁵⁴ **No fa referència a les falangistes de la Colònia de Sant Pere.**

números corresponents a afiliades determinades⁵⁵. L'ordenació es va fer seguint estrictament les dates d'incorporació al partit.

---

⁵⁵ Per exemple, dues afiliades registrades al llibre en van ser tixades per passar a les *flechas* a causa de la seva edat.

Les columnes existents fan referència al número d'ordre, nom i llinatges, edat, professió, adreça, telèfon, població, alta, baixa, quota, càrrec i observacions però les caselles corresponents a la professió, telèfon, població i observacions no van ser complimentades. Les professions s'han pogut conèixer en molts de casos gràcies als expedients personals⁵⁶ o també a través d'una relació d'afiliades tradicionalistes⁵⁷, en el seu cas. Les columnes destinades als telèfons i a la població de residència (no emplenada per no repetir el nom d'Artà) van ser utilitzades en alguns casos fins a la número d'ordre 48 (afiliades fins al setembre de 1936) per anotar-hi la línia i el número de carnet (el més elevat era el 832). Entre les número d'ordre 91 (afiliada el 29 d'abril de 1937) i la 92 (afiliada el 4 de juliol de 1937) es deixaren quatre línies lliures per posar-hi el segell i la signatura de la secretària provincial per tal de tancar el que eren les falangistes registrades abans de l'unificació. No s'especificà en cap cas que les dames tradicionals incorporades al partit unificat tenguessin aquesta qualitat però s'hi registraren conjuntament, entre la número d'ordre 120 i la 159 (l'alta s'efectuaria el 16 de gener de 1938). La data més avançada que apareix al llibre és l'1 de febrer de 1940, en referència a algunes baixes.

S'ha de precisar, per acabar, que en un cas concret en el que la data d'alta apareguda al llibre registre d'afiliades difereix de la de l'expedient personal s'ha tengut en compte només la segona per considerar-se que els expedients devien ser complimentats d'una

---

⁵⁶ **Arxiu municipal d'Artà, FE i de les JONS, Secció Femenina, Expedients personals. 1936-39 (3023).**

⁵⁷ **Arxiu municipal d'Artà, FE i de les JONS, Secció Femenina, Carnets d'afiliació, sol·licituds d'ingrés, registre d'afiliades. 1936-38 (3027).**

forma més acurada⁵⁸ per poder passar que a una línia del llibre es pogués repetir una dada apareguda a la línia anterior per descuit.

---

⁵⁸ Es tracta de la número d'ordre 11 del llibre registre, Catalina Maria Garcies, que segons el mateix es va afiliar el 20 de març de 1936 i segons el seu expedient ho va fer el 20 d'abril.

El registre de les flechas femenines d'Artà⁵⁹ consisteix en un quadern manuscrit. Consta de número d'ordre, nom i llinatges, domicili, data d'alta, data de baixa i quota mensual. Les afiliades estan ordenades segons la seva incorporació, la més tardana fou del 29 de maig de 1938 i va correspondre a l'afiliada número 43. Entre les número 38, afiliada el 28 de maig de 1937, i la 39, afiliada el 12 de desembre de 1937, el quadern també va ser clausurat i sellat per la secretària provincial com en el cas del llibre registre d'afiliades, com ja s'ha dit.

- Relacions i llistats d'afiliats.

Com es pot veure a l'enumeració de les fonts, s'han localitzat i consultat algunes relacions d'afiliats referents al període d'estudi d'aquesta tesi. En alguns casos, però, la seva existència no es reflexa a l'inventari de l'arxiu municipal corresponent. Alguns d'aquests documents van ser generats en dates molt posteriors a les tractades aquí (la més avançada és del 1975); en cada cas es veurà quina és la seva validesa per al present estudi. La informació que proporcionen és variable però en qualque cas és similar a la d'alguns llibres registre d'afiliats.

Les relacions referents a falangistes masculins són les següents, per ordre cronològic de la seva redacció i per arxius municipals:

---

⁵⁹ **Arxiu municipal d'Artà, FE i de les JONS, Secció Femenina, Carnets d'afiliació, sol·licituds d'ingrés, registre d'afiliades. 1936-38 (3027).**

- Bunyola: La "Relación de camaradas del año 1941" (920) consisteix en un llistat nominal dels 220 falangistes locals, datada el desembre de 1941, on es fa referència a la quantitat de quotes mensuals que havien deixat de pagar 50 d'ells. N' existeix un altre, de llistat, datat el 26 de gener de 1942, on es fa referència als noms dels falangistes que encara pagaven les quotes, eren 84, i l'import d'aquestes. Entre aquests documents també es conserva un llistat amb el nom de 284 afiliats escrit a mà (els anteriors ho foren a màquina) sense datar, degué ser anterior a la relació del 1941 per el nombre total d'afiliats que hi apareix. Finalment, també es conserva una relació incompleta amb les dades de 14 falangistes amb informació sobre la data de naixement, línia, professió, estudis, data d'ingrés a la Falange (la més avançada és del novembre de 1936 però no es coneixen totes) i lloc on va complir el seu servei dins del partit cada un d'ells (també es fa referència a l'estat civil d'alguns d'ells, al sou de dos i a que un havia sol·licitat el carnet definitiu); inclou les dades del batle i del secretari de l'ajuntament i va parla de la participació d'alguns d'aquests falangistes a l'ocupació de Menorca.

- Mancor de la Vall. Es troba entre la documentació que respon a la signatura Expedients personals de Consejeros Locales del Movimiento i d'afiliats. 1969-1971 (381/6). A pesar d'aquestes dates, es va redactar el 1958, si bé la darrera referència temporal que hi surt és del maig de 1957. S'hi exposa els llinatges i nom (per ordre alfabètic), la data d'afiliació, categoria i data i causes de baixa. Tots aquests falangistes s'havien incorporat al partit abans de la fi de la guerra excepte quatre casos en els que es desconeixen aquestes dates (sembla, però, que es tracta, segons els llinatges, de tres germans d'altres falangistes i d'un altre afiliat que es donaria de baixa el 1940) i un en què la data era del 1953. En

nombroses ocasions havien estat donats de baixa el 1940 i el 1941 per falta de pagament de les quotes; això fa que sigui una font vàlida per estudiar l'evolució de la Falange local fins als anys 40 (evidentment també fins 1958 però no posteriorment perquè el 1959 es va produir el reingrés d'un afiliat donat de baixa el 1940 per exercir el càrrec de cap local del partit i no està registrada tal reincorporació a la relació tractada i, per tant, hi podria haver més variacions no registrades com, per exemple, defuncions).

- Selva. Llistes d'afiliats. 1938-1958 (Caixa 737/5). Contenen els llinatges i nom (per ordre alfabètic), professió, número de carnet, data de naixement i data d'alta dels afiliats. Hi ha relacions referents als falangistes de les tres *Jefaturas* locals del municipi: Selva, Caimari-Moscari i Biniamar. En el primer cas, a pesar del límit cronològic marcat per l'inventari de l'arxiu, es recullen totes les afiliacions dutes a terme fins 1967; ja s'ha dit que la relació ha servit per completar les mancances d'informació del llibre registre d'afiliats (en tres casos en els que les edats anotades a la relació i al llibre no coincideixen s'han considerat només les aparegudes en aquest). En el cas de Caimari-Moscari les altes només es produïren fins 1957 i en el de Biniamar fins només el setembre de 1937. En tots els casos s'ha de considerar que es tracta de fonts que aporten una informació exhaustiva entre les dates indicades en cada cas però la manca de referències a baixes no permet fer afirmacions taxatives avançats els anys 40. Finalment, s'ha de senyalar l'existència d'un llistat dels afiliats selvatgins on només s'especifica llur categoria (militants o adherits), és, per tant, un document generat a partir del 1938 (per la tardança amb que es va fer efectiva a nivell documental la unificació).

Ja s'ha comentat al parlar del llibre registre d'afiliats de Banyalbufar de l'existència de llistats d'afiliats solts que es conserven entre les seves planes. La seva finalitat era fer el recompte dels afiliats que seguien militant al partit en dates avançades (a partir del gener de 1968 tots els adherits passaren a ser militants). Com que no aporten més informació sobre els primers anys del franquisme no s'han utilitzat. S'han consultat llistats similars (als corresponents arxius) referents als afiliats d'Andratx, Binissalem i Sant Llorenç des Cardassar (en aquest darrer cas també es conserva dins el llibre registre d'afiliats i va ser redactat possiblement el 1954).

Les relacions referents a la Secció Femenina són les següents, per ordre alfabètic dels municipis:

- Artà. Dins de la signatura Carnets d'afiliació, sol·licituds d'ingrés, registre d'afiliades. 1936-38 (3027) s'hi troba una relació de les *Damas Tradicionalistas* que es van integrar dins la Secció Femenina de *F.E.T. y de las J.O.N.S.* del propi poble d'Artà i una altra de les falangistes de la *Jefatura* local de la Colònia de Sant Pere. El primer document, manuscrit, aporta el número d'ordre, el nom i llinatges, edat, estat civil, professió, adreça, data d'ingrés a les *Damas Tradicionalistas*, quotes i càrrecs dins la delegació local de *Frentes y Hospitales*; el número d'ordre no respon a la data d'afiliació. El total d'afiliades que s'hi registrà fou de 43, tres menys que al llibre registre d'afiliades, ja descrit; les que no hi apareixen no ho fan a causa de la seva joventut (haurien de passar a les *flechas*), si bé sembla que en el cas d'una d'elles es va produir una equivocació ja que

apareix amb el mateix nom, llinatges, adreça i data d'afiliació que una altra de les afiliades però amb tres anys menys d'edat⁶⁰.

La relació de les falangistes de la Colònia de Sant Pere, també manuscrita, aporta les següents dades: càrrec, nom i llinatges, data d'ingrés, quota, edat, estat civil i professió; l'ordenació respon a les dates d'afiliació (arriben al 8 de desembre de 1937). El total de falangistes que hi apareix és de 16. No n'hi surten tres de les que es coneix la seva pertinença al partit a través de les seves fitxes personals, que van afiliar-se també fins el 8 de desembre de 1937, ni dues de les que se'n conserven els expedients personals, una de les quals deixaria el partit en data indeterminada per fer-se monja (tampoc no es coneixen les seves dates d'afiliació).

- Banyalbufar. També es conserva dins el “Libro registro de afiliados de F.E.T.” (691). Només consta del nom i llinatges i de les dates d'afiliació (són el criteri d'ordenació) de 44 falangistes. Independentment del moment en què es redactà, el 1964 s'anotaren les baixes per canvi de residència a través d'una retxa horitzontal davant el nom corresponent (segons un document adjunt al llistat). Això, juntament amb el fet de què les altes només es produïssin fins el maig de 1938, permet afirmar, encara que amb les precaucions necessàries al no reflexar-se possibles baixes voluntàries per deixar de pagar les quotes, que el grau d'exhaustivitat d'aquesta relació és elevat.

---

⁶⁰ Es tracta de Bàbara Sansaloni Sard, de 12 anys (la número 37 de la relació).

- Mancor de la Vall. Com en el cas de la relació de falangistes masculins es troba entre els Expedients personals de *Consejeros Locales del Movimiento* i d'afiliats. 1969-1971 (381/6). La informació que aporta correspon al 18 de febrer de 1975 i es tracta del nom i llinatges, estat civil, edat, treball i data d'afiliació (només arriben al setembre de 1936). Si es tenen en compte les dimensions demogràfiques del poble i el fet de què al llistat es fa referència als casos de defunció i de trasllat de residència a altres municipis però no a hipotètiques baixes voluntàries permet fer les mateixes apreciacions sobre l'exhaustivitat de la font que s'han fet en el cas anterior. No es pot afirmar, però, que les professions coincideixin amb les del moment en què s'afiliaren al partit, si bé no degueren variar molt; l'estat civil possiblement tampoc coincideix, evidentment, a no ser en el cas de les que el 1975 eren fadrines. Per altra banda, s'ha de dir que de les que vivien a altres municipis només es coneix la data d'afiliació (en aquest cas no es segueix cap criteri d'ordenació, en l'altre ho són les dates d'afiliació).

- Santa Maria. Entre la documentació que respon a la signatura Correspondència Secció Femenina (781/1), que encara es conserva dins dels sobres originals, s'hi troba un llistat amb els noms de les *flechas* femenines, eren 37, datat el 20 de maig de 1937. Es tracta, juntament amb el quadern registre d'Artà, de l'única relació de *flechas* que s'ha localitzat.

- Selva. Llistes d'afiliats. 1938-1968 (Caixa 737/5). Només existeixen les de les falangistes de Selva i de Caimari. En els dos casos només consten dels noms i llinatges i de les dates d'afiliació (criteri d'ordenació); en el cas de Selva anaven de l'agost de 1936

al març de 1956 i en el de Caimari també de l'agost de 1936 fins el febrer de 1939. A la relació de Selva apareixen en alguns casos símbols davant els noms de significat desconegut (creus i cercles que podrien reflectir algunes baixes) i a la de Caimari algunes inicials (“F”, “P”, “B”) també de significat indeterminat (en un cas hi diu “Sóller”, nou lloc de residència). En tot cas, es poden fer les mateixes apreciacions que en els casos anteriors pel que fa a la utilitat d'aquesta font per estudiar la Secció Femenina d'aquestes poblacions durant els primers anys del franquisme.

- Llistats de milicians.

Per ordre cronològic i segons els arxius municipals, els llistats que fan referència a membres de milícies (de les de la Falange, de les ciutadanes i de les nacionals) són els següents:

- Calvià. Milícies. “Justificante de revista para la de comisario”. Anys 1934-1945 (2.1.5.10). Es tracta d'una sèrie de recomptes de milicians que es conserven conjuntament amb altres llistats referents als carrabiners i guàrdies civils del municipi. La primera de les relacions de milicians, mecanografiada, va està datada l'abril de 1937 i en principi feia referència a la 2a secció a Calvià de les milícies ciutadanes de 2a línia del sector d'Andratx i constava de 222 noms, se li va tatar la referència a les ciutadanes i de 2a línia i a llapis es va afegir que es tractava de les milícies nacionals (s'hi afegiren quatre noms a llapis). Existeix altres llistats datats el maig, juny, juliol i agost de també la 2a secció a Calvià de les milícies nacionals del sector d'Andratx, el primers consta de

222 noms, el segon de 157, el tercer de 91 i el quart de 127. Altres recomptes fan referència a la 1a, 2a i 3a secció de la 2a companyia del 2n batalló de la milícia de *Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.* i estan datats el juliol i l'agost de 1938, el primer recull el nom de 4 sergents, 6 caporals i 171 milicians i el segon recull el nom d'un milicià més. El recomptes següents fan referència a la 1a, 2a i 3a secció (sembla que només la 2a era de Calvià) de la 6a companyia del batalló de la milícia de *F.E.T. y de las J.O.N.S.* Palma número 4 (el número de la companyia va canviar) i estan datats el primer dia dels mesos entre el setembre de 1938 i el maig de 1939 (ambdós inclosos, el darrer mes, per tant, fou el posterior al de la fi de la guerra), en tots els casos hi apareixen 3 sergents i 3 caporals i el nombre de milicians oscil·laven entre 143 i 158.

- Campanet. *“Lista de los milicianos que tienen que prestar guardias”* · (Mov. 6). Consta del nom, llinatges i malnom de 41 milicians i no està datada. El fet de què bastants d'ells formassin part de la Falange ja des del 1934⁶¹ suposa que no es tracti d'un llistat de membres de les milícies ciutadanes. Que estigui escrita a mà, només fassi referència a milicians del poble⁶², hi apareguin els malnoms i la seva finalitat fos anotar les guàrdies fa pensar que va ser redactada en els primers moments de la guerra i, per tant, es tractaria d'un llistat de milicians falangistes i no de membres de les milícies nacionals, creades després de l'unificació de la Falange amb la Comunió Tradicionalist. Ademés, cap dels pocs afiliats el 1937 i el 1939 dels que se'n coneix tal certesa, inclús un que s'incorporà a

---

⁶¹ De ZAYAS, Alfonso, *Historia de la Vieja Guardia de Baleares*, Madrid, Imp. Sáez, 1955, pp. 145-150.

⁶² Donat el volum demogràfic del municipi.

la Falange el 24 d'agost de 1936⁶³, no apareixen a la llista. Això pot permetre precisar un poc la data del llistat que seria anterior a la senyalada del 1936 ja que el falangista que s'hi afilià tenia 22 anys i no era, per tant, massa vell per ser milicià (a no ser que ja hagués ingressat a l'exèrcit, com arribaria a fer)⁶⁴.

- Bunyola. Dins de la varietat de documents que responen a la signatura (920) s'hi troben tres llistats amb els següents encapçalaments: “*Relación nominal de los milicianos urbanos que solicitan pertenecer al partido político de Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.*” (està datada el 4 d'agost de 1937 i anomena 81 milicians), “*Batallón de Milicias Nacionales de Sóller, nº 3, 3ª Compañía. Relación nominal de los Milicianos de esta unidad que solicitan su ingreso en la Organización política de F.E.T. y de las J.O.N.S.*” (enumera 78 milicians, no està datat en la seva totalitat però devora el nom d'alguns d'ells hi surten dates de finals d'octubre i principis de novembre de 1937) i “*Milicia Nacional, Batallón de Sóller número 3, 3ª Compañía. Relación nominal de Milicianos que se proponen, por haberlo solicitado, para su ingreso en el partido político F.E.T. y de las J.O.N.S.*” (Inclou només 10 noms i l'única data que hi apareix fa referència a un d'ells i és el 31 d'octubre de 1937). Les edats dels

---

⁶³ Arxiu municipal de Campanet, “*Fichas de afiliados en blanco y rellenadas*”. 1937 (Mov. 5) i “*F.E.T. y de las J.O.N.S. Carnet Provisional*”. 1939 (Mov. 8).

⁶⁴ Nòmia Bartomeu Pons Buades.

milicians del segon llistat anaven dels 18 als 40 anys, encara que no s'especifica en cada cas, i les dels que apareixen al tercer anaven dels 32 als 48.

- Santa Margalida. 1937-38. Relació de milicians de les milícies nacionals (2885/10). Es tracta de varis llistats, la majoria sense datar:

Un recull el nom de tots els afiliats a la *F.E.T. y de las J.O.N.S.*, que complien 18 anys el 1938 (està datat el 26 de maig d'aquell any) però com que sembla que alguns tenien més edat i en total registra 98 afiliats potser fes referència realment a afiliats locals majors d'aquells edat.

“Relación nominal de milicianos pertenecientes a Santa Margarita admitidos en Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.” i inclou només un nom i està datada el 2 de novembre de 1937.

“Relación de milicianos que ya pertenecían a la Falange”, inclou 31 noms.

“Relación de milicianos pertenecientes al batallón de milicias Santa Margarita que no quieren ser falangistas”, inclou 28 noms.

“Relación nominal de milicianos pertenecientes al batallón de milicias nacionales de Mallorca, sector de Santa Margarita, que tenían hecho su ingreso en Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.”, inclou 31 noms (són els mateixos que al llistat igual vist abans).

“Relación nominal de milicianos pertenecientes a Santa Margarita que han ingresado en F.E.T. y de las J.O.N.S.”, inclou també 31 noms però no coincideixen amb els del llistat anterior.

“Relación nominal de milicianos pertenecientes a Santa Margarita que no quieren efectuar su ingreso en F.E.T. y de las J.O.N.S.”, inclou 30 noms més dos que estan tatxats, 27 d’ells coincideixen amb els del llistat similar vist abans.

“Relación de milicianos que solicitan su ingreso en Falange”, recull 12 noms, les seves edats i professions.

“Relación nominal de milicianos pertenecientes al batallón de milicias nacionales N° 5 1ª compañía de Sta. Margarita que han solicitado su ingreso en Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.”, inclou 94 noms i esta datada a Palma el 2 de desembre de 1937.

“Relación nominal de milicianos pertenecientes al batallón de milicias nacionales de Mallorca, sector de Sta. Margarita, y cuyo ingreso se ha efectuado como militantes de Falange E.T. y de las J.O.N.S.”, recull 89 noms, dos dels quals estan repetits, però davant 28 d’ells hi diu “no”.

“Relación de milicianos pertenecientes al batallón de milicias de Sta. Margarita que han ingresado en F.E.T. y de las J.O.N.S.”, recull 29 noms.

- Selva. Dins les Llistes d’afiliats. 1938-1968 (Caixa 737/5) s’hi inclou el document encapçalat de la següent manera *“Milicia de F.E.T. y de las J.O.N.S. Batallón nº4 Inca - 4ª Compañía 2ª Sección. Mes de Julio de 1938. Justificante de revista para la de Comisario del mes de la fecha”*. Duu espai per anotar-hi les següents dades: classes (no està complimentat aquest apartat però a un document similar conservat a Son Servera, que seguidament es descriurà, fa referència a l’origen falangista, requeté o de les milícies ciutadanes dels milicians nacionals), nom i llinatges, número, *“haber diario”* (ofici) i

observacions. Només aporta, però, els noms i els graus dels comandaments. El total de milicians que hi apareixen és de 147, 10 dels quals eren falangistes del municipi de Selva. Cal senyalar que si bé l'encapçalament del document fa referència a "*Milicia de F.E.T. y de las J.O.N.S.*" es tracta de les mateixes milícies anomenades nacionals.

- Son Servera. Entre les pàgines del Llibre registre d'afiliats (507/3) s'hi conserven dos llistats. Un està encapçalat de la següent manera "*Batallón de Milicias Nacionales 5º Batallón, 6ª Compañía 3ª Sección. Relación nominal de los individuos Milicianos que forman la expresada Sección con expresión de edades y oficio de los mismos*", està datat el 28 de juny de 1937 i, de forma similar al document descrit anteriorment sobre Selva, aporta informació sobre: classes (qualitat de falangistes, requetés o membres de les milícies ciutadanes, pel que fa al seu enquadrament anterior a la formació de les milícies nacionals, com ja s'havia dit), nom i llinatges, número (tots tenen assignat l'1), edat i ofici (un apartat destinat a observacions no va ser emprat) de 50 milicians.

L'altre és un llistat de 136 noms a cada un dels quals correspon un número de dies que no s'ha pogut determinar exactament a que responen (guardies o dies de servei); no s'ha pogut datar però sí es pot dir que alguns dels que hi apareixen encara no eren falangistes el juny de 1938.

- Relacions de membres de la Vieja Guardia.

Només se n'han trobat dues conservades entre les planes dels llibres registre d'afiliats de Sant Llorenç⁶⁵ i de Lloret de Vistalegre⁶⁶. La primera està datada el 1954 i recull 33

---

⁶⁵ "*Registro de afiliados a las J.O.N.S.*" 1936 (631).

noms i la segona en recull 11, va ser feta el 6 de febrer de 1956, fa referència a les baixes i trasllats de residència i aporta unes dates que, segons el llibre registre, no són les d'admissió per part del partit sinó que serien les de sol·licitud d'afiliació.

- ALTRES FONTS.

Al marge de totes aquestes fonts, també s'han pogut trobar indicacions sobre el nombre total d'afiliats a alguns municipis a través de cupons de cobrament de quotes, llibres de caixa, fulls de serveis, inventaris i de la diversitat de documentació que es pot trobar entre la correspondència (l'existència d'aquests papers a vegades no consta als inventaris dels arxius corresponents). Algunes d'aquestes fonts no eren més que anotacions de cara a la complimentació d'altres documents; així, darrera una de les fitxes d'afiliades "*campesinas*" de la Colònia de Sant Pere conservades a l'arxiu municipal d'Artà que estava en blanc s'hi anotaren els noms de quatre germans i germanes amb una sèrie de xifres referents a mesos (segurament es tractava d'afiliats que feia temps que havien deixat de pagar llurs quotes corresponents).

---

⁶⁶ Arxiu municipal de Lloret de Vistalegre, Falange, Llibre registre d'afiliacions (526/19).

Per altra banda, a l'arxiu de Campanet⁶⁷ i al de Santa Margalida⁶⁸ es conserven uns qüestionaris en blanc en el primer cas i parcialment complimentats en el segon destinats a la població en general i datats el 1938 a Campanet i el 1937 a Santa Margalida⁶⁹ que si estiguessin complimentats representarien una font de gran interès ja que estaven destinats a informar sobre els següents aspectes: nom i llinatges, malnom, lloc de naixement, estat civil, nombre de fills, professió, lloc de treball, “*casas donde ha trabajado*”, domicili, temps que s'havia habitat al mateix domicili, cases on s'havia residit des de l'any 1930, llocs freqüentats (cafès, societats, “*cassinos*” i altres llocs), relacions amistoses que es mantenien i noms i domicilis dels amics i relacions comercials o professionals més un informe confidencial (filiació política, fonts d'informació i posició social i mitjans de vida). Ademés de per l'encapçalament, la part superior de cada full està ocupada per un espai per anotar-hi la data i el número d'encàrrec de cada qüestionari, el destinatari i la data d'entrega. Cada qüestionari havia d'estar signat per un “agent” sense especificar. Dels conservats a Santa Margalida, són deu, només dos van ser quasi completament omplerts i els altres només aporten el nom i llinatges, professió (a no ser en un cas) i adreça de cada persona.

---

⁶⁷ “*F.E.T. y de la J.O.N.S. Delegación Provincial de Información e Investigación*”. 1938 (Mov. 7).

⁶⁸ Falange, 1937. Qüestionaris (2885/9).

⁶⁹ De fet són els impresos els que van ser fabricats aquell any.

A Santa Margalida també es conserven entre la correspondència⁷⁰ un altres qüestionaris, en blanc, destinats a informar sobre els falangistes que havien estat mobilitzats per l'exèrcit. La informació que havien d'ofèrir era: nom i llinatges, organització de procedència i data d'ingrés, edat, professió, estat civil, si va morir o va ser ferit i en quina data i a quin front, si va estar hospitalitzat i a on i durant quin temps, els metges que el van assistir, la unitat a la que pertanyia, els tràmits que es van seguir amb motiu de les seves ferides o defunció, si estava ferit quin era el seu estat actual i la seva situació econòmica, si era mort quina era la situació econòmica de la seva família i si rebia qualche subsidi i de quina classe, en el mateix cas per conducte de qui arribava el subsidi i quina era la quantitat, además es demanava si en tal cas la *Jefatura* local havia fet algun donatiu i en què va consistir.

També a l'arxiu de Santa Margalida s'hi poden trobar 28 declaracions jurades mecanografiades però sense complimentar sobre els seveis efectuats durant 1940 en copliment del dispostat a la circular número 25 de la *Jefatura Provincial* datada el 31 de desembre de 1940. Havien d'anar signats per el cap local del partit i, además dels serveis, havien de registrar-se els càrrecs públics o del partit que s'havien exercit.

---

⁷⁰ **Falange, 1936-1945. Correspondència (2885/11).**

Finalment, s'ha de comentar l'existència a l'arxiu municipal d'Andratx de fitxes d'afiliats impreses el 1965⁷¹. Són 50 fitxes que fan referència a 37 afiliats incorporats al partit fins el gener de 1940. Com que només se'n conserven de membres del partit amb els llinatges començats per les tres primeres lletres de l'abecedari i les dates referents a professions i quotes havien estat actualitzades, tots pagaven 5 pessetes, s'ha desestimat aquesta font de cara a la redacció; al ser afiliats amb uns llinatges determinats les dates d'afiliació deixen de ser significatives pel que fa al nombre d'altres produïdes en cada moment. La resta de documents conservats conjuntament amb aquestes fitxes són: una relació dels "camaradas" més idonis per a formar el *Consejo Local del Movimiento* (datada el 17 d'abril de 1967), una relació de militants difunts (datada el 20 de gener de 1969), una relació d'afiliats a la *Jefatura Local* (sense datar)⁷² que consta de 104 noms més altres 8 que hi havien d'ingressar, un llistat (també sense datar) dels afiliats a la *O.J.E.* (Eren 29 i se'n incorporaren 21 més) i un llistat dels 10 membres de la *Guardia de Franco*.

---

⁷¹ "*Hojas y carnets afiliados F.E.T. y J.O.N.S.*". 1936-40, 1965-68 (2058).

⁷² Si bé el llistat de 104 afiliats no està datat, no hi surten, d'entre els membres del partit dels que es coneixen les dates d'incorporació al partit, els afiliats a partir de 1966. També hi apareixen un afiliat que va morir el març de 1966 i un altre que ho va fer el desembre de 1967. No hi foren registrats, però, un afiliat que va morir l'agost de 1965 (ni els que ho van fer abans) ni tampoc un que ho va fer l'octubre de 1967 (pot ser l'excepció, no se'n coneix l'edat ni data d'afiliació). Segurament, per tant, aquest llistat va ser redactat a finals de 1965 o a inicis de 1966.

Només es tenen les dades personals (incloses l'edat i data d'afiliació) dels 20 primers membres del llistat (s'havien incorporat al partit entre l'agost de 1936 i l'agost de 1938) més 4 de la *Vieja Guardia*. Per tant, es tracta dels afiliats aproximadament abans del final de 1965 i que no havien mort o no s'havien donat de baixa del partit abans de finals d'aquell any (alguns d'ells tendrien edats molt elevades, el més vell tendria 88 o 89 anys).

- COMPARACIÓ DEL GRAU DE CONSERVACIÓ DE FONTS REFERENTS A AFILIATS FALANGISTES A MALLORCA AMB ALTRES TERRITORIS DE L'ESTAT.

Així, com s'ha vist, els arxius municipals en els que es conserva documentació referent a membres de la Falange fins a la meitat dels anys 40 en quantitats i amb qualitat d'informació diverses són 18: Alaró, Andratx, Artà, Banyalbufar, Binissalem, Bunyola, Calvià, Campanet, Estellencs, Inca, Lloret de Vistalegre, Mancor de la Vall, Pollença, Santa Maria, Santanyí, Sant Llorenç des Cardassar, Selva i Son Servera.

Representen el 34'6% del total de 52 municipis existents a Mallorca durant l'època tractada⁷³.

S'ha comparat aquesta freqüència amb la de la documentació conservada a arxius municipals d'altres províncies, s'ha de dir abans, però, que a Menorca no n'hi ha a cap. Aquesta comparació s'ha fet a partir de consultar tots els catàlegs d'arxius dipositats a l'Arxiu del Regne de Mallorca⁷⁴ amb la qual cosa resulta una mostra indicativa. Per províncies, els inventaris tractats són els següents:

- Burgos: Espinosa de los Monteros, Gumiel de Izán i Poza de la Sal. A cap d'ells hi ha documentació sobre la Falange als anys tractats però sí n'hi ha de dates posteriors i referents a altres aspectes, no als afiliats, als arxius del primer i darrer municipis.

- Castelló: Culla. No n'hi ha.

- Huelva: Moguer, La Palma del Condado, Cartaya, El Cerro de Andévalo, Trigueros i Aracena. A Moguer hi ha una relació d'afiliats datada entre 1940 i 1970, a Cartaya hi ha documentació sobre el partit entre 1936 i 1972 sense especificar, a El Cerro de Andévalo hi ha registres d'afiliacions entre 1936 i 1954, a Trigueros només hi ha correspondència datada entre 1942 i 1963 i a Aracena s'hi pot consultar una relació de militants del 1944 (també sol·licituds d'ingrés i fitxes s'afiliades a la Secció Femenina d'entre 1953 i 1959).

---

⁷³ **El 1982 va accedir a la independència municipal el poble d'Ariany.**

⁷⁴ **Es tracta d'inventaris publicats. La relació dels mateixos s'ofereix a la bibliografia.**

- Logroño: Grañón. Hi ha una relació d'afiliats del 1964 i llibres de comptes del 1936-38 i del 1938-50 (també una relació de difunts i absents del 1967).
- Madrid: Alcalá de Henares i Alcobendas. Al primer dels dos municipis s'hi conserva documentació sobre les milícies nacionals però a cap dels dos n'hi ha exactament sobre la Falange.
- Múrcia: Alguazas, Blanca i Totana. Al primer municipi s'hi pot trobar un llibre registre de sol·licituds d'altres i baixes d'entre 1939 i 1959, sol·licituds de militància, fitxes de militància (sense datar), relacions d'afiliats entre 1939 i 1967, una relació d'afiliades del 1964, un registre d'afiliats a la Central Nacional-Sindicalista entre 1941 i 1973 (també hi ha documentació relativa a la Unió Patriòtica i sobre el PSOE, el PCE, SUT i la UGT). A Blanca hi ha un llibre registre d'afiliacions, fitxes, carnets, etc. (tot està datat entre 1939 i 1967) i a Totana s'hi conserva documentació sobre partits polítics, sense especificar, entre 1927 i 1974 (per les dates n'hi ha d'haver sobre la Unió Patriòtica i sobre el *Movimiento Nacional*).
- Palència: Sotobañado y Priorato, Bascones de Ojeda, Calahorra de Boedo, Piña de Campos, Villajimena, Monzón de Campos i Castromocho. Al primer d'aquests municipis s'hi conserven llibres, fitxes i rebuts de quotes d'afiliats entre 1949 i 1971 (també hi ha un llibre de caixa i una memòria que van del 1940 al 1959 i correspondència del 1947 al 1976). A Piña de Campos s'hi poden consultar les fitxes d'afiliats entre 1936 i 1937 (també la correspondència del 1937 al 1962 i del 1969 al 1977). A la resta d'aquests municipis no hi ha documentació sobre el període estudiat però sí en qualque cas sobre moments posteriors (per exemple, a Castromocho hi ha un llibre d'afiliats datat entre 1958 i 1972).

- Saragossa: Atea, Codos, Nigüella, Villalengua i Villarroya de la Sierra. A l'arxiu de Nigüella s'hi conserva el llibre registre de militants d'entre 1936 i 1949 i una fitxa de militant del 1941 (també una relació de baixes del 1961). A Villalengua hi ha un registre d'afiliats d'entre 1936 i 1951 i carnets per entregar del 1940-1942. A Villarroya i a Codos hi ha documentació posterior però a Atea no se n'hi troba de cap tipus.

- Sevilla: Pilas, Morón de la Frontera, Herrera i Peñaflor. A Herrera s'hi pot consultar un llibre d'afiliats, expedients i carnets de militants sense datar, relacions d'altres i baixes del 1943, informes polítics d'entre 1939-1942 (també s'hi conserva un llibre d'actes del 1945-1965 i documents referents a la *Guardia de Franco* del 1959). A Peñaflor s'hi troba un llibre registre de socis de la Falange d'entre 1936 i 1961 (també un llibre registre de correspondència d'entre 1939 i 1977 i la pròpia correspondència entre 1938-1965 i entre 1967-1977). Als altres dos municipis la documentació sobre el partit és només sobre dates avançades.

- Zamora: Toro y Tagarabuena. A l'arxiu municipal s'hi conserven llistes d'afiliats del 1937 i 1938; llibres d'afiliats del 1941 i del 1942 i documentació sobre la milícia del partit del 1942 (fa referència a una sortida provincial).

De la totalitat d'aquests 33 municipis, per tant, es conserva documentació que aporta dades sobre afiliats a 13 d'ells (el 39'39%, lleugerament superior al resultat del conjunt de Mallorca)⁷⁵. Si bé es tracta la majoria dels casos de municipis amb molt poca població

---

⁷⁵ S'ha d'afegir, ademés, que al marge d'aquesta mostra de catàlegs d'arxius municipals, s'ha consultat d'Antoni Furió ("Catàleg-inventari del fons de Falange de l'arxiu municipal de Sueca. 1933-1966" a Estudis d'Història Contemporània del País Valencià, núm. 6, Universitat de València, València, pp. 371-373) al municipi valencià s'hi conserven una trentena de lligalls datats entre 1933 i 1966, dates que van més enllà pel que fa a la Secció Femenina, la CNS i la OJE.

resulta interessant veure que els casos de conservació de paperassa sobre la Falange poden ser abundants arreu de l'Estat i, si bé pot ser que no se'n conservi a moltes grans poblacions, sempre es pot tenir una orientació sobre l'evolució del partit a diversos territoris. És significatiu, en tot cas, que de sis municipis consultats en el cas de Huelva només a dos no hi apareguin fonts de les cercades; seria interessant poder comprovar arreu de l'Estat quin va ser el grau de compliment de la legislació que obligava a conservar la documentació generada per el *Movimiento Nacional* a nivell local als arxius municipals corresponent a nivell regional i comarcal i també on es posaren en pràctica de forma totalment exhaustiva les consignes emanades del propi partit que manaven la destrucció d'aquesta documentació.

- PRECEDENTS POLÍTICS DE CAIRE CORPORATIVISTA I IMPLANTACIÓ DE LA FALANGE A L'ILLA.

Un dels trets essencials de l'aparell ideològic falangista era la seva concepció corporativista pel que fa a l'ordenació socioeconòmica de l'Estat però aquest aspecte no era novedós a l'Estat espanyol ja que va ser un dels elements definidors de diverses forces polítiques des de la dictadura de Miquel Primo de Rivera. Aquestes forces tendrien major o menor fortuna pel que fa al nombre d'adeptes que aconseguirien un cop

implantades a Mallorca, en general foren molt nombrosos, de forma paral·lela al que succeiria a nivell estatal.

- LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA.

Entre el 1924 i la dimisió del dictador Miguel Primo de Rivera, el 28 de gener de 1928, l'enquadrament polític de la societat espanyola es veuria monopolitzat per la Unió Patriòtica. En un principi es va pensar en el Somatén català com a mitjà d'enquadrament, mobilització i recolzament de la dictadura en el que hauria de ser una versió conservadora de les milícies feixistes italianes⁷⁶ (Miguel Primo de Rivera era el capità general de Catalunya quan va dur a terme el seu pronunciament a Barcelona la nit del 12 de setembre de 1923); així només cinc dies després del cop d'estat es va instaurar el denominat Somatén nacional a través d'un reial decret⁷⁷. Durant una visita a Itàlia el novembre de 1923, però, el dictador espanyol va adonar-se al comprovar *in situ* el paper dels *fasci di combattimento*, del perill que podria representar una milícia polititzada pel que feia als seus projectes al capdavant del govern, a pesar de què l'1 de desembre d'aquell mateix any hagués declarat "*El fascismo es precisamente nuestro Somatén*". Va decidir, per tant, mantenir-lo com a un moviment ciutadà que tendria com a funcions

---

⁷⁶ **RODRÍGUEZ, José Luis, La extrema derecha española en el siglo XX, Alianza Universidad, Alianza Editorial, Madrid, 1997, p.84.**

⁷⁷ **PAYNE, Stanley G, Franco y José Antonio. El extraño caso del fascismo español. Historia de la Falange y del Movimiento Nacional (1923-1977), La España Plural, Planeta, Barcelona, 1998, p.95.**

defensar la propietat i l'ordre social establert, impedir les vagues i fer front al proletariat revolucionari⁷⁸, és a dir, es tractava d'una força auxiliar de les policials que implicava directament les classes mitjanes en la lluita contrarrevolucionària.

---

⁷⁸ **RODRÍGUEZ, José Luis. Op.cit., p.84.**

El de l'enquadrament polític seria, per tant, el paper desenvolupat per la Unió Patriòtica. Aquesta organització es va començar a gestar a Lleó⁷⁹ auspiciada pel màxim dirigent de l'Associació Catòlica Nacional de Propagandistes, Ángel Herrera, però es constituiria a Valladolid amb el nom d'*Unión Patriótica Castellana* el 2 de desembre de 1923 en torn a un grup de persones pròximes a *El Debate* (publicació vinculada al Partit Social Popular)⁸⁰. El mateix mes l'organització s'implantaria a vàries capitals de Castella i Lleó però no ho va fer a Madrid fins a principis d'abril de 1924 per iniciativa de José María Gil Robles. Seria aquesta secció madrilenya la que fixaria l'ideologia dretana-tradicionalista del partit (el seu lema seria "*Monarquía, Patria y Religión*", molt semblant al carlista)⁸¹ que beuria de tres corrents doctrinals: el tradicionalisme, el catolicisme social i polític i el conservadorisme maurista i es fonamentaria en un nacionalisme espanyol castellanista bàsic i tradicional, la defensa de la monarquia, de la

---

⁷⁹ PAYNE, Stanley G. Op.cit.,p.97.

⁸⁰ MARTÍNEZ, Rosa, "La Unión Patriótica" a TUSELL, Javier; MONTERO, Feliciano i MARÍN, José María (eds). Las derechas en la España contemporánea, Anthropos-UNED, Madrid, 1997 p.169.

⁸¹ PAYNE, Stanley G., Op. cit., p.97.

religió catòlica, la família i la propietat privada; tenia una visió tecnocràtica de la política i es fonamentava en conceptes com el d'“apoliticisme” (despreci pel parlamentarisme)⁸².

---

⁸² MARTÍNEZ, Rosa, Op. cit., p.170.

Va ser aquell mateix mes d'abril, el dia 29, quan Miguel Primo de Rivera va ordenar als governadors i delegats governatius a les diverses províncies que procedissin a organitzar i fomentar les juntes locals i provincials de la Unió Patriòtica. D'aquesta manera l'organització passava a ser el partit únic de l'Estat si bé sectors oligàrquis catalans i bascos que ja formaven part de la Unió Monàrquica Nacional i de la *Liga de Acció Monàrquica*, respectivament, des del 1918-1919 no s'hi van integrar. El mateix mes, en una reunió celebrada a Valladolid, el petit grup de "camises blaves" d'inspiració feixista italiana anomenat *La Traza*, radicat a Barcelona, es va incorporar a la Unió Patriòtica⁸³; havia estat fundat a principis de 1923 i el mes posterior al cop d'estat es va unir amb el Somatén (es constituí així la Federació Cívico-somatemista). Al respecte del fracàs i tardà sorgiment del feixisme espanyol Ismael Saz fa referència a què "els sectors fonamentals de les classes mitjanes susceptibles de ser atrets pel feixisme havien estat ocupats políticament pels nacionalismes basc i català en aquests i pel nacionalisme republicà radical a la resta d'Espanya"⁸⁴, es a dir, que aquesta organització feixista, així com l'anterior *Liga Patriòtica Española*⁸⁵ barcelonesa, estaven deslligades de la societat catalana al tenir el nacionalismes espanyol castellanista per elles esgrimit un caràcter hegemonitzant i tendències homogeneitzadores, davant del nacionalisme defensiu català.

A pesar de la implantació de la Unió Patriòtica arreu de l'Estat a partir de l'abril de 1924 no seria fins el juliol de 1926 que se n'aprovarien els estatuts i s'elegiria la junta

---

⁸³ PAYNE, Stanley G., Op. cit., p.97.

⁸⁴ SAZ CAMPOS, Ismael, "La peculiaritat del feixisme espanyol" a Afers, núm. 25, Ed. Afers, 1995, p.630.

⁸⁵ Aquesta organització estava formada principalment per oficials de l'exèrcit.

directiva, en principi presidida per el propi dictador, i el comitè executiu. Als diversos municipis les autoritats serien les que convocarien a les persones de reconeguda "honradesa i prestigi" per a que s'encarregassin d'organitzar el partit a nivell local, amb els representants municipals es formaria un comitè de partit judicial i aquests nomenarien la seva representació al provincial⁸⁶. Això permetria cobrir els diversos càrrecs polítics amb gent afecta a la dictadura, al menys pel que fa a llur militància nominal al partit únic.

---

⁸⁶ MARTÍNEZ, Rosa, Op. cit., pp.170-173.

Per altra banda, la Unió hauria d'ajudar en el camí cap a una dictadura civil, un cop arribàs a la seva fi la dictadura militar, tal com va declarar Ángel Herrera el maig de 1925⁸⁷; procés culminat el desembre del mateix 1925 amb la substitució del Directori Militar per un govern civil i l'octubre de 1927 amb la convocatòria de l'Assemblea Nacional Consultiva⁸⁸.

Segons la revista *Unión Patriótica* l'organització arribaria a comptar amb 1700000 membres arreu de l'Estat però es considera que en realitat no es superaria la tercera part d'aquesta xifra⁸⁹ (oficialment el Somatén arribaria a enquadrar 250000 milicians però sembla que tal quantificació també va ser sobredimensionada)⁹⁰; principalment aquests afiliats formaven part de la classe mitjana catòlica i conservadora.

---

⁸⁷ PAYNE, Stanley G., Op. cit., p.97.

⁸⁸ MARTÍNEZ, Rosa, Op. cit., p. 171; PAYNE, Stanley G., El régimen de Franco. 1936-1975, Alianza Editorial, Madrid, 1987, p.39 i De GUZMÁN, Eduardo, 1930. Historia política de un año decisivo, Ediciones Tebas, Madrid, 1973, p.87.

⁸⁹ PAYNE, Stanley G., Franco y José Antonio. El extraño caso del fascismo español. Historia de la Falange y del Movimiento Nacional (1923-1977), La España Plural, Planeta, Barcelona, 1998, p. 97 i MARTÍNEZ, Rosa, Op. cit., p. 173.

⁹⁰ PAYNE, Stanley G., Op. cit., p. 125.

Els avantatges de ser membre de la Unió Patriòtica eren múltiples. Al entrar-hi s'adquiria el dret d'accedir als càrrecs de regidors i de diputats provincials i també es podia participar a l'elecció de caps locals i provincials de la Unió; en tot cas presentava la possibilitat de situar-se prop del poder (local, provincial o estatal). Les càrregues eren molt reduïdes, per afiliar-se bastava amb presentar una sol·licitud avalada per un afiliat i la quota es va fixar en una pesseta anual (els salaris dels obrers industrials oscil·laven entre les sis i vuit pessetes diàries i els agrícoles entre tres i cinc, era, per tant, una quantitat insignificant)⁹¹. Més que un partit polític la Unió Patriòtica no passaria de ser més que una associació cívica per al fonament de beneficis mutus entre els afiliats⁹².

A les Balears la Unió Patriòtica per Lluís Canals i Josep Morell com a caps provincials. Aquest darrer ho era al setembre de 1929 quan Miquel Primo de Rivera va visitar Mallorca, acompanyant l'infant Jaume, amb motiu de la celebració del setè centenari de la Conquesta de Mallorca. El banquet que les Unions Patriòtiques de Balears van oferir al dictador va estar presidit, ademés de per Josep Morell que, era el president de la Diputació, per altres membres del Comité provincial i local del partit, el capità general Marzo, Antoni Alcover Maspons (cap de Telègrafs), Lluís Moragues, etc; en tots el casos es tractava de regidors o batles de diversos municipis o de diputats provincials⁹³. Pel que fa a l'evolució de les afiliacions i a les professions dels membres del partit a

---

⁹¹ **GÓMEZ-NAVARRO, José Luis, El régimen de Primo de Rivera. Reyes, dictaduras y dictadores, Ed. Cátedra, Madrid, 1991, pp. 231-233.**

⁹² **PAYNE, Stanley G. (ed.), Política y sociedad en la España en la España del siglo XX, Akal Editor, Madrid, 1978, p.191.**

⁹³ **Correo de Mallorca, 12-9-29, pp. 1 i 8.**

Mallorca ens hem de remetre al cas concret del municipi de Selva, que s'analitza a continuació.

- LA UNIÓ PATRIÒTRICA DEL MUNICIPI DE SELVA.

- Evolució de les incorporacions i professions dels afiliats.

Fins a finals d'octubre de 1928 la Unió Patriòtica arribaria a comptar amb al menys 310 afiliats masculins al municipi de Selva, distribuïts de la següent manera a les diverses entitats de població: 242 a Selva, 31 a Caimari, 20 a Biniamar i 17 a Moscarí.

Si bé l'organització es va fundar a Valladolid a principis de desembre de 1923 i no s'implantaria a totes les províncies fins a partit del mes d'abril de 1924⁹⁴, segons la documentació generada per la Unió Patriòtica de Selva els primers afiliats del municipi s'hi van incorporar el 23 de setembre de 1923. Sens dubte es tracta d'un error a l'hora de confeccionar la relació d'afiliats. Ademés, sembla que a l'hora de reclutar nous membres

---

⁹⁴ MARTÍNEZ, Rosa, Op. cit., pp. 169-170.

es feia agafant com a guia els censos municipals i s'elegien els futurs afiliats per ordre alfabètic.

En qualsevol cas, els que segons la seva data d'alta van entrar a l'organització ja el 23 de setembre de 1923 foren 28 selvatgins, 27 caimariens, 15 moscariencs i 7 binianers. Els primers eren 5 empleats, 3 propietaris, 2 jornalers, un colon, un llaurador, un picapedrer, un sabater, un tallador de calçat, un fuster, un taverner, un conductor, un carter, un oficial de Correus, el practicant, el metge titular, el mestre d'escola, el secretari i l'oficial major de la secretaria de l'ajuntament, el secretari del jutjat, el rector, i el vicari⁹⁵. Els caimariencs, eren 9 comerciants, 4 propietaris, 3 colons, 2 jornalers, 2 llauradors, un carreter, un conductor, un jubilat, el veterinari titular, el mestre d'escola, el rector i el vicari. Els afiliats de Moscari eren 4 llauradors, 3 jornalers, 2 fusters, 2 propietaris, un ferrer, un servent, el fossier, i el mestre d'escola. Els biniamers foren 2 llauradors, un jornalier, un fuster, un empleat, un propietari i el mestre d'escola. Només es coneixen les edats, en el moment de donar-se d'alta⁸⁸, dels selvatgins Joan Alba Vallori (taverner de 49 o 50 anys)⁸⁹, Jaume Estelrich Ferrer (metge de 32 anys) i Pere Morro Salvà (fuster de 22 anys), dels caimariencs Arnau Mir Seguí (veterinari de 24 anys) i Joan Mir Solivellas

---

⁹⁵ **Més endavant es tornarà fer referència als funcionaris i clergat.**

⁸⁸ **Totes les edats que aquí s'exposen s'han calculat a partir de les que apareixen a la documentació de la Falange. Per tant, tots aquests membres dels que es coneixen militarien anys després a la Falange.**

⁸⁹ **A causa del canvi de professió respecte a l'apareguda a la documentació de la Falange no es pot afirmar amb absoluta seguretat que aquest selvatgí fos el mateix que seria falangista. L'edat, però, sembla que així ho corrobora.**

(colon de 20 anys) i el moscarienc Bernat Cànaves Albertí (fosser de 45 anys); la mitjana d'aquestes edats era de 32 anys.

No seria fins el setembre de 1926 el moment en que s'efectuàrien les següents altes. El dia 1 s'hi afiliaren un miner i un propietari, el dia 10 ho van fer un botiguer i un propietari, a l'endemà se n'hi incorporà un altre.

El 30 d'octubre següent va ser el dia, amb diferència, en el que oficialment ingressaren més selvatgins a la Unió Patriòtica: 148. Eren 72 jornalers, 12 sabaters, 11 llauradors, 10 picapedrers, 7 miners, 4 fusters, 4 propietaris, 3 ferrers, 3 taverners, 2 carboners, 2 espardenyers, 2 gerrers, 2 moliners, 2 carreters, 2 botiguers, un pastor, un peó caminer, un marger, un mestre d'obres, un tallador de calçat, un forner, un barber, un comerciant, un escriptor i el restant no tenia professió (no es sap la causa). Només es coneixen les edats d'Andreu Sastre Ferrer, fuster de 31 anys, i la de Gabriel Vallori Rotger, escriptor de 27. Aquell mateix dia també foren donats d'alta 2 jornalers i un carreter de Biniamar.

El dia 20 del mes següent 5 selvatgins més ingressaren dins l'organització: 2 llauradors, un jornalier, un sabater i un barber. Aquest darrer, Simó Solivellas Ramis, tenia 39 anys⁹⁰.

El 30 d'agost de 1927 va ser el segon i darrer dia en el que habitants de Moscarí van donar-se d'alta. Eren 2 llauradors un dels quals, Jaume Rotger Bennàssar, tenia 35 anys⁹¹.

---

⁹⁰ **En el cas de què sigui la mateixa persona que el novembre de 1936 va ingressar a la Falange als 49 anys (era espardenyer).**

⁹¹ **Si era el fuster que el gener de 1937 va donar-se d'alta a la Falange.**

El 30 d'octubre posterior, com en el cas anterior, va ser la segona i darrera data que alguns caimariencs van afiliar-se després del 1923.

El 23 d'agost de 1928 seria el tercer i darrer dia que les files de la Unió Patriótica del municipi es van engrossar amb afiliats biniamers, en concret amb 10. Eren 3 jornalers, 3 llauradors, un miner, un picapedrer, un teixidor i un botiguer. Un dels jornalers, Pere Morro Reus, tenia 33 anys.⁹²

---

⁹² En el cas de que fos el mateix que l'agost de 1936 s'afilià a la Falange amb 41 anys (era miner).

El 23 de setembre del mes posterior un propietari de Selva va ser la següent alta i el 30 d'octubre de 1928 s'efectuaren les darreres 55. Foren les de 34 jornalers, 4 llauradors, 4 propietaris, 3 miners, 3 sabaters, un marger, un moliner, un forner, un electricista, un taverner, un botiguer i un comerciant. L'electricista, Miquel Ballester Ferragut, tenia 38 anys i un dels jornalers, Guillem Bestard Reus, en tenia 29⁹³.

Així, els 242 membres masculins de la Unió Patriótica de Selva que vivien a la capçalera del municipi eren 109 jornalers, 18 llauradors, 17 sabaters, 15 propietaris, 11 miners, 11 picapedrers, 5 fusters, 5 taverners, 5 empleats, 4 botiguers, 3 ferrers, 3 moliners, 2 carboners, 2 margers, 2 gerrers, 2 espardenyers, 2 talladors de calçat, 2 forners, 2 carreters, 2 barbers, 2 comerciants, un pastor, un colon, un peó caminer, un mestre d'obres, un electricista, un conductor, un escribent, un afiliat que no tenia feina (no es sap si a causa de l'atur, per estar jubilat o per què), un oficial de Correus, un carter, el practicant, el metge, el mestre d'escola, el secretari i l'oficial major de la secretaria de l'ajuntament, el secretari del jutjat, el rector, i el vicari.

Els 31 afiliats de Caimari eren 9 comerciants, 4 carboners, 4 propietaris, 3 colons, 2 jornalers, 2 llauradors, un carreter, un conductor, un jubilat, un veterinari, el mestre d'escola, el rector i el vicari.

Els 20 de Biniamar eren 6 jornalers, 5 llauradors, un miner, un picapedrer, un fuster, un teixidor, un carreter, un empleat, un botiguer, un propietari i el mestre d'escola.

---

⁹³ Si era el mateix selvatgí que l'abril de 1937 treballava d'electricista i s'afilià a la Falange, tenia 38 anys.

Els 17 de Moscari eren 6 llauradors, 3 jornalers, 2 fusters, 2 propietaris, un ferrer, un servent, el fosser i el mestre d'escola.

Les seves edats al donar-se d'alta com a membres de l'organització conegudes⁹⁴ anaven dels 20 als 49 anys i la mitjana era de 32'61 anys.

Com es veurà a continuació, la Unió Patriòtica va comptar amb al menys 10 membres més al municipi sense que es pugui determinar si s'hi van incorporar abans o després de l'octubre de 1928, 7 eren dones.

- Personal polític, funcionariat i clergat.

---

⁹⁴ **Amb les advertències que s'han fet abans.**

Entre aquests afiliats s'hi trobaven els 11 membres que composaven el consistori municipal i els 9 regidors suplents, vigents com a mínim amb posterioritat al primer terç de 1928⁹⁵. La majoria s'havia donat d'alta el 23 de setembre de 1923; així ho havien fet el batle Miquel Puigserver Pons (propietari), el 1r tinent de batle Antoni Homar Balle (mestre nacional de Moscari), el 2n tinent de batle Jaume Morro Busquets (jubilat), els regidors Sebastià Palou Mateu (propitari), Joan Mir Mir (colon), Bartomeu Pons Frau (mestre nacional de Biniamar), Gabriel Vallori Garau (propietari) i, finalment, els regidors suplents Joan Vallori Creus (llaurador), Bartomeu Bonafè Coll (fuster), Antoni Coll Reus (jornaler), Joan Mairata Cànaves (comerciant), Antoni Amer Mateu (llaurador) i Llorenç Gual Morell (llaurador). L'1 i el 10 de setembre i el 30 d'octubre de 1926 s'havien donat d'alta, respectivament, els regidors suplents Llorenç Ferragut Ordinas (propietari), Antoni Morro Martorell (propietari) i Gabriel Llabrés Cànaves (jornaler). La darrera data també s'afilià el regidor en propietat Jaume Rotger Serra (propietari), el 30 d'agost de 1927 ho va fer el suplent del 1r tinent de batle Jaume Sastre Llompart (llaurador) i es desconeix quan ho va fer Joan Sastre Puigserver, suplent del 2n tinent de batle (es desconeix també llur professió). Per tant, el consistori estava compostat per 6 propietaris, 4 llauradors, 2 jornales, 2 comerciants, 2 mestres nacionals, un colon, un fuster, un

---

⁹⁵ Aquell va ser el moment aproximat en què des del Govern Civil es va notificar als ajuntaments el nomenament dels regidors suplents. Ademés les dates d'alta més avançades dels afiliats que apareixen al document que aquí serveix de font, la "Relación de los afiliados a la Unión Patriótica que forman parte de entidades o Corporaciones Públicas" (Arxiu municipal de Selva, -741/3-), són el 30 d'agost de 1927, es tractava de dos afiliats amb residència a Moscari. Per altra banda, l'aparició de les figures dels suplents del 1r i del 2n tinent de batle, com és el cas, emana de l'aplicació de l'Estatut Municipal promulgat el 8 de març de 1924 i de la Reial Ordre del Ministeri de Governació del 29 del mateix mes, el qual feia desaparèixer els càrrecs de procuradors síndics i el de regidor interventor.

jubilat, i un regidor de professió desconeguda (només dos dels propietaris eren regidors suplents). Al menys eren 7 de Selva, inclòs el batle, 4 de Caimari, de Moscari i de Biniamar, respectivament i es desconeix el lloc de residència del restant⁹⁶.

---

⁹⁶ Pel que fa als que efectivament exercien el seu càrrec, 3 eren de Selva, 3 de Caimari, 2 de Moscari, 2 de Biniamar i l'altre es desconeix d'on era.

A més del polític, també formava part de la Unió Patriòtica el següent personal laboral de l'ajuntament⁹⁷: el secretari (Mateu Sastre Servera), l'oficial major de la secretaria (Jaume ALbertí Mateu), el dipositari (Pere Antoni Rotger Celia) que també era el jutge municipal suplent, els recaptadors municipals a Selva (Joan Morro Sampol)⁹⁸, a Biniamar (Llorenç Coll Jaume)⁹⁹ i a Moscari (Jaume Rotger Bennàssar)¹⁰⁰, el fosser (Bernat Cànaves Albertí) i la conserge-telefonista (Maria Aguiló Forteza)¹⁰¹. El recaptador de Selva s'havia afiliat el 30 d'octubre de 1926 el de Moscari el 30 d'agost de 1927, es desconeix la data del dipositari i la de la conserge-telefonista, la resta s'afiliaren el 23 de setembre de 1923.

Els membres del jutjat municipal s'incorporaren a l'organització en dates diverses. El jutge (Miquel Busquets Cànaves)¹⁰² el 23 de setembre de 1923, el jutge suplent (el ja anomenat Pere Antoni Rotger Celia)¹⁰³ en data determinada, el fiscal (Pere Joan Solivellas Ramis)¹⁰⁴ el 20 de novembre de 1926, el fiscal suplent (el també ja anomenat

---

⁹⁷ **No es pot afirmar si l'ajuntament comptava amb més personal laboral però si està clar que els que ocupaven els càrrecs de responsabilitat pertanyien a la Unió Patriòtica.**

⁹⁸ **Era miner, la de recaptador no era la seva única professió.**

⁹⁹ **La seva professió era la d'empleat.**

¹⁰⁰ **Era llaurador.**

¹⁰¹ **No es té cap notícia de qui era el recaptador municipal a Caimari.**

¹⁰² **Era comerciant**

¹⁰³ **Era el dipositari de l'ajuntament.**

¹⁰⁴ **Era llaurador.**

Jaume Rotger Bennàssar)¹⁰⁵ el 30 d'agost de 1927 i el secretari (Bartomeu Vallori Amengual) el 23 de setembre de 1923.

---

¹⁰⁵ **Era llaurador.**

En quant al personal sanitari, el metge (Jaume Estelrich Ferrer) i el veterinari (Arnau Mir Seguí) es van donar d'alta el 23 de setembre de 1923, com ja s'ha vist al parlar de l'evolució de les incorporacions, i el farmacèutic (Joan Grau Pujol) i la comare (Maria Martín Gallego) ho van fer en data indeterminada. Respecte als mestres d'escola, ja s'ha vist al parlar de l'evolució de les incorporacions dels afiliats masculins que ja s'havien donat d'alta el 23 de setembre de 1923¹⁰⁶. Les mestres es desconeix quan van afiliar-se¹⁰⁷. L'oficial de Correus Aurelio Infiesta Marcos i el carte Joan Rosselló Reus també hi van ingressar el 1923.

Finalment, cal recordar que també els clergues del municipi¹⁰⁸ van ingressar a la Unió Patriòtica i que també van afiliar-se el primer dia, el 23 de setembre de 1923.

---

¹⁰⁶ El de selva era Teodosi Subirats Espuny, el de Caimari era Jaume Morro Oliver, el de Moscarí Antoni Homar Balle (va ser 1r tinent de batle, com s'ha dit) i el de Biniamar era Bartomeu Pons Frau (va ser regidor).

¹⁰⁷ La de Selva era Joana Ferrer Puig, la de Caimari era Margalida Coll Muntaner, la de Moscarí Josefa Jeréz Ávila, la de Biniamar Joana Aina Xamena Jaume i la de Binibona era Virginia Comenzana Vich.

¹⁰⁸ El rector i el vicari de Selva eren Antoni Galmés Nadal i Antoni Sastre Puigserver. Els de Caimari eren Gabriel Melià Vaquer i Arnau Mir Busquets, respectivament.

- DEL 28 DE GENER DE 1930 AL 14 D'ABRIL DE 1931.

A partir del 1929, així com la dictadura anava perdent popularitat, la Unió Patriòtica es va anar encaminant cap a la seva desaparició. Mitjançant una ordre de Miquel Primo de Rivera del 3 de febrer de 1929 es convertiria en apèndix del Somatén al ser-li encomenades funcions d'informació i investigació baix el control de les autoritats¹⁰⁹. Finalment, el Somatén no seria dissolt fins el 15 d'abril de 1931, excepte a Catalunya, mitjançant un decret republicà¹¹⁰ (aquesta seria, per tant, una de les més urgents actuacions del nou règim).

---

¹⁰⁹ MARTÍNEZ, Rosa, Op. cit., p. 174.

¹¹⁰ RODRÍGUEZ, José Luis, Op. cit., p 85.

Mentres, s'organitzà l'abril de 1930, el mes posterior a la mort del dictador a París, la Unió Monàrquica Nacional¹¹¹. Defensava la memòria de Primo de Rivera, especialment la seva política econòmica com a via per armonitzar els interessos de totes les classes socials. De fet, la Unió Monàrquica serviria com a primera experiència política al seu fill José Antonio, fundador de la Falange, que n'ocuparia la vicesecretaria general. L'organització també reivindicava, además d'un model corporatiu, la identitat catòlica, la restauració dels valor tradicionals i un nacionalisme espanyolista tendent a reprimir tots els regionalismes¹¹². Els intents de la Unió Monàrquica per guanyar-se adeptes, que començaren l'estiu de 1930, no van tenir cap èxit i no van convencer als principals sectors de monàrquics i de conservadors moderats¹¹³.

A Mallorca, mentres, van existir amb caràcter local algunes associacions de caire monàrquic si bé no es possible discernir si tengueren cap relació amb la Unió Monàrquica Nacional, el seu caràcter local sembla que impediria tal contacte a causa, també del curt espai de temps que va transcorre entre la dimisió del dictador i l'adveniment de la República. D'aquesta manera, el 8 de març de 1931, quan la monarquia viuria els seus darrers moment, es va constituir l'*Agrupación Monárquica Montuirense*¹¹⁴ que tendria com a objectius primordials, reflexats als estatuts, els següents:

---

¹¹¹ **Recuperava el nom de l'organització maurista fundada a Catalunya el 1919.**

¹¹² **PAYNE, Stanley G., Franco y José Antonio. El extraño caso del fascismo español. Historia de la Falange y del Movimiento Nacional (1923-1977), La España Plural, Planeta, Barcelona, 1998, pp. 113-115 i RODRÍGUEZ, José Luis, Op. cit., pp. 100-102.**

¹¹³ **PAYNE, Stanley G., El régimen de Franco. 1936-1975, Alianza Editorial, Madrid, 1987, p.44.**

¹¹⁴ **Tendria la seva seu al carrer Príncep número 7 i la junta directiva estaria**

"Art. 1º. Intervenir en la política local procurando se administre justicia en todas los ordenes y que la Administración Municipal sea lo más diáfama posible.

Art. 2º. Ayudar a las Autoridades locales en la difícil tarea de cumplir su misión administrativa proponiéndoles a la vez cuantas mejoras nos surgieran para el bien de la localidad.

Art. 3º. Fomentar la agricultura adquiriendo aperos y maquinaria agrícola, semillas, plantas, abonos y cuantos elementos convengan a la Sociedad".

Además, els socis no podien faltar a la moral cristiana ni als bons costums socials.

---

formada per Pau Servera Munar (president), Gabriel Mateu Martorell (vicepresident), Joan Socias Mas (dipositari), Joan Socias Cerdà (secretari) i els vocals Gabriel Jordà Mateu, Joan Miralles Verd i Joan (...) Mas. Además dels dirigents van assistir també a l'acte de constitució: Miquel Servera, Rafel Miralles, Bartomeu Ribas, Mateu Servera, Antoni Jordà, Gaspar Socias, Antoni Cerdà, Joan Castillo, Rafel Miralles, Cristòfol Pocoví, Bartomeu Pocoví i Antoni Moll (tot plegat feia un total de 19 persones).

A Son Servera existia des del 28 de setembre anterior una societat política similar si bé no explicitava el seu caràcter monàrquic. S'anomenava *La Unión*¹¹⁵, que al primer article dels seus estatuts explicitava clarament quins eren els seus objectius:

"Art.1º Esta sociedad no aspira a formar un partido más de credo cerrado y jefatura única. El fin que persigue es agrupar los elementos de Son Servera que anteponen el bien común de sus convecinos a toda mira de medio personal o espíritu de (...) para que unidos sus esfuerzos y ansiosos de realizar el pensamiento que a gritos pide nuestro pueblo, puedan contribuir con mayor eficacia a todo cuanto sea beneficioso a los intereses morales y materiales de esta localidad.

La larga experiencia ha evidenciado que el origen principal de nuestros males radica en la ingerencia de la corruptela al uso en todo lo que atañe y relaciona con la Administración pública. Sera pues aspiración principal de esta Sociedad (y a fin de conseguirlo no perdonará medio ni ahorrará esfuerzo) llevar a este pueblo por nuevos

---

¹¹⁵ Tenia la seva seu a la Plaça de Sant Agustí número 1 i la seva junta directiva estava composta per Bartomeu Morey Tous (president, era el dirigent de més edat), Antoni Llinàs Sureda (vicepresident), Antoni Servera Vives (secretari), Serafí Pons Vives (tresorer) i els vocals Antoni Santandreu Sancho, Miquel Artigas Servera, Salvador Pallicer Servera, Sebastià Morey Massanet, Sebastià Ballester Servera i Bartomeu Llaneras Lull.

Durant aquest període van existir a altres municipis altres societats amb aquest nom però en cap cas tenien un caire polític, la majoria d'elles eren societats d'ajuda mútua per mestres barbers.

derroteros para que de este modo sea un hecho el imperio de la moralidad y que la igualdad y la justicia reine entre los serverenses”.

La ideología que es desprèn d'aquestes dues societats deixa traslluir un cert "apoliticisme" i corporativisme. En el segon cas no es fa referencia al seu caràcter monàrquic pot ser per la data encara llunyana a la que seria l'inici de la República en comparació a l'agrupació de Montuiri que al constituir-se ja ho va fer dins un clima polític cada cop més favorable al canvi de règim.

- LA SEGONA REPÚBLICA.

- LA DRETA ACCIDENTALISTA: DRETA SOCIAL-UNIÓ DE DRETES.

Un cop proclamada la República, la dreta espanyola va haver-se de reorganitzar. Aquesta tasca va ser escomesa, com en el cas de la Unió Patriòtica, per Ángel Herrera ja el 15 d'abril de 1931 durant una reunió de Joves Propagandistes d'Acció Catòlica i a una reunió duita a terme el dia 26 del mateix mes ja es va decidir crear Acció Nacional, la seva constitució seria anunciada tres dies després per *El Debate*¹¹⁶ i des dels seus inicis el seu màxim dirigent seria José María Gil Robles (també un dels màxims responsables de la Unió Patriòtica, però en aquest cas no hi hauria un governant que s'apropriàs de la nova organització política). A pesar de què el mateix 29 d'abril l'ABC anunciava la fundació del Cercle Monàrquic Independent, tèonic rival dretà d'Acció Nacional dins aquesta organització hi hauria diversitat tant pel que fa al règim polític desitjat pels seus afiliats (el monarquisme alfonsí es trobava en un moment de molt baixa popularitat a tot l'Estat) com pel que respectava a l'opció concreta dels monàrquics. De fet, fins el juny de 1936 Acció Nacional no seria més que una organització de caire electoral però els resultats obtinguts als comicis generals d'aquell mes justificaren la seva conversió en permanent, amb el cobrament de quotes mensuals als afiliats, però els seus dirigents seguirien fent referència a Acció Nacional, que l'abril de 1932 va haver de canviar el seu nom per el

---

¹¹⁶ **ROBINSON, Richard A.H., Los orígenes de la España de Franco. Derecha, República y Revolución, Dimensiones Hispánicas, Grijalbo, Barcelona, 1973, pp.55-57**

d'Acció Popular a causa de la prohibició republicana d'usar l'adjectiu "nacional" com a un "movimiento" fins a la creació de la CEDA¹¹⁷.

L'acceptació formal de la legalitat republicana i la seva inhibició respecte a la forma de govern possibilità que Acció Popular, posteriorment la CEDA, esdevingués el referent polític de masses de la dreta espanyola, el febrer de 1933 comptava amb 735058 socis (era el partit polític amb més afiliats que mai hi havia hagut a Espanya)¹¹⁸. El seu programa polític era de caire corporatiu en línia amb l'encíclica *Quadragesimo Anno* (sembla que Gil Robles va ser influït pel canceller austriac Dollfuss)¹¹⁹ i els seus cavalls de batalla a nivell parlamentari serien, ademés de la defensa del catolicisme davant la legislació republicana emanada abans de l'accés de la CEDA al poder, l'oposició a la reforma agrària i als processos autonòmics. Si bé la direcció popular mai es va manifestar obertament partidària d'acabar amb la República de forma violenta, els seus objectius respecte a la configuració final de l'Estat, corporatiu, van fer que aquesta força política fos incompatible i exclouent respecte a les de centre i esquerra, principalment respecte a

---

¹¹⁷ **Ibidem. p.109-126**

¹¹⁸ **Cal tenir en compte les precaucions que s'han fet al parlar de les xifres oficials d'afiliats a la Unió Patriòtica.**

¹¹⁹ **COLLOTTI, Enzo, "Cinc formes de feixisme europeu: Àustria, Alemanya, Itàlia, Espanya i Portugal" a Afers, núm. 25, Ed. Afers, Catarroja, 1996, p. 520.**

l'altre gran partit de masses, el PSOE. Aquesta disparitat de projectes polítics seria una de les principals causes de l'enfrontament armat que s'iniciaria el juliol de 1936.

Acció Nacional s'implantaria a Mallorca uns mesos després de la seva fundació a Madrid, el 5 de juny, a través de la Dreta Social, partit que es nodria d'afiliats procedents dels partits dretans que havien actuat fins llavors (era important la presència integrista)¹²⁰ i d'elements que fins llavors no havien militat a cap partit polític¹²¹. El seu comitè directiu va estar format per Lluís Zaforteza Villalonga (marquès del Verger), Josep Ramis d'Ayreflor Rosselló, Joan Marquès Bennàssar, Josep Moragues Monlau, Pere Buades Rousset i Guillem Torres Mateu i en va ser el secretari l'escriptor Manuel Andreu Fontirroig. La seva seu social provisional al constituir-se el partit era al carrer de l'Almudaina número 13 però ja es va indicar que en cas de què el Partit Conservador es dissolgués i els seus afiliats s'incorporassin a la Dreta Social es podria arrendar al seu local.

Al marge de a Palma, l'únic municipi mallorquí on s'implantaria la Dreta Social com a tal abans de fusionar-se amb els conservadors seria Vilafranca de Bonany ja que, a pesar

---

¹²⁰ **Ibidem. p.67.**

¹²¹ **Correo de Mallorca, 7-5-31, p.1.**

de què constitució oficial del comitè local no es va efectuar fins el 10 d'agost¹²², la seva "secció ciclista" ja havia duit a terme una excursió al Puig Major el 24 de maig anterior i el juny havia copat els càrrecs judicials municipals elegits i havia celebrat un miting¹²³.

---

¹²² ARM, Govern Civil, (1625/2024).

¹²³ Correo de Mallorca, 23-5-31, p.5.
10-6-31, p.3.
16-6-31, p.5.

A les eleccions generals del 28 de juny de 1931 la Dreta Social s'hi va presentar com a integrant del bloc format además pel Partit Conservador, el Regionalista i l'Autonomista¹²⁴, que no va obtenir cap diputat¹²⁵. S'ha de tenir en consideració que s'havien repartit per Palma i altres municipis un fulls en forma de carta signats pel comitè d'una inexistente "Agrupació Catòlica" que aconsellava als catòlics que s'abstinguessin de votar; la Dreta Social es va apresurar a contrarrestar aquestes indicacions el dia anterior a les eleccions¹²⁶ però el candidat més votat de la candidatura de dretes a Mallorca, Josep Socias, va quedar en vuitè lloc a l'illa¹²⁷ i els més votat a nivell provincial, Bartomeu Fons, també va ser-ne el vuitè (empatat amb Gabriel Alomar) i el desè a Mallorca¹²⁸.

El 29 de juliol de 1931 la Dreta Social es fusionaria amb el Partit Conservador per formar la Unió de Dretes, que seguiria adherida a Acció Nacional. El Partit Conservador s'havia reorganitzat després de la dictadura de Primo de Rivera sota la direcció de Josep

---

¹²⁴ **Correo de Mallorca, 17-6-31, p.1.**

¹²⁵ **Cinc dels set diputats elegits per Balears s'havien presentat per la coalició republicana-federal i els altres dos eren republicans de centre.**

¹²⁶ **Correo de Mallorca, 27-6-31, p.1.**

¹²⁷ **Va obtenir 21438 vots.**

¹²⁸ **Va rebre 24395 i 20241 vots respectivament.**

Socias Gradolí i de Joan Massanet Verd i el juny de 1931 va renovar la seva junta directiva, además dels estatuts, que quedaria formada per Xavier Moragues Manzanos (president), Joan Massanet Moragues (vicepresident), Sebastià Barceló Menéndez (tresorer), Llorenç Pons Sureda (secretari), Miquel Moner Eguia (vicesecretari) i els vocals Miquel Pascual Bestard, Miquel Arcas Pons, Francesc Pizà Barceló i Joan Cabot Vidal, S'havia presentat a les eleccions municipals de 12 d'abril obtinguent regidors a varis municipis, a Palma només quatre del total de quaranta-un; no es presentaria a la repetició dels comicis municipals del 31 de maig.

El nou partit tendria per lema *Religión, Familia, Trabajo y Propiedad* i els seus dirigents foren al constituir-se Lluís Zaforteza Villalonga (president), Antoni Moncada Cànaves de Mossa (vicepresident primer), Joan Fortuny Dezcallar (vicepresident segon), Joan Aguiló Valentí (tresorer general), Rafel Villalonga Blanes (vicetresorer), Antoni Planas Garau (secretari general), Antoni Villalonga Villalonga (vicesecretari) i els vocals Josep Ramis d'Ayreflor Rosselló, Gabriel Cortés Cortés, Joan González-Moro Moreno, Miquel Singala Cerdà i Pere Massanet Sampol. Es va crear además un comitè consultiu integrat per Josep Socias Gradolí, Joan Massanet Verd, Pere Llobera Garau, Antoni Barceló Bosch, Joan Aguiló Valentí, Pere Alcover Maspons, Francesc de Paula Massanet, Alfred Llompart Julià, Guillem Torres Mateu i Jaume Guasp Perelló. Així, per tant, cap dels darrers membres de la junta directiva del Partit Conservador van formar part de la de la Unió de Dretes a no ser Josep Socias Gradolí i Joan Massanet Verd, dirigents conservadors amb anterioritat al juny de 1931 que formarien part del comitè consultiu; en canvi, el president Lluís Zaforteza, el vocal Josep Ramis d'Ayreflor i el membre del comitè consultiu Guillem Torres ja havien estat dirigents de la Dreta Social.

Per altra banda, el vicepresident primer Antoni Moncada havia estat militant conservador.

A l'acte de constitució del partit, al que assistiren centenars de persones, alguns dirigents van utilitzar la paraula per marcar quins serien els objectius a cobrir. Així, Antoni Moncada va dir que *"En nombre de Dios y de Santa María, como los primeros conquistadores de la <Unión de Derechas> sabría reconquistar de nuevo Mallorca"*. Josep Ramis d'Ayreflor va dir que era trist que a un país on només es practicava una religió aquesta fos combatuda i se la suprimís dels llocs oficials, també va lamentar que es combatís la família i s'intentàs destruir la propietat. Josep Socias va començar parlant del Partit Conservador d'aquesta manera *"En esta casa¹²⁹ ha habido pocos egoísmos, no hemos luchado por medrar, hemos dado valientemente el pecho y las heridas las hemos sufrido en la espalda de manos de traidor y desleal. Nuestra bandera conservadora es conocida en todo el mundo. No hay que reconquistar Mallorca y aunque parezca paradoja, Mallorca es nuestra. El esfuerzo lo precisamos para unir. Y precisa convencer al obrero que lo que no irradia de la doctrina cristiana es estiércol, nada. No hemos buscado medios: no hemos hecho política por aritmética mercantil. Aquí no hemos cobijado a mercaderes"*, seguidament va passar a fer una crítica de les esquerres en els següents termes: *"No creo en las dos definiciones de derechas e izquierdas. Nuestro programa es el que se publicó en el manifiesto electoral que circuló por toda Mallorca. Las derechas somos liberales por excelencia; las izquierdas no, son jacobinos, van contra la Iglesia, conculcan la historia y van contra la libertad. Las izquierdas se*

---

¹²⁹ **La seu social de la Unió de Dretes seria la que fins aquell moment havia servit al Partit Conservador, el número 23 de la Plaça Constitució.**

definen imponiendo su tiranía. No han advertido que el programa político está consumado y que para gobernar lo que importan son programas económicos”¹³⁰.

---

¹³⁰ Correo de Mallorca, 30-7-31, p.1.

De cara a les eleccions complementàries per cobrir l'escó de Manuel Azaña del 4 d'octubre de 1931 la Unió de Dretes va decidir no presentar cap candidat però al asseblar-se de què Antoni Ferragut Sbert s'hi presentaria com a agrari independent (estava recolçat per un grup de propietaris agrícoles) es va pronunciar decididament en favor seu però com que es va haver de retirar finalment es va obtenir; va protestar, además per la designació com a candidat de l'exgovernador civil Francesc Carreres¹³¹.

El 6 de desembre de 1931 José María Gil Robles ja va fer un discurs a Mallorca en el transcurs de la junta general extraordinària de la Unió de Dretes que es va dur a terme al Cine Moderno amb l'assistència de 1400 persones, el nombre d'afiliats aproximat en aquell moment. Va fer referència a la manca de llibertat, va criticar el socialisme, el que

---

¹³¹ **Correo de Mallorca, 18-9-31,p.5.**

16-9-31,p.1.

22-9-31,p.5.

25-9-31,p.5.

26-9-31,p.1.

29-9-31,p.5.

1-10-31,p.1.

l'Estat controlàs l'educació i va advocar per la creació d'organismes obrers dins la Unió de Dretes¹³².

---

¹³² Segons un informe policial conservat entre l'expedient de la Unió de Dretes al Govern Civil (ARM, Govern Civil, 1625/2019). La xifra d'assistents a l'acte coincideix amb l'aportada per Richard A.H. Robinson (Op. cit., p. 518) al parlar del total d'afiliats aquell mes (la degué obtenir a través de *El Debate*, de fet a la junta general hi havien d'assistir, en principi, tots els afiliats).

El mesos posteriors va continuar l'organització d'actes propagandístics. Així el 3 de gener d'aquell any es van celebrar actes de propaganda a Estellencs, Banyalbufar i Valldemossa amb la participació del vocal del partit i regidor de Palma Gabriel Cortés, del notari d'Esporles Jeroni Massanet i de l'obrer Pere Rosselló. El dia 17 se'n celebraren a Costitx i Consell, en aquest darrer poble hi van assistir tres-centes persones. El 7 de març al Teatre Balear de Palma va tenir lloc un míting amb la participació del secretari d'Acció Nacional, José María Valiente i el diputat Dimas Madariaga, també va prendre la paraula Miquel Alcón, notari de Binissalem. El 10 d'abril se'n celebraria un a Inca amb la presència de varis diputats de la minoria agrària: José Maria Cid per Zamora, Ramón de la Cuesta i Tomás Alonso de Armiño per Burgos i Cándido Casanueva i José Maria Martínez de Velasco per Salamanca¹³³. El diumenge 24 també d'abril tendria lloc el míting més multitudinari celebrat fins llavors a Mallorca amb la presència de Gil Robles, era el segon cop que participava a un acte del partit a l'illa, acompanyat per l'exministre Antoni Goicoechea, d'Agustín Ferrer-Vidal de Goytisolo i de Lluís Zaforteza¹³⁴. Unes 20000 persones van assistir a l'acte, que va tenir lloc al Coliseu Balear, en el transcurs del qual es van produir alguns enfrontaments amb elements d'esquerra que sortiren en manifestació des de la Casa del Poble i que van provocar la clausura per ordre governativa del local de la Unió de Dretes¹³⁵, no es tornaria obrir fins mitjan maig. Altres localitats on també es celebraren actes propagandístics fins l'abril de 1932 foren Sóller,

---

¹³³ **Correo de Mallorca, 11-4-32, pp.1 i 5.**

¹³⁴ **MASCARÓ, Josep, “La Segunda República Española” a MASCARÓ, Josep (Coord.), Historia de Mallorca, Volum IV, Vicente Colom Roselló Editor, Palma, 1978, p.395.**

¹³⁵ **Correo de Mallorca, 25-4-31, pp.1 i 4.**

Bunyola, Binissalem, Campanet, Caimari, Selva, Pollença, Artà, Manacor, Vilafranca de Bonany, Sant Joan, Algaida, Lloret de Vistalegre, Sineu i Montuiri i se'n preparaven a Santa Maria Ariany i Sa Pobla¹³⁶. La gran quantitat d'actes propagandístics van fer augmentar el nombre d'afiliats i el d'agrupacions locals del partit, fins ara només s'ha vist la creació de la de la Dreta Social de Vilafranca de Bonany (mantendria el seu nom inicial). A mitjan mes d'abril de 1932 n'existien segons Lluís Zaforteza a Valldemossa, Sóller, Bunyola, Santa Maria, Consell, Binissalem, Sineu, Lloret de Vistalegre, Costitx, Llubí, Ariany, Vilafranca de Bonany, Ses Salines, Algaida, Montuiri i Moscarí, i s'estaven organitzant les d'Inca, Caimari, Sa Pobla, Alcúdia, Pollença, Campanet, Lluçmajor i s'estava en relacions amb nuclis simpatitzants de Sant Joan i Manacor¹³⁷. No s'han pogut determinar, però les dates de constitució de totes elles, les que si ho han estat són les de les següents poblacions: Moscarí el 6 de gener de 1932¹³⁸, Llubí el 24 de gener¹³⁹, Sineu el 16 de febrer¹⁴⁰, Ariany el 3 de març¹⁴¹, Algaida el 8 d'abril¹⁴² i Montuiri el 17 d'abril¹⁴³. Altres comitès anomenats per Lluís Zaforteza serien constituïts posteriorment, juntament amb altres no anomenats, els creats fins el juliol de 1932 foren

---

¹³⁶ **Correo de Mallorca. 15-4-32, pp.1 i 2.**

¹³⁷ **Ibidem.**

¹³⁸ **ARM, Govern Civil, (1627/2140).**

¹³⁹ **ARM, Govern Civil, (1628/2164).**

¹⁴⁰ **ARM, Govern Civil, (1628/2174).**

¹⁴¹ **ARM, Govern Civil, (1628/2180).**

¹⁴² **ARM, Govern Civil, (1628/2199).**

¹⁴³ **ARM, Govern Civil, (1629/2207).**

els següents: Puigpunyent el 27 d'abril¹⁴⁴, Santa Maria el 3 de Maig¹⁴⁵, Caimari el 26 de maig¹⁴⁶, Sóller el 12 de juny¹⁴⁷, Santa Catalina (Palma) el 15 de juny¹⁴⁸ i Búger el 8 de juliol¹⁴⁹.

El 10 de juliol de 1932 es va procedir a la renovació reglamentaria d'algunes càrrecs directius de la Unió a Balear¹⁵⁰ però només es va traduir en la substitució del

---

¹⁴⁴ ARM, Govern Civil, (1629/2217).

¹⁴⁵ ARM, Govern Civil, (1629/2221).

¹⁴⁶ ARM, Govern Civil, (1629/2228).

¹⁴⁷ ARM, Govern Civil, (1629/2240).

¹⁴⁸ ARM, Govern Civil, (1629/2243).

¹⁴⁹ ARM, Govern Civil, (1630/2254).

¹⁵⁰ De fet la junta directiva de Palma no tenia autoritat sobre Eivissa ja que allà existia el Partit Social Agrari, també adherit a Acció Nacional des de la seva fundació el 12 de desembre de 1931.

Vicesecretari Antoni Villalonga i del tresorer Joan Aguiló per Pere Capellà Cantallops, ebenista de professió que seria el nou vicesecretari-tresorer del partit.

El divendres 30 de setembre José Maria Gil Robles va arribar inesperadament a Palma i d'allà es traslladà directament al Port de Pollença per tal de parlar amb els dirigents de la Unió de Dretes, el mateix dia a la nit va partir cap a Barcelona, de pas cap a Madrid ¹⁵¹.El 23 d'octubre Gabriel Cortès i Miquel Alcón van assistir a l'assemblea d'Acció Popular celebrada a Madrid en representació de la Unió de Dretes de les Balears.

---

¹⁵¹ **Correo de Mallorca, 1-10-32, p.1.**

Cap a finals de 1932 i principis de 1933 continuaren els actes propagandístics i la constitució de nous comitès locals. El 15 de desembre es constituí el comitè del partit a Campanet¹⁵², a finals de gener de 1933 es celebra un acte propagandístic al Cercle Catòlic de Sant Joan¹⁵³, el febrer se'n celebrà una Manacor¹⁵⁴, el 17 de febrer es creà la Societat Agrària de Valldemossa¹⁵⁵ (adherida a la Unió de Dretes), el 6 de març l'agrupació del partit de Sa Pobla¹⁵⁶, el 25 del mateix mes la de Santa Margalida¹⁵⁷ i el 21 de maig la de Banyalbufar¹⁵⁸. Mentres, el 4 de març s'havia creat la CEDA, i la Unió de Dretes va passar a formar-ne part automàticament pel fet de formar part d'Acció Popular. L'1 d'agost següent es procediria renovar la junta directiva del partit, les novetats consistirien en la substitució del vicepresident segon Joan Fortuny Dezcallar (que va passar a ser vocal) per Jeroni Massanet Sampol (notari d'Esporles), Miquel Pascual Beltran va substituir com a vicetresorer a Rafel Villalonga Blanes i Joan Mir Jaume va passar a ser tresorer, càrrec compaginat fins llavor per Pere Capellà amb el de vicesecretari. On hi hauria més novetats seria entre els vocals ja que l'únic que ho havia estat fins llavors que seguiria essent-ho va ser Gabriel Cortés; Joan Fortuny ja s'ha dit que va passar a ser-ho el deixar d'ocupar la segona vicepresidència i els nous foren

---

¹⁵² **ARM, Govern Civil, (1631/2304).**

¹⁵³ **Correo de Mallorca, 21-1-33, p.8.**

¹⁵⁴ **Correo de Mallorca, 21-2-33, p.8.**

¹⁵⁵ **ARM, Govern Civil, (1631/2338).**

¹⁵⁶ **ARM, Govern Civil, (1631/2336).**

¹⁵⁷ **ARM, Govern Civil, (1631/2340).**

¹⁵⁸ **ARM, Govern Civil, (1632/2363).**

Francesca Roca, Catalina Gual Villalonga, Francesc Joan Sentmenat, Joaquim Morell Gual, Francesc Tomàs Matas i Pascual Tomàs Jofre. D'entre ells, Catalina Gual seria la presidenta de la secció de cooperacions i aportacions econòmiques i Joaquin Morell ho seria de la de bibliografia.

De cara a les eleccions generals del 19 de novembre de 1933 la Unió de Dretes va celebrar mítings a diversos municipis, (els protagonitzats per la Secció Femenina es veuren posteriorment). El dia 5 del mateix mes de les eleccions se n'efectuaren a Sa Pobla, Sóller, i Bunyola (en els dos darrers casos paral·lelament als de la Secció Femenina); el dia 10 a Montuïri i Pina, el 12 a Sa Pobla, Santa Eugènia, Felanitx, Cas Concos, S'Horta, Son Carrió, i Capdepera (alguns d'ells es celebraren conjuntament amb la Secció Femenina); el dia 14 a Valldemossa, el 15 a Lloseta, el 16 a Muro i el 17 un altre cop a Bunyola. Als actes de Santa Eugènia, Felanitx, Cas Concos, S'Horta, Son Carrió, Valldemossa, Lloseta i al primer celebrat a Bunyola hi van participar membres del Partit Republicà de Centre i del Partit Regionalista-Autonomista¹⁵⁹.

A les eleccions, paral·lelament al que succeí a nivell estatal, la Unió de Dretes, en coalició amb al Partit Republicà de Centre va guanyar les eleccions a les Balears i a Mallorca. Els cinc candidats de la coalició foren els més votats¹⁶⁰.

---

¹⁵⁹ **Correo de Mallorca, 15-11- 33, p. 8.**

¹⁶⁰ **A Mallorca van obtenir entre 88643 i 84862 vots i a tota la província entre 104752 i 100649.**

Mentres, el 6 de novembre s'havia inaugurat la Dreta Social d'Artà (mantenia el nom anterior a l'unificació amb el Partit Conservador però formava part de la Unió de Dretes)¹⁶¹. Posteriorment a les eleccions van continuar produint-se noves fundacions d'agrupacions locals del partit el 25 de desembre es va fundar el Centre-dreta d'Estellencs que reproduïa l'esquerra de la coalició electoral ja que estava adherit al Partit Republicà de Centre i a la Unió de Dretes¹⁶², el 14 de març de 1934 es va constituir la Unió de Dretes de Felanitx¹⁶³, el 29 d'abril la de Mancor de la Vall¹⁶⁴, el 29 d'agost la Dreta Social de Son Servera¹⁶⁵, el 29 de novembre de la Unió de Dretes de Maria de la Salut¹⁶⁶,

---

¹⁶¹ ARM, Govern Civil,(1633/2421).

¹⁶² ARM, Govern Civil,(1633/2443).

¹⁶³ ARM, Govern Civil,(1634/2470).

¹⁶⁴ ARM, Govern Civil,(1634/2484).

¹⁶⁵ ARM, Govern Civil,(1635/2511).

¹⁶⁶ ARM, Govern Civil,(1635/2529).

el 9 de desembre la d'Andratx¹⁶⁷, el 29 de maig de 1935 l'Acció Popular Agrària de Pollença¹⁶⁸ i el 25 d'octubre la de Lloseta¹⁶⁹. Respecte a la denominació dels dos darrers casos s'ha de dir que el 20 de gener de 1935 el partit a les Illes havia canviat el seu nom per el d'Acció Popular Agrària i a nivell local s'aniria canviant aquell any : a Sóller es va fer el 6 de ferber i a LLubí el 25 de juliol de 1935.

---

¹⁶⁷ ARM, Govern Civil,(1635/2535).

¹⁶⁸ ARM, Govern Civil, (1636/2580).

¹⁶⁹ ARM, Govern Civil, (1637/2629).

De cara a les eleccions del febrer de 1936 ja es van començar a celebrar actes propagandístics a finals de l'any anterior, amb gran protagonisme per part de les JAP. El diumenge 2 de desembre va tenir lloc un acte propagandístic de les Joventuts al local del partit a Son Servera amb la presència del president juvenil d'Artà i de Francesc Juan Sentmenat, el mateix dia també es va inaugurar l'Acadèmia d'Oratòria de les JAP d'Artà¹⁷⁰. El dia 29 de desembre es van celebrar mítings a Esporles, Bunyola, Vall demossa, Montuïri i Felanitx (els tres primers foren protagonitzats per les JAP)¹⁷¹. El 4 i 5 de gener van tenir lloc actes de propaganda de les JAP a Búger, Esporles un altre cop (segurament per la força que les esquerres tenien en aquell municipi), Vilafranca de Bonany, Sant Llorenç des Cardassar i Artà¹⁷² i el dia 7 n'hi hagué un a Porreres¹⁷³.

---

¹⁷⁰ **Correo de Mallorca, 4-12-35, p. 8.**

¹⁷¹ **Correo de Mallorca, 30-12-35, p. 8.**

¹⁷² **Correo de Mallorca, 6-1-36, p. 1.**

¹⁷³ **Correo de Mallorca, 8-1-36, p. 8.**

El diumenge 12 de gener va començar pròpiament la campanya electoral del partit, amb actes a Esporles un altre cop, Sóller, Sant Joan, Montuïri, Algaida, Pina, Sencelles i Felanitx¹⁷⁴ i el dia 15 es va celebrar un míting de les JAP a Consell i a l'endemà a Algaida, Pina i Porreres¹⁷⁵. El diumenge 19 Acció Popular Agrària va protagonitzar actes a Mancor de la Vall, Lloseta, Selva, Binissalem, Santa Eugènia, Esporles (un al matí i un altre per la tarda) i Artà¹⁷⁶, el dia 26 se'n celebrà un a Valldemossa conjunt d'APA i les JAP i el diumenge 26 en van tenir lloc a Costitx, Felanitx¹⁷⁷ i Petra i en dia indeterminat a Montuïri¹⁷⁸. L'1 de febrer es va fer un míting a Lluçmajor i l'endemà a Esporles, Pòrtol, Sa Cabaneta, Sóller, Campos i Felanitx¹⁷⁹. El dia 3 se'n va dur a terme un a Porreres, el 4 a Inca¹⁸⁰, el 8 a Gènova, Andratx i Lloseta i el diumenge 9 a Esporles, Santanyí, S'Alqueria Blanca, Campanet, Ses Salines i Sa Pobla¹⁸¹. El dia 13 el actes van

---

¹⁷⁴ **Correo de Mallorca, 13-1-36, p. 5.**

¹⁷⁵ **Correo de Mallorca, 18-1-36, p. 2.**

¹⁷⁶ **Correo de Mallorca, 20-1-36, p. 1.**

¹⁷⁷ **Correo de Mallorca, 27-1-36, p. 2.**

¹⁷⁸ **Correo de Mallorca, 28-1-36, p. 8.**

¹⁷⁹ **Correo de Mallorca, 3-2-36, p. 2.**

¹⁸⁰ **Correo de Mallorca, 5-2-36, p. 5.**

¹⁸¹ **Correo de Mallorca, 10-2-36, p. 2.**
13-2-36, p. 2.

tenir lloc a Biniamar i Binissalem (protagonitzats per l'Acció Popular d'Inca)¹⁸² i el divendres 14 a Lluçmajor¹⁸³.

Les eleccions serien guanyades a Mallorca, com a la província per la coalició de centre-dreta, al contrari del que passa a nivell estatal. Resultaren elegits els seus set candidats¹⁸⁴. A causa de la victòria del Front Popular hi havia afiliats cedistes que s'anirien passant a les files falangistes, com es veurà, en vistes a canviar la situació política del país ja no a través de les urnes.

---

¹⁸² **Correo de Mallorca, 15-2-36, p. 8.**

¹⁸³ **Correo de Mallorca, 13-2-36, p. 2.**

¹⁸⁴ **A Mallorca van obtenir entre 81101 i 60929 vots i a les Balears entre 90166 i 79482.**

El seu local a Palma va ser assaltat en represàlia per la bomba que va esclatar a principis de juny a la Casa del Poble, van ser destruïdes les finestres i balcons, es van tirar mobles al carrer i van ser cremats (el assaltants també es va produir destrosses a l'entresol del mateix edifici, un domicili particular, perquè van pensar que formava part del local del partit)¹⁸⁵.

Per altre banda, en funció de la professió, sexe o edat els membres de la Unió de Dretes s'integrarien dins l'Agrupació de Treballadors, la Secció Femenina o la Joventut del partit.

- L'Agrupació de Treballadors de la Unió de Dretes.

Es va constituir el 17 de juny de 1932 i consistia en una entitat d'acció social que tenia els següents objectius:

- a) Atracció d'obriers i empleats dels dos sexes, particularment, i de socis en general.
- b) Propaganda cultural a l'objecte de divulgar i realitzar totes les idees que tendissin a mantenir i intensificar la fraternitat entre patrons i obrers.
- c) Creació d'un *Montepío* per a socorrer als associats en cas d'enfermetat, invalidesa, vellesa o d'haver de plegar de la feina i als seus familiars en cas de defunció.
- d) Distribució de joguets als nins menors de 10 anys, fills dels obrers afiliats, la festivitats dels Reis i a la Fira del Ram.

---

¹⁸⁵ **Correo de Mallorca, 6-6-36, p. 8.**

- e) Distribució d'obsequis als obrers afiliats les vespres de Nadal i de Pasqua, en la quantia que els fons socials ho permetessin.
- f) Subvencionar l'assistència a les escoles particulars catòliques als fills dels obrers afiliats que ho sol·licitassin.
- g) Creació i sosteniment d'un "registre de treball" a l'objecte d'atendre amb la major eficàcia les demandes i ofertes de treball que es rebessin, recollint dels patrons afiliats el compromís de col·locar als associats que no tenguessin ocupació.
- h) Publicació i distribució gratuïta als associats d'un bolletí setmanal, orgue de l'agrupació de Treballadors, en el que figurassin les ofertes i demandes de treball dels socis i l'anunci dels establiments i professionals que concedissin un tracte especial als associats.
- i) Concessió de préstecs sense interesos, en quantitats no superiors a 50 pessetes, als afiliats obrers, amb la garantia d'una persona solvent, reintegrables a raó d'un duro setmanal.
- j) Fer una relació de comerços i professionals adherits a l'Agrupació de Treballadors, disposats a facilitar als associats comestibles, peces de roba, calçat i abric, serveis amb gran rebaixa dels preus i a distribuir al preu estricte de cost els articles entregats exclusivament per a tal objecte per l'Agrupació.
- k) Establir negociacions amb la "*Buena Prensa*" per a que concedissin una subscripció gratuïta als associats, a canvi de les subcripcions de pago aconseguides per l'Agrupació.
- l) Creació d'un segell obrerista d'ús obligatori a la correspondència, als rebuts dels

prèstecs sense interès, a les factures dels proveïdors de l'Agrupació i d'ús voluntari a la correspondència particular dels socis¹⁸⁶.

Les seves funcions eren, per tant, els socors mutus dels afiliats i cercar treball als aturats.

El domicili social de l'Agrupació era el mateix del partit i la primera junta directiva va estar composta per Andreu Buades Ferrer (president), Lluís Rubio Paz (secretari), Miquel Negre Serra (tresorer), Joan Aloy Sureda (vocal primer), Bartomeu Suau Colom (vocal segon), Joan Font Mercadal (vocal tercer) i Joan Bosch Salvà (vocal quart). Els socis podien ser fundadors (afiliats els 30 primers dies des de la fundació), de número (només obtenien els possibles beneficis per part de l'associació després de tres mesos d'haver-se afiliat) i protectors. Aquests tendrien assignades quotes de com a mínim 2 pessetes i no tenien dret a percebre beneficis, els altres pagaven 1 pesseta mensual. Ademés, de les quotes, els fons de l'Agrupació provenien de la venda del fullet *Los Problemas Obreros Vistos desde la Derecha*, dels donatius, dels interessos produïts pel capital propietat de l'Agrupació i per la venda de segells obreristes¹⁸⁷. A principis del

---

¹⁸⁶ Traducció del capítol segon del reglament de l'Agrupació (ARM, Govern Civil, -1629/2244-).

¹⁸⁷ ARM, Govern Civil,(1629/2244).

mes posterior a la fundació de l'Agrupació algunes persones van dur a terme una col·lecta fraudulenta sense l'autorització de l'associació¹⁸⁸.

El 7 d'octubre de 1933 es va renovar la junta directiva quasi completament (només s'hi va mantenir Bartomeu Suau respecte a l'anterior) i van aparèixer els càrrecs de vicepresident i vicesecretari. Va quedar composada de la pels següents afiliats: Pere Morell Fortuny (president), Frances Tomàs Matas (vicepresident), Francesc Pons Vallès (secretari), Joan Font Mercadal (vicesecretari), Rafel Morey Villalonga (tresorer), Bartomeu Suau Colom (vocal primer), Bernadí Roig Andreu (vocal segon), Josep Seguí Sabater (vocal tercer) i Nicolau Sitges Martorell (vocal quart). El vicepresident era ademés vocal de la junta directiva del partit.

Si bé pocs dies després de fundada l'Agrupació de Treballadors, el 30 de juny de 1932, Acció Popular va crear el partit autònom Acció Obrerista l'Agrupació no en va dependre ni es va convertir en un partit autònom. A les Balears el partit filial d'Acció Popular només existiria a Eivissa, on s'implantà l'abril de 1933.

- La Secció Femenina d'Unió de Dretes.

---

¹⁸⁸ **Correo de Mallorca, 7-7-32, p.1.**

A nivell estatal, la primera organització femenina d'Acció Nacional es va fundar a Salamanca l'octubre de 1931. L'organització central no es crearia fins el 17 de desembre següent a Madrid baix la presidència de Mercedes Fernández Villaverde. Es procuraria mantenir estrets vincles amb l'organització a nivell provincial per evitar reproduir l'heterogeneïtat existent entre les forces adherides a Acció Nacional fins llavors¹⁸⁹.

---

¹⁸⁹ **ROBINSON, Richard A.H., Op. cit., p.116.**

La Secció Femenina d'Unió de Dretes es va constituir formalment el 20 de juny de 1932¹⁹⁰, només tres dies després de l'Agrupació de Treballadors, al local social de la Unió de Dretes (Plaça de la Constitució número 23) a pesar de què la seva seu era al número 21 del carrer de Sant Jaume. Les primeres dirigents foren les següents: Catalina Villalonga Zaforteza (presidenta), Francesca Roca de Unzué (vicepresidenta primera), Josepa le Senne y Pérez de Tudela (vicepresidenta segona), Maria de la Concepció Roca de Dezcallar (secretària), Magdalena Vanrell de Marquès (vocal del 1r districte), Pilar Montaner Sureda (vocal del 2n districte), Pilar Solanas Cazaña (vocal del 3r districte) Francesca Quetglas (vocal del 5è districte), Catalina Sureda de Dezcallar (vocal del 6è districte), Francesca Tomàs Jofre (vocal del 7è districte), Francesca Singala (vocal del 8è districte) i Maria Bosch Sansó (vocal del 9è districte); el 20 de juny no s'havia elegit encara la vocal del 4t districte, també es desconeix qui seria la tresorera. Les sòcies podrien ser actives, protectores o honoràries havien de tenir més de 18 anys¹⁹¹.

---

¹⁹⁰ **Correo de Mallorca, 17-5-32, p.5.**

¹⁹¹ **ARM, Govern Civil, (1629/2246).**

A pesar de la data oficial de constitució la Secció Femenina, però, ja feia uns mesos que funcionava i no només a Palma .El més d'abril ja havia començat l'organització de la Secció Femenina d'Inca a través d'una reunió de dones de socis a la Unió de Dretes¹⁹², a finals de mes sembla que ja estaven organitzades¹⁹³. El diumenge 15 de maig la junta de la Secció Femenina de Binissalem va rebre, juntament amb nombroses afiliades, a la presidenta provincial, Catalina Villalonga i a la vicepresidenta Francisca Roca, les quals van protagonitzar un acte propagandístic al que va assistir una nombrosa representació d'associades d'Inca¹⁹⁴; a Sencelles es celebraria un acte semblant. La data oficial de constitució de la Secció Femenina de la Unió de Dretes d'Inca seria, però, el 15 de juny de 1932¹⁹⁵ cinc dies abans que a Palma, (les de les altres dues poblacions es desconeixen).

El novembre de 1932 la Secció Femenina de la Unió de Dretes va enviar tres representants a l'assemblea d'Acció Popular a Madrid: Maria Vanrell, Joana Aguiló i Pilar Solanas.

Ja dins el 1933 van continuar els actes de propaganda i la constitució de noves delegacions a la Part Forana. Així, el març es va fundar la de Montuïri¹⁹⁶ i es feria un míting a Sineu¹⁹⁷, el 7 de maig s'inaugurà el nou local de la Secció Femenina inquera¹⁹⁸.

---

¹⁹² **Correo de Mallorca, 9-4-32, p.1.**

¹⁹³ **Correo de Mallorca, 30-4-32, p.2.**

¹⁹⁴ **Correo de Mallorca, 17-5-32, p.5.**
19-5-32, p.7.

¹⁹⁵ **ARM, Govern Civil, (1629/2253).**

¹⁹⁶ **Correo de Mallorca, 22-3-33, p.3.**

El 18 de juny de 1933 es celebrà un míting al Teatre Balear presidit per Catalina Villalonga, Maria Fiol, Francesca Riera, Francesca Roca, Josepa Le Senne i Concepció Roca . Hi van prendre part representacions d'Inca i Manacor¹⁹⁹ .

---

¹⁹⁷ Correo de Mallorca, 31-3-33, p.6.

¹⁹⁸ Correo de Mallorca, 13-5-33, p.2.

¹⁹⁹ Correo de Mallorca, 19-6-33, p.8.

A finals d'octubre la Secció Femenina va començar la propaganda electoral a Biniali i Consell el dia 22. El 29 es va fundar la Secció Femenina de Felanitx²⁰⁰. El mateix dia es celebraren actes electoralistes a Costix i Puigpunyent, el 4 de novembre se'n celebrà una a Calvià (amb problemes d'ordre públic), l'endemà se'n celebraren a Santa Maria, Santa Eugènia, Lloret de Vistalegre, Bunyola i Sóller; el dia 8 a Artà, el 9 a Algaida, el 10 a Caimari i Selva, l'11 a Llubí i Petra, el 12 a Sa Pobla, Muro, Felanitx, Son Carrió, Cas Concos i S'Horta; el 13 a Deià, Pòrtol i Porreres; el 14 al Pont d'Inca i Campanet, el dia 15 a Vilafranca de Bonany i Manacor, el dia 16 a Alcúdia i el 17 a Inca²⁰¹. Aquesta tasca propagandística tendria un gran pes de cara als resultats electorals a tot l'Estat, condicionats en gran mesura per el vot femení.

Després de les eleccions, el 4 de desembre, representants de les agrupacions locals de Felanitx, Búger, Sant Joan, Consell, Santa Margalida, Bunyola, Santa Eugènia, Sóller, Manacor, Sineu, Campanet, Escorca i Moscardi van participar al banquet de celebració dels resultats electorals el Gran Hotel. Abans només s'ha pogut afirmar la constitució de comitès de la Secció Femenina de Felanitx i la celebració d'actes propagandístics a alguns d'aquests municipis.

---

²⁰⁰ ARM, Govern Civil, (1633/2422).

²⁰¹ Correo de Mallorca, 9-11-33, p.2.
14-11-33, p.3.
15-11-33, p.8.

El 18 de gener de 1934 va ser elegida presidenta de la Secció Femenina Francesca Roca, l'anterior vicepresidenta primera.

Una de les tasques que duia a terme l'organització a principis de 1936 era repartir medicaments entre les persones pobres que els haguessin de menester si es presentava la corresponent recepta facultativa i els tenien disponibles²⁰².

Si bé algunes membres de la Secció Femenina van participar als actes de la campanya electoral del partit de cara a les eleccions del febrer de 1936, també van celebrar mítings exclusius, com els celebrats a Santa Eugènia i Alcúdia el 10 de febrer²⁰³.

- La Joventut d'Unió de Dretes.

---

²⁰² Correo de Mallorca, 18-1-36, p. 2,

²⁰³ Correo de Mallorca, 11-2-36, p. 8.

La Joventut d'Acció Nacional estatal es va formar el febrer de 1932 baix la presidència de José Maria Valiente, si bé des de l'octubre anterior ja existia la de Cuenca. El seu manifest fundacional explicitava el caràcter beligerant de la nova organització: *"Somos el provenir y debemos evitar que la civilización materialista de Moscú reemplace a una civilización espiritual veinte veces secular. Salimos a predicar la justicia y el amor que fluyen del Evangelio y de las encíclicas de los Papas, convencidos de que la doctrina social católica es la única que puede templar las locuras de abajo y frenar los egoísmos de arriba. Deseamos que el verdadero espíritu de Cristo renueve totalmente la actual sociedad, seguros de que sólo así se llegará a un mundo mejor... Somos hombres de derechos... Acataremos las órdenes legítimas de la autoridad; pero no aguantaremos las imposiciones de la chusma irresponsable. No nos faltará nunca el valor necesario para que se nos respete. Declaramos la guerra al comunismo, así como a la masonería..., aliada ahora con una burguesía explotadora y sectaria que al negar las tradiciones de España, niega a España misma*²⁰⁴. Per remarcar aquesta tendència feixistitzant basta dir que un dels membres del comitè executiu central de la Joventut, Antonio Bermúdez, va ser triunvir de les JONS i el primer traductor al castellà de *Mein Kampf* d'Adolf Hitler²⁰⁵. La nova organització enquadraria als afiliats al partit fins als 35 anys.

El diumenge 13 de març de 1932, el mes posterior a la fundació del seu referent estatal, es va constituir la Secció de Joventut d'Unió de Dretes, recollint la proposta que

---

²⁰⁴ Recollit de ROBINSON, A.H., Op. cit., p. 117.

²⁰⁵ PAYNE, Stanley G., Franco y José Antonio. El extraño caso del fascismo español. Historia de la Falange y del Movimiento Nacional (1923-1977), La España Plural, Planeta, Barcelona, 1998, p. 140.

el propi José María Valiente havia fet a Palma. Després d'un breu parlament, Lluís Zaforteza va proposar com a president de la nova Secció a Alfonso de Zayas y de Bobadilla, militar nascut el 1896 (aquell any passaria dels 35 anys) que seria el primer cap provincial de la Falange a les Balears, amb les següents paraules "*Del maestro don Alfonso de Zayas que propongo como vuestro Presidente respondo porque hace muchos años conozco las cualidades que le adornan*". Zayas va ser elegit per aclamació tot seguit.

A continuació el ja president de la Secció de Joventut va expressar la seva satisfacció i agraïment per l'elecció i va fixar breument el programa que pensava desenvolupar dins de les dues seccions en què es dividiria la Joventut, la de Gimnàstica i el Cercle d'Estudis, amb dues frases llatines "*Si vis pacem para bellum*" i "*Mens sana in corpore sano*". Després de la reunió declararia a la premsa que pretenia donar a la nova Secció una orientació moderna agafant com a model les agrupacions similars estrangeres i introduint nous esports com l'aviació sense motor, per al complet desenvolupament de les qualitats físiques dels seus components.

Un cop acabat el breu discurs d'Alfonso de Zayas es va procedir a elegir la resta de la junta directiva, que quedà composada per els següents afiliats:

Francesc Juan de Sentmenat, advocat de professió, com a secretari i els vocals serien Joan Vázquez Parra (estudiant), Joan Font Mercadal (fuster), Josep F. Zaforteza (professor mercantil) i Francesc Soberats (dependent de comerç). José Maria Valiente seria nomenat per aclamació president honorari²⁰⁶.

---

²⁰⁶ **Correo de Mallorca, 15-3-32, p.8.**

El 10 de juliol posterior es va constituir la Joventut de Dretes d'Inca²⁰⁷ i no seria fins el 30 de juliol de 1933 quan es fundaria una altra delegació juvenil local del partit, seria la Joventut Social de Dretes de Bunyola²⁰⁸, mantenia l'adjectiu de la Dreta Social.

---

²⁰⁷ ARM, Govern Civil, (1630/2257).

²⁰⁸ ARM, Govern Civil, (1632/2388).

El 18 de setembre de 1933 seria el moment en el que el Govern Civil tendria constància de la creació de la Joventut a nivell provincial ja que tal data es la que consta com a de la seva fundació a l'expedient corresponent²⁰⁹. A la seva junta directiva ja no hi apareixia Alfonso de Zayas (faltaven pocs mesos per la implantació de la Falange a Palma), estava composta per: Francesc Juan Sentmenat (president), Rafel Morey Villalonga (vicepresident), Joan Coll Barrios (secretari), Nicolau Sitges Martorell (vicesecretari), Josep Zaforteza Sureda (president de la Secció Econòmica), Francesc Xavier Cortès (bibliotecari) i els vocals Bartomeu Suau Tugores, Miquel Febrer Adrover, Rafel Bonnín i Antoni Llabrés; l'únic membre de la junta que ja en formava part el març de 1932 era el nou president i anterior secretari. El terme "Secció" va desaparèixer de la denominació de la Joventut.

El 29 de desembre següent es tornaria elegir la junta directiva, el president, vicepresident, secretari bibliotecari i els vocals Antoni Llabrés, Rafel Bonnín i Miquel Febrer van mantenir-se als seus càrrecs. Bartomeu Suau va passar de ser vocal a ser el nou vicesecretari i Nicolau Sitges va passar d'ocupar aquest càrrec a ser el tresorer-comptador. Josep Zaforteza va passar a ser vocal, com els dos nous membres de la junta Pere J. Pujol i Antoni Roten.

---

²⁰⁹ ARM, Govern Civil, (1632/2400).

Mentres, el 9 de novembre s'havia constituït la Joventut d'Unió de Dretes local d'Artà²¹⁰ i no seria fins el 28 d'abril de 1935 que es fundaria la de Sóller²¹¹. Seria a finals d'aquell any quan s'incrementaria considerablement la creació a nivell local de noves agrupacions de la ja Joventut d'Acció Popular (paral·lelament a l'empitjorament del clima polític espanyol, a l'increment del caràcter feixista de l'organització i a la seva paramilitarització): el 10 d'octubre es van constituir les de Consell²¹² i Montuiri²¹³, el 31 de desembre la d'Esporles²¹⁴, el 7 de gener de 1936 la de Porreres²¹⁵, el 15 de gener la de Santa Marira²¹⁶, el 23 de gener la de Petra²¹⁷, el dia 29 la d'Es Molinar, el 30 la d'Alaró i la de Calvià²¹⁸, el 31 del mateix mes la de Lloret de Vistalegre²¹⁹, el 2 de febrer la de

---

²¹⁰ ARM, Govern Civil, (1633/2428).

²¹¹ ARM, Govern Civil, (1636/2566).

²¹² ARM, Govern Civil, (1637/2620).

²¹³ ARM, Govern Civil, (1637/2628).

²¹⁴ ARM, Govern Civil, (1638/2656). L'acte inicial per a procedir a la seva constitució s'havia celebrat el 3 de desembre (Correo de Mallorca, 4-12-35, p. 8) i aquesta es va fer definitivament dos dies abans del senyalat segons el Correo de Mallorca (30-12-35, p. 8).

²¹⁵ Correo de Mallorca, 8-1-36, p. 8.

²¹⁶ Correo de Mallorca, 18-1-36, p. 2.

²¹⁷ ARM, Govern Civil, (1639/2738), segons el Correo de Mallorca la constitució va tenir lloc el dia 26 (28-1-36, p. 8).

²¹⁸ Correo de Mallorca, 31-1-36, p. 2.

²¹⁹ ARM, Govern Civil, (1638/2665).

Galilea (Puigpunyent)²²⁰, el 6 de febrer la de Valldemossa²²¹, el dia 29 del mateix mes la de Manacor²²², el 4 de maig la de Sant Llorenç des Cardassar²²³, el 8 d'abril la de Santa Margalida²²⁴, el 9 de maig la de Santa Maria²²⁵ i el 17 del mateix mes la d'Algaida²²⁶. A finals del gener s'estava preparant la inauguració de les d'Establiments, Son Sardina, El Terreno, S'Indioteria, S'Arenal i Gènova²²⁷.

El gener dos japistes van ser agredits per militants socialistes quan aferraven cartells electorals. Eren Sebastià Trias Vich i Joan Nadal Thomàs i els dos socialistes, Antoni

---

²²⁰ ARM, Govern Civil, (1638/2667).

²²¹ ARM, Govern Civil, (1640/2755).

²²² ARM, Govern Civil, (1638/2688).

²²³ ARM, Govern Civil, (1638/2690).

²²⁴ ARM, Govern Civil, (1639/2701).

²²⁵ ARM, Govern Civil, (1640/2762).

²²⁶ ARM, Govern Civil, (1640/2739).

²²⁷ Correo de Mallorca, 31-1-36, p. 2.

Vich Matas i Josep Salas Llompart, van intentar impedir que duguessin a terme la seva tasca, al final la Guàrdia Civil va haver de posar fi a la forta disputa. Per altra banda, els actes propagandístics de cara a les eleccions del 16 de febrer de 1936 ja s'han vist al parlar dels del partit.

- Volum d'afiliacions.

Ja s'ha comentat que el desembre de 1931 la Unió de Dretes comptava amb 1400 afiliats²²⁸, el gener de 1935, quan va canviar el nom per el d'Acció Popular Agrària, tenia 39500 afiliats²²⁹ que podien ser de número, protectors o adherits. Els primers havien de ser majors de 18 anys i tenien assignades quotes mensuals de 0'5 (per als obrers, estudiants i dependents) 1, 2, 3 o 5 pessetes i els adherits pagaven 1 peseta cada semestre.

A nivell local es pot dir que el 26 d'abril de 1933 la Unió de Dretes a Sóller aplegava 475 socis d'ambdós sexes, els fundadors foren un centenar, 235 de número, 175 protectors i 67 adherits²³⁰. Els socis fundadors a Artà foren 40²³¹, a Felanitx només 15²³²,

---

²²⁸ Segons Gregori Mir arribarien a ser entre 1200 i 2000 (CAPELLÀ, Llorenç (dir.), Memòria Civil-1936-1986-. Mallorca en guerra, Premsa Nova, Palma, núm.4, p.V).

²²⁹ ROBINSON, Richard A.H., Op. cit., p.518. Segons Josep Mascaró Pasarius eren 30000 al 1936 incloses les Joventuds i la Secció Femenina (MASCARÓ, Josep, Op. cit., p.28).

²³⁰ ARM, Govern Civil, (1629/2240).

²³¹ ARM, Govern Civil, (1633/2421).

a Maria de la Salut foren 11²³³, a Pollença van ser 22²³⁴ i a Lloseta 8²³⁵. Poc més d'una setmana després de la seva constitució, la JAP d'Esporles comptava amb 70 afiliats²³⁶. Pel que fa estrictament a la Secció Femenina les fundadores de Felanitx van ser 12²³⁷ i

---

²³² ARM, Govern Civil, (1634/2470).

²³³ ARM, Govern Civil, (1635/2529).

²³⁴ ARM, Govern Civil, (1636/2580).

²³⁵ ARM, Govern Civil, (1637/2629).

²³⁶ Correo de Mallorca, 6-1-36, p. 1.

²³⁷ ARM, Govern Civil, (1633/2422).

respecte a la Joventut els fundadors de la d'Artà van ser 25²³⁸, els de Consell foren 17²³⁹ i van ser 14 els de la de Lloret de Vistalegre²⁴⁰.

---

²³⁸ ARM, Govern Civil, (1633/2421).

²³⁹ ARM, Govern Civil, (1637/2620).

²⁴⁰ ARM, Govern Civil, (1638/2665).

En quant a l'assistència al actes propagandístics celebrats a principis de 1936, a un celebrat a Vilafranca de Bonany aquests foren 400²⁴¹, a Porreres i a Andratx foren 1500²⁴² i a Inca 4000²⁴³.

Per analitzar l'evolució de les incorporacions al partit i comprovar les característiques socioeconòmiques dels afiliats que ocupaven els càrrecs directrius a nivell local ens hem de remetre a l'estudi del Centre-dreta d'Estellencs.

- EL CENTRE-DRETA D'ESTELLENCES.

- Nivell socioeconòmic dels afiliats i evolució de les incorporacions.

---

²⁴¹ Correo de Mallorca, 6-1-36, p. 1.

²⁴² Correo de Mallorca, 5-2-36, p. 5.
10-2-36, p. 2.

²⁴³ Correo de Mallorca, 5-2-36, p. 5.

El Nadal de 1933 es va constituir de forma oficial l'associació políticocial d'Estellencs anomenada Centre-dretaC, adherida a l'hora al Cercle Republicà de Centre i a la Unió de Dretes amb seu a Palma. Fins a principis del juliol de 1936 passarien per les seves files 96²⁴⁴ socis (excepte tres, que s'afiliaren com a socis protectors, la resta ho varen ser de número). Pel que fa a les seves professions²⁴⁵ eren: 52 jornalers, 14 propietaris, 7 industrials, 4 colons, 3 comerciants, 2 fusters, 2 conductors, un agricultor, un majoral, un picapedrer, un ferrer, un sabater, un forner, un cuiner, un mecànic, un barber, un patró, un interventor i un mestre d'escola. A pesar de què segons els seus estatus els afiliats havien de ser majors de 14 anys, els més joves al donar-se d'alta ja en tenien 17, en dos casos i el més vell entenia 72, la mitjana era de 37'63. Com era preceptiu²⁴⁶ els socis de número pagaven una quota mensual d'1 pesseta i els tres restants la pagaven de 5 pessetes (la quota mitjana resultant era d'1'125 pessetes); aquests darrers eren les pagades per dos propietaris i un comerciant de 60, 33 i 31 anys afiliats entre el febrer i maig de 1934.

Si bé, com s'ha dit, el Centre-dreta es va constituir oficialment el dia de Nadal de 1933²⁴⁷ el 76% dels seus afiliats (73), ja ho eren des del dia 1 d'aquell mateix mes de desembre²⁴⁸. Es tractava de 36 jornalers, 13 propietaris, 6 industrials, 4 colon, un

---

²⁴⁴ **A causa de les baixes, que es produïren ja a partir de 1934, no s'arribà en cap moment concret a aquesta xifra absoluta.**

²⁴⁵ **Tots els afiliats havien de ser seglars.**

²⁴⁶ **Segons els estatuts de la societat.**

²⁴⁷ **Els estatuts de l'entitat foren aprovats per el Govern Civil el dia 12 del mateix mes.**

²⁴⁸ **Totes les altes es formalitzaven el primer dia del mes corresponent.**

majoral, un picapedrer, un sabater, un fuster, un ferrer, un cuiner, un forner, un mecànic, un barber, un conductor, un comerciant, un patró, un interventor i un mestre d'escola. El més joves tenien 18 anys, el major en tenia 72 i la mitjana era de 40'13. Tots pagaven 1 pesseta mensual (eren afiliats de número).

No es produïrien més incorporacions fins el mes de febrer següent amb l'alta de 3 jornalers de 24, 24 i 25 anys i un fuster i un propietari de 60 (la mitjana era de 38'6 anys). Aquest darrer era un dels que tenien assignades 5 pessetes mensuals de quota.

El març de 1934 l'única alta fou la del propietari de 33 anys Marià Noragues que pagava 5 pessetes mensuals.

El mes següent les noves incorporacions foren la d'un jornalier de 29 anys i la d'un agricultor de 44 que tenien assignada 1 pesseta de quota.

El maig serien 4 els nous afiliats: 2 jornalers de 29 i 35 anys, un conductor de 28 i un comerciant de 31 que pagava 5 pessetes mensuals. La seva edat mitjana era de 30'75 anys.

Les següents incorporacions foren les de 2 jornalers de 26 i 39 anys l'agost següent.

No es produïrien més altes fins el desembre de 1935 amb l'afiliació del comerciant Manuel Palmer tenia 39 anys i pagava 1 pesseta mensual.

Finalment, el juliol del 1936²⁴⁹ van afiliar-se 8 jornalers d'edats compreses entre els 17 i els 23 anys, la mitjana era de 19'62.

- Càrrecs dins el partit.

---

²⁴⁹ **Des de l'abril anterior la Falange ja comptava amb alguns afiliats al poble.**

La junta directiva va estar composta pels següents estellenquins²⁵⁰ (tots afiliats el desembre de 1933):

---

²⁵⁰ Segons l'expedient del registre d'associacions del Govern Civil (ARM, Govern Civil, 1633/2443) i segons el llibre registre d'afiliats (Arxiu municipal d'Estellencs, 344/2).

- President: Jaume Palmer Palmer. Conductor de 35 anys²⁵¹.
- Vicepresident: Antoni Moragues Fornés. Industrial de 30 anys.
- Tresorer: Bernat Balaguer Alemany, Propietari de 45 anys.
- Secretari: Salvador Palmer Balaguer. Jornaler de 31 anys.
- Vocal 1r: En principi va ser Mateu Riera Balaguer, barber de 28 anys i posteriorment fou substituït per Atanasi Palmer Palmer, propietari de 40 anys.
- Vocal 2n: Vicenç Palmer Taberner. Colon de 36 anys.

Així, foren 2 propietaris, un industrial, un conductor, un barber, un colon i un jornaler els que ocuparen els càrrecs de responsabilitat dins la societat. La seva edat mitjana era de 35 anys i tots pagaven 1 pesseta de quota (cap era soci protector).

- Evolució de les baixes.

Fins a principis del juliol de 1936 el total de baixes que es produïren entre els afiliats al Centre-dreta va ser de 19.

---

²⁵¹ **Totes les edats fan referència al moment d'afiliació.**

D'elles, 12, es van dur a terme el 1934. Foren les de 10 jornalers, un fuster i un sabater d'edats compreses entre els 19 i 56 anys i amb una mitjana de 40 en el moment d'afiliar-se, que havia estat el desembre de 1933²⁵² en tots els casos excepte en el de un dels jornalers de 25 anys, que ho havia fet el febrer de 1934²⁵³ i un altre de 29, que ho havia fet el mes de maig²⁵⁴. Les dues primeres d'aquestes baixes ja es produïren el primer dia de l'any, només un mes després de què els jornalers que les protagonitzaren s'haguessin donat d'alta al Centre-dreta.

El 1935 les baixes foren 6, les 3 jornalers, un colon, un industrial i un mecànic amb una edat mitjana de 28'6 anys al afiliar-se (els més joves en tenien 18 i el major 52). Tots s'havien donat d'alta l'1 de desembre de 1933²⁵⁵ excepte un dels jornalers, de 29 anys, que ho havia fet el maig de 1934²⁵⁶.

Finalment, l'1 de gener de 1936 va deixar el Centre-dreta el que en fora vicepresident, Antoni Moragues Fornés (industrial afiliat també el desembre de 1933, als 30 anys)²⁵⁷.

Per tant, els 19 afiliats al Centre-dreta que van donar-s'hi de baixa eren 13 jornalers, 2 industrials, un colon, un fuster, un sabater i un mecànic amb una edat mitjana de 35'89 anys al donar-se d'alta (el més joave en tenia 18 i els més vell 56). Tots plegaven quotes d'1 pesseta mensual. Només dos d'ells s'afiliaren a la Falange local del 4 de gener de

---

²⁵² **Quan es produïren les 73 primeres altes.**

²⁵³ **Quan s'arribà a les 78 altes.**

²⁵⁴ **Fins aquell moment les altes foren 85.**

²⁵⁵ **Dia que tengueren lloc les 73 primeres altes.**

²⁵⁶ **Les altes fins aquell moment foren 85.**

²⁵⁷ **Fou dels primers afiliats.**

1937: Jaume Alemany Palmer (jornaler afiliat al "Centre-Derecha) als 19 anys el desembre de 1933.i el ja anomenat vicepresident Antoni Moragues Fornés.

- Afiliats al juliol de 1936.

Un cop consumades totes les baixes i duites a terme les darreres altes de principis de juliol de 1936 el Centre-dreta d'Estellencs quedava constituït per 77 afiliats que segons les seves professions eren: 39 jornalers, 14 propietaris, 5 industrials, 3 colons, 3 comerciants, 2 conductors, un agricultor, un majoral, un picapedrer, un fuster, un ferrer, un forner, un cuiner, un barber, un patró, un interventor i un mestre d'escola. En aquell moment la seva edat mitjana era de 40'58 anys²⁵⁸ (anaven dels 17 als 75); quan s'havien afiliat la seva mitjana era de 38'06 anys. Con que cap dels tres afiliats que pagaven 5 pessetes s'havia donat de baixa la mitjana de les quotes que havien de fer efectives mensualment era d'1'15 pessetes.

-ESCISSIONS, ADHESIONS I IMPLANTACIÓ DE NOUS PARTITS.

---

²⁵⁸ **Edat aproximada sumant tres anys a la dels afiliats el 1933, dos als afiliats el 1934 i un als que ho van fer el 1935 (ja que es desconeixen les dates exactes de naixement dels afiliats).**

- Dreta Autònoma Balear.

El maig de 1933 alguns membres de la Unió de Dretes van deixar el partit per fundar la Dreta Autònoma Balear. La nova formació es definia com a nètament republicana i el seu lema seria *Religi3n, Patria, Familia, Propiedad, Trabajo y Orden Social*²⁵⁹ No pretenia monopolitzar el panorama polític de la dreta a les Illes, expressava el seu respecte per José María Gil Robles i Lluís Lucía i no tancava les portes a ingressar a la CEDA en el futur.

---

²⁵⁹ Article 2n dels estatuts de l'entitat (ARM, Govern Civil, 1632/2373 i Correo de Mallorca, 30-5-33, p.2.).

Resultat evident la recerca de major pes polític per part d'alguns dels que serien dirigents del nou partit com a causa de l'escissió. En principi l'organigrama de la formació s'havia de fonamentar en un *jefe* o consell provincial, un comitè insular, un comitè de districte a cada partit judicial de Mallorca i un comitè local a cada municipi²⁶⁰. A nivell local només es té constància de l'existència d'un comitè a Lluçmajor que es va constituir ja el 4 de juny. A nivell provincial, o millor dit insular, es van concebre onze secretariats pels quals es van designar *jefes* de secretariat Miquel Alcón Orrico (notari de Binissalem)²⁶¹ va assolir els dos de més importància, el Polític i el Jurídic; l'Econòmic el va dirigir Jaume Mas Corró, l'Administratiu Andreu Buades Ferrer, Jaume Guzman Domingo va assolir el de Cultura, Maria Oliver de Roca el d'Assistència Social, Pere Rosselló Pascual el de Treball, Bartomeu Ramis Bestard el Regionalista, Magdalena Vanrell de Marquès el Femeni i Vicenç Guasp Bisbal el de Propaganda. Al parlar de la Unió de Dretes ha s'ha vist que Miquel Alcón havia assistit l'octubre de 1932 a l'Assemblea d'Acció Popular a Madrid en representació de la Unió de Dretes i van ser múltiples les conferències sobre diversos aspectes que va pronunciar al local social del seu antic partit (també va participar a actes propagandístics) però no hi ocuparia mai un

---

²⁶⁰ Article 7è dels estatuts (ARM, Govern Civil, 1632/2373).

Va seguir una ordenació peculiar ja que además del president (Jaume Ballester Cardell), vicepresident (Joan Garau Thomàs), secretari (Bartomeu Font Font), vicesecretari-comptador (Sebastià Puig Mas) i tresorer (Bartomeu Font Ripoll), comptava amb un vocal de la Secció de Propaganda (Antoni Ramis Verdura), un vocal de la Secció Electoral (Joan Salvà Noguera), un de la Secció Obrerista (Bernat Taverner Thomàs) i un de la secció de Joventut (Jaume Llompart Salvà). El gener de 1934 va desaparèixer la vocalia de la Secció Electoral i el seu titular va ocupar la de Joventut, el titular de la qual fins llavors passà a ser el bibliotecari.

²⁶¹ La resta de dirigents tenien la seva residència a Palma.

càrrec directiu. Per la seva banda, Andreu Buades havia estat el president de l'Agrupació de Treballador desde la seva constitució (es desconeixen les circumstancies de la seva baixa) i Magdalena Vanrell havia estat la vocal del primer districte de la Secció Femenina.

A pesar del seu republicanisme declarat, de cara a les eleccions del novembre de 1933 el partit es va coaligar amb el Cercle Tradicionalista en el que seria la candidatura anomenada d'Afirmació Dretana, que només va presentar als respectius caps de les dues formacions: Miquel Alcón i Josep Quint-Zaforteza. La Dreta Autònoma va lamentar que la Unió de Dretes s'hagués estimat més formar una coalició de centre amb els regionalistes i autonomistes i el Partit Republicà de Centre, al marge dels altres partits dretans²⁶². Josep Quint-Zaforteza seria el setzè candidat pel que fa al nombre total de vots obtinguts a la província amb 9845 i Alcón seria dissetè amb 7417, a Mallorca serien el tretzè (amb 8563) i també el disseté (amb 6473) respectivament.

- Partit Republicà Conservador.

---

²⁶² **Correo de Mallorca, 2-11-33, p.8.**

El partit successor de la Dreta Liberal Republicana i dirigit per Miquel Maura Gamazo, fill d'Antoni Maura i ministre de governació del primer govern republicà, deixaria d'estar present a Mallorca el 1934 al integrar-se els seus membres dins la Unió de Dretes.

La Dreta Liberal Republicana havia estat creada per el propi Miquel Maura i per Niceto Alcalá Zamora el 1930, els seus fundadors signarien el Pacte de Sant Sebastià, el 17 d'agost del mateix any. Les diferències que van sorgir entre els dos dirigents, ja de cara a les eleccions del juny de 1931, van provocar l'excissió el mateix any entre el Partit Republicà Progressista d'Alcalá Zamora i el Partit Republicà Conservador de Maura. Aquest darrer tendria el lema *Orden, Justicia y Propiedad*, pretendria propugnar els principis que fessin possible i millorassin la convivència entre les diversss classes socials²⁶³ (no es feia referència a la necessitat d'integrar dins organitzacions comunes les diverses classes, no es tractava d'un partit d'ideologia corporativa) i incorporar al règim forces conservadores per a enfortir la República²⁶⁴; tal pretensió no seria possible perquè Miquel Maura seria vist com a un ressentit pels monàrquics al pensar que s'havia fet republicà pel tracte que el seu pare havia rebut per part d'Alfons XIII²⁶⁵ i pels catòlics era

---

²⁶³ **Article 2n. del Reglament del Cercle Republicà Conservador de Lluçmajor (ARM, Govern Civil, 1631/2335).**

²⁶⁴ **Sol·licitud d'aprovació per el Govern Civil dels reglaments del Centre Republicà Conservador de Son Servera (ARM, Govern Civil, 1631/2346).**

²⁶⁵ **Havia presidit el govern de concentració després del desastre d'Annual entre l'agost de 1921 i el gener de 1922 i després ja no tornaria accedir al poder(l'any següent Alfons XIII acceptaria el cop d'estat de Primo de Rivera).**

el ministre de governació que va ser incapaç d'evitar els incendis d'esglésies de l'11 de maig de 1931²⁶⁶.

---

²⁶⁶ JACKSON, Gabriel, La República Española y la Guerra Civil 1931-1939, Crítica, Barcelona, 1995, p.67.

La Dreta Liberal Republicana de Mallorca, dirigida pel comitè de Palma, va decidir no presentar-se a les primeres eleccions generals republicanas i tampoc no ho va fer a les eleccions per cobrir l'escó de Manuel Azaña ni es va decantar per cap de les candidatures d'altres forces polítiques²⁶⁷. Sí s'havia presentat a les eleccions municipals del 31 de maig anterior (després d'haver anunciat la seva abstenció); a Palma presentaren set candidats, cap dels quals seria elegit, que foren els següents: Josep Estaràs Valeri (comerciant, pel districte primer), Antoni Bestard Reynés (pel districte quart), Joan Sureda Sancho (advocat, pel districte cinquè), Sebastià Romaguera Mulet (representant, pel districte sisè), Antoni Palmer Rosselló (també representant, pel districte setè), Josep Tascón Ortega (Comerciant, pel districte vuitè) i Bartomeu Fiol Coll (industrial, pel districte novè)²⁶⁸. El candidat pel districte cinquè, l'advocat Joan Sureda Sancho seria el president del comitè del partit a Palma durant el període del que es té constància del seu funcionament (entre el maig i el setembre de 1931). El càrrec de secretari canviaria de titular, el maig de 1937 era Antoni Palmer Rosselló²⁶⁹ (el representant que va ser candidat a regidor pel districte setè palmesà) però el setembre següent era Lluís Terrassa²⁷⁰.

El febrer de 1933 el Partit Republicà Conservador només estava implantat a Manacor, es desconeix des de quan. Aquell mes els representants del Cercle Republicà

---

²⁶⁷ **Correo de Mallorca, 28-9-31, p.8.**

²⁶⁸ **Correo de Mallorca, 29-5-31, p.1.**

²⁶⁹ **Correo de Mallorca, 8-5-31, p.3.**
29-5-31, p.1.

²⁷⁰ **Correo de Mallorca, 28-9-31, p.8.**

Conservador manacorí Miquel Bonet Marcó i Pere Caldentey Juan van visitar a Miquel Maura a Madrid per tal de rebre instruccions de cara a la campanya electoral que s'havia de fer aquell mateix any; els representats del partit a Mallorca també van parlar al seu cap estatal del bon funcionament del Cercle i dels desitjos d'un nombrós grup llucmajorer d'ingressar al partit²⁷¹.

Seria el 7 de març quan trenta-tres socis fundadors van constituir el Cercle Republicà Conservador de Lluçmajor²⁷². El mateix mes es va celebrar a Felanitx un míting conjunt del Partit Republicà Conservador i dels partits Regionalista i Autonomista²⁷³. El dia 26 del mateix es va fundar una societat política a Montuïri amb el nom de Centre i Dretes Republicanes²⁷⁴ que no s'ha pogut determinar quina relació tenia amb el partit tractat²⁷⁵.

---

²⁷¹ Correo de Mallorca, 23-2-33, p.2.

²⁷² ARM, Govern Civil, (1631/2335) i Correo de Mallorca, 1-3-33, p.8.

²⁷³ Correo de Mallorca, 20-3-33, p.2.

²⁷⁴ ARM Govern Civil, (1631/2342).

²⁷⁵ El seu lema era *Religión, Propiedad, Familia y Trabajo*.

Finalment, el 4 d'abril es va constituir el Centre Republicà Conservador de Son Servera (com a president honorari tendria el seu cap estatal)²⁷⁶.

El partit no va presentar cap candidat a les eleccions del novembre de 1933 per les Balears.

---

²⁷⁶ ARM, Govern Civil, (1631/2346).

El 5 d'agost de 1934, el Cercle de Manacor que seguia exercint la direcció del partit a Mallorca, va decidir en junta general ingressar a la CEDA, a la Unió de Dretes a nivell illenc (els seus membres van rebre molt satisfactoriament la nova adhesió)²⁷⁷. El Cercle de Lluçmajor i el Centre de Son Servera seguirien les directrius de Manacor i ingressarien disn la Unió de Dretes, fins llavors no havia existit aquest partit a cap dels tres municipis (el 9 de març de 1935 la de Lluçmajor canviaria el nom per el d'Acció Popular Agrària)²⁷⁸.

- Dreta Regional.

---

²⁷⁷ **Correo de Mallorca, 7-8-34, p.2**

²⁷⁸ **ARM, Govern Civil, (1631/2335).**

Clar calc nominal de la Dreta Regional Valenciana, aquest partit només va existir a Lluçmajor, on es va crear el 21 d'octubre de 1934. Sempre dins de l'unitat de l'Estat, pretenia lluitar per tots els mitjans legals per aconseguir la revisió de l'article 26 de la Constitució²⁷⁹, defensar l'organització familiar cristiana, aconseguir el respecte cap a la propietat, aconseguir el ressorgiment i robustiment en tots els aspectes de la convivència i personalitat de la regió i formar conjuncions amb organitzacions polítiques de la regió amb finalitats semblants²⁸⁰.

Els seus dirigents foren Miquel Mataró Monserrat (president), Bartomeu Salvà Miquel (vicepresident), Josep Juan Juan (secretari), Alfonso Pablo Caula (vicepresident), Macià Salvà Puigserver (tresorer-comptador) i els vocals Guillem Güells Gallart, Joan Gamundí Puigserver, Gabriel Prohens Riera, Antoni Salvà Aulet i Antoni Monserrat Tomàs. El 19 de març de 1936 es va tornar elegir la junta directiva però l'únic canvi que

---

²⁷⁹ **Determinava que les ordes religioses havien de declarar els seus ingressos i inversions, que només retendrien les seves propietats si eren directament necessàries per a les seves funcions i les haurien de sotmetre a les lleis vigents sobre impostos, que no es dedicarien a activitats comercials, industrials o a l'ensenyament no confessional (aquesta clàusula no es va posar completament en pràctica). Tambè anulava el pressupost estatal per al manteniment del clergat seglar.**

²⁸⁰ **Article 2n dels estatuts (ARM, Govern Civil, 1635/2524).**

s'hi produí fou l'elecció de Joan Mir Company com a nou tresorer-comptador mentres que l'anterior passà a ser vocal (el seu nombre total passà de cinc a sis)²⁸¹.

- Partit Agrari Espanyol.

---

²⁸¹ ARM, Govern Civil, (1635/2524).

Fundat com a Partit Nacional Agrari baix la direcció de José Martínez de Velasco el 1930 amb la intenció de defensar els interessos dels petits i mitjans propietaris, va estar implantat principalment a Castellà i Lleó. Va fer, a diferència d'Acció Nacional, una declaració de lleialtat a la República²⁸². Va ser, però, un aliat parlamentari del partit de Gil Robles, si bé la seva implantació a Mallorca amb el nom de Partit Agrari Espanyol (havia canviat de denominació el 1933, ja havia hagut de renunciar a l'adjectiu "Nacional" l'any anterior com en el cas d'Acció Popular) es pot interpretar com a un intent d'arreplegar el vot d'un electorat que la Unió de Dretes es volia consolidar amb el seu canvi de nom a principis de 1935, per el d'Acció Popular Agrària.

La implantació del Partit Agrari Espanyol de les Balears es va fer el 15 de desembre de 1935²⁸³, molt tardanament en relació a la seva fundació, amb la directriu de representar i defensar els interessos generals i econòmics de la província i especialment els "agrosocials"²⁸⁴. Els seus dirigents foren: Pere Lluç Ripoll Oliver (president), Joan Massanet Moragues (vicepresident), Bonaventura Rubí Rotger (secretari), Pere Servera Roca (tresorer-comptador), Josep Casasayas Pizà (vocal primer), Bartomeu Simonet Cañellas (vocal segon) i Antoni Rigo Sagrera (vocal tercer)²⁸⁵. No comptaria amb agrupacions locals ni presentaria cap candidats a les eleccions del febrer de 1936, la seva presència a l'illa seria testimonial.

---

²⁸² JACKSON, Gabriel, Op. cit., Crítica ,Barcelona, 1995, p.124.

²⁸³ El local social seria el número 7 de la plaça Llibertat de Palma.

²⁸⁴ Article 1r del reglament provisional per a agrupacions provincials del Partit Agrari Espanyol (ARM, Govern Civil, 1638/2652).

²⁸⁵ ARM, Govern Civil, (1638/2652) i Correo de Mallorca, 30-12-35, p.2.

De cara a les eleccions del febrer de 1936 va recolzar la candidatura de centredreta²⁸⁶.

- LA DRETA MONÀRQUICA: COMUNIÓ TRADICIONALISTA I RENOVACIÓ ESPANYOLA.

- LA COMUNIÓ TRADICIONALISTA.

La mort del pretenent carlista Jaume de Borbó ja l'octubre de 1931 va possibilitar la reunificació dels partidaris d'aquesta branca dinàstica després de la proclamació de la República. El 1860 havia aparegut un grup neocatòlic encapçalat per Cándido Nocedal molts dels membres del quals s'acabarien integrant dins de les files carlistes, sobre tot a partir del reconeixement per part del govern d'Isabel I del regne d'Itàlia el 1861 davant dels interessos papals, però amb evidents diferències entre els neocatòlics, autodenominats Comunió Catòlica-Política, i els pròpiament carlins, Comunió Catòlica-Monàrquica; conforme el pretenent Carles es va anar aproximant al liberalisme moderat i es va mostrar disposat a acceptar els efectes de la desamortització de patrimoni

---

²⁸⁶ **Correo de Mallorca, 15-2-36, p. 8.**

eclesiàstic els neocatòlics li van mostrar la seva oposició i van constituir el 1888 el Partit Integrista. Un cop mort l'aspirant a la Corona Carles de Borbó s'accentuaria la divisió latent entre els carlistes partidaris d'una aproximació als sectors alfonsins més autoritaris i els contraris a tal maniobra, ja que com que el prenent Jaume no tenia fills es podria acabar amb el conflicte dinàstic al passar els seus possibles drets sucesoris a la línia d'Alfons XIII. La fractura entre els carlistes es va engrandir al ser Jaume de Borbó partidari dels aliats durant la Guerra Mundial i en canvi, el partit era majoritàriament favorable a les potències centreeuropees, la qual cosa va augmentar la influència dins el partit de Juan Vázquez de Mella; aquest dirigent acabaria fundant el Partit Tradicionalista el 1919, al marge de la Comunió, que pretenia defensar l'ordre social establert i acabar amb el parlamentarisme. Seria per tant, ja després de la mort de Jaume de Borbó quan es produiria la reunificació dins la Comunió Tradicionalista dels sectors jaumista, mellista i integrista. Alguns carlins col·laborien en principi amb Acció Nacional però la no definició d'aquesta força política respecte al règim feia que continuassin defensant la seva causa dinàstica.

Si bé a finals del segle XIX existí a Mallorca la Joventut Integrista²⁸⁷, l'abril de 1931 encara s'estava organitzant Acció Integrista i per aquesta raó no es va presentar a les eleccions municipals, va aconsellar, però, evitar tant l'abstenció com el vot cap a les esquerres (on incloïen als liberals, si bé eren partidaris de que es votassin els seus candidats als districtes on podien sortir guanyadors davant els antimonàrquics)²⁸⁸. De cara a les eleccions generals del juny de 1931 Acció Integrista va decidir proposar una

---

²⁸⁷ ARM, Govern Civil, (1602/748).

²⁸⁸ Correo de Mallorca, 8-4-31, p.1.

coalició a la Dreta Social i als regionalistes i autonomistes²⁸⁹ però va obviar als conservadors perquè considerava que s'havien desplaçat cap a l'esquerra (tornant a la seva actuació tradicional)²⁹⁰. El seu poc pes específic va fer, però, que Acció integrista no participàs com a partit dins de la coalició que es va formar, que sí va incloure el Partit Conservador. Ademés alguns dels seus membres ja participarien a fundació de la Dreta Social.

---

²⁸⁹ Correo de Mallorca, 13-5-31, p.1.

²⁹⁰ Correo de Mallorca, 8-4-31, p.1.

La reorganització del carlisme unificat, de la Comunió Tradicionalista, es va escometre el mes posterior a la mort de Jaume de Borbó a través de la constitució del Cercle Tradicionalista de Mallorca, ubicat provisionalment al local de la Ferderació Catòlica Obrera (al primer pis del número 17 del carrer Zavellà)²⁹¹, el 15 de novembre de 1931. Els seus objectius declarats eren "*...facilitar las relaciones entre sus individuos, proporcionarles las distracciones i recreos propios de este género de sociedades con exclusión absoluta de todo juego prohibido por la moral, por las leyes y disposiciones gubernativas*". Els socis havien de ser catòlics i membres del partit i els havien de proposar altres tres socis; pagarien quotes mínimes de 0'5 pessetes mensuals. El seus primers dirigents serien Josep Quint-Zaforteza Amat (president), Ramon Orlandis Villalonga (vicepresident), Faust Gual Villalonga (secretari), Damià Mas (vicesecretari), Lluç Estrada (tresorer-comptador), Lluís Soler Roura (vocal) i Joaquin Miró Parellada (vocal)²⁹².

El actes que tendrien lloc al Centre serien bàsicament conferències, vetllades literàries i celebracions de multitud de festivitats religioses. També es celebrarien festes per als

---

²⁹¹ **El gener de 1932 el Cercle Tradicionalista es va traslladar al número 21 del carrer de Sant Jaume i l'abril de 1935 al número 38 del mateix carrer.**

²⁹² **ARM, Govern Civil, (1626/2074).**

"*Martires de la Tradición*"²⁹³ i els aniversaris i onomàstica del seu "*Caudillo*", Alfons Carles i de la seva esposa, María de las Nieves²⁹⁴.

---

²⁹³ Correo de Mallorca, 13-3-32, p.8.

²⁹⁴ Correo de Mallorca, 6-8-32, p.1.
10-9-32, p.1.

El gener de 1932 es va fer el primer acte propagandístic fora de Palma, va ser a Campanet. El 14 de maig següent van arribar a l'illa els oradors María Rosa Urraca Pastor, Josep Brú (redactor de *El Correo Catalán*), Lluís Baró i Jaime Chicharro (exdiputat) des de Barcelona. El dia 16 a l'endemà dels actes desenvolupats a Palma, els propagandistes van pronunciar els seus discursos a Capdepera, Artà, Sant Joan, Campanet i Pollença (els actes de Sant Joan i Campanet es celebraren a la mateixa hora, la comitiva es va dividir). A l'endemà, el dimarts 17, els actes de propaganda van tenir lloc a Binissalem, Inca i Alcúdia (a les dues darreres poblacions hi van haver problemes d'ordre públic)²⁹⁵.

---

²⁹⁵ **Correo de Mallorca 15-5-32, p.5.**

16-5-32, pp.1 i 5.

17-5-32, p.5.

18-5-32, p.8.

El primer Cercle Tradicionalista forà del que es va donar notícia al Govern Civil va ser el de Binissalem, contituït ofialment el 6 de desembre de 1932²⁹⁶, però a l'acte propagandístic referit que s'havia celebrat en aquesta població el maig anterior hi havien pres part els membres del comitè local del partit presidits per Bartomeu Canals Carreras²⁹⁷ (el dia de la constitució del Cercle seria el secretari i el president seria Joan Aloy Vallès). No es té constància de la constitució de cap Cercle Tradicionalista a Campanet però sí de l'existència d'un comitè local en el període referit en el cas anterior²⁹⁸. Altres municipis on existiria el corresponent Cercle serien Capdepera (constituït el 26 de març de 1933)²⁹⁹, Lluçmajor (també fundat el 26 de març)³⁰⁰, Manacor (constituït ja el 8 de setembre de 1934)³⁰¹ i Muro (fundat ja el 8 de setembre de 1934)³⁰². El 31 de desembre de 1933 s'havia fundat el Centre Tradicionalista d'Eivissa. Mentres, el juny de 1933 s'havien fet mítings a Capdepera, Binissalem i Sóller³⁰³.

Ja s'ha comentat al parlar de la Dreta Autònoma Balear que es va presentar a les eleccions generals del novembre de 1933 en coalició amb la Comunió Tradicionalista; el candidat carlí d'aquesta Afirmació Dretana, Josep Quint-Zaforteza, va obtenir 8563 vots

---

²⁹⁶ ARM, Govern Civil, (1631/2300).

²⁹⁷ Correo de Mallorca, 18-5-32, p.8.

²⁹⁸ Correo de Mallorca, 17-5-32, p.5.

²⁹⁹ ARM, Govern Civil, (1631/2318).

³⁰⁰ ARM, Govern Civil, (1631/2341) i Correo de Mallorca, 28-3-32,p.2.

³⁰¹ ARM, Govern Civil, (1633/2449).

³⁰² ARM, Govern Civil, (1635/2516).

³⁰³ Correo de Mallorca, 7-6-33, p.2.

a Mallorca i 1945 a les Balears (fou el tretzé i setzè candidat més votat respectivament). A les eleccions del febrer de 1936 no es presentaria cap candidat tradicionalista.

El gener de 1935 es va procedir a renovar la meitat de la junta directiva del Cercle Tradicionalista de Mallorca³⁰⁴. Com a president va ser reelegit Josep Quint-Zaforteza, Lluís Soler va passar a ser el nou vicesecretari i el seu càrrec de vocal fou ocupat per Pau Ferran Cortés Aguiló i Ferran Cortès Piña va passar a ser el nou tresorer. Per altra banda, el juny de 1932 havia dimitit com a secretari Faust Gual, va ser substituït per Josep Cladera Bover³⁰⁵.

El maig de 1935 visitaria l'illa José Maria Lamancié de Claviac per impartir un míting.

El gener de l'any següent es va elegir al vicepresident del Cercle Tradicionalista de Mallorca, seria reelegit Ramon Orlandis, el secretari, tresorer i un dels vocals. Com a secretari, fou elegit Ferran Truyols coll, com a tresorer Jaume Roig Serra i com a vocal Bartomeu Canals Carreras (era també el secretari del Cercle Tradicionalista de Binissalem).

A principis de juny de 1936, en represàlia per la bomba que va esclatar a la Casa del poble, es va intentar assaltar el seu local però no es va fer al final³⁰⁶.

---

³⁰⁴ **Com era preceptiu segons l'article 20 del seu reglament.**

³⁰⁵ **ARM, Govern Civil, (1626/2074).**

³⁰⁶ **Correo de Mallorca, 6-6-36, p. 8.**

- La Margarita, Agrupació de Dames Tradicionalistes.

Es va fundar l'abril de 1932 al local del Centre Tradicionalista de Mallorca, baix la direcció de Mercè Amat, amb finalitats benèfiques cap als pobres i impossibilitats i per proporcionar major instrucció a les seves afiliades, procurar-les esbargiment i defensar i exercir els seus drets polítics³⁰⁷. Les activitats de lleure consistiren en vetllades literàries i representacions teatrals³⁰⁸.

L'únic municipi forà on es té constància de l'existència d'una agrupació de *Margaritas* abans de l'Alçament va ser Capdepera; s'hi va constituir oficialment el 8 de juliol de 1933³⁰⁹ però l'acte de propaganda tradicionalista celebrat al poble el 16 de maig de 1932 havia estat presidit per Josep Quint-Zaforteza i per la presidenta local de les *Margaritas*³¹⁰. El 27 de març de 1936 aquesta agrupació decidiria la seva dissolució (els fons sobrants es repartiren entre les famílies necessitades del poble).

---

³⁰⁷ Article 4t dels estatuts de les *Margaritas* de Capdepera (ARM, Govern Civil, -1622/2387-).

³⁰⁸ Correo de Mallorca, 2-2-35, p.2.

³⁰⁹ ARM, Govern Civil, (1632/2387).

³¹⁰ Correo de Mallorca, 17-5-32, p.5.

- El Requeté de Mallorca.

El Requeté havia estat fundat el 1907 com a associació juvenil de la Comunió Tradicionalista, abans ja s'utilitzava el terme per designar a la jove militància carlista. El 1931 adquiria una organització paramilitar que a partir de l'estiu de 1934 comptaria amb el recolzament de la Itàlia feixista³¹¹ ; segons Julián Pemartín seria una selecció de la joventud militant³¹².

A Mallorca es va constituir el 28 de febrer de 1932 amb els següents objectius: "*Mantener el lema <Dios, Patria y Monarquía Tradicional>, la ilustración y recreo de sus socios en conformidad con la moral cristiana y las buenas costumbres*". Declarava además que "*En materia religiosa, el Requeté de Mallorca, mantendrá con toda entereza, la autoridad suprema de la Iglesia Católica, Apostólica y Romana, no permitiéndose discusiones de esta índole entre sus asociados*". Per a aconseguir aquests objectius comptava amb varis mitjans: premsa, biblioteca, conferències o vetllades i excursions³¹³. No hi ha constància de què a Mallorca el Requeté tengués una organització de tipus paramilitar abans de la guerra (com es veurà, es va disoldre abans del seu inici), a les excursions també hi podien participar afiliades femenines al partit i

---

³¹¹ **RODRÍGUEZ, José Luis, ap. cit. p.133 i CARDONA, Gabriel, El poder militar en la España contemporánea hasta la guerra civil, Siglo Veintiuno, Madrid, 1983, p.220.**

³¹² **PEMARTÍN, Julián, Teoría de la Falange, Ediciones de la Sección Femenina de F.E.T. y de las J.O.N.S., Madrid, 1952, p.46.**

³¹³ **Articles 3r, 4t, 5è dels estatus (ARM, Govern Civil, 1628/2181).**

les activitats del Requeté serien exclusivament les senyalades més les de tipus religió com era habitual també al Cercle Tradicionalista³¹⁴.

La seva primera junta directiva va estar formada pels següents membres: Josep Vidal Cañiz (president), Joaquim Miró Parellada (vicepresident), Josep Cladera Bover (comptador-tresorer), Ferran Cortés Piña (bibliotecari), Felip Orlandis Villalonga (secretari), Marià Isasi González (vicesecretari), Pero Mayol Mayol (vocal primer), Guillem Veny Juan (vocal segon), Salvador Canals Carreras (vocal tercer) i Emili Pau González-Moro (vocal quart). El vicepresident era vocal del Cercle Tradicionalista i Ferran Cortés en seria el tresorer, sembla que Felip Orlandis i Salvador Canals eren germans de dirigents també del Cercle Tradicionalista de Mallorca.

En data indeterminada Jacint Billón Estelrich va passar a ser el vicesecretari del Requeté però el mes d'agost de 1932 va abandonar el càrrec juntament amb el vocal Guillem Veny. El mes posterior Joan Colomar Tur va dimitir de vicepresident per donar-se de baixa com a soci (es desconeix des de quan n'ocupava el càrrec).

El febrer de 1933 es va renovar la junta, que va estar integrada per els següents requetés: Ferran Cortès (president) Miquel Gili (vicepresident), Ramon Herrero (secretari), Salvador Canals (vicesecretari), Jaume Seguí (tresorer-comptador), Josep Cortés (bibliotecari), Salvador Galindo (vocal primer), Miquel Vidal (vocal segon), Bartomeu Canals (vocal tercer) i Josep Sancho (vocal quart). De l'original direcció només es mantenien Ferran Cortés que passà de ser bibliotecari a ocupar la presidència i

---

³¹⁴ **Correo de Mallorca, 16-4-32, p.8.**
27-2-33, p.8.

Salvador Canals, abans vocal. Bartomeu Canals era el secretari del Cercle Tradicionalista de Binissalem i seria vocal del de Mallorca.

El mes posterior a la seva elecció es va comunicar al Govern Civil que havien deixat el seu càrrec el tesorier-comptador, el bibliotecari, el vocal segon i el vocal quart. El nou tesorier seria Josep Cortès Piña (bibliotecari cessant), el vocal segon seria Lluís Soler Roura i el vocal quart va ser Guillem Pérez Pérez, el càrrec de bibliotecari es va deixar vacant temporalment. Lluís Soler era també vocal del Cercle Tradicionalista.

El vicesecretari Salvador Canals va deixar d'exercir la seva responsabilitat a finals de maig de 1933, es desconeix qui fou el seu substitut i Felip Orlandis deixà de ser secretari el juny de 1934 (es desconeix des de quan ho tornava a ser) i rellevat per Miquel Montserrat Marcó.

Finalment, el febrer de 1935 el president era Bartomeu Canals, el secretari i el tesorier comptador encara eren Miquel Montserrat i Josep Cortés i un vocal era Francesc Surrallès. Van cessar en els seus càrrecs i Josep Cortés passà a ser el nou president, Miquel Montserrat tornà a ser el secretari, Bernat Esteva Alemany passà a ocupar la tasca de tesorier-comptador i Francesc Surrallès es va mantenir com a vocal.

Després d'aquest continu ball de dirigents el Requeté de Mallorca en junta general va decidir per unanimitat dissoldre's el 7 de març de 1936³¹⁵.

---

³¹⁵ ARM, Govern Civil, (1628/ 2181). Totes aquestes referències a la junta directiva s'han obtingut d'aquesta documentació.

- La Joventut Escolar Tradicionalista.

L'Agrupació Escolar Tradicionalista es va organitzar a Madrid el 1931³¹⁶. A Mallorca es va constituir el 24 de setembre de 1932³¹⁷ sota la direcció³¹⁸ de Miquel Vidal Seguí (president), Pere Moll (vicepresident), Josep Sancho Galmés (secretari), Josep Martínez (vicesecretari), Ignasi Fuster (tresorer) i Miquel J. Quintana (abanderat)³¹⁹; no es té constància dels possibles canvis produïts fins 1939 dins de la junta directiva. El president i el secretari serien vocals del Requeté de Mallorca entre el febrer i el març de 1933. Els que no figurarien com a dirigents de la Joventut Escolar serien els seus organitzadors: Ramon i Felip Orlandis Villalonga i Josep Cladera Bover; el primer va ser el secretari del Cercle Tradicionalista des de la seva fundació i al menys fins 1936, el seu germà Felip va ser secretari del Requeté i Josep Cladera en va ser el tresorer-comptador.

---

³¹⁶ PEMARTÍN, Julián, Op. cit., p.46.

³¹⁷ Es va legalitzar el 6 d'octubre i la constitució oficial es va fer el dia 17 del mateix mes.

³¹⁸ No es comunicaria al Govern Civil quins eren els seus components fins el 21 de juny de 1933.

³¹⁹ ARM, Govern Civil, (1632/2370).

L'objectiu de la Joventut Escolar Tradicionalista era fomentar la cultura científica, artística, moral i física dels associats. De cara a assolir aquests objectius s'organitzaren conferències sobre temes culturals, científics i morals (amb preferència pels temes relacionats amb el programa tradicionalista), certamens i concursos literaris, vetllades artístiques, funcions teatrals...De cara a l'aspecte estrictament moral es pronunciaren conferències durant la Quaresma i d'altres convocades periòdicament sobre temes religiosos i morals (també es celebrarien específicament les festivitats de la Inmaculada Concepció, patrona d'Espanya, i de Sant Tomàs d'Aquino, patró dels estudiats Catòlics)³²⁰. De cara al desenvolupament físic dels associats s'havien de crear una agrupació gimnàstica i una secció ciclista³²¹ però només es té constància de l'existència de la secció de futbol, constituïda el juny de 1933; constaria d'una junta directiva, de la qual se'n desconeixen els membres, amb un president que seria vocal de la Joventut Escolar, un secretari, un tresorer-comptador i tres o més vocals que serien els capitans dels equips formats³²².

Com es veurà mes endavant, la Joventut Escolar continuaria en funcionament fins 1944 sota el nom d'Agrupació Escolar Tradicionalista.

---

³²⁰ **Articles 1r i 2n del reglament (ARM, Govern Civil, 1632/2370) i Correo de Mallorca, 1-3-33, p.8.
10-3-33, p.8.**

³²¹ **Segons l'article 2n del reglament general.**

³²² **Reglament de la Sección Deportiva Fútbol Club JET (ARM, Govern Civil, (1632/2370).**

- La Federació de Joventuts Tradicionalistes de Mallorca.

Es va constituir el 18 de maig de 1934 com a una continuació i ampliació de la Joventut Escolar Tradicionalista³²³, que només agrupava als estudiants de les carreres de ciències i lletres. Va consistir de fet en la seva unió baix una mateixa junta directiva amb la Joventud Tradicionalista, que s'havia organitzat per integrar als estudiants d'arts i oficis, comerç i indústria en data indeterminada (possiblement ho va ser en vistes a formar la Federació com denotaria el seu caràcter continuador de la JET).

Els objectius i les activitats de la Federació serien els mateixos que en el cas de la Joventut Escolar i els seus dirigents serien Guillem Daviu (president), Josep Sancho (vicepresident per la JET), Miquel Roig (vicepresident per la JT), Alfons Casanovas (secretari), Antoni Daviu (tresorer-comptador), Miquel Pascual (bibliotecari), Bartomeu Cañelles (vicesecretari), Pere Joy (vicetresorer) i Jaume Seguí (vocal prefecte de la Càtedra Declamàtoria); la funció de la Càtedra de Declamació era reunir-se setmanalment per a la realització d'exercicis de lectura i recitals literaris.

Si bé ja s'ha dit que la Joventut Escolar va continuar funcionant fins 1944 sembla que la Federació no va gaudir d'un grau d'activitat tan alt (de fet no se'n tenen notícies posteriors a la seva fundació).

---

³²³ **Article 1r dels estatuts (ARM, Govern Civil, -1634/2491-).**

-RENOVACIÓ ESPANYOLA.

Les forces alfonsines foren reorganitzades per Antonio Goicoechea el febrer de 1933 amb la constitució de Renovació Espanyola. Aquest dirigent ho havia estat d'Acció Popular, partit de les files del qual es nodriria principalment la nova organització.

A Mallorca es va implantar molt tard, l'11 de desembre de 1935³²⁴ (a Eivissa ho havia estat ja el 31 de desembre de 1933)³²⁵. Els seus dirigents foren: Francesc Pérez Sánchez (president), Josep Maria Conrado Conrado (secretari), Josep Cotoner de Verí (tresorer) i els vocals Nicolau Garau Garau, Manuel Gavira Martín, Joaquim Puigdorfil Rosselló, Josep Vidal Flor de Lis, Salvador Beltrán Font i Gabriel Montaner Massanet; Nicolau Garau havia estat delegat provincial d'Acció de la Falange³²⁶ i Joaquim Puigdorfil havia col·laborat en la seva organització³²⁷. El 21 de maig següent es va tornar elegir la junta directiva i s'hi introduïren nous càrrecs, va quedar constituïda de la següent manera: Francesc Pérez Sánchez (president), Josep Cotoner de Verí (vicepresident), Josep Maria Conrado Conrado (secretari), Salvador Beltrán Font (vicesecretari), Honorat Sureda Hernández(tresorer), Gabriel Montaner Massanet (vicetresorer) i els vocals Manuel Gavira Martín, Joaquim Puigdorfil Rosselló, Miquel Font Jaume, Nicolau Garau Garau i Francesc Duran Llabrés.

---

³²⁴ ARM, Govern Civil, (1637/2648) i Correo de Mallorca, 18-12-35,p.6.

³²⁵ ARM, Govern Civil, (1633/2448) i MASCARÓ, Josep, Op. cit., p. 5.

³²⁶ ARM, Govern Civil, (1634/2469).

³²⁷ De ZAYAS, Alfonso, Op. cit., pp.17 i 18.

No tendria representació a altres municipis fora de la capital si bé el mateix mes de la seva constitució es van fer actes de propaganda a diversos pobles; amb tal motiu va venir directament des de Madrid, en el correu aeri, José María Albiñana, cap del Partit Nacionalista Espanyol³²⁸. El febrer de l'any 1936 es celebraria un míting a Sineu³²⁹, a pesar de què Renovació Espanyola no va presentar cap candidat a les eleccions per Balears.

A principis de juny el seu local va ser assaltat en represàlia per l'esclat d'una bomba a la Casa del Poble que en realitat havia estat posada per Canuto Boloqui (futur cap provincial de la Falange)³³⁰ i van ser cremats mobles al carrer.

El seus afiliats van participar en els preparatius de l'Alçament, de fet la precipitació dels fets va ser influenciada, com a causa més immediata, per l'assassinat del dirigent estatal del partit, José Calvo Sotelo.

---

³²⁸ Correo de Mallorca, 24-12-35, p.8. Albiñana s'havia integrat dins del grup parlamentari de Renovació Espanyola quan el 1933 va ser elegit diputat (TUÑÓN DE LARA, Manuel, Poder y sociedad en España, 1900-1931, Espasa Calpe, 1991, p.353).

³²⁹ Correo de Mallorca, 11-2-36, p. 8 i MASCARÓ, Josep, Op. cit., p.6.

³³⁰ Correo de Mallorca, 6-6-36, p. 8.

Renovació Espanyola va comptar amb una secció femenina d'escassa rellevància presidida per Lluïsa Cotoner (marquesa de Mondéjar i d'Ariany); la secretària seria Leocàdia Oliver Jaume³³¹.

- LA DRETA FEIXISTA ANTERIOR A LA FALANGE.

El primer contacte de Mallorca amb formacions polítiques de caire feixista no va ser amb partits espanyols sinó estrangers. Abans de la implantació de la Falange l'única força procedent de la Península que ho havia estat, amb escassa repercusió, fou el Partit Nacionalista Espanyol.

- PRESENÇA FEIXISTA ESTRANGERA.

---

³³¹ MASCARÓ, Josep (Coord.), Op. cit., p. 6.

El primer acte públic a Mallorca protagonitzat per una organització feixista va ser una desfilada de vanguardistes italians, al·lots feixistes, el diumenge 15 de setembre de 1929 entre el port de Palma i la plaça de Cort i d'allà a la plaça de toros. Els vanguardistes, en total eren 1140, havien arribat aquell migdia amb el transatlàntic *César Batisno* i entre ells hi figuraven dos fills de Benito Mussolini, Bruno i Vittorio (de 13 i 10 anys). Una comissió formada per el general Bottacio i varis instructors va ser rebuda a l'ajuntament, acompanyats per vuit periodistes italians, davant el qual van cantar l'Himne Salvaguardista. A la plaça de toros, on foren convidats, van tornar cantar el seu himne mentres contemplaven les curses que s'hi oferien dins del marc de la celebració del setè centenari de la Conquesta de Mallorca. El mateix dia els vanguardistes van partir cap a Lisboa per després tornar cap a Itàlia³³².

---

³³² **Correo de Mallorca, 16-9-29, p.8.**

El 28 de juny de 1932 es va constituir a Palma una agrupació del Partit Obrer Nacionalsocialista Alemany amb el nom d'Unió Nacional Alemanya (NSDAP). Estava domiciliada al número 48 del carrer Dos de Maig de El Terreno (Palma) i en fou elegit president per unanimitat Heribert Bayer, el qual va designar com a suplent a Walter Rupp i com a secretària a Violetta Sohm³³³. Per ser-ne membre s'havia de ser de "raça germano-alemana"³³⁴ i tenia com a finalitat dedicar-se a informar als seus socis sobre la vida cultural, artística i política d'Alemanya; tenia prohibida la discussió sobre qüestions polítiques i religioses d'Espanya³³⁵. La presència de la bandera "nazi", juntament amb l'estatal, a la façana del consolat Alemany provocaria una manifestació de protesta el 14 d'abril de 1933 durant la qual es van proferir crits contra el feixisme³³⁶.

- PARTIT NACIONALISTA ESPANYOL.

Un any abans de què Alfons XIII abandonàs el país, l'abril de 1930, el neuròleg valencià José María Albiñana va fundar el primer partit feixista espanyol (al marge dels

---

³³³ Segons els seus estatuts (ARM, Govern Civil, 1629/2249) la junta directiva només constava dels càrrecs anomenats: president, suplent i secretari. El president havia de ser elegit per la junta general i llavors ell era qui designava al seu suplent i al secretari.

³³⁴ Segons l'article 7è dels estatuts. S'havia de ser, per tant, de nacionalitat alemanya i d'origen germànic.

³³⁵ Article primer del estatuts.

³³⁶ Correo de Mallorca, 14-4-33, p.8.

petits grupúscules locals anteriors). Segons el fundador era absurda la distinció entre esquerres i dretes i ademés era contrari al parlamentarisme i als partits polítics; aquest antiliberalisme era degut en part a què possibilitava l'accés al poder de les esquerres i anava acompanyat per atacs contra el judaïsme i la massoneria (sembla que el propi Albiñana havia estat massó) i com el seu propi nom indica, el partit feia gala d'un marcat espanyolisme castellanista³³⁷. Des del principi va ser partidaria de l'ús de la violència per a aconseguir els seus objectius³³⁸.

---

³³⁷ PASTOR, Manuel, Los orígenes del fascismo español, Túcar, Madrid, 1975, pp.42-51.

³³⁸ RODRÍGUEZ, José Luis, Op. cit., p.102.

S'ha comparat l'ideari del Partit Nacionalista Espanyol amb el defensat per Charles Maurras pel fet de què en ambdós casos s'utilitzà el monarquisme i el catolicisme no com a fins sinó com a mitjans per a aconseguir fer-se amb el poder i consolidar-lo³³⁹.

El partit espanyolista va organitzar vàries seccions: els Legionaris d'Espanya, la Unió Nacionalista Obrera, La Secció Femenina, la Joventut Nacionalista Espanyola i la Unió General Espanyola.

La recerca d'afiliacions obreres que evidenciava la creació de la Unió Nacionalista Obrera era necessària de cara a que el PNE fos un partit de masses però el seu missatge feixista no va tenir èxit entre la població obrera (la crisi que la guerra havia originat entre les masses obreres alemanyes i italianes encara no havia afectat a les espanyoles, entre les quals l'anarquisme i el socialisme gaudien de gran influència)³⁴⁰. El PNE no aconseguiria convertir-se en un partit de masses, el seu nombre d'afiliats, al contrari, seria molt baix.

El PNE recolzaria la fracassada sublevació militar antirrepublicana encapçalada per el General José Sanjurjo el 10 d'agost de 1932³⁴¹.

---

³³⁹ PASTOR, Manuel, Op. cit., pp.50 i 55.

³⁴⁰ *Ibidem*, p.56.

³⁴¹ THOMAS, Hugh, La Guerra Civil Española, Grijalbo Mondadori, Barcelona, 1995, p.123.

A Mallorca el partit només tendria una presència testimonial a Campanet, on s'implantà el 15 de maig de 1933 quan José Albiñana va contestar la sol·licitud per formar el partit al poble que li havien fet el metge Nadal Tortella Mascaró, Joan Tortella Pons i Sebastià Alcover Bennàsar (amb tal motiu es van haver de desplaçar a la població valenciana d'Enguera on Albiñana estava confinat per la participació del PNE a l'intent de cop d'estat del general Sanjurjo). Just quan es va haver constituït la Falange Espanyola a Madrid, el 29 d'octubre de 1933, els tres nacionalistes espanyols campaneters decidiren sol·licitar la seva baixa per organitzar el nou partit al poble³⁴². Així la insignificant presència del PNE a Mallorca només va durar uns cinc mesos i mig i quan José Albiñana es va desplaçar a l'illa per participar a actes de Renovació Espanyola al seu partit ja no hi tenia presència³⁴³. A causa de la seva desaparició de l'escena política mallorquina tan aviat i a la integració dels seus pocs afiliats dins de la Falange no s'hi reproduiria a Campanet la integració del PNE dins la Comunió Tradicionalista que es va anunciar el 8 de gener de 1937 a (Albiñana havia mort l'agost anterior³⁴⁴ durant un incendi provocat a

---

³⁴² De ZAYAS, Alfonso, Op. cit., p.145.

³⁴³ Correo de Mallorca, 24-12-35, p.8.

³⁴⁴ AROSTEGUI, Julio, "Los Componentes sociales y políticos" a TUÑÓN DE LARA, Manuel et alii, La guerra civil española 50 años después, Labor, Barcelona, 1995, p.83. i RODRIGUEZ, José Luis, Op. cit., p.206.

la presó, estava empresonat amb altres personalitats polítiques i militars contràries a la República)³⁴⁵.

---

³⁴⁵ THOMAS, Hugh, Op. cit., p.438.

S'ha de senyalar, finalment, que a diferència del que succeí a Mallorca, a Menorca José Albiñana va comptar amb grups d'adeptes, al menys l'any 1931, que el proposaren com a candidat a les eleccions complementàries per cobrir l'escó de Manuel Azaña (que havia estat elegit diputat al mateix temps per Balears i València i renuncià a l'elecció illenca). Albiñana va ser el segon candidat més recolzat pels menorquins amb 515 vots (el 9%) darrera Francesc Carreres (n'obtingué 4956, el 86'8%)³⁴⁶ a les altres illes no va obtenir cap vot.

---

³⁴⁶ QUINTANA, Josep Maria, Menorca segle XX. De la monarquia a la república, Els Treballs i els Dies, Ed. Moll, Palma, 1976, pp.192-196.

- LA FALANGE ESPAÑOLA DE LAS J.O.N.S.

Quan el 12 de març de 1934 la Falange³⁴⁷ balear es va legalitzar com a organització política encara no s'havia fet efectiu a nivell illenc el canvi de nom del partit provocat per la unió amb les Juntas d'Ofensiva Nacional Sindicalista que s'havia duit a terme el 16 de febrer anterior, el canvi de nom seria l'única conseqüència que la fusió dels dos partits tendria a Balears ja que les JONS no s'hi havien implantat. Aquestes havien sorgit de la unió l'octubre de 1931 del grup creat per Ramiro Ledesma Ramos a Madrid entorn al setmanari *La Conquista del Estado*, grup instituït el febrer de 1931, i les Juntas Castellanes d'Actuació Hispànica fundades a Valladolid l'agost del mateix any³⁴⁸ per Onésimo Redondo Ortega. Sorgia així la primera organització política amb l'etiqueta de "nacionalsindicalista"; els dos grups, però, seguiren essent autònoms a pesar de què les JONS estiguessin dirigides per un "consell nacional" (que en realitat era un duunvirat). Els seus dos líders diferien en què Redondo era molt religiós mentres que Ledesma no ho

---

³⁴⁷ **Ja feia uns mesos que comptava amb alguns afiliats a Campanet (els ja anomenats exmembres del PNE).**

³⁴⁸ **Segons Stanley G. Payne (Op.cit., p.143). Segons José Luís Rodríguez (Op. cit., p.138) la seva fundació fou el juny.**

era però tots dos eren nacionalistes i revolucionaris autoritaris antimarxistes; el seu nacionalisme castellanitzant es reflexava en el fet de què Onèsimo Redondo consideràs que Castella havia sabut preservar la seva integritat espiritual davant de les influències egoïstes materialistes, "pornogràfiques" i "jueves" que corrompien el país³⁴⁹.

El seu emblema seria el jou i les fletxes dels Reis Catòlics perquè aspiraven a restaurar la grandesa imperial espanyola (Ramiro Ledesma va acunyar lemes com "*¡Arriba España!*" i "*España: Una, Grande y Libre*") i la seva bandera va adoptar els colors negre i vermell de l'anarquista per simbolitzar els seus objectius revolucionaris i posar de manifest la radicalitat de les seves aspiracions polítiques³⁵⁰. Tots aquests símbols serien adoptats per la Falange Espanyola de les JONS i pel règim instaurat a resultes de la guerra.

A causa del seu recolzament a la sublevació del general José Sanjurjo, Onèsimo Redondo es va haver d'exiliar a Portugal i Ramiro Ledesma, que no hi estava implicat, fou detingut. Això, juntament amb el rebuig verbal a la burgesia³⁵¹ i als intents

---

³⁴⁹ PAYNE, Stanley G., Op. cit., p.143.

³⁵⁰ PAYNE, Stanley G., Op. cit., p.144; PASTOR, Manuel, Op. cit., pp.77-84 i ARTOLA, Miguel, Partidos y programas políticos 1808-1936, Tom II, Aguilar, Madrid, 1975 pp.404-407 i 413-416.

³⁵¹ PASTOR, Manuel, Op. cit., p.84.

pràcticament infructuosos d'atreure's militants anarquistes (només el seu líder madrileny Nicasio Álvarez de Sotomayor es va decantar per les files nacionalsindicalistes)³⁵² va fer que les JONS a finals de 1932 no tenguessin massa rellevància en quant al nombre total d'afiliats (uns centenars) i comptassin amb l'enemistat dels partits de dretes.

---

³⁵² PAYNE, Stanley G., Op.cit., p.141.

L'ascens al poder de Hitler a Alemanya el gener de 1933 va fer revifar l'interés arreu d'Europa pel feixisme³⁵³, els efectes de la crisi econòmica també hi van contribuir. El mes de març va aparèixer a Madrid el setmanari *El Fascio. Haz Hispano*, editat per Manuel Delgado Barreto (director del diari *La Nación*), amb la finalitat de difondre la ideologia feixista a l'Estat espanyol. La seva aparició va produir-se el dia que es complia el tercer aniversari de la mort de l'exdictador Miquel Primo de Rivera i va comptar amb el recolzament econòmic d'elements alfonsins que pensaven que les accions contra la República d'organitzacions feixistes no comprometrien directament a les pròpiament monàrquiques alfonsines. La campanya de llançament del setmanari comptaria amb el recolzament del diari *Informaciones*, propietat de Joan March. Entre els principals col·laboradors de la publicació hi havia José Antonio Primo de Rivera, n'era accionista, Ramiro Ledesma i Ernesto Giménez Caballero³⁵⁴. Amb tot el setmanari seria prohibit després de la publicació del seu primer número i per tant, no podria acabar de complir amb la seva funció³⁵⁵.

---

³⁵³ **RODRÍGUEZ, José Luis, Op. cit., p.140 i PAYNE, Stanley G., Op. cit., p.160.**

³⁵⁴ **RODRÍGUEZ, José Luis, Op. cit., pp.141-143.**

³⁵⁵ **PAYNE, Stanley G., Op. cit., pp.160-162.**

José Antonio Primo de Rivera, que després d'haver exercit com a vicesecretari general de la Unió Monàrquica Nacional havia participat a les primeres reunions que s'havien fet per constituir Acció Nacional i s'havia presentat, amb la col·laboració d'aquest partit a la segona volta de les eleccions de 1931 per Madrid³⁵⁶, va organitzar juntament amb l'aviador Julio Ruiz de Alda l'efímer Moviment Espanyol Sindical durant els mesos de maig i juny de 1933 (només dos mesos després de la seva fugaç col·laboració amb *El Fascio* amb el finançament també de Renovació Espanyola. Mentres, les JONS comptaven amb uns cent militants organitzats en esquadres d'acció directa a Madrid i amb petits grups organitzats, ademés, a Valladolid, a Bilbao, Barcelona, Santiago (dirigit per un excomunista), Granada i València; també comptaven amb el finançament de la dreta monàrquica alfonsina i de grans empresaris de Bilbao i Sant Sebastià. L'assalt de les JONS a l'Associació d'Amics de la Unió Soviètica a Madrid i les conseqüents detencions van fer que el Moviment Espanyol Sindicalista hagués d'atemperar la seva activitat³⁵⁷.

---

³⁵⁶ RODRÍGUEZ, José Luis, Op. cit., p.145.

³⁵⁷ PAYNE, Stanley G., Op.cit., pp.167-172 i RODRÍGUEZ, José Luis, Op. cit., pp.144-147.

Ramiro Ledesma va proposar als dos dirigents del MES que s'integrassin dins les JONS, les quals dirigirien en forma d'un triumvirat dirigit per José Antonio, tal com li havien suggerit le seves fonts de finançament basques. Els dos dirigents del MES van rebutjar l'oferiment i amb el recolzament econòmic alfonsí ofert per l'aviador Juan Antonio Ansaldo i Francisco Moreno Herra (marquès d'Eliseda) es van disposar a fundar un nou partit; aquest recolzament es va anteposar davant el destinat a les JONS perquè el MES no rebutjava l'etiqueta "feixista" d'inspiració italiana davant del nacionalisme revolucionari de les JONS³⁵⁸. Així, el 29 d'octubre de 1933 es va fundar al Teatre de la Comèdia de Madrid la Falange Espanyola; en principi s'havia pensat en el nom de Feixisme Espanyol (amb el qual s'havia encapçalat el manifest del MES) però finalment es va determinar que s'anomenaria Falange, terme usat per primera vegada dins de la literatura feixista espanyola per José Albiñana fent referència a la rebuda que el programa del PNE havia rebut per part del poble espanyol³⁵⁹ i era el nom d'un partit polac semblant. Com en aquest cas, la Falange es diferenciaria del feixisme italià en la seva reivindicació del catolicisme.

Els primers mesos el nou partit ja va arribar a tenir milers d'afiliats (davant els centenars que només havien aconseguit les JONS) i José Antonio va aconseguir un escó

---

³⁵⁸ **De fet, el 10 d'octubre de 1933 José Antonio s'havia entrevistat amb Mussolini a Roma (el que seria líder de la Falange anava avalat per una tarjeta de presentació de l'embaixador italià a Espanya). L'abril de 1935 es va haver de suspendre una entrevista similar però poc després a la Falange li seria assignada una subvenció de 50000 lires mensuals (SAZ CAMPOS, Ismael, "Falange e Italia. Aspectos poco conocidos del fascismo español" a Estudis d'Història Contemporànea del País Valencià, núm.3, Universitat de València, València, pp.237-283.**

³⁵⁹ PASTOR, Manuel, Op.cit., pp.55.

de diputat al ser elegit per Cadis el novembre de 1933 (no es presentà com a falangista sinó integrat dins d'una candidatura dretana).

A pesar de les afiliacions, però, el pes específic de la Falange dins del conjunt de formacions polítiques estatals era molt baix i, per tant, finalment es va consumir el 13 de febrer de 1934 la fusió amb les JONS. El nou partit rebria el seu nom de la suma dels dos fusionats: Falange Espanyola de les Juntes d'Ofensiva Nacional Sindicalista; s'havia evitat, per tant, que la unió es produís baix les sigles de les JONS però es va seguir el seu model de direcció a través del triunviat previst per uns mesos abans, integrat per José Antonio Primo de Rivera, Ramiro Ledesma Ramos i Julio Ruiz de Alda. Totes les seccions locals del partit s'anomenarien JONS

Ja s'ha dit que fou en aquells dies que la Falange va legalitzar-se com a organització política a les Balears en compliment de la Llei d'Associacions del 30 de juny de 1887. Segons Alfonso de Zayas les primeres passes que es van fer a Mallorca en vistes de la implantació del partit a l'illa van fer-se durant una reunió que van mantenir al Mal Pas (Alcúdia) Alfred Corominas i el procurador Antoni Nicolau el juliol de 1933, els quals estaven en contacte amb José Antonio Primo de Rivera; Alfonso de Zayas especifica que es tractava de fer possible l'organització de la Falange a Mallorca però per les dates s'havia de tractar del Moviment Espanyol Sindical, de qualsevol manera tal reunió no va tenir com a resultat la seva fundació. Els contactes es van reprendre passat l'estiu a través d'un primerencontre entre Antoni Nicolau i Nicolau Garau (futur dirigent illenc de Renovació Espanyola)³⁶⁰ i una reunió posterior a l'Àgencia Odisso (un consultori laboral dirigit pel capellà campaneter Joan Crespí Nicolau) a la que van prendre part (ademés

---

³⁶⁰ ARM, Govern Civil, (1637/2648).

dels ja anomenats Antoni Nicolau, Nicolau Garau i Joan Crespí) Bartomeu Barceló, Rafel Escalas, Miquel Caldentey, Jaume Mulet, Jaume Juan, i Antoni Colom; no s'arribà encara a cap acord de constitució oficial del partit.

Posteriorment es va fer una altra reunió al local dirigit per Joan Crespí a la que hi van assistir, además dels ja anomenats, Alfonso de Zayas, Ladislao López Bassa (tinent d'enyingers i futur secretari polític del general Franco), Lluís i Pere Cotoner, Josep Maria Alcover, Jaume Ramis, Josep Francesc Moragues i Joaquin Puigdorfila, futur dirigent illenc de Renovació Espanyola. Les reunions van continuar a l'Agència Odisso i al domicili particular d'Alfonso de Zayas (lloc poc sospitós en aquells moment) i s'hi van sumar Isidre Vicente (capità retirat de la Guardia Civil), Francesc Borràs pare i Francesc Borràs fill, Fernando Serrano Suñer (germà de Ramon Serrano Suñer, cunyat de Franco i futur ministre), Ferran Cotoner, Joan Sureda, Jaume Mulet, Josep Seguí, Josep Tabaqué, Josep Tous Maroto, Joaquin Morell i Guillem Pascual.

La constitució del partit a les Balears no es va fer fins el gener següent, el 1934. El primer triumvirat illenc va estar format per Alfonso de Zayas, Antoni Nicolau i Francesc Borràs pare, que poc després fou substituït per el seu fill Francesc Borràs Llabrés. Joan Crespí havia rebut l'encàrrec per part de José Antonio de dirigir el partit però no es va poder integrar al triumvirat per la seva condició de religiós. Nicolau Garau va ser nomenat delegat d'Acció (posteriorment s'anomenaria de Milícies)³⁶¹.

---

³⁶¹ De ZAYAS, Alfonso, **Op. cit.**, pp.15-19 per totes aquestes referències al procés organitzador del partit.

No va ser, com s'ha dit, fins el 12 de març següent que el partit es va constituir d'acord amb la Llei d'Associacions com a "*...una organización política cultural que se propone fomentar el estudio y divulgación de la historia de España y sus esencias vitales así como destacar y propagar sus valores típicamente nacionales*"³⁶². El triumvirat (el Comité de Comandament) estava integrat pels mateixos falangistes a no ser en el cas del treballador del tramvia Francesc Borràs Llabrés que va haver de deixar el triumvirat per ser menor d'edat i va passar a ser el delegat de Propaganda, fou substituït per Bartomeu Barceló. La resta de dirigents constitueixen l'Oficina Política i eren els següents (amb expressió dels càrrecs): Joan Sureda (delegat d'Estudis), Nicolau Garau (delegat d'Acció, com ja s'havia dit), Josep Francesc Moragues (delegat d'organització local), Fernando Serrano Suñer (secretari), Bartomeu Cirer (vicesecretari), Joan Lladó (tresorer), Jaume Ramis (vicetresorer) i els vocals Josep Rosselló, Rafel Moragues, Manuel Santos Lambarri i Joan Caldentey. Els falangistes que havien sol·licitat la inscripció del partit al Govern Civil foren el vicesecretari Bartomeu Cirer Verd, Jaume Mulet Pou i Pere Joan Pujol Abraham, aquests dos darrers no en formarien part de la junta directiva³⁶³. La seu del partit seria, en principi, als baixos del número 120 del carrer dels Oms (a pesar de les reticències dels propietaris a l'hora d'arrendar-lo als falangistes), poc després la van traslladar a una cotxeria del proper carrer de Santiago Russiñol davant la necessitat

---

³⁶² **Títol primer, “Carácter y finalidad de la Falange Española”, dels estatus del partit (ARM, Govern Civil, -1634/2469-).**

³⁶³ **ARM, Govern Civil, (1634/2469).**

d'instal·lar un gimnasi, el maig d'encara 1934 es tornaria traslladar al número 144 del carrer dels Oms³⁶⁴.

El 9 de novembre de 1934 José Antonio Primo de Rivera va disoldre el triumviat balear, ell ja actuava com a *jefe nacional* del partit i va nomenar Alfonso de Zayas com a *jefe provincial*, dos mesos abans havia assistit al primer Consell Nacional de la Falange. El secretari continuaria essent Fernando Serrano Suñer i el ja cap provincial va designar Joan Riera com a nou *jefe de Milícies*³⁶⁵ en substitució de Nicolau Garau que, com ja s'ha dit, acabaria essent un dels dirigents illencs de Renovació Espanyola a pesar d'haver estat un dels organitzadors de la Falange.

---

³⁶⁴ **Ibidem i de ZAYAS, Alfonso, Op. cit., pp.21,22 i 24.**

³⁶⁵ **De ZAYAS, Alfonso, Op.cit., pp.37-39 i 47.**

El nombre d'afiliats, mentres, aniria augmentant, principalment entre els ambients estudiantils, això feia que quan durant l'estiu molts d'ells tornaven als seus pobles la Falange perdès capacitat operativa a Palma. Les milícies s'anaren organitzant i entrenant i el 17 de gener de 1935 ja es van enfrontar amb militants esquerrans que pretenien aturar la processó de Sant Antoni palmesana³⁶⁶ (ja havien tengut alguns problemes al vendre la seva publicació *Falange* i havien fet un acte d'ostentació de força al Teatre Principal durant la projecció d'una pel·lícula sobre Mussolini a principis de 1934)³⁶⁷.

L'octubre de 1935 va ingressar al partit el mestre d'escola Néstor Gallego Caparrós, el qual seria nomenat *jefe* provincial de Premsa i Propaganda poc després; comptaria amb Fernando Ramírez i Bartomeu Oleza com a col·laboradors³⁶⁸. El mes posterior la Falange va traslladar la seva seu del carrer dels Oms al número 16 del carrer Ribera, al domicili del Marquès de Zayas³⁶⁹.

Organitzat per Néstor Gallego, el 19 de gener de 1936 es va celebrar al Teatre Principal de Manacor el primer acte públic de la Falange a Mallorca que va acabar amb un enfrontament amb elements esquerrans³⁷⁰. El 2 de febrer es va repetir sense cap incidència³⁷¹. El dia 9 de febrer es va celebrar un míting propagandístic a Campanet³⁷²,

---

³⁶⁶ **Ibidem, p.47-50.**

³⁶⁷ **Ibidem, p.22.**

³⁶⁸ **Ibidem, p.56.**

³⁶⁹ **ARM, Govern Civil, (1634/2469).**

³⁷⁰ **Correo de Mallorca, 18-1-36, p. 2.
20-1-36, p. 1.**

³⁷¹ **Correo de Mallorca, 4-2-36, p. 2.**

amb l'assistència d'unes 1000 persones³⁷³. Així acabava la "propaganda electoral" del partit a Mallorca, no presentaria cap candidat per les Balears i a la resta de l'Estat només en presentaria a devuit províncies però no aconseguiria cap diputat.

---

³⁷² DE ZAYAS, Alfonso, Op. cit., pp. 61-66 (també pels actes a Manacor).

³⁷³ Correo de Mallorca, 11-2-36, p. 2.

Després del triomf electoral del Front Popular el febrer de 1936 Jose Antonio Primo de Rivera va manar als falangistes que no adoptassin una actitud d'hostilitat envers el nou govern ni de solidaritat amb les forces dretanes i, amb l'objectiu de nacionalitzar l'esquerra i de dividir el PSOE (el partit de masses), va oferir a Indalecio Prieto unir als socialistes moderats encapçalats per ell amb la Falange en un nou partit que s'hagués anomenat Falange Socialista; aquesta proposta, transmesa per Juan Negrín, no fou presa en consideració pel líder socialista³⁷⁴. A pesar de tot, José Antonio era conscient de que el govern podria adoptar mesures contra el seu partit i ,ademés, els enfrontaments amb els esquerrans no serien aïllats.

El 26 de febrer va ser registrat per la policia el Centre Falangista de Madrid i a l'endemà fou clausurat baix l'acusació de tenença il·lícita d'armes de foc, com que el segell de la porta va ser espanyat es va detenir als dirigents falangistes, entre ells al seu cap, José Antonio Primo de Rivera. Va començar una cadena de judicis contra aquest

---

³⁷⁴ **A la Falange li interessava atreure's no només algunes personalitats del PSOE sinó també la seva massa d'afiliats (també la de la CNT), captar-ne els dirigents ho hagués pogut fer possible(ZUGAZAGOITIA, Julián, Guerra y vicisitudes de los españoles, Ed. Crítica, Barcelona, 1977, p.23). En aquest sentit s'ha de comentar que segons Julián Pemartín (Op. cit., p.49) la majoria dels primers afiliats a la CONS procedien de la UGT. En tot cas, segons Ismael Saz Campos (Op. cit., p.282) les invitacions a l'esquerra i dreta foren el gran error de la Falange i la causa del seu escàs creixement en volum d'afiliats fins el febrer de 1936, així com també l'origen personal i polític dretà del seus principals dirigents.**

(per infracció de la Llei d'Imprenta, per injúries i desacat a l'autoritat i per associació il·lícita), al ser absolt successivament pel Tribunal Suprem va ser acusat ja el 30 d'abril de tenença il·lícita d'armes a casa seva (com que l'absolució pel presunte delicte d'associació il·lícita no es dictaria fins el 8 de juny, no havia pogut sortir encara de la presó); el 10 de març el nou govern havia cancel·lat tots els permisos d'armes existents i va concedir quinze dies per a la seva renovació però com que José Antonio estava empresonat no el va poder renovar. El 28 de maig l'Audiència Provincial de Madrid va sentenciar Primo de Rivera, que havia actuat com el seu propi advocat defensor, a nou mesos de presó. Com que al escoltar la sentència va tirar al birret a terra, es va esquinçar la toga i va copejar al secretari judicial quan van comentar "*tan chulo como su padre*" va tornar ser acusat de desacat al tribunal i d'atemptat a l'autoritat. A pesar de què se li permetria tornar actuar com al seu propi advocat a l'apel·lació de la sentència al Tribunal Suprem i als judicis per les noves acusacions estava clar que el govern no tenia l'intenció de deixar-lo en llibertat.

La manca d'immunitat parlamentària era un greu inconvenient per Primo de Rivera i se li va intentar aconseguir per part de Ramón Serrano Suñer i Antonio Goicoechea a través de la inclusió al llistat de candidats a diputats de la CEDA per la província de Cuenca, província a la que s'havien de repetir les eleccions per les irregularitats que s'hi havien produït el 16 de febrer i on el 1933 havien guanyat les dretes. Ramon Serrano Suñer també negociava amb el general Franco (el seu cunyat, que havia estat enviat com a capità general a Canàries per a allunyar-lo de Madrid) la seva incorporació al mateix llistat; tal proposta va ser considerada per José Antonio com a una greu provocació per a l'esquerra i per això, s'hi aposà (ademés no ignorava que tal candidatura podria dificultar

les seves possibilitats d'elecció). Mentres, segons una enquesta del diari *Ya* (successor de *El Debate*) José Antonio era el líder dretà estatal preferit per l'electorat per davant de José Calvo Sotelo i de José Maria Gil Robles. De qualsevol manera, la maniobra per treure el cap falangista de la presó no es podria dur a terme perquè el govern va determinar que no es podien fer canvis a les llistes de candidats de les eleccions anulades³⁷⁵. José Antonio Primo de Rivera ja no sortiria de la presó, seria fustellat el 20 de novembre següent després del seu trasllat a Alacant³⁷⁶.

El local de la Falange a Palma, al domicili d'Alfonso de Zayas, no va ser assaltat al donar-se a conèixer els resultats de les eleccions, com sí va succeir amb els locals d'altres formacions dretanes, al estar defensat per un bon grapat de falangistes³⁷⁷.

---

³⁷⁵ PAYNE, Stanley G., Op. cit., pp.308-319.

³⁷⁶ Havia estat ordenat el 5 de juny. Alguns autors han atribuït la mort del dirigent falangista al trasllat però no tenen en compte la mort a la presó Modelo de Madrid del cofundador del partit Julio Ruiz de Alda i del propi germà de José Antonio, Fernando Primo de Rivera; además hi van morir altres polítics dretans com el propi José María Albiñana (ROMERO, Luis, Cara y cruz de la República. 1931-1936, Ed. Planeta, Barcelona, 1980, p.318).

³⁷⁷ De ZAYAS, Alfonso, Op. cit., p.68.

Davant el registre a què eren sotmesos els locals de la Falange a diverses províncies es van cursar ordres des de la *Jefatura* Nacional que manaven que la Falange passàs a actuar de forma secreta i clandestina³⁷⁸. El mes de març el partit va començar a entrenar als seus membres a camps de tir montats a les possessions de Vallgornera Vell (Llucmajor), Sant Martí (Vilafranca de Bonany) i Son Vivot (Inca)³⁷⁹.

---

³⁷⁸ **Ibidem, p.78.**

³⁷⁹ **Ibidem, p.69.**

El 20 de març els policies de la Comisaria d'Investigació i Vigilància de les Balears van clausurar la seu de la Falange a Palma per funcionament il·legal del partit, al registre es va trobar una pistola detonadora (tal com el comisari va comunicar al governador civil), i es va detenir i posar a disposició del jutge d'instrucció del districte de la Llonja als següents dirigents: Alfonso de Zayas (cap provincial), Antoni Nicolau Muntaner (secretari), Joan Riera Cavaller (cap de Milícies), Jaume Mulet Pou (conserge) i Néstor Gallego Caparrós (cap de Premsa i Propaganda)³⁸⁰. Segons Alfonso de Zayas la persecució per part del Govern Civil va començar el 9 d'abril amb l'adopció de severes mesures que es van posar en pràctica el mateix dia amb l'imposició de nombroses multes a destacats falangistes dels pobles i un registre al seu domicili i al local del partit (situat a l'entresol de la casa) quan ell no hi era, pel qual va protestar enèrgicament davant el governador al mateix dia (només hi havien trobat les seves pistoles reglamentàries com a militar); també, segons Alfonso de Zayas, el mateix dia 9 es va detenir al cap provincial de Premsa i Propaganda i a l'endemà a tota la Junta de Comandament del partit, la qual va recobrar la llibertat després de romandre vint-i quatre hores detinguts sense que se'ls pogués imputar cap delictes³⁸¹. A pesar de la data oferida per Alfonso de Zayas l'ordre

---

³⁸⁰ ARM, Govern Civil, (1634/2469). Segons la Comisaria la denominació del càrrec de Joan Riera encara era la de “delegat d'Acció” i Néstor Gallego era un simple soci (no tenia constància del seu càrrec).

³⁸¹ De ZAYAS, Op. cit., p.79.

d'inspecció i clausura del local de la Falange es va signar el 19 de març i es va fer efectiva l'endemà³⁸².

---

³⁸² ARM, Govern Civil, Correspondència, *Libro registro de salida. Negociado 2º*, 1934-38(185), número de registre 447.

El 15 d'abril, el dia després de la celebració de l'aniversari de la proclamació de la República, el governador civil va manar als batles d'alguns municipis petits (Fornalutx, Estellencs, Costitx, Banyalbufar, Algaida, Vilafranca de Bonany, Ses Salines, Puigpunyent, Mancor de la Vall, Marratxí, Lloret, Lloseta i Sant Josep d'Eivissa) que mantenissin l'ordre públic i es procedís a efectuar registres domiciliaris a les llars de les persones de qui es sospitàs que podien tenir armes sense llicència. Dos dies després una nova ordre ja explicitava als batles dels mateixos municipis que es detinguessin els falangistes³⁸³. La parcialitat d'aquestes ordres segurament era deguda a què pel seu volum demogràfic aquests municipis no quedaven baix un control per part de les forces de seguretat de l'Estat tan eficient com en el cas de les poblacions majors però denoten l'estricta aplicació³⁸⁴ per part del Govern Civil de les directrius emanades de Madrid en el sentit de què es detinguessin tots els dirigents falangistes d'arreu de l'Estat³⁸⁵. L'ordre de detenció i d'ingrés a la Presó Provincial dels dirigents provincials es va signar i executar el mateix dia 17, abans de què poguessin ser conscients de les detencions als pobles (Alfonso de Zayas va tenir notícia de la detenció tumultuosa d'onze falangistes de Lluçmajor, havien estat acorralats dins l'ajuntament, abans de la seva pròpia detenció)³⁸⁶; els noms apareguts a l'ordre d'ingrés a la presó eran els següents: Alfonso de Zayas, Antoni Nicolau, Joan Riera, Jaume Mulet, Néstor Gallego, Joan Orpí, Pau Ximelis,

---

³⁸³ ARM, Govern Civil, Correspondència, *Libro registro de salida. Negociado de Orden Público, 1935-36 (103), números de referència del 466 al 479.*

³⁸⁴ *Ibidem*, números de registre del 486 al 499.

³⁸⁵ De ZAYAS, Alfonso, *Op. cit.*, p.90.

³⁸⁶ *Ibidem*, pp.83-84.

Fratern Juan, Bartomeu Suau i Jaume Vidal³⁸⁷. Aquesta operació va ser complementada amb la vigilància dels edificis de representació d'Alemanya a Palma³⁸⁸.

---

³⁸⁷ ARM, Govern Civil, Correspondència, *Libro registro de salida Negociado de Orden Público*, 1935-36 (103), número de registre 500.

³⁸⁸ *Ibidem*, número de registre 481.

A la Presó Provincial els dirigents provincials es van trobar amb altres falangistes, entre ells els de Lluçmajor i un grup d'Esporles. A causa dels enfrontaments amb el presos comuns, alguns d'ells d'ideologia anarquista, els falangistes serien traslladats al Castell de Sant Carles on alguns van romandre quinze dies, altres un mes, i Alfonso de Zayas, Joan Riera, Joan Crespí i Jaume Mulet seixante-quatre dies³⁸⁹.

Amb l'empresonament la Falange es va guanyar moltes adhesions. Des de Sant Carles es va continuar mantenir el control del partit, que fou delegat a l'exterior en les persones de Jaume Real, Ramon Gual i Mateu Palmer (nou cap de ilícies). Els falangistes Guillem Pascual i Joan Ramírez es van dedicar a traslladar als municipis forans armes, uniformes i propaganda³⁹⁰.

---

³⁸⁹ De ZAYAS, Alfonso, Op. cit., pp.85-91 i 95-101.

³⁹⁰ Ibidem, p.97.

Un cop fora de la presó, el cap provincial falangista es va integrar com a representant del partit dins de la Junta Divisionària a Palma de la Unió Militar Espanyola que preparava l'Alçament contra la República. La tensió anava en augment i l'assassinat de José Calvo Sotelo a Madrid acceleraria els preparatius insurgents arreu de l'Estat i seria utilitzat com a causa immediata per justificar el que seria l'inici de la guerra. A Mallorca els enfrontaments previs anaren *in crescendo* fins a la col·locació d'una bomba a la Casa del Poble de Palma el 4 de juny³⁹¹ per part de Canuto Boloqui Álvarez, cap de les milícies d'Inca i futur cap provincial del partit; foren acusats dels fets els falangistes Guillem Meyer i Francesc Bosch (les seves fotografies es trobaven als arxius secrets de la Casa del Poble) però al no poder-se provar els fets foren posats en llibertat³⁹².

Com a mesura preventiva per part del Govern Civil, Alfonso de Zayas va tornar ser detingut ja el mes de juliol, juntament amb la falangista Maria Lluïsa Ramonell (per servir d'intermediària de la correspondència entre Jose Antonio i el cap provincial, va ser interceptada una carta enviada a casa seva pel cap del partit)³⁹³. Ja no seria alliberat fins la matinada del 19 de juliol de la Presó Provincial per companys del seu partit i per els *Jinetes de Alcalá* (vint-i-nou oficials de cavalleria d'Alcalá de Henares que estaven

---

³⁹¹ MASSOT, Josep, **El desembarcament de Bayo a Mallorca. Agost-setembre de 1936**, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1987, pp.12-13.

³⁹² **Ibidem**, p.114.

³⁹³ Segons Canuto Boloqui a la pàgina 7 de la seva "Ligera historia de la Falange de Baleares" (publicada l'1 d'agost de 1938 a **Roma fascista**) l'intermediació de Maria Lluïsa Ramonell era amb Joan Riera, exmembre de la guàrdia personal de José Antonio i primer cap de les milícies de Mallorca. Aquest escrit de Boloqui està reproduït a MASSOT, Josep, "Sobre la situació político-militar a Mallorca durant la guerra civil (1936-1939)" a **Randa**, núm. 25, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1989, pp. 183-219.

empresonats a Palma) però no s'aturaren els preparatius de cara a la participació de la Falange a l'Alçament.

Com que el dijous 16 les comunicacions telefòniques havien estat tallades i la correspondència amb la Part Forana també i des de Palma es pensava que seria aquell el dia en que es produiria la sublevació (com fou el cas del Marroc) des de la capital es van anar a cercar falangistes a diverses poblacions (Santanyí, Campos, Ses Salines, Manacor, Porreres, Inca, Alcúdia, Búger, Campanet, etc.) i se'n van arribar a concentrar tres-cents a diversos domicilis de militants i alguns, per error, a la Plaça de Sant Francesc (ho havien d'haver fet al Patronat Obrer) ja la matinada del dia 17.

El dissabte 18 ja es van rebre ordres concretes per part de la junta divisionària de la Unió Militar Espanyol³⁹⁴ i desde l'horabaixa ja es tornaren concentrar al domicili d'alguns d'ells i aquest cop també a la Capitania General³⁹⁵. De matinada començaria l'Alçament. Les autoritats civils reaccionaren tard ja que va ser ja el dia 19 quan el governador va ordenar a la Guàrdia Civil, a la Comissaria de Vigilància i al cap de Seguretat de les Balears que es procedís a ordenar la recollida d'armes i bicicletes arreu de les Balears³⁹⁶. El mateix 19 de juliol ja s'ordenaria la posada en llibertat d'Alfonso de

---

³⁹⁴ El representant a la junta divisionària pel cos d'enginyers era el tinent **Ladislao López Bassa** i el del cos d'infanteria era el capità **Josep Morey Gralla**, tots dos eren falangistes (ARRARÁS, Joaquín, Historia de la Cruzada Española, Volum IV, Tom XVI, Ediciones Españolas, Madrid, 1941, p.258).

³⁹⁵ De ZAYAS, Alfonso, Op. cit., pp.117-119.

³⁹⁶ ARM, Govern Civil, Correspondència, *Libro registro de salida. Negociado de Orden Público, 1935-36* (103). Números de registre 971, 972 i 973.

Zayas i Maria Lluïsa Ramonell per part del Govern Civil, quan realment ja havien sortit de la presó³⁹⁷.

L'èxit de l'Alçament a Mallorca no es va deure a l'atzar sinó, además de al recolzament civil per part de les diverses forces polítiques dretanes, per el predomini a l'illa de forces d'infanteria i d'artilleria manades per oficials desafectes a la República. Per contra, a Menorca les esquerres tenien més força i era important, pel que fa a l'exèrcit, la presència marinera (Eivissa tenia més tradició dretana i era el feu dels banquers Matutes)³⁹⁸.

---

³⁹⁷ **Ibidem. Número de registre 974.**

³⁹⁸ **MASSOT, Josep, "La guerra civil a les Illes Balears" a Revista de Catalunya. Nova Etapa, núm.14, Fundació Revista de Catalunya, Barcelona, 1987, pp.48-56.**

Amb l'inici i desenvolupament de la guerra la Falange esdevindria l'organització política protagonista al territori ocupat per les tropes sublevades contra la República³⁹⁹ al ser la força que aportaria un recolçament armat major a l'exèrcit, bé a través del control de les diverses poblacions o bé lluitant al front (les milícies falangistes arribaren a comptar amb 126000 homes davant els 22000 als que van arribar les carlistes). Aquest recolçament també es traduiria en l'assoliment de la repressió de militants esquerrans a la reraguarda, principalment en els casos que aquesta repressió no estava immersa dins d'un procediment judicial (assassinats, vexacions com fer beure oli de ricí...).

Mallorca, únic territori oriental d'Espanya continuament en mans dels revoltats, esdevindria una mena de model d'una possible estructura de tipus feixista per a la resta de l'Estat a través de la tasca organitzativa de la que va ser encarregat Aconovaldo Bonacorsi per Alfonso de Zayas.

---

³⁹⁹ Val a dir que ja el 8 d'agost de 1936 la Diputació Provincial de Balears va cedir el Consolat de la Mar (fins llavors seu del Museu Pedagògic Provincial) com nova seu de la Falange (Arxiu del Consell Insular de Mallorca, LLibre d'actes de la Comissió gestora de la Diputació Provincial (42, pel·lícula 5).

Tot aixó més el gran volum d'afiliats que adquiria al partit, paral·lelament a la pèrdua que van sofrir els partits dretants que havien participat legalment dins de la lluita política republicana, feria que la Falange Espanyola de les JONS, ja sense el seu fundador i líder carismàtic José Antonio Primo de Rivera, esdevingués a través de la seva unificació amb la Comunió Tradicionalista, decretada pel general Franco el 19 d'abril de 1937⁴⁰⁰, el partit únic de l'Estat durant tots els anys que Franco va estar en el poder des de la fi de la guerra (l'1 d'abril de 1939)⁴⁰¹.

---

⁴⁰⁰ Precisament els principals propulsors de la unificació foren Vicente Sergio Orbaneja (metge militar i parent de José Antonio) i Ladislao López Bassa (tinent d'enginyers), membres destacats de la Falange de Mallorca que passarien a ser col·laboradors del general Franco.

⁴⁰¹ La unificació va ser decretada pel general Franco aprofitant el conflicte que havia sorgit dins del partit entre l'anomenat "grup de Madrid" (Agustín Aznar, Rafael Garcerán i Sancho Dávila), que representava el sector moderat, i el sector encapçalat pel substitut de José Antonio al capdavant de la Falange (Manuel Hedilla) i que conformava l'esquerra falangista. El "grup de Madrid" va considerar que en absència de José Antonio s'havia de reconstituir el triumvirat

---

per dirigir el partit i el van constituir. El 18 d'abril de 1937, però, el Consell Nacional falangista va nomenar nou "jefe" a Hedilla. El general Franco va aprofitar la cojuntura per decretar la unificació a l'endemà i per detenir als caps de les dues faccions del partit (GÓMEZ, Juan María, España. De la Guerra Civil a la democràcia. Los orígenes de la España actual, Editorial Marín, Barcelona, 1983). Els membres del triumvirat foren acusats de maçons i d'estar en relació amb Indalecio Prieto; Hedilla, instrument de la maquinació, també fou detingut i, en principi, condemnat a mort, pena posteriorment conmutada per un desterament a Mallorca (ZUGAZAGOITIA, Julián, Op. cit., p.263).

El juliol de 1938 Alfonso de Zayas, que s'havia mostrat reticent respecte a l'unificació del seu partit amb la Comunió Tradicionalista, va ser nomenat secretari general de la Falange Espanyola Tradicionalista i de les JONS a Itàlia i secretari provincial a Roma⁴⁰². El seu substitut el capdavant del partit a les Balears va ser Canuto Boloqui Álvarez, excap de Milícies d'Inca i fins llavors cap provincial de Toledo i més procliu a l'unificació; havia estat membre de la Unió de Dretes abans del seu ingrés a la Falange el 1935 (el pas pel partit encapçalat per Lluís Zaforteza d'Alfonso de Zayas com a cap de la seva Joventut havia estat fugaç). Aquest nomenament segurament es va produir gràcies a Ladislao López Bassa⁴⁰³.

A través de tot aquest procés començat amb la unificació el general Franco s'apropriaria del partit encara que, a pesar de l'aigualliment de la seva ideologia, al govern que va nomenar el 18 de juliol de 1945 només hi havia dos ministres d'origen falangista (el de Treball, José A. Girón i el de Justícia Raimundo Fernández Cuesta)⁴⁰⁴.

- IMPLANTACIÓ DE LA FALANGE A LA PART FORANA.

---

⁴⁰² **Interinament ocuparia el càrrec, fins que Canuto Boloqui en va pendre, ocuparia el càrrec el secretari provincial, Pau Saiz Gralla, i la despedida d'Alfonso de Zayas va ser molt cordial, va deixar com a darrer manament a través de la circular 25 d'aquell any que els afiliats saludassin a les jerarquies del partit i entre ells mateixos perquè pràcticament ningú no ho feia (Correo de Mallorca, 8-6-38, p.2; 9-6-38, p. 3; 10-6-38, p. 2 i 11-6-38, p. 3).**

⁴⁰³ **MASSOT, Josep, "Sobre la situació político-militar a Mallorca durant la guerra civil (1936-1938)" a Randa, núm.25, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1989, p.184.**

⁴⁰⁴ **PAYNE, Stanley G., Falange. Historia del fascismo español, Ed. Sarpe, Madrid, 1985, p.179.**

Ja s'ha comentat que els primers falangistes de Mallorca foren ja el 1933 els campaneters que havien deixat de militar al Partit Nacionalista Espanyol per passar a organitzar el de José Antonio Primo de Rivera al seu municipi, la constitució oficial, però, no es feria fins l'11 de febrer de 1934 amb la presència d'Alfonso de Zayas i fou el moment en què es va designar els afiliats que exercirien els càrrecs locals.

Segons l'aleshores cap provincial del partit el mateix 1934 el partit ja comptava amb afiliats a Felanitx, Lluçmajor, Manacor i Muro i l'any següent a Búger, Fornalutx i Petra.

El 1936 el nombre d'afiliats augmentaria considerablement a tota Mallorca, com a les altres illes i a la resta de l'Estat, arran del triomf electoral el mes de febrer del Front Popular. Segons Alfonso de Zayas el mateix mes de les eleccions ja hi havia presència falangista a les poblacions d'Algaida, Artà, Banyalbufar, Biniali, Capdepera, Llubí, Montuïri, Sencelles, Sóller i Vilafranca de Bonany. El març n'hi hauria a Inca, Lloret de Vistalegre, Maria de la Salut, Porreres i Sineu. L'abril a Alaró, Alcúdia, Costitx, Estellencs, Mancor de la Vall, Puigpunyent i Ses Salines. El maig a Andratx, Calvià i Marratxí i ja el juliol a Santa Eugènia. La majoria d'aquestes dates fan referència al moment de constitució de les corresponents JONS, nom amb el que la terminologia pròpia del partit feia referència a cada Falange local, amb els seus diversos càrrecs designats, tal constitució es solia fer amb presència dels dirigents provincials; com que la fundació de les diverses JONS només es podia fer quan hi havia un nombre suficient d'afiliats, aquestes dates no reflexen el moment d'afiliació dels primers falangistes de les poblacions corresponents (en alguns casos sí ho fa Alfonso de Zayas però les dates que proporciona hauran de ser matitzades en alguns casos al parlar de l'evolució de les

incorporacions al partit). De qualsevol manera, el juliol de 1936 també hi havia grups d'afiliats, segons el mateix autor, a Biniamar, Binissalem, Bunyola, Caimari (només n'hi havia un), Campos, Consell, Esporles, Lloseta, Sa Pobla, Pollença, Sant Joan, Sant Llorenç des Cardassar, Santa Margalida, Son Servera i Valldemossa. No s'anomenà en els casos del municipi d'Escorca ni en el del poble de Selva ⁴⁰⁵, en aquest cas és segur que si hi va haver selvatgins afiliats al partit abans de l'Alçament.

---

⁴⁰⁵ DE ZAYAS, Alfonso , Op. cit., pp.137-189 per totes aquestes referències i reelaboració a MASCARÓ, Josep, Op. cit., p.22.

L'única Falange local que legalitzaria la seva existència al donar-se d'alta al registre d'associacions del Govern Civil seria la de Lluçmajor, els seus estatus foren aprovats pel governador el 15 de juliol de 1935, i dos dies després es va constituir oficialment la JONS amb l'elecció dels seus dirigents⁴⁰⁶.

- LA SECCIÓ FEMENINA.

Fundada el juny de 1934 baix la direcció de Pilar Primo de Rivera constituïria un dels "serveis" del partit juntament amb els d'Administració, Comptabilitat i Tresoreria; Premsa, i Propaganda, Auxili d'Hivern-Auxili Social, Fletxes i Central Obrera Nacional Sindicalista⁴⁰⁷.

A Palma es va implantar poc després de la fundació del partit a l'illa el 1934 però a causa de la seva poca rellevància es va haver de reorganitzar el gener de 1936, en fou nomenada delegada provincial Magdalena Rullán Vives (mare de Jaume Real, delegat Provincial de la SEU), i poc després fou substituïda per Pilar Solanas Cazaña (la qual havia estat una de les dirigents provincials de la Secció Femenina de la Unió de Dretes). La tesorera seria Dolors Alemany Alomar.

---

⁴⁰⁶ ARM, Govern Civil, (1636/2595).

⁴⁰⁷ APARICIO M.A. El sindicalismo vertical y la formación del Estado franquista, Ed. Emiliar, Barcelona, 1980, p.184.

Durant els mesos anteriors a l'inici de la guerra les falangistes es dedicarien a recollir donatius, a confeccionar braçalets pels milicians, a visitar als presos, a guardar armes, etc⁴⁰⁸. Durant aquells mesos la Secció Femenina estaria ja implantada a Manacor, Inca, Felanitx, Porreres, Binissalem, Algaida, Calvià i Biniamar (a Menorca ho estava a Maó i Ciutadella).⁴⁰⁹ Arran de l'inici del conflicte bèl·lic arribaria a estar present a tots els municipis.

- EL SINDICAT ESPANYOL UNIVERSITARI (SEU).

El SEU va ser constituït el 21 de novembre de 1933 per Julio Ruiz de Alda i el jonsista Matías Montero i pocs mesos després s'integraria dins la Falange com a secció universitària⁴¹⁰.

Els seus objectius eren:

-Fomentar l'esperit sindical espanyolista entre els estudiants tendint a la sindicalització estatal única i obligatoria (la lluita contra la Federació Universitària Escolar-FUE- seria una de les seves principals obsessions durant la República i la sindicació única era conseqüència de l'Estat corporatiu que proposava).

---

⁴⁰⁸ PEMARTÍN, Julián, Op. cit., p.50 i PRESTON, Paul, Las tres Españas del 36, Plaza & Janés, Barcelona, 1998, p.146.

⁴⁰⁹ De ZAYAS, Op. cit., pp.93 i 94.

⁴¹⁰ PEMARTÍN, Julián, Op. cit., p.49.

- Exaltar l'intel·lectualitat professional, dins d'un sentit profundament espanyol per fer ressorgir l'esperit universitari de Salamanca i Alcalá de Henares.
- Relacionar les distintes especialitats i fomentar la unió, el companyerisme i la compenetració de treball entre els estudiants que aconseguir un nou renaixement espanyol.
- Crear, mantenir i promoure serveis mutuels d'assistència i protecció als estudiants , millorant la seva condició social i espiritual dins d'un "Estat Nacional".
- Treballar per la transformació de l'ensenyament republicà en l'ensenyament únic de l'"Estat Nacional".
- Extendre les relacions amb el estudiants hispanoamericans com a renovació del corrent intel·lectual que havia existit a l'Imperi Espanyol.
- Fer assequible l'ensenyament a tots els espanyols aptes⁴¹¹.

---

⁴¹¹ **Capítol primer del estatus (ARM, Govern Civil, 1636/2565) i RUIZ, Miguel A., El Sindicato Español Universitario (SEU), 1939-1965. La socialización política de la juventud universitaria en el franquismo, Siglo XXI, Madrid, 1996, pp.51 i 63.**

Segons Alfonso de Zayas el SEU va ser fundat a Mallorca ja el 1934⁴¹², segons l'expedient corresponent al Govern Civil tal constitució es va produir el 3 de maig de 1935⁴¹³. El primer delegat provincial ("*Jefe Balear*") va ser Francesc Bosch Colom, el secretari fou Joan Salas i el tresorer Joaquin Casanova. Arran del II Consell Nacional del SEU, celebrat entre els dies 17 i 20 de 1935 i on es va procedir a l'elecció per votació dels representants territorials d'entre els candidats proposats des de cada província⁴¹⁴, el delegat provincial va passar a ser Jaume Real Rullan, el secretari seria Francesc Oleza Rossinyol i Miquel Gascón Cano va passar a ser vocal provincial (es desconeix qui seria el nou tresorer ja que l'anterior havia dimitit juntament amb el delegat provincial i el secretari l'1 de gener). L'11 d'abril Joan Barbarà fou nomenat cap de Premsa i Propaganda Sindical⁴¹⁵, segons Alfonso de Zayas aquella va ser també la data en què es comunicà a Francesc Oleza la seva designació com a secretari provincial (segons l'expedient del Govern Civil ho era des del gener de 1936, com ja s'ha senyalat).

El ingressos oficials del Sindicat entre l'abril i el desembre de 1935 serien de 91'90 pessetes i les despeses de 84'3. El mes amb més ingressos fou l'abril, amb 28 pessetes i el juliol fou el mes amb menys amb 4 pessetes. Aquestes difere`ncies suposen que no es pugui calcular el nombre d'estudiants sindicats ja que les fortes oscil·lacions fan pensar que aquests ingressos no provenien exclusivament del cobrament de quotes mensuals (no

---

⁴¹² De ZAYAS, Alfonso, Op.cit., p.71.

⁴¹³ ARM, Govern Civil, (1636/2565).

⁴¹⁴ RUIZ, Miguel A., Op.cit., p.68.

⁴¹⁵ De ZAYAS, Alfonso, Op. cit., pp.71 i 72.

inferiors a 0'25 pessetes), perquè en tal cas el nombre d'afiliats hauria variat considerablement d'un mes a un altre⁴¹⁶.

El gener de 1936 el SEU va aconseguir aturar les classes a l'Escola de Comerç, a l'Escola Normal i a l'Institut en protesta per la concessió d'autonomia universitària a Catalunya⁴¹⁷.

A partir del 1944 la pertinença al SEU seria obligatòria per a tots els universitaris (deixarien d'existir l'Agrupació Escolar Tradicionalista i la Federació d'Estudiants Catòlics).

- LA CENTRAL OBRERA NACIONAL SINDICALISTA.

---

⁴¹⁶ **Notificació de despeses i ingressos al Govern Civil del 24 de març de 1936 (ARM, Govern Civil, -1636/2565-).**

⁴¹⁷ **De ZAYAS, Alfonso, Op. cit., pp.72-75.**

El capellà consultor laboral i organitzador del partit Joan Crespí Nicolau va fundar l'11 de maig de 1934 el Sindicat Regional Autònom d'Obrers de la Producció i Distribució de Balears. Es declarava apolític, es va nodrir d'exmilitants anarquistes, socialistes i comunistes i els seus fulls de propaganda foren repartits inicialment per falangistes. La seva junta directiva va estar composada per Joan Valenzuela (excenetista), Bernadí Bou (havia hagut de fugir d'Espanya per la seva lluita contra la dictadura de Miquel Primo de Rivera), Jaume Sampol (excomunista), Valentí Pueyo i Jaime Vanrell (exdirigents de la Casa del Poble) i pels falangistes Bartomeu Barceló i Pau Ximelis (posteriorment s'hi incorporaria Joan Orpí). A causa dels problemes econòmics, que van provocar que el llogater els hagués de treure del seu local al carrer Verí, el Sindicat Autònom es va disoldre el setembre de 1934⁴¹⁸.

El 6 d'agost de 1935 es va fundar el Sindicat d'Oficis Varis, ja pròpiament falangista, que estava adscrit a la Central Obrera Nacional Sindicalista (constituïda a Madrid a mitjan 1934 com a organització sindical del partit)⁴¹⁹. El seu cap provincial fou Frederic Hizner i el secretari va ser Pau Ximelis. També participaren en la seva organització Carles Galindo i Joan Orpí; aquest i el secretari provincial ja tenien experiència en les tasques de direcció sindical pel seu pas pel Sindicat Autònom.

Els objectius del sindicat falangista eren:

---

⁴¹⁸ **Ibidem, pp.33-35.**

⁴¹⁹ **PEMARTÍN, Julián, Op. cit., p.49.**

-Fomentar l'esperit de solidaritat nacional entre els treballadors, elevar el seu nivell moral i econòmic, incrementar la seva capacitat tècnica i cultural, defensar els seus drets i instruir-los sobre els seus deures, preparant l'organització corporativa de productors d'Espanya.

-Sostenir relacions amb aquells organismes que perseguissin l'establiment d'un règim corporatiu al país.

-Establir caixes d'assistència per atendre serveis jurídics, accidents, atur forçós, etc.

El Sindicat també anunciava el seu "apolitisme" i va intentar, sense èxit, la formació de sindicats d'oficis concrets. Va crear una escola pels afiliats, arribaren a ser uns setanta, al propi local de la Falange però va cessar les seves activitats totalment arran de la persecució de què fou objecte el partit a partir del març de 1936 per part de les autoritats civils (les tasques de la Falange es van centrar en aquell en l'organització de les milícies)⁴²⁰.

No seria ja fins el 30 de gener de 1937, un cop estabilitzada la situació militar, que es constituïria la Federació de Gremis i Sindicats de l'Organització Nacional Sindicalista de Balears baix la *jefatura* de Ladislao López Bassa.

---

⁴²⁰ De ZAYAS, Alfonso, Op. cit., pp.51-56.

Els presidents dels diversos gremis foren Rafel Escalas Barceló (de Banca i Borsa), Antoni Pons Arrom (de Comestibles), Bartomeu Mas (de Venedors de Carn), Bartomeu Mulet Berga (de Transports), Bartomeu Blanch Frontera (de Ferreteries), Pau Ferrer Coll (de l'Amagatzemedors de Pells), Joan Tomàs (de Barreters), Jaume Albertí Nadal (de Cafès Torrefactes), Miquel Barcelò Pallicer (de Pintors), Mateu Fiol (de Venedors de Sabates), Josep Puncernau Viladot (de Venedors de Teixits), Pere Fuster (de Merceries), Jaume Casasnovas Coll (de Sastres) i Joan Serra Riera (d'Escultors)⁴²¹.

El 21 d'abril de 1938 es crearien les Centrals Nacional-Sindicalistes. Els seus delegats provincials serien alhora delegats ministerials per tal d'acabar amb la duplicitat de càrrecs existents fins llavors (sindicals i depenents del govern)⁴²².

---

⁴²¹ ARM, Govern Civil, (1640/2771).

⁴²² APARICIO, Miguel A., “Sobre los comienzos del sindicalismo franquista, 1939-1945” a FONTANA, Josep (ed.), España bajo el franquismo, Universidad de Valencia-Ed. Crítica, Barcelona, 1986, p.87.

- **EVOLUCIÓ DE LES INCORPORACIONS I NIVELL SOCIOECONÒMIC
DELS AFILIATS.**

LA FALANGE DE POLLENÇA.

LA VIEJA GUARDIA.

El marquès de Zayas comptabilitzà com a membres de la *Vieja Guardia* de Pollença a 29 falangistes. No s'ha pogut comprovar l'afiliació al partit de 7 d'ells: Guillem Pérez Pérez, Gabriel Femenias Bisbal, Pere Jaume García de Paredes, Miquel Roca Salvà, Pere J. Cerdà Amengual, Jaume Oliver Capó i Lluís Oliver Capó. Dels 22 restants, només van ser quatre els incorporats al partit abans de l'Alçament i dos més els afiliats els dies posteriors encara dins el mateix mes de juliol. La resta del falangistes anomenats per Zayas no serien membres del partit fins els mesos posteriors o, inclús, els dos anys següents. Ademés, el juliol de 1936, sempre després de l'Alçament, la Falange pollencina ja va comptar amb set afiliats més que no apareixen al llistat d'Alfonso de Zayas (tots els afiliats aquell mes serien militants de 1a).

Així, el primer falangista del poble, del que se'n tenen dades, va ser Pere Morató Bosch, estudiant de només 16 anys, que es va donar d'alta el 4 de febrer de 1936 com a militant de 1a i pagava 1 pesseta de quota mensual. No va ser fins el Primer de Maig següent que es van dur a efecte les altes de Martí Cifre Vanrell, Lluís Llobera Vives (procedent d'Acció Popular) i Joan Vila Cerdà. Es tractava de dos llauradors i un conductor de 27,32 i 19 anys respectivament, que van ser militants de 1a i pagaven quotes mensuals d'1 pesseta. Martí Cifre fou qui proposà al partit als altres dos.

Com s'ha dit, fins els dies posteriors a l'Alçament no hi va haver més afiliacions al partit que estiguin documentades. Les dues primeres varen ser les d'Antoni Reinés Estrany i Joan Gutiérrez del Castillo (procedents d'Acció Popular), dos jornalers de 29 i 20 anys que pagaven 2 reals mensuals i van ser admesos per el partit el 21 de juliol després d'haver estat proposats com a possibles afiliats per Martí Cifre (cap dels dos no surt al llistat de Zayas). Tres dies després els incorporats varen ser Jaume Bauzà Cifre (mariner de 27 anys que pagava 1 pesseta), Miquel March Vilanova (mestre d'escola de 19 anys que pagava 2 reals i procedia d'Acció Popular) i Miquel Cànaves Tornila (jornaler de 17 anys procedent d'Acció Popular que pagava 2 reals); els dos primers van ser proposats al partit per Joan Vila i el tercer ho va ser per Martí Cifre (només Jaume Bauzà apareix al llistat d'Alfonso de Zayas). L'endemà es va donar d'alta Joan Cerdà Cerdà (llaurador de 24 anys que pagava 1 pesseta i provenia d'Acció Popular) i el dia 26 ho van fer Antoni Bennàssar Bennàssar (estudiant de 23 anys que tenia assignada 1 pesseta) i Antoni Matas Bauzà (llaurador de 23 anys que pagava 0'5 pessetes mensuals); tots tres van ser proposats per Lluís Llobera (Antoni Bennàssar era l'altre afiliat aquell mes que va ser comptabilitzat per el Marquès de Zayas com a membre de la *Vieja*

Guardia). Miquel Cifre Ripoll (jornaler de 23 anys amb una quota de 2 reals) al ser admès el dia 28, després d'haver estat proposat per Martí Cifre, va ser la darrera incorporació d'aquell mes a la Falange del poble.

En resum, els 13 falangistes de Pollença afiliats al partit fins al juliol de 1936, tres dels quals abans havien estat membres d'Acció Popular, eren: 4 llauradors, 4 jornalers, 2 estudiants, un mariner, un conductor i un mestre d'escola. Les seves edats anaven dels 16 als 32 anys i la mitjana era de 23. Tots tenien la categoria de militants de 1a i la quota mitjana era de 0'77 pessetes (en set casos pagaven 1 pesseta i en els altres sis casos en pagaven 0'5). Martí Cifre va proposar al partit a sis d'aquests falangistes, inclosos els dos que com ell van ser admesos l'1 de maig de 1936. Aquests, Lluís Llobera i Joan Vila, van proposar al partit com a afiliats, respectivament, a tres i dos d'aquests falangistes.

Els 16 falangistes dels que es té constància de llur afiliació a partir de l'agost de 1936 i que segons Alfonso de Zayas eren membres de la *Vieja Guardia* de Pollença varen ser:

- Bernat Oliver Cerdà: Es va donar d'alta el 10 d'agost de 1936, dia en què el nombre d'afiliats a la Falange de Pollença era de 19, com a militant de 1a. Era carnisser, tenia 20 anys i pagava 1 pesseta mensual.
- Jaume Muntaner Seguí: Es va donar d'alta com a militant de 1a el 17 d'agost de 1936, quan ja eren 23 els afiliats. Tenia 29 anys, era llaurador i pagava 2 reals de quota.
- Pere Cifre Salas: Es va afiliar, també com a militant de 1a, el mateix dia que l'anterior. Era un llaurador de 33 anys que pagava 1 pesseta de quota i havia estat membre del Partit Republicà de Centre.

-Joan Villalonga Vidal: Es va donar d'alta el 22 d'agost d'aquell 1936, dia en què la Falange pollencina ja comptava amb 32 afiliats, com a militant de 1a. Era conductor, tenia 18 anys, pagava 2 reals de quota i va ser proposat com a falangista per Martí Cifre.

-Bartomeu Cerdà Vives: També es va incorporar al partit el 22 d'agost com a militant de 1a. Era llaurador, tenia 17 anys, pagava 2 reals, i també va ser proposat per Martí Cifre.

-Miquel Tugores Cifre: Va ser admès el 23 d'agost de 1936, com a militant de 1a, quan el nombre d'afiliats a la Falange local era de 38. Era un mariner de 25 anys que pagava 2 reals mensuals i, com els dos anteriors, va ser proposat per Martí Cifre.

-Bartomeu Cifre Borràs: Es va afiliar el 14 de setembre de 1.936, amb ell els afiliats eren 41, com a militant de 1a. Era picapedrer, tenia 27 anys, pagava 2 reals de quota i va ser proposat al partit per Lluís Llobera.

-Joan Bibiloni Bernat: Es va donar d'alta el 19 d'octubre de 1936, els afiliats del poble eren 44, també com a militant de 1a. Era pintor, tenia 26 anys, pagava 2 reals i va ser proposat per Martí Cifre.

-Pere Antoni Rotger Villalonga: Va ser admès el 22 d'octubre de 1.936, quan el nombre d'afiliats va arribar als 50, com a militant de 2a. Era mecànic, tenia 30 anys i pagava 2 pessetes mensuals i va ser proposat també per Martí Cifre.

-Montserrat Villalonga Amengual: Es va donar d'alta el 26 de novembre de 1936, ja eren 57 els afiliats, com a militant de 2a. Era un comerciant de 32 anys que pagava 5 pessetes mensuals (una de les quotes més elevades), havia estat membre del Partit Republicà de Centre i va ser proposat com a falangista per Pere Ribas (que no pertanyia a la Falange de Pollença.)

-Miquel Casanovas Campomar: Va ser admès com a falangista el 28 de novembre de 1936, quan ja eren 60, en qualitat de militant de 2a. Era llaurador, tenia 40 anys, pagava 2 reals al mes i va ser proposat per Martí Cifre.

-Joan Martorell Vanrell: Es va afiliar a la Falange el 10 de febrer de 1937, era el falangista que feia 93, com a militant de 2a. Era el saig del poble, tenia 39 anys, pagava 2 pessetes de quota, havia estat membre del Partit Radical i va ser proposat com a falangista per Martí Cifre i per Bartomeu Cifre (afiliat el 21 de setembre de 1936).

-Antoni Cifre Borràs: Es va donar d'alta el mateix dia que l'anterior en qualitat de militant de 2a. Era un fuster de 34 anys que pagava 2 reals i havia estat proposat per Martí Cifre.

-Francesc Bibiloni Nicolau: Es va incorporar al partit el 25 de febrer de 1937, dia en què el nombre de falangistes arribava a 157, com a militant de 2a. Tenia 31 anys, fabricava graneres, pagava 1 pesseta de quota i va ser presentat per Martí Cifre.

-Sebastià Bota Torrandell: Es va afiliar al partit el 25 de gener de 1938 procedent de les milícies ciutadanes, aquell dia el nombre d'afiliats de Pollença va arribar a 494, en qualitat de militant de 2a. Era un taverner de 51 anys i pagava 2 reals.

-Miquel Cervera Cifre: Va ser admès el mateix dia que l'anterior procedent de les milícies, també com a militant de 2a. Era un comerciant de 41 anys que pagava 2 reals mensuals.

Així d'aquests falangistes conceptuats per Alfonso de Zayas com a membres de la *Vieja Guardia*, sis es van donar d'alta l'agost de 1936, un el mes següent, dos d'octubre de 1936, dos el novembre, tres el febrer de 1937 i dos el gener de 1938. Eren 4 llauradors, 2 comerciants, un mecànic, un carnisser, un conductor, un mariner, un picapedrer, un

pintor, el saig, un fuster, un fabricant de graneres i un taverner. Les seves edats anaven dels 18 als 51 anys (xifra, aquesta darrera, molt superior als 32 anys que eren l'edat més elevada de les dels afiliats realment fins el juliol de 1936). L'edat mitjana era de 30'8 anys, quasi vuit anys superior a la mitjana dels afiliats fins el juliol de 1938. La quota mitjana d'aquests falangistes era de 1'06 pessetes, 30 cèntims superior a la de la *Vieja Guardia*. Ademés, vuit d'aquests falangistes equivocadament definits per Zayas com a membres de la *Vieja Guardia* eren militants de 2a línia i els que realment n'eren membres a Pollença eren tots militants de la 1a. Pel que fa als antecedents polítics, dos d'aquests falangistes havien estat membres del Partit Republicà de Centre i un del Partit Radical; no coincideixen amb els antecedents dels sis membres de la *Vieja Guardia* del poble que abans havien estat afiliats a un partit, que era Acció Popular.

- INCORPORACIONS ENTRE L'AGOST DE 1936 I L'ABRIL DE 1937.

El mes d'agost es van donar d'alta 25 nous falangistes: 8 llauradors, 4 mariners, 3 estudiants, 2 perits mercantils, 2 cambrers, un jornaler, un gerrer, un carnisser, un ferrer, un picapedrer i un conductor. Les seves edats anaven dels 17 al 33 anys i la mitjana era de 21'5. En catorze casos pagaven quotes de 0'5 pessetes i en el altres onze d'1 pesseta i la mitjana era de 0'72. Tots eren militans de 1a i en quatre casos havien estat afiliats amb anterioritat a Acció Popular (un llaurador, un estudiant, un perit mercantil i el gerrer), en

dos al Partit Republicà de Centre (un lladurador i el jornal·ler), en un a la CEDA⁴²³ (el perit Joan Cerdà) i en una altre cas a la Comunió Tradicionalista (el ferrer).

El mes següent els afiliats nous només varen ser 4: 2 picapedrers, un serrador (abans afiliat al Partit Republicà de Centre) i un estudiant de 27, 19, 33 i 17 anys respectivament (la mitjana era de 24 anys). Tots quatre eren militants de 1a i pagaven dues quotes des 2 reals i dues d'1 pesseta i, per tant, la mitjana era de 3 reals.

L'octubre d'aquell 1936 només hi va haver el doble d'afiliacions que el mes anterior (produïdes entre els dies 18 i 22). Varen ser les d'un llaurador, un pintor, un mecànic, un industrial, un empleat, un conductor, un metge i el secretari de l'ajuntament. Les seves edats oscil·laven entre els 24 i els 40 anys i la mitjana era de quasi 31 anys (molt superior a la dels mesos anteriors). Només el metge i el pintor (de 31 i 26 anys) eren militants de 1a i els altres ho eren de 2a. La mitjana de les quotes era d'1'62 pessetes, també bastant superior a la dels mesos anteriors perquè la pagada per l'industrial de 40 anys Rafel Salas era de 5 pessetes i el metge Joan Sampol i el mecànic Pere Antoni Rotger en pagaven 2 (els demés les pagaven d'1 i 0'5 pessetes).

---

⁴²³ **Evidentment un afiliat a la CEDA a Mallorca ho era a Acció Popular Agrària però al llarg de la redacció es mantindrà la diferència purament nominal que es reflexava a la documentació falangista.**

El novembre no hi va haver massa més afiliats, només varen ser 10: 3 llauradors, 2 comerciants (un d'ells procedent del Partit Republicà de Centre), 2 estudiants, un mariner, un fuster i un empleat (abans afiliat a Acció Popular). El més vell tenia 45 anys, els més joves 17 i l'edat mitjana era de 31'4 anys. A no ser el dos estudiants que tenien 17 i 19 anys i eren militants de 1a, eren militants de 2a. La quota mitjana era de 0'9 pessetes (les més baixes eren també de 2 reals i la més elevada eren les 5 pessetes pagades per el comerciant de 32 anys, Monserrat Villalonga).

El desembre només s'hi afiliaren un forner de 20 anys i un jornalier de 18, que pagaven quotes d'1 real, com a militants de 1a i un llaurador de 18 anys (procedent d'Acció Popular), un mestre d'escola de 34 i un afiliat de professió desconeguda de 48 anys com a militants de 2a. La mitjana d'edat era de 27'6 anys i la de les quotes era de 0'6 pessetes.

El gener de 1937 destaca l'afiliació de 13 mariners (d'edats entre els 17 i els 33 anys que pagaven dotze quotes d'1 pesseta i una d'1'5) i un patró de cabotatge (de 38 anys que pagava 2'5 pessetes i havia estat membre del Partit Regionalista) com a militants de 1a. Ademés, també s'hi afiliaren 2 mestres d'escola de 39 i 33 anys, un llaurador de 38 i un repartidor de telègrafs de 30. La mitjana d'edat dels militants de 1a era de 23 anys i la dels de 2a era de 35 i del conjunt era de 25'6 anys. La quota mitjana era d'1'18 pessetes (1'14 per als afiliats de 1a i 1'31 per als de 2a).

El febrer de 1937 seria, amb 119 altres, el mes amb més incorporacions a la Falange de Pollença fins el gener de 1.938. La relació de les professions d'aquests nous afiliats era la següent: 37 llauradors, 7 fusters, 7 picapedrers, 7 comerciants, 6 sabaters, 5 estudiants, 4 ferrers, 4 carnisseres, 4 empleats, 4 guàrdies municipals, 4 propietaris, 3 conductors, 2 jornalers, 2 llauners, 2 electricistes, 2 cambrers, 2 escrivents, un moliner, un tintorer, un fabricant de graneres, un fabricant de capells, un forner, un empleat de banca, un saig, el secretari i el dipositari de l'ajuntament, un oficial de Correus, un practicant, un odontòleg, un metge, un metge militar retirat (Jaume Albertí Ferrer), un sergent 1a d'invàlids i dos dels afiliats no tenien feina (Antoni Pomar Forteza, de 29 anys i Antoni Mas Femenias, de 17 anys, que eren militants de 2a i pagaven quotes d'1 i 0'5 pessetes respectivament). Les edats d'aquets 119 falangistes anaven dels 16 als 67 anys i la mitjana era de 34'5 (superior a la de tots els mesos anteriors).

Pel que fa a les categories, només 2 d'aquets falangistes eren militants de 1a, 4 eren adherits i els 113 restants militants de 2a. Els militants de 1a eren Joan Cifre Borràs (estudiant de 24 anys que pagava 1 pesseta mensual i havia estat proposat com a falangista per Martí Cifre i Bartomeu Cifre) i Ferran Jaume Torres (odontòleg de 30 anys que havia estat proposat per Pere Antoni Rotger, afiliat l'octubre del 1.936 i Martí Cifre i pagava 3 pessetes de quota). Els adherits varen ser Joan Bou Suñer (propietari de 41 anys prodedent de la CEDA que va ser proposat com a falangista per Martí Cifre), Bartomeu Villalonga Salas (comerciant de 59 anys), Gabriel Femenia Capó (comerciant de 29 anys proposat per Pere Antoni Rotger i Martí Cifre i que havia estat afiliat a Acció Popular) i Joan Forteza Cerdà (carnisser de 53 anys). Els quatre pagaven quotes de 5 pessetes, la qual només es repetia en dos militants de 2a: Antoni Marqués Oliver (propietari de 44

anys) i Joan Cerdà Aloy (propietari de 57 anys abans afiliat al Partit Regionalista). Així, amb aquests sis afiliats entraven al partit falangistes amb un nivell econòmic més alt que el de la gran majoria dels incorporats fins llavors. Al contrari, també set falangistes tenien assignades quotes de 25 cèntims, que fins llavors només les havien pagades dos militans de la afiliats el desembre anterior. La mitjana de les pagades per els 119 afiliats d'aquell febrer era de 0'95 pessetes. Alguns d'ells havien estat afiliats a diversos partits durant la República amb la següent distribució: 6 al Partit Republicà de Centre (2 jornalers de 54 i 32 anys, un empleat de 38, un escriptor de 64, un sabater de 45 i un llaurador de 20 anys), 4 al Partit Radical (2 guàrdies municipals de 47 i 36 anys, un saig de 39 i un escriptor de 37), 2 a Acció Popular Agraria (un comerciant de 29 anys i un fuster de 32), 2 a la CEDA (un empleat de 43 anys i un propietari de 41) i 2 al Partit Regionalista (un propietari i un llaurador de 57 anys).

El mes següent el nombre d'altres es va mantenir elevat si bé van ser quasi la meitat de les que s'havien produït el febrer: 61. La relació de les seves professions era: 11 llauradors, 6 propietaris, 5 comerciants, 5 picapedrers, 4 ferrers, 3 mariners, 3 jornalers, 2 empleats, 2 mercaders, 2 segon mecànics navals, un motorista naval, un pescador, un botiguer, un espartenyer, un moliner, un extractor de pedra, un cisteller, un fuster, un barber, un taverner, un conductor, un mestre d'escola, un escriptor, un secretari, un hotelier, un banquer i un estudiant.

Els més joves tenien 18 anys i els més vells 57, la mitjana era de quasi 34 anys (superada per poc per la del mes precedent i més elevada que la dels mesos anteriors).

Pel que fa a les categories d'aquests falangistes, 17 eren adherits i la resta militants de 2a. Els adherits eren 4 comerciants, 3 propietaris, 2 picapedrers, 2 empleats, un llaurador i el moliner, el mercader, el taverner, el banquer i el secretari ja citats. Cal destacar les figures d'aquests dos darrers: Jaume Cifre Martí (banquer de 41 anys que pagava 5 pessetes de quota) i Francesco Tosi (secretari d'*Alla Littoria* que tenia 24 anys, pagava 2 pessetes de quota i havia estat afiliat al Partit Feixista italià i havia estat proposat com a falangista per Martí Cifre). Les edats dels 17 adherits eren molt elevades, anaven dels 24 als 57 anys i la seva mitjana era de 40. El citat Francesco Tosi pagava la quota més baixa i els demés en tretze casos pagaven 5 pessetes i 8, 10 i 15 pessetes en els altres tres. Aquests tres falangistes que pagaven les quotes més elevades eren: Guillem Ochogavía Coll (propietari de 52 anys que havia estat afiliat al Partit Republicà de Centre i pagava la quota de 15 pessetes), Rafel Llobera Martorell (propietari de 42 anys que tenia assignada la de 10 pessetes) i Antoni Salvà March (comerciant de 39 anys que pagava la de 8 pessetes). La mitjana resultant de les pagades per aquests 17 adherits era de 5'76 pessetes, molt superior a la del conjunt de 61 afiliats que era d'1'41 pessetes (els militants 2a només pagaven quotes de 0'25, 0'5 i 1 pessetes). Així, aquell mes, com l'anterior, les files falangistes van rebre en el seu sí afiliats d'un nivell econòmic molt elevat.

Quatre dels adherits havien estat afiliats al Partit Republicà de Centre i un al Partit Radical. Dels militants de 2a, van formar part del Partit Republicà de Centre un llaurador de 24 anys i un jornalier de 46 i un mercader de 23, Martí Payeras, va pertanyer a les JAP.

L'abril el nombre de noves incorporacions va ser de 27. Es tractava de 13 mariners, 2 llauradors, 2 comerciants, un fuster, un pintor, un gerrer, un empleat, el cap del negociat de Telègrafs, un enyinger industrial, un metge, un brigada d'aviació, un sergent i un sergent mecànic. Les seves edats oscil·laven entre els 16 i els 53 anys i l'edat mitjana era de 34'6 anys, és a dir, similar a la dels dos mesos anteriors. La quota mitjana que pagaven era de 1'46 pessetes (molt similar a la del mes anterior), les mínimes eren de 0'5 pessetes i les màximes de 5. Aquestes eren les que tenien assignades tres dels quatre adherits afiliats aquell mes (la resta eren militants de 2a), que eren: Rafel Morro Amengual (llaurador de 38 anys), Joan Gelabert Mas (empleat de 38 anys) i Joan Ochogavía Cifre (comerciant de 37 que va estar afiliat al Partit Republicà de Centre). L'altre adherit era el comerciant de 37 anys Mario Giaconelli que pagava 2 pessetes. Tots quatre havien estat proposats al partit per Martí Cifre. Ademés de Joan Ochogavía, l'únic afiliat aquell mes que durant la República havia estat membre d'una força política era Llorenç Mateu Ramis, enginyer industrial de 51 anys que pagava 1 pesseta de quota, que ho va fer a la CEDA.

En resum, els 277 falangistes de Pollença donats d'alta entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937 eren: 64 llauradors, 34 mariners, 16 comerciants, 15 picapedrers, 12 estudiants, 10 propietaris, 10 fusters, 9 ferrers, 9 empleats, 7 jornalers, 6 sabates, 6 conductors, 5 carnisers, 4 guàrdies municipals, 4 cambres, 4 metges, 4 mestres d'escola, 3 escrivents, 2 perits mercantils, 2 gerrers, 2 pintors, 2 moliners, 2 llauners, 2 forners, 2 electricistes, 2 mecànics navals, 2 mercaders, 2 secretaris de l'ajuntament (va canviar la persona que

exercia el càrrec, va passar a ser Antoni Jaume en substitució de Joan Melià), un pescador, un extractor de pedra, un serrador, un tintorer, un cisteller, un barreter, un fabricant de graneres, un espardanyer, un industrial, un enyinger industrial, un motorista naval, un mecànic, un taverner, un barber, un botiguer, un hotelier, un patró de cabotatge, un secretari, un empleat de banca, un banquer, un practicant, un odontòleg, el cap del negociat de Correus, un oficial de Correus, un carter, el dipositari de l'ajuntament, un saig, un sergent 1a d'invàlids, un metge militar retirat, un sergent mecànic, un sergent i un brigada d'aviació; dos d'aquests falangistes no tenien feina en el moment d'afiliar-se i es desconeix la professió d'un altre. La mitjana de les seves edats era de 32'15 anys (l'edat màxima era de 59 anys i la mínima de 16 en el moment d'afiliar-se). La quota mitjana era d'1'1 pessetes (les mínimes eren de 25 cèntims i les tres màximes de 8, 10 i 15 pessetes).

La gran majoria d'aquests falangistes, 201, eren militants de 2a. Els militants de 1a eren 51 (cap dels afiliats del mesos de març i abril ho eren) i els adherits varen ser 25 (tots ells afiliats a partir del mes de febrer). La relació de professions dels militants de 1a era: 13 mariners, 8 llauradors, 7 estudiants, 3 picapedrers, 2 jornalers, 2 cambrers, 2 perits mercantils, un carnisser, un gerrer, un ferrer, un serrador, un pintor, un forner, un patró de cabotatge, un conductor, un metge, i un odontòleg. Les seves edats anaven dels 16 als 38 anys i la mitjana era de 22'3. La quota mitjana que pagaven era de 0'9 pessetes (la més baixa era de 25 cèntims i la més elevada de 3 pessetes).

Els adherits eren 9 comerciants, 4 propietaris, 3 empleats, 2 picapedrers, 2 llauradors, un moliner, un taverner, un mercader, un secretari i un banquer. Les seves edats anaven dels 24 als 59 anys i la mitjana era de 40'6, molt més elevada a la de la resta de

falangistes. Les quotes que pagaven eren molt superiors al que era habitual entre els demés afiliats: només dos adherits pagaven 2 pessetes, 20 pagaven 5 pessetes, un 8 pessetes, un 10 pessetes i un 15 pessetes (la mitjana era de 5'4).

Del conjunt de 277 falangistes afiliats en aquell interval de temps, 18 havien estat afiliats al Partit Republicà de Centre, 13 a Acció Popular Agrària (inclòs un afiliat a les JAP i 4 dels que es va registrar llur afiliació a la CEDA) , 5 al Partit Radical, 3 al Partit Regionalista, un a la Comunió Tradicionalista i un al Partit Feixista italià.

- INCORPORACIONS ENTRE EL DECRET D'UNIFICACIÓ I EL FEBRER DE 1938.

Després de l'abril de 1.937 pràcticament no hi va haver noves incorporacions fins els mes de setembre següent. Només el juliol es donaren d'alta com a militants de 2a dos mariners, un dels quals procedia de les milícies ciutadanes, de 36 i 34 anys que pagaven quotes d'1 i 0'25 pessetes.

El setembre els donats d'alta varen ser 10: 4 mariners, 2 llauradors, 2 conductors, un hotelier i un aviador. Els dos més joves tenien 18 anys, el més vell en tenia 58 i l'edat mitjana era de 31'4 anys. Tots eren militants de 2a. i pagaven quotes d'entre 0'5 i 5 pessetes, amb una mitjana d'1'5.

El mes següent els nous falangistes varen ser 33 militants de 2a (22 dels quals procedien de les milícies). La relació de les seves professions era: 8 llauradors(un d'ells

havia estat afiliat a la CEDA), 6 mariners, 2 extractors de pedra, 2 picapedrers (un dels dos havia estat membre del Partit Radical), 2 fabricants de graneres, 2 conductors, 2 comerciants, un jornal·ler, un cerveser, un fuster, un barber, un cambrer, el cap de vendes d'una empresa, un radiotelegrafista (Salvador Cappola Simeone, que havia estat afiliat al Partit Feixista del seu país d'origen, Itàlia) i un sergent d'aviació (es desconeix la professió del restant). La mitjana de les seves edats era de 36 anys (el més jove tenia 19 anys i el més vell 49). La quota mitjana que tenien assignada era de 0'82 pessetes (la inferior era de 25 cèntims i la màxima de 5 pessetes, la tenia assignada Salvador Cappola).

El novembre d'aquell 1937 es van produir 10 incorporacions al partit. Eren 5 llauradors (un dels quals havia estat afiliat al Partit Republicà de Centre), 2 picapedrers (un d'ells va ser membre de la CEDA), un mariner, un espartenyer i un fabricant de graneres que abans havien estat afiliats al partit Republicà de Centre. Les seves edats oscil·laven dels 24 als 46 anys i la mitjana era de 32'5 anys. Tots eren militants de 2a a no ser el mariner Gabriel Cerdà Simonet, de 24 anys, que era militant de 1a (l'únic falangista amb aquesta categoria que es va incorporar al partit des del febrer de 1.937 fins a la fi del període aquí estudiat, febrer de 1.938). Excepte ell, els altres afiliats aquell mes procedien de les milícies ciutadanes. La mitjana de les quotes que pagaven era de 0'65 pessetes i la més elevada que tenien assignada només era d'1.

El desembre els afiliats varen ser 23 (11 procedents de les milícies ciutadanes): 6 llauradors, 4 mariners, 2 comerciants, 2 hotelers, 2 aviadors, un gerrer, un ferrer, un

empleat, el conservador del museu del castell de Bellver (Josep Albertí Marroig), un brigada d'artilleria i un sergent d'aviació. Ademés, es va incorporar a la Falange de Pollença el farmacèutic Antoni Ventayol procedent de la Falange d'Alcúdia a la que s'havia donat d'alta el 25 d'octubre de 1.936. La mitjana d'edat d'aquests falangistes era de 34'3 anys (el més jove tenia 28 anys i el més vell tenia 44). Tots eren militants de 2a i pagaven una quota mitjana era d'1'3 pessetes, les més elevades eren de 2'5.

El gener de 1938 va ser el mes amb més afiliacions a la Falange de Pollença de tots els mesos estudiats aquí per damunt del febrer de 1937. Varen ser 126 (120 dels quals provenien de les milícies ciutadanes) amb la següent relació de professions: 66 llauradors, 8 comerciants, 7 picapedrers, 5 jornalers, 5 propietaris, 3 barbers, 3 fusters, 3 empleats, 2 extractors de pedra, 2 teixidors, 2 industrials, 2 conductors, 2 tarvernes, un marger, un fabricant de calç, un gerrer, un carboner, un ebanista, un mecànic de bicicletes, un llauner, un carnisser, un espardenyer, un mariner, un cambrer, un empleat d'*Alla Littoria*, un electricista, un hotelier, un artista (Ferran Arasa Subirats) i un escolà (Joan Cifre Salort, de 54 anys). La seva edat mitjana era molt elevada: 37'4 anys (el més vell en tenia 63 i el més jove 25). Tots eren militants de 2a i pagaven una quota mitjana de 0'77 pessetes, la més elevada eren les 7'5 pessetes pagades per el propietari de 61 anys Miquel Sureda Cerdà.

35 d'aquests falangistes havien estat afiliats durant la República al Partit Republicà de Centre (24 llauradors, 2 comerciants, un propietari, un extractor de pedra, un jornalier, el carnisser, un picapedrer, un espardenyer, un barber i el mariner, 9 a la CEDA (4

propietaris, 2 llauradors, un jornalero, un comerciant i el mecànic de bicicletes), 2 al Partit Radical (un teixidor i un industrial), un a la Comunió Tradicionalista (l'artista de 32 anys Ferran Arasa) i un al Partit Feixista italià (l'empleat d'*Alla Littoria* Carillo Vienzo, de 29 anys).

El mes posterior, darrer del que se'n tenen les dades, el nombre de altres va ser de 17. Eren 7 llauradors, 2 conductors (un d'ells havia estat afiliat al Partit Republicà de Centre), un extractor de pedra, un picapedrer, un fuster, un carter, un comerciant, un taverner i un dibuixant (Joan Capllonch Mitteau). També es va incorporar a la Falange pollencina procedent de la de Sant Llorenç el mestre de 32 anys Guillem Galmés Riera, que s'havia donat d'alta al partit el 22 de setembre de 1937 amb una quota assignada de 10 pessetes però a Pollença li assignaren de 2 (havia estat afiliat a Acció Republicana però la direcció del partit del seva nova població no en tenia constància). Les edats d'aquets 17 falangistes anaven dels 18 als 42 anys i la mitjana era de quasi 31. Tots ells eren militants de 2a i tots procedien de les milícies ciutadanes excepte Guillem Galmés. La seva quota mitjana era de 0'8 pessetes (les més elevades eren de 2 pessetes).

En resum, els 221 afiliats a la Falange de Pollença després de l'abril de 1937 i fins el febrer de 1938 eren: 94 llauradors, 18 mariners, 13 comerciants, 12 picapedrers, 8 conductors, 6 jornaleros, 5 extractors de pedra, 5 fusters, 5 propietaris, 4 empleats, 4 barbers, 4 hotelers, 3 fabricants de graneres, 3 taverners, 3 aviadors, 2 gerrers, 2 espartenyers, 2 teixidors, 2 industrials, 2 cambrers, 2 sergents d'aviació, un carboner, un

fabricant de calç, un marger, un carnisser, un llauner, un ebenista, un ferrer, un cerveser, un mecànic de bicicletes, un electricista, el cap de ventes d'una empresa, un empleat d'*Alla Littoria*, un dibuixant, un artista, el conservador del museu del castell de Bellver, un escolà, un carter, un mestre d'escola, un farmacèutic, un radiotelegrafista i un brigada d'artilleria (es desconeix la professió d'un d'aquets falangistes). Les seves edats anaven dels 18 als 63 anys i la mitjana era de 36 anys. La mitjana de les quotes que pagaven era de 0'86 pessetes (les mínimes eren de 25 cèntims i la màxima de 7'5 pessetes).

Tots eren militants de 2a a no ser un mariner de 24 anys que pagava 1 pesseta de quota mensual. 39 d'aquets falangistes havien estat afiliats al Partit Republicà de Centre, 11 a la CEDA, 3 al Partit Radical, 2 al Partit Feixista italià, un a la Comunió Tradicionalista (però se'n degué donar de baixa perquè no va entrar al partit a causa de la unificació) i un a Acció Republicana (de Sant Llorenç).

- CONJUNT D'AFILIATS.

La relació de les professions de la totalitat dels 511 falangistes de Pollença afiliats entre els febrers de 1936 i de 1938 era: 162 llauradors, 53 mariners, 29 comerciants, 27 picapedrers, 17 jornalers, 15 propietaris, 15 conductors, 15 fusters, 14 estudiants, 13 empleats, 10 ferrers, 6 extractors de pedra, 6 carnisseres, 6 sabaters, 6 cambrers, 6 mestres d'escola, 5 barbers, 5 hotelers, 4 gerrers, 4 taverners, 4 fabricants de graneres, 4 guàrdies municipals, 4 metges, 3 espartenyers, 3 llauners, 3 industrials, 3 electricistes, 3 escriptors, 3 aviadors, 2 moliners, 2 forners, 2 teixidors, 2 pintors, 2 mecànics navals, 2

perits mercantils, 2 mercaders, 2 secretaris de l'ajuntament (hi hagué un canvi en el càrrec, com ja s'ha dit), 2 carters, 2 sergents d'aviació, un pescador, un serrador, un carboner, un fabricant de calç, un ebenista, un cerveser, un cisteller, un marger, un barreter, un tintorer, un mecànic, un mecànic de bicicletes, un motorista naval, un dibuixant, un artista, el secretari i un empleat d'*Alla Littoria*, el conservador del museu del castell de Bellver, un cap de vendes, un empleat de banca, un banquer, un botiguer, un patró de cabotatge, un farmacèutic, un odontòleg, un practicant, un enyinger industrial, un oficial i el cap de negociat de Correus, un saig, el dispositari de l'ajuntament, un escolà, un radiotelegrafista, un sergent 1a d'invàlids, un metge militar retirat, un sergent, un sergent mecànic, un brigada d'artilleria, i un brigada d'aviació (es desconeix la professió de dos d'aquets 511 falangistes i en dos altres casos no tenien feina en el moment d'afiliar-se al partit). La mitjana d'edat era de 33'5 anys (el més jove tenia 16 anys i els més vell 63). La quota mitjana que tenien assignada era de 0'99 pessetes (la més elevada era de 15 pessetes i la mínima de 0'25).

La majoria d'aquets falangistes, 421, s'afiliaren al partit en qualitat de militants de 2a, donats d'alta a partir de l'octubre de 1936. Els militants de 1a eren 65 i els adherits només 25. La relació de professions dels militants de 1a era: 19 mariners, 12 llauradors, 9 estudiants, 6 jornalers, 3 picapedrers, 2 perits mercantils, 2 conductors, 2 cambres, un carnisser, un ferrer, un serrador, un forner, un pintor, un gerrer, un patró de cabotatge, un odontòleg, un metge i un mestre d'escola. La seva edat mitjana era de 22'5 anys (les seves edats anaven dels 16 als 38 anys), és a dir, era inferior en 11 anys a la del conjunt dels 511 falangistes del poble. La quota mitjana que pagaven era de 0'87 pessetes, inferior només en 12 céntims (les mínimes eren de 0'25 pessetes i la màxima de 3).

Com que els 25 adherits s'havien donat d'alta entre el febrer i l'abril de 1937 es pot veure quines eren les seves professions en el resum dels afiliats entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937. La seva edat i quota mitjana 40'6 anys i 5'4 pessetes, superava en 7'1 anys i 4'4 pessetes a les del conjunt d'afiliats pollencins.

Pel que fa als partits polítics als que havien estat afiliats els falangistes de pollença s'ha de dir que 57 d'ells varen estar afiliats al Partit Republicà de Centre, 27 a la CEDA (en 11 casos la direcció falangista local va registrar el nom d'Acció Popular i un havia estat membre de les JAP), 8 al Partit Radical, 3 al Partit Regionalista, 3 al Partit Feixista italià, 2 a la Comunió Tradicionalista i un a Acció Republicana. Així, del total de 511 afiliats a la Falange, 100 ja havien estat membres d'altres partits durant la Segona República. L'únic que ho havia estat d'un partit d'esqueres, Acció Republicana, s'hi havia afiliat al seu poble d'origen, Sant Llorenç, i la direcció falangista de Pollença no en tenia notícies. Per altre banda, 179 d'aquets 511 falangistes procedien de les milícies ciutadanes.

En data indeterminada però després de la darrera senyalada van entrar a formar part del partit unificat 3 pollencins procedents de la Comunió Tradicionalista. Eren llauradors i serien militants de 2a línia. El entrar al partit unificat, el maig de 1937, tenien 23, 44 i 44 anys respectivament.

- LA FALANGE D'INCA

- LA VIEJA GUARDIA.

Segons Alfonso de Zayas el nombre total de membres de la *Vieja Guardia* de la Falange d'Inca va ser de 49⁴²⁴. Quatre d'ells es van afiliar al partit clarament després de de l'inici de la guerra: un l'agost de 1936, dos el mes següent i el restant a l'abril de 1937. Per contra, altres falangistes afiliats en les mateixes dates que aquets, sobre tot que els primers, no varen ser inclosos per Zayas al seu llistat. Ademés, tres falangistes que es van incorporar al partit abans de l'Alçament (un el febrer de 1936, un el juny següent i d'un altre se'n desconeix la data exacta però sí es sap que oficialment formaria part de la *Vieja Guardia*, com es veurà) i uns altres nou que es van donar d'alta el juliol de 1936 (sense tenir informació sobre les dates exactes) tampoc no varen ser comptabilitzats per Zayas, a pensar d'haver-ho fet amb afiliats posteriorment.

Aquí només es disposa de les dades sobre el moment de la incorporació al partit, l'edat, la professió, etc. de 25 dels falangistes anomenats per Zayas donats d'alta abans de

---

⁴²⁴ Segons Canuto Boloqui eren 50 a 60 segons una entrevista concedida a Damià Ferrà-Ponç i reproduïda a MASSOT, Josep, “Sobre la situació político-social a Mallorca durant la guerra civil (1936-1938)” a Randa, núm. 25, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1989, p. 200.

la guerra. D'ells, els primers en incorporar-se al partit, el gener de 1935, varen ser: Canuto Boloqui Álvarez, militar retirat (mestre armer) de 34 anys que havia estat membre d'Acció Popular Agrària, Antoni Barceló Sansó, empleat de Correus de 36 anys, i Gabriel Mateu Mairata, perit mercantil de 20 anys. Els dos primers pagaven 1 pesseta de quota i Gabriel Mateu en pagava 0'5. Canuto Boloqui i Antoni Barceló van ser presentants al partit de cara a la seva incorporació per Joan Reus Palou i Jaume Rotger Nadal (que no s'afiliarien al partit fins a principis de 1936 i el 1937 a pesar de participar en la seva organització) i procedien d'Acció Popular i Gabriel Mateu ho va ser per Joan Reus i el mateix Antoni Barceló.

Les següents altes no es durien a terme fins un any després, el gener de 1936. Foren les de Rafel Arcos Olivares (jornaler de 30 anys), Pau Ferrer Salas (aparellador de 26 anys), Mateu Mateu Marcó (llaurador de 41 anys que pagava 2 pessetes de quota) i Joan Reus Palou (escultor de 39 anys que també pagava 2 pessetes de quota).

El mes següent les altes al partit varen ser 5 però no es pot precisar que es duguessin a terme abans o després de les eleccions generals del dia 16 d'aquell mes de febrer, després de les quals augmentaria considerablement i de forma més ràpida el nombre de falangistes. Varen ser les de Rafel Alomar Seguí (picapedrer de 37 anys), Esteva Amengual Ribas (tenia 22 anys i estava a punt de ser advocat), Joan Villalonga Llobera (picapedrer de 48 anys que havia estat membre d'Acció Popular Agrària), Antoni Martorell Planas (picapedrer de 46 anys) i Arnau Mateu Seguí (propietari de 23 anys).

El mes de març no es van produir noves afiliacions, de fet, la Falange havia estat declarada il·legal i empresonats alguns falangistes inquers. El mes següent, però, van continuar les incorporacions al partit. Aquell mes foren les de Francesc Albertí Batle (sabater de 26 anys), Bartomeu Beltran Alcover (estudiant de 26 anys que havia estat membre d'Acció Popular Agrària), Miquel Gelabert Bisellach (escribent de 17 anys que estava a punt de complir els 18 anys, no surt al llistat de Zayas), Antoni Rosselló Fe (escribent de 19 anys), Bartomeu Garau Fiol (ferroviari de 25 anys) i Gabriel Torrens Martorell (escribent de 17 anys no comptabilitzat per Zayas). Ademés es va incorporar a la Falange d'Inca Joan Martorell Beltran (tenia 27 anys) que s'havia afiliat al partit de Palma el febrer anterior i tampoc no surt al llistat de Zayas.

El maig es van incorporar al partit 6 nous falangistes: Jaume Alomar Bibiloni (empleat de 48 anys que no surt al llistat de Zayas), Joan Capó Beltráb (ferrer de 23 anys), Pere Ferrer Beltran (escribent de 19 anys), Antoni Pujadas Salom (estudiant de 18 anys no anomenat per Zayas), Bartomeu Fullana Pons (estudiant de 18 anys que s'havia afiliat a la Falange el 8 de febrer anterior a Palma i el maig de 1936 es va incorporar a la d'Inca) i Guillem Crespí Serra (guàrdia civil retirat de 55 anys amb 0'5 pessetes de quota i no va ser comptabilitzat per Alfonso de Zayas).

Els 7 afiliats el mes de juny foren: Melcior Capó Beltran (ferrer de 21 anys), Bartomeu Enseñat Oliver (picapedrer de 19 anys), Pere Reus Pujadas (estudiant de 26), Antoni Pujadas Salom (de 18 anys), els germans Nicolau i Gabriel Siquier Ribas (estudiants de 22 i 17 anys respectivament) i Esteva Zovko Ivanov (industrial de 30 anys amb una quota de 5 pessetes mensuals del que no se n'ha precisat l'origen però sí que

sabia parlar francès, serbocroat, rus i polonès). Cap dels quatre darrers no apareix al llistat del marquès de Zayas.

Els falangistes donats d'alta el juliol de 1936 i que formarien part de la *Vieja Guardia* segons el que era el cap provincial, en aquell moment, de la Falange només serien tres: Miquel Cabrer Mas (estudiant de 19 anys), Pere Payeras Prats (picapedrer de 28 anys) i Antoni Ramis Seguí (agricultor de 32 anys). Els afiliats aquell mes que no anomenà Zayas (és impossible conèixer el dia exacte en què es formalitzà la seva incorporació al partit) eren: 2 escriptors de 28 anys, 2 estudiants de 23 i 18 anys, un pagès de 18, un picapedrer de 24, un industrial de 31, un gerrer i un forner de 20, un fotògraf de 17, un inspector de 30 i un capità retirat (Valentín López Giménez) de 43 anys.

En data indeterminada es van donar d'alta al partit Antoni Mateu Figuerola (fabricant de ciment de 43 anys que pagava 0'5 pessetes de quota i no va ser comptabilitzat per Alfonso de Zayas) i Antoni Munar Perelló (jornaler de 53 anys que pagava 0'5 pessetes) que formaven part de la *Vieja Guardia* d'Inca⁴²⁵.

Així, els 49 afiliats a la Falange d'Inca (25 d'ells citats per Alfonso de Zayas) dels que es tenen les dades eren 9 estudiants, 6 picapedrers, 6 escriptors, 3 pagesos, 2 ferrers, 2

---

⁴²⁵ **El primer ho va ser segons la seva fitxa personal i l'altre ho va ser segons Alfonso de Zayas.**

jornalers, un gerrer, un escultor, un sabater, un fabricant de ciment, un industrial, un forner, un industrial, un fotògraf, un ferroviari, un empleat, un empleat de Correus, un propietari, un aparellador, un perit mercantil, un advocat, un inspector, un mestre armer, un capità i un guàrdia civil retirat (es desconeixen les dels dos restants). Les seves edats en el moment d'afiliar-se anaven dels 17 als 55 anys (es desconeix la d'un d'ells). La mitjana de les seves edats era de 27'87 anys en el moment d'afiliar-se i de 28'33 el juliol de 1936. Pagaven quotes d'entre 0'5 i 5 pessetes i la mitjana era d'1'14 (en total només es coneixen les pagades per 17 d'aquets 49 falangistes). Tots eren militants (es desconeix la línia) i quatre procedien d'Acció Popular Agrària.

Per altra banda, els falangistes que varen ser considerats per Alfonso de Zayas membres de la *Vieja Guardia* però que es van donar d'alta al partit a partir de l'agost de 1936 varen ser: Francesc Aguiló Forteza (rellotger de 19 anys afiliat l'agost de 1936), Manuel Martínez Verger i Sebastià Erasmo Truyol (empleat de 26 anys i estudiant de 17 respectivament que es van donar d'alta el 15 de setembre següent) i Jaume Rotger Nadal (afiliat el 8 d'abril de 1937, si bé va participar en la fundació del partit a Inca).

S'ha de dir, ademés, que Arnau Mateu Seguí es va donar de baixa de la Falange el setembre del mateix 1936 per passar a militar a la Comunió Tradicionalista per passar posteriorment a formar part de *F.E.T y de las J.O.N.S.* a través de la unificació (no es comptabilitzarà com a nou afiliat a l'apartat següent). Ademès, també formaria part del partit unificat Josep Aguiló Kleber, tallador de 25 anys que es va afiliar a la Comunió Tradicionalista el 12 d'abril de 1936.

- AFILIATS ENTRE L'AGOST DE 1936 I EL DECRET D'UNIFICACIÓ.

A partir del mes d'agost i fins a finals de 1936 es van donar d'alta al partit 87 nous afiliats, mes de la meitat dels quals ho van fer el mes d'octubre. Així, en aquets cinc mesos el nombre d'efectius incorporats al partit a Inca pràcticament va duplicar el dels deu mesos anteriors.

El mes d'agost, además de la del rellotger Francesc Aguiló (que s'ha vist que va ser considerat membre de la *Vieja Guardia* per Alfonso de Zayas i no es coneix el dia exacte de la seva afiliació), el nombre d'incorporacions va ser de 15. El dia 11 s'hi va donar d'alta un escriptor de 27 anys que procedia de les JAP. A l'endemà s'hi va afiliar un estudiant de 19 anys que pagava 2 pessetes de quota mensual. El dia 15 s'hi incorporaren un industrial de 36 anys que pagava una pesseta mensual (era l'únic dels nous falangistes afiliats aquell mes que seria adherit i no militant) i un falangista de professió desconeguda (Joan Mayol) que tenia 40 anys d'edat. El dia 20 el nou afiliat va ser un empleat de 40 anys que pagava 5 pessetes de quota.

Les altres incorporacions d'aquell mes es van produir en dates concretes indeterminades. Es tractava de 2 escriptors, 2 picapedrers, un mestre d'escola, un estudiant, un conductor, un assaonador, un caixer i un industrial. Les seves edats oscil·laven entre els 17 i els 29 anys (es desconeixen les quotes que pagaven).

La mitjana d'edat dels 16 afiliats al partit el mes posterior al de l'inici de la guerra era de 24'8 anys. Vuit d'ells tenien un mosquetó, les seves edats anaven dels 19 als 29 anys i

la mitjana era de 22. Com es veurà mes endavant, dos d'aquests falangistes incorporats al mes d'agost eren valencians refugiats a l'illa.

Comptabilitzant els dos falangistes afiliats el mes de setembre que foren conceptualitzats com a membres de la *Vieja Guardia*, per el marquès de Zayas, aquell mes només es van produir 9 noves incorporacions. Les sis primeres van tenir lloc el dia 15 i es tractava de dos fusters de 38 i 26 anys, un empleat de 26, un esparter de 20 i un guixaine i un estudiant de 17 anys. Tres dies després es va afiliar a la Falange un impressor de només 16 anys, el dia 21 un escriptor de 29 anys i un barber de 18. La mitjana d'edats era de 23 anys. Tots ells eren militants. En quant a les quotes mensuals que pagaven només es coneix la del més vell, és a dir, el fuster de 38 anys, que era de 2 reals. Quatre d'aquets falangistes posseïen un mosquetó (les seves edats eren de 26 anys, 20 i 17 en dues ocasions).

L'octubre va ser el mes en què el nombre d'afiliacions (47 en total) va ser el més elevat des del gener de 1935 fins l'abril de 1937, on es deixaren notar els efectes del Decret d'Unificació. Aquestes afiliacions es van produir de forma escalonada al llarg del mes. Les professions d'aquests 47 falangistes eren: 6 empleats, 6 escriptors, 4 comerciants, 3 empleats de banca, 3 estudiants, 3 industrials, 2 comptables, 2 impressors, un delineant, un director de banca, un conductor, un propietari d'un cafè, un agricultor, el director de l'institut, un empleat de l'ajuntament, un oficial de Correus, un oficial d'Hisenda, un confiter, un tallador modelista, un advocat i un dependent de comerç.

Les seves edats anaven dels 17 als 54 anys. Així, aquell mes la mitjana d'edat d'aquells afiliats ja va augmentar considerablement respecte a la dels falangistes afiliats els mesos anteriors (en quatre anys respecte als afiliats fins el juliol de 1936 i en set i vuit respecte als afiliats els mesos d'agost i setembre de 1936).

Tots aquests falangistes es van afiliar en qualitat de militants. Es desconeixen vuit de les quotes mensuals que pagava cada un d'ells. La mitjana de les restants era d'1'4 pessetes (oscil·laven entre 0'5 i 5 pessetes). Cap d'ells ja no posseïa un mosquetó, només tres tenien una pistola (les seves edats eren de 36 anys i 41 en dos casos i dos eren caps d'esquadra). Això demostra la seva orientació del partit un cop ja s'havien acabat els conflictes bèl·lics a l'illa del primers dies d'Alçament i els que van tenir lloc a la zona de Manacor entre mitjan mes d'agost i principis de setembre d'aquell 1936. Així, la Falange ja no es nodria bàsicament de gent jove, no només enquadrable dins l'estructura paramilitar del partit, sinó amb capacitat real d'actuació armada (de fet la Falange d'Inca va tenir un paper rellevant al front de Manacor, com es veurà més endavant). D'aquesta manera el partit, com s'ha dit, assumia ja a l'illa el paper de recolzar el règim (paper que seria més clar a partir de l'unificació de principis de 1937).

Els dos darrers mesos de 1936 les noves incorporacions a diferència del mes d'octubre, van ser poques.

El novembre només van afiliar-se 11 inquers: 3 sabaters, un jornalero, un barber, un fotògraf, un electricista, un caixer, un treballador de l'ajuntament i un estudiant (es desconeix la professió del restant). La seva mitjana d'edat era de 30 anys (el més jove tenia 19 i el més vell 45). Almenys 6 d'ells eren militants i les seves quotes només eren

de 0'5 o 1 pesseta (la mitjana era de 0'64 pessetes). Un d'ells sembla que realment s'havia afiliat a la Comunió Tradicionalista però no es pot assegurar.

El desembre només es van produir 6 afiliacions. Es va tractar d'un mestre d'escola, un camperol, un empleat, un industrial de Barcelona refugiat a Mallorca i dos germans valencians que eren estudiants que estaven en la mateixa situació (els seus casos es veuran més endavant). Les seves edats anaven de 17 a 34 anys (la mitjana era de 24). Tots ells eren militants i en quant a les quotes mensuals, només se'n coneixen dues, que eren de 2 reals i 1 pesseta. Un d'ells procedia d'Acció Popular.

Els tres primers mesos de 1937 l'evolució de les incorporacions al partit va seguir la mateixa línia que els dos darrers mesos de l'any anterior pel que fa al nombre d'afiliacions i a les quotes que es pagaven però la mitjana d'edat va tornar augmentar.

El mes de gener els nous falangistes van ser 3 mecànics, 2 comerciants, un advocat i interventor de l'administració local, un estudiant, un sabater, un representant, un fuster, un conductor, un bidell de l'institut. Les edats d'aquets 12 falangistes anaven dels 18 (només un d'ells tenia menys de 30 anys) als 49 anys i la mitjana era de 37 (superior en sis anys a la del mes d'octubre anterior, que fins llavors havia estat el que la tenia més elevada, i en set i tretze als mesos de novembre i desembre de 1936). Tots eren militants i pagaven una mitjana de 0'94 pessetes mensuals (la inferior era de 0'5 i la superior de 2).

El mes següent els afiliats a la Falange van ser 20 (dos dels quals procedien d'Acció Popular Agrària): 2 pagesos, 2 sabaters, 2 talladors de pell, 2 empleats, 2 guàrdies

municipals, 2 estudiants, un hostaler, un representant, un esparter i serè, un oficinista, un escriptor, un ferrer, un droguer i un carreter. Les seves edats anaven dels 17 als 55 anys (la mitjana era de 33'55, es desconeix la de dos d'ells). Tots eren militants i la quota mitjana que pagaven era de 0'78 pessetes, la més elevada era de 2'5 i la més baixa, com en tots els casos, de 0'5 (es desconeixen les pagades per sis d'aquests falangistes).

El març només hi va haver 10 altes. Foren les de 2 comerciants, 2 sergents de l'exèrcit, 2 llauradors, un empleat de banca, un picapedrer, un escriptor i un estudiant. Els més joves tenien 25 anys (fins llavors als diversos mesos hi solia haver incorporacions de menors de 20 anys) i el més vell en tenia 45 (la mitjana era de 34). Tots eren militants excepte un dels dos comerciants (de 43 anys), que era adherit, de l'altre (de 45 anys) se'n desconeix la categoria. La mitjana de les quotes era de 0'8 pessetes (la superior era només d'1).

Si bé la unificació de totes les forces polítiques legals al territori estatal controlat per l'exèrcit nacional va ser decretada el 19 d'abril de 1937, des de dies abans a Inca ja s'actuava en aquest sentit. El dia 10 d'abril van passar a formar part de la Falange 15 membres de les JAP. Les seves edats anaven dels 18 als 46 anys. Això entra en contradicció amb els estatuts de la Joventut de la Unió de Dretes (canviaria el seu nom quan la Unió de Dretes el va canviar per el d'Acció Popular Agrària), segons els quals els seus membres havien de ser menors de 35 anys, però l'estat de guerra i la importància de les JAP com a força armada les varen donar preeminència davant Acció Popular i, sens dubte, van fer que es deixassin de banda les limitacions d'edat referides. La mitjana

d'edat d'aquests 14 nous falangistes era de 33'3 anys i la relació de les seves professions era la següent: 2 estudiants, 2 fusters, 2 empleats, un picapedrer, un representant, un dependent, un agent (sense especificar però segurament de transports), un agricultor, un propietari, un advocat, un odontòleg i un farmacèutic. Els tres darrers i el picapedrer pagaven 3 pessetes de quota i la resta 0'5 o 1 pesseta (la mitjana de les pagades per tots era d'1'36 pessetes). Tots eren militants.

El mateix 10 d'abril es van produir 42 altes més al partit que van fer que aquell fos el dia amb més afiliacions fins arribar al 9 de setembre de 1938. També seria aquell el mes en que les files falangistes es veurien més engrossades, amb un total de 64 altes, fins el setembre de 1938, si bé durant la resta de dies només es durien a efecte 7 noves incorporacions. Les professions d'aquest total de 49 falangistes que no provenien de les JAP van ser: 8 empleats, 8 estudiants, 4 comerciants, 3 fusters, 3 agricultors, 2 escriptors, 2 empleats de banca, 2 gerrers, 2 sabaters, 2 picapedrers, un matalasser, un aparellador, un fotògraf, un mestre d'escola, un propietari, un tècnic en teixits, un conductor, un llaurador, un alferes, un procurador, un fabricant de caps de cartó, un impressor i en el cas del restant es desconeix. El més jove tenia 17 anys, el més vell en tenia 48 i l'edat mitjana era de 29 anys. Tots eren militants a no ser Mateu Amer (estudiant de 18 anys provinent de la Comunió Tradicionalista si no es va afiliar realment al partit carlí aquell mes) i Joan Rosselló (fotògraf de 28 anys) que eren adherits i en tots dos casos pagaven quotes de 0'5 pessetes (en dos casos, además, es desconeix la categoria). La quota mitjana pagada era de 0'88 pessetes (la més elevada, només en un cas, era de 5 i la mínima, com tots els mesos, era de 2 reals). El procurador, afiliat el dia 8, havia estat membre d'Acció Popular.

En total, els falangistes d'Inca incorporats al partit entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937 varen ser 195 la relació de les seves professions era: 23 estudiants, 21 empleats, 14 escriptors, 12 comerciants, 11 pagesos, 8 sabaters, 8 fusters, 7 representants, 6 picapedrers, 6 industrials, 6 empleats de banca, 4 impressors, 4 mecànics, 4 conductors, 3 mestres d'escola, 2 gerrers, 2 talladors, 2 barbers, 2 caixers, 2 empleats de l'ajuntament, 2 fotògrafs, 2 dependents, 2 comptables, 2 advocats, 2 propietaris, 2 guàrdies municipals, 2 sergents, un jornaler, un assaonador, un tallador modelista, un esparter i sereno, un esparter, un guixaine, un ferrer, un fabricant de caps de cartró, un matalasser, un tècnic en teixits, un electricista, un carreter, un droguer, un rellotger, un hostaler, un confiter, un propietari d'un cafè, un oficinista, un delineant, un aparellador, un odontòleg, un farmacèutic, un procurador, un advocat i interventor de l'administració local, un agent (sense especificar, però segurament de transports), un director de banc, el director i el conserge de l'institut, un oficial de Correus, un oficial d'Hisenda i un alferes (es desconeixen les dels tres restants). Les seves edats anaven dels 17 als 54 anys i la mitjana era de 30'23 (es desconeix la de set d'ells). Pagaven quotes d'entre 0'5 i 5 pessetes i la mitjana era d'1'07 (es desconeixen les pagades per cinquanta-cinc d'ells).

Pel que fa a les seves categories, 178 eren militants, 4 eren adherits i es desconeix la dels 13 restants. Els adherits eren un industrial de 36 anys que pagava 1 pesseta mensual, un comerciant de 43 anys, un estudiant d'edat desconeguda que pagava 0'5 pessetes (procedia de la Comunió Tradicionalista) i un fotògraf de 28 anys que pagava la mateixa

quantitat. La mitjana de les tres edats conegudes era de 35'6 anys, superior a la del conjunt d'afiliats i la de les quotes era de 0'6 pessetes.

En quant als antecedents polítics, 16 d'aquests falangistes procedien de les JAP, 5 d'Acció Popular i 2 de la Comunió Tradicionalista (ademés, un dels membres de la *Vieja Guardia* de la Falange es va donar de baixa al partit per afiliar-se a la Comunió Tradicionalista per posteriorment revertir a la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* a través de la unificació, com ja s'ha dit).

- AFILIATS ENTRE EL DECRET D'UNIFICACIÓ I LA FI DE LA GUERRA.

Des del maig de 1937 fins arribar al mes de setembre, només es produiria una nova incorporació al partit: la del militant de 17 anys Jaume Llompart (afiliat el 15 de maig) el qual va passar a ser enquadrat a la l'OJ l'agost posterior per manament d'una ordre local (se'n desconeix la professió).

El setembre el nombre d'afiliats va ser de 19. La relació de les seves professions era: 4 metges, 4 propietaris, 2 hostalers, un veterinari, un industrial, un empleat de banca, un procurador, un comerciant, un taverner, un sabater, un llaurador i un obrer (sense especificar). El més jove tenia 39 anys i el més vell en tenia 69 (la mitjana era de 48, és a dir, la més elevada de tots els anys tractats aquí).

Excepte el taverner esmentat (militant de 46 anys), que era un dels cinc que pagaven la quota mínima de 2 reals, tots eren adherits. La mitjana de les quotes pagades era de

3'58 pessetes (la més alta de tots aquells mesos i molt superior a les mitjanes habituals). Antoni Reus Martí propietari de 56 anys, la pagava de 15 pessetes i va ser l'únic falangista inquer en tenir assignada una quantitat a pagar tan elevada. L'industrial de 51 anys Joan Gelabert Beltran la pagava de 10 pessetes, era la segona més alta d'entre les de tots els falangistes inquers (juntament amb la d'un afiliat al desembre). Dels quatre metges donats d'alta aquell setembre, tres pagaven quotes de 5 pessetes (com el veterinari i el comerciant afiliats amb ells) i l'altre la pagava de 3 pessetes (com el procurador i un dels propietaris). Tres d'aquests 19 falangistes provenien d'APA (pagaven quotes de les més baixes) i un de la Comunió Tradicionalista.

El mes d'octubre de 1937 no es va produir cap alta al partit i el següent n'hi hagué 10. Es tractava d'un tinent d'infanteria, un metge, un jutge, un recaptador, un empleat, un perruquer de dones, un guixaine, un picapedrer, un agricultor i un llaurador. El més jove tenia 18 anys i el major en tenia 54, la mitjana era de 32 anys. Tots ells serien adherits excepte Miquel Sastre, perruquer de dones de 29 anys d'edat, i Miquel Llompart, agricultor de 18 anys, que eren militants (ademés, la categoria de dos d'aquests falangistes és desconeguda) Les quotes més elevades eren de 5 pessetes (les del metge i el jutge) i la mitjana era d'1'83 pessetes).

El desembre de 1937 va ser un dels mesos en què les afiliacions a la Falange d'Inca van ser nombroses. Van ser 43 i les seves professions eren: 5 sabaters, 3 pagesos, 3 comerciants, 3 recaptadors, 2 industrials, 2 propietaris, un llaurador, un ferrer, un fuster, un fabricant de calçat, un obrer (sense especificar), un tintorer, un carnisser, un taverner,

un electricista, un fotògraf, un mecànic, un comerciant de vins, un cuiner, un rellotger, un empleat, un escriptor, un dependent, un representant, un conserge, un empleat de Correus, un odontòleg, un veterinari i en tres casos se'n desconeix la professió. La seva edat mitjana era de 39'61 anys (una de les més elevades), el més vell tenia 71 anys i el més jove 17 anys (es desconeixen les de quatre d'ells). Un provenia d'Acció Popular i un altre fou registrat com a provinent de la CEDA.

Tots eren adherits excepte quatre: l'odontòleg, el carnisser (provenia d'APA) i el representant citats, que tenien 42, 30 i 29 anys, més un militant del que se'n desconeix la professió i l'edat.

Del total dels 43 falangistes afiliats al desembre de 1937 el que pagava la quota més elevada era Antoni Prats Pallicer, comerciant de 49 anys, que pagava 10 pessetes mensual (segona quota més elevada de les pagades per tots els falangistes d'Inca i que només es repeteix en un cas, com s'ha vist, el d'un afiliat el setembre del mateix any). Després, la segona quota més elevada de les pagades per els 42 afiliats del desembre era de 5 pessetes i la tenia assignada Gabriel Amer Bennàsar, propietari de 53 anys. La mitjana era d'1'8 pessetes (es desconeixen les pagades per cinc d'aquests falangistes).

El gener de 1938 van ser 14 els nous falangistes d'Inca. Eren 3 sabaters, un pagès, un llaurador, un picapedrer, un ferrer, un carnisser, un barber, un comerciant, un carter, un secretari del jutjat, un practicant i en un cas es desconeix. Les seves edats oscil·laven entre els 18 i els 53 anys i la mitjana era de 39 anys (una de les més elevades).

Cinc d'ells eren militants, sis eren adherits i en tres casos es desconeix. La mitjana de les quotes mensuals era de 0'87 pessetes. La més elevada era de 3 i la pagava el practicant (que era militant i tenia 51 anys). Un d'ells provenia d'Acció Popular.

La següent incorporació al partit va ser la del Cristòfol Llabrés Pujadas, sabater de 18 anys que pagava 0'5 pessetes, el març del mateix any com a militant.

El mes d'abril els afiliats van ser 7: 3 carrabiners, un pagès, un jornaler, un selleter i un empleat. Les seves edats anaven dels 30 als 50 anys i la mitjana era de 39 (en la mateixa línia que les dels mesos anteriors i superior a la dels primers mesos de guerra). Tots eren adherits i la quota més alta que pagaven només era d'1 pesseta (la pagaven quatre dels set falangistes i els altres tres només tenien assignades 0'5 pessetes) i la mitjana era de 0'78.

Els dos mesos següents no hi va haver noves incorporacions al partit, només es va dur a terme el trasllat de l'adherit Luis Martín, carrabiner de 39 anys, des de la Falange de Felanitx, on s'havia afiliat el 2 de desembre de 1937, a la d'Inca. El trasllat es va produir el maig de 1938.

El juliol va ser un dels mesos en què les altes al partit van ser més nombroses. Els nous falangistes foren 41, amb les següents professions: 4 pagesos, 4 sabaters, 3 picapedrers, 2 llauradors, 2 talladors, 2 patronistes, 2 comerciants, un colon, un llauner, un forner, un assaonador, un industrial, un fabricant (sense especificar de què), un

mecànic, un perruquer, un botiguer, un mestre d'escola, un substitut al registre de la propietat, un empleat del registre civil, un empleat (sense especificar), un mercader, un propietari, un confiter, un aprenent d'electricitat, un dependent de comerç, un empleat de l'ajuntament, un estudiant i es desconeix en dos casos. Les seves edats oscil·laven entre els 18 i els 54 anys (la mitjana era de 36, lleugerament inferior a la dels mesos anteriors).

Només es coneix la categoria de 13 dels 41 falangistes, dels quals 12 eren adherits i només Baltasar Jaume (confiter de 37 anys) era militant. Per altra banda, només es coneix una quota que era de 0'5 pessetes i la pagava el pagès de 30 anys Joan Rigo.

L'agost es va efectuar la incorporació de 3 nous falangistes. Només se'n coneix les edats, que eren de 30, 37 i 46 anys.

El setembre de 1938 va ser el mes amb més altes al partit des de que es produïssin les primeres incorporacions inqueres a la Falange el gener de 1935. En total es van efectuar 81 afiliacions. La relació de professions d'aquests falangistes era la següent: 13 sabaters, 7 conductors, 5 pagesos, 5 carrabiners, 4 llauradors, 4 forners, 4 comerciants, 4 taverners, 3 sastres (un era mestre de teixits), 2 fusters, 2 teixidors, 2 ferrers, 2 barbers, 2 empleats, un miner, un hortelà, un jornalero, un picapedrer, un sellater, un llauner, un guinaveter, un contramestre d'una fàbrica de teixits, un patronista, un modelista de calçat, un tallador, un fabricant de calçats, un industrial, un tintorer, un mecànic, un electricista (cobrador), un escriptor, un cambrer, un hostaler, un guàrdia nocturn, el secretari de l'ajuntament i un guàrdia civil retirat. Les seves edats anaven dels 18 als 59 anys i la mitjana era de 37'51 (es desconeixen les de tres d'ells).

Es desconeix la categoria de tots excepte la de quatre d'ells que eren militants: un sastre de 18 anys, un sabater de 35, un mecànic de 36 i un escriptor del que no es sap l'edat. Es desconeixen les quotes de tots els afiliats aquell mes a no ser la del mecànic ja citat que era de 0'5 pessetes.

El mes següent l'única alta fou la d'un militant que treballava de conductor i pagava 1 pesseta. Amb aquestes afiliacions pràcticament s'acabaven les incorporacions al partit. Les dues úniques que es durien a terme abans del final de la guerra seria per trasllat a la Falange d'Inca de persones que s'havien afiliat al partit a altres pobles. La primera seria la d'Onofre Prohens Mesquida el 25 de gener de 1939, era des d'aquell dia el conserge de l'ajuntament d'Inca (als 20 anys d'edat) després d'haver estat declarat *Caballero Mutilado* per les ferides que havia sofert al front de Porto Cristo i s'havia donat d'alta al partit de Felanitx el 26 de juliol de 1936 després d'haver estat afiliat a Acció Popular (pagava una quota d'1 pesseta). L'altra incorporació per trasllat va ser la de Gregorio Giménez ALbertos el 7 de març següent, era un dibuixant de 28 anys que a través de la unificació va passar de la Comunió Tradicionalista a la *F.E.T y de las J.O.N.S.* de Binissalem (era militant i pagava 3 pessetes de quota).

En resum, els falangistes d'Inca incorporats al partit entre el maig de 1937 i el final de la guerra varen ser 224. La relació de les seves professions era: 27 sabaters, 25 pagesos, 12 comerciants (un de vins), 9 carrabiners, 8 conductors, 7 propietaris, 6 picapedrers, 6 empleats, 6 taverners, 5 forners, 5 industrials, 5 metges, 4 ferrers, 4 recaptadors, 3

fusters, 3 talladors, 3 patronistes, 3 mecànics, 3 barbers, 3 electricistes (un d'ells cobrador i un aprenent), 3 hostalers, 2 jornalers, 2 carnisseres, 2 teixidors, 2 sellaters, 2 llauners, 2 tintorers, 2 fabricants de calçat, 2 empleats de banca, 2 obrers (sense especificar) 2 perruquers (un era de dones), 2 conserges (un d'ells era el de l'ajuntament), 2 veterinaris, 2 escriptors, 2 dependents, un miner, un hortelà, un colon, un guixaine, un assaonador, un modelista, un sastre mestre de teixits, un contramestre també d'una fàbrica de teixits, un sastre, un guinaveter, un fabricant (sense especificar), un confiter, un fotògraf, un dibuixant, un cuiner, un cambrer, un representant, un mercader, un botiguer, un rellotger, un odontòleg, un practicant, un procurador, un substitut al registre de la propietat, un empleat del registre civil, un secretari del jutjat, un jutge instructor, un empleat de Correus, un carter, un vigilant nocturn, un empleat municipal, el secretari de l'ajuntament, un mestre d'escola, un estudiant, un guàrdia civil retirat i un tinent d'infanteria (es desconeixen les professions dels 10 falangistes restants). Les seves edats oscil·laven entre els 17 i els 69 anys i la mitjana era de 38'09 anys (es desconeixen les de deu d'aquests falangistes). La quota mitjana era d'1'91 pessetes, les més baixes eren de 0'5 i les més elevades de 15 (només es coneixen les pagades per 91 d'aquests falangistes).

Es coneixen les categories de només 106 d'aquests 224 falangistes, que eren 84 adherits i 22 militants. Ademés, 5 d'ells havien estat afiliats a Acció Popular Agrària i un a la CEDA (tots es van incorporar a la Falange fins al desembre de 1937, inclòs l'afiliat a Felanitx que va passar a formar part de la d'Inca el gener de 1938), 2 havien estat membres de la Comunió Tradicionalista (un va passar a formar part del partit unificat a Binissalem).

- CONJUNT D'AFILIATS.

Així, en total, els falangistes d'Inca dels que se'n tenen les dades personals (cal recordar que no es disposa de les de 21 dels que segons el marquès de Zayas eren membres de la *Vieja Guardia* del municipi) que es van donar d'alta al partit abans del final de la guerra civil varen ser 469. La relació de les seves professions era: 39 pagesos, 36 sabaters, 33 estudiants, 28 empleats, 24 comerciants, 22 escrivents, 18 picapedrers, 13 industrials, 12 conductors, 11 fusters, 10 propietaris, 9 carrabiners, 8 representants, 8 empleats de banca, 7 ferrers, 7 mecànics, 7 taverners, 6 forners, 6 talladors (de la indústria del calçat), 5 barbers, 5 jornalers, 5 metges, 4 impressors, 4 electricistes, 4 dependents, 4 hostalers, 4 recaptadors, 4 fotògrafs, 4 mestres d'escola, 3 gerrers, 3 patronistes, 3 empleats municipals, 3 advocats, 2 guixaines, 2 tintorers, 2 teixidors, 2 llauners, 2 selleters, 2 esparters (un també feia de serè), 2 assaonadors, 2 modelistes, 2 fabricants de calçat, 2 carnisers, 2 obrers (sense especificar), 2 confiters, 2 conserges (un era el de de l'ajuntament), 2 perruquers, 2 comptables, 2 caixers, 2 odontòlegs, 2 rellotgers, 2 procuradors, 2 aparelladors, 2 veterinaris, 2 empleats de Correus, 2 guàrdies municipals⁴²⁶, 2 guàrdies civils retirats, 2 sergents, un miner, un hortelà, un colon, un

---

⁴²⁶ **Només un d'aquests dos guàrdies municipals ja ho era durant la dictadura de Primo de Rivera, era Miquel Serra Capó (afiliat el 15 de febrer de 1937, com a militant, amb 52 anys d'edat i una quota assignada de 0'5 pessetes). Pere Dupuy Janer, recaptador afiliat al partit el 22 de desembre de 1937 com a adherit, amb 59 anys d'edat i una quota assignada d'1 pesseta) n'havia estat el cap però fou destituït en proclamar-se la República. Només l'anomenat Miquel Serra i Pere M. Ferrer Bennàssar van continuar essent guàrdies després de l'Alçament (PERELLÓ, Baltasar, "La Guàrdia Municipal a la II República -1931-1936-" a III Jornades d'Estudis Locals, Ajuntament d'Inca, Inca, 1997, p. 202, 208 i 218).**

contramestre de teixits, un tècnic en teixits, un sastre mestre de teixits, un sastre, un fabricant (sense especificar), un fabricant de capsos, un guinaveter, un matalasser, un fabricant de ciment, un escultor, un dibuixant, un delineant, un cuiner, un cambrer, un botiguer, un mercader, un droguer, un carreter, un agent (sense especificar però segurament de transports), un oficinista, un director de banc, un perit mercantil, un practicant, un farmacèutic, un ferroviari, un inspector, un oficial de Correus, un carter, el secretari municipal, un oficial d'Hisenda, un substitut al registre de la propietat, un empleat de del registre civil, un jutge instructor, un secretari del jutjat, el director i el conserge de l'institut, un serè, un advocat i interventor de l'administració local, un mestre armer i un capità retirats, un tinent d'infanteria i un alferes (es desconeixen les professions dels 15 falangistes restants). Les seves edats en el moment de donar-se d'alta al partit oscil·laven entre els 17 i els 69 anys i la mitjana era de 33'73 anys (no es coneixen les de devuit d'ells). Les quotes que tenien assignades aquests falangistes anaven de les 0'5 a les 15 pessetes i la mitjana era d'1'39 (es desconeixen les pagades per 221 falangistes). Pel que fa a les categories: 250 eren militants, 88 eren adherits i es desconeix la dels 131 restants. Els adherits serien majoria entre els afiliats des del maig de 1937.

Pocs dies després de la fi de la guerra, en concret el 10 d'abril de 1939, es va donar d'alta al partit com a militant el picapedrer de 42 anys Joan Mulet Llinàs, que havia estat afiliat a les JAP i tenia assignada una quota mensual de 3 pessetes. Aquesta seria la darrera incorporació al partit de la qual està documentada la data en què es va dur a efecte.

Además, altres quatre inquers es van donar d'alta al partit durant aquest període tractat però en dates desconegudes. Foren el capellà de 31 anys Sebastià Garau Fiol, Bartomeu Martorell Mateu (era adherit), Bernadí Massanet Roig i Miquel Munar Rayó (adherit).

Pel que fa als antecedents polítics d'aquests falangistes només s'ha pogut constatar que 31 d'ells havien estat afiliats a Acció Popular Agrària (16 ho van estar a les JAP i un fou registrat com a exmembre de la CEDA). Además, només s'han pogut constatar 6 d'aquets afiliats com a membres de la Comunió Tradicionalista (un d'ells abans havia estat falangista).

- LA FALANGE DE SON SERVERA.

- LA *VIEJA GUARDIA*.

Segons els marquès de Zayas els membres de la *Vieja Guardia* de la Falange de Son Servera eren Ramon Torres Monllán, Miquel Sancho Vives, Pere J. Llinàs Carbonell,

Llorenç Blanquer Nebot i Gabriel Pons. Del primer no s'ha pogut constatar documentalment ni la data ni si efectivament es va afiliar al partit. Dels altres quatre, dos poden ser considerats membres de la *Vieja Guardia*: Pere J. Llinàs Carbonell, llaurador d'edat i línia desconegudes que es van donar d'alta el 3 de juliol de 1936 (essent un dels 8 primers falangistes del poble) i va ser el cap de la 1a falange (el partit de Son Servera es dividia en quatre falanges) i Llorenç Blanquer Nebot, llaurador de 25 anys que es van donar d'alta el 26 de juliol (quan ja eren 29 els falangistes del poble) com a militant de 2a línia amb una quota assignada de 0'25 pessetes i seria el subcap de la 1a esquadra de la 2a falange.

Els altres dos, en canvi, no en poden ser considerats membres. Gabriel Pons Serra, llaurador de 67 anys, es va donar d'alta el 29 de setembre de 1936 com a adherit i Miquel Sancho Vives, del que se'n desconeixen les dades personals, ho va fer el 21 de desembre del mateix any (quan el nombre de falangistes del poble era de 252).

Si bé només un dels cinc membres de la *Vieja Guardia* comptabilitzats per Zayas s'havia afiliat al partit abans del 18 de juliol de 1936, aquell dia el nombre total de falangistes del poble era de 10 i a finals de mes seria de 36. Els 8 primers afiliats varen ser admesos per el partit el dia 3 d'aquell mateix mes de juliol. Eren Pere Servera Roca (advocat de 23 anys afiliat com a militant de 1a, pagava 5 pessetes mensuals), Joan Barceló Vives (mecànic de 26 anys que pagava 1 pesseta i era militant de 1a), Pere Servera Nebot (metge de 30 anys que pagava 3 pessetes i era militant de 1a), Joan Llinàs Carbonell (estudiant de 20 anys que en principi tenia assignada una quota de 0'5 pessetes però a partir de mitjan 1937 seria de 2), Pere J. Llinàs Carbonell (llaurador),

Joan Oliver Carbonell (fuster de 28 que pagava 0'5 pessetes mensuals i procedia de les JAP), Gabriel Barceló Vives (llaurador) i Gaspar Busquets Cursach (ferrer de 26 anys que pagava 1 real i a partir de mitjan 1937 en pagaria 2). Quatre dies després es va donar d'alta Antoni Santandreu Lliteras, llaurador de 23 anys que tenia assignada una quota de 2 reals. Finalment, el darrer afiliat abans del 18 de juliol va ser admès el dia anterior, era Pere Ballester Servera (llaurador de 24 anys anys que pagava 0'5 pessetes).

El dia 19 es va donar d'alta un picapedrer de 38 anys, Josep Servera Lliteras, que havia estat membre d'Acció Popular Agrària i tenia assignada una quota de 0'5 pessetes que passaria a ser d'1'5. L'endemà s'incorporaren al partit 2 mestres d'escola (un de 27 anys i l'altre d'edat desconeguda) un electricista de 36 anys i un ferrer (que també feia de conductor de 34 anys). Eren militants de 2a línia (es desconeix la d'un dels mestre). Les tres quotes conegudes eren d'1, 1 i 0'5 pessetes que passarien a ser de 2, 3 i 1'5.

El dia 21 l'afiliat va ser un pastor de 30 anys que era militant de 2a i pagava 1 real i a partir de mitjan 1937 en pagaria 2. El dia 23 es van donar d'alta 6 llauradors dels que només se'n coneix l'edat de quatre (36, 31, 28 i 28 anys) i la quota de quatre (0'25 pessetes en tots els casos que en una ocasió passaria a ser de 0'5), un d'ells procedia de les JAP. L'endemà es van donar d'alta dos llauradors de 20 i 18 anys procedents de les JAP que pagaven 1 i 0'25 pessetes. Dos dies després van ser admesos 3 llauradors, un marger i un picapedrer de 44, 25, 22, 34 i 16 anys que pagaven quotes d'1 real en quatre casos i de 2 en l'altre; tots procedien de les JAP a no ser el llaurador de 44 anys, evidentment. El llaurador de 25 anys era militant de 2a i es desconeix la línia dels altres.

El dia 27 es van incorporar al partit 3 nous falangistes: 2 llauradors i un altre de professió indeterminada de 52, 20 i 24 anys respectivament que pagaven quotes de 0'25

pessetes (els dos llauradors). Finalment, dos dies després es van sumar a les files falangistes 2 llauradors, un picapedrer i un jornalier de 19, 32, 25 i 25 anys que pagaven quotes de 0'25 pessetes (en tres casos passarien a ser d'1 i en l'altre es desconeix si va variar), dos d'ells procedien de les JAP.

En resum, els afiliats 36 a la Falange de Son Servera el juliol de 1936 eren: 19 llauradors, 3 picapedrers, 2 mestres d'escola, un pastor, un fuster, un ferrer, un ferrer i conductor, un marger, un mecànic, un electricista, un jornalier, un advocat, un metge i un estudiant (es desconeix la professió d'un d'ells). La mitjana de les seves edats era de 28'51 anys, el més jove tenia 16 anys i els més vell en tenia 44 (no es coneixen les de cinc d'ells). Només es coneix la categoria de 8 d'ells: 3 militants de 1a i 5 militants de 2a. Les quotes que tenien assignades en principi anaven de les 0'25 a les 5 pessetes (no es coneixen les pagades per sis d'aquests falangistes) i la mitjana era de 0'65 pessetes. Pel que fa a les quotes assignades a mitjan 1937 anaven de les 0'5 a les 3 pessetes (només se n'han constatat 16) i la mitjana era d'1'15 pessetes. Un d'aquests falangistes havia estat afiliat a Acció Popular Agrària i 10 a les JAP. 8 d'ells tenien un fusell i 7 un mosquetó.

- INCORPORACIONS ENTRE L'AGOST DE 1936 I EL MARÇ DE 1937.

L'agost de 1936 les noves incorporacions a la Falange de Son Servera varen ser les de 3 llauradors i la d'un sabater de 23, 24, 39 i 43 anys (edat mitjana era de 32'25) que pagaven quotes de 0'25 pessetes en tres casos i de 0'5 en l'altre (la mitjana era de 0'31

pessetes). Pel que fa a les quotes assignades el 1937 només se'n coneixen dues d'1 pesseta. Dos d'els tenien un mosquetó, un dels quals, Sebastià Ballester, procedia de les JAP (juntament amb un altre d'aquests falangistes). Es desconeixen les seves categories.

El mes següent els afiliats varen ser 10: 4 llauradors, 2 fusters, un conductor i un fuster i un ferrer que també feien de conductors (es desconeix la professió del restant). Les seves edats anaven dels 18 als 67 anys i la mitjana era de 25'8. La mitjana de les quotes assignades en primera instància era de 0'58 pessetes (set eren de 25 cèntims, una de 50 i una de 3 pessetes). El 1937 seria de 0'91 pessetes (en cinc casos d'1 pesseta i en un altre de 0'5 i la resta no estan documentades). Només es coneix la categoria de tres d'ells: dos militants de 2a un fuster i un llaurador de 21 i 20 que pagaven quotes de 0'25 pessetes, els quals, juntament amb un tercer, procedien de les JAP i un adherit de 67 anys que pagava 3 pessetes (Gabriel Pons Serra, considerat, per Alfonso de Zayas com a membre de la *Vieja Guardia*).

L'octubre de 1936 va ser el mes amb més incorporacions al partit de tots els que va durar la guerra amb un total de 106 nous falangistes. La relació de les seves professions (de les 100 conegudes) era: 42 llauradors, 11 pescadors, 5 llauradors que alhora eren pescadors, 5 fusters, 4 picapedrers, 3 llauradors que formaven part de la banda de música, 3 ferrers, 3 comerciants, 2 llauradors i mariners, 2 fusters i pescadors, un llaurador i marger, un llaurador i conductor, un pastor, un llaurador i fuster además de membre de la banda de música, un gerrer i pescador, un llauner, un ferrer i pescador, un ferrer i conductor, un forner, un industrial, un barber i pescador, un jornaler, un comerciant i

pescador, un mecànic, un electricista, un conductor, el cap de l'estació del ferrocarril, un propietari, un farmacèutic i un sergent músic. Els més joves tenien 17 anys, el més vell en tenia 75 i la mitjana era de 34 anys (es desconeix la de cinc d'ells).

Només es coneixen les categories de 87 d'ells: 86 militants de 2a línia i un de 1a. (Pascual Romà Coll, pescador de 44 anys que en principi pagava 0'25 pessetes i després 1). Les quotes assignades en principi eren de 1 real en 92 casos dels 94 coneguts i d'1 pesseta en els restants (la mitjana era de 0'26 pessetes). Les pagades a partir de mitjan 1937 anaven de les 0'5 a les 3 pessetes (la pagada per el propietari) i la mitjana era de 0'82. 3 d'aquests falangistes havien estat afiliats a la CEDA (2 llauradors i el llaurador i marger) i 2 a les JAP (un picapedrer i un falangista de professió desconeguda).

El mes següent els nous afiliats varen ser 25: 16 llauradors, un peó caminer, un fuster, un ferrer, un barber, un fosser, un guàrdia municipal i un propietari (es desconeix la professió dels dos restants). El més joves tenien 17 anys i el més vell 41 i la mitjana era de 25'08 (de les pagades pels dotze falangistes les dels quals són conegudes). Només es coneixen dues quotes de les assignades encara al 1936, que eren d'1 i 2 reals, i onze quotes de les que pagarien a la segona meitat del 1937, vuit de 2 reals i tres d'1 pesseta amb una mitjana de 0'63 pessetes. Les úniques categories conegudes són les de dos militants de 2a.

El desembre de 1936 es va dur a terme la incorporació al partit de 73 nous falangistes dels que se'n desconeix la categoria i la professió de 27. La relació de les conegudes era:

37 llauradors, un picapedrer, un obrer, un sabater, un moliner, un mecànic, un barber, un electricista, un comerciant i un mestre d'escola. Les seves edats anaven dels 17 als 46 anys i la mitjana era de 30'8 (només estan documentades les edats de quaranta-cinc d'ells). L'única quota coneguda abans del canvi de les quantitats era la pesseta pagada per el llaurador de 38 anys Antoni Massanet Sancho; de les altres, en quaranta casos eren d'entre 0'25 i 1 pessetes, la mitjana era de 0'57 (es desconeixen les pagades per dotze d'ells).

Ja no hi hagué més altes fins al març de l'any següent en què es produïrien les darreres 29 incorporacions fins al mes de juny. Eren 24 llauradors, un serrador, un jornalero, un ferrer i un secretari (la de l'altre no es coneix). Només es coneixen onze de les seves edats, que anaven dels 17 als 69 anys amb una mitjana de 34'93. Ademés, només es coneix la categoria de quatre dels afiliats d'aquell mes: tres militants de 2a línia (2 llauradors de 17 anys i un falangista de professió desconeguda de 69 anys que tenia assignada una quota de 2 pessetes, a partir de mitjan 1937) i un adherit (un llaurador de 50 anys que al afiliar-se tenia assignada 1 pesseta). L'única quota que també està documentada es la d'un afiliat de 31 anys que la segona meitat de l'any pagava 25 céntims.

En resum, els afiliats a la Falange de Son Servera entre l'agost de 1936 i el març de 1937 (darrer mes en què hi hagué incorporacions al partit abans del Decret d'Unificació) varen ser 247. La relació de les seves professions era (es desconeixen les de 37 d'aquets

falangistes): 126 llauradors, 11 pescadors, 8 fusters, 5 picapedrers, 5 ferrers, 5 llauradors que també feien de pescadors, 4 comerciants, 3 llauradors que formaven part de la banda de música, 2 llauradors i mariners, 2 ferrers i pescadors, 2 ferrers i conductors, 2 sabaters, 2 forners, 2 barbers, 2 electricistes, 2 jornalers, 2 conductors, 2 propietaris, un llaurador i marger, un llaurador i conductor, un llaurador i fuster que formava part de la banda de música, un pastor, un fuster i pescador, un fuster i conductor, un barber i pescador, un gerrer i pescador, un llauner, un moliner, un serrador, un peó caminer, un obrer, un industrial, un mecànic, un comerciant i pescador, un mestre d'escola, un fosser, un guàrdia municipal, un secretari, un farmacèutic, el cap de l'estació del ferrocarril i un sergent músic. Els més joves tenien en el moment d'afiliar-se 17 anys, el més velll en tenia 75 i la mitjana era de 32'29 anys (només estan documentades les edats de 186 d'aquets falangistes). La mitjana de les primeres quotes que tenien assignades (se'n coneixen 111) era de 0'3 pessetes, les més baixes eren de 0'25 pessetes i la més elevada de 3. La mitjana de les pagades a partir de mitjan 1937 (es coneixen les que tenien assignades 167 d'ells) era de 0'73 pessetes, les mínimes i màximes coincideixen amb les anteriors.

Pel que fa a les categories d'aquests falangistes, només es coneixen les de 96 dels 226. Eren 93 militants de 2a línia, dos adherits i un militant de 1a. Aquest era un pescador de 44 anys que en principi pagava 25 cèntims de quota i després 1 pesseta. Els adherits eren dos llauradors de 50 i 67 anys que pagaven, en principi, quotes d'1 i 3 pessetes respectivament. Només 10 d'aquets falangistes havien estat afiliats a partits polítics durant la República: 7a a les JAP i 3 a la CEDA.

- INCORPORACIONS ENTRE EL JUNY DE 1937 I EL GENER DE 1938.

Després del març de 1937 no es van dur a terme noves incorporacions al partit fins el juny següent. Aquell mes el nombre d'altres seria de 87 i els nous afiliats tendrien un origen divers. Així, el 13 de juny de 1937 va ser quan es va formalitzar l'entrada dins el partit unificat, amb preeminència falangista, de 29 requetés. Eren 23 llauradors, 3 jornalers, un ferrer, un forner i un comerciant. Les seves edats oscil·laven entre els 18 i els 46 anys i la mitjana era de 30'2. Tots eren militants de 2a línia a no ser Joan Servera Servera, llaurador de 18 anys que pagava 50 cèntims mensuals i ho era de 1a. La mitjana de les quotes que tenien assignades era de 0'46 pessetes (deu d'ells pagaven 0'5 pessetes, vuit pagaven 0'5 pessetes, vuit pagaven 0'25 pessetes i dos en pagaven 1).

El dia 24 del mateix mes es van incorporar al partit 48 membres de les milícies ciutadanes. Es desconeixen les professions de 27 d'ells i els demés eren: 19 llauradors, un cabrer i un fabricant de calç. Les edats de 26 d'ells anaven dels 18 als 43 anys, amb una mitjana de 32'19 anys. L'única categoria coneguda era la del militant de 2a línia Sebastià Morey Gili, llaurador de 42 anys. Cap de les quotes que pagaven no està documentada.

El mateix dia també es van donar d'alta 10 falangistes més dels que només es sap que un d'ells, Antoni Vives Artiques, tenia 33 anys i era militant de 2a línia i que un altre d'ells tenia 28 anys i era llaurador.

No hi hauria més incorporacions fins al setembre següent en què es donaren d'alta 15 nous falangistes. 12 d'ells ho van fer el dia 19 dels quals, Jaume Tous Sancho havia estat afiliat a Esquerra Republicana i Jaume Gomila Nebot ho havia estat al Partit Liberal Demòcrata, posteriorment anomenat Partit Republicà de Centre (se'n desconeixen les demés dades). El dia 23 es va incorporar Jaume Andreu Galmés, procedent de les Organitzacions Juvenils i tres dies després ho va fer Pere Antoni Massanet Ballester, adherit que pagava 2 pessetes de quota.

El mes següent els afiliats només varen ser 3 adherits que tenien assignades quotes de 2 pessetes.

El novembre les altes varen ser 5 militants de 2a d'edats entre els 18 i els 46 anys (la mitjana era de 33'4) que pagaven quotes de 0'5 pessetes en tres casos i d'1 en els altres dos (la mitjana resultant era de 0'7 pessetes). L'única professió coneguda era la de Gabriel Sancho Morey, llaurador de 18 anys que pagava 50 cèntims i procedia de "*Flechas*".

El darrer mes de l'any 1937 els nous falangistes varen ser 7: un llaurador, un picapedrer, un ferrer i un carrabiner (es desconeixen les professions dels altres tres). Les tres edats que estan documentades eren de 18, 22 i 31 anys (la mitjana era de 23'6) i les quotes eren de 0'5 pessetes en tres dels quatre casos coneguts i d'1 en l'altre i la mitjana era de 0'625 pessetes. Dos d'aquets falangistes eren militants de 2a i un era adherit, el picapedrer de 31 anys Pere J. Servera (es desconeixen les categories dels altres quatre).

Finalment, el gener de 1938 es varen donar d'alta com a militants de 2a dos llauradors que pagaven quotes de 0'5 pessetes (un d'ells tenia 27 anys).

En resum, els falangistes incorporats al partit entre els juny de 1937 i el gener de 1938 varen ser 119. Només es coneixen les professions de 58 d'ells: 47 llauradors, 3 jornalers, 2 ferrers, un cabrer, un fabricant de calç, un picapedrer, un forner, un comerciant i un carrabiner. El més joves dels 56 dels que es tenen les edats documentades tenien 18 anys i el dos més vells en tenien 46, la mitjana era de 31'01 (només es coneixen les de 66 d'aquests falangistes). La mitjana de les quotes que tenien assignades era de 0'67 pessetes (només es coneixen les de 45 d'ells), anaven de 0'25 a 2. S'han pogut constatar les categories de només 44 d'aquets 119 falangistes: 38 militants de 2a, 5 adherits i un militant de 1a (un llaurador de 18 que pagava 2 reals mensual i era requeté). Només es coneixen la professió i edat d'un dels adherits (un picapedrer de 31 anys) que pagava 1 pesseta mensual; els demés tenien assignades quotes de 2 pessetes. 29 d'aquets afiliats eren requetés que formalitzaven la seva incorporació al partit unificat, uns altres 48 procedien de les milícies ciutadanes, un havia estat afiliat al Partit Liberal Demòcrata i un a Esquerra Republicana.

- CONJUNT D'AFILIATS.

En total, els afiliats a la Falange de Son Servera des del juliol de 1936 fins al gener de 1938 varen ser 402. Les professions de 99 d'ells són desconegudes. Els demés eren: 192 llauradors, 11 pescadors, 9 picapedrers, 9 fusters, 8 ferrers, 6 jornalers, 5 llauradors que també eren pescadors, 5 comerciants, 3 llauradors que tocaven amb la banda de música, 3 ferrers i conductors, 3 mecànics, 3 electricistes, 2 pastors, 2 llauradors i mariners, 2 ferrers i pescadors, 2 sabaters, 2 forners, 2 barbers, 2 conductors, 2 propietaris, 2 mestres d'escola, un llaurador i marger, un llaurador i conductor, un llaurador i fuster que tocava amb la banda de música, un serrador, un cabrer, un fabricant de calç, un moliner, un gerrer i pescador, un obrer, un llauner, un fuster i pescador, un fuster i conductor, un marger, un barber i pescador, un comerciant i pescador, un industrial, un peó caminer, un fossor, un secretari, el cap de l'estació del ferrocarril, un guàrdia municipal, un sergent músic, un carrabiner, un advocat, un metge, un farmacèutic, un mestre d'escola i un estudiant. Les seves edats en el moment de donar-se d'alta, dels 283 dels quals són conegudes, anaven dels 16 als 75 anys i la mitjana era de 31'58 anys.

Els afiliats fins el març de 1937, els que tenien dues quotes assignades, pagaven una mitjana de 0'38 pessetes pel que fa a les quotes assignades en primera instància (la més elevada era de 5 pessetes i les menors eren de 25 cèntims, de les 141 conegudes). La mitjana de les segones quotes conegudes assignades a mitjan 1937 (es desconeixen les de 174 d'ells) quotes era de 0'75 pessetes (les superiors eren de 3 pessetes i les inferiors de 0'25).

Pel que fa a les seves categories, es coneixen les de 148 d'aquests 402 falangistes. Eren 136 militants de 2a línia, 7 adherits i 5 militants de 1a línia. Aquests eren un

advocat de 23 anys, un mecànic de 26 anys, un metge de 30, un llaurador de 18 i un pescador de 44 (la seva edat mitjana era de 28'2 anys, 3'5 anys menor a la del conjunt d'afiliats). La mitjana de les primeres quotes que tenien assignades era de 2'3 pessetes, molt superior a la del conjunt d'afiliats fins al març de 1937. Les assignades ja aquell any que es coneixen, només dues, eren d'1 i 0'5 pessetes.

Els adherits eren dos llauradors de 67 i 50 anys que pagaven 3 i 1 pessetes (quotes assignades abans del juny de 1937), un picapedrer de 31 anys que pagava 1 pesseta i quatre falangistes més de professió i edat desconegudes que pagaven 2 pessetes. Les quotes i edats conegudes són superiors a les mitjanes del conjunt d'afiliats.

29 d'aquests afiliats havien entrat a formar part de la *F.E.T. y de las J.O.N.S* procedents de la Comunió Tradicionalista, un procedia d'Acció Popular Agrària, 17 de les JAP, 3 havien estat afiliats a la CEDA, un al Partit Liberal Demòcrata i un a Esquerra Republicana (l'únic que va ser membre d'un partit d'esquerra). Ademés, 48 falangistes procedien de les milícies ciutadanes.

- LA FALANGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR.

- LA *VIEJA GUARDIA*.

Segons el marquès de Zayas la *Vieja Guardia* de la Falange de Sant Llorenç des Cardassar estava composta per 32 falangistes:

-Josep Ballester Riera.

-Mateu Ballester Riera.

-Joan Brunet Santandreu.

-Gaspar Busquets Riera.

-Antoni Busquets Tous.
-Vicenç Clapés Ripoll.
-Salvador Galmés Galmés
-Miquel Galmés Rosselló.
-Joan Femenias Ginard.
-Sebastià Grimalt Caldentey.
-Pere Jaume Ordinas.
-Sebastià Llodrà Massanet.
-Bernat Llové Melis.
-Joan Llull Adrover
-Aleix Mascaró Pascual.
-Bartomeu Morey Miquel.
-Llorenç Melis Soler.
-Jaume Morey Caldentey
-Jaume Nadal Caldentey
-Antoni Nadal Riera.
-Joan Nicolau Sureda.
-Bartomeu Pascual Brunet.
-Joan Pomar Ferrer.
-Pere Riera Riera.
-Rafel Roig Gayà.
-Joan Rosselló Galmés
-Tomàs Rosselló Llodrà

-Pere Rosselló Galmés.

-Bartomeu Rosselló Umbert

-Martí Rosselló Umbert.

-Miquel Servera Amer.

-Miquel Soler Carrió.

En realitat, però els afiliats al partit fins als dies de l'Alçament van ser almenys 41, no s'han pogut confirmar les afiliacions de Jaume Morey i Joan Pomar que surten al llistat anterior. Ademés, tres altres membres de la *Vieja Guardia* segons el que fora cap provincial del partit (Gaspar Busquets, Salvador Galmés i Bartomeu Pascual) no es van donar d'alta dins els 10 i 15 d'agost.

Els dos primers falangistes de Sant Llorenç es van donar d'alta al partit el 14 de març de 1936. Varen ser Sebastià Llodrà Massanet (mestre d'escola de 23 anys que era militant de 2a i pagava una quota mensual d'1 pesseta) i Martí Rosselló Sancho (llaurador de 26 anys que era militant de 1a, també pagava 1 pesseta mensual, procedia de les JAP i no surt al llistat de Zayas).

La resta d'afiliats abans de l'Alçament van ser en tots els casos militants de 2a i van pagar quotes mensuals d'1 pesseta excepte en quatre casos en què en pagaven 0'5 (es desconeixen les quantitats pagades per tres falangistes).

El segon dia en què es van dur a terme incorporacions al partit va ser el 20 de març i els afiliats foren quatre llauradors (un dels quals havia estat membre de les JAP) de 36, 27, 24 i 20 anys. El llaurador Jaume Nadal va ser proposat al partit com a possible afiliat per Sebastià Llodrà i Martí Rosselló, els dos primers falangistes del poble. Dos

dies després també hi va haver tres altes però en aquest cas les edats dels nous falangistes van ser superiors 44 i 42 anys (la tercera es desconeix), i tots tres eren llauradors. El dia 25 l'únic afiliat va ser un llaurador de 25 anys que havia format part de les JAP i a l'endemà l'incorporat va ser un jornalier de 32 anys. Així, en total, el març de 1936 hi hagué 10 altes.

No hi hagué més incorporacions fins el 16 d'abril, en el qual un fuster, un llaurador i un jornalier de 25, 19 i 18 anys van entrar al partit (el llaurador, Tomàs Rosselló, posseïa una pistola marca "Star"). Els dies 21 i 23 del mateix mes es donaven d'alta un conductor de 22 anys (que pagava 0'5 pessetes de quota) i un llaurador de 18.

El maig, amb 13 nous falangistes, va ser el mes en què les files falangistes de Sant Llorenç es van veure més engrossades abans de l'Alçament. No va ser fins el dia 21 que es van incorporar al partit quatre llauradors de 27, 25, 24 i 21 anys, un dels quals, Joan Nicolau, pagava 2 reals de quota i havia estat proposat com a falangista per Martí Rosselló i Sebastià Llodrà. El dia 24 els afiliats varen ser tres llauradors de 38,34 i 21 anys (un d'ells havia estat proposat per Martí Rosselló). L'endemà l'única alta va ser la d'Onofre Sureda, un llaurador de 17 anys procedent de les JAP que no va ser comptabilitzat per Alfonso de Zayas. Quatre dies després, el 29 de maig, els afiliats varen ser tres llauradors, un pastor i un conductor de 44, 34, 29, 30 i 20 anys respectivament.

El mes de juny el nombre d'altes seria de 7. La primera fou la d'un llaurador de 25 anys le dia 8. El dia 12 s'incorporaren un llaurador de 38 anys procedent de les JAP i un

de 29 anys. Cinc dies després es va afiliar un perruquer de 21 anys, el dia 19 un ferrer de 26 que procedia de les JAP i el dia 25 ho feren tres jornalers de 37, 37 i 36 anys respectivament. Un d'ells, Bartomeu Pascual Gelabert, havia estat membre d'un partit d'esquerres no determinat l'any 1933 i va ser proposat com a falangista, cal recordar que un mes abans de l'Alçament, per Sebastià Llodrà i Pere Rosselló (afiliats el març anterior).

El juliol de 1936 només hi va haver quatre altes, que es van dur a efecte en els dies ja de l'aixecament militar, el dia 19. Varen ser les del Rafel Riera (ferrer de 18 anys que pagava 0'5 pessetes de quota), Miquel Servera (jornaler de 20 anys que havia estat afiliat la UGT), Miquel Soler (llaurador de 20 anys) i Josep Jaume (llaurador de 21 anys que va ser presentat per Martí Rosselló i Joan Nicolau, afiliats el març i maig d'aquell any respectivament).

En resum, la relació de professions dels 41 membres de la *Vieja Guardia* de Sant Llorenç dels que se'n tenen dades era: 27 llauradors, 6 jornalers, 2 conductors, 2 ferrers, un pastor, un fuster, un perruquer i un mestre d'escola. Les seves edats anaven del 18 als 44 i la seva mitjana era de 27'35.

Com ja s'ha dit, excepte Martí Rosselló que era militant de 1a i era un dels dos primers afiliats al partit del poble, tots eren militants de 2a. En 32 casos pagaven 1 pesseta de quota, en cinc casos 2 reals i es desconeixen les pagades per uns altres tres falangistes. La mitjana era de 0'94 pessetes.

5 d'aquests falangistes havien militat a les JAP i un a la UGT i un a un partit d'esquerres no determinat.

- AFILIACIONS DES DE L'AGOST DE 1936 FINS AL DECRET D'UNIFICACIÓ.

El mes d'agost de 1936 el nombre d'altres al partit va ser de 26. Aquestes incorporacions es van interrompre temporalment el dia 17 a causa del desembarcament de tropes republicanes comandades pel capità Bayo, que va ocupar el nucli de Son Carrió i bona part del terme municipal de Sant Llorenç. Es tractava de 21 llauradors, 2 jornalers, 2 pastors i 1 conductor. Les seves edats anaven de 17 a 43 anys i la mitjana era de 23.

Tots eren militants de 2a a no ser Bartomeu Roig Riera (llaurador de 24 anys), Miquel Domenge Santandreu (llaurador de 17 anys) i Bartomeu Nicolau Sureda (jornaler de 18 anys) que eren militants de 1a línia. La quota màxima també era d'1 pesseta i la pagaven la quasi totalitat dels afiliats aquell mes (21 en total). Només dos falangistes pagaven 0'5 pessetes mensuals. En tres casos no se'ls va assignar quota perquè van morir pocs dies després d'haver-se afiliat al partit a causa del desembarcament republicà (com es veurà més endavant). La mitjana de les quotes pagades era, evidentment molt propera a 1 pesseta, en concret de 0'95 pessetes. Sis d'aquests afiliats, havien estat membres de les JAP, eren llauradors.

El setembre les incorporacions només van ser 5, les de 4 llauradors i un cambrer d'edats compreses entre els 20 i 39 anys (la mitjana era de 25). A no ser el militant de 1a

Gaspar Sureda, cambrer de 20 anys procedent de les JAP, tots eren militants de 2a. Les quotes que tenien assignades eren d'1 pesseta.

El mes següent hi hagué una incorporació menys que el setembre. Els quatre afiliats, militants de 2a, eren 3 llauradors i un sabater i pagaven quotes d'1 pesseta. Les seves edats anaven dels 18 als 21 anys (la mitjana era de 19'5 anys).

El mes de novembre els afiliats foren 2 militants de 1a (un llaurador de 30 anys i un fuster de 18) i 2 militants de 2a línia (un mecànic de 36 anys i el secretari de l'ajuntament, que en tenia 29). La mitjana de les edats era de 28'25 anys. Només el secretari pagava 5 pessetes mensuals i els altres en pagaven una (així la mitjana era de 2 pessetes).

El darrer mes de l'any només es van donar d'alta dos militants de 2a: un llaurador de 42 anys i un estudiant de 22 que pagaven 1 pesseta mensual.

El gener de 1937 els nous afiliats varen ser 8 militants de 2a., en concret 6 llauradors, un fuster, i un guàrdia municipal d'edats compreses entre els 18 i els 45 anys (la mitjana era de 33). La quota mitjana era de 0'78 pessetes (la més elevada era d'1 pesseta i la més baixa d'1 real).

El febrer va ser, fins aleshores, el mes amb més altes (només superat per el setembre posterior), amb 43. La relació de les seves professions era: 22 llauradors (un d'ells havia

estat membre d'Acció Republicana i dos més del Partit Republicà de Centre), 3 picapedrers (un dels quals havia estat afiliat al Partit Regionalista), 3 jornalers (un d'ells havia estat afiliat a una societat obrera indeterminada) 2 fusters (un d'ells havia estat al Partit Republicà de Centre), 2 ferrers (un dels quals va ser membre d'Acció Republicana), un conductor (abans a la UGT), un comerciant (abans del Partit Republicà de Centre), un cuiner (abans membre d'una societat agrària indeterminada), un advocat i es desconeix en 7 casos.

Les seves edats oscil·laven entre els 18 i els 70 anys i la mitjana era de quasi 34. Les seves categories eren: 28 militants de 2a i 15 adherits. L'advocat Antoni Lliteras Ferrer pagava la quota més elevada, no només dels afiliats aquell mes sinó de tots el falangistes de Sant Llorenç, que era de 10 pessetes mensuals (només es repetiria en un altre falangista que es va donar d'alta el setembre posterior). Les quotes més baixes eren de 0'25 pessetes i la mitjana de les pagades aquell mes era d'1'47 pessetes.

El mes següent els afiliats varen ser 22 militants de 2a amb les següents professions: 16 llauradors (un d'ells, de 20 anys, procedent de les JAP), un picapedrer, un botiguer (tenia 40 anys i havia estat afiliat al Partit Regionalista), un conductor, un metge i un farmacèutic. La mitjana de les seves edats era de 33 anys (el més jove en tenia 18 i el més vell 51) El metge i el farmacèutic (de 51 i 35 anys respectivament) pagaven 5 pessetes de quota i la resta una (la mitjana era de d'1'36 pessetes).

L'abril d'aquell any només hi hagué 3 noves incorporacions: les de 2 llauradors i un mecànic de 20, 34 i 39 anys respectivament que pagaven 1 pesseta de quota i eren

militants de 2a. Tots tres es van afiliar abans del dia 19, és a dir, abans del dia en què es va decretar l'unificació.

En resum, les professions del 117 afiliats a la Falange de Sant Llorenç entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937 (just abans del decret d'Unificació) eren; 76 llauradors, 5 jornalers, 4 picapedrers, 4 fusters, 3 conductors, 2 pastors, 2 ferrers, 2 botiguers, un sabater, un comerciant, un taverner, un cuiner, un cambrer, un mecànic, un guàrdia municipal, el secretari de l'ajuntament, un advocat, un metge, un farmacèutic, un estudiant i es desconeix en 7 casos. La mitjana de les seves edats era de 30 anys (la més alta era de 70 anys i la més baixa de 18) Pel que fa a les quotes que pagaven, la més elevada era de 10 pessetes i les més baixes d'1 real (la mitjana era d'1'25 pessetes).

Les categories d'aquests 117 falangistes eren de militants de 2a en 96 casos, de militants de 1a en 6 casos i en 15 era d'adherits. La relació de les professions dels militants de 1a era : 3 llauradors, un jornalero, un cambrer i un fuster d'edats compreses entre els 17 i els 30 anys amb una mitjana de 21 (9 anys inferior a la mitjana del conjunt de falangistes afiliats en aquest període) i tots pagaven 1 pesseta mensual (25 cèntims inferiors a la mitjana d'aquell conjunt d'afiliats). Es desconeixen le professions i edats de 7 dels 15 adherits i les que es coneixen eren les de 4 llauradors, un ferrer, un comerciant, un cuiner i un advocat d'edats compreses entre els 41 i els 70 anys (la mitjana era de 53, molt superior a la de la resta). Les quotes mínimes que tenien assignades eren de 0'5 pessetes (en dos casos), la màxima era de 10 i la mitjana de 2'63 (superior en 1'38 a la del conjunt d'afiliats aquells mesos).

4 d'aquests falangistes havien estat membres durant la República del Partit Republicà de Centre, 2 de les JAP, 2 del Partit Regionalista, 2 d'Acció Republicana, un de la UGT, un d'una una societat obrera indeterminada i un d'una societat agrària també indeterminada.

- INCORPORACIONS ENTRE EL DECRET D'UNIFICACIÓ I L'OCTUBRE DE 1937.

A Sant Llorenç, el Decret d'Unificació del 19 d'abril de 1937 no va tenir un efecte immediat que fes incrementar considerablement el nombre d'afiliacions. De fet, fins el mes de juliol no hi hauria cap nova afiliació i no seria fins els tres mesos restants en els que les files falangistes del poble augmentarien amb 135 afiliats (més de la meitat donats d'alta el mes de setembre) als que s'han de sumar els només 5 afiliats del mes de juliol.

Així, els afiliats el juliol de 1937 varen ser 2 llauradors, 2 botiguers i un jornalier. Els més joves tenien 19 anys i el major en tenia 40 (la mitjana era de 29'6 anys). Els llauradors, de 19 anys tots dos, eren militants de 1a i els demás ho eren de 2a. Pagaven quotes d'1 pesseta.

El mes següent el nombre d'incorporacions al partit va ser considerablement major. En concret van ser 31 amb aquesta distribució per professions: 27 llauradors (dos d'ells havien estat afiliats a la UGT i un al Partit Regionalista), 2 picapedrers (un dels

quals havia estat membre del Partit Liberal Demòcrata), un pescador i un comerciant. La mitjana de les edats era de 34 anys (la més baixa era de 18 i la superior de 44 anys). Tots eren militants de 2a a no ser el comerciant de 37 anys Miquel Serra que era adherit i pagava la quota més elevada dels afiliats aquell agost, 2'5 pessetes. Els militants pagaven en 16 ocasions, 1 pesseta i en les altres 14 només 2 reals. La quota mitjana era de 0'82 pessetes.

El setembre va ser, amb 78, el mes en què hi va haver més altes a la alshores *F.E.T. y de las J.O.N.S.* de Sant Llorenç des del març de 1936 fins a loctubre de 1937 (interval temporal del que se'n tenen les dades sobre les afiliacions al partit). Varen ser les de 70 llauradors (dels quals quatre havia estat membres del Partit Regionalista, un d'Acció Popular Agrària i un de la UGT), 2 barbers, un taverner i un propietari d'un cafè, un picapedrer, un forner, un agent (segurament de transports) i un mestre d'escola (que havia estat afiliat a Acció Republicana).

La mitjana de les seves edats era de quasi 38 anys (els més joves, com era habitual, tenien 18 anys i els més vells en tenien 50). La quota mitjana que pagaven era de 0'96 pessetes, les inferiors eren de 25 cèntims i la més alta eren les 10 pessetes que pagava el mestre d'escola de 32 anys Guillem Galmés. Tots aquests falangistes eren militants de 2a excepte Joan Morey, llaurador de 41 anys que pagava 1 pesseta de quota.

L'octubre (darrer mes del que se'n tenen dades) els afiliats varen ser 26: 21 llauradors (dels quals dos havien estat membres de la UGT, un havia estat conservador i un del Partit Regionalista), un picapedrer, un ferrer, un fuster, un sabater i un botiguer (que havia estat afiliat a Acció Popular). El més vell tenia 46 anys, el més jove 18 i l'edat

mitjana era de 34 anys. Només dos d'ells eren adherits: Joan Pomar (sabater del que se'n desconeix l'edat) i Pere Pascual (llaurador de 45 anys) que pagaven les quotes més altes des afiliats aquell mes, 2 i 4 pessetes respectivament. La resta, que eren militants de 2a, pagaven quotes d'1 pesseta en 15 ocasions i de 2 reals en les altres 9.

En resum, els 140 falangistes de Sant Llorenç incorporats al partit entre el juliol i l'octubre de 1937 eren: 120 llauradors, 4 picapedrers, 3 botiguers, 2 barbers, un jornalier, un pescador, un fuster, un ferrer, un sabater, un forner, un taverner i el propietari d'un cafè, un comerciant, un agent (segurament de transports) i un mestre d'escola. La seva edat mitjana era de 36 anys (els més joves en tenien 18 i el més vell 50). La quota mensual mitjana era de 0'94 pessetes (les més baixes eren de 25 cèntims i la més elevada de 10 pessetes).

Només dos d'ells eren militants de 1a línia (llauradors de 19 anys amb quotes d'1 pesseta), quatre eren adherits i la resta militants de 2a. Els adherits eren dos llauradors de 41 i 45 anys, un comerciant de 37 i un sabater d'edat desconeguda. Així, la mitjana era de 41 anys; per altra banda, la de les quotes pagades era de 2'37 pessetes (superiors, per tant, en 5 anys i en 1'43 pessetes a les mitjanes del conjunt d'afiliats al partit en aquells quatre mesos).

Pel que fa als seus antecedents polítics, 8 d'ells havien militat a la UGT, 6 al Partit Regionalista, 2 a Acció Popular Agrària, un al Partit Liberal Demòcrata, un a Acció Republicana i un havia estat conservador (possiblement havia militat al Partit Republicà Conservador).

- CONJUNT D'AFILIATS.

En conjunt, la relació de professions dels 298 falangistes de Sant Llorenç afiliats entre el març de 1936 i l'octubre de 1937 va ser: 222 llauradors, 12 jornalers, 8 picapedrers, 6 fusters, 5 ferrers, 5 conductors, 5 botiguers, 3 pastors, 2 sabaters, 2 comerciants, 2 taverners, 2 barbers, 2 mestres d'escola un agricultor, un pescador, un cambrer, un mecànic, un cuiner, el propietari d'un cafè, un perruquer, un forner, un agent (segurament de transports), un guàrdia municipal, el secretari de l'ajuntament, un advocat, un farmacèutic, un metge, un estudiant i es desconeix en 7 casos. Les seves edats estaven compreses entre els 17 anys i els 70 i la mitjana era de quasi 31'80 anys (no es coneixen les d'onze d'ells). Les quotes oscil·laven entre els 25 cèntims i les 10 pessetes pagades per dos falangistes i la mitjana era d'106 pessetes (no es coneixen les pagades per vuit afiliats).

Les seves categories eren: militants de 1a en 9 casos, militants de 2a en 270 casos i adherits en 19. Aquests, darrers tenien una edat mitjana de 49'6 anys (més de 10 anys superior a la del conjunt), pagaven 2'57 pessetes de quota mitjana (1'57 pessetes més alta que la de tots els falangistes) i la relació de les seves professions era: 6 llauradors, 2 comerciants, un sabater, un ferrer, un cuiner i un advocat. Els militants de 1a eren: 6 llauradors, un jornalero, un fuster i un cambrer; la seva edat mitjana era de 21 anys (18 anys inferior a la del conjunt d'afiliats) i tots pagaven 1 pesseta de quota.

En quant als seus antecedents polítics, 9 d'aquests falangistes havien militat a Acció Popular (7 a les JAP), 8 al Partit Regionalista, 7 a la UGT, 6 al Partit Republicà de

Centre (al menys un ja ho havia fet quan el partit s'anomenava encara Partit Liberal Demòcrata), 3 a Acció Republicana i un havia estat conservador.

- LA FALANGE DE BINISSALEM.

- LA VIEJA GUARDIA.

El primer binissalemer del qual es té constància documental de la seva afiliació a la Falange va ser Miquel Mir Marcó. S'hi va donar d'alta el 10 de febrer de 1934, és a dir, el mes posterior a la implantació d'aquesta força política a les Balears i uns tres mesos després de la seva fundació a Madrid duita a terme per José Antonio Primo de Rivera el 29 d'octubre de 1933. Aquest primer falangista de Binissalem havia nascut el 19 de maig de 1915 i tenia, per tant, 18 anys quan es va afiliar al partit. Era estudiant i més endavant seria perit mercantil. Els seus pares eren propietaris. Pagava una quota de 2 pessetes mensuals (superior a la mitjana de les quotes pagades per els diversos falangistes). Fou un dels falangistes que van ser empresonats.

Segons Alfonso de Zayas, que no comptabilitzà l'anterior, els membres de la *Vieja Guardia* de Binissalem eren els següents (ordenats aquí en l'ordre cronològic en el que es van donar d'alta al partit):

- Joan Morey Martí. Es va donar d'alta el 17 d'agost de 1934 quan tenia 27 anys (havia nascut el 28 d'agost de 1906). Era sabater i també pagava una quota mensual de 2 pessetes (superior a la mitjana).

- Joan Martí Coll (*des Celler*). Havia nascut el 18 de juliol de 1910. Era comerciant i tenia un negoci d'empotat de conserves. Es va donar d'alta a la Falange el 15 de maig de 1936 als 25 anys. Anteriorment havia estat membre del Partit Republicà de Centre. Pagava una quota de 2 pessetes mensuals i era un dels pocs falangistes binissalemers que tenien automòbil.

- Rafel Jaume Mas (*de Sa Cabana*). Havia nascut el 4 de desembre de 1909. Era pagès i fill del propietari de la possessió coneguda com Sa Cabana. Tenia carnet de conduir. Es va donar d'alta a la Falange l'1 de juny de 1936 als 26 anys. Pagava una quota d'1 pesseta (inferior a la mitjana).

- Francesc Bestard Sureda (*de can Tibó*). Era picador de pedra. Es va donar d'alta el 2 de juny de 1936 als 28 anys. Pagava una quota de 2 pessetes.

- Miquel Pol Ramon (*Biscaí*). Nascut el 19 de desembre de 1889. Era sabater. Es va afiliar a la Falange el 2 de juny de 1936 als 46 anys. Pagava una quota d'1'5 pessetes. Va morir el 12 de novembre de 1944.

- Bartomeu Vallès Llabrés (*de ca s'Esquerrà*). També es va afiliar el 2 de juny de 1936 als 18 anys. Al fer-ho era estudiant i també va ser auxiliar de telègrafs al poble. Pagava una quota de 2 pessetes. Es va incorporar a l'exèrcit a una unitat d'enginyers.

- Llorenç Arrom Rosselló (*Malondra*). Nascut el 16 d'agost de 1818. Es va donar d'alta el 10 de juny de 1936 als 17 anys. Era pagès. Pagava una quota d'1 pesseta. Va estar al front dins una unitat d'infanteria.

- Bernadí Beltran Morro. Nascut el 25 de gener de 1916. Es va afiliar a la Falange el 15 de juny de 1936 als 20 anys. Era agricultor. Pagava una quota d'1 pesseta.

- Jaume Pons Comas (*des Serral*). Va néixer el 26 de juliol de 1916 i també es va donar d'alta el 15 de juny de 1936 als 19 anys. Era pagès i també pagava una quota mensual d'1 pesseta.

- Andreu Bestard Sureda (*de can Tibó*). Nascut el 17 de desembre de 1913. Es va afiliar al partit el 24 de juny de 1936 als 22 anys. Era també pagès i pagava una quota d'1 pesseta (la meitat que el seu germà Francesc, ja citat).

- Josep Villalonga Pol (*de can Cotorra*). Es va afiliar el 24 de juny als 28 anys. Era agricultor i pagava una quota d'1 pesseta.

- Jaume Martí Lladó (*de can Jean*). Es va donar d'alta el 30 de juny de 1936 als 19 anys. En aquell moment era estudiant. Era fill d'una família benestant i pagava 2 pessetes de quota mensual. Va ser alferes provisional d'infanteria i va estar al front. Posteriorment ha estat mestre d'escola.

- Joaquim Ramonell Vidal. Es va afiliar el 22 de juliol de 1936 (als 39 anys) per la qual cosa no formaria estrictament part de la *Vieja Guardia* ja que es va incorporar a la Falange tres dies després del cop militar contra la República però al llibre citat d'Alfonso de Zayas li van incloure. Era agricultor i pagava una quota d'1 pesseta.

- Gabriel Arrom Fiol. No hi ha informació sobre les dades d'aquest falangista potser per el fet de que la seva mort fou anterior al moment en que la Falange de Binissalem va començar a generar la seva documentació interna durant un enfrontament contra un guàrdia municipal els dies de l'Alçament al propi poble.

Hi havia, además d'aquests catorze falangistes (els noms dels quals foren recollits per Alfonso de Zayas) i del citat anteriorment, altres falangistes que també haurien de ser considerats membres de la *Vieja Guardia* perquè es van donar d'alta al partit en el mateix interval de temps que els citats per el marquès però aquest no va recollir els seus noms. Aquests altres homes que es van incorporar a les files falangistes abans de que esclatàs la guerra civil són els següents (per ordre d'incorporació):

- Bartomeu Pol Salom. Nascut el 31 d'octubre de 1913. Es va donar d'alta a la Falange el 30 de maig de 1936 als 22 anys d'edat. Era llaurador i pagava 1 pesseta de quota mensual. El 19 de desembre de 1944 va ser donat per desaparegut en el terme municipal de Lloseta.

- Guillem Martí Villalonga. Es va incorporar al partit el 2 de juny de 1936 als 18 anys d'edat. Es dedicava a la manufactura de conserves i fagava una quota d'1 pesseta. Es va incorporar a l'exèrcit a artilleria.

- Ramon Mateu Villalonga (*Bouet*). Va néixer el 15 d'agost de 1909 i es va donar d'alta el 2 de juny de 1936 als 26 anys. Era transportista. Pagava 1 pesseta de quota i era qualificat per la Falange com a "*pobre*" (tal com apareix a la seva fitxa personal). Va desaparèixer a Lloseta el 19 de desembre de 1944 juntament amb el ja anomenat Bartomeu Pol Salom. Les circumstàncies d'aquestes desaparicions no estan clares i possiblement no es trobassin els cossos per estar dins qualche avenc, en cas contrari s'hagués especificat que havien mort.

- Andreu Llabrés Moyà (*Meneguí*). Nascut el 6 de gener de 1910 es va afiliar el 20 de juny de 1936 als 26 anys. Era camperol i pagava una quota d'1 pesseta. Va estar al front. Es va donar de baixa de la Falange (juntament amb altres) el 10 d'octubre de 1943

(sembla que des de la Falange no es va considerar la baixa com a definitiva fins el 20 de desembre de 1944).

- Guillem Martí Coll (*des Celler*). És germà del ja anomenat Joan Martí. Va néixer el 23 d'agost de 1906 i es va incorporar a la Falange el 30 de juny de 1936 als 29 anys d'edat. Pagava una quota d'1 pesseta. Era mestre d'escola i posteriorment també ha estat cronista de diversos diaris.

Les raons per les quals no apareixen aquests falangistes al llistat del marquès de Zayas pot ser tenguin quelcom a veure amb el fet de que dos d'ells desapareguessin i un es donàs de baixa però són una incògnita per els altres casos.

Además de Joaquim Ramonell, altres cinc binissalemers van ingressar al partit el mateix mes de juliol, foren:

- Antoni Nicolau Cerdó. Era comerciant i tenia 31 anys quan el dia 19 es va incorporar al partit a Binissalem, on residia accidentalment. Pagaria 3 pessetes de quota i tenia carnet de conduir però no automòbil.

- Andreu Aloy Pol. Pagès que tenia 22 anys quan l'endemà de l'anterior va donar-se d'alta. Tendria assignada una quota de 0'5 pessetes. Va estar al front com a infant i es donaria de baixa del partit el 17 d'abril de 1940.

- Miquel Martorell Pons. Nascut el 19 de juny de 1898, tenia 38 anys quan va ingressar al partit, el dia 23. Era pagès i pagaria 1'5 pessetes mensuals.

- Josep Lluís Ferrer Ramonell (*Pep Perico*). Va néixer el 20 de juny de 1908, tenia, per tant, 28 anys quan va donar-se d'alta com a falangista el dia 25. Era enginyer i pagaria una quota de 10 pessetes mensuals. Seria delegat local de justícia i dret.

- Antoni Florit Reus (*Jean*). Era jornaler i es va afiliar el dia 28, tenia 53 anys. Pagaria 0'5 pessetes mensuals i deixaria el partit el 17 d'abril de 1940.

Així, en conjunt, aquests 24 falangistes dels que es coneixen les dades eren 11 pagesos, 3 estudiants (un seria perit mercantil, un va fer d'auxiliar de Telègrafs i un va ser alferes provisional), 2 sabaters, 2 comerciants, un jornaler, un picador de pedra, un fabricant de conserves, un conductor, un enginyer i un mestre d'escola. Les seves edats anaven dels 18 als 53 anys i la mitjana era de 26'91. Tenien assignades quotes d'entre 0'5 i 10 pessetes i la mitjana era d'1'70. Tots ells es van incorporar al partit com a militants.

En quant a la Comunió Tradicionalista s'ha de dir que l'únic binissalemer que s'hi va incorporar abans de l'inici de la guerra fou Llorenç Amengual Riera (*Saliveta*) que era matalasser i s'hi va donar d'alta el 15 de juny de 1936. Pagava una quota d'1 pesseta.

- INCORPORACIONS ENTRE L'AGOST DE 1936 I L'ABRIL DE 1937.

El mes posterior a l'Alçament els nous falangistes binissalemers varen ser 22: 7 pagesos (un dels quals seria carrabiner), 4 sabaters, 2 extractors de pedra, 2 fusters (un seria segent d'intendència), 2 estudiants (un hauria de formar part de les OJ), un representant, un conductor, un escriptor, un farmacèutic i un oficial de Correus d'edats compreses entre els 16 i els 53 anys i amb una edat mitjana de 26'19 anys (es desconeix

la d'un d'ells). Tenien assignades quotes d'entre 0'5 i 5 pessetes, la mitjana era d'1'34.

Tots serien militants.

El setembre de 1936 les altes que es van produir a la JONS de Binissalem varen ser 12, foren les de 3 pagesos, 2 sabaters, un dependent, un cambrer, un propietari, un ferroviari, un escolà, un alferes i un estudiant. Les seves edats anaven dels 15 als 70 anys quan van estrar dins les files falangistes i la mitjana era de 32'33, la de les quotes que pagaven era d'1'25 (les mínimes eren de 0'5 i la màxima de 3, es desconeixen les de tres d'ells). 2 d'ells serien adherits i la resta militants.

El mes posterior les altes foren 19 militants. La relació de les seves professions era: 4 pagesos, 4 sabaters, 2 picapedrers, 2 fusters, un extractor de pedra, un metge i vaterinari, un farmacèutic, un empleat municipal, el secretari municipal, un guàrdia municipal i un alferes provisional amb una edat mitjana de 31'63 anys (els més joves en tenien 16 i el més vell 68). La mitjana de les seves quotes era de 2'16 pessetes, oscil·laven entre 0'5 i 5 (es desconeixen les de quatre d'ells).

El novembre els nous afiliats varen ser 12. Eren 3 empleats, 2 escrivents, 2 comerciants, un pagès, un sabater, un fabricant sense especificar, un encarregat i un estudiant d'esdats compreses entre els 17 i els 57 anys i amb una mitjana de 32'66. La seva quota mitjana era de 3 pessetes, anaven d'1 a 5. Tots eren militants excepte 2 que van ser adherits. Un d'ells havia estat afiliat a la CEDA, un a Unió Republicana i un a un partit d'esquerres no determinat.

El desembre de 1936 va ser al mes d'aquell any amb més afiliacions, amb 27. Eren 7 sabaters, 7 propietaris, 6 pagesos, 2 dependents, un extractor de pedra, un picapedrer, un fabricant de pastes, un barber i un mercader. Les seves edats oscil·laven quan es van afilar entre 18 i 53 anys i la mitjana era de 35'53 (es desconeix la d'un d'ells). Només un d'ells seria adherit i pagarien una quota mitjana d'1'92 pessetes (la mínima era de 0'2 i les màximes de 5). 2 d'ells havien estat membres de la CEDA, un ho havia estat del Partit Regionalista i un d'un partit d'esquerres no determinat.

El gener de 1937 les altes només foren 7, les de 3 sabaters, un pagès, un fuster, un mecànic i un propietari d'edats compreses entre els 26 i els 54 anys i una mitjana de 46. Pagaven quotes d'entre 1 i 5 pessetes i una mitjana d'1'91 (no es coneix la pagada per un d'ells). Tots serien militants i un d'ells havia estat membre d'un partit d'esquerres no determinat. .

El febrer els nous falangistes de Binissalem foren 29 militants. La relació de les seves edats era: 7 sabaters, 5 pagesos, 2 fusters, 2 comerciants, 2 representants, 2 conductors, 2 propietaris, un modelista de calçat, un patronista, un empleat, un mercader, un mestre d'escola, un serè i un estudiant. La seva edat mitjana era de 39'93 anys, el més jove en tenia 16 i el més vell 61. La quota mitjana que tendrien assignada era d'1'89 pessetes, les mínimes foren de 0'5 i les màximes de 5 (es desconeix la pagada per un d'ells). Un d'ells havia estat membre d'un partit de dretes no determinat, un del Partit Liberal Demòcrata, un del Partit Regionalista i un del PSOE.

El març només es van produir 4 noves incorporacions al partit, foren les d'un pagès, un sabater, un forner i un botiguer d'edats compreses entre 27 i 37 anys en dona-se d'alta (la mitjana era de 32'25) i quotes d'entre 0'5 i 2'5 pessetes (la mitjana era d'1'25). Eren militants i un d'ells havia estat afiliat al Partit Liberal Demòcrata i un altre a Unió Republicana.

El mes posterior només es produiren 2 noves altes, en concret el dia en què es va decretar l'unificació. Es tractava d'un encarregat de 45 anys que seria adherit i pagaria 2 pessetes de quota i un extractor de pedra de 36 que seria militant i pagaria 1 pesseta mensual. El primer havia estat membre del Partit Regionalista.

Així, en conjunt, els afiliats a la Falange de Binissalem entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937 varen ser 134, en concret: 29 sabaters, 28 pagesos, 11 propietaris, 7 fusters, 5 extractors de pedra, 5 estudiants, 4 empleats, 4 comerciants, 3 picapedrers, 3 representants, 3 conductors, 3 dependents, 3 escriptors, 2 encarregats, 2 mercaders, 2 farmacèutics, 2 alferes (almenys un ho era provisional), un fabricant sense especificar, un fabricant de pastes alimentícies, un patronista, un modelista, un forner, un barber, un mecànic, un botiguer, un cambrer, un metge i veterinari, un mestre d'escola, un ferroviari, un escolà, un serè, un oficial de Correus, un empleat municipal, el secretari de l'ajuntament i un guàrdia municipal. La seva edat mitjana quan van entrar a formar part al partit era de 34'43 anys (no es coneix l'edat de dos d'ells i, de la resta, el més jove

tenia 15 anys i el més vell 70). Pagaven quotes d'entre 0'2 i 5 pessetes, la mitjana era d'1'89 (no es coneixen les de deu d'ells). Només 6 d'ells serien adherits. 3 d'ells havien format part de la CEDA, 3 del Partit Regionalista, 3 de partits d'esquerres no determinats, 2 del Partit Liberal Demòcrata, 2 d'Unió Republicana, un d'un partit de dretes no determinat i un del PSOE.

- INCORPORACIONS ENTRE EL JULIOL DE 1937 I LA FI DE LA GUERRA.

Després de l'abril de 1937 no es coneixen més altes datades fins el juliol, foren les de 2 adherits, un pagès i un ferroviari de 49 i 65 anys que tendrien assignada 1 pesseta de quota mensual.

El mes posterior només es va produir l'alta d'un comerciant de 40 anys que seria adherit i pagaria 1 pesseta.

El setembre va ser, amb 38, el mes amb més afiliacions. Foren les de 8 pagesos, 8 sabaters, 3 conductors, 2 jornalers, 2 extractors de pedra, 2 fusters, 2 barbers (un també feia de sabater), 2 comerciants, 2 propietaris, un picapedrer, un gerrer, un fabricant de calçat i de conserves, un empleat, un representant, un metge i un estudiant. La seva mitjana d'edat era de 38'65 anys, el més jove en tenia 17 i el més vell 55. Pagaven quotes que oscil·laven entre 0'5 i 10 pessetes, la mitjana era d'1'56. Tots serien adherits excepte

3 (no es pot assegurar completament que no ho fossin) i un d'ells havia estat membre de la Comunió Tradicionalista i un d'un partit de dretes no determinat.

El mes d'octubre no hi va haver cap nova incorporació i el novembre només es va dur a efecte la d'un estudiant de 21 anys que pagaria 1'5 pessetes de quota i seria adherit.

No es produïren més altes que estiguin datades fins el mes d'agost de 1938, foren les d'un sabater i un escriptent de 38 i 25 anys que pagarien 0'5 i 1 pessetes respectivament i també serien adherits.

El setembre les altes també varen ser 2: les d'un jornalier de 47 anys que pagaria 0'5 pessetes mensuals i un sergent d'enginyers de 19 anys que tendria assignades 2 pessetes mensuals. Tots dos serien també adherits.

El novembre només va ingressar al partit un empleat de 29 anys que pagaria 1 pesseta i seria militant.

El desembre de 1938, darrer mes del que es coneixen afiliacions abans de la fi de la guerra, varen entrar al partit un pagès de 29 anys que seria adherit i pagaria 0'5 pessetes mensuals i un sabater de 30 anys que seria militant i pagaria 1 pesseta.

Ademés, en data indeterminada es va dur a efecte la unificació amb la Comunió Tradicionalista. Així van ingressar a la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* de Binissalem 24 nous

membres (ja s'ha vist la incorporació directament al partit d'un carlista el setembre de 1937), eren 7 sabaters, 4 pagesos, 2 mecànics, un miner, un picapedrer, un fuster, un matalasser, un dibuixant, un barber, un comerciant, un representant, un conductor, un ferroviari i un saig. Les seves edats anaven dels 20 als 40 anys i la mitjana era de 33'12; la de les quotes que tenien assignades seria d'1'13 pessetes (les mínimes eren de 0'5 pessetes i la màxima de 3). Tots serien militants excepte 2 adherits.

Així, els 73 falangistes binissalemers afiliats entre el juliol de 1937 i el desembre de 1938 eren 17 sabaters, 14 pagesos, 4 comerciants, 4 conductors, 3 jornalers, 3 fusters, 3 barbers (un també era sabater), 2 extractors de pedra, 2 picapedrers, 2 mecànics, 2 empleats, 2 representants, 2 propietaris, 2 ferroviaris, 2 estudiants, un miner, un gerrer, un fabricant de calçat i de conserves, un matalaser, un dibuixant, un escrivent, un metge, un saig i un sergent d'enginyers. La mitjana de les seves edats era de 35'94 anys, el més jove en tenia 17 i el més vell 65. Les quotes que pagaven anaven de 0'5 a 10 pessetes i la mitjana era d'1'34 (es desconeixen les pagades per dos d'ells). 44 d'ells serien adherits i la resta militants. Un d'ells havia estat membre d'un partit de dretes no determinat i sembla que un altre havia estat membre de la Comunió Tradicionalista i va entrar a la Falange al marge de la unificació.

- CONJUNT D'AFILIATS.

En conjunt, els 231 falangistes afiliats a la JONS de Binissalem abans de la fi de la guerra eren 53 pagesos, 48 sabaters, 13 propietaris, 10 fusters, 10 comerciants, 10 estudiants, 8 conductors, 7 extractors de pedra, 6 empleats, 5 picapedrers, 5 representants, 4 jornalers, 4 barbers (un també era sabater), 4 escriptors, 3 mecànics, 3 dependents, 3 ferroviaris, 2 encarregats, 2 mercaders, 2 metges, 2 farmacèutics, 2 mestres d'escola, 2 alferes (un ho era provisional), un miner, un picador de pedra, un gerrer, un fabricant sense especificar, un fabricant de pastes alimentícies, un fabricant de conserves, un fabricant de calçat i conserves, un patronista, un modelista, un matalasser, un dibuixant, un forner, un botiguer, un cambrer, un enginyer, un oficial de Correus, un empleat de l'ajuntament, el secretari municipal, un guàrdia municipal, un serè, un saig, un escolà i un segent d'enginyers. La mitjana de les seves edats quan van donar-se d'alta era de 34'12 anys, el més jove en tenia 15 i el més vell 70 (no es coneixen les de dos d'ells). Les seves quotes oscil·laven entre 0'2 i 10 pessetes i la mitjana era d'1'69 (no es coneixen les pagades per dotze d'ells).

Pel que fa a la seva categoria dins del partit, 50 eren adherits, afiliats a partir del setembre de 1936. La relació de les seves professions era la següent: 12 pagesos, 10 sabaters, 3 comerciants, 3 propietaris, 2 jornalers, 2 extractors de pedra, 2 fusters, 2 empleats, 2 barbers (un també era sabater), 2 conductors, un picapedrer, un gerrer, un fabricant de calçat i de conserves, un encarregat, un representant, un escriptor, un ferroviari, un metge, un segent d'enginyers i un estudiant. La seva edat mitjana era de 39'32 anys i oscil·laven entre els 17 i els 70 anys. Tenien assignades quotes d'entre 0'5 i 10 pessetes i la mitjana era d'1'54.

Per altra banda, 3 d'ells havien format part de la CEDA, 3 del Partit Regionalista, 3 de partits d'esquerres no determinats, 2 del Partit Liberal Demòcrata, 2 d'Unió Republicana, 2 de partits de dretes no determinats i un del PSOE.

Altres 14 falangistes binissalemers van incorporar-se al partit en dates no determinades però properes en el temps, si no coincidents, amb les dels afiliats anteriors perquè alguns d'ells ja es donarien de baixa el 1940. Es tractava de 5 pagesos, 2 sabaters, un jornalero, un extractor de pedra, un picador de pedra, un auxiliar industrial, un mecànic, un mercader i un mestre d'escola. Les edats que apareixen a les seves fitxes personals anaven de 18 a 73 anys (es desconeixen les de dos d'ells i no es pot afirmar a quin moment fan referència i si aquest és el mateix per tots ells), la mitjana resultant era de 28'66. Pagaven quotes d'entre 0'5 i 2 pessetes i la mitjana era d'1'05. Almenys 4 eren adherits.

- INCORPORACIONS DESPRÉS DE LA FI DE LA GUERRA.

Després de la fi de la guerra i fins al maig de 1942 estan datades 8 noves afiliacions. La primera, la d'un pagès de 41 anys que seria adherit i pagaria 1 pesseta mensual, es va produir el 15 de maig de 1939.

No hi hauria cap altra afiliació coneguda fins l'1 de gener de 1940, va ser la d'un comandant d'infanteria com a militant (no se'n coneixen més dades). Ja no hi hagué més altes fins el darrer mes d'aquell any, el dia 10, es tractava de l'ingrés d'un sabater i un

fuster de 20 anys que procedien de les OJ i tendrien assignades quotes d'1 pesseta mensual i serien militants..

El 23 maig de 1941 va entrar a formar part del partit un pagès de 27 anys que pagaria 1 pesseta mensual i seria militant. El mes posterior, el dia 24, va donar-se d'alta un sabater de també 27 anys que també pagaria 1 pesseta i seria militant, havia estat membre del PSOE. El 3 de juliol es va afiliar un miner que seria adherit i també pagaria 1 pesseta mensual.

Finalment, el 5 de maig de 1942 es va produir la darrera alta de la que es té constància, va ser la d'un conductor com a militant (no se'n coneix res més).

Així, aquests falangistes eren 2 pagesos, 2 sabaters, un miner, un fuster, un conductor i un comandant d'infanteria. Les seves edats anaven dels 20 als 41 anys, la mitjana era de 27 (no es coneix la de tres d'ells). Pagaven quotes d'1 pesseta (no es coneixen les assignades a dos d'ells). Excepte dos d'ells, eren militants, i dos d'ells procedien de les Organitzacions Juvenils. Un d'ells havia format part del PSOE.

- LA FALANGE DE CALVIÀ.

- LA VIEJA GUARDIA.

El 12 de maig de 1936 es va dur a terme la primera reunió de cara a la creació de la Falange local de Calvià. Segons Alfonso de Zayas, que aleshores estava empresonat en el castell de Sant Carles, van assistir-hi els calvianers Joan Alemany Ensenyat, Guillem Mascaró Marroig, Antoni Quetglas Vicens, Miquel Quetglas Vicens, Mateu Quetglas Vicens, Sebastià Quetglas Vicens, Antoni Serra Rosselló, Sebastià Sastre Estades, Miquel Bonet Vicens i Jaume Vidal Oliver⁴²⁷. A més a més, explica que es van enquadrar dins el partit Miquel Gayà Mayol, Francesc Esteva Amengual, Josep Reus Rotger, Joan Ballester Dalmedo, Francesc Quetglas Vicens, Jaume Bestard Tous, Miquel Sastre Estades, Pere Carbonell Fiol, Joan Bestard Alemany, Joan Planas Juaneda, Honorat Cabrer Carbonell, Jaume Juan Ramis, Rafel Mir Calafell, José Heredia Romero i Damià Cabrer Amengual⁴²⁸.

---

⁴²⁷ De ZAYAS, Alfonso, Op. cit., p. 144.

⁴²⁸ *Ibidem*, p.145.

Dels calvianers que van assistir a la primera reunió s'ha pogut constatar la seva afiliació al partit de tots excepte en el cas de Mateu Quetglas Vicens i pel que fa als altres 15 que també s'hi van enquadrat no s'han pogut constatar els casos de Joan Ballester, Joan Planas i Josep Reus. No tots, però, ho van fer abans de l'Alçament, com es veurà.

El primer calvianer que va ser admès com a falangista de forma oficial no va ser anomenat però per Zayas. Va ser Magí Cabrer Pujol, jornaler de 38 que seria militant de 2a línia i pagaria 1 pesseta mensual, afiliat el 15 de maig de 1936.

Els falangistes anomenats pel que fora cap provincial que van incorporar-se al partit abans de l'Alçament van ser 16, tots ells admesos el 15 de juny. Eren els següents⁴²⁹:

- Joan Alemany Ensenyat. Era industrial, tenia 52 anys, va ser militant de 2a línia i tenia assignada una quota de 2 pessetes mensuals. Havia estat el president de la Unió Patriòtica del municipi.

- Antoni Quetglas Vicens. Era dependent, tenia 30 anys, també va ser militant de 2a línia, pagava 1 pesseta i procedia de les JAP.

- Sebastià Quetglas Vicens. Era ferrer, tenia 33 anys i també va ser militant de 2a i va pagar una pesseta mensual.

- Joan Bestard Alemany. Era jornaler, tenia 52 anys, va ser militant de 1a línia i pagaria 1 pesseta.

---

⁴²⁹ Segons l'ordre del número de registre de les corresponents sol·licituds d'afiliació.

- Antoni Serra Rosselló. Era conductor, tenia 33 anys, va ser militant de la 1a línia i pagava 1 pesseta.

- Jaume Vidal Oliver. Era jornaler, tenia 42 anys, va ser militant de 2a línia i va tenir assignada una quota mensual de també 1 pesseta.

- Miquel Sastre Estades. També era jornaler, tenia 34 anys, va ser militant de 2a línia i pagava 1 pesseta al mes.

- Guillem Mascaró Marroig. Era llaurador i carnisser, tenia 36 anys, va ser militant de 2a i pagava 2 pessetes.

- Damià Cabrer Amengual. Era llaurador, tenia 18 anys, va ser militant de 1a línia i pagava una pesseta de quota.

- Francesc Quetglas Vicens. Era dependent, tenia 21 anys, i també va ser militant de 1a i pagaria una pesseta mensual.

- Jaume Bestard Tous. Era agricultor, tenia 22 anys, va ser militant de 2a línia i pagaria una pesseta.

- Miquel Gayà Mayol. Era llaurador, tenia 20 anys, era militant de 1a línia i pagava 1 pesseta.

- Rafel Mir Carbonell⁴³⁰. Era jornaler, tenia 32 anys i també era militant de 1a línia i pagava 1 pesseta.

- Miquel Bonet Vicens. També era jornaler, tenia 28 anys, era militant de 1a i pagava una pesseta.

---

⁴³⁰ Segons Alfonso de Zayas el seu segon llinatge era Calafell (De ZAYAS, A., Op. cit., p. 145) però segons la seva sol·licitud d'afiliació el seu segon llinatge era Carbonell.

- José Heredia Romero. Era impressor, tenia 21 anys i també va ser militant de 1a línia i pagava una pesseta.

- Miquel Quetglas Vicens. Era conductor, tenia 37 anys, va ser militant de 2a línia i pagaria 1 pesseta.

En tots els casos aquests falangistes van complimentar les seves sol·licituds d'afiliació durant el mateix mes de juny o durant l'anterior excepte Joan Alemany, que ho havia fet l'1 de gener anterior⁴³¹.

A més d'ells, altres dos falangistes, que no va citar Alfonso de Zayas, van incorporar-se al partit també el dia 15 de juny. Foren:

- Joan Sans Clar. Era forner, tenia 34 anys, va ser militant de 2a línia i pagaria 2 pessetes.

- Benet Salvà Pallicer. Era picapedrer, tenia 27 anys, també es va incorporar al partit com a militant de 2a línia i amb una quota assignada d'una pesseta.

Així, els 19 afiliats a la Falange abans de l'inici de la guerra dels que es coneix amb certesa la seva data d'afiliació foren 6 jornalers, 4 llauradors (un ademés era carnisser), 2 dependents, 2 conductors, un picapedrer, un ferrer, un forner, un impressor i un industrial d'edats compreses entre els 18 i els 52 anys (la mitjana era de 32'10). Pagaven quotes de 2 i 1 pessetes i la mitjana era d'1'57. Pel que fa a la

---

⁴³¹ El retard fins a la seva admissió oficial va ser considerable i pogué tenir-hi quelcom a veure la seva elevada edat, que teòricament li impedia exercir qualsevol càrreg dins el partit.

seva línia, 8 eren militants de 1a i els 11 restants ho eren de 2a. Els militants de 1a línia eren 3 jornalers, 2 llauradors, un dependent, un conductor i l'impressor, la seva mitjana d'edat era de 28'12 anys, quasi 4 anys inferior a la del conjunt d'afiliats fins el juny de 1.936 (el més jove en tenia 18 i el més vell 52), i tots pagaven un 1 pesseta de quota.

Els altres falangistes anomenats per Zayas com a membres de la *Vieja Guardia* però que van incorporar-se al partit en dates posteriors a l'inici de la guerra varen ser:

- Jaume Juan Ramis. Peó picapedrer afiliat el 5 de novembre de 1936. Tenia 25 anys, va ser militant de 2a i va tenir assignada una quota d'una pesseta.

- Sebastià Sastre Estades. Era jornaler i va ser admès el 12 de novembre de 1936. Tenia 24 anys, seria militant de 1a línia i pagaria una pesseta.

- Francesc Esteva Amengual. També era jornaler i va ser admès també l'11 de novembre com a militant de 1a línia i amb una quota assignada d'1 pesseta als 21 anys.

- Honorat Cabrer Barceló. Va ingressar al partit el 26 de novembre. També era jornaler, seria militant de 2a línia i pagaria 1 pesseta de quota. Havia militat al PSOE.

Ademés, no es coneix la data exacta d'afiliació de Pere Carbonell Fiol, que en tot cas no era posterior al desembre de 1936⁴³². Era llaurador, tenia 25 anys, va ser militant de 2a línia i pagaria 1 pesseta mensual.

---

⁴³² El seu número de registre de la sol·licitud d'afiliació era el 42. El número 38 pertanyia a un afiliat el 30 de novembre, el 39 i el 40 a un afiliat el 5 de desembre, el 41 a un afiliat el 15 de juny de també el 1936 i el 43 a un falangista

- INCORPORACIONS ENTRE L'OCTUBRE DE 1936 I L'ABRIL DE 1937.

Després del juny de 1936 no es té constància documental de més incorporacions a la Falange local de Calvià fins l'octubre, en què ingressaren al partit 3 nous afiliats: el secretari municipal (Joan Pallicer Amengual), un jornaler i un empleat de 33, 47 i 37 anys respectivament (la mitjana era de 39). Eren militants de 2a línia i pagaven 1 pesseta de quota.

Els mes següent els nous afiliats van ser al menys 18: 9 jornalers, 3 llauradors, un peó caminer, un peó picapedrer, un moliner, un forner, un comerciant i un mestre d'escola. Les seves edats oscil·laven entre els 21 i els 46 anys i la mitjana era de 30'61. Pagaven quotes d'1 a 2 pessetes a no ser el llaurador de 27 anys Miquel Castañer (que la pagava de 5 pessetes) i la mitjana era d'1'33. 12 d'ells eren militants de 2a línia i els 6 restants ho eren de 1a; aquests eren tots jornalers, tenien de 21 a 32 anys (la mitjana era de 24'66) i pagaven quotes d'1 pesseta. Un d'ells havia militat a Acció Republicana i un al PSOE.

El desembre al menys es dugueren a efecte 2 noves altes. En ambdós casos es tractava de jornalers que es van afiliar com a militants de 2a línia i amb quotes d'1 pesseta. Tenien 23 i 42 anys.

---

admès el 5 de novembre.

No es té constància de més altes fins el març de 1937. En concret foren les de 2 jornalers i un sabater de 19, 48 i 46 anys respectivament (la mitjana era de 37'66) que eren militants de 2a línia i pagaven 1 pesseta al mes.

Com que no està documentada cap nova afiliació el mes d'abril el total d'altes entre l'octubre de 1936 i el març de 1937 va ser d'al menys 27⁴³³. Varen ser les de 14 jornalers, 4 llauradors, un peó caminer, un peó picapedrer, un sabater, un moliner, un forner, un empleat, un comerciant, un mestre d'escola i el secretari de l'ajuntament. La seva mitjana d'edat en afiliar-se era de 32'25 anys (anaven dels 19 al 48). La mitjana de les quotes que tenien assignades era d'1'25 pessetes (en tots els casos eren d'1 o 2 pessetes excepte en el cas d'un llaurador de 27 anys que pagaria 5 pessetes mensuals). 21 eren militants de 2a línia i 6 ho eren de 1a. Aquests eren jornalers, pagaven 1 pesseta de quota i tenien una edat mitjana de 24'66 anys (el més jove en tenia 20 i el més vell 32). Un d'aquests falangistes havia estat membre d'Acció Republicana i un altre del PSOE.

- INCORPORACIONS ENTRE L'OCTUBRE I EL DESEMBRE DE 1937.

---

⁴³³ Es comptabilitza un llaurador que amb seguretat es va donar d'alta abans d'acabar 1.936 però es desconeix el més exacte.

Després del març de 1937 no es coneixen més altes fins l'octubre següent. Aquell mes els nous falangistes van ser com a mínim 38⁴³⁴. En concret, eren 17 jornalers, 8 llauradors, 3 barbers, 2 guardabosc, 2 conductors, un vaquer, un fuster, un sabater, un maquinista-telegrafista, un cafeter i un comerciant. Les seves edats en afiliar-se al partit anaven dels 18 al 54 anys, la mitjana era de 40'05. Les quotes que tenien assignades anaven de les 0'5 a les 2 pessetes i la mitjana era de 0'89. Tots van entrar a formar part del partit com a militants de 2a línia. Un d'ells havia militat al PSOE i un altre a les JAP.

El mes posterior es van incorporar a la Falange al menys 22 nous afiliats: 12 jornalers, 2 llauradors, 2 carreters, un pescador, un fuster, un motorista, un cafeter, un representant i un metge d'edats compreses entre 18 i 52 anys (la mitjana era de 38'68). Tots van donar-se d'alta com a militants de 2a línia i pagaven quotes d'entre 0'5 i 1 pesseta excepte el metge Baltasar Nicolau Gralla, de 40 anys, que pagava 3 pessetes (la mitjana era de 0'77). Per altra banda, 2 d'ells havien militat al PSOE, un a un partit d'esquerres no deteminat i un a les JAP.

---

⁴³⁴ Existeixen sol.licituds d'afiliació duplicades de 7 d'ells a les que consta com a data d'afiliació el 3 de gener de 1938 i en el cas d'un d'ells, el barber Pere Socias Reinés, n'existeix encara una altra amb data d'admissió de 10 de desembre de 1937.

El desembre de 1937, darrer mes del que se'n tenen dades, es van dur a efecte un mínim de 13 noves afiliacions. Varen ser les de 4 llauradors, 2 jornalers, 2 encarregats de possessions, 2 conductors, un fuster, un cafeter i un menescal. Les seves edats també oscil·laven entre els 18 i els 52 anys, la mitjana era de 38'76, i pagaven quotes d'entre 0'5 i 2 pessetes, la mitjana era d'1'15. Tots eren militants de 2a línia excete el fuster de 18 anys Miquel Serra, que ho seria de la 1a línia (pagava 1 pesseta de quota).

En resum, el total d'afiliats entre l'octubre i el desembre de 1.937 dels que es té constància era de 73. La relació de les seves professions era la següent: 31 jornalers, 14 llauradors, 4 fusters, 4 conductors, 3 barbers, 2 encarregats de possessió, 2 guardabosc, 2 carreters, 2 cafeters, un pescador, un vaquer, un sabater, un motorista, un maquinista-telegrafista, un comerciant, un representant, un menescal i un metge. Les seves edats al afiliar-se anaven dels 18 als 54 anys i la mitjana era de 39'39. Pagaven quotes d'entre 0'5 i 2 pessetes excepte un cas en què era de 3 pessetes i la mitjana era de 0'90. Tots van ingressar al partit com a militants de 2a línia a no ser un fuster de 18 anys, que pagava 1 pesseta de quota, que ho va fer com a militant de 1a línia.

- CONJUNT D'AFILIATS.

Així, el total de falangistes de Calvià afiliats fins el desembre de 1937 dels que se'n té constància documental foren 119 però degueren ser alguns més⁴³⁵. La relació de professions d'aquests falangistes era la següent: 51 jornalers, 22 llauradors (un ademés era carnisser), 6 conductors, 4 fusters, 3 barbers, 2 picapedrers (un era peó), 2 encarregats de possessió, 2 guardabosc, 2 sabaters, 2 forners, 2 cafeters, 2 carreters, 2 comerciants, 2 dependents, un pescador, un vaquer, un peó caminer, un ferrer, un moliner, un impressor, un industrial, un motorista, un maquinista-telegrafista, un empleat, un representant, el secretari de l'ajuntament, un mestre d'escola, un metge i un menescal. Les seves edats al afiliar-se oscil·laven entre els 18 i els 54 anys i la mitjana era de 36'56. Pagaven quotes d'entre 0'5 (a partir del març de 1.937) i 2 pessetes excepte un metge que en pagava 3 i un llaurador que en pagava 5.

Tots aquests falangistes van ingressar al partit com a militants de 2a línia excepte 15 que ho van fer com a militants de 1a. Aquests eren 9 jornalers, 2 llauradors, un fuster, un impressor, un conductor i un dependent, amb una edat mitjana de 26'06 anys (els més joves en teien 18 i el més vell 52) que pagaven 1

---

⁴³⁵ Els números de registre de sol·licitud dels afiliats el novembre de 1.937 arriben al 145 quan només es té documentació de 105 afiliats fins aquell moment. El número de registre 146 correspon a un afiliat el mes anterior. La majoria de sol·licituds, però, no estaven numerades.

peseta de quota mensual. 4 d'aquests 119 falangistes havien estat membres del PSOE, 3 de les JAP, un d'Acció Republicana i un altre d'un partit d'esqueres no determinat.

Encara es produirien més altes durant els anys que va durar la guerra, en concret, però, només es pot afirmar que el 8 de febrer de 1938 van sol·licitar la seva afiliació 2 jornalers de 39 i 35 anys que serien militants de 2a línia però no es coneix la seva data d'admissió. L'11 de juliol següent va sol·licitar la seva admissió el carrabiner de 40 anys Felip Bañuls Benavent, el qual havia nascut a Santa Catalina (Palma) i pagaria 1 peseta de quota⁴³⁶.

---

⁴³⁶ A l'arxiu municipal de Banyalbufar s'hi conserva la seva sol·licitud d'afiliació original, l'única que s'hi pot trobar, perquè el desembre de 1964 s'hi va traslladar a viure procedent de Calvià (tenia 67 anys).

- LA FALANGE DE LLORET DE VISTALEGRE.

- LA VIEJA GUARDIA.

Segons el marquès de Zayas els membres de la *Vieja Guardia* de la Falange local de Lloret de Vistalegre eren Gabriel Ferrer Genovart, Llorenç Jaume Gelaber, Bartomeu Picornell Gelabert i Martí Picornell Gual. Quan van ser admesos pel partit com a militants de 2a línia els tres darrers ja ho havien estat altres dos que no surten al llistat de Zayas i en ingressar al partit ells (el 10 de juliol de 1936) ho van fer juntament amb altres 4 nous afiliats. En ingressar Gabriel Ferrer Genovart, el 20 d'agost següent, els falangistes del poble ja eren 21 (7 d'ells donats d'alta aquell mateix dia). Per altra banda, Alfonso de Zayas també va fer referència a la participació en la fundació de la Falange local de Pere I. Genovart i Pere Picornell Gelabert però no se n'ha pogut constatar la seva afiliació al partit a la localitat ni en aquells primers moments ni posteriorment (amb seguretat no fins el desembre de 1937 i possiblement tampoc fins 1957, és a dir, que segurament mai no van entrar dins les files falangistes en cas de residir al municipi).

El primer en incorporar-se a la Falange local va ser Guillem Jaume Gelabert, perruquer de 24 anys que seria militant de 2a línia, el 10 de juny de 1936 (procedia del Partit Republicà de Centre).

El següent falangista en ser donat d'alta va ser **Damià Llabrés Gelabert** l'1 de juliol següent (era comerciant, tenia 32 anys, també seria militant de 2a línia i procedia d'Acció Popular). Posteriorment, el dia 10 del mateix mes es van donar d'alta 7 nous falangistes (inclosos tres dels referits per Zayas, com ja s'ha dit): 4 llauradors, un ferrer, un mecànic i un conductor d'edats compreses entre els 19 i els 40 anys (la mitjana era de 27'4); els llauradors eren militants de 2a línia i els altres tres serien militants de 1a línia (en concret tenien 19, 31 40 anys). 6 d'ells procedien de les JAP i un del Partit Republicà de Centre.

Així, els falangistes de Lloret que van ingressar al partit abans de l'inici de la guerra foren 4 llauradors, un ferrer, un mecànic, un conductor, un perruquer i un comerciant d'edats compreses entre els 19 i els 40 anys i amb una mitjana de 27'55. Tots pagaven 0'5 pessetes de quota mensual (com a mínim en el període de temps comprès entre la seva afiliació i finals de 1937). Només 3 d'ells eren militants de 1a línia (els demés ho eren de 2a), en concret un ferrer de 31 anys, un conductor de 40 i un mecànic de 19 procedents de les JAP. Ademés d'ells, altres 4 havien militat a Acció Popular (3 també a les JAP) i 2 al PRC.

- INCORPORACIONS ENTRE L'AGOST DE 1936 I L'ABRIL DE 1937.

En el mes posterior a l'Alçament no es durien a efecte noves incorporacions fins el dia 15 (vespres del desembarcament de Bayo). El total de nous afiliats d'aquell agost va ser de 13. Pel que fa a les seves professions, eren 11 llauradors, un jornalero i un fuster. El més jove tenia 19 anys i el més vell 54, la mitjana era de 30'83 anys (es desconeix la d'un d'ells). Tots eren militants de 2a línia a no ser Pere Gelabert Carbonell, llaurador de 52 anys, que ho era de 1a. Tots aquests falangistes pagaven 0'5 pessetes de quota i havien militat anteriorment a Acció Popular (6 a les JAP) i un al Partit Republicà de Centre.

El setembre les altes foren 14, les de 8 llauradors, 2 ferrers, un jornalero, un picapedrer, un conductor i un comerciant d'edats compreses entre els 19 i els 59 anys, la mitjana era de 34'92 (es desconeix la d'un d'ells). Tots eren militants de 2a línia i pagaven 2 reals mensuals. 5 d'ells procedien d'Acció Popular (3 de les JAP), 2 del Partit Republicà de Centre i un del Partit Regionalista.

El mes següent l'única alta va ser la del llaurador de 58 anys Bartomeu Gomila, que també era militant de 2a, pagava 2 reals i procedia d'Acció Popular.

No es produïren més altes fins el mes de març de l'any següent: foren les de 9 agricultors, 2 picapedrers, un ferrer, un fuster, un industrial i un comerciant. Les seves edats oscil·laven entre els 18 i els 50 anys i la mitjana era de 31'6. Tots eren militants de 2a línia i pagaven 2 reals mensuals. 13 d'ells havien militat a Acció Popular (3 a les JAP).

L'abril de 1937 els nous afiliats només varen ser 2: Antoni Amengual, dependent de 28 anys, i Miquel Picornell, llaurador (se'n desconeix l'edat), que eren militants de 2a línia i pagaven 0'5 pessetes.

Així, els afiliats a la Falange de Lloret entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937 varen ser 43. La relació de les seves professions era: 28 llauradors, 3 picapedrers, 3 ferrers, 2 jornalers, 2 fusters, 2 comerciants, un industrial, un dependent i un conductor. La mitjana de les seves edats era 30'4 anys (el més jove en el moment d'afiliar-se tenia 18 anys i el més vell en tenia 59). Tots eren militants de 2a línia excepte un llaurador de 52 anys que era militant de 1a línia i tots pagaven 2 reals de quota. Ademés, 26 d'aquests falangistes havien estat afiliats a Acció Popular (12 ho feren a les JAP), 3 al Partit Republicà de Centre i un al Partit Regionalista.

- INCORPORACIONS ENTRE EL MAIG I EL DESEMBRE DE 1937.

A partir del maig de 1937 les incorporacions varen ser ja poques. Aquell mateix mes només es va produir l'ingrés d'Antoni Gomila, llaurador de 18 anys.

El juny no hi hagué cap alta i el juliol només les de 2 llauradors de 32 i 43 anys d'edat que procedien d'Acció Popular.

Entre el dia 25 de juliol i l'1 de desembre només es produiria, en data indeterminada, l'ingrés del mestre d'escola de 38 anys Joan Abrines.

Finalment, l'1 de desembre es van afiliar 5 nous falangistes que treballaven de llauradors. Només es coneixen dues de les edats, que eren de 28 i 38 anys. 3 d'aquests afiliats havien militat abans a Acció Popular.

Així, els falangistes que ingressaren al partit entre el maig i el desembre de 1937 eren 8 llauradors i un mestre d'escola d'edats compreses entre els 18 i 43 anys (se'n desconeixen tres) i amb una mitjana de 32'8 anys. Pagaven 0'5 pessetes mensuals, eren militants de 2a línia i 5 procedien d'Acció Popular.

- CONJUNT D'AFILIATS.

En conjunt, els afiliats a la Falange local de Lloret entre el juny de 1.936 i el desembre de 1937 varen ser 63. La relació de les seves professions era: 42 llauradors, 4 ferrers, 3 picapedrers, 3 comerciants, 2 jornalers, 2 fusters, 2 conductors, un industrial, un mecànic, un perruquer, un dependent i un mestre d'escola. Els més joves tenien 18 anys en el moment de donar-se d'alta i el més vell 59, la mitjana era de 30'48. Tots tenien assignada una quota mensual de 0'5 pessetes en el període comprès entre les dates en que es produïren les primeres i les darreres

afiliacions estudiades. Només 4 d'aquests falangistes van ingressar al partit com a militants de 1a línia (la resta ho feren com a militants de 2a): varen ser un mecànic de 19 anys, un ferrer de 31, un conductor de 40 i un llaurador de 52 anys. Per altra banda, 38 d'ells havien militat a Acció Popular (18 a les JAP), 5 al Partit Republicà de Centre i un al Partit Regionalista.

- LA FALANGE DE SELVA.

- LA VIEJA GUARDIA.

El primer selvatgí que es va incorporar a la Falange va ser Miquel Morro Martorell, mecànic de 23 anys, que s'hi va donar d'alta l'1 d'abril de 1936 com a militant de 1a línia i amb una quota assignada d'1 pesseta. Aquest falangista va ser qui va presentar el partit al segon afiliat del poble, Antoni Solivellas Oliver, un fuster de 18 anys que es va incorporar el dia 15 de maig de 1936 també com a militant de 1a i amb una quota d'una pesseta.

L'1 de juny es va afiliar, amb la mateixa línia i la mateixa quota que els anteriors, el picapedrer de 20 anys Francesc Llompart Amer.

Les següents incorporacions al partit es produïren en el mes de juliol, en nombre de 8. El dia 10 va ser admès pel partit Francesc Vallori Coll, picapedrer de 18 anys afiliat com a militant de 1a i amb una quota assignada d'1 pesseta. Dos dies després va ser admès com a militant de 2a línia el llaurador de 19 anys Martí Mir Solivelles (pagava 0'5 pessetes mensuals). El dia 15 ho va fer un comerciant de 25 anys com a militant de 2a (amb una quota de 0'5 pessetes) i quatre dies després un sastre que pagava 1 (se'n desconeixen les demés dades). El dia 20 foren un mecànic i un

alguetir de 21 i 26 anys que eren militants de 1a i 2a i pagaven quotes d'1 i 0'5 pessetes respectivament. Aquestes varen ser les darreres incorporacions al partit fins als primers dies de l'Alçament.

Les dues darreres altes d'aquell mes es van produir en el seu penúltim dia. Eren un miner i un marger de 31 i 25 anys que pagaven quotes d'1 pesseta i eren militants de 1a línia.

Així, en conjunt, els 11 falangistes de Selva incorporats al partit fins al juliol de 1936 (7 dels quals ho feren abans de l'Alçament i 2 més el dia 20 de juliol) eren 2 picapedrers, 2 mecànics, un miner, un llaurador, un marger, un fuster, un sastre, un comerciant i un alguetir. La mitjana de les seves edats era de 22'6 anys (els dos més joves tenien 18 anys i el més vell en tenia 31). 8 d'ells (els militants de 1a) pagaven quotes d'1 pesseta i 3 (els militants de 2a) pagaven 2 reals i la mitjana era de 0'86 pessetes.

- INCORPORACIONS ENTRE L'AGOST DE 1936 I L'ABRIL DE 1937.

L'agost de 1936 van ser admesos pel partit 9 selvatgins més. Eren tres picapedrers, un jornalier, un miner, un fuster, un sabater, un propietari i un estudiant. Els més joves, cinc d'ells, tenien 18 anys, el més vell en tenia 26 i la mitjana era de 19'5. Tres d'ells eren militants de 1a línia (pagaven quotes d'1

pesseta), quatre ho eren de 2a (pagaven quotes de 0'5 pessetes) i es desconeix la dels dos restants (un d'ells pagava 2 pessetes i la quota de l'altra no es coneix). La mitjana de les quotes era de 0'87 pessetes.

El mes següent els nous afiliats varen ser 4: un picapedrer, un fuster, un conductor i el secretari de l'ajuntament (Antoni Galmés Riera). Aquest pagava 2 pessetes de quota i els dos anteriors pagaven 2 reals; la mitjana era d'1 pesseta, i eren militants de 2a línia (es desconeixen aquestes dades pel que fa al picapedrer Joan Mir). Les seves edats anaven dels 18 als 35 anys i la mitjana era de 26.

Aquell any ja només hi va haver noves afiliacions el mes de novembre, 4 en total: un espardenyer, un cobrador, un propietari i un mestre d'escola (Raimon Vidal). Aquest darrer, amb 32 anys, era el més jove, i el més vell, l'espardenyer, en tenia 49 (l'edat mitjana era de 41 anys). Tots eren militants de 2a i pagaven quotes de 2, 1 i 0'5 pessetes (la mitjana era d'1'12 pessetes).

La següent alta es va dur a terme el gener de 1.937; va ser la d'un agricultor de 22 anys que pagava 2 pessetes de quota. El mes següent es van efectuar les d'un mestre d'escola (Joan Sastre) i un electricista que tenien 47 anys tots dos, eren militants de 2a i pagaven quotes de 0'5 pessetes. El mes següent es va donar d'alta el guarda forestal de 63 anys Joan Alba Vallori, militant de 2a línia que pagava també 50 cèntims mensuals.

L'abril de 1937 els afiliats varen ser 4: un miner de 18 anys, un fuster de 18, un electricista de 38 i un carter de 28 (la mitjana era de 25'5 anys). Només es coneixen la categoria i les quotes del miner i l'electricista: eren militants de 2a i pagaven 0'5 pessetes.

En resum, els afiliats a la Falange de Selva entre l'agost de 1.936 i l'abril de 1937 eren: 4 picapedrers, 3 fusters, 2 miners, 2 electricistes, 2 propietaris, 2 mestres d'escola, un jornalер, un agricultor, un sabater, un espartenyer, un conductor, un cobrador, un carter, un guàrdia forestal, el secretari de l'ajuntament i un estudiant. Les seves edats anaven dels 18 als 49 anys en el moment de donar-se d'alta (la mitjana era de 29 anys). La quota mitjana era de 0'85 pessetes (dotze d'aquests falangistes pagaven 0'5 pessetes, dos en pagaven 1, dos en pagaven 3 i es desconeixen les quotes dels altres quatre). Es coneixen les categories de 22 d'aquests afiliats: 16 militants de 2a línia i 3 de 1a. Aquests eren un jornalер, un fuster de 18 anys i un sabater de 19 que pagaven quotes d'1 pesseta.

- INCORPORACIONS ENTRE EL MAIG DE 1937 I EL MARÇ DE 1939.

El maig de 1937 només es va produir una alta, la d'un marger de 18 anys que era militant de 2a i pagava 2 reals mensuals.

No hi hagué més incorporacions fins l'agost posterior, en què es va afiliar un comerciant de 21 anys. El mes següent ho van fer el metge Jaume Estelrich (tenia 46 anys, era militant de 2a i pagava 3 pessetes mensuals) i l'industrial Joan Sampol (de 24 anys d'edat).

L'octubre l'únic afiliat va ser un electricista de 40 anys que pagava 0'5 pessetes de quota i era militant de 2a línia.

El novembvre es varen produir 5 noves incorporacions al partit. Eren les de 2 jornalers, 2 miners i un recaptador d'edats que oscil·laven entre els 18 i els 41 anys i amb una mitjana de 28'4. Tots cinc eren militants de 2a i pagaven quotes de 0'5 pessetes.

El darrer mes de 1937 el nombre d'afiliacions va ser el mateix que el mes anterior. Els nous falangistes varen ser un miner, un miner barrobíner de 17 anys, un picapedrer, un estudiant de magisteri de 20 anys (Simó Solivelles Coll) i un militar de 21 (Pere Amengual Coll).

La següent alta al partit no es produiria fins al març de 1938, en què es va afiliar al partit un miner de 18 anys que pagava 1 pesseta de quota.

El juny següent ho van fer un fuster i un llaurador dels que se'n desconeixen les demés dades.

Abans del final de la guerra només es produiria una nova incorporació al partit, la de Guillem Mir Oliver (agricultor de 25 anys que tenia assignada una quota de 3 pessetes i era mutilat), que es va dur a terme el 7 de març de 1939.

En resum, els afiliats a la Falange de Selva entre el maig de 1937 i el final de la guerra varen ser 19: 4 miners, 2 jornalers, 2 pagesos, un barrobíner, un picapedrer, un marger, un fuster, un industrial, un electricista, un recaptador, un comerciant, un metge, un estudiant de magisteri i un militar. Les seves edats anaven dels 17 als 46 anys i la mitjana era de 26. La mitjana de les quotes que tenien assignades (es desconeixen les de deu d'ells) era d'1'34 pessetes (les més elevades eren de 4 pessetes i les mínimes de 0'5). Només es coneix la categoria de 9 d'aquestes falangistes; eren militants de 2a línia.

- CONJUNT D'AFILIATS.

Fins al final de la guerra el nombre d'afiliats a la Falange de Selva va ser de 55⁴³⁷. La relació de les seves professions era: 8 miners, 7 picapedrers, 5 fusters, 4

---

⁴³⁷ En data indeterminada va ingressar al partit un ferrer de 20 anys com a militant de 1a línia i amb una quota assignada d'1 pesseta (segurament el 1936) que no ha estat comptabilitzat per no poder-se incloure amb seguretat a cap del

pagesos, 3 jornalers, 3 electricistes, 2 margers, 2 mecànics, 2 cobradors, 2 comerciants, 2 propietaris, 2 mestres d'escola, 2 estudiants (un de magisteri), un sabater, un espartenyer, un sastre, un industrial, un conductor, un carter, un guàrdia forestal, un algtzir, el secretari de l'administració local, un metge i un militar. Les seves edats en el moment d'afiliar-se al partit anaven dels 17 als 49 anys⁴³⁸ i la mitjana era quasi 27 anys (de les 50 edats conegudes). Pel que fa a les quotes, anaven de les 0'5 a les 4 pessetes i la mitjana era d'1 pesseta exacta. Només es coneix la categoria de 39 d'aquests falangistes: 28 militants de 2a línia i 11 militants de 1a. Aquests pagaven, en tots els casos, quotes d'1 pesseta.

- AFILIATS DESPRÉS DE LA FI DE LA GUERRA.

Després d'acabada la guerra la primera alta coneguda fou la de Jaume Ferragut Massip, jornaler de 25 anys. El 7 de gener de 1940 hi va ingressar Llorenç Coll March, estudiant de 22 anys⁴³⁹, i quatre dies després ho va fer

---

períodes en què es divideix aquest estudi.

⁴³⁸ A vegades l'edat dels darrers afiliats que apareixen al llibre registre d'afiliats no coincideixen amb les de la relació d'afiliats. En tal cas s'ha considerat la del llibre registre perquè la relació va ser redactada amb posterioritat i hi pogué haver confusions al copiar les dades d'altres documents i, además, hi hagué haver certa confusió entre els noms de germans que eren afiliats.

⁴³⁹ A la relació d'afiliats hi apareix la data de naixement de l'11 de maig de 1918 ttxada i substituïda per la de 4 de febrer de 1909, s'ha considerat, però, la primera per considerar-se que en el cas de que hagués ingressat al partit essent estudiant, com s'indica, seria l'edat més possible.

Mateu Solivellas Coll, estudiant de 25 anys. No es coneixen més altes durant aquelles dates.

- LA FALANGE DE CAIMARI-MOSCARI.

- LA VIEJA GUARDIA.

L'únic membre de la *Vieja Guardia* de la que seria la *Jefatura* local de la Falange de Cainari i Moscari del que el marquès de Zayas va donar el nom al seu llibre era Jaume Far, de Caimari (parla, ademés, d'alguns simpatitzans del partit però no els anomena). No es coneix la seva data d'afiliació però en tot cas degué ser anterior a les eleccions del febrer de 1936, pel que relata el marquès.

Els demés afiliats abans de l'Alçament només varen ser quatre: el pagès de 19 anys Jordi Genestar Sastre es va donar d'alta l'1 d'abril de 1936, el fuster també de 19 anys Macià Tugores Bennàssar ho va fer el dia 16 del mateix mes, el 5 de maig ho va fer l'agricultor de 25 anys Macià Socias Tugores i el dia 30 del mateix mes es va afiliar el també pagès Jaume Palou Tugores, de 17 anys (la mitjana de les quatre edats era de 20 anys). No hi hauria més incorporacions abans de l'Alçament i dins el mateix mes de juliol només es va dur a efecte la del carboner Bartomeu Mateu Marcè, de 31 anys. Així la mitjana de les edats d'aquests cinc falangistes que es van donar d'alta al partit fins al juliol de 1936 dels que se'n té informació sobre les professions i edats era de 22'2 anys.

- AFILIATS ENTRE L'AGOST DE 1936 I LA PROMULGACIÓ DEL DECRET D'UNIFICACIÓ.

El mes posterior a l'inici de la guerra només es va produir una incorporació al partit, la de Bartomeu Buades Palou, un pagès de només 16 anys d'edat.

El setembre els afiliats varen ser 8: 2 pagesos, 2 estudiants, un jornalер, un sabater, un fuster i un forner. Les seves edats anaven dels 17 als 55 anys i la mitjana era de 30'2. El mes següent només un nou falangista va entrar a les files de la *Jefatura* local. Era u carrabiner de 28 anys (Faustino Panadero González).

No hi hauria més altes fins el gener de 1937, en què van passar a formar part del partit un carboner, un fuster, un comerciant i un altre falangista del que se'n desconeix la professió. La mitjana de les seves edats era de 30'6 anys (el més jove en tenia 18 i el més vell 41).

El mes següent l'únic nou afiliat va ser un carboner de 18 anys.

El març es van donar d'alta 2 pagesos i un jornalер de 40, 37 i 18 anys respectivament (la mitjana era de 31'6 anys).

L'abril només es van incorporar 3 nous falangistes: 2 pagesos de 17 i 18 anys i un jornalero de 19 que van formalitzar la seva alta el dia 4.

En resum, els afiliats a la Falange de Caimari i Moscari entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937 varen ser 21. La relació de les seves professions era: 7 pagesos, 3 jornaleros, 2 carboners, 2 fusters, 2 estudiants, un sabater, un forner, un comerciant i un carrabiner (es desconeix la professió del restant). El més jove tenia 16 anys i el més vell en tenia 55, la mitjana era de 27'25 anys.

- INCORPORACIONS ENTRE EL MAIG DE 1937 I EL SETEMBRE DE 1938.

El maig de 1937 l'única alta fou la d'un pagès de 17 anys i el juny l'únic incorporat tenia 18 anys i se'n desconeix la professió.

El setembre els nous afiliats varen ser 8: 5 pagesos, un picapedrer, un industrial i un comerciant d'edats d'entre els 28 i els 53 anys amb una mitjana de 37'5.

El mes següent es van donar d'alta un pagès de 33 anys, un extractor de pedra de 29 i un representant de 33. La mitjana era de 31'6 anys.

No hi hauria noves incorporacions al partit fins al gener de l'any següent amb les altes d'un pagès de 18 anys i un jornalero de 29.

El juny fou el mes posterior amb altes amb 5 incorporacions, les d'un jornalero, un ferrer, un carrabiner i dos falangistes de professions desconegudes. Les seves edats estaven compreses entre els 20 i els 60 anys i amb una mitjana de 35'6.

El juliol es va donar d'alta un pagès de 18 anys.

Finalment, el setembre de 1938 es va incorporar a la Falange el darrer afiliat fins al final de la guerra, un agricultor de 21 anys (Rafel Amer Llompart).

En resum, els falangistes de Caimari i Moscardi donats d'alta entre el maig de 1937 i el setembre de 1938 varen ser 22. Eren 10 agricultors, 2 jornaleros, un extractor de pedra, un picapedrer, un industrial, un representant, un comerciant, un ferrer, un carrabiner i es desconeix la dels tres restants. Les seves edats oscil·laven entre els 17 i els 60 anys (la mitjana era de 31'5).

- CONJUNT D'AFILIATS.

En total, els afiliats a la Falange de Caimari i Moscari fins a la fi de la guerra varen ser 49 (comptant a Jaume Far, del que no es té la data d'afiliació). La relació de les seves professions era: 20 pagesos, 5 jornalers, 3 fusters, 3 carrabiners, 2 carboners, 2 comerciants, 2 estudiants, un extractor de pedra, un picapedrer, un sabater, un forner, un industrial, un representant i un fossor (es desconeixen les dels altres cinc). Les seves edats en el moment de donar-se d'alta anaven dels 16 als 60 anys i la mitjana era 28'7.

Després del final de la guerra es va incorporar al partit el pagès de 28 anys Antoni Caimari Rotger, el 28 de juliol de 1939.

Además, s'ha de dir que es desconeix la data d'afiliació de quatre falangistes d'aquests pobles: 3 agricultors nascuts el 1907, el 1910 i el 1916 i un carboner nascut el 1907. És impossible fixar les dates en el temps i pogueren afiliar-se al partit des dels mesos abans de l'Alçament fins al 1.957 (any en què estan documentades les dues altes al partit duites a terme en un moment més avançat en el temps que s'han pogut constatar (un d'aquells dos afiliats havia nascut el 1909 i tenia, per tant, 48 anys).

- LA FALANGE DE MANCOR DE LA VALL.

- LA VIEJA GUARDIA.

Relata Alfonso de Zayas que la Falange local de Mancor de la Vall va ser fundada a principis d'abril de 1936 i en foren elegits cap Sebastià Darder Mateu i cap de milícies Miquel Bibiloni Niell. Ademés, diu que eren afiliats: Antoni Sastre Oliver, Joan Martorell Sastre, Pere Mairata Bennàsar, Antoni Martorell Sastre, Joan Gual Fiol, Bartomeu Rosselló Mut, Bernat Mas i Gabriel Mairata. Ademés, dóna constància de la detenció del cap local, Sebastià Darder i de Gabriel Mairata. Segons les dades de què aquí es disposa, però, la data en què el primer dels dos anteriors, Sebastià Darder, es va donar d'alta al partit va ser el 8 d'agost de 1936 i la de Gabriel Mairata va ser el 10 de febrer de 1937. Per altra banda, el cap de milícies, Miquel Bibiloni Niell i Antoni Sastre Oliver es van incorporar al partit el 6 d'agost de 1936 (es desconeixen les dates dels altres sis falangistes anomenats abans així com la d'un dels dos que moriren al front de guerra, Francesc Darder Mateu).

Aquesta tardança en l'oficialització de la seva pertinença a la Falange podria ser deguda a la situació d'il·legalitat que va patir el partit els mesos anteriors a l'Alçament si no fos perquè alguns altres falangistes del poble van formalitzar la seva afiliació en dates anteriors i properes a l'inici de la guerra.

Així, el juny de 1936 es van incorporar 4 afiliats al partit; el dia 3 ho a fer Francesc Ferrer Pérez, Vicenç Martorell Pou i Joan Martorell Reinés i el dia 10 Miquel Pericàs Morro.

El dia 10 de juliol es va dur a efecte la darrera incorporació al partit documentada abans de l'Alçament, la de Bartomeu Amengual Ramonell.

Així, els afiliats abans de l'Alçament a la Falange de Mancor dels quals es té constància documental de la data concreta varen ser 5 militants.

- AFILIATS ENTRE L'AGOST DE 1936 I L'ABRIL DE 1937.

El mes d'agost, además de Miquel Bibiloni Niell, Sebastià Darder Mateu i Antoni Sastre Oliver (ja comentades) també es van dur a terme les d'Antoni Grau Mir, Jaume Gual Moger (moriria poc després de donar-se d'alta al front de Porto Cristo), Joan Gual Reinés, Bartomeu Mairata Bennàsar, Sebastià Mateu Alorda i Bartomeu Meca Martorell . Tots 9 eren militants.

El mes següent els nous falangistes varen ser 4 militants. Fins a finals d'any només es donarien d'alta un militant l'octubre, 2 el novembre i un el desembre.

Fins arribar al mes d'abril de 1937 es van afiliar al partit un nou falangista el mes de gener (militant), 41 el febrer: 39 militants i 2 adherits (seria el mes amb més afiliacions de tots els estudiats), 5 militants el mes de març i un altre l'abril (el dia 1).

En resum, els afiliats a la Falange de Mancor de la Vall entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937 varen ser 65, dels quals només dos eren adherits.

- AFILIATS ENTRE EL MAIG DE 1937 I EL FINAL DE LA GUERRA.

Després de l'abril de 1937 no hi hagué més incorporacions al partit fins el dia 2 de juny següent, la de l'adherit Antoni Moranta. El setembre es donaren d'alta 2 adherits més i l'octubre, el dia 25, un altre.

No hi hauria més incorporacions fins el mes d'abril de l'any següent en que es va donar d'alta un altre adherit. Posteriorment, el setembre es van afiliar al partit 31 adherits més. Només hi hauria un nou falangista que es donaria d'alta al partit abans de l'inici de la guerra, l'adherit Joan Sastre, que es va donar d'alta el 25 de febrer de 1939 (els següents ja ho ferien als anys 50).

Així, els afiliats al partit després de l'abril de 1937 i abans de la fi de la guerra varen ser 37. Tots ells serien adherits.

- CONJUNT D'AFILIATS.

En total, els falangistes de Mancor que es van donar d'alta al partit abans de que acabàs la guerra dels que se'n té constància documental de la data eren 107: 68 militants i 39 adherits.

A més, un altre falangista, Antoni Rosselló, es va incorporar al partit en una data desconeguda però segurament ho va fer abans del final de la guerra, ja que sinó seria una excepció en relació als demés i perquè el setembre de 1940 ja es va donar de baixa del partit (com molts altres falangistes del poble), i després de l'abril de 1937, perquè era adherit i abans d'aquell moment només s'havien incorporat al partit dos dels 39 adherits que ho acabarien fent.

- LA FALANGE D'ESTELLENCES.

- LA VIEJA GUARDIA.

Tal com va escriure el marquès de Zayas, els quatre primers afiliats a la Falange local del poble d'Estellencs varen ser Guillem Palmer Taverner (jornaler de 37 anys), Gabriel Balaguer Llaneras (pagès de 20 anys), Gabriel Balaguer Mas (també pagès de 20 anys) i Gabriel Thomàs Palmer (jornaler de 28 anys). Tots ells es van donar d'alta al partit el 13 d'abril de 1936 i la mitjana de les seves edats en aquell moment era de 26'2 anys. El primer d'ells havia estat membre de la societat Centre-dreta del poble i es desconeix la quota que pagava com a falangista. Els altres les tenien assignades d'1 pesseta mensual. Aquests falangistes varen ser els únics que es varen incorporar al partit abans de l'Alçament.

- AFILIATS ENTRE L'AGOST DE 1936 I EL GENER DE 1937.

Després de les afiliacions de l'abril de 1936 les següents altes al partit no es van formalitzar fins el dia 9 del mes posterior a l'inici de la guerra. En concret, els nous falangistes varen ser 10: 5 jornalers (de 40 , 27, 21, 21 i 20 anys), un forner de 27 anys, un barber de 28, un mecànic de 20, un mestre d'escola de 24 i es desconeix la professió i edat del següent. La mitjana de les seves edats era de 25'3 anys. Pagaven quotes d'1 pesseta en set casos, d'1'5 en un (el del mecànic) i es desconeixen les pagades per els dos restants. Ademés, nou d'aquests falangistes havien estat membres del Centre-dreta (tots menys un).

No hi hauria noves incorporacions fins tres mesos després. Va ser exactament el 9 de novembre el dia en que van donar d'alta al partit 2 comerciants de 35 i 34 anys que pagaven 2'5 pessetes mensuals cadas un, un jornalier de 19 anys que pagava 1 pesseta de quota, un barber de 33 anys que pagava la mateixa quantitat al mes i un conductor de 33 anys del que se'n desconeix la quota. Així, la seva edat i quota mitjanes eren de 30'8 anys i 1'75 pessetes. Tres d'ells haurien estat afiliats al Centre-dreta.

El mes següent les altes varen ser 3. Foren les d'un pagès de 53 anys, un industrial de 42 i un conductor de 39. La mitjana de les seves edats era de 44'6 anys,

molt superior a les anteriors. Els dos primers es van donar d'alta el dia 6 i l'altre ho va fer quatre dies després. Tots tres pagaven 1 pesseta mensual i dos d'ells havien estat membres del Centre-dreta.

Finalment, el gener de 1937 (el dia 4) es van incorporar al partit 3 jornalers (de 19, 18 i 18 anys) i un pagès de 40 anys (la mitjana era de 23'7 anys) que pagaven quotes d'1 pesseta i havien estat afiliats al Centre-dreta del poble.

En resum, els afiliats a la Falange d'Estellencs que es van donar d'alta al partit entre l'agost de 1936 i el gener de 1937 varen ser 22. La relació de les seves professions era: 9 jornalers, 2 pagesos, 2 barbers, 2 conductors, 2 comerciants, un industrial, un forner, un mecànic, un mestre d'escola i es desconeix la del restant. Els dos més joves tenien 18 anys i el més vell en tenia 53 (la mitjana era de 29 anys). La quota mitjana que tenien assignada era d'1'02 pessetes (les mínimes eren d'1 i les dues més elevades eren de 2'5). Només quatre d'aquests falangistes no havien estat afiliats al Centre-dreta.

- CONJUNT D'AFILIATS.

El total d'afiliats a la Falange d'Estellencs entre l'abril de 1936 i el gener de 1937 varen ser de 26. Eren 11 jornalers, 4 pagesos, 2 barbers, 2 comerciants, 2

conductors, un industrial, un forner, un mecànic i un mestre d'escola (es desconeix la professió del falangista restant). Les seves edats oscil.laven entre els 18 i els 53 anys (la mitjana era de 28'6). De les vint-i-dues quotes que tenien assignades que es coneixen, deu eren d'1 pesseta, dues de 2'5 pessetes i una era d'1'5 pessetes (la mitjana era d'1'02 pessetes). A no ser set d'ells, aquests falangistes havien estat afiliats durant la República al Centre-dreta.

- LA FALANGE DE BINIAMAR.

- LA VIEJA GUARDIA.

Segons el marquès de Zayas, els membres de la *Vieja Guardia* de la Falange de Biniamar eren Francesc Bonafè Jaume, Miquel Ignacio Morro, Joan Jofre Nicolau, Pere Morro Reus i Rafel Morro Reus. Només els tres primers es van donar d'alta al partit abans de l'Alçament i els altres dos no ho van fer tampoc els dies immediatament posteriors, sinó a finals del mes següent, el dia 28, juntament amb uns altres falangistes que no varen ser comptabilitzats per Alfonso de Zayas en el llistat anterior.

Els tres que es varen incorporar al partit abans de l'Alçament ho van fer el 4 de juliol de 1936 i eren un mecànic de 19 anys, un picapedrer de 22 i un estudiant de 18 (la mitjana era de 19'6 anys).

- AFILIATS ENTRE L'AGOST DE 1936 I EL DECRET D'UNIFICACIÓ.

Els afiliats a la Falange de Biniamar el mes d'agost de 1936 varen ser els germans Bernat i Josep Campaner Jaume (pagès de 19 anys i miner de 30 respectivament), Joan Morro Llompart (miner de 23 anys) i els germans Pere i Rafel Morro Rotger (miners de 41 i 29 anys), esmentats per Zayas al seu llistat.

Fins a l'abril de 1937 només hi hauria una nova incorporació, la del comerciant de 31 anys Bernadí Canals Cànaves, l'octubre de 1936.

Així, els afiliats entre l'agost de 1936 i la promulgació dels Decret d'Unificació només eren 4 miners, un pagès i un comerciant. Les seves edats anaven dels 19 als 41 anys i la mitjana era de 28'8 anys.

- INCORPORACIONS ENTRE EL SETEMBRE DE 1937 I EL GENER DE 1938.

No es produïrien més afiliacions des de l'octubre de 1936, fins quasi un any després, el setembre de 1937. Aquell mes es van donar d'alta 8 nous falangistes: 2 pagesos, un jornaler, un ferrer, un picapedrer, un industrial, un capatàs i un comerciant. El més jove tenia 19 anys i el més vell en tenia 58 (la mitjana era de 37'28).

El darrer afiliat va ser Jaume Jofre Nicolau, estudiant de 17 anys, que era germà d'un dels membres de la *Vieja Guardia* i es va donar d'alta el 21 de gener de 1938.

Així, entre la promulgació del Decret d'Unificació i la fi de la guerra només es van dur a terme 9 incorporacions al partit. Eren les de 2 pagesos, un jornaler, un ferrer, un picapedrer, un capatàs, un industrial, un comerciant i un estudiant. La mitjana de les seves edats era de 34'7 anys (el més jove en tenia 17 i el més vell 58).

- CONJUNT D'AFILIATS.

En total, els 18 afiliats a la Falange de Biniamar fins a la fi de la guerra varen ser: 4 miners, 3 pagesos, 2 picapedrers, 2 comerciants, 2 estudiants, un jornaler, un capatàs, un ferrer, un industrial i un mecànic. Les seves edats oscil·laven entre els 17 i els 58 anys (la mitjana era de 30'4).

- LA FALANGE DE BANYALBUFAR.

Abans de finals del maig de 1938 el nombre d'afiliats a la Falange de Banyalbufar era de 104: 53 militants, 44 adherits i 7 de categoria desconeguda. D'ells, 57 pagaven quotes d'1 pesseta (25 militants, 30 adherits i 2 de categoria desconeguda), 11 pagaven 2 reals mensuals (9 militants i 2 adherits), 4 pagaven 2 pessetes (tots eren militants) i 3 en pagaven 3 (2 militants i 1 de categoria desconeguda) i es desconeix la dels 29 restants. La mitjana era d'1'06 pessetes. La

de les quotes assignades als militants (se'n coneixen 40) era d'1'08 pessetes i la dels adherits (32 conegudes) era de 0'96 pessetes.

- LA VIEJA GUARDIA DE LA FALANGE DE SANTANYÍ.

La relació de membres de la *Vieja Guardia* de Santanyí que va publicar el marquès de Zayas consta del nom de 31 falangistes:

- Gabriel Adrover Verger**
- Jeroni Barceló Bonet**
- Julià Bauzà Salom**

- **Jeroni Bonet Adrover**
- **Joan Bonet Grimalt**
- **Blai Bonet Massanet**
- **Antoni Bonet Vicens**
- **Llorenç Burguera Ginart**
- **Bartomeu Burguera Vadell**
- **Bartomeu Burguera Vidal**
- **Andreu Caldentey Bonet**
- **Jaume Cànaves Barceló**
- **Andreu Clar Bonet**
- **Rafel Clar Bonet**
- **Bartomeu Danús Barceló**
- **Cosme Escalas Sastre**
- **Joan Ferrer Vidal**
- **Jaume Lladó Escalas**
- **Marc Montserrat Vidal**
- **Arnau Nigorra Reinés**
- **Jaume Obrador Bonet**
- **Antoni Roig Vila**
- **Martí Santandreu Font**
- **Joan Suñer Fiol**
- **Guillem Vadell Bonet**
- **Miquel Verger Verger**

- **Llorenç Verger Vidal**
- **Miquel Vidal Contestí**
- **Marc Vidal Escalas**
- **Bernat Vidal Ruiz**
- **Miquel Vila Burguera**

A més d'ells, però, 11 falangistes més formaven part també de la *Vieja Guardia* del poble:

- Antoni Barceló Bonet.**
- Antoni Bonet Covas.**
- Cristòfol Bonet Ferrer.**
- Joan Bonet Ferrer.**
- Jeroni Bonet Vidal.**
- Pere Munar Fullana.**
- Josep Sbert Cànaves.**
- Joan Verger Barceló.**
- Sebastià Verger Rigo.**
- Joan Vicens Frutos.**
- Joan Vicens Vidal.**

De tots aquests 42 falangistes només es coneix la data en què es van incorporar al partit de 31. En tots els casos es tracta de l'1 d'abril de 1936, la qual cosa fa pensar que els restants possiblement formalitzassin la seva afiliació en la mateixa data. La

relació de les professions dels 23 falangistes dels quals es coneixen era: 14 pagesos⁴⁴⁰, 5 mecànics, un peó caminer, un picapedrer, un metge i un sergent.

Pel que fa a les edats, només es coneixen les dels mateixos falangistes dels quals estan documentades llurs professions a no ser les de dos. La mitjana era de 25´4 anys. Els dos més joves només tenien 16 anys: eren els pagesos Llorenç Verger i Guillem Vadell. El més vell era el també agricultor Antoni Bonet, de 46 anys.

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D´ARTÀ.

- ABANS DE L´ALÇAMENT I FINS A LA FI DEL JULIOL DE 1936.

---

⁴⁴⁰ A les fitxes de membres de la *Vieja Guardia* d´alguns d´ells hi diu, com a professió, “*propietario*” i en un cas “*propietario-labrador*”. Per això i per la diferència d´edat respecte al moment en què es van afiliar al partit i quan es van complimentar les fitxes, s´ha referit com a professió la de pagès en tots els casos.

No havia passat encara un mes des de les eleccions generals del 16 de febrer de 1936 quan es van incorporar a la Secció Femenina les que serien les 6 primeres falangistes d'Artà. Ho feren el 12 de març i eren: Catalina Sureda Tous (se'n desconeix la professió i estat civil, tenia 32 anys i era militant de 1a línia), Antònia Lliteras Esteva (de 18 anys, fadrina, militant de 1a, no tenia professió però sí "afició" a les tasques de la llar i el seu pare era empleat de l'ajuntament), Leonor Sancho Sureda (de 19 anys, casada, militant de 1a línia, feia les feines de la casa i era filla d'un comerciant), Maria Àngela Ferrer March (de 38 anys, casada, militant de 2a, era brodadora, el seu pare era agent i la seva mare modista) i les germanes Bernadina i Margalida Riera Ferrer (de 20 i 15 anys, eren militants de 1a i 2a línia respectivament i fadrines, el seu pare era ferrer i la seva mare brodadora, "afició" que compartia la primera de les dues germanes mentres que la segona es dedicava a les tasques de la llar). Les quatre quotes mensuals conegudes que tenien assignades aquestes primeres falangistes artanenques eren de 2 reals.

Dos dies després es van incorporar al partit 4 noves afiliades. Dues germanes de 19 i 17 anys (Maria i Serafina Amengual) que eren fadrines, militants de 1a i filles d'un sellater (la primera era modista); Àngela Piedrola Gil (de 34 anys) i Maria Campins Tous (de 19 anys, fadrina, dedicada a les tasques de la llar -com la seva mare- i filla d'un guàrdia civil retirat). Totes quatre pagaven 2 reals mensuals (es desconeix la línia de les dues darreres).

No fou fins els dies 20 i 23 del mes d'abril que es durien a efecte les dues altes següents. Foren les de Catalina Maria Garcies (de 18 anys, fadrina i filla d'un

farmacèutic) i Magdalena Bisquerra (de 22 anys, fadrina i militant de 1a, era orfa de pare i la seva mare es dedicava a les feines de la llar -per les que ella tenia “afició”). Ambdues pagaven 0,5 pessetes de quota.

El mes següent les noves incorporacions varen ser 5. Tres es van dur a terme el dia 13: la d’una jornalera casada (filla d’un llaurador i també d’una jornalera) de 35 anys que era militant de 2a línia i les de dues falangistes més de 33 i 37 anys (totes tres pagaven 1 pesseta mensual). El dia 17 i 28 es van dur a efecte les de les dues restants: dedicades a les feines de la llar (com les seves mares), tenien 34 i 21 anys i eren filles d’un mercader i d’un llaurador (una de les dues pagava 1 pesseta de quota -es desconeix la pagada per l’altra així com la línia d’ambdues-).

No hi hauria noves afiliacions fins a mitjan mes de juliol següent, pocs dies abans de l’Alçament. Va ser la d’Aina Ginard, fadrina de 36 anys, el dia 15. Abans de l’inici de la guerra només n’hi hauria una altra (ja el dia 18), la de Margalida Sureda (de 19 anys, militant de 2a, fadrina, filla d’un llaurador i d’una brodadora -ocupació per la que tenia “afició”- i amb una quota assignada de 2 reals).

Els dies immediats de l’inici del conflicte armat no hi hagué més altes. Les 3 següents van ser el dia 27 d’aquell mateix mes i foren les de tres falangistes de 23, 21 i 19 anys; una de les quals era filla d’un empleat de l’ajuntament, una altra era orfa de pare i no es tenen dades del pare de la restant. Al menys dues eren fadrines i totes tres pagaven 2 reals de quota.

Dos dies després les incorporacions varen ser quatre. Les noves afiliades tenien 22, 19 i 17 anys en dos casos. Dues eren militants de 1a línia, una de 2a i es desconeix la línia de l'altra. Al menys les dues de 17 anys eren fadrines (una de les quals, Magdalena Flaquer, era cosidora i l'altra, Catalina Ginard, era filla d'un llaurador). Totes quatre pagaven 0'5 pessetes de quota.

A l'endemà, el dia 30, les noves afiliades varen ser tres de 21, 19 i 17 anys, eren militants de 1a línia i també pagaven quotes de 2 reals mensuals. D'elles, Maria Massanet era filla d'un fuster (és l'única de les tres que és segur que era fadrina).

La darrera afiliació del mes en què va tenir lloc l'Alçament va ser la de Maria Escanellas el darrer dia d'aquell juliol. Tenia 32 anys i pagava la mateixa quota que les anteriors.

En total les afiliades a la Secció Femenina de la Falange d'Artà fins a finals del juliol de 1936 varen ser 30, de les quals varen ser 19 les que ho feren abans de decretar-se l'estat de guerra a l'illa. 17 eren fadrines, 3 casades i es desconeix l'estat civil de les demés. Pel que fa a les seves professions s'ha de dir que es desconeix l'ocupació de 21 d'aquestes falangistes (si bé 6 d'elles eren "aficionades" a les tasques domèstiques i una ho era a brodar) i de les 9 restants 5 es dedicaven a les feines de la llar, una era modista, una cosidora, una brodadora i una jornalera. Les professions conegudes de les seves mares eren les tasques de la llar en 8 casos, en 2 casos eren brodadores, una era modista i una jornalera (s'ha de tenir en compte que una de les 8 mares dedicades a les tasques de la llar i una de les 2 brodadores tenien

2 filles entre aquestes falangistes). Per altra banda, la relació de les professions dels pares d'aquestes afiliades (es coneix les de 14 d'ells) eren: 4 llauradors, 2 empleats de l'ajuntament, un ferrer, un fuster, un sellater, un mercader, un comerciant, un farmacèutic, un agent i un guàrdia civil retirat.

Les edats de les 30 falangistes anaven dels 15 als 38 anys (també és l'interval d'edats de les 19 primeres afiliades) i la mitjana era de 23'43 anys (de 25'05 pel que fa a les 19 afiliades abans de l'Alçament, lleugerament superior a l'anterior).

Les quotes que tenien assignades eren de 0'5 anys i 1 pessetes i la mitjana era de 0'57 (de 0'63 per les afiliades fins el 18 de juliol, un poc superior).

En quant a la categoria, 12 eren militants de 1a línia i 5 ho eren de 2a (es desconeix la de les 13 restants). Abans de l'Alçament la relació era de 7 militants de 1a, 4 de 2a i es desconeix la de les 8 restants. Les edats de les militants de 1a línia anaven dels 17 als 32 anys i la mitjana era de 20'41 anys (3 anys inferior a la del conjunt) i en tots els casos pagaven 0'5 pessetes de quota (uns 7 cèntims inferior a la de les 30 afiliades). Les edats de les militants de 2a línia anaven dels 15 als 38 anys i la mitjana era de 248 anys (14 anys superior a la del conjunt de 30 afiliades) i de les quotes que pagaven només se'n coneixen una d'1 pesseta i dues de 0'5 amb una mitjana de 0'66 anys (uns 9 cèntims superior a la de totes 30).

- AFILIADES ENTRE L'AGOST DE 1936 I L'ABRIL DE 1937.

El mes posterior a l'inici de la guerra a l'estat es van incorporar a la Secció Femenina d'Artà 14 noves falangistes. Dues ho feren el dia 2 i la resta quan ja s'havia duit a terme el desembarcament de les tropes republicanes comandades pel capità Alberto Bayo (set el dia 17 i cinc a l'endemà). Només es coneix l'estat civil de 5 d'elles, que eren fadrines, i la professió de 3: una professora de confecció, una modista i una dedicada a les feines de la llar (a aquestes tasques hi era "aficionada" una altra d'aquestes 14 falangistes i una ho era a cosir). També es coneixen les ocupacions de les mares de tres d'elles que, en tots els casos, feien referència també a les feines domèstiques. Dos dels seus pares eren llauradors, un era negociant i un altre era empleat del municipi.

Les seves edats anaven dels 15 als 30 anys i la mitjana era de 21 i en tots els casos pagaven 2 reals mensuals de quota.

Pel que fa a les seves categories com a afiliades, només es pot afirmar que dues eran militants de 1a línia (tenien 20 i 19 anys) i una ho era de 2a línia (tenia 19 anys).

El setembre hi hagué 4 noves altes al partit, una de les quals es va produir el dia abans del reembarcament de les tropes de Bayo i les demés els dies 18 i 28. Al menys 3 d'elles eren fadrines i una, Aina Terrassa, feia les feines de la casa com la seva mare (una altra n'era "aficionada" i Antònia Picó ho era a cosir). Els seus pares eren un llaurador, un comerciant i un alferes de carrabiners (es desconeix la professió del restant).

La més jove tenia 15 anys i la major 19 i la mitjana era de 17 anys. Pagaven quotes d'1 pesseta en un cas i de 0'55 en els restants (la mitjana era de 0'62).

Al menys dues d'elles eren militants de 2a línia: tenien 17 i 19 anys i pagaven 2 reals.

Cap a finals d'any ja només hi hauria una nova incorporació al partit, la de Francisca Gili Lliteras (de 23 anys i que pagava 2 reals) el 15 de novembre.

El primer mes de 1937 també seria minse en noves altes ja que només es dugueren a efecte les de Luisa Hervás Cantos (mestra d'escola de 22 anys que pagava 1 pesseta de quota) el dia 15 i la de Maria Àngela Domenge Ginard (de 17 anys) tres dies després.

Per contra, el febrer seria el mes amb més incorporacions a la Secció Femenina de la Falange del poble amb 33 (oficialment el gener de 1.938 n'hi hauria algunes més però en realitat aquell l'alt nombre seria a causa de la posada en pràctica de la unificació amb les Dames Tradicionalistes). 11 d'elles eren fadrines i 4 casades (es desconeix l'estat civil de les 18 restants). De les que se'n té constància de la seva professió: 5 feien les tasques domèstiques, una era brodadora, una modista, una serventa i una estudiant. Pel que fa a les seves mares. 10 eren mestresses de casa, una modista i una pagesa (no se sap res de les altres 21). La relació de professions de 15 dels pares era: 9 pagesos, 2 comerciants, un fuster, una llauner, un mercader i un agent (d'una agència de transports).

Les més joves d'aquestes falangistes tenien 15 anys, la més vella 36 i la mitjana era de 22'15 anys. La quota màxima era de 0'5 pessetes i la mínima de 0'3 amb una mitjana de 0'46 pessetes.

El març les afiliades foren moltes menys, només 6. Dues d'elles, que eren fadrines, es dedicaven com les seves mares, a les tasques domèstiques i els seus pares eren un llaurador i el secretari del jutjat (no es coneixen tals dades dels demés pares). Les edats d'aquestes 6 falangistes oscil·laven entre els 16 i els 40 anys, la mitjana era de 27. Les quotes que pagaven eren de 0'3 i 0'5 pessetes i la mitjana de 0'33.

El mes en què es va promulgar el Decret d'Unificació només hi hagué una alta, la de Joana Fuster. Tenia 19 anys i tendria assignada una quota de 0'3 pessetes. Es va incorporar al partit el dia 29, deu dies després de que el decret vegés la llum però quan encara no s'havia efectuat la unificació de la Secció Femenina de la Falange d'Artà amb les Dames Tradicionalistes.

Així, entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937 les noves falangistes d'Artà varen ser 61. Pel que fa al seu estat civil només es pot dir que al menys 21 eren fadrines i 4 casades. De les 16 de les que es té constància de la seva ocupació: 9 es dedicaven als quefers domèstics, 2 eren modistes, una brodadora, una professora de confecció, una serventa, una mestra d'escola i una estudiant (de les demés, 3 eren

“aficionades” a les feines de la casa, 2 a cosir, una a les feines del camp i una a la lectura).

En quant a les de 18 de les seves mares: 16 eren mestresses de casa, una modista i una pagesa. La relació de professions de 24 dels seus pares era: 13 llauradors, 3 comerciants, un fuster, un llauner, un negociant, un mercader, el propietari d’una agència de transports, un empleat del municipi, el secretari del jutjat i un alferes de carrabiners.

Les més joves d’aquestes 61 falangistes tenien 15 anys, la més vella en tenia 40 i la mitjana era de 21’9 anys, al afiliar-se. La mitjana de les quotes que tenien assignades per pagar mensualment era de 0’47 pessetes, les més elevades eren d’1 pesseta i les més baixes de 0’3.

Pel que fa a les categories dins el partit només es pot dir que dues eren militants de 1a línia (tenien 19 i 20 anys i pagaven 2 reals de quota) i tres eren militants de 2a línia (de 19 anys, en dos casos, i 17 i que pagaven també 2 reals). No es coneix aquesta dada pel que fa a les demés afiliades.

- AFILIADES ENTRE EL JULIOL DE 1937 I EL MARÇ DE 1938.

Entre el 29 d’abril de 1937 i el juliol del mateix anys no hi hauria cap nova incorporació al partit i aquest mes només se’n va produir una, el dia 4. Fou la de Catalina Flaquer, de 18 anys, que no tenia professió però sí “afició” a cosir, era filla d’un llaurador i una sastresa i pagava 2 reals mensuals.

L'agost no hi tornà haver afiliacions i el setembre n'hi hagué 4. Una de les noves falangistes, Coloma Picó, es dedicava a les feines domèstiques (com la seva mare, el seu pare era llaurador), era fadrina, tenia 20 anys i pagava 2 reals; Antònia Gelabert era jornalera, casada, tenia 49 anys i es va donar d'alta com sòcia protectora amb una quota assignada de també 2 reals (es desconeixen tals dades de les altres dues a no ser pel que fa al que pagaven mensualment). La mitjana d'edat de les quatre afiliades era de 30'5 anys (la més jove i la més vella eren les dues que s'han ressenyat). La quota mitjana era de 0'62 pessetes (la més baixa era de 0'5 i la major d'1).

Els dos mesos següents no s'incorporaren al partit noves afiliades i el desembre ho feren 22 (al menys 5 d'elles eren fadrines) més una altra que després d'ingressar a la Secció Femenina va haver de passar a formar part de les *flechas* per tenir només 14 anys. En quant a les seves ocupacions es pot afirmar que 2 es dedicaven a les tasques de la llar (com les seves mares) i els seus pares eren un llaurador i un picapedrer i els d'altres 3 falangistes eren un comerciant, un conductor i un empleat del ferrocarril. Les edats de les 22 oscil·laven entre els 15 i els 49 anys i la mitjana era de 27'54. Tenien quotes assignades d'entre 0'3 i 1 pessetes (en un cas era de 0'4 i en un altre no es coneix) amb una mitjana de 0'42.

El 16 de gener de 1938 es van incorporar al partit unificat les 39 dames tradicionalistes majors de 14 anys del poble, inicialment també ho va fer una carlista d'aquesta edat però després va passar a formar part de les *flechas*. Ademés,

els dies 27 i 28 del mateix mes també es van afiliar al partit 4 artanenques més. En concret, 31 d'elles feien les feines de la casa, 5 eren modistes, una sastresa, una professora de confecció, una brodadora i una perruquera (les ocupacions de les altres 3 són desconegudes). Al menys 4 de les seves mares, eren mestresses de casa i una era pagesa i 5 pares eren també pagesos i un (ja difunt) havia estat militar. De 22 d'aquestes afiliades, 18 eren fadrines i 4 casades (una d'elles, Dolores Lázaro Martínez, era la filla del militar citat i estava casada amb un guàrdia civil). Les edats de les 43 anaven dels 15 als 43 anys i la mitjana era de 24'55. Si com a membres de les *Damas Tradicionalistas* les integrades a la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* aquell 16 de gener havien tengut assignades quotes mensuals de 0'2 pessetes, les pagarien de 0'3 dins el partit unificat (se'n desconeix una). Les altres afiliades les pagarien d'1, 0'5 i 0'3 en dues ocasions i la mitjana resultant del total era de 0,32 pessetes.

El febrer de 1938 s'afiliaren al partit 4 noves falangistes. 2 feien les feines de la casa (una casada de 27 anys i una fadrina de 25, que era filla d'un oficial de l'ajuntament). Dues germanes de 17 i 18 anys, d'ocupació desconeguda, eren filles d'un capità d'infanteria. La mitjana d'edat era de 21'75 anys i la de les quotes assignades era de 0'4 pessetes (dues en pagaven 0'3 i dues 0'5).

El mes següent només es dugueren a terme 2 altes, el dia 3. Foren les de Maria Ginard (era fadrina, tenia 28 anys i pagava 0'3 pessetes de quota) i Francesca Amorós (era casada, tenia 26 anys i pagava 0'4 pessetes). Totes dues feien les feines

de la llar, com les seves mares, i els seus pares eren llauradors. La segona d'elles es va incorporar al partit com a sòcia protectora.

L'abril no hi hagué cap nova afiliació i les del mes de maig d'aquell any serien 12. 6 eren fadrines, una casada i es desconeix l'estat civil de les altres. Entre les seves ocupacions, 2 es dedicaven a les tasques domèstiques, una era modista i una era estudiant i les 7 mares de les que també es coneix l'ocupació eren mestresses de casa (una era mare de dues d'aquestes falangistes). Pel que fa als pares, al menys 2 eren comerciants, un era forner, un fuster (pare de dues de les falangistes), un electricista i un caporal de la Guàrdia Civil. Les edats d'aquestes falangistes oscil·laven entre els 15 i els 38 anys, la mitjana era de 25'18. Pagaven quotes de 0'3 i 0'5 pessetes amb una mitjana de 0'36. Es desconeixen, però, les quotes pagades per dues d'elles que es van incorporar al partit com a sòcies protectores: eren Paula Fuster (tenia 33 anys, era casada, es dedicava a les feines de la llar i el seu pare era comerciant) i Catalina Forteza (tenia 24 anys, era fadrina i el seu pare era forner).

En resum, les afiliades a la Secció Femenina de la ja *F.E.T. y de las J.O.N.S.*, si es comptabilitzen les *dames tradicionalistes*, foren 88. La relació de professions de 52 d'elles era: 40 dedicades a les feines de la casa, 6 modistes, una jornalera, una brodadora, una sastresa, una professora, de confecció, una perruquera i una estudiant (de les qualificades com a sense professió, 3 eren afeccionades a la lectura, una a cosir, una a brodar i una als quefers domèstics). Les professions de 20 de les seves mares consistien en 17 casos en ser mestresses de casa i una era una pagesa,

una modista i l'altra era sastressa. Pel que fa a les de 23 dels pares: 10 eren llauradors, 3 comerciants, un fuster, un forner, un picapedrer, un electricista, un conductor, un empleat del ferrocarril, un oficial de l'ajuntament, un militar (sense especificar i que ja era mort), un capità d'infanteria (pare de dues d'elles) i un caporal de la Guàrdia Civil. Una de les mestresses de casa i el fuster eren els pares de dues de les falangistes. De 42 de les falangistes, 33 eren fadrines i 9 casades (una d'elles, la filla del militar sense especificar, estava casada amb un guàrdia civil).

L'edat mitjana de les afiliades en aquell període de temps era de 25'22 anys (oscil·laven entre els 15 i els 49). Les quotes mínimes que tenien assignades eren de 0'3 pessetes i la màxima 1, la mitjana era de 0'37.

En quant a les seves categories dins el partit, quasi totes són desconegudes a no ser les de 4 afiliades que es van incorporar al partit com a sòcies protectores. 3 eren casades (2 eren mestresses de casa i una jornalera de 26, 33 i 49 anys respectivament) i una era fadrina (d'ocupació desconeguda i de 24 anys d'edat). Els seus pares eren un llaurador, un forner i un comerciant (l'altra no està documentada) i les mares eren mestresses de casa. Ademés, les úniques quotes conegudes eren una de 0'4 i una de 0'5 pessetes.

- CONJUNT D'AFILIADES.

En total, les afiliades a la Secció Femenina d'Artà, fins com a mínim, el febrer de 1940 (cal recordar que les altes es van efectuar entre el 12 de març de 1936 i el 20 de

maig de 1938) serien 179 (incloses les 39 membres de les *Dames Tradicionalistes*. Entre 77 d'elles: 54 es dedicaven exclusivament a les tasques domèstiques, 9 eren modistes, 3 broadores, 2 jornaleres, 2 professores de confecció, 2 estudiants, una cosidora, una sastressa, una perruquera, una serventa i una mestra d'escola. Les "aficions" de 20 de les que foren qualificades com a que no tenien cap professió eren en 10 casos els quefers domèstics, en 4 la lectura, en 2 el brodar, en 2 cosir i en un cas les feines del camp. Les professions de 50 de les seves mares eren: 41 mestresses de casa (una d'elles era la mare de dues de les falangistes), 3 modistes, 2 pageses, 2 broadores (una de les quals també era mare de dues falangistes), una jornalera i una sastressa. En quant a les de 61 conegudes dels pares, aquestes eren: 27 llauradors, 7 comerciants, 3 fusters, 3 empleats de l'ajuntament, 2 agents (de transports), 2 mercaders, un picapedrer, un ferrer, un llauner, un sellater, un forner, un electricista, un conductor, un negociant, un empleat del ferrocarril, un farmacèutic, el secretari del jutjat, un oficial de l'ajuntament, un alferes de carrabiners, un militar (sense especificar que ja havia mort), un capità d'infanteria (pare de dues), un caporal de la Guàrdia Civil i un membre del mateix cos ja retirat.

D'entre 87 d'aquestes falangistes 71 eren fadrines i 16 eren casades (l'estat civil de les demés no està documentat). Les edats de les 17 més joves en el moment d'incorporar-se al partit era de 15 anys i la de la més vella era de 49 i la mitjana de 23'79. Pagaven quotes d'entre 0'3 i 1 pessetes, amb 0,44 de mitjana.

Pel que respecta a les categories de les afiliades dins el partit la documentació és poc explícita, només es pot afirmar que 14 eren militants de 1a línia, 8 ho eren de 2a

línia i 4 eren sòcies protectores. Les primeres tenien una edat mitjana de 20'28 anys (3'51 anys menor a la del conjunt de falangistes), la més vella en tenia 32 i les més joves 17 i totes pagaven 2 reals mensuals (6 cèntims major a la de les 179). Les militants de 2a línia tenien, en el moment d'afiliar-se, una edat mitjana de 22'37 anys (1'42 anys menor a la del conjunt i 2'09 superior a la dels militants de 1a conegudes), amb 15 la més jove i 38 la major i la quota mitjana era de 0'58 pessetes (totes en pagaven 0'5 a no ser una que en pagava 1), és a dir, 14 cèntims superior a la del conjunt de falangistes i 8 a la de les militants de 1a línia. Finalment, les sòcies protectores tenien una edat mitjana de 33 anys (9'21 major a la de les 179 falangistes en total, 12'72 anys major a les de les militants de 1a i 10'63 a la de les de 2a documentades), amb la major de 49 anys (la més vella de totes les falangistes del poble) i la menor de 24 i dues d'elles pagaven 0'4 pessetes i 0'5 pessetes de quota (les altres dues no es coneixen).

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE BINISSALEM.

- INCORPORACIONS ENTRE L'AGOST DE 1936 I L'ABRIL DE 1937.

Una de les quatre primeres binissalemeres que es van donar d'alta com a falangistes va ser Maria Mir Marcó, germana del que havia estat el primer falangista del poble (Miquel Mir). Ho va fer el 7 d'agost de 1936 als 22 anys, era fadrina i es dedicava a les feines de la casa. Els seus pares eren propietaris. Pagava 1 pesseta de quota mensual i va ser la primera secretària de la Secció Femenina local.

Les altres afiliades aquell dia varen ser Catalina Cànaves Vallès (era estudiant, tenia 14 anys, era fadrina, pagaria 2 reals mensuals i també era filla de propietaris), Francesca Salom Cerdà (feia les feines de la casa, era filla d'un militar, tenia 32 anys, era fadrina i també pagaria 2 reals mensuals) i Àngela Llabrés Moyà (perruquera de 47 anys que també era fadrina i pagava 2 reals mensuals, el seu pare era ferrer). En conjunt la seva edat mitjana era de 28'75 i la de les quotes era 0'62 pessetes.

El setembre les altes foren 9. El dia 5 va ingressar al partit Catalina Villalonga Moyà, es dedicava a les feines de la llar, era filla de propietaris, tenia 44 anys, era casada i

pagaria 2 reals mensuals. El dia 6 les altes foren les de Francesca Camps Pascual (feia les feines de la llar, era filla d'un industrial, tenia 14 anys, era fadrina i tenia assignada 1 pesseta de quota) i Maria Rosselló Pascual (feia feina a una fàbrica de sabates, el seu pare era industrial, tenia 21 anys, estava casada i pagaria 2 reals mensuals).

El dia 20 van ingressar al partit 6 noves afiliades: 3 sabateres, una modista, una aprenent de modista i una dedicada a les tasques de la llar. Tenien entre 14 i 25 anys, la mitjana era de 17, i pagaven quotes de 2 reals mensuals.

L'edat mitjana d'aquestes 9 falangistes quan van ingressar al partit era de 20'11 anys i la de les quotes era de 0'55 pessetes.

El mes d'octubre no es coneix cap alta i el novembre només es pot parlar de la de Margalida Aloy Mateu, es dedicava a les feines de la llar, estava casada, tenia 37 anys i pagava 1 pesseta mensual.

El darrer mes de 1936 les altes varen ser almenys les de 3 sabateres de 16, 23 i 33 anys (la mitjana era de 24) que pagaven quotes de 0'5 pessetes. Una era filla de pagesos i una altra ho era d'un jornalier i 2 eren fadrines i l'altra era vídua.

El gener de 1937 només es va afiliar Francesca Arrom Martí, era pagesa com els seus pares, tenia 20 anys, era fadrina i també pagava 2 reals mensuals. Havia estat *dama tradicionalista*.

Segons la secretària local Maria Mir el 17 de febrer de 1937 es van incorporar al partit unes quaranta noves falangistes⁴⁴¹ però només es coneix l'afiliació d'12, eren 6 falangistes dedicades a les tasques domèstiques, 5 sabateres i una modista d'edats compreses entre els 15 i 39 anys i una mitjana de 22'66. 4 d'elles eren cadades i la resta eren fadrines. Pagaven una quota mitjana de 0'64 pessetes, oscil·laven entre les 0'25 i 2. La relació de les professions dels seus pares eren: 4 pagesos, 2 sabaters, 2 propietaris, un mestre d'obres, un fuster, un comerciant i un empleat de Correus. La relació de les professions conegudes de les seves mares era: 4 pageses, 2 propietàries i una comerciant.

No es coneixen més altes fins el 27 d'abril següent. Aquell dia va entrar al partit Francesca Ramis Tomàs, sabatera de 20 anys que era filla d'un sabater i d'una mestressa de casa i pagaria 2 reals mensuals.

En conjunt aquestes 31 falangistes eren 13 sabateres, en 12 casos es dedicaven a les feines de la casa, 2 eren modistes, una era pagesa, una aprenent de modista, una perruquera i una estudiant.

Els seus pares eren 10 pagesos, 5 propietaris, 2 sabaters, 2 industrials, 2 comerciants, un jornaler, un ferrer, un fuster, un picapedrer, un mestre d'obres i un empleat de Correus (es desconeixen les dels restants). Les professions conegudes de les seves mares eren 10

---

⁴⁴¹ **Arxiu municipal de Binissalem, Actes de la Secció Femenina. 1936-1938 (2202/2).**

pageses, 5 propietàries, 2 comerciants i una mestressa de casa. La seva edat mitjana era de 23'90 anys, oscil·laven entre els 14 i els 47. Pel que fa al seu estat civil, 23 eren fadrines, 7 eren casades i l'altra era vídua. Tenien assignades quotes d'entre 0'25 i 2 pessetes, la mitjana era de 0'6.

- INCORPORACIONS ENTRE EL JULIOL DE 1937 I EL MAIG DE 1938.

Després de l'abril de 1937 la següent alta coneguda es va produir el mes de juliol següent, fou la de Maria Bibiloni Ramon (es dedicava a les tasques de la llar, els seus pares eren pagesos, tenia 14 anys, era fadrina i pagaria 2 reals mensuals).

No es coneixen més altes fins el mes de novembre, el dia 8 van ingressar al partit Rosa Miquel Pons (sabatera com els seus pares, tenia 21 anys estava casada i pagaria 0'5 pessetes), Maria Alorda Pons (també era sabatera, el seu pare era barber, tenia 31 anys, també era fadrina i pagaria 2 reals) i Francesca Munar Salas (era serventa, tenia 15 anys, també era fadrina i pagaria 0'5 pessetes).

El mateix mes també es va dur a efecte la unificació amb les *dames tradicionalistes*, però només es té constància de dues d'elles que van ingressar al partit unificat el dia 17. Eren una sabatera i una altra dedicada a les tasques de la llar de 25 i 16 anys que eren fadrines i tenien assignades quotes de 0'5 i 0'25 pessetes. Una era filla de comerciants i l'altra ho era d'un industrial.

L'edat mitjana d'aquestes falangistes era de 21'6 anys i la de les quotes era de 0'45 pessetes.

Finalment, només està datada l'afiliació d'una falangista el 20 de maig de 1938 (Catalina Moyà Vidal), era mestressa de casa, tenia 40 anys i estava casada (no se'n coneix la quota).

Així, aquestes 7 afiliades entre el novembre de 1937 i el maig de 1938 eren 3 falangistes dedicades a les feines domèstiques, 3 sabateres i una serventa. Els seus pares eren un pagès, un sabater, un industrial, un barber i un comerciant (es desconeix la dels dos restants). Pel que fa a les mares de tres d'elles, eren: una pagesa, una sabatera i una comerciant. Les seves edats anaven dels 14 als 40 anys quan van ingressar al partit, la mitjana era de 23'14; la de les quotes que tenien assignades era de 0'45 pessetes (la mínima era de 0'25 i les demés eren de 0'5, no es coneix la d'un d'ells). 5 eren fadrines i les 2 restants eren casades.

- CONJUNT D'AFILIADES.

En conjunt, aquestes 38 falangistes eren 16 sabateres, 15 es dedicaven a les feines de la casa, 2 eren modistes, una era pagesa, una aprenent de modista, una perruquera, una serventa i una estudiant. La relació de les professions de 32 dels seus pares era: 11 pagesos, 5 propietaris, 3 comerciants, 3 sabaters, 3 industrials, un jornalер, un picapedrer, un mestre d'obres, un ferrer, un fuster, un barber i un empleat de Correus. La de 21 de les seves mares era: 11 pageses, 5 propietàries, 3 comerciants, una sabatera i una

mestressa de casa. La seva edat mitjana quan van ingressar a la Secció Femenina era de 23'76 anys, les més joves en tenien 14 i la més vella 47. En quant al seu estat civil, 28 d'elles eren fadrines, 9 eren casades i la restant era vídua. Tenien assignades quotes d'entre 0'25 i 2 pessetes i la mitjana era de 0'58 (es desconeix la pagada per una d'elles).

Per altra banda, Catalina Pol Gamundí es va afiliar a la Secció Femenina en data no determinada però anterior al 9 de setembre de 1938, quan va morir. Havia nascut el 30 de novembre de 1909, era mestressa de casa, estava casada i tenia assignada una quota mensual de 0'5 pessetes.

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ALARÓ.

Del prop del centenar d'afiliades que tendria la Secció Femenina de la Falange d'Alaró com a mínim ja als primers mesos de 1938, només ha estat possible aconseguir les dades personals de 36 d'elles (la data d'afiliació de 4 de les quals és indeterminada).

Les primeres en incorporar-se ho varen fer el mes posterior a l'inici de la guerra, en concret el dia 15. Foren 24 alaroneses amb la següent relació de professions: 14 dedicades a les feines de la casa, 2 professores de confecció, 2 cosidores, una modista, una brodadora, una sabatera i una fabricant de capses (les de les restants no estan documentades). La relació de les de les seves mares (se'n coneixen 7) era: 2 cosidores, una pagesa, una sabatera, una comerciant, una propietària i una mestra d'escola (és de suposar que les altres 17 eren exclusivament mestresses de casa). Els pares eren: 6 pagesos, 3 metges (un dels quals era cirurgià), 3 guàrdies civils, 2 sabaters, 2 comerciants (un ho era d'oli), un fuster, un forner, un industrial, un agent (de transports), un escrivent, un propietari, un mestre d'escola i la del restant es desconeix.

Només una d'aquestes 24 afiliades era casada. La mitjana d'edat era de 22'43 anys (la més jove en tenia 16 i la més vella 35). Les quotes mínimes que tenien assignades eren de 0'5 pessetes i la màxima de 2, amb una mitjana de 0'65 pessetes.

La següent afiliació de la que es té constància va ser la de Josepa Vives el dia 27 d'abril de 1937. Tenia 19 anys, era fadrina i feia de brodadora (la seva mare era mestressa de casa i el seu pare electricista).

Posteriorment, l'octubre del mateix any, les noves afiliades varen ser almenys 4. 3 d'elles es dedicaven a les tasques domèstiques i una treballava a una fàbrica de calçat. Els pares d'aquesta darrera treballaven en el mateix que ella i els de les demés eren pagesos. Elles tenien 25 (en dues ocasions), 24 i 21 anys i la mitjana era de 23'75 anys. Totes eren fadrines i tenien assignats 2 reals de quota.

El mes següent hi hagué un mínim de 2 noves afiliacions. Foren les de Francesca Rosselló el dia 5 (tenia 26 anys, feia les feines de la llar, els seus pares eren pagesos i pagava 2 reals) i Joana Andreu el dia 10 (tenia 16 anys, també es dedicava a les tasques de la llar, era filla de propietaris i se'n desconeix la quota). Totes dues eren fadrines.

Finalment, el desembre de 1937 està documentada l'alta al partit de Joana Marquès el dia 3. Era fadrina, feia les feines de la casa, el seu pare era fuster, tenia 16 anys i pagava 2 reals mensuals.

Així, en resum, aquestes 32 falangistes d'Alaró de les que se'n coneix la data de la seva afiliació al partit es dedicaven exclusivament a les feines de la casa en 20 casos i en 2 eren professores de confecció, 2 brodadores, 2 cosidores, 2 eren sabateres, una treballava a una fàbrica de capsos i una modista (es desconeixen les de les dues restants). La relació de les professions de 17 de les seves mares era: 5 pageses, 2 cosidores, 2 sabateres, 2 propietàries, una mestressa de casa, una comerciant i una mestra d'escola (com que només en un cas s'assenyala com a professió la de mestressa de casa és de suposar que seria la de les altres 15). La relació de les dels seus pares era: 10 pagesos, 3 metges (un d'ells era cirurgià), 3 guàrdies civils, 3 sabaters, 2 fusters, 2 comerciants (un d'ells d'oli), 2 propietaris, un forner, un industrial, un electricista, un agent (de transports), un escriptor i un mestre d'escola (es desconeix la del restant).

Totes aquestes falangistes eren fadrines a no ser una, que era casada. Les seves edats anaven dels 16 als 35 anys en el moment d'afiliar-se al partit i la mitjana era de 22'19 anys. Pagaven quotes d'entre 0'5 i 2 pessetes, amb una mitjana de 0'61. No es coneix la categoria dins el partit de cap d'elles.

Ademés d'aquestes 32 afiliades, altres 4 s'hi incorporaren, com ja s'ha dit, en data indeterminada. Foren Magdalena Rosselló Cerdó (nascuda el 1915, era fadrina, feia les feines de la casa, el seu pare era sabater i pagava 2 reals mensuals), Carme Frigula Sardà (nascuda el 1878, era casada, mestre d'escola, filla d'un agricultor i pagava 1 pesseta de quota), Margalida Moragues Guasp (nascuda el 1921, era fadrina, feia les feines de la casa i era filla de propietaris) i Francesca Pizà

Simonet (nascuda el 1908, era fadrina, es dedicava a les feines de la casa i era filla d'un comerciant).

Passant a parlar ja de xifres absolutes, s'ha de dir que el març de 1938 (tres mesos després del darrer del que s'ha aportat una data concreta d'afiliació) el nombre total d'afiliades era de 101, el qual es mantindria fins almenys el dia 5 de setembre del mateix any. El gener i el febrer de l'any següent el nombre seria de 103, però el setembre següent seria de 93. Finalment, el mes posterior, en concret a dia 29 d'octubre de 1.939, les afiliades a la Secció Femenina de la Falange d'Alaró serien una més, 94.

Pel que fa a les seves categories dins el partit, el febrer de 1938, de les 103 falangistes 15 eren adherides i les altres 88 militants. En un moment imprecís però que podria ésser abans del març de 1938 el nombre d'afiliades era de 107, de les quals 19 eren adherides. Com que 6 d'elles van passar a formar part de les *Flechas* per raons d'edat, el nombre total d'afiliades va passar a ser de 101, que pagaven una quota mitjana d'1'34 pessetes (les mínimes eren de 0'5 i la màxima de 20). En aquell moment les falangistes que pagarien 1 pesseta eren 14 però l'agost de 1939 eren 56.

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE LA COLÒNIA DE SANT PERE.

Totes les incorporacions a la Secció Femenina de la Falange de la Colònia de Sant Pere de les que se'n coneix la data, 21 en total, es van produir el mes de desembre de 1937, molt tard en comparació amb les altres poblacions. Al marge d'elles només n'hi ha 2 de documentades.

Les 7 primeres en afiliar-se ho van fer el dia 2 d'aquell mes de desembre. Eren 3 modistes, 2 dedecades a les feines domèstiques, una sastresa i una brodadora. Aquestes dues darreres eren les germanes Catalina i Apolònia Orell Rosselló i

tambés es dedicaven a les tasques domèstiques i, en el cas de Catalina, també a les del camp. Els pares d'aquestes dues i els d'almenys altres tres d'aquestes falangistes eren pagesos. Totes eren fadrines i la seva mitjana d'edat era de 20 anys (la més jove en tenia 16 i les majors 24). Pagaven quotes d'1 i 0'5 pessetes amb una mitjana de 0'66).

Dos dies després es van incorporar al partit 5 noves falangistes (totes fadrines). 4 es dedicaven a les feines de la llar (una d'elles també a les del camp) i una era serventa. Els pares d'almenys 3 d'elles, incloses dues germanes, eren pagesos. En el moment de donar-se d'alta l'edat de la més jove era de 15 anys i la de la més vella de 28 i la mitjana era de 24'4. Totes pagaven 2 reals mensuals.

Finalment, el dia 8 es van afiliar les 9 falangistes restants. 6 es dedicaven a les tasques domèstiques (almenys una d'elles també es dedicava a les del camp), una era modista i es desconeix la l'ocupació de les altres. El pare d'una d'elles, de Bàrbara Orell, era pescador, i els de Maria Garau eren pagesos. Aquesta era l'única que era casada i també era la més vella de totes les afiliades, tenia 37 anys. La més jove en tenia 15 i la mitjana d'edat de les afiliades aquell dia era de 21'75. La mitjana de les quotes era de 0'58 pessetes (anaven de les 0'5 a 1 pesseta).

Així, en resum, les 21 falangistes de la Colònia de Sant Pere, donades d'alta el desembre de 1937 es dedicaven en 12 casos a les feines de la casa (almenys 2 d'aquestes afiliades també feien feina al camp), 4 eren modistes, una sastresa, una brodadora i una serventa (les ocupacions de les altres dues no estan documentades). Pel que fa als seus pares, els de 9 d'elles (incloses dues germanes en dos casos) eren pagesos (ambdós cònjuges) i el pare d'una altra era pescador. D'entre 19 d'aquestes falangistes totes eren fadrines a no ser una. Aquesta casada era además la de major

edat, amb 37 anys en el moment d'afiliar-se al partit, de totes, i les menors en tenien 15 (la mitjana era de 21'8). La quota mitjana que tenien assignada era de 0'58 pessetes (totes eren de 0'5 o 1 pesseta).

Al marge d'aquestes falangistes, altres dues es van incorporar a la Secció Femenina de la Colònia en data indeterminada. Varen ser Isabel Sahagún Rosselló (nascuda el 1921) i Maria Ayala Massanet (fadrina, dedicada a les feines domèstiques, filla d'un carrabiner, pagava 2 reals al mes).

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE SELVA.

La primera falangista de Selva de la que es té constància de la seva afiliació al partit va ser Catalina Morro Salvà, que es va donar d'alta el mateix 18 de juliol de 1.936.

La següent alta es va dur a terme el dia 1 d'agost següent i fou la de Catalina Sastre Coll. El dia 15 del mateix mes (el dia abans del desembarcament de les tropes

de Bayo) hi hagué 11 noves incorporacions i cinc dies després n'hi va haver unes altres 5. Així, el mes posterior a l'Alçament el nombre d'afiliacions va ser de 17.

El setembre no es produí cap alta i l'octubre només una el dia 25.

Finalment el novembre, en concret el dia 20, es durien a terme les 3 darreres. Les d'Antònia Vallori Mir i les germanes Maria i Catalina Vallori Palou.

Així, entre el 18 de juliol i el 20 de novembre de 1936 les afiliades a la Secció Femenina de Selva, almenys les que tenien la data d'afiliació documentada, foren 22 i sembla que les afiliades posteriorment ho feren el 1956. És molt probable que aquestes dates fossin les úniques en que hi hagué altes perquè no hi ha cap raó per la qual no se'n duguessin a terme els anys següents al 1936 i després només quedàs rastre de les afiliades en les dates tan concentrades que s'han enunciat en el cas que es produïssin baixes en el primer decenni, per exemple, d'existència de la Secció Femenina al poble de Selva.

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ESTELLENCES.

Les primeres falangistes d'Estellencs foren les 17 que es van incorporar al partit el 28 de setembre de 1936. El mes següent, en canvi, les altes només van ser dues (les de Margalida Balaguer i Francesca Palmer) i ja no n'hi hauria cap altra la resta de l'any. En tot el 1937 només s'incorporaria a la Secció Femenina Catalina Janer el 29 de març. Així, les afiliades fins a l'abril de 1937 foren 20. Totes pagaven 0'5 pessetes de quota mensual.

El 1938 entraren a formar part del partit 2 noves falangistes el mes de gener i 8 el mes de març. Totes pagaven 2 reals de quota. No hi hauria més altes aquell any ni els dos següents.

Així, les falangistes d'Estellencs afiliades fins al moment en què va acabar la guerra varen ser 30 i totes tenien assignada una quota mensual de 2 reals.

Ja el 1941, el dia 1 de gener, encara entrarien a formar part del partit 5 afiliades més que pagarien només un real mensual. Com a mínim fins l'octubre de 1942 les files de la Secció Femenina del poble no es veurien engrossides.

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE MANCOR DE LA VALL.

Les falangistes de Mancor de les que es tenen dades del moment de la seva afiliació al partit, professió i edat eren 26. Quan totes, 20, es van donar d'alta ja el 25 de juliol de 1936. De 10 d'elles, 8 es dedicaven a les feines de la casa, una era sabatera i una empleada (sense determinar). Les seves edats anaven dels 16 als 24 anys i la mitjana era de 20'7.

El mes següent hi hauria almenys una altra incorporació al partit, el dia 28, de la que se'n desconeixen les dades, i el 6 de setembre següent se'n produirien 5 més: 2 feien les feines de la casa, una era brodadora i una sabatera (es desconeix la de la restant) i les seves edats oscil·laven entre els 15 i els 24 anys en el moment d'afiliar-se (la mitjana era de 18'25).

Així, del total de 26 afiliades a la Secció Femenina de la Falange de Mancor només es coneix la professió⁴⁴² de 14: 10 es dedicaven a les tasques domèstiques, 2 eren sabateres, una brodadora i una empleada. Les seves edats en el moment de donar-se d'alta anaven dels 15 als 24 anys i la mitjana era de 20.

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE CAIMARI.

La primera data en què es dugueren a terme altes a la Secció Femenina de Caimari va ser el 15 d'agost de 1936. Com en el cas de Selva, també seria el dia amb més afiliacions de tots els anys que va durar la guerra, amb un total de 12.

---

⁴⁴² A causa de la data en que va redactar-se el document que serveix de font potser que les professions que s'anomenen haguessin canviat al llarg del temps respecte a les que tenien en el moment d'afiliar-se (també podria haver passat el contrari si les dades no havien estat actualitzades per la direcció del partit).

El mes següent només n'hi hagué 2, el dia 19.

No hi va haver més altes fins el 20 de febrer de l'any següent, només va ser una.

Així, les afiliades entre l'agost de 1936 i fins al moment en què es va decretar la unificació dels partits polítics encara existents en la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* foren 15.

Posteriorment ja només hi hagué 4 noves afiliacions, totes duites a terme ja el febrer de 1939.

Així, en total, les afiliades entre l'agost de 1936 i el febrer de 1936 foren 19.

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE BANYALBUFAR.

Les primeres falangistes de Banyalbufar s'incorporaren al partit el dia 12 d'octubre de 1936. Foren Aina Tomàs i Catalina Albertí.

El mes següent n'hi hauria 3 més. El desembre no se'n produiria cap, i el gener i febrer de 1937 una cada mes. Seria el març el segon mes amb més altes d'aquells

anys amb un total de 8. Com que l'abril no n'hi hauria cap, les afiliades entre l'octubre i la promulgació del decret d'unificació serien 15.

La resta de l'any només es duria a terme l'alta de Francesca Albertí el 10 de setembre.

Ja al 1938, només es durien a efecte noves incorporacions el mes de maig. Les noves falangistes varen ser 12. Així, aquest seria el mes amb més afiliacions d'aquells tres anys.

No es produïrien més altes i, per tant les falangistes de Caimari que van entrar a formar part del partit serien 28.

- LES FLECHAS FEMENINES.

En principi dins les files de les *Flechas* femenines s'hi integraren les falangistes de fins a 14 anys, amb alguns casos d'afiliades d'aquesta edat que inicialment van ser enquadrades pròpiament dins la Secció Femenina i posteriorment van haver de passar a ser *flechas*, però a partir del 1938, un cop feta efectiva la unificació amb les militants tradicionalistes, s'hi haurien d'integrar fins als 17 anys i estarien dividides en tres grups

segons l'edat: *margaritas* de 7 a 10 anys, *flechas* d'11 a 14 anys i *flechas azules* de 15 a 17 anys.

Pel que fa a dades concretes sobre l'evolució de les afiliacions només es pot parlar de les de Santa Maria i Artà i en el primer cas només es pot dir que el 20 de maig de 1937 eren 37⁴⁴³ segons el llistat conservat entre la correspondència de la Secció Femenina a l'arxiu municipal⁴⁴⁴ però dos dels noms semblen correspondre a la mateixa afiliada si bé no es pot afirmar categòricament per la manca de més dades⁴⁴⁵. Entre elles hi havia quatre parelles de germanes.

En quant a les *flechas* d'Artà, el maig de 1938 haurien estat 43 les que havien passat per les seves files. Les primeres 12 s'hi van incorporar ja el 5 d'octubre de 1936⁴⁴⁶,

---

⁴⁴³ Eren Catalina Frontera Vidal, Antònia Frontera Vidal, Antònia Ques Amengual, Antònia Capó Massot, Maria del Carme Simonet Salas, Catalina Mulet Cañellas, Maria Rubí Serra, Margalida Parets Pastor, Rosa Ferrer Isern, Catalina Dols Jaume, Catalina Columbàs Amengual, Catalina Amengual (.....), Maria Mesquida Vich, Francesca Crespí Sbert, Antònia Mesquida Vich, Margalida Salom Crespí, Isabel Fullana Crespí, Francesca Serra Pons, Rosa Vich Far, Catalina Amengual Gelabert, Magdalena Calafat Nadal, Maria Bestard Sbert, Margalida Juan Parets, Catalina Juan Parets, Margalida Arrom Pizà, Joana Salom Salom, Francesca Ribas Salas, Margalida Serra Cañellas, Maria del Carme Simonet Salas, Joana Coll Roca, Maria Pol Amengual, Catalina Salom Morro, Aina Forteza Lladó, Magdalena Tramullas Comas, Catalina Escandell Manchón, Margalida Cañellas Estades i Catalina Forteza Lladó.

⁴⁴⁴ Correspondència Secció Femenina (781/1).

⁴⁴⁵ Es tracta de Maria del Carme Simonet Salas.

⁴⁴⁶ Foren Aina Terrassa Quetglas, Catalina Flaquer Grau, Rosa Xamena Carrió, Josepa Blanes Aymar, Catalina Quetglas Forteza, Aina Amorós Moragues, Margalida Vives Gili, Margalida Esteva Soto, Catalina Morey Tous, Maria Vives Casselles, Isabel Vives Casselles i Margalida Gelabert Ginard.

només es coneixen les edats⁴⁴⁷ de cinc d'elles: Margalida Gelabert tenia 8 anys, Rosa Xamena, Margalida Vives i Isabel Vives en tenien 10, Catalina Flaquer i Josepa Blanes 11 i Catalina Morey 12. Tres dies després s'afiliaren 3 artanenques més⁴⁴⁸ (una d'elles, Àngela Riera, tenia 10 anys i una altra en tenia 11, Joana Aina Esteva) i el dia 17 una altra⁴⁴⁹.

---

⁴⁴⁷ Totes les edats que aquí es presenten s'han obtingut bé a través de les sol·licituds d'ingrés de *flechas* (són 17 però dues no l'aporten), bé de la relació de *damas tradicionalistas* (Arxiu municipal d'Artà. FE i de les JONS. Secció Femenina. Carnets d'afiliació, sol·licituda d'ingrés, registre d'afiliades. 1936-38 - 3027-, en ambdós casos) o bé a partir del llibre registre d'afiliades a la Secció Femenina (Arxiu municipal d'Artà. FE i de les JONS. Secció Femenina. Llibre registre de les afiliades a la Secció Femenina de la Falange. 1936-1940 -3023-) o d'un esboç de carta del 1943 referent al pas a la Secció Femenina d'algunes *flechas* que respon a la primera de les dues signatures citades en incloure's entre les fulles del quadern registre de *flechas*.

⁴⁴⁸ Catalina Flaquer Grau, Joana Aina Esteva Cursach i Àngela Riera Ferrer.

⁴⁴⁹ Georgina Grau de Diego.

El novembre la primera alta⁴⁵⁰ es va produir el dia 5, el dia 20 se'n produiren 5 més⁴⁵¹ (d'entre elles Joana Maria Vaquer tenia 8 anys, Catalina Bisquerra en tenia 9 i Margalida Sancho 11) i cinc dies després n'hi hagué una altra, la de Maria Carrió Quetglas, que tenia 12 anys. Fins a finals d'any només es duria a efecte una nova incorporació, la de la nina de 10 anys Aina Bonnín Cortès.

El 1937 no s'efectuàrien altes fins a febrer: una el dia 1⁴⁵² i una el dia 18⁴⁵³.

El març se'n produiren 5, distribuïdes de la següent manera: 2 el dia 1⁴⁵⁴, una el dia 3⁴⁵⁵ i 2 el dia 14⁴⁵⁶.

---

⁴⁵⁰ Fou la de Catalina Fuster Cortès.

⁴⁵¹ Catalina Bisquerra Alzina, Amèlia de (.....) Ferrer, Margalida Sancho Tous, Joana Maria Vaquer Vaquer i Margalida Rosselló Bordoy.

⁴⁵² La d'Aina Jaume Carrió.

⁴⁵³ La d'Àngels Llinàs Ayala.

⁴⁵⁴ La de les germanes Aina i Maria Rosselló Amorós.

L'abril hi hauria 2 altes el dia 16⁴⁵⁷ (una d'elles, Margalida Jaume, tenia 11 anys) i una el 25, la de Catalina Ferrer Bernat, de 6 anys.

El 4 i 17 de maig van entrar a l'organització 2 noves *flechas* d'11 anys, Isabel Lliteras Ferrer i Catalina Massanet Carrió. El dia 26 i el 28 es produirien 2 altes més, una cada data⁴⁵⁸.

---

⁴⁵⁵ La d'Aina Sales Guiscafré.

⁴⁵⁶ Les de Catalina Tous Solé i Maria Esteva Sullà.

⁴⁵⁷ Les de les germanes Maria i Margalida Jaume Carrió.

⁴⁵⁸ Eren les de Maria Mestre Esteva i Francesca Esteva Dalmau.

Després del maig de 1937 les següents incorporacions ja es produïren un cop consumada la unificació del partit a nivell local, almenys a nivell documental pel que fa al registre de les afiliades, però només en dos casos provindrien de les Dames Tradicionalistes. La primera es va dur a efecte ja el 12 de desembre⁴⁵⁹. El 16 de gener de 1938 va ser quan van entrar dins la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* local les *flechas* procedents de la Comunió Tradicionalista: Margalida Lliteras Femenias, que tenia 10 anys, i Bàrbara Sansaloni Sard, en tenia 12; en els dos casos s'havien afiliat com a dames tradicionaslistes el 20 de maig de 1937 i el seu ingrés al partit unificat es va formalitzar el mateix dia que el de les seves companyes majors. El dia 26 del mateix mes es va fer efectiva l'alta com a *flecha* d'Esther Sancho Tous després de que el 26 de desembre de 1937 hagués estat registrada incorrectament com a membre ja de la Secció Femenina. Finalment, el 29 de maig de 1938 es produí l'alta d'Anita Carmona Lázaro.

S'ha de destacar el fet de que Antònia Flaquer Cassellas, que havia estat registrada com a membre de la Secció Femenina el 16 de gener de 1938, procedent de les Dames Tradicionalistes, en va ser ttxada per passar a les *Flechas* perquè tenia 14 anys d'edat però sembla que no s'hi va arribar a integrar.

En conjunt, les edats conegudes d'aquestes 43 *flechas* quan van afiliar-se, només es coneixen les de 21 d'elles, anaven dels 6 als 14 anys, encara que a la més jove li faltaven quatre mesos per complir els 7, i la mitjana era de 10'38. En tots els casos tenien assignades quotes de 0'2 pessetes⁴⁶⁰.

---

⁴⁵⁹ **Era la de Margalida Sancho Martorell.**

⁴⁶⁰ **El març de 1938 (segons la circular provincial 15, consultada a l'arxiu municipal de Santa Margalida, Falange, 1936-45. Correspondència -2885/11-) es va establir que les quotes que havien de tenir assignades els membres de les Organitzacions Juvenils havien de ser, en funció de les cèdules personals del pare**

---

o tutor, les següents:

- per cèdules de classe 12a, 13a, 14a, 15a o 16a era de 0'25 pessetes.
- per cèdules de classe 10a o 11a era de 0'5.
- per cèdules de classe 8a o 9a era d'1.
- per cèdules de 6a o 7a era de 2.
- per cèdules de 4a o 5a era de 5.
- per cèdules de 1a, 2a o 3a era de 10.

- CONCLUSIONS.

- AFILIATS MASCULINS.

El total d'afiliats a l'Estat el 1939 va arribar oficialment a 650000, aquell any seria quan el partit tendria presència, després de l'inici de la guerra, a tot el territori. Quan la guerra civil va començar eren com a màxim 35000, el 1937 arribarien a ser 240000 i el 1938 363000⁴⁶¹. A Balears, serien prop de vint-i-set mil el 1939⁴⁶², abans de l'inici de la guerra és difícil especificar quan eren els falangistes illencs perquè el número de registre provincial d'un pollencí afiliat l'1 de maig de 1936 era el 3726 i el d'un afiliat el 21 de juliol següent era correlatiu i el d'un afiliat serverí el 3 de juliol era el 13364 i el d'un altre donat d'alta vint dies després era el 9921 i el d'alguns campanaters estaven al voltant del 3800 i no eren correlatius al marge de si s'havien incorporat el partit l'agost de 1936 o el febrer de 1937; el número màxim dels falangistes pollencins donats d'alta l'abril de 1937 era el 13332 i els dels afiliats el gener de 1938 eren superiors al 21700 (els dels serverins afiliats fins el desembre de 1937 eren lleugerament superiors al 21500).

---

⁴⁶¹ SOLÉ-TURA, Jorge, Introducción al régimen político español, Ariel, Barcelona, 1972, p. 155 i PAYNE, Stanley G., La revolución y la guerra civil española, Crónica General de España, Júcar, Madrid, 1976, p. 100. Segons Stanley G. Payne els afiliats el 1938 eren mil menys, les dades recollides per Jorge Solé-Tura foren aportades per la Delegació Nacional de Províncies del partit el 1963.

⁴⁶² El número provincial d'un falangista campaneter afiliat el 10 de novembre de 1939 era el 26875 però el nacional era el 1298874.

- PROFESSIONS.

- Conjunt d'afiliats.

En conjunt, les JONS mallorquines de les que es pot afirmar raonablement que es coneix l'afiliació de tots els seus membres fins a la fi de la guerra i la professió de la majoria d'ells eren les de Pollença, Inca, Son Servera, Sant Llorenç des Cardassar, Binissalem, Lloret de Vistalegre, Selva, Caimari-Moscari i Biniamar. Entre totes plegades feien un total de 2094 afiliats⁴⁶³. Pel que fa a les seves professions, amb diferència, a causa de tractar-se de poblacions foranes el 35'95% d'aquests falangistes eren pagesos, 753⁴⁶⁴ (inclosos un hortelà i un colon), als quals se'ls han de sumar 5

---

⁴⁶³ **Un dibuixant va militar a les JONS de Binissalem i Inca successivament i un mestre d'escola es va traslladar de la de Sant Llorenç a la de Pollença. Per altra banda, un pagès binissalemer es va afiliar al partit el 1937 però no es coneix exactament en quin moment, per això no ha estat comptabilitzat aquí i un ferrer selvatgí es va fer falangista en data indeterminada (possiblement ho va fer el 1936 però no s'ha comptabilitzat per no haver-se pogut determinar a quin període havia de ser inclòs).**

⁴⁶⁴ **La denominació als llibres registre d'afiliats o a les fitxes personals era “labrador” la majoria dels casos, però també “campesino” o “agricultor”.**

pastors i un cabrer; 5 d'aquests pagesos també feien de pescadors, 3 també eren músics, 2 eren també mariners, un era marger, un conductor i un era també fuster i músic⁴⁶⁵.

Seguint l'ordre pel que fa a la freqüència de les diverses professions, les demés eren:

96 sabaters (el 4'58% del total)

81 picapedrers (el 3'86%)

---

⁴⁶⁵ **Tots aquests falangistes que además de la de la de pagès tenien també altres professions eren de Sant Llorenç des Cardassar. La professió considerada principal és la que apareix en primer lloc al llibre registre d'afiliats.**

80 comerciants (el 3'82, un d'ells era ademés pescador)⁴⁶⁶
65 estudiants (3'10%)
64 fusters (3'05%, un era també pescador i unaltre conductor)⁴⁶⁷
55 jornalers (2'62%)
53 mariners (2'53%)
47 empleats (2'24%)
45 conductors (2'14%)
42 propietaris (2'00%)
40 ferrers (1'91%, 3 també eren conductors i 2 eren pescadors)⁴⁶⁸
29 escriptors (1'38%)
21 industrials sense especificar (1'00%)
19 mecànics (0'90%)
19 barbers (un era també pescador)⁴⁶⁹
19 mestres d'escola
14 miners (0'66%)
14 extractors de pedra

---

⁴⁶⁶ **Ibidem.**

⁴⁶⁷ **Ibidem.**

⁴⁶⁸ **Ibidem.**

⁴⁶⁹ **Ibidem.**

14 representants
14 metges (un també era veterinari)⁴⁷⁰
14 taverners⁴⁷¹
13 pescadors (0'62%)
13 electricistes
13 forners
12 carrabiners (0'57%)
9 gerrers (0'42%, un també era pescador)⁴⁷²
9 empleats de banca
9 guàrdies municipals
8 carnissers (0'38%)
8 cambrers
8 dependents
8 botiguers
7 secretaris municipals⁴⁷³ (0'33%)

---

⁴⁷⁰ **Pertanyia a la JONS de Binissalem.**

⁴⁷¹ **Dos d'ells foren registrats com “propietario café”.**

⁴⁷² **Era de Sant Llorenç.**

⁴⁷³ **En el cas del llibre registre de Son Servera no s'especifica en cap cas tal càrrec**

6 talladors de calçat (0'28%)

6 llauners

6 recaptadors

6 farmacèutics

5 mercaders (0'23%)

5 hotelers

5 advocats

4 carboners (0'19%)

4 margers

4 espardenyers

4 fabricants de graneres

4 teixidors

4 patronistes de calçat

4 impressors

4 fotògrafs

4 perruquers

4 hostalers

4 ferroviaris

4 carters

4 empleats municipals

---

entre els afiliats però sí simplement el de secretari, el qual s'ha considerat que fa referència al de l'ajuntament perquè el dels altres municipis sempre era falangista excepte en el cas de Lloret.

3 obrers sense especificar (0'14%)

3 tintorers

3 moliners

3 modelistes

3 fabricants de calçat (un també ho era de conserves)

3 perits mercantils

3 odontòlegs

3 conserges (un era el d'un ajuntament i un altre el d'un institut)

3 oficials de Correus

3 aviadors

3 sergents sense especificar de quin coa

3 alferes (almenys un era provisional)

2 serradors (0'09%)

2 guixaines

2 dibuixants

2 pintors

2 assaonadors

2 encarregats

2 matalassers

2 selleters

2 fabricants sense especificar

2 fabricants de calç

2 esparters

2 cuiners

2 confiters

2 agents de transports
2 caixers
2 comptables
2 rellotgers
2 procuradors
2 practicants
2 aparelladors
2 enginyers industrials
2 veterinaris
2 escolans
2 saigs
2 serens
2 empleats de Correus
2 fossers
2 guàrdies civils retirats
2 sergents d'aviació
2 mecànics navals
un capatàs de mina (0'04%)
un picador de pedra
un ebenista
un cerveser
un cisteller
un barreter
un contramestre de teixits
un tècnic en teixits

un sastre mestre en teixits
un sastre
un fabricant de capsas
un guinaveter
un fabricant de conserves
un fabricant de pastes alimentícies
un fabricant de ciment
un carreter
un patró de cabotatge
un mecànic de bicicletes
un droguer
un oficinista
el secretari d'*Alla Littoria*
un empleat d'*Alla Littoria*
un cap de vendes
un director de banc
un banquer
un delineant
un artista
un escultor
el conservador d'un museu
un peó caminer
un radiotelegrafista
un inspector
el cap d'un negociat de Correus

el dipositari d'un ajuntament
un advocat i interventor de l'administració local
un jutge instructor
el director d'un institut
un secretari de jutjat
un oficial d'Hisenda
un substitut al registre de la propietat
un empleat del registre civil
un cap d'estació de ferrocarril
un guàrdia forestal
un alguatzir
un motorista naval
un sergent 1a d'invàlids
un sergent músic
un metge militar retirat
un sergent d'enginyers
un sergent mecànic
un brigada d'artilleria
un brigada d'aviació
un tinent d'infanteria
un capità retirat
un mestre armer retirat i
un militar sense especificar
(es desconeixen les professions dels 130 falangistes restants).

A través de la mobilització de la població a través del partit el règim resultant de la guerra adquiriria un vernís de recolzament popular⁴⁷⁴. La base social era com a la resta de l'Estat la classe mitjana baixa catòlica⁴⁷⁵ però també comptava amb afiliats de professions com jornalers i demés treballadors, així, el partit assumia la mobilització de la classe treballadora, com era la seva funció⁴⁷⁶. S'ha de tenir en compte pel que fa a la diversitat entre persones amb uns ingressos econòmics molt diversos dins del mateix partit, además de la cojuntura de guerra, la lealtat geogràfica que es va manifestar tant al territori controlat pels revoltats com al republicà⁴⁷⁷.

L'alt percentatge de pagesos afiliats i de treballadors industrials com ara els sabaters, si bé resulta evident al tractar-se de les JONS de poblacions de la Part Forana mallorquina, diferenciava la Falange del feixisme italià i el nacionalsocialisme alemany ja que aquest no va comptar amb una presència molt alta d'afiliats amb tals professions a causa de que les quotes que haurien hagut de pagar eren massa elevades⁴⁷⁸.

- La Vieja Guardia.

D'aquests 2094 falangistes, els afiliats fins el juliol de 1936 varen ser 192 (el 9'16% del total) i les seves professions eren:

72 pagesos (eren el 9'56 del total de pagesos afiliats fins a la fi de la guerra)

---

⁴⁷⁴ PRESTON, Paul, La política de la venganza. El fascismo y el militarismo en la España del siglo XX, Col. Historia, Ciencia, Sociedad/264, Península, Barcelona, 1997, p. 186.

⁴⁷⁵ PAYNE, Stanley G., Op. cit., p. 109.

⁴⁷⁶ Veure el capítol sobre antecedents polítics.

⁴⁷⁷ AROSTEGUI, Julio, "Op. cit.", p. 93.

⁴⁷⁸ TANNENBAUM, Edward R., La experiencia fascista: Sociedad y cultura en Italia (1922-1945), Alianza Universidad, Alianza Editorial, 1975, p. 96.

16 estudiants (representaven el 24% del total d'estudiants)

14 jornalers (el 25'45%)

12 picapedrers (el 14'81%)

7 ferrers (el 17'5%, un també era conductor)

6 escriptors (el 20'68%)

5 fusters (el 7'81%)

5 mecànics (26'31%)

5 conductors (11'11%)

5 mestres d'escola (26'31%)

4 comerciants (5%)

3 sabaters (3'12%)

2 perruquers (50%)

2 advocats (60%)

2 margers (50%)

2 pastors (40%)

2 industrials (9'52%)

un miner (7'14%)

un carboner (25%)

un picador de pedra (100%)

un gerrer (11'11%)

un fabricant de ciment (100%)

un fabricant de conserves (100%)

un forner (7'69%)

un escultor (100%)

un fotògraf (25%)

un mariner (1´88%)

un ferroviari (25%)

un electricista (7´69%)

un empleat (2´12%)

un propietari (2´38%)

un perit mercantil (33´33%)

un aparellador (50%)

un enginyer (50%)

un metge (7´14%)

un inspector (100%)

un empleat de Correus (50%)

un algutzir (100%) i

un mestre armer (100%)

un capità (100%) i

un guàrdia civil retirats (50%)

(es desconeix la professió dels 4 restants); además, un falangista binissalemer que va morir els primers dies de l'Alçament no arribaria a tenir fitxa personal i s'haurien de comptabilitzar alguns afiliats a la Comunió Tradicionalista que més endavant passarien a formar part del partit unificat⁴⁷⁹.

S'ha de destacar l'alt percentatge sobre el total de membres del partit de la mateixa ocupació dels estudiants, jornalers i mestres d'escola. Segons Martin Kitchen el feixime atreia als joves graduats universitaris i als petits agricultors, que temien als grans

---

⁴⁷⁹ **Han estat comptabilitzat al integrar-se a la *F.E.T. y de las J.O.N.S.***

propietaris⁴⁸⁰, además d'empleats mal pagats que temien perdre el seu estatus i petits homes de negocis. Además, la Falange es presentava com a “*una organización política cultural que se propone fomentar el estudio y divulgación de la historia de España y sus esencias vitales así como destacar y propagar sus valores típicamente nacionales*”⁴⁸¹.

---

⁴⁸⁰ KITCHEN, Martin, Fascismo, Editorial en Manual Moderno, Mèxic DF, 1979, p. 61.

⁴⁸¹ Article primer dels estatuts (Arxiu del Regne de Mallorca, Govern Civil, Registre d'associacions, -1634/2469-).

Els únics militars afiliats estaven retirats. Aquest fet, si bé ja s'ha vist que alguns membres de la Junta Divisionària de la Unió Militar Espanyola que van organitzar l'Alçament a Palma eren falangistes, resulta molt significatiu pel que fa a quin seria el paper dels falangistes el juliol de 1936 i de les altres forces polítiques implicades respecte a l'exèrcit. A pesar de que la comptabilitat de l'èxit o no de la sublevació es va fer per capitals amb guarnició⁴⁸² però la situació inicial només es va poder convertir en una guerra pel recolzament civil⁴⁸³, de fet a alguns llocs on aquest no estava garantit l'aixecament no es va produir (com a Alacant o Bilbao)⁴⁸⁴. Ademés, als municipis a on no hi havia presència militar va ser primordial la participació de les milícies de les forces polítiques per controlar el territori per als revoltats durant els primers dies del cop i a Mallorca la dotació militar era minse (seria necessària finalment la intervenció italiana per garantir que no caigués en mans republicanes). Per altra banda, com que l'exèrcit va ser el factor decisiu a l'hora d'establir el que seria el règim franquista, els seus membres, que durant tota la dictadura serien un dels seus principals recolzaments, juntament amb

---

⁴⁸² GARCÍA, Rafael, La gran esperanza, Espejo de España, Serie Movimientos políticos, sociales y económicos, Planeta, Barcelona, 1983, p. 35.

⁴⁸³ ALONSO, Miquel, El modelo español de pronunciamiento, Libros de historia/11, Rialp, Madrid, 1983, pp. 251-252.

⁴⁸⁴ ROMERO, Luis, Op. cit., p. 339.

l'Església, comptarien amb un gran prestigi i una posició de poder a diferència del que va succeir a Itàlia⁴⁸⁵.

---

⁴⁸⁵ **PRETI, Luigi, El desafío entre democracia y totalitarismo, Col. Historia, Ciencia, Sociedad/183, Península, Barcelona, 1983, p. 83.**

El partit només es trobava encara en la primera fase del procés feixistització⁴⁸⁶, després d'haver passat l'etapa formativa tant a nivell estatal com a la illa amb el procés d'implantació, ja que no es va accedir al poder per ell mateix ni a través d'eleccions ni per un cop d'estat dirigit per ell mateix que conduiria a una situació de bonapartisme sinó que el cop va ser militar i la situació de bonapartisme es viuria en la persona del general Franco i no en el líder del partit des d'un principi. Es va alterar l'ordre de l'evolució que van seguir els règims feixistes, aquests, además, acabaren provocant una situació de guerra exterior però a Espanya la guerra va ser civil i provocada en un moment del procés de feixistització molt primerenc, anterior al moment en què el moviment obrer era derrotat⁴⁸⁷ (si ho hagués estat la guerra no s'hagués produït). Segons Stanley G. Payne, a pesar de la seva diferència en el poder de mobilització, en comparació en concret amb el feixisme italià, es poden establir sèries paral·leles d'aconteixements: els dos van començar amb una fase ultraradical i semirrevolucionària (el feixisme el 1919-1920 i el falangisme entre el 1933-1935), van continuar amb una fase de més àmplia mobilització i creixent conservadurisme (el feixisme el 1920-1922 i el falangisme el 1936 després del triomf del Front Popular a les eleccions i, en el cas de Mallorca, de la substitució de les autoritats civils a nivell local per comissions gestores nomenades pel Front), després entrarien a formar part d'una coalició hegemònica (el feixisme entre 1922-1925 i el falangisme el 1936-1937, quan es va anar convertint en un partit de masses) seguida de l'establiment d'un sistema unipartidista que en cap cas no estava dominat per el propi

---

⁴⁸⁶ **Veure PASTOR, Manuel (Comp.), Ideologías y movimientos políticos contemporáneos, Ministerio de Educación y Ciencia, Secretaría de Estado de Universidades e Investigación, Guadalajara, 1981, pp. 128-150.**

⁴⁸⁷ **KITCHEN, Martin, Op. cit., p. 78.**

partit⁴⁸⁸ (les dues darreres fases són les que a continuació s'estudien pel que fa a les professions dels falangistes afiliats).

- Afiliats entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937.

El total d'afiliats entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937 a les nou JONS anomenades era de 1067 (el 50'95% del total de 2094 afiliats. La relació de les seves professions era: 357 pagesos (el 47'41% del total de pagesos afiliats fins a la fi de la guerra; 5 d'ells també feien de pescadors, 3 també eren músics, 2 eren també mariners, un també era marger, un era conductor i un altre era alhora també fuster i músic)

48 sabaters (el 50% del total de sabaters afiliats)

46 fusters (el 71'87%, un d'ells era també pescador i un altre també feia de conductor)

44 estudiants (el 67'68%)

42 comerciants (52'5%, un d'ells era també pescador)

41 picapedrers (50'61%)

34 mariners (64'15%)

34 empleats (72'34%)

27 propietaris (64'28%)

24 ferrers (60%, 2 d'ells eren també pescadors i 2 eren conductors)

21 jornalers (38'18%)

20 conductors (44'44%)

20 escriptors (68'96%)

12 pescadors (92'30%)

---

⁴⁸⁸ **PAYNE, Stanley G., Política y sociedad en la España del siglo XX, Akal, Madrid, 1978, p. 200.**

11 mestres d'escola (57'89%)
10 representants (71'42%)
9 industrials (42'85%)
9 mecànics (47'36%)
9 guàrdies municipals (100%)
7 barbers (36'84%)
7 electricistes (53'84%)
7 empleats de banca (77'77%)
6 miners (42'85%)
6 extractors de pedra (42'85%)
6 dependents (75%)
6 metges (42'85%⁹)
6 secretaris municipals (85'71%)
5 gerrers (55'55%)
5 forners (38'46%)
5 carnisers (62'5%)
5 cambriers (62'5%)
5 farmacèutics (83'33%)
4 impressors (100%)
4 mercaders (80%)
4 botiguers (50%)
3 pastors (60%)
3 llauners (50%)
3 moliners (100%)
3 taverners (21'42%)

3 advocats (60%)
3 oficials de Correus (100%)
3 empleats municipals (75%)
3 sergents sense especificar de quin cos (100%)
3 alferes (100%, almenys un era provisional)
2 carboners (50%)
2 talladors de calçat (33'33%)
2 serradors (100%)
2 esparters (100%)
2 espardenyers (50%)
2 modelistes (66'66%)
2 pintors (100%)
2 fotògrafs (50%)
2 encarregats (100%)
2 caixers (100%)
2 comptables (100%)
2 odontòlegs (66'66%)
2 perits mercantils (66'66%)
2 carters (50%)
2 mecànics navals (100%)
un guixaine (50%)
un obrer sense especificar (33'33%)
un fabricant de caps de cartró (100%)
un tintorer (33'33%)
un cisteller (100%)

un barreter (100%)
un assaonador (50%)
un fabricant de graneres (25%)
un patronista de calçat (25%)
un matalasser (50%)
un fabricant de pastes (100%)
un fabricant sense determinar (50%)
un tècnic en teixits (100%)
un peó caminer (100%)
un carreter (100%)
un droguer (100%)
un rellotger (50%)
un confiter (50%)
un hostaler (25%)
un hoteler (20%)
un oficinista (100%)
el secretari d'*Alla Littoria* (100%)
un agent de transports (50%)
un patró de cabotatge (100%)
un cuiner (50%)
un director de banc (100%)
un banquer (100%)
un recaptador (16'66%)
un delineant (100%)
un enginyer industrial (50%)

un aparellador (50%)
un procurador (50%)
un practicant (50%)
un ferroviari (25%)
el cap d'un negociat de Correus (100%)
un guàrdia forestal (100%)
el cap d'una estació de ferrocarril (100%)
el director d'un institut (100%)
el conserge del mateix institut (100%)
un oficial d'Hisenda (100%)
un fosser (50%)
un dipositari municipal (100%)
un saig (50%)
un serè (50%)
un escolà (50%)
un advocat i interventor de l'administració local (100%)
un carrabiner (8'33%)
un motorista naval (100%)
un sergent primera d'invàlids (100%)
un sergent músic (100%)
un sergent mecànic (100%)
un metge militar retirat (100%) i
un brigada d'aviació (100%)
(es desconeix la professió dels 51 falangistes restants).

És significatiu l'alt percentatge del total d'estudiants, de fusters, d'empleats i de propietaris afiliats en aquest període. S'ha de tenir en compte, però, que l'alt volum d'afiliacions entre aquestes dates en comparació a les anteriors a l'Alçament no permet fer comparacions entre valors absoluts.

- Afiliats entre la promulgació del Decret d'Unificació i la fi de la guerra.

Després del mes d'abril de 1937 el total d'afiliats va ser de 835 fins a la fi de la guerra (el 39'87%). Pel que fa a les seves professions, aquests falangistes eren:

324 pagesos (el 43'03% del total de pagesos afiliats)

45 sabaters (46'87% del total de sabaters)

34 comerciants (42'5%)

28 picapedrers (34'56%)

20 jornalers (36'36%)

20 conductors (44'44%)

18 mariners (33'96%)

14 propietaris (33'33%)

13 fusters (20'31%)

12 barbers (63'15%)

12 empleats (25'53%)

11 taverners (78'57%)

11 carrabiners (91'66%)

10 industrials (47'61%)

9 ferrers (22'5%)

8 extractors de pedra (57'14%)

7 miners (50%)

7 forners (53´84%)
7 metges (50%)
5 mecànics (26´31%)
5 electricistes (38´46%)
5 recaptadors (83´33%)
5 estudiants (7´69%)
4 talladors de calçat (66´66%)
4 teixidors (100%)
4 representants (28´57%)
4 botiguers (50%)
4 hotelers (80%)
3 fabricants de graneres (75%)
3 patronistes de calçat (75%)
3 llauners (50%)
3 fabricants de calçat (100%, un ho era també de conserves)
3 gerrers (33´33%)
3 carnisers (37´5%)
3 cambres (37´5%)
3 hostalers (75%)
3 escriptors (10´34%)
3 mestres d'escola (15´78%)
3 aviadors (100%)
2 espardenyers (50%)
2 selleters (100%)
2 tintorers (66´66%)

2 fabricants de calç (100%)
2 margers (50%)
2 obrers sense especificar (66´66%)
2 dibuixants (100%)
2 perruquers (50%)
2 conserges (66´66%, un ho era d´un ajuntament)
2 dependents (25%)
2 empleats de banca (22´22%)
2 carters (50%)
2 veterinaris (100%)
2 ferroviaris (50%)
2 sergents d´aviació (100%)
un cabrer (100%)
un capatàs miner (100%)
un carboner (25%)
un pescador (7´69%)
un guixaine (50%)
un ebenista (100%)
un cerveser (100%)
un matalasser (50%)
un assaonador (50%)
un modelista de calçat (33´33%)
un sastre mestre de teixits (100%)
un contramestre de teixits (100%)
un sastre (100%)

un guinaveter (100%)
un fabricant sense especificar (50%)
un confiter (50%)
un cuiner (50%)
un fotògraf (25%)
un artista (100%)
un mecànic de bicicletes (100%)
un cap de vendes (100%)
un empleat d'*Alla Littoria* (100%)
el conservador del museu de Bellver (100%)
un agent de transports (50%)
un mercader (20%)
un rellotger (50%)
un farmacèutic (16'66%)
un procurador (50%)
un odontòleg (33'33%)
un practicant (50%)
un radiotelegrafista (100%)
un substitut al registre de la propietat (100%)
un empleat del registre civil (100%)
un secretari judicial (100%)
un jutge instructor (100%)
un empleat de Correus (50%)
un empleat municipal (25%)
un secretari municipal (14'28%)

un fasser (50%)

un saig (50%)

un serè (50%)

un escolà (50%)

un brigada d'artilleria (100%)

un sergent d'enginyers (100%)

un tinent d'infanteria (100%)⁴⁸⁹

un guàrdia civil retirat (50%) i

un militar sense especificar (100%)

(es desconeixen les professions dels 75 falangistes restants).

És molt significatiu el baix percentatge d'estudiants afiliats durant aquest període.

A pesar de que, almenys avançat aquests període, ja no hi havia competència entre diferents forces polítiques a l'hora d'aconseguir incrementar les seves files amb nous afiliats, el nombre d'afiliats va ser menor que en el període entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937 (tot i que aquell interval de temps era catorze mesos més curt, que es va produir la incorporació d'afiliats procedents de la Comunió Tradicionalista i les milícies ciutadanes i que el partit únic era a partir del 19 d'abril una organització intermitja entre la societat i l'Estat i tenia la missió teòrica de servir de mitjà de comunicació entre els dos elements a través dels principis de servei, jerarquia i germandat).

---

⁴⁸⁹ El 4 d'agost de 1937 es va declarar l'obligatorietat de l'afiliació al partit de tots els oficials de l'exèrcit (RAMA, Carlos M., La crisis española del siglo XX, Fondo de Cultura Económica, Madrid, 1976, p. 323 i AROSTEGUI, Julio, "Op. cit.", p. 87).

- EDATS.

- Conjunt d'afiliats.

La mitjana de les edats en el moment d'afiliar-se al partit d'aquests 2094 membres de la Falange⁴⁹⁰ (es desconeixen les edats de 166 d'ells) era de 32'66 anys. Així, la mitjana de les edats dels afiliats pollencins era 0'85 anys superior a la del conjunt (es desconeixen les de 5 d'ells), la dels falangistes inquers era 1'07 anys superior (es desconeixen les de 18 d'ells), la dels serverins era 1'08 anys inferior (es desconeixen les de 119 d'ells), la dels afiliats de Sant Llorenç era 0'85 anys inferior a la del conjunt (es desconeix l'edat de 12 d'ells), la dels binissalemers era 1'75 anys superior (les de 2 d'ells no es coneixen), la dels falangistes de Lloret era 2'18 anys inferior (es desconeixen les de 3), la dels selvatgins era 5'8 anys inferior (no es coneixen les de 5), la dels de Caimari-Moscari era 3'94 anys inferior (es desconeixen les de 2), la dels biniamers era 2'26 anys inferior.

L'afiliat més jove comptabilitzat entre els falangistes adults va ser un binissalemer de només 15 anys⁴⁹¹; els més joves de Pollença, Son Servera i Caimari-Moscari en tenien 16, els d'Inca, Sant Llorenç, Caimari-Moscari i Biniamar en tenien 17 i els de Selva 18. L'afiliat més vell tenia 75 anys i era de Son Servera; els majors de Sant Llorenç des

---

⁴⁹⁰ **S'han comptabilitzat dues vegades la del dibuixant que va passar a formar part de la JONS d'Inca després d'haver militat a la de Binissalem i la del mestre d'escola que es va traslladar de Sant Llorenç des Cardassar a Pollença.**

⁴⁹¹ **Posteriorment el pas per les OJ es mantendria fins als 18 anys.**

Cardassar i Binissalem tenien 70 anys, el d'Inca en tenia 69, el de Pollença 63, el de Caimari-Moscari 60, el de Lloret de Vistalegre 59, el de Biniamar 58 i el de Selva 49.

- La Vieja Guardia.

Pel que fa als afiliats fins el juliol de 1936, l'edat mitjana dels 192 afiliats (es desconeix la de 9 d'ells) era de 24'61 anys, és a dir, 8'05 anys inferior a la del conjunt d'afiliats. L'edat mitjana dels membres pollencins de la *Vieja Guardia* era 1'61 anys inferior a la del conjunt de 192 afiliats, la dels inquers (es desconeix la d'un d'ells) era 3'26 anys superior, la dels de Son Servera (es desconeix la de 5 d'ells) era 3'9 anys més elevada, la dels falangistes llorencins (no es coneix la d'un d'ells) era 2'74 anys superior, la dels de Binissalem era 2'3 anys superior, la dels lloritants era 2'94 anys més alta, la dels selvatgins era 2'01 anys inferior a la del conjunt de 192 afiliats (es desconeix la d'un selvatgí), la dels caimariencs i moscariencs era 2'41 anys inferior (no es coneix la d'un d'ells) i la dels biniamers era 4'95 anys més baixa.

Les edats més baixes eren 16 anys en els casos dels afiliats de Pollença i Son Servera, 17 en els d'Inca, Binissalem i Caimari-Moscari, 18 en els de Sant Llorenç des Cardassar, Selva i Biniamar i 19 en el de Lloret des Cardassar. Les edats més elevades al afiliar-se eren 55 anys en el cas dels falangistes d'Inca, 53 en el cas de Binissalem, 44 anys en els de Son Servera i Sant Llorenç, 40 en el de Lloret de Vistalegre, 32 en el de Pollença, 31 en els casos de Selva i Caimari-Moscari i 22 en el de Biniamar.

- Afiliats entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937.

La mitjana de les edats dels 1067 falangistes afiliats durant aquest període (es desconeixen les de 81 d'ells) era de 31'42 anys, és a dir, 1'24 inferior a la del conjunt d'afiliats. La mitjana de les edats dels pollecins donats d'alta durant aquest interval de

temps era 0'73 anys superior a la del conjunt de 1067 falangistes, la dels inquers era 1'19 anys inferior (no es coneix la de 7 d'ells), la dels serverins (es desconeix l'edat de 61 d'ells) era 0'87 anys superior, la dels llorencins (no se'n coneixen 10) era 1'42 anys inferior, la dels binissalemers era 3'01 anys més elevada (es desconeixen les de 2 d'ells), la dels lloritans era 1'02 any inferior, la dels selvatgins era 2'42 anys més baixa, la dels caimariencs i moscariencs (no es coneix la d'un d'ells) era 4'17 anys inferior i la dels biniamers era 2'59 anys més baixa.

L'edat mínima al afiliar-se era la d'un falangista binissalemer, tenia 15 anys. Les més baixes

d'entre els pollencins i caimariencs i moscariencs eren de 16 anys, entre els inquers i serverins eren 17 anys, entre els llorencins, lloritans i selvatgins eren 18 anys i entre els biniamers eren 19.

Les més elevades eren els 75 anys d'un serverí; 70 en els casos de Sant Llorenç i Binissalem, 59 en els de Pollença i Lloret, 55 en el de Caimari-Moscari, 54 en el d'Inca, 49 en el de Selva i 41 en el de Biniamar.

- Afiliats entre el maig de 1937 i la fi de la guerra.

L'edat mitjana dels 835 afiliats entre el mes posterior a la promulgació del Decret d'Unificació i la fi del conflicte armat espanyol (es desconeix la de 76 d'ells) era de 35'29 anys, 2'63 anys més elevada que la del conjunt d'afiliats. La mitjana de les edats dels pollencins donats d'alta durant aquell temps (es desconeix l'edat de 5 d'ells) era 0'61 anys més elevada que la del conjunt de 835 falangistes, la dels inquers era 2'8 anys més elevada (no es coneixen les de 10 d'ells), la dels serverins (53 són desconegudes) era 4'28 anys inferior, la dels llorencins (no se'n coneix una) era 0'71 anys més elevada, la dels binissalemers era 0'65 anys més alta, la dels lloritans (3 són desconegudes) era 2'49

anys més baixa, la dels selvatgins era 9'16 anys inferior (les edats de 4 d'ells no es coneixen), la dels caimariencs i moscariencs era 3'75 anys inferior i la dels biniamers era 0'27 anys inferior.

Les edats més baixes al donar-se d'alta d'aquests falangistes eren 17 anys en els casos dels d'Inca, Binissalem, Selva, Caimari-Moscari i Biniamar i de 18 en els casos dels afiliats de Pollença, Son Servera, Sant Llorenç i Lloret. Les més elevades eren 69 anys en el cas d'Inca, 65 en el de Binissalem, 63 en el de Pollença, 60 en el de Caimari-Moscari, 58 en el de Biniamar, 56 en el de Son Servera, 50 en el de Sant Llorenç, 46 en el de Selva i 43 en el de Lloret.

- QUOTES⁴⁹².

- Conjunt d'afiliats.

---

⁴⁹² El 30 de març de 1938 (segons la circular provincial 15, conservada a l'arxiu municipal de Santa Margalida, Falange, 1936-45. Correspondència -2885/11-) es va determinar quines havien de ser les quotes assignades en funció dels ingressos anuals per tots els conceptes dels afiliats, ere:

- fins a 1500 pessetes: 0'5 pessetes de quota.

- entre 1501 i 3000: 1.

- entre 3001 i 4500: 2.

- entre 4501 i 6000: 3.

- entre 6001 i 7500: 4.

- entre 7501 i 9000: 5.

- entre 9001 i 12000: 7'5.

- entre 12001 i 15000: 12'5.

- entre 15001 i 20000: 20.

- de 20001 en endavant: 25.

No es coneixen les quotes pagades pels falangistes de les JONS de Caimari-Moscari i de Biniamar. La mitjana de les pagades per els restants era d'1'11 pessetes⁴⁹³ (no es coneixen les pagades per 448 d'ells). La dels falangistes pollencins era 0'12 pessetes inferior (no se'n coneix una), la dels inquers (només es coneixen les de 248 afiliats) era 0'28 pessetes més alta, la dels serverins era 0'36 pessetes més baixa en el cas de les quotes assignades a partir de mitjan 1937 (se'n desconeixen 174)⁴⁹⁴, la dels llorencins (no es coneixien les de 8 d'ells) era 0'05 pessetes més baixa, la dels binissalemers era 0'58 pessetes superior (les quotes de 34 d'ells no es coneixen), la dels lloritans era 0'61 pessetes més baixa (tots pagaven 2 reals mensuals) i la dels selvatgins era 0'11 pessetes inferior (les de 10 d'ells no s'han pogut documentar).

Les quotes mínimes assignades eren 0'2 pessetes en un cas a Binissalem. A Pollença, Son Servera i Sant Llorenç eren de 0'25 i a Inca i Selva eren de 0'5. Les màximes eren 15 pessetes en un cas a Pollença i un altre a Inca, 10 a Sant Llorenç i Binissalem, 5 a Son Servera (a partir de mitjan 1937 seria de 3) i 4 a Selva.

- La Vieja Guardia.

La quota mitjana dels afiliats fins al juliol de 1936 era de 0'98 pessetes si es comptabilitzen les assignades en primera instància als falangistes de Son Servera (es desconeixen les de 42 d'aquests falangistes), és a dir, era 0'13 pessetes més baixa que la del conjunt d'afiliats. La mitjana si es consideren les quotes assignades el 1937 als membres del partit de Son Servera era d'1'08 pessetes (es desconeixen les de 56

---

⁴⁹³ **De cara a calcular la mitjana del conjunt d'afiliats s'han considerat les quotes de Son Servera assignades en segona instància perquè les anteriors no van estar assignades fins al final de la guerra.**

⁴⁹⁴ **La mitjana de les primeres quotes assignades era 0'73 pessetes més baixa que la del conjunt d'afiliats.**

d'aquests falangistes), 0'03 pessetes inferior a la del conjunt d'afiliats. Respecte a la primera mitjana d'aquests primers afiliats al partit, la dels pollencins era 0'22 pessetes inferior, la dels inquers era 0'16 pessetes més elevada (només es coneixen les de 17 d'ells)⁴⁹⁵, la dels serverins (es desconeixen les de 6 d'ells) era 0'33 pessetes inferior, la dels llorencins era 0'04 pessetes inferior (la de 3 d'ells no es coneixen), la dels binissalemers era 0'72 pessetes superior, la dels lloritans era 0'48 pessetes més baixa i la dels selvatgins era 0'12 pessetes inferior.

Respecte a la segona mitjana, la dels pollencins era 0'32 pessetes inferior, la dels inquers era 0'06 pessetes superior, la dels serverins (només es coneixen les de 16 d'ells) era 0'07 pessetes superior, la dels llorencins era 0'14 pessetes més baixa, la dels binissalemers era 0'62 pessetes més alta, la dels lloritans 0'58 pessetes inferior i la dels selvatgins era 0'22 pessetes més baixa.

Les quotes més baixes pagades per aquests membres de la *Vieja Guardia* eren les 0'25 pessetes pagades en principi per els serverins, les quals passarien a ser de 0'5 el 1937; aquesta era també la quantitat mínima pagada pels afiliats de les altres JONS a no ser en el cas de Selva, a on era d'1 pesseta mensual. Les màximes eren 10 pessetes a Binissalem, 5 a Inca i Son Servera inicialment (després seria de 3), 3 a Selva, només 1 a Pollença i Sant Llorenç des Cardassar.

- Afiliats entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937.

La mitjana de les quotes pagades pels falangistes donats d'alta al partit durant aquest període era d'1'08 pessetes amb les primeres quotes assignades als falangistes serverins (en total es desconeixen les de 209 d'ells), 0'03 pessetes inferior a la del conjunt

---

⁴⁹⁵ **Entre les desconegudes es troba la del requeté Josep Aguiló Kleber.**

d'afiliats. La resultant amb les quotes pagades posteriorment per els afiliats de Son Servera era d'1'12 pessetes (no es coneixen les de 153 afiliats), és a dir, 0'01 pessetes superior a la del total (en aquest cas quasi coincideixen).

Respecte a la primera, la quota mitjana pagada pels pollencins era 0'02 pessetes superior, la dels inquers era 0'01 pessetes inferior (no està documentada la de 55 d'ells), la dels serverins era 0'78 pessetes més baixa (no es coneix la de 136 d'ells), la dels llorencins (no se'n coneixen 4) era 0'17 pessetes més elevada, la dels binissalemers (les de 10 d'ells no es coneixen) era 0'81 pessetes més elevada, la dels lloritans era 0'58 pessetes inferior i la dels selvatgins (es desconeix la de 4 d'ells) era 0'23 pessetes inferior. Respecte a la segona mitjana, la dels pollencins era 0'02 pessetes més baixa, la dels inquers era 0'05 pessetes més baixa, la dels serverins (es desconeix la de 80 d'ells) era 0'39 pessetes inferior, la dels llorencins era 0'13 pessetes superior, la dels binissalamers era 0'77 pessetes més elevada, la dels lloritans era 0'62 pessetes inferior i la dels selvatgins era 0'27 pessetes inferior.

Les quotes assignades més baixes eren 0'2 pessetes mensuals en un cas a Binissalem, 0'25 a Pollença, Son Servera i Sant Llorenç i 0'5 a Inca i Selva. Les més elevades eren 15 pessetes a Pollença, 10 a Sant Llorenç, 5 a Inca i Binissalem i 3 a Son Servera (en ambdós casos) i Selva.

- Afiliats entre el maig de 1937 i la fi de la guerra.

La mitjana de les quotes pagades per els afiliats entre la promulgació del Decret d'Unificació i la fi de la guerra era d'1'09 pessetes, com en el cas de la primera quota de l'apartat anterior (no es coneixen les quotes pagades per 239 d'aquests falangistes). La pagada pels afiliats pollencins era 0'23 pessetes inferior (no se'n coneix una), la dels inquers era 0'82 pessetes més elevada (no es coneixen les de 133 d'ells), la dels serverins

era 0´42 pessetes més baixa (no estan documentades les de 74 d´ells), la dels llorencins era 0´18 pessetes inferior (no se´n coneix una), la dels binissalemers era 0´25 pessetes més elevada (es desconeix la de 24 d´ells), la dels lloritans era 0´41 pessetes més baixa i la dels selvatgins era 0´25 pessetes més alta (no es coneixen les assignades a 6 d´ells)..

Les quotes mínimes que tenien assignades aquests falangistes eren 0´25 pessetes en els casos de Pollença, Son Servera i Sant Llorenç i de 0´5 en els casos d´Inca, Binissalem i Selva. Les màximes eren 15 pessetes a Inca, 10 a Sant Llorenç, 7´5 a Pollença, 5 a Inca i Binissalem, 4 a Selva i només 2 a Son Servera.

- MILITANTS DE 1a LÍNIA⁴⁹⁶.

La 1a línia va estar encarregada en principi, durant la República, s´encarregava de l´ordre en els actes de propaganda, de protegir la venda de les seves publicacions periòdiques i d´enfrontar-se amb militants esquerrans⁴⁹⁷. Només en els casos de les JONS de Pollença, Son Servera, Sant Llorenç, Lloret i Selva es pot diferenciar amb seguretat

---

⁴⁹⁶ L´agost de 1938 es va establir (circular 33, consultada a l´arxiu municipal de Santa Margalida, Falange, 1936-45. Correspondència (2885/11) que a partir de llavors per ser militant s´havia d´haver estat falangista o requeté abans del Decret d´Unificació o haver estat admès directament per la Junta Política abans de l´aprovació dels estatuts de *F.E.T. y de las J.O.N.S.* o ser generals, caps, oficials i classes dels exercits en actiu o en servei de guerra o que ho concedís personalment el general Franco a proposta de les *Jefaturas Provinciales* en compensació a mèrits a serveis. Els demés admesos havien de ser adherits.

⁴⁹⁷ PEMARTÍN, Julián, Op. cit., p. 50.

als militants de 1a línia dels de 2a. Respecte a Son Servera i Selva no es coneix la línia de tots els afiliats però en els casos de les altres tres JONS els militants de 1a representaven el 8'16% del total d'afiliats (eren 78). Les professions dels 94 militants afiliats als cinc municipis dels que es pot afirmar que eren de 1a línia eren, pel que fa a les seves professions:

20 llauradors

19 mariners

9 estudiants

8 jornalers

5 picapedrers

4 mecànics

3 ferrers⁴⁹⁸

3 fusters

3 cambres

3 conductors

2 perits mercantils

2 metges

un pescador

un miner

un marger

un serrador

un sabater

un gerrer

---

⁴⁹⁸ No es coneix la data d'afiliació d'un d'ells, selvatgí, però segurament es va produir durant els primers mesos de guerra.

un forner

un carnisser

un pintor

un patró de cabotatge

un odontòleg

un mestre d'escola i

un advocat.

Els que es van afiliar fins al juliol de 1936 eren 27 (la suma dels de Pollença, Sant Llorenç i Lloret eren 17, el 26'56% del total de 64 afiliats durant aquell període):

6 llauradors

4 jornalers

4 mecànics

2 picapedrers

2 estudiants

un miner

un marger

un ferrer

un fuster

un advocat

un metge i

un mestre d'escola.

Els afiliats entre l'agost de 1936 i la promulgació del Decret d'Unificació varen ser 62 (els 58 de Pollença, Sant Llorenç i Lloret eren el 13'27% del total de 437 afiliats durant

aquells mesos). En realitat només es van donar d'alta, durant aquest període, fins el febrer de 1937 (aquest era el cas de dos militants pollencins, els de Lloret i Selva només es van donar d'alta fins l'agost de 1936, els de Son Servera fins l'octubre i els de Sant Llorenç fins el novembre). La relació de les seves professions era la següent:

17 mariners

12 llauradors

7 estudiants

4 jornalers

3 picapedrers

3 cambrers

2 fusters

2 perits mercantis

un pescador

un serrador

un gerrer

un ferrer

un sabater

un forner

un pintor

un carnisser

un conductor

un patró de cabotatge

un odontòleg i

un metge.

Després de que s'ordenàs per part del general Franco l'unificació només s'hi integrarien 4 nous militants de 1a, en concret 3 llauradors, 2 de Sant Llorenç i un de Son Servera, que s'hi van incorporar el juny de 1937 i un mariner pollencí que s'hi va integrar en novembre següent. Com que el serverí va entrar a formar part de la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* a través de l'unificació amb la Comunió Tradicionalista, no es pot descartar que els altres també fossin requetés, si es té en compte que des del febrer anterior cap nou falangista s'havia afiliat com a militant de 1a línia.

S'ha de dir que un ferrer es va afiliar a la Falange de Selva també com a militant de 1a línia en data desconeguda però sembla, pel seu número d'ordre al llibre registre d'afiliats (el 10), que ho va fer els primers mesos de guerra⁴⁹⁹.

L'edat mitjana d'aquests 94 militants de 1a al afiliar-se era de 23'07 anys. La dels que s'incorporaren al partit fins el juliol de 1936 era de 24'07 anys (un any superior), la dels afiliats entre l'agost de 1936 i el febrer de 1937 era de 22'88 anys (0'19 anys inferior) i la dels integrats al partit unificat entre el juny i el novembre de 1937 era de 20 anys (3'07 inferior). Les edats mínimes eren de 16 anys en el cas dels afiliats en el primer i segon període i de 18 en el dels donats d'alta en el tercer. Les màximes eren de 32 en el primer, de 38 en el segon i de 24 en el tercer.

Pel que fa a les quotes que pagaven tots aquests militants de 1a línia, la mitjana era de 0'94 pessetes. La dels membres de la *Vieja Guardia* era d'1'05 pessetes (0'11 pessetes superior a la del conjunt), la dels afiliats entre l'agost de 1936 i el febrer de 1937 era de

---

⁴⁹⁹ **Aquest llibre no segueix un ordre correlatiu pel que fa a les dates d'afiliació dels falangistes que hi foren registrats. Les dates d'afiliació referents a altres afiliats que no apareixen al llibre registre s'han aconseguit a través de la relació de falangistes corresponent.**

0'89 pessetes (0'05 pessetes inferior) i la dels donats d'alta entre el juny i novembre de 1937 era de 0'87 (0'07 pessetes inferior a la dels 94 falangistes).

Per altra banda, al menys 8 d'aquests afiliats procedien d'Acció Popular (7 de les JAP).

- ADHERITS.

És coneguda la condició d'adherits de 189 falangistes de Pollença, Inca, Son Servera, Sant Llorenç i Binissalem. Com que només es coneixen la pràctica totalitat de les categories dins el partit

dels diversos afiliats en els casos de les JONS de Pollença, Sant Llorenç des Cardassar i Binissalem, només es pot afirmar que els adherits dels tres municipis, 94 en total, representaven el 9'04% del total d'afiliats. Les professions dels 189 adherits eren les següents:

31 pagesos

21 comerciants

19 sabaters

11 propietaris

8 empleats

7 picapedrers

6 metges

4 industrials

4 recaptadors
4 carrabiners
3 jornalers
3 fusters
3 barbers
2 extractors de pedra
2 obrers sense especificar
2 fabricants de calçat (un ho era també de conserves)
2 ferrers
2 cuiners
2 fotògrafs
2 electricistes
2 hostalers
2 taverners
2 conductors
2 dependents
2 escriptors
2 estudiants
un gerrer
un guixaine
un tintorer
un sellater
un llauner
un tallador de calçat
un moliner

un encarregat
un forner
un carnisser
un mecànic
un rellotger
un mercader
un empleat de banca
un banquer
un secretari
un representant
un veterinari
un procurador
un advocat
un ferroviari
un empleat de Correus
un carter
un secretari municipal i
un sergent d'enginyers

(es desconeix la professió dels 14 restants).

Cap d'ells no es va incorporar al partit fins el juliol de 1936 i els que ho van fer entre el mes posterior i l'abril de 1937 varen ser 52 (el 27'51% del total de 189 adherits). Els de Pollença, Sant Llorenç i Binissalem eren 46, el 8'71% de la totalitat d'afiliats a les tres JONS. La relació de professions dels 52 adherits dels cinc municipis era:

11 comerciants

10 pagesos
5 propietaris
4 empleats
2 picapedrers
un moliner
un ferrer
un sabater
un cuiner
un encarregat
un industrial
un fotògraf
un mercader
un taverner
un secretari
un banquer
un advocat i
un estudiant

(es desconeix la professió dels 7 restants).

Els inquers s'havien donat d'alta a partir del mes d'agost, els serverins i binissalemers a partir del setembre i els pollencins i llorencins a partir del febrer (de fet, els adherits de Pollença només es van afiliar entre el febrer i l'abril de 1937, cap no ho va fer en les dates posteriors estudiades, i els de Sant Llorenç incorporats abans de l'abril de 1937 ho van fer només el mes de febrer).

Els falangistes que es van adherir al partit després de la promulgació del Decret d'Unificació (de fet a partir de l'agost de 1937) i fins a la fi de la guerra varen ser 137 (el 72'48% dels 189 coneguts). Els de Sant Llorenç i Binissalem eren 48 (el 22'53% del total d'afiliats als dos municipis durant aquell període, l'11'05 si es comptabilitzen els de Pollença). Pel que fa a les seves professions, els 137 adherits eren:

21 pagesos

18 sabaters

10 comerciants

6 propietaris

6 metges

5 picapedrers

4 empleats

4 recaptadors

4 carrabiners

3 jornalers

3 fusters

3 industrials

3 barbers

2 extractors de pedra

2 obrers

2 electricistes

2 fabricants de calçat (un ho era també de conserves)

2 escriptors

2 dependents

2 hostalers

2 conductors

un gerrer

un guixaine

un ferrer

un tintorer

un sellater

un llauner

un tallador de calçat

un fotògraf

un cuiner

un carnisser

un forner

un taverner

un mecànic

un rellotger

un representant

un empleat de banca

un veterinari

un procurador

un empleat de Correus

un carter

un secretari municipal

un ferroviari

un estudiant i

un sergent d'enginyers

(es desconeix la professió dels 7 restants).

Pel que fa a les edats d'aquests adherits en el moment d'ingressar al partit era de 40'81 anys (es desconeix la de 19 d'ells), la dels afiliats entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937 (es desconeix la de 9 d'ells) era de 42'90 anys (2'09 anys superior a la del conjunt de 189 adherits) i la dels afiliats posteriorment fins a la fi de la guerra (no es coneix l'edat de 10 d'ells) era de 40'11 anys (0'7 inferior a la del conjunt d'adherits). Les edats mínimes en el moment de donar-se d'alta eren de 17 anys pel que fa al conjunt d'adherits (21 entre els afiliats fins l'abril de 1937 i 17 entre els que ho van ser posteriorment). Les màximes eren de 70 anys (es tractava de dos afiliats abans de la promulgació del Decret d'Unificació, entre els adherits incorporats al partit amb posterioritat era de 69).

En quant a les quotes que tenien assignades (es desconeixen les de 17 adherits), la mitjana era de 2'44 pessetes. La dels afiliats fins a l'abril de 1937 (es desconeix la d'un d'ells) era de 3'74 pessetes (1'33 pessetes superior a la dels 189 adherits) i la dels incorporats al partit posteriorment (es desconeix la de 16 d'ells) era d'1'89 pessetes (1'29 menor a la del conjunt). Les quotes mínimes eren de 0'5 pessetes i les màximes eren de 15 (10 pel que fa als que es van afiliar a partir del juliol de 1937).

- AFILIADES A LA SECCIÓ FEMENINA.

No és possible determinar amb exactitud el nombre total de falangistes illenques, només es pot dir que els números de carnet de tres artanenques afiliades el 18 d'agost de 1936 estaven entre el 817 i el 832 però els de dues afiliades el 28 de setembre següent al mateix poble eren el 443 i el 449 (les xifres oficials d'afiliades a nivell estatal eren de 7 el 1933, 300 el 1934, 800 el 1935, 2500 el 17 de juliol de 1936 i 9000 a finals d'any, 250000 a finals de 1937 i 580000 el 1939)⁵⁰⁰. El total d'afiliades falangistes de les *Jefaturas* locals d'Artà, Estellencs, Banyalbufar, Mancor de la Vall, Selva, la Colònia de Sant Pere i Caimari (les úniques de les que es pot afirmar que es coneix pràcticament la xifra absoluta de les seves membres) ers d'almenys 325 (donades d'alta fins el febrer de 1939). Les que es van incorporar al partit fins al juliol de 1936 (des del març anterior) eren 51 (el 15'69%), les que ho van fer entre l'agost de 1936 i l'unificació (realment fins el febrer de 1937) foren 138 (el 42'46%) i les afiliades posteriorment i fins al febrer de 1939 van ser 136 (el 41'84%).

---

⁵⁰⁰ Del RINCÓN, Maria Fernanda, "Op. cit.", pp. 46 i 48 i GALLEGU, Maria Teresa, Op. cit., p. 73.

- PROFESSIONS DE LES AFILIADES.

- Conjunt d'afiliades.

Només es coneixen les professions de 76 falangistes d'Artà, 19 de la Colònia de Sant Pere i 14 de Mancor de la Vall, pel que fa a les afiliades a les *Jefaturas* locals referides amb anterioritat, i de 38 de Binissalem i 30 d'Alaró. L'enumeració detallada d'aquestes 178 professions era la següent:

111 falangistes dedicades a les tasques de la casa (el 62'35% del total),

20 sabateres (l'11'23% del total),

16 modistes (el 8'98%),

7 brodadores (el 3'93%),

4 professores de confecció (el 2'24%),

3 cosidores (l'1'68%),

3 serventes,

3 estudiants,

2 jornaleres (l'1'12%),

2 sastreses,
2 perruqueres,
una pagesa,
una treballadora d'una fàbrica de caps de cartró,
una empleada sense especificar,
una aprenent de modista i
una mestra d'escola.

L'estructura patriarcal en la que estaven insertades familiarment aquestes falangistes i les relacions de dominació imperants (inclosa la religió) van fer que les dones rurals fossin molt receptives al falangisme⁵⁰¹.

- Afiliades fins al juliol de 1936.

Només 19 d'aquestes falangistes de les que es coneixen les professions es van afiliar fins al juliol de 1936:

13 d'elles es dedicaven exclusivament a les tasques domèstiques (l'11'60% de les que tenien aquesta ocupació,

una jornalera,
una empleada,
una sabatera,
una modista,
una cosidora i
una brodadora.

---

⁵⁰¹ GALLEGO, María Teresa, Op. cit., p. 119 i POULANTZAS, Fascismo y dictadura, Siglo XXI, Madrid, 1973, pp.328-331.

- Afiliades entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937.

Es coneixen les professions de 74 afiliades entre l'agost de 1936 i l'abril de l'any següent:

37 falangistes dedicades a les tasques de la llar (el 33'03% del total d'afiliades que tenien aquesta ocupació),

15 sabateres (el 75%),

5 modistes (el 31'25%)

4 brodadores (el 66'66%),

3 professores de confecció (el 75%),

2 cosidores (el 50%),

2 estudiants (el 100%),

una pagesa,

una aprenent de modista,

una fabricant de capsos de cartró,

una perruquera,

una serventa i

una mestra d'escola.

- Afiliades entre el maig de 1937 i el febrer de 1939.

Es coneixen les professions de 85 afiliades posteriorment i fins al febrer de 1939, eren les següents:

61 falangistes dedicades als quefers domèstics (el 54'95%),

10 modistes (el 62'5%),

4 sabateres (20%),

2 brodadores (28'57%),

2 sastreses (100%),
2 serventes (66'66%),
una jornalera,
una perruquera,
una professora de confecció i
una estudiant.

- PROFESSIONS DE LES MARES.

- Conjunt d'afiliades.

Es coneixen les professions de 93 de les mares d'aquestes falangistes, la relació de les quals era:

43 mestresses de casa (el 46'23%, una tenia dues filles falangistes),
27 pageses (el 29'03%, dues eren les mares de dues falangistes respectivament),
7 propietàries,
3 sabateres,
3 modistes,
3 comerciants,
2 brodadores (una era la mare de dues falangistes),
2 cosidores,
una jornalera,
una satresa i
una mestra d'escola.

- Afiliades fins al juliol de 1936.

Les de 12 de les mares de les afiliades artanenques fins el juliol de 1936 eren:
8 mestresses de casa (el 18'60% de les mares d'aquesta professió),
2 brodadores (una d'elles tenia també dues filles falangistes),
una modista i
unas jornalera.

- Afiliades entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937.

Les professions de les mares de les afiliades entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937, es coneixen les de 43, eren les següents:

18 mestresses de casa (el 41'86% de les dedicades a aquesta tasca),
12 pageses (el 44'44%),
6 propietàries (el 85'71%),
2 cosidores (el 100%),
2 comerciants (el 66'66%),
una sabatera,
una modista i
una mestra d'escola.

- Afiliades entre el maig de 1937 i el maig de 1938.

Les professions conegudes de les 38 mares d'afiliades donades d'alta entre el maig de 1937 i el de 1938 eren:

17 mestresses de casa (el 39'53%),
15 pageses (el 55'55%, dues eren les mares de dues falangistes),
2 sabateres (el 66'66%),
una modista,

una satresa,
una comerciant i
una propietària.

- PROFESSIONS DELS PARES.

- Conjunt d'afiliades.

Les professions de 133 dels pares de les falangistes d'Artà, Alaró, Binissalem i la Colònia de Sant Pere eren:

57 pagesos (el 42'85% dels pares, dos tenien dues filles falangistes),

11 comerciants (el 8'27%),

7 propietaris (el 5'26%),

6 fusters (el 4'51%),

6 sabaters,

5 guàrdies civils (un era caporal i un altre estava retirat, eren el 3'75% dels pares),

4 industrials (3%),

3 agents de transports (2'25%),

3 metges,

3 empleats municipals

2 picapedrers (1'5%),

2 ferrers,

2 forners,

2 electricistes,
2 mercaders,
un pescador,
un jornalер,
un llauner,
un sellater,
un mestre d'obres,
un barber,
un negociant,
un conductor,
un esribent,
un ferroviari,
un farmacèutic,
un mestre d'escola,
un secretari de jutjat,
un empleat de Correus,
un oficial de l'ajuntament,
un alferes de carrabiners,
un capità d'infanteria (pare de dues falangistes) i
un militar sense especificar.

- Afiliades fins al juliol de 1936.

D'aquests, només 14 artanencs eren els progenitors de falangistes incorporades al partit fins el juliol de 1936:

4 empleats (el 7'01% dels pares d'aquesta professió),

2 empleats municipals,
un ferrer,
un fuster,
un sellater,
un comerciant,
un mercader,
un agent de transports,
un farmacèutic i
un guàrdia civil retirat.

- Afiliades entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937.

Els 74 pares de les afiliades entre l'agost de 1936 i l'abril de l'any següent eren:
29 pagesos (el 50'87% dels pares d'aquesta professió),
6 comerciants (el 54'54%),
6 propietaris (el 85'71%),
4 sabaters (el 66'66%),
3 fusters (el 50%),
3 industrials (el 75%),
3 metges (el 100%),
3 guàrdies civils (el 60%),
2 agents de transports (el 66'66%),
un jornalero,
un picapedrer,
un mestre d'obres,
un ferrer,

un llauner,
un forner,
un electricista,
un mercader,
un negociant,
un esribent,
un mestre d' escola,
un empleat de Correus,
un empleat municipal,
un secretari judicial i
un alferes de carrabiners.

- Afiliades entre el maig de 1937 i el maig de 1938.

Els pares de les afiliades posteriorment fins el maig de 1938 dels que se'n coneix la professió eren els 45 següents:

24 pagesos (el 42'10%, dos tenien dues filles falangistes),

4 comerciants (el 36'36%),

2 fusters (el 33'33%),

2 sabaters (el 33'33%),

un pescador,

un picapedrer,

un forner,

un industrial,

un barber,

un electricista,

un conductor,

un propietari,

un ferroviari,

un oficial d'un ajuntament,

un militar sense especificar,

un capità d'infanteria (pare de dues afiliades) i

un caporal de la guàrdia civil.

- EDATS.

- Conjunt d'afiliades.

L'edat mitjana de 282 afiliades a les *Jefaturas* locals d'Artà, la Colònia de Sant Pere, Alaró, Binissalem i Mancor de la Vall era de 23'28 anys en el moment d'incorporar-se al partit. Així, la mitjana de les afiliades artanenques era 0'51 anys superior a la del conjunt, la de les de la Colònia era 1'48 anys inferior (no es coneix la d'una d'elles), la de les falangistes (es coneix l'edat de 31 d'elles) era 1'09 anys inferior, la de les binissalemeres era 0'48 anys superior i la de les manacorines (només es coneixen les de 14 d'elles) era 3'28 anys inferior.

Les afiliades més joves tenien 14 anys al incorporar-se al partit, eren binissalemeres. A Artà, la Colònia de Sant Pere i Mancor de la Vall en tenien 15 i a Alaró en tenien 16 (aquestes edats mínimes es mantenen en els tres períodes en què s'han estudiat més concretament les afiliacions a cada lloc a no ser en el cas de les manacorines incorporades el juliol de 1936, les més joves tenien 16 anys). La més vella era una artanenca de 49 anys, la de Binissalem en tenia 47, la de la Colònia en tenia 37, la d'Alaró 35 i la de Mancor només 24.

- Afiliades fins al juliol de 1936.

Només es coneixen les edats de 30 artanenques i 10 mancorines afiliades fins al mes de l'Alçament. La seva mitjana era de 22'75, la de les artanenques era 0'68 anys superior i la de les mancorines era 2'05 anys inferior. Les edats màximes eren 38 anys a Artà i 24 a Mancor.

- Afiliades entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937.

La mitjana de 120 afiliades en aquest període era de 22'37 anys; la de les artanenques era 0'47 anys inferior, la de les alaroneres (es coneixen les de 24) era 0'08 anys inferior, la de les binissalemeres era 1'53 anys superior i la de les mancorines (es coneixen les de 4) era 4'12 anys més baixa. Les edats màximes eren de 47 anys a Binissalem, 40 a Artà, 35 a Alaró i 24 a Mancor.

- Afiliades entre el maig de 1937 i el de 1938.

L'edat mitjana d'aquestes afiliades (es coneixen les de 122) era de 24'35 anys. La de les artanenques era 1'03 anys més elevada, la de les de la Colònia (es coneix l'edat de 20) era 2'5 anys més baixa, la de les alaroneres era 2'55 anys inferior i la de les binissalemeres era 1'21 anys també més baixa. L'edat més elevada eren els 49 anys d'una artanenca, a Binissalem eren 40, a la Colònia de Sant Pere 37 i a Alaró 26.

- ESTAT CIVIL.

D'entre 176 afiliades a les *Jefaturas* locals d'Artà, la Colònia de Sant Pere, Alaró i Binissalem (87 a la primera, 19 a la segona, 32 a la tercera i 38 a la darrera), 148 eren fadrines (el 84'09%), 27 eren casades (el 15'34%) i una era vídua.

En quant a l'estat civil de les afiliades fins al juliol de 1936 només es pot dir que, d'entre 20 artanenques, 17 eren fadrines (el 85%) i 3 eren casades.

D'entre 81 afiliades entre l'agost de 1936 i el mes d'abril de l'any següent, 68 eren fadrines (el 83'93%), 12 eren casades (el 14'81%) i una era vídua.

De 75 afiliades posteriorment fins al maig de 1938, 63 eren fadrines (el 84%) i 12 casades.

- QUOTES⁵⁰².

- Conjunt d'afiliades.

La quota mitjana d'aquestes falangistes (en concret de 280 d'Artà, la Colònia de Sant Pere, Alaró, Binissalem i Estellencs) era de 0'49 pessetes. La de les afiliades artanenques (es coneixen les quotes de 166) era 0'05 pessetes inferior, la de les de la Colònia (es coneixen les de 17) era 0'09 pessetes més elevada, la de les alaroneres (es coneixen les de 30) era 0'12 pessetes superior, la de les binissalemeres (es coneixen les de 37) era 0'09 pessetes superior i la de les estellenquines era 0'01 pessetes superior.

Les quotes mínimes que pagaven eren de 0'25 pessetes a Binissalem, 0'3 a Artà i 0'5 a la Colònia de Sant Pere, Alaró i Estellencs (en aquests darrer cas totes les afiliades

---

⁵⁰² El març de 1938 es va establir que la quota assignada en cada cas depenia de la cèdula del cap de família (segons la circular provincial 15, que s'ha pogut consultar a l'arxiu municipal de Santa Margalida, Falange, 1936-45.

Correspondència 2885/11):

- per cèdules de classe 12a, 13a, 14a, 15a o 16a les quotes eren de 0'5 pessetes.
- per cèdules de classe 10a o 11a eren d'1 pesseta.
- per cèdules de classe 8a o 9a eren de 2'5.
- per cèdules de classe 6a o 7a eren de 5.
- per cèdules de classe 4a o 5a eren de 10.
- per cèdules de classe 1a, 2a o 3a eren de 15.

pagaven 0´5 pessetes mensuals). Les màximes eren de 2 pessetes a Alaró i Binissalem i d´1 a Artà i la Colònia de Sant Pere.

- Afiliades fins al juliol de 1936.

Només es coneixen les quotes de 26 afiliades, artanenques, donades d´alta fins al juliol de 1936. La mitjana era de 0´57 pessetes, les mínimes eren de 0´5 i les màximes d´1.

- Afiliades entre l´agost de 1936 i l´abril de 1937.

La mitjana de les pagades per 131 afiliades en aquest període era de 0´54 pessete. La de les artanenques era 0´07 pessetes inferior, la de les alaroneres era 0´1 pessetes superior, la de les binissalemeres era 0´06 pessetes superior i la de les estellenquines era 0´04 pessetes inferior.

Les quotes mínimes eren de 0´25 pessetes a Binissalem, 0´3 a Artà i 0´5 a Alaró. Les màximes eren de 2 pessetes a Alaró i Binissalem i 1 a Artà.

- Afiliades entre el maig de 1937 i el maig de 1938.

La mitjana de les quotes pagades per les afiliades incorporades al partit durant aquell interval de temps, es coneix la de 123 falangistes, era de 0´42 pessetes. La de les artanenques (es desconeixen les de 4) era 0´05 pessetes inferior, la de les de la Colònia (es coneixen les de 17) era 0´16 pessetes superior, la de les alaroneres era 0´08 pessetes superior (es coneixen les de 6) era 0´03 pessetes més elevada i la d´estellenquins era 0´08 pessetes més elevades.

Les quotes mínimes que pagaven eren 0'25 a Binissalem, 0'3 a Artà i 0'5 a la Colònia de Sant Pere i Alaró. Les màximes eren 1 pesseta a Artà i la Colònia de Sant Pere i 0'5 a Alaró i Binissalem.

- CATEGORIES.

Pel que fa a les característiques de les afiliades en les diverses categories dins el partit només es pot afirmar el poc que ja s'ha dit en el cas de la Secció Femenina d'Artà.

- ANTECEDENTS POLÍTICS.

- FALANGISTES PROCEDENTS D'ACCIÓ POPULAR AGRÀRIA.

Es té constància de falangistes que havien militat a Acció Popular Agrària, pel que fa a les JONS de les que es coneix l'afiliació de la pràctica totalitat dels seus membres durant la guerra, de Pollença, Inca, Son Servera, Sant Llorenç des Cardassar, Binissalem i Lloret de Vistalegre. En cap cas es fa referència a la Unió de Dretes, però sí a la CEDA i a les JAP (s'especificarà en cada ocasió). Per altra banda, també es té notícia d'alguns membres calvianers de les JAP i d'un campaneter de “*derechas*”.

- LA FALANGE DE POLLENÇA.

Els falangistes pollencins que foren registrats com a procedents d'Acció Popular foren:

- Lluís Llobera Vives (i de maig de 1936)⁵⁰³. Era llaurador, tenia 32 anys d'edat, es va incorporar al partit com a militant de 1a línia i amb una quota d'una pesseta.

- Antoni Reinés Estrany (21 de juliol de 1936)⁵⁰⁴. Era jornaler, tenia 29 anys, també era militant de 1a línia i pagava 0'5 pessetes mensuals.

---

⁵⁰³ **Va ser un dels 4 primers falangistes de Pollença.**

⁵⁰⁴ **Aquell va ser el segon dia en que hi hagué afiliacions, en concret 2, per tant els falangistes del poble eren 6.**

- Joan Gutiérrez del Castillo (21 de juliol de 1936)⁵⁰⁵. Tenia 20 anys i també era jornaler, militant de 1a línia i pagava 0'5 pessetes. Va ingressar a la Legió.

- Miquel March Vilanova (24 de juliol de 1936)⁵⁰⁶. Era mestre d'escola, tenia 19 anys i també s'incorporà a la Falange com a militant de 1a línia i pagava 0'5 pessetes mensuals. Va ser militaritzat.

- Miquel Cànaves Tornila (24 de juliol de 1936)⁵⁰⁷. Era jornaler, tenia 17 anys i, com els tres anteriors, era militant de 1a línia i pagava 2 reals. Es va incorporar a l'exèrcit.

- Joan Cerdà Cerdà (25 de juliol de 1936)⁵⁰⁸. Era llaurador, tenia 14 anys, també era militant de 1a i pagava 1 pesseta. Es va incorporar a l'exèrcit.

- Antoni Moyà Sansaloni (2 d'agost de 1936)⁵⁰⁹. Era estudiant, tenia 22 anys i també era militant de 1a línia i pagava 1 pesseta.

---

⁵⁰⁵ **Ibidem.**

⁵⁰⁶ **Els falangistes eren 9.**

⁵⁰⁷ **Ibidem.**

⁵⁰⁸ **Els falangistes eren 10.**

- Miquel Cerdà Aloy (3 d'agost de 1936)⁵¹⁰ . Era llaurador, tenia 20 anys, era militant de 1a línia i pagava 2 reals mensuals. Moriria cinc mesos després, un cop militaritzat, per una explosió que es va produir a Son Bonet.

- Gabriel Mora Clar (22 d'agost de 1936)⁵¹¹ . Era perit mercantil, tenia 27 anys, era militant de 1a i pagava 1 pesseta.

---

⁵⁰⁹ Elsfalangistes de Pollença eren 16.

⁵¹⁰ Els afiliats eren 17.

⁵¹¹ Aquell dia els afiliats vares ser 6 i en total 52.

- Francesc Pomar Aguiló (25 de novembre de 1936)⁵¹². Era empleat, tenia 30 anys, es va incorporar a la Falange com a militant de 2a línia (fou el primer procedent d'Acció Popular que no ho va fer com a militant de 1a línia) i amb una quota assignada d'1 pesseta.
- Guillem Cerdà Sabater (22 de desembre de 1936)⁵¹³. Era llaurador, tenia 18 anys i també era militant de 2a línia i pagava 1 pesseta.
- Gabriel Femenia Capó (20 de febrer de 1937)⁵¹⁴. Era comerviant, tenia 29 anys i es va donar d'alta a la Falange com a adherit i amb una quota assignada de 5 pessetes (la més elevada de tots aquests pollencins procedents d'Acció Popular).
- Martí Cifre Seguí (25 de febrer de 1937)⁵¹⁵. Era fuster, tenia 32 anys, era militant de 2a línia i pagava 1'5 pessetes al mes.

Els que segons la documentació de la Falange procedien de la CEDA eren:

---

⁵¹² Els afiliats ja eren 54.

⁵¹³ Els afiliats eren 65.

⁵¹⁴ Aquell dia els nous afiliats varen ser 17 i el total va arribar a 127.

⁵¹⁵ En aquella data ingressaren al partit 30 nous falangistes, en total eren 157.

- Joan Cerdà Sabater (22 d'agost de 1936)⁵¹⁶. Era perit mercantil, tenia 22 anys, era militant de 1a línia i pagava 1 pesseta. Va ingressar a l'exèrcit.

- Joan Bou Suñer (15 de febrer de 1937)⁵¹⁷. Era propietari de terres, tenia 41 anys, era adherit i pagava 5 pessetes de quota.

---

⁵¹⁶ Aquella data els afiliats foren 6 i en total s'arribà als 32.

⁵¹⁷ Aquell dia s'incorporaren a la Falange 17 pollencins, en total eren 110.

- Eugeni Bouzas Campomar (28 de febrer de 1937)⁵¹⁸. Era empleat, tenia 43 anys d'edat, era militant de 2a línia i tenia assignada una quota d'1 pesseta.
- Llorenç Mateu Ramis (8 d'abril de 1937)⁵¹⁹. Era enginyer industrial, tenia 38 anys, era militant de 2a i pagava 1 pesseta.
- Guillem Cerdà Vives (8 d'octubre de 1937)⁵²⁰. Era llaurador, tenia 43 anys d'edat i també s'incorporà com a militant de 2a línia i amb una quota d'1 pesseta. Procedia de les milícies.
- Miquel Orell Pont (6 de novembre de 1937)⁵²¹. Treballava de picapedrer, tenia 29 anys, també era militant de 2a i pagava 2 reals mensuals. Provenia de les milícies ciutadanes.

---

⁵¹⁸ Els afiliats en tal data foren 26. El total de membres de la Falange de Pollença era de 202.

⁵¹⁹ Les incorporacions aquell dia foren 4 i el total arribava a 269.

⁵²⁰ Les altes d'aquell dia foren 33 i el total de falangistes arribà a 335.

⁵²¹ Aquell dia les altes foren 10, en conjunt 345.

Posteriorment, els 9 pollencins restants que havien estat membres de la CEDA i que acabarien ingressant a la Falange ho van fer el 25 de gener de 1938⁵²². Tots ells serien militants de 2a línia. Foren els següents:

- Sebastià Femenias Capó. Era comerciant, tenia 25 anys i pagava una quota d'1 pesseta.
- Guillem Gelabert Cerdà. Era llaurador, tenia 49 anys i pagava 1 pesseta mensual.
- Felip Cerdà Aloy. Era propietari, tenia 63 anys i pagava 5 pessetes de quota.
- Antoni Martorell Torandell. Era llaurador, tenia 39 anys i pagava 2 reals.
- Martí Serra Vilanova. Arreglava bicicletes, tenia 48 anys i també pagava 2 reals mensuals.
- Gabriel Torrandell March. Era llaurador, tenia 41 anys i pagava també 0'5 pessetes.
- Joan Vives Rotger. Era propietari de terres, tenia 62 anys i pagava 1 pesseta.
- Joan Vives Amengual. També era propietari, tenia 53 anys i la seva quota era de 2 pessetes.
- Bartomeu Vives Salas. També era propietari, tenia 42 anys i pagava 1 pesseta mensual.

Dels darrers 9 afiliats, només Sebastià Femenias i Felip Cerdà no procedien de les milícies ciutadanes.

---

⁵²² El nombre de falangistes del poble va arribar a 494. Els afiliats aquell dia foren 126.

Només un falangista pollencí va ser registrat per la Falange com a procedent de les JAP, va ser Martí Payeras March (12 de març de 1937)⁵²³. Era mercader, tenia 23 anys, seria militant de 2a línia i pagaria 1 pesseta mensual.

En conjunt, aquests 30 pollencins (el 5'87 del total d'afiliats) procedents d'Acció Popular eren 8 llauradors, 5 propietaris, 3 jornalers, 2 empleats, 2 comerciants, 2 perits mercantils, un gerrer, un fuster, un picapedrer, un mecànic de bicicletes, un mercader, un enginyer industrial, un mestre d'escola i un estudiant amb una edat mitjana de 33'33 anys al fer-se falangistes (0'17 anys inferior a la del conjunt d'afiliats), amb una mínima de 17 i una màxima de 63. Pagarien quotes d'entre 0'5 i 5 pessetes i la mitjana seria d'1'13 (0'14 pessetes superior a la del total d'afiliats). Pel que fa a les seves categories, 11 serien militants de 1a línia (el 16'92% del total d'afiliats en aquella línia, els darrers s'afiliarien a la JONS el 22 d'agost de 1936), 17 ho serien de 2a (el primer s'afilià el 25 de novembre de 1936) i els 2 restants serien adherits (el 8% dels afiliats en tal categoria, el primer s'afilià el 15 de febrer de 1937). 9 d'ells procedien, además, de les milícies ciutadanes (s'incorporarien a la Falange entre el 8 d'octubre de 1937 i el 25 de gener següent).

Respecte al total de falangistes que exercien cada professió, els llauradors eren el 4'93%, els propietaris eren el 33'33%, els jornalers el 17'64%, els empleats el 15'38%,

---

⁵²³ Els afiliats aquell dia foren 6 i en total eren 240.

els comerciants el 6'89%, els perits mercantils el 100%, el gerrer representava el 25%, el fuster el 6'66%, el picapedrer el 3'70%, el mecànic de bicicletes era l'únic amb tal ocupació, el mercader suposava el 50%, l'enginyer industrial era l'únic i el mestre d'escola el 16'66%.

- LA FALANGE D'INCA.

Els falangistes d'Inca dels que es coneix que havien militat a Acció Popular durant la República eren 14 (tots ells entrarien a formar part de la Falange com a militants excepte Miquel Batle, que ho va fer com a adherit, i es desconeix la categoria de Miquel Mir):

-Antoni Barceló Sansó (gener de 1935)⁵²⁴. Era empleat de correus, tenia 36 anys en afiliar-se i tendria una quota assignada d'una pesseta.

---

⁵²⁴ Va ser un dels 3 primers falangistes locals.

- **Canuto Boloqui Álvarez (gener de 1935)⁵²⁵. Era mestre armer, tenia 36 anys i pagava també 1 pesseta.**
- **Joan Villalonga Llobera (febrer de 1936)⁵²⁶. Era picapedrer, tenia 48 anys i també pagaria 1 pesseta.**
- **Bartomeu Beltran Alcover (abril de 1936)⁵²⁷. Era estudiant i tenia 26 anys (se'n desconeix la quota).**
- **Antoni Garin Martí (4 de desembre de 1936)⁵²⁸. Era estudiant, tenia 18 anys (se'n desconeix la quota).**

---

⁵²⁵ **Ibidem.**

⁵²⁶ **Va ser un dels 12 primers falangistes inquers.**

⁵²⁷ **El total d'afiliats va arribar a 19 aquell mes.**

⁵²⁸ **Aquell mes el nombre de falangistes afiliats seria de 138.**

- **Sebastià Corró Martorell (8 de febrer de 1937)⁵²⁹. Era estudiant i tenia 17 anys (se'n desconeix la quota).**
- **Bartomeu Adrover Llompart (10 de febrer de 1937)⁵³⁰. Era sabater, tenia 29 anys i pagava 1 pesseta.**
- **Joan Munar Fiol (18 de febrer de 1937)⁵³¹. Era pagès però passaria a ser policia municipal, tenia 48 anys i tenia una quota assignada de 0'5 pessetes.**
- **Jaume Rotger Nadal (8 d'abril de 1937)⁵³². Era procurador, tenia 23 anys i pagava 1 pesseta.**
- **Miquel Batle Janer (setembre de 1937)⁵³³. Era obrer (fabricava pastes), tenia 47 anys i pagaria 0'5 pessetes.**

---

⁵²⁹ **Aquell dia el total d'afiliats va arribar a 162.**

⁵³⁰ **El total d'afiliats fins aquell dia era de 164.**

⁵³¹ **Els falangistes eren 169.**

⁵³² **Aquell mes el total d'afiliats va arribar a 244.**

⁵³³ **El nombre d'afiliats va arribar a 265, inclòs el requeté Josep Aguiló.**

- Miquel Mir Jaume (setembre de 1937)⁵³⁴. Era propietari i se'n desconeixen més dades.
- Gaietà Aguiló Pomar (setembre de 1937)⁵³⁵. Era empleat de banca, tenia 50 anys i després d'haver estat afiliat a Acció Popular ho va estar a la Comunió Tradicionalista fins que va entrar a formar part del partit unificat oficialment.
- Josep Aguiló Piña (22 de desembre de 1937)⁵³⁶. Era carnisser, tenia 30 anys i pagava 1 pesseta mensual.

---

⁵³⁴ **Ibidem.**

⁵³⁵ **Ibidem.**

⁵³⁶ **El total d'afiliats era de 318, inclòs Josep Aguiló.**

- Onofre Prohens Mesquida (25 de gener de 1939)⁵³⁷. Es va donar d'alta a la Falange local de Felanitx el 26 de juliol de 1.936. En haver estat ferit al front de Porto Cristo va ser declarat *Caballero Mutilado* i se li va concedir el treball de conserge de l'ajuntament d'Inca. Tenia 20 anys i pagaria 1 pesseta.

L'únic que segons la seva fitxa personal procedia de la CEDA va ser Josep Garau Martorell (22 de desembre de 1937)⁵³⁸. Era mecànic, tenia 46 anys, seria adherit i pagaria 1 pesseta mensual.

El primer membre de les JAP del que es té notícia del seu ingrés a la Falange va ser Rafel Beltran Moragues, escrivent que va donar-se d'alta l'11 d'agost de de 1936⁵³⁹ com a militant i amb una quota d'1 pesseta (tenia 27 anys).

Posteriorment, van incorporar-se a la *F.E. de las J.O.N.S.* d'Inca 15 nous afiliats procedents de les JAP. En tots els casos ho van fer el 10 d'abril de 1937⁵⁴⁰, en vistes

---

⁵³⁷ Va ser el segon dels darrers falangistes incorporats a la Falange local d'Inca abans de la fi de la guerra.

⁵³⁸ Els afiliats eren 318.

⁵³⁹ Va ser un dels 49 primers falangistes d'Inca.

⁵⁴⁰ No es pot afirmar amb exactitud quin era el nombre total d'afiliats aquell dia perquè no es coneix exactament quan es van produir algunes altes d'aquell mes.

al procés d'unificació de totes les forces polítiques existents encara al territori estatal controlat per l'exèrcit nacional que seria decretada formalment nou dies després, i com a militants. Van ser els següents:

- Guillem Ferrer Grau. Era estudiant, tenia 18 anys i una quota mensual assignada d'1 pesseta.

- Miquel Mateu Martorell. També era estudiant i tenia 18 anys en fer-se falangiste. Pagaria 0'5 pessetes.

- Josep Campins Morro. Era fuster, tenia 20 anys i pagaria també 0'5 pessetes.

- Gabriel Marquès Payeras. Era dependent, tenia 21 anys i també va pagar 0'5 pessetes.

- Joan Cabrer Mas. Era farmacèutic, tenia 29 anys i una quota assignada de 3 pessetes.

- Pere Llobera Janer. Era empleat, tenia 30 anys i pagaria 1 pesseta mensual.

- Josep Amengual Ferrer. Era advocat, tenia 31 anys i una quota de 3 pessetes.

- Bartomeu Alcina Seguí. Era odontòleg, tenia 32 anys i pagava també 3 pessetes.

- Miquel Arbona Sans. Era representant, tenia 36 anys i pagava 1 pesseta.

- Joan Mulet Llinàs. Era picapedrer, tenia 42 anys i pagava 3 pessetes.

- Antoni Socias Payeras. Era empleat, tenia 42 anys i va pagar 1 pesseta.

- Guillem Seguí Estrany. Era pagès, tenia 43 anys i una quota assignada de 0'5 pessetes.

- Bernat Aguiló Valls. Era propietari, tenia 43 anys i pagaria 1 pesseta mensual.

- Joan Batle Beltran. Era fuster, també tenia 46 anys i pagaria 0'5 anys.

Aquell abril, però el total arribaria a 244.

- **Jaume Oliver Pujol.** Era agent de transports, també tenia 46 anys i pagaria 1 pesseta de quota.

Així, aquests 16 exmembres de les JAP eren 2 fusters, 2 empleats, 2 estudiants, un pagès, un picapedrer, un dependent, un representant, un agent de transports, un propietari, un escriptor, un advocat, un odontòleg i un farmacèutic d'edats compreses entre els 18 i els 46 anys en el moment en què van ingressar a la Falange, la mitjana era de 32'93 (0'8 anys inferior a la del conjunt d'afiliats). Tots eren militants i pagaven una quota mitjana d'1'31 pessetes (0'08 pessetes inferior a la del conjunt d'afiliats), les mínimes eren de 0'5 i les màximes de 3.

En conjunt, els 31 falangistes inquers procedents d'Acció Popular (el 6'60% del total d'afiliats) eren 5 estudiants, 2 pagesos (un dels quals passaria a ser guàrdia municipal), 2 picapedrers, 2 fusters, 2 empleats, 2 propietaris, un sabater, un fabricant, un carnisser, un mecànic, un dependent, un representant, un agent de transports, un empleat de banca, un escriptor, un conserge, un procurador, un advocat, un farmacèutic, un odontòleg, un empleat de Correus i un mestre armer retirat. Les seves edats (es desconeix la d'un d'ells) quan van incorporar-se a la Falange anaven dels 17 als 50 anys i la mitjana era de 33'3 (0'43 anys inferior a la del conjunt de falangistes inquers). Pagaven una quota mitjana d'1'17 pessetes (0'22 pessetes inferior a la del conjunt), les mínimes eren de 0'5 i les màximes de 3, es desconeixen les pagades per cinc d'ells. Almenys 28 d'ells eren militants i 2 eren adherits (afiliats el setembre i el 22 de desembre de 1937), es desconeix la categoria del restant.

En relació al total de falangistes ocupats en cada ofici, els estudiants eren el 15'15%, els pagesos el 5'12%, els picapedrers l'11'11%, els fusters el 18'18%, els empleats el 7'14%, els propietaris el 20%, els procuradors el 100%, el sabater representava el 2'77%, el fabricant el 100%, el carnisser el 50%, el mecànic el 14'28%, el dependent el 25%, el representant el 12'5%, l'agent de transports era l'únic, l'empleat de banca el 12'5%, l'escrivent el 4'54%, el conserge i l'advocat el 33'33%, el procurador el 50%, el farmacèutic era l'únic, l'odontòleg i l'empleat de Correus el 50% i el mestre armer també era l'únic amb aquella professió.

- LA FALANGE DE SON SERVERA.

Només un dels falangistes serverins va ser registrat com a procedent d'Acció Popular, fou Josep Servera Lliteras (19 de juliol de 1936)⁵⁴¹. Era picapedrer, tenia 38 anys, en principi pagava un 1 mensual i posteriorment (després del juny de 1936 com a més tard) seria d'1 pesseta.

Els falangistes de Son Servera que com a antecedents polítics consta la seva pertinença a la CEDA foren 3. En tots tres casos s'incorporaren a la Falange el 12 d'octubre de 1936⁵⁴² com a militants de 2a línia i amb una quota assignada d'1 real

---

⁵⁴¹ Els afiliats eren 11.

⁵⁴² Aquell dia els afiliats varen ser 21 i el total arribà a 91.

al mes que passaria a ser d'1 pesseta (després del juny de 1937 com a moment més tardà). Varen ser els següents:

- **Bernat Sard Massanet. Era llaurador i tenia 45 anys.**
- **Bartomeu Esteva Alzamora. També era llaurador i tenia 39 anys.**
- **Francesc Nebot Gayà. Era llaurador i marger i tenia 37 anys d'edat.**

Els serverins procedents de les JAP varen ser:

- **Joan Oliver Carbonell (3 de juliol de 1936)⁵⁴³. Era fuster, tenia 28 anys i pagava 0'5 pessetes mensuals.**

---

⁵⁴³ **Va ser un dels 8 primers falangistes del poble.**

- Josep Nebot Nebot (23 de juliol de 1936)⁵⁴⁴. Era llaurador i pagava només un real mensual (se'n desconeix l'edat).
- Joan Ginard Servera (24 de juliol de 1936)⁵⁴⁵. Era llaurador, tenia 20 anys i pagava 1 real.
- Joan Suñer Maimó (26 de juliol de 1936)⁵⁴⁶. També era llaurador, tenia 18 anys i pagava 1 pesseta mensual.
- Sebastià Massanet Maimó (26 de juliol de 1936)⁵⁴⁷. Era picapedrer, tenia només 16 anys i pagaria 0'5 pessetes en principi però posteriorment (després del juny de 1.937) pagaria 1 pesseta mensual.
- Jaume Calafat Pons (26 de juliol de 1936)⁵⁴⁸. Era marger, tenia 34 anys i en principi pagaria 1 real i després 1 pesseta mensual.

---

⁵⁴⁴ Els afiliats aquell dia varen ser 6 i en total arribarien a ser 22.

⁵⁴⁵ Els afiliats eren 24 (les altes foren 2 aquell dia).

⁵⁴⁶ El total de falangistes locals era de 29, inclosos els 6 afiliats aquell dia.

⁵⁴⁷ Ibidem.

⁵⁴⁸ Ibidem.

- Jacint Artigues Guiscafré (26 de juliol de 1936)⁵⁴⁹. Era llaurador, tenia 22 anys i pagava 1 real mensual.

- Llorenç Blanquer Nebot (26 de juliol de 1936)⁵⁵⁰. També era llaurador, tenia 25 anys, pagava 1 real mensual i era militant de 2a línia.

---

⁵⁴⁹ **Ibidem.**

⁵⁵⁰ **Ibidem.**

- Pere Domenge Ginard (29 de juliol de 1936)⁵⁵¹. Era llaurador, tenia 19 anys i pagava 1 real en principi i després 1 pesseta.
- Sebastià Vives Sard (29 de juliol de 1936)⁵⁵². Era picapedrer, tenia 25 anys i pagava 1 real i després 1 pesseta.
- Sebastià Ballester Llull (3 d'agost de 1937)⁵⁵³. Era llaurador, tenia 23 anys i també va pagar primer un real mensual i després 1 pesseta.
- Jaume Bauzà Llull (13 d'agost de 1936)⁵⁵⁴. Era llaurador, tenia 24 anys i primer va pagar 0'5 pessetes mensuals i posteriorment 1 pesseta.
- Miquel Lliteras Servera (6 de setembre de 1936)⁵⁵⁵. Era fuster, tenia 21 anys i pagaria primer un real i després 1 pesseta (era militant de 2a línia).

---

⁵⁵¹ Els falangistes ja eren 36 (4 afiliats aquell dia).

⁵⁵² Ibidem.

⁵⁵³ El total d'afiliats arribà a 38 (inclosos els 2 incorporats aquell dia).

⁵⁵⁴ El total d'afiliats va arribar a 40.

⁵⁵⁵ Inclosos els 3 afiliats aquell dia, el total de falangistes era de 42.

- **Jeroni Campins Andreu (6 de setembre de 1936)⁵⁵⁶. Era llaurador, tenia 19 anys i primer pagava 0'5 pessetes i posteriorment 1 pesseta.**

- **Miquel Ballester Llull (6 de setembre de 1936)⁵⁵⁷. Era també llaurador, tenia 20 anys i la seva quota mensual va passar d'1 a 2 reals (era militant de 2a línia).**

- **Guillem Ribot Andreu (12 d'octubre de 1936)⁵⁵⁸. Era picapedrer, tenia 34 anys i pagava 1 real en principi i després 1 pesseta.**

---

⁵⁵⁶ **Ibidem.**

⁵⁵⁷ **Ibidem.**

⁵⁵⁸ **Aquell dia es produïren 21 altes i el total d'afiliats arribà a 91.**

- Pere Suñer Maimó (25 d'octubre de 1936)⁵⁵⁹. Se'n desconeix la professió, tenia 30 anys, primer pagaria 1 real mensual i posteriorment 1 pesseta (era militant de 2a línia). Com s'ha vist, el seu germà Joan, que tenia els mateixos antecedents polítics, havia ingressat a la Falange tres mesos abans.

Aquests 17 membres de les JAP que es van incorporar a la Falange eren 10 llauradors, 3 picapedrers, 2 fusters, un marger i un altre de professió desconeguda. Les seves edats anaven dels 16 als 34 anys quan van canviar de partit i la mitjana era de 23'62 anys (7'96 anys inferior a la del conjunt d'afiliats), es desconeix l'edat d'un d'ells. Pagarien una quota mitjana de 0'35 pessetes abans del juny de 1937 (quasi totes eren de 0'25 pessetes i la màxima era d'1) i de 0'95 pessetes després d'aquella data (0'2 pessetes superior a la del conjunt d'afiliats), només es coneixen les pagades per onze d'ells i totes eren d'1 pessetes a no ser en un cas que era de 0'5. Pel que fa a la seva categoria, només es pot afirmar que 3 eren militants de 2a línia.

En conjunt, els 21 falangistes de Son Servera que havien militat a Acció Popular eren 13 llauradors, 4 picapedrers, 2 fusters, un marger i un altre de professió desconeguda. Tendrien una edat mitjana de 26'85 anys al donar-se d'alta a la Falange (4'73 anys inferior a la del conjunt d'afiliats), anaven dels 16 als 45 anys (no es coneix la d'un d'ells). Si se consideren les quotes que tenien assignades abans del juny de 1937 la mitjana era de 0'33 pessetes (oscil·laven entre les 0'25 i 1) i si es

---

⁵⁵⁹ Els falangistes, inclosos els 13 afiliats aquella data, arribaren a ser 126.

tenen en compte les assignades posteriorment era de 0'96 pessetes (0'21 pessetes superior a la del conjunt), anaven de 0'5 a 1 pesseta, no es coneixen les pagades per sis d'aquests falangistes. En quant a les seves categories dins el partit, només es pot dir que 7 d'ells eren militants de 2a línia.

Respecte al total de falangistes dedicats a cada professió, els llauradors eren el 6'34%, els picapedrers el 44'44%, els fusters el 18'18% i el marger era l'únic afiliat amb aquella professió.

- LA FALANGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR.

Només dos llorencins foren registrats com a procedents d'Acció Popular:

- Antoni Gelabert Brunet (21 de setembre de 1937)⁵⁶⁰. Era llaurador, tenia 42 anys, era militant de 2a línia i pagava 1 pesseta.**
- Joan Sureda Planisi (23 d'octubre de 1937)⁵⁶¹. Era botiguer, tenia 21 anys, també era militant de 2a línia i pagava 1 pesseta.**

Un altre afiliat del poble va ser registrat pel partit, pel que fa als seus antecedents polítics, com a “*conservador*”. Era Sebastià Grimalt Vives (1 d'octubre de 1937)⁵⁶². Era llaurador, tenia 44 anys, era militant de 2a línia i pagava 1 pesseta mensual.

---

⁵⁶⁰ Els afiliats aquell dia varen ser 20 i el total arribà a 245.

⁵⁶¹ Els afiliats aquell dia varen ser 5 i el total arribà a 292.

⁵⁶² Els afiliats aquell dia varen ser 5. El nombre total de falangistes va arribar a 276.

Els falangistes de Sant Llorenç afiliats entre el març de 1936 i l'octubre de 1937 que abans havien estat membres de les JAP foren 14. Tots ells eren llauradors, a no ser Pere Jaume Ordines (que era ferrer) i Gaspar Sureda Alcover (que treballava de cambrer), i tenien assignada una quota mensual d'1 pesseta. El nom, data d'afiliació, edat i línia d'aquests 14 falangistes eren els següents:

- Martí Rosselló Sancho (14 de març de 1936)⁵⁶³. Tenia 26 anys i es va incorporar al partit com a militant de de 1a línia.

- Bartomeu Morey Miquel (20 de març de 1936)⁵⁶⁴. Tenia 20 anys i era militant de 2a línia.

- Pere Antoni Ordinas Matamalas (25 de març de 1936)⁵⁶⁵. Tenia 25 anys d'edat i també va ser militant de 2a línia.

- Onofre Sureda Riera (25 de maig de 1936)⁵⁶⁶. Tenia 18 anys i es va donar d'alta com a militant de 2a.

- Aleix Mascaró Pascual (12 de juny de 1936)⁵⁶⁷. Tenia 38 anys i era militant de 2a línia.

- Pere Jaume Ordinas (19 de juny de 1936)⁵⁶⁸. Tenia 26 anys i era militant de 2a línia.

---

⁵⁶³ Fou un dels 2 primers membres de la falange local.

⁵⁶⁴ Els afiliats eren 6. Aquell fou el segon dia en que hi hagué incorporacions.

⁵⁶⁵ Els afiliats eren 10.

⁵⁶⁶ El nombre de falangistes va arribar a 24.

⁵⁶⁷ Els afiliats eren 32.

⁵⁶⁸ Els afiliats eren 34.

- Bartomeu Galmés Brunet (15 d'agost de 1.936)⁵⁶⁹. Tenia 20 anys i era militant de 2a.

- Rafel Umbert Mascaró (15 d'agost de 1936)⁵⁷⁰. També tenia 20 anys i era militant de 2a línia.

---

⁵⁶⁹ El nombre d'afiliats va arribar a 63, 17 d'ells donats d'alta aquell dia (vespres del se embarcament republicà a la costa pròxima).

⁵⁷⁰ Ibidem.

- Joan Caldentey Melis (15 d'agost de 1936)⁵⁷¹. Tenia 19 anys i era militant de 2a línia.

- Pere Galmés Soler (15 d'agost de 1936)⁵⁷². Tenia 28 anys i també era militant de 2a línia.

- Joan Galmés Vaquer (15 d'agost de 1936)⁵⁷³. Tenia 19 anys i era militant de 2a.

- Miquel Fuster Jaume (15 d'agost de 1936)⁵⁷⁴. Tenia 21 anys i era militant de 2a línia.

- Gaspar Sureda Alcover (4 de setembre de 1936)⁵⁷⁵. Tenia 20 anys i era militant de 1a línia.

- Miquel Girart Carrió (3 de març de 1937)⁵⁷⁶. També tenia 20 anys però era militant de 2a línia.

---

⁵⁷¹ **Ibidem.**

⁵⁷² **Ibidem.**

⁵⁷³ **Ibidem.**

⁵⁷⁴ **Ibidem.**

⁵⁷⁵ **Els afiliats eren 69.**

⁵⁷⁶ **Els afiliats eren 143.**

Aquests 14 falangistes llorencins procedents de les JAP eren 12 llauradors, un ferrer i un cambrer d'edats compreses entre els 18 i els 28 anys quan van fer-se falangistes, la mitjana era de 22'85 (8'96 anys inferior a la del conjunt d'afiliats locals). Tots pagaven quotes d'1 pesseta (0'06 pessetes inferior a la mitjana del total d'afiliats llorencins), 2 eren militants de 1a línia i els altres 12 ho serien de 2a.

En conjunt, aquests 17 afiliats eren 14 llauradors, un ferrer, un botiguer i un cambrer d'edats que anaven dels 18 als 44 anys en fer-se falangistes (la mitjana era de 25'11, 6'7 anys inferior a la del conjunt d'afiliats). Els llauradors suposaven el 6'27% d'afiliats del poble amb la mateixa ocupació, el ferrer i el botiguer representaven el 20% i el cambrer era l'únic amb tal professió. Tots pagaven 1 pesseta de quota (0'06 pessetes inferior a la del conjunt). 2 eren militants de 1a línia (afiliats el 14 de març i el 4 de setembre de 1936) i els demés ho eren de 2a.

- LA FALANGE DE BINISALEM.

Els falangistes binissalemers que havien militat a la CEDA foren:

- Gabriel Arrom Rosselló, *Malondra*. Era llaurador i germà d'un dels membres de la *Vieja Guardia* (Llorenç). Era militant de la CEDA i, posteriorment, el 23 de novembre de 1936⁵⁷⁷ es va afiliar a la Comunió Tradicionalista quan tenia 30 anys. A través del “decret d'unificació” passaria a formar part de la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* Pagava una quota d'1 pesseta.

- Miquel Jaume Julià (8 de desembre de 1936)⁵⁷⁸. Era propietari i tenia 46 anys i una quota assignada de 3 pessetes.

- Joan Jaume Julià (8 de desembre de 1936)⁵⁷⁹. Germà de l'anterior, també era propietari. Tenia 50 anys i també pagaria 3 pessetes mensuals.

---

⁵⁷⁷ Va ser l'onzè binissalemer en afiliar-se a la Comunió Tradicionalista que posteriorment es va incorporar al partit unificat.

⁵⁷⁸ El total de falangistes era d'almenys 99.

⁵⁷⁹ *Ibidem*.

Altres dos falangistes havien militat a un partit de dretes no especificat foren:

- Bernadí Isern Vallès, *Cassot* (3 de febrer de 1937)⁵⁸⁰. Era fuster i tenia 51 anys. Pagaria una quota de 2 pessetes. El 5 d'octubre de 1938 va ser nomenat regidor i ja havia estat nomenat regidor suplent durant la dictadura de Primo de Rivera, el març de 1928.

---

⁵⁸⁰ Els falangistes eren ja 130.

- Guillem Roca Llabrés, *Roca* (24 de setembre de 1937)⁵⁸¹. Es va afiliar a la Falange als 44 anys. Era propietari i pagava 5 pessetes mensuals.

Així, aquests falangistes (només el 2´16 dels afiliats fins a la fi de la guerra) eren 3 propietaris, un pagès i un fuster d´edats compreses entre els 31⁵⁸² i els 51 anys quan van entrar a la Falange, la mitjana era de 44´4 (10´12 anys superior a la del conjunt d´afiliats). Els propietaris representaven el 23´07% del total de falangistes amb aquesta professió, el pagès només suposava l´1´88% i el fuster el 10%. Les seves quotes anaven d´1 a 5 pessetes i la mitjana era de 2´8 (1´11 pessetes superior a la del conjunt). Tots van ser militants.

---

⁵⁸¹ Els afiliats eren almenys 198.

⁵⁸² Gabriel Arrom ho va fer ja el 1937 a través de la unificació.

- LA FALANGE DE LLORET DE VISTALEGRE.

Els afiliats de Lloret que anteriorment havien militat a Acció Popular foren 20. Tots s'incorporarien a la Falange com a militants de 2a línia, excepte Pere Gelabert Carbonell (que ho seria de 1a línia, i amb una quota mensual assignada de 0'5 pessetes. Varen ser els següents:

- Damià Llabrés Gelabert (1 de juliol de 1936)⁵⁸³. Era comerciant i tenia 32 anys d'edat en donar-se d'alta com a falangista.

- Pere Gelabert Carbonell (15 d'agost de 1936)⁵⁸⁴. Era llaurador, tenia 52 anys i, com s'ha dit, va ser l'únic d'aquests afiliats procedents d'Acció Popular que seria militant de 1a línia.

- Antoni Nicolau Balaguer (20 de setembre de 1936)⁵⁸⁵. També era llaurador i tenia 38 anys.

---

⁵⁸³ Va ser el segon falangista del poble.

⁵⁸⁴ Els afiliats del poble eren 19, 3 donats d'alta aquell dia.

⁵⁸⁵ Els afiliats ja eren 35, 8 donats d'alta aquell dia.

-Bartomeu Gomila Picornell (28 d'octubre de 1936)⁵⁸⁶. Era llaurador i tenia 58 anys d'edat.

- Pere Gili Vanrell (1 de març de 1937)⁵⁸⁷. També era llaurador i tenia 36 anys.

---

⁵⁸⁶ **Els falangistes del poble van arribar a ser 37 amb ell.**

⁵⁸⁷ **Els afiliats van arribar a 52, dels quals 15 van donar-se d'alta aquell dia.**

- Miquel Sastre Gelabert (1 de març de 1937)⁵⁸⁸. Tenia 35 anys i també era llaurador.
- Josep Ramis Jaume (1 de març de 1937)⁵⁸⁹. Tenia 39 anys i era llaurador.
- Mateu Tomàs Cerdà (1 de març de 1937)⁵⁹⁰. Era picapedrer i tenia 38 anys d'edat.
- Bartomeu Fontirroig Gomila (1 de març de 1937)⁵⁹¹. També era picapedrer i tenia 50 anys.
- Domingo Fontirroig Genovart (1 de març de 1937)⁵⁹². Era fuster i tenia 32 anys.
- Joan Gili Vanrell (1 de març de 1937)⁵⁹³. Era llaurador i tenia 39 anys.

---

⁵⁸⁸ **Ibidem.**

⁵⁸⁹ **Ibidem.**

⁵⁹⁰ **Ibidem.**

⁵⁹¹ **Ibidem.**

⁵⁹² **Ibidem.**

⁵⁹³ **Ibidem.**

- **Mateu Vert Picornell (1 de març de 1937)⁵⁹⁴. Tenia 36 anys i també era llaurador.**
- **Gabriel Vert Picornell (1 de març de 1937)⁵⁹⁵. Germà de l'anterior, tenia 33 anys i era comerciant.**
- **Gabriel Camps Alcover (1 de març de 1937)⁵⁹⁶. Era llaurador i tenia 36 anys d'edat.**
- **Joan Gomila Picornell (25 de juliol de 1937)⁵⁹⁷. Tenia 43 anys i també era llaurador.**

---

⁵⁹⁴ **Ibidem.**

⁵⁹⁵ **Ibidem.**

⁵⁹⁶ **Ibidem.**

⁵⁹⁷ **Els afiliats a la Falange local de Lloret van arribar a ser 57, inclosos els 2 incorporats aquell dia.**

- Miquel Gomila Picornell (25 de juliol de 1937)⁵⁹⁸. Tenia 32 anys i era llaurador.
- Martí Vadell Servera (1 de desembre de 1937)⁵⁹⁹. També era llaurador i tenia 38 anys.
- Ignasi Tomàs Amengual (1 de desembre de 1937)⁶⁰⁰. Era llaurador (es desconeix la seva edat).
- Lluç Jaume Gelabert (1 de desembre de 1937)⁶⁰¹. Era llaurador (també se'n desconeix l'edat).

---

⁵⁹⁸ **Ibidem.**

⁵⁹⁹ **Va ser la darrera data en què es tenen documentades incorporacions a la Falange de Lloret fins a l'any 1957, amb 5 noves afiliacions. El total de falangistes era de 63.**

⁶⁰⁰ **Ibidem.**

⁶⁰¹ **Ibidem.**

Els falangistes de Lloret que procedien de les Joventuts d'Acció Popular varen ser els 18 següents:

- Rafel Jaume Gelabert (10 de juliol de 1936)⁶⁰². Era mecànic i tenia 19 anys en donar-se d'alta a la Falange.**
- Rafel Amengual Crespí (10 de juliol de 1936)⁶⁰³. Era conductor i tenia 40 anys.**
- Damià Maimó Vich (10 de juliol de 1936)⁶⁰⁴. Tenia 31 anys i era ferrer.**
- Bartomeu Picornell (10 de juliol de 1936)⁶⁰⁵. Tenia 22 anys i era llaurador.**

---

⁶⁰² **Els afiliats a la Falange local eren 9 (7 d'ells donats d'alta aquell dia).**

⁶⁰³ **Ibidem.**

⁶⁰⁴ **Ibidem.**

⁶⁰⁵ **Ibidem.**

- Martí Puigserver Gual (10 de juliol de 1936)⁶⁰⁶. Tenia 26 anys i era llaurador.
- Joan Llabrés Gelabert (10 de juliol de 1936)⁶⁰⁷. També tenia 26 anys i era llaurador.
- Antoni Costa Verger (15 d'agost de 1936)⁶⁰⁸. Era llaurador i tenia 19 anys.
- Miquel Gili Florit (20 d'agost de 1936)⁶⁰⁹. Era llaurador (se'n desconeix l'edat).
- Gabriel Ferrer Genovart (20 d'agost de 1936)⁶¹⁰. Tenia 25 anys i també era llaurador.
- Bartomeu Amengual Martorell (20 d'agost de 1936)⁶¹¹. Era llaurador i tenia 28 anys.
- Pere Amengual Gelabert (20 d'agost de 1936)⁶¹². Era fuster i tenia 28 anys.
- Gabriel Gelabert Miralles (20 d'agost de 1936)⁶¹³. Era llaurador i tenia 36 anys.
- Miquel Gomila Munar (3 de setembre de 1936)⁶¹⁴. Era jornaler i tenia 24 anys.
- Jaume Martorell Payeras (12 de setembre de 1936)⁶¹⁵. Era picapedrer i tenia 30 anys.

---

⁶⁰⁶ **Ibidem.**

⁶⁰⁷ **Ibidem.**

⁶⁰⁸ **El nombre de falangistes del poble era de 12, 3 afiliats aquella data.**

⁶⁰⁹ **Els falangistes ja eren 19 i els donats d'alta aquell dia foren 7.**

⁶¹⁰ **Ibidem.**

⁶¹¹ **Ibidem.**

⁶¹² **Ibidem.**

⁶¹³ **Ibidem.**

⁶¹⁴ **El nombre d'afiliats va arribar a 23.**

⁶¹⁵ **Els afiliats eren ja 26 (2 incorporats aquell dia).**

- Joan Gomila Bauçà (15 de setembre de 1936)⁶¹⁶. Era ferrer i tenia 19 anys.

---

⁶¹⁶ Aquell dia el total d'afiliats arribà a 27.

- Josep Jaume Gelabert (1 de març de 1937)⁶¹⁷. Era industrial i tenia 25 anys.
- Bernat Garcia Bibiloni (1 de març de 1937)⁶¹⁸. Tenia 19 anys i era ferrer.
- Pere Bibiloni Horrach (1 de març de 1937)⁶¹⁹. Tenia 20 anys i era llaurador.

Així, aquests exjapistes eren 9 llauradors, 3 ferrers, un jornaler, un picapedrer, un fuster, un industrial, un mecànic i un conductor. Les seves edats anaven dels 19 als 40 anys al entrar a la Falange i la seva mitjana era de 25'70 (4'78 anys inferior a la del conjunt de falangistes locals). Tots ells, tendrien assignada una quota mensual de 2 reals mensuals i tots serien militants de 2a a no ser els tres primers de l'anterior relació.

En conjunt els 38 falangistes lloritans (el 60'31% del total de falangistes lloritans) eren 24 llauradors, 3 picapedrers, 3 ferrers, 2 fusters, 2 comerciants, un jornaler, un industrial, un mecànic i un conductor d'edats entre els 19 i els 58 anys al entrar a la Falange, es desconeix la de tres d'ells (la mitjana era de 32'57, 2'09 anys superior a la del conjunt). Tots pagaven 0'5 pessetes mensuals de quota i 4 eren militants de 1a línia (afiliats entre el 10 de juliol i el 15 d'agost de 1936) i els 34 restants ho eren de 2a línia).

---

⁶¹⁷ Els falangistes del poble eren ja 52, inclosos els 15 afiliats aquell dia.

⁶¹⁸ Ibidem.

⁶¹⁹ Ibidem.

- LA FALANGE DE CALVIÀ.

Els falangistes de Calvià afiliats fins el desembre de 1937 que procedien de les JAP eren almenys 3:

- Antoni Quetglas Vicens (15 de juny de 1936)⁶²⁰. Era dependent, tenia 30 anys i va ingressar a la Falange com a militant de 2a línia i amb una quota d'1 pesseta.

- Sebastià Pujol Llabrés (3 d'octubre de 1937)⁶²¹. Era jornaler i tenia 41 anys quan va ingressar, com a militant de 2a línia i amb una quota assignada de 0'5 pessetes, a la Falange.

- Jeroni Cabrer Calafell (26 de novembre de 1937). Era jornaler, tenia 36 anys, també seria militant de 2a però pagaria 1 pesseta al mes.

Així, aquests 2 jornalers i un dependent afilitats com a militants de 2a línia tenien una edat mitjana de 35'66 anys i pagaven una quota mitjana de 0'83 pessetes

---

⁶²⁰ Fou un dels 19 primers falangistes de Calvià.

⁶²¹ El total d'afiliats era d'almenys 64.

- LA FALANGE DE CAMPANET.

Només es té constància d'un falangista campanater que havia estat afiliat a un partit de dretes, Llorenç Pons Capó (20 de febrer de 1937)⁶²². Era propietari, tenia 40 anys i pagava 1 pesseta de quota.

---

⁶²² **Només es coneixen les dades de 9 dels falangistes locals a través de la informació existent a 4 fitxes personals i 5 carnets provisionals existents a l'Arxiu municipal de Campanet.**

- FALANGISTES PROCEDENTS DEL PARTIT REPUBLICÀ DE CENTRE.

Es coneix la pertinença al Partit Republicà de Centre de 70 persones que amb posterioritat passarien a formar part de la Falange a Pollença, Son Servera, Sant Llorenç des Cardassar, Binissalem i Lloret de Vistalegre. Ademés, es coneixen les dades d'un falangista de Banyalbufar que també havia estat membre del partit de Joan March Ordinas durant la República.

- LA FALANGE DE POLLENÇA.

Els afiliats a la JONS de Pollença que havien militat al Partit Republicà de Centre van ser els 57 següents.

- Bartomeu Serra Cerdà (2 d'agost de 1936)⁶²³. Treballava de jornaler, tenia 29 anys, era militant de 1a línia i pagava 2 reals. Va estat al front com a milicià falangista.

- Pere Cifre Salas (17 d'agost de 1936)⁶²⁴. Era llaurador, tenia 33 anys, era militant de 1a i pagava 1 pesseta de quota. Va estar al front com a falangista, possiblement

---

⁶²³ Aquell dia els pollencins incorporats a la Falange arribaren a ser 16.

⁶²⁴ Els falangistes de Pollença eren 23.

a Manacor, per la qual cosa el desembarcament i els seus preparatius pogueren influir decisivament en la seva afiliació a la Falange.

- Bernat Oliver Cerdà (21 de setembre de 1936)⁶²⁵. Era serrador i, com l'anterior, tenia 33 anys, era militant de 1a i pagava 1 pesseta.

- Montserrat Villalonga Amengual (26 de novembre de 1936)⁶²⁶. Era comerciant, tenia 32 anys, era militant de 2a línia i pagava 2 reals. Es va incorporar a l'exèrcit.

- Josep Aguiló Cortès (26 de novembre de 1936)⁶²⁷. Era fuster, tenia 31 anys, era militant de 2a i pagava 1 pesseta.

- Cosme Gelabert Muntaner (15 de febrer de 1937)⁶²⁸. Era jornalero, tenia 32 anys, també era militant de 2a línia i tenia assignada una quota de 2 reals.

---

⁶²⁵ Els falangistes del poble ja eren 42.

⁶²⁶ Els afiliats eren 57.

⁶²⁷ Ibidem.

⁶²⁸ Amb les incorporacions d'aquell dia, 16 en total, els falangistes de Pollença arribaren a ser 110.

- Joan Bernat Torandell (15 de febrer de 1937)⁶²⁹. Era escrivent, tenia 64 anys, era militant de 2a i pagava 2 pessetes mensuals.

- Sebastià Serra Cerdà (20 de febrer de 1937)⁶³⁰. Era llaurador, tenia 20 anys, era militant de 2a i tenia assignats 2 reals mensuals. Es va incorporar a l'exèrcit.

- Ramon Cifre Cifre (26 de febrer de 1937)⁶³¹. Treballava com a empleat, tenia 38 anys, era militant de 2a línia i pagava 1 pesseta.

---

⁶²⁹ Ibidem.

⁶³⁰ Amb les 17 incorporacions d'aquell dia, els falangistes del poble van arribar a ser 127.

⁶³¹ Amb les 19 incorporacions d'aquell dia, el nombre d'afiliats arribà a 176.

- Bartomeu Martínez Seguí (26 de febrer de 1937)⁶³². Era sabater, tenia 45 anys i també era militant de 2a línia i pagava 1 pesseta de quota.
- Joan Cerdà Cifre (28 de febrer de 1937)⁶³³. Era jornaler, tenia 54 anys i, com els anteriors, era militant de 2a i pagava 1 pesseta al mes de quota.
- Martí Serra Torandell (1 de març de 1937)⁶³⁴. També era jornaler, tenia 46 anys, era militant de 2a i pagava 2 reals.
- Guillem Ochogavía Coll (1 de març de 1937)⁶³⁵. Era propietari, tenia 52 anys, es va incorporar a la Falange com a adherit i pagava la quota més elevada de tots els falangistes del poble, 15 pessetes.
- Joan Ochogavía Solivelles (1 de març de 1937)⁶³⁶. Era llaurador; tenia 24 anys d'edat, era militant de 2a línia i tenia assignada una quota d'1 pesseta.

---

⁶³² **Ibidem.**

⁶³³ **Aquell dia es produïren 26 noves incorporacions i el nombre total de falangistes passà a ser 202.**

⁶³⁴ **Amb les 16 altes d'aquell dia, els falangistes ja foren 218.**

⁶³⁵ **Ibidem.**

⁶³⁶ **Ibidem.**

- Martí Martínez Seguí (2 de març de 1937)⁶³⁷. Era comerciant, tenia 46 anys, la seva categoria dins el partit era d'adherit i pagava 5 pessetes de quota.

- Jordi Albis Capllonch (12 de març de 1937)⁶³⁸. Era empleat, tenia 42 anys i també era adherit i pagava 5 pessetes al mes.

---

⁶³⁷ Amb les 8 altes d'aquell dia, el nombre d'afiliats arribà a 226.

⁶³⁸ El nombre d'afiliats ja era de 240.

- Josep Bibiloni Morro (28 de març de 1937)⁶³⁹. Era comerciant, tenia 57 anys i també era adherit i pagava 5 pessetes.

- Joan Ochogavía Cifre (20 d'abril de 1937)⁶⁴⁰. Era comerciant, tenia 37 anys i, com els tres anteriors, també era adherit i pagava 5 pessetes de quota.

Els 39 pollencins restants que havien estat afiliats del PRC, i que es van incorporar a la Falange ho van fer com a militants de 2a línia. Els tres primers van efectuar l'alta el 6 de novembre de 1937.⁶⁴¹ Foren:

- Rafel Valls Fuster. Era espadenyer, tenia 30 anys i pagava 2 reals.

- Francesc Valls Fuster. Germà de l'anterior, feia graneres, tenia 35 anys i pagava 2 reals.

- Miquel Reig Buades. Era llaurador, tenia 33 anys i, com els dos anteriors, també pagava 2 reals.

Els restants afiliats, a no ser un, es van donar d'alta com a falangistes el 25 de gener de 1938⁶⁴². Foren els següents:

---

⁶³⁹ Els falangistes eren 261.

⁶⁴⁰ Aquell dia el nombre d'altres fou de 14 i el total de falangistes arribà a 290.

⁶⁴¹ Amb les 10 afiliacions d'aquell dia el nombre d'afiliats arribà a 346.

- Joan Cifre Rebassa. Era llaurador, tenia 42 anys i tenia assignada una quota d'1 pesseta.
- Guillen Cifre Vila. També era llaurador, tenia 41 anys i pagava 1 pesseta mensual.
- Gabriel Axartell Bernat. Llaurador de 35 anys, pagava 2 reals mensuals.
- Cristòfol Ruisech Bisáñez. Era comerciant, tenia 40 anys d'edat i pagava 1 pesseta.
- Martí Cifre Vila. Era llaurador, tenia 50 anys i pagava 2 reals.
- Rafel Cerdà Moragues. També era llaurador, tenia 34 anys i tenia assignada una quota mensual de 2 reals.
- Francesc Bauzà Grua. També llaurador, tenia 40 anys i pagava 0'5 pessetes.
- Martí Cerdà Juan. Era mariner, tenia 29 anys i pagava 2 reals.
- Joan Vives Palou. Llaurador de 40 anys, pagava també 2 reals de quota.
- Miquel Sureda Cerdà. Era propietari, tenia 61 anys i pagava 7'5 pessetes mensuals.
- Ignaci Cifre Martí. Era llaurador, tenia 58 anys i tenia assignada una quota de 2 reals mensuals.
- Martí Salas March. També era llaurador, tenia 45 anys i tenia una quota assignada de 2 reals.
- Josep Amengual Caimari. També era llaurador, tenia 39 any i també pagava 2 reals.
- Joan Amengual Cerdà. Llaurador, tenia 35 anys i pagava 1 pesseta.
- Josep Amer Campomar. Era llaurador, tenia 32 anys i pagava 0'5 pessetes.

---

⁶⁴² El nombre d'afiliats incorporats aquell dia va ser de 126, la majoria dels quals procedia de les milícies ciutadanes. Així, el nombre de falangistes de Pollença va arribar aquell dia a 494.

- **Gabriel Bauzà Grua.** Era comerciant, tenia 42 anys i pagava una quota de també 0'5 pessetes.
- **Joan Bauzà Vila.** Era llaurador, tenia 38 anys i pagava 1 pesseta mensual.
- **Josep Bennàsar Juan.** També era llaurador, tenia 33 anys i pagava 2 reals.
- **Josep Cerdà Reig.** També llaurador, tenia 58 anys i tenia assignada una quota de també 0'5 pessetes.
- **Antoni Cerdà Vilanova.** Tenia 44 anys i també era llaurador i pagava 0'5 pessetes mensuals.
- **Ignasi Cifre Cerdà.** Tenia 35 anys i, com els tres anteriors, era llaurador i pagava 2 reals.
- **Gabriel Colom Vives.** Era carnisser, tenia 42 anys i pagava 2 reals.
- **Bartomeu Company Torandell.** Era extractor de pedra, tenia 29 anys i tenia assignada una quota de també 2 reals.
- **Pere March Estades.** Era llaurador, tenia 39 anys d'edat i, com els anteriors, pagava 2 reals.
- **Mateu Cànaves Vila.** Tenia 35 anys i també era llaurador i pagava 2 reals.
- **Antoni Narváez Arágana.** Era ebenista, tenia 29 anys i també pagava 0'5 pessetes.
- **Antoni Pons Cifre.** Era picapedrer, tenia 41 anys i pagava 2 reals mensuals.
- **Joan Rotger Totxo.** Era llaurador, tenia 30 anys i pagava 1 pesseta.
- **Joan Serra Cerdà.** Llaurador de 30 anys, pagava 2 reals de quota.
- **Miquel Serra Cerdà.** Germà de l'anterior, també era llaurador, tenia 40 anys i també pagava 2 reals al mes.
- **Mateu Juan Vives.** També era llaurador, tenia 40 anys i pagava 2 reals.
- **Sebastià Torrandell Vilanova.** Era fabricant de calç, tenia 37 anys i pagava 0'5 pessetes.

- **Jaume Vives Rotger.** Era llaurador, tenia 36 anys i també tenia assignada una quota de 0'5 pessetes.
- **Mateu Campomar Plomer.** Era jornaler, tenia 43 anys i pagava també 2 reals.
- **Mateu Vallori March.** Era espardenyer, tenia 48 anys i pagava 2 reals.
- **Jaume Salas Coll (10 de febrer de 1938)⁶⁴³.** Era conductor, tenia 42 anys i pagava 0'5 pessetes de quota.

Aquests darrers 39 afiliats, a no ser Miquel Sureda, procedien de les milícies ciutadanes.

Així, per tant, aquests 57 falangistes (l'11'15% del total d'afiliats locals) eren 28 llauradors, 6 comerciants, 5 jornalers, 2 espardenyers, 2 empleats, 2 propietaris, un extractor de pedra, un serrador, un picapedrer, un fuster, un ebenista, un sabater, un fabricant de graneres, un fabricant de calç, un carnisser, un conductor, un mariner i un escrivent (respecte al total d'afiliats locals de la mateixa professió, aquests llauradors eren el 17'28%, els comerciants eren el 20'68%, els jornalers eren el 29'14%, els espardenyers suposaven el 66'66%, els empleats el 15'38%, els propietaris el 13'33%, l'extractor de pedra el 16'66%, el serrador era l'únic amb aquella professió, el picapedrer representava el 3'70%, el fuster el 6'66%, l'ebenista era l'únic, el sabater el 16'66%, el fabricant de graneres el 25%, el fabricant de calç

---

⁶⁴³ El nombre d'afiliats va arribar a 509, 17 d'ells es donaren d'alta aquell dia (un dels quals procedia de la Falange de Sant Llorenç).

era l'únic, el carnisser el 16'66%, el conductor el 6'66%, el mariner l'1'88% i l'escrivent el 33'33%).

Les seves edats anaven dels 20 als 64 anys en fer-se falangistes, la mitjana era de 39'19 (5'69 anys inferior a la del conjunt d'afiliats locals). Pagaven una quota mitjana d'1'33 pessetes (0'34 pessetes superior a la de la mitjana), les mínimes eren de 0'5 i la més elevada era de 15. 3 d'ells eren militants de 1a línia (afiliats entre el 2 d'agost i el 21 de setembre de 1936), 49 ho eren de 2a línia i 5 eren adherits (afiliats entre l'1 de març i el 20 d'abril de 1937). 38 d'aquests falangistes van ingressar al partit procedents de les milícies ciutadanes com a militants de 2a línia.

- LA FALANGE DE SON SERVERA.

Només es coneix la incorporació a la Falange local de Son Servera d'un exafiliat liberal, era Jaume Gomila Nebot (19 de setembre de 1937)⁶⁴⁴. Se'n desconeixen les dades personals.

---

⁶⁴⁴ Els falangistes locals arribaren a ser 382 amb els 13 incorporats aquella data.

- LA FALANGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR.

Els falangistes llorencins que van ser registrats coma exmilitants liberals o de centre pel seu nou partit varen ser 5:

- Llorenç Melis Soler (9 de febrer de 1937)⁶⁴⁵. Era llaurador, tenia 33 anys, era militant de 2a línia i pagava 1 pesseta mensual. S'havia incorporat al partit controlat per Joan March el 1935.

- Agustí Domenge Vaquer (18 de febrer de 1937)⁶⁴⁶. Era fuster, tenia 37 anys, es va donar d'alta com a militant de 2a línia i pagaria una quota d'1 pesseta.

- Joan Galmés Mercadal (20 de febrer de 1937)⁶⁴⁷. Era llaurador, tenia 39 anys, també era militant de 2a i pagava 1 pesseta.

- Antoni Miquel Morey (20 de febrer de 1937)⁶⁴⁸. Era comerciant, tenia 52 anys, era adherit i pagava 5 pessetes mensuals.

---

⁶⁴⁵ El total d'afiliats era de 109. Els incorporats aquell dia foren 2.

⁶⁴⁶ Els falangistes del poble eren 118.

⁶⁴⁷ Els falangistes de Sant Llorenç eren 126, 5 d'ells afiliats aquell dia.

- Bartomeu Flaquer Gelabert (18 d'agost de 1937)⁶⁴⁹. Era picapedrer, tenia 40 anys, era militant de 2a línia i tenia assignada una quota de 0'5 pessetes.

Així, eren 2 llauradors (el 0'89% del total de afiliats amb aquesta professió), un picapedrer (el 12'5%), un fuster (el 16'66%) i un comerciant (el 50%) d'edats que anaven entre els 33 i els 54 anys, la mitjana era de 40'2 (8'39 anys superior a la del conjunt d'afiliats llorencins). Pagaven quotes d'entre 0'5 i 5 pessetes, la mitjana era d'1'7 (0'64 pessetes superior a la del conjunt d'afiliats locals). 4 d'ells van ingressar al nou partit com a militants de 2a línia i un ho va fer com a adherit.

---

⁶⁴⁸ **Ibidem.**

⁶⁴⁹ **El total de falangistes era de 184. Les altes d'aquell dia foren 2 (inclosa la de Bartomeu Flaquer).**

- LA FALANGE DE BINISSALEM.

Almenys 3 membres de la Falange de Binissalem, militants, havien estat afiliats al Partit Liberal Demòcrata:

- Joan Martí Coll, *des Celler* (15 de maig de 1936)⁶⁵⁰. Va ser l'únic que es va incorporar a la Falange abans de que esclatàs la guerra i, per tant, l'únic que va formar part de la *Vieja Guardia*. Tenia 25 anys, era comerciant, pagaria 2 pessetes mensuals i seria un dels pocs falangistes de Binissalem que tenien automòbil.

- Jaume Martí Torrens, *des Celler* (10 de febrer de 1937)⁶⁵¹. Va ser regidor i batle en diverses ocasions: va ser el darrer batle abans de la dictadura de Primo de Rivera, després fou regidor a partir del gener de 1925 (el 26 de febrer va passar a ser el batle), a les

---

⁶⁵⁰ **Va ser el tercer falangista del poble.**

⁶⁵¹ **Amb ell, els falangistes de Binissalem ja eren almenys 132.**

eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 va obtenir 148 vots (va ser el segon candidat més votat del seu districte) però no va arribar a ocupar el càrrec de regidor, va ser regidor a partir del 5 d'octubre de 1938 i batle entre 1949 i 1954. Havia nascut el 29 de gener de 1880 i era comerciant. Es va afiliar a la Falange als 56 anys i pagaria una quota de 5 pessetes mensuals (una de les més elevades).

- Miquel Villalonga Villalonga, *Biscaí* (10 de març de 1937)⁶⁵². Va ser el candidat més votat del districte segon de Binissalem a les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 amb 154 vots. Era agricultor i havia nascut el 15 de setembre de 1901. Es va donar d'alta a la Falange quan tenia 35 anys i pagaria una quota d'1 pesseta mensual.

- LA FALANGE DE LLORET DE VISTALEGRE.

Els falangistes de Lloret provinents del Partit Republicà de Centre varen ser els 5 següents:

---

⁶⁵² Els afiliats ja eren almenys 156.

- Guillem Jaume Gelabert (10 de juny de 1936)⁶⁵³. Era perruquer i tenia 24 anys.
- Llorenç Jaume Gelabert (10 de juliol de 1936)⁶⁵⁴. Era llaurador i tenia 28 anys.
- Ignasi Vanrell Tomàs (24 d'agost de 1936)⁶⁵⁵. Era llaurador i tenia 30 anys.
- Joan Jaume Vallespir (20 de setembre de 1936)⁶⁵⁶. Era comerciant i tenia 37 anys.
- Lluís Costa Munar (20 de setembre de 1936)⁶⁵⁷. Era llaurador i tenia 59 anys d'edat en donar-se d'alta.

Per tant, eren 3 llauradors, un perruquer i un comerciant d'edats compreses entre els 24 i 59 anys, la mitjana era de 35'6. Tots van incorporar-se a la Falange com a militants de 2a línia i amb una quota mensual assignada de 0'5 pessetes.

---

⁶⁵³ Va ser el primer falangista del poble.

⁶⁵⁴ Es va donar d'alta, juntament amb 6 nous falangistes més, el tercer dia en què es produïren incorporacions al partit. El total d'afiliats va arribar a 9.

⁶⁵⁵ El total d'afiliats va arribar a 22 (inclosos els 2 incorporats aquell mateix dia).

⁶⁵⁶ Les altes d'aquell dia foren 8 i el total de falangistes locals arribà a 35.

⁶⁵⁷ Ibidem.

- LA FALANGE DE BANYALBUFAR.

Només es té constància d'un falangista de Banyalbufar que havia estat membre del partit de Joan March, era Guillem Vich Oliver , afiliat 18 de maig de 1938⁶⁵⁸. Era pagès, tenia 37 anys i seria adherit. Abans de la proclamació de la República ja era membre del Partit Liberal i en formaria part (del ja PRC) com a mínim, fins els dies de l'inici de la guerra, en els que va quedar patent que recolzava el *Movimiento*.

---

⁶⁵⁸ Va ser un dels 6 darrers afiliats a la Falange local del total de 104 membres que s'hi incorporarien fins el febrer de 1940 (i possiblement fins el 1955).

- AFILIATS PROCEDENTS DEL CENTRE-DRETA D'ESTELLENCES.

Un total de 17 dels 26 falangistes d'Estellencs que van donar-se d'alta fins el gener de 1937 havien estat afiliats anteriorment a la societat político-local denominada Centre-dreta (adherida al Cercle Republicà de Centre i a la Unió de Dretes amb seu a Palma). Varen ser els següents (se'n desconeix la línia):

- Guillem Palmer Taverner (13 d'abril de 1936)⁶⁵⁹. Era jornaler i tenia 37 anys (no es coneix la quota que pagava com a falangista). S'havia donat d'alta al Centre-dreta l'1 de desembre de 1933⁶⁶⁰ amb una quota assignada d'1 pesseta mensual.

- Nicolau Pol Riera (9 d'agost de 1936)⁶⁶¹. També era jornaler, tenia 27 anys i una quota assignada d'1 pesseta mensual. S'havia incorporat al Centre-dreta també l'1 de desembre de 1936⁶⁶² amb una quota d'1 pesseta.

---

⁶⁵⁹ Va ser un dels 4 primers falangistes del poble.

⁶⁶⁰ Va ser un dels 73 primers afiliats al Centre-dreta.

⁶⁶¹ Els nous falangistes varen ser 10 i en total ja eren 14.

- **Joan Palmer Palmer (9 d'agost de 1936)⁶⁶³. Era forner i tenia 27 anys (se'n desconeix la quota). S'havia incorporat al Centre-dreta també l'1 de desembre de 1933⁶⁶⁴ amb una quota assignada d'1 pesseta mensual.**

---

⁶⁶² **Veure nota 660.**

⁶⁶³ **Veure nota 661.**

⁶⁶⁴ **Veure nota 660.**

- **Jaume Alemany Palmer (9 d'agost de 1936)⁶⁶⁵**. Era jornaler, tenia 21 anys i pagava 1 pesseta. També s'havia incorporat al Centre-dreta l'1 de desembre de 1933⁶⁶⁶, amb una quota assignada d'1 pesseta, però se'n donaria de baixa durant l'any 1934.

- **Onofre Riera Balaguer (9 d'agost de 1936)⁶⁶⁷**. També era jornaler, tenia 21 anys i pagava 1 pesseta. També s'incorporà al Centre-dreta el dia 1 de desembre de 1933⁶⁶⁸ amb una quota mensual assignada d'1 pesseta.

- **Miquel Vidal Cabot (9 d'agost de 1936)⁶⁶⁹**. Era barber, tenia 28 anys i pagaria 1 pesseta mensual. S'havia donat d'alta al Centre-dreta amb una quota d'1 pesseta l'1 de desembre de 1933⁶⁷⁰.

---

⁶⁶⁵ Veure nota 661.

⁶⁶⁶ Veure nota 660.

⁶⁶⁷ Veure nota 661.

⁶⁶⁸ Veure nota 660.

⁶⁶⁹ Veure nota 661.

⁶⁷⁰ Veure nota 660.

- **Antoni Moragues Palmer (9 d'agost de 1936)⁶⁷¹. Era jornaler, tenia 20 anys i pagava 1 pesseta. S'havia incorporat al Centre-dreta també l'1 de desembre de 1933⁶⁷² amb una quota d'1 pesseta.**

---

⁶⁷¹ **Ibidem.**

⁶⁷² **Ibidem.**

- Bartomeu Riera Antich (9 d'agost de 1936)⁶⁷³. Era mestre d'escola, tenia 24 anys i pagava 1 pesseta mensual. S'havia donat d'alta al Centre-dreta també el dia 1 de desembre de 1933⁶⁷⁴ amb una quota d'1 pesseta.

- Joan Vidal Palmer (9 d'agost de 1936)⁶⁷⁵. Era mecànic, tenia 20 anys i pagaria, en principi, 1'5 pessetes de quota (posteriorment, en data indeterminada que possiblement seria anterior al gener de 1937, augmentaria fins a 2'5 pessetes. S'havia incorporat al Centre-dreta també l'1 de desembre de 1933⁶⁷⁶ i amb una quota assignada d'1 pesseta.

- Manuel Palmer Bestard (9 d'agost de 1936)⁶⁷⁷. Era jornaler, tenia 40 anys i pagava 1 pesseta. Havia ingressat al Centre-dreta l'1 de desembre de 1935⁶⁷⁸ amb una quota a pagar d'1 pesseta mensual.

---

⁶⁷³ Veure nota 661.

⁶⁷⁴ Veure nota 660.

⁶⁷⁵ Veure nota 661.

⁶⁷⁶ Veure nota 660.

⁶⁷⁷ Veure nota 661.

- Antoni Moragues Fornés (9 de novembre de 1936)⁶⁷⁹. Era comerciant, tenia 35 anys i pagava 1 pesseta. S'havia incorporat al Centre-dreta l'1 de desembre de 1933⁶⁸⁰ (amb una quota d'1 pesseta) i en seria el vicepresident.

---

⁶⁷⁸ El total d'afiliats al Centre-dreta era ja de 88.

⁶⁷⁹ Els falangistes donats d'alta aquell dia varen ser 5 i el total arribà a 19.

⁶⁸⁰ Veure nota 660.

- Mateu Riera Balaguer (9 de novembre de 1936)⁶⁸¹. Era barber, tenia 33 anys i pagava 1 pesseta. Havia ingressat al Centre-dreta també l'1 de desembre de 1933⁶⁸² (amb una quota assignada d'1 pesseta) i en seria el vocal primer de la junta directiva en el moment de la constitució de la societat.

- Francesc Palmer Bestard (9 de novembre de 1936)⁶⁸³. Era comerciant, tenia 34 anys i una quota mensual de 2'5 pessetes. S'havia afiliat al Centre-dreta el dia 1 de maig de 1934⁶⁸⁴ amb una quota mensual de 5 pessetes.

- Jaume Palmer Palmer (10 de desembre de 1936)⁶⁸⁵. Era conductor, tenia 39 anys i pagava 1 pesseta. S'havia donat d'alta al Centre-dreta l'1 de desembre de 1933⁶⁸⁶ (amb una quota assignada d'1 pesseta) i en seria el president.

---

⁶⁸¹ Veure nota 679.

⁶⁸² Veure nota 660.

⁶⁸³ Veure nota 679.

⁶⁸⁴ El total de membres del Centre-dreta era ja de 85 (4 afiliats aquell dia).

⁶⁸⁵ Els falangistes eren 22. Aquella data només es produí l'alta de Jaume Palmer.

⁶⁸⁶ Veure nota 660.

- Vicenç Palmer Taverner (4 de gener de 1937)⁶⁸⁷. Era pagès, tenia 40 anys i una quota d'1 pesseta. Havia ingressat al Centre-dreta l'1 de desembre de 1933⁶⁸⁸ (amb una quota d'1 pesseta mensual) i en seria vocal segon de la junta directiva.

---

⁶⁸⁷ Els falangistes arribaren a ser 26 amb les 4 altes d'aquell dia.

⁶⁸⁸ Veure nota 660.

- Mateu Jover Palmer (4 de gener de 1937)⁶⁸⁹. Era jornal·ler, tenia 18 anys i pagava 1 pesseta. S'havia incorporat al Centre-dreta l'1 de juliol de 1936⁶⁹⁰ amb una quota assignada d'1 pesseta.

- Jaume Moragues Palmer (4 de gener de 1937)⁶⁹¹. Era jornal·ler, tenia 19 anys i també pagava 1 pesseta. S'havia incorporat al Centre-dreta també l'1 de juliol de 1936⁶⁹² amb una quota mensual d'1 pesseta.

Així, aquests 17 falangistes eren 8 jornal·lers, 2 barbers, 2 comerciants, un pagès, un forner, un mecànic, un conductor i un mestre d'escola d'edats compreses entre els 18 i els 40 anys quan van ingressar a la Falange, la mitjana era de 28'41 anys. La seva quota mitjana com a falangistes era de 1'13 pessetes (no es coneixen les de dos d'ells, en un cas era de 2'5 pessetes, en un altre d'1'5 i la resta eren d'1). La mitjana de les quotes que havien pagat dins el Centre-dreta era d'1'23 pessetes, totes eren d'1 excepte la d'un afiliat que era de 5.

---

⁶⁸⁹ Els falangistes arribaren a ser 26, inclosos els 4 afiliats aquell dia (el darrer del que se'n tenen dades).

⁶⁹⁰ Aquell va ser el darrer dia en què hi va haver incorporacions al Centre-dreta, 4 en concret. Els afiliats eren 96 en total.

⁶⁹¹ Veure nota 689.

⁶⁹² Veure nota 690.

- Afiliats al Centre-dreta que el gener de 1937 no eren falangistes.

Foren 79 els estellenquins que havien estat afiliats al Centre-dreta que el 4 de gener de 1937 no havien ingressat dins la Falange local⁶⁹³: 44 jornalers, 14 propietaris, 6 industrials, 2 colons, 2 fusters, un agricultor, un majoral, un picapedrer, un ferrer, un sabater, un cuiner, un mecànic, un conductor, un comerciant, un patró i un interventor. La seva edat mitjana en aquell moment era de 42'75 anys, el més vell tendria 75 anys i els més joves 17⁶⁹⁴ (la mitjana de les seves edats quan s'havien afiliat era de 40'15 anys). Tenien assignada una quota mitjana d'1'1 pessetes (tots en pagaven 1 a no ser dos que les tenien assignades de 5 pessetes).

---

⁶⁹³ S'inclouen els que se n'havien donat de baixa.

⁶⁹⁴ Edats aproximades resultants de sumar 3 anys als afiliats al Centre-dreta el 1933, 2 als afiliats el 1934 i 1 als que ho feren el 1935.

- FALANGISTES PROCEDENTS DEL PARTIT REGIONALISTA.

LA FALANGE DE POLLENÇA.

Eren 3 els falangistes pollencins que havien estat membres del Partit Regionalista eren:

- Rafel Vilanova Vanrell (30 de gener de 1937)⁶⁹⁵. Era patró de cabotatge, tenia 38 anys, era militant de 1a línia i pagava una quota de 2'50 pessetes.

- Domingo Estrany Cerdà (20 de febrer de 1937)⁶⁹⁶. Era llaurador, tenia 57 anys, era militant de 2a línia i la seva quota era de 2 reals.

- Joan Cerdà Alcoy (25 de febrer de 1937)⁶⁹⁷. Era propietari de terres, tenia 57 anys, era militant de 2a línia i pagava 5 pessetes.

La seva edat mitjana al entrar a la Falange era de 50'66 anys i la de les quotes era de 2'66 pessetes.

---

⁶⁹⁵ Les altes d'aquell dia foren 7 el total de falangistes era de 83.

⁶⁹⁶ Els afiliats eren 127, 17 es donaren d'alta aquell dia.

⁶⁹⁷ Els afiliats eren 157, 30 donats d'alta aquell dia.

- LA FALANGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR.

Els afiliats a la Falange local de Sant Llorenç que havien estat membres del partit regionalista foren 8. Tots ells es van incorporar a les files falangistes com a militants de 2a línia. Foren els següents:

- **Jordi Riera Caldentey (20 de febrer de 1937)⁶⁹⁸. Era picapedrer, tenia 34 anys i pagava 2 reals mensuals.**
- **Rafel Mascaró Font (1 de març de 1937)⁶⁹⁹. Era botiguer, tenia 40 anys i una quota assignada d'1 pesseta.**

Els restants regionalistes de Sant Llorenç que van ingressar a la Falange treballaven de llauradors en tots els casos. Eren:

- **Jaume Pont Ordines (11 d'agost de 1937)⁷⁰⁰. Tenia 40 anys i tenia assignada 1 pesseta de quota.**
- **Antoni Riera Rosselló (14 de setembre de 1937)⁷⁰¹. Tenia 38 anys i pagava 1 pesseta.**

---

⁶⁹⁸ El total de falangistes del poble ja era de 126, 5 dels quals s'havien donat d'alta aquell dia.

⁶⁹⁹ Els falangistes del poble eren 140. Els donats d'alta aquell dia varen ser 7.

⁷⁰⁰ Els afiliats aquell dia varen ser 4 i en total arribaren a 475.

- Llorenç Riera Ballester (20 de setembre de 1937)⁷⁰². Tenia 33 anys i també pagava 1 pesseta de quota.

---

⁷⁰¹ **Els falangistes del poble eren 214, 8 dels quals es donaren d'alta aquella data.**

⁷⁰² **El total d'afiliats arribà a 226. Els incorporats aquell dia varen ser 5.**

- Bartomeu Llinàs Umbert (21 de setembre de 1937)⁷⁰³. Tenia 46 anys i pagava també 1 pesseta mensual.

- Aleix Mascaró Llodrà (21 de setembre de 1937)⁷⁰⁴. Tenia 45 anys i pagava 2 reals de quota.

- Sebastià Pomar Sureda (1 d'octubre de 1937)⁷⁰⁵. Tenia 43 anys i pagava una quota d'1 pesseta.

Eren, per tant 6 llauradors, un picapedrer i un botiguer d'edats compreses entre els 33 i els 46 anys, la mitjana era de 39'87. La de les quotes era de 0'87 pessetes (eren de 0'5 i 1). Com ja s'ha dit, tots eren militants de 2a línia.

---

⁷⁰³ Aquella data els nous incorporats varen ser 20 i el total de falangistes del poble va arribar a 245.

⁷⁰⁴ Ibidem.

⁷⁰⁵ Les altes d'aquell dia foren 5 i al total d'afiliats arribà a 276.

- LA FALANGE DE BINISSALEM.

Van pertanyer al Partit Regionalista els següents falangistes:

- Narcís Lladó Ramon, *Narcís de s'Hort* (9 de desembre de 1936)⁷⁰⁶. Va néixer el 19 de febrer de 1896 i era llaurador. A les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 va obtenir 78 vots i va ser el candidat menys votat del districte electoral segon que va accedir a ser regidor. En donar-se d'alta a la Falange tenia 40 anys. Pagava una quota de 3 pessetes i seria militant. Va morir el 21 de gener de 1942.

- Jaume Martí Nicolau, *Mios* (21 de febrer de 1937)⁷⁰⁷. Va néixer el 26 d'octubre de 1896. Era propietari. Va ser elegit regidor en els mateixos comicis que l'anterior i va ser el que menys vots va obtenir, amb 181, dels candidats electes del districte primer. Es va tornar presentar a les eleccions municipals del 31 de maig següent com a independent i va tornar ser elegit regidor amb 103 vots. Quan es va afiliar a la Falange tenia 40 anys. Pagava una quota de 5 pessetes i seria militant. A la seva fitxa de falangista apareix la següent observació sobre la seva moraliat: "*Una vergüenza inmoral*".

---

⁷⁰⁶ **Els falangistes locals ja eren almenys 103.**

⁷⁰⁷ **Els afiliats ja eren 139.**

- Andreu Vidal Bonafè, *Verro* (19 d'abril de 1937)⁷⁰⁸. Era l'encarregat d'una fàbrica de sabates. A les citades eleccions municipals d'abril de 1931 va ser el segon regidor menys votat del districte segon, només per damunt del seu company de partit Narcís Lladó, amb 84 vots. Abans, el març de 1928, havia estat nomenat regidor suplent. Es va donar d'alta a la Falange als 46 anys. Pagava una quota mensual de 2 pessetes. El 5 d'octubre de 1938 va ser nomenat regidor de l'ajuntament. A la seva fitxa de la Falange hi apareix la observació "*Ojo adherido, tiene que ser militante*" la qual cosa demostra que als dirigents falangistes els interessava que aquest home fos membre del partit.

---

⁷⁰⁸ Els afiliats eren 158.

- LA FALANGE DE LLORET DE VISTALEGRE.

Només un dels habitants de Lloret que va ingressar dins les files falangistes procedia del Partit Regionalista. Va ser Arnau Mateu Jaume (llaurador de 40 anys) que va ser admès el 20 de setembre de 1936⁷⁰⁹, seria militant de 2a línia i pagaria, com la resta dels seus companys de la Falange local, una quota de 0'5 pessetes mensuals.

---

⁷⁰⁹ Aquell dia es donaren d'alta 8 nous afiliats, el total arribà als 35.

- FALANGISTES PROCEDENTS DEL PARTIT RADICAL.

Només es coneix el cas de 8 afiliats pollencins que després d'haver militat al Partit Radical van ingressar a la Falange. Foren:

- Gabriel Moyà Cifre (10 de febrer de 1937)⁷¹⁰. Era policia municipal, tenia 36 anys i pagava 1 pesseta al mes.

- Guillem Palou Cifre (10 de febrer de 1937)⁷¹¹. Era escrivent, tenia 37 anys i també pagava 1 pesseta.

- Joan Martorell Vanrell (10 de febrer de 1937)⁷¹². Era saig, tenia 39 anys i la seva quota era de 2 pessetes.

- Joan Solivellas Poquet (20 de febrer de 1937)⁷¹³. Era policia municipal, tenia 47 anys i pagava 1 pesseta.

---

⁷¹⁰ El nombre de falangistes de Pollença era de 93. Els afiliats aquell dia foren 10.

⁷¹¹ Ibidem.

⁷¹² Ibidem.

⁷¹³ El nombre total de falangistes era de 127. Aquell dia els afiliats foren 17.

- Ignasi Juan Fuster (10 de març de 1937)⁷¹⁴. Era empleat, tenia 51 anys i pagava 5 pessetes.

---

⁷¹⁴ Els afiliats aquell dia varen ser 7 i el nombre total de falangistes era de 234.

- Antoni Bota Seguí (8 d'octubre de 1937)⁷¹⁵. Era picapedrer, tenia 33 anys i pagava una quota de 2 reals.

- Antoni Pons Ginart (25 de gener de 1938)⁷¹⁶. Era teixidor, tenia 32 anys, pagava 0'5 pessetes i procedia de les milícies ciutadanes.

- Martí Pons Gomila (25 de gener de 1938)⁷¹⁷. Era industrial, tenia 62 anys, també pagava 0'5 pessetes mensuals i procedia de les milícies ciutadanes.

En conjunt eren 2 policies municipals, un picapedrer, un teixidor, un industrial, un empleat, un escribent i un saig. Les seves edats en entrar a la Falange anaven de 32 a 62 anys, la mitjana era de 42'12 (8'62 anys superior a la del conjunt de falangistes pollencins). Tenien una quota mitjana d'1'43 pessetes (0'44 a la del conjunt d'afiliats locals), oscil·laven entre 0'5 i 5. Tots 8 eren militants de 2a línia excepte Ignasi Juan Fuster, que es va incorporar a la Falange com a adherit.

---

⁷¹⁵ Els falangistes ja eren 335, aquella data les altes foren 33.

⁷¹⁶ Els afiliats eren 494. Aquell dia les altes foren 126.

⁷¹⁷ Ibidem.

- FALANGISTES PROCEDENTS DEL PARTIT REPUBLICÀ FEDERAL.

Només es té constància d'un falangista de binissalem que havia estat membre del Partit Republicà Federal, Bartomeu Vidal Martí, Figuerola . Nascut el 15 de gener de 1896, era propietari d'una fàbrica de calçat. Es va presentar a les eleccions municipals del 31 de maig de 1931 com a candidat del Partit Republicà Federal i va ser el més votat del districte electoral segon juntament amb el seu company de partit Antoni Vallès Llabrés amb 86 vots per cadascú (el març de 1928 havia estat nomenat regidor suplent). Va ser el primer batle del període republicà (com ja s'ha vist). Es va afiliar a la Falange el 10 de novembre de 1936⁷¹⁸ als 40 anys i pagava una quota de 5 pessetes.

---

⁷¹⁸ Els falangistes binissalemers eren 87.

- FALANGISTES PROCEDENTS D'UNIÓ REPUBLICANA.

Només se'n coneixen 2 de Binissalem:

- Joan Nadal Pons (7 de novembre de 1936)⁷¹⁹. Era escrivent de professió i va ser militant. Seria el secretari local del seu nou partit i tendria assignada una quota d'1 pesseta.

- Lluç Batle Romaguera. Era saig i es va afiliar a la Comunió Tradicionalista el 9 de març de 1937⁷²⁰ i amb la unificació passaria a la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* Pagava 1 pesseta mensual i va ser també militant.

---

⁷¹⁹ Els falangistes locals ja eren almenys 84.

⁷²⁰ Va ser el dinovè binissalemer en ingressar a la Comunió Tradicionalista dels que van unificar-se amb la Falange.

- FALANGISTES PROCEDENTS D'ACCIÓ REPUBLICANA I ESQUERRA REPUBLICANA.

- LA FALANGE DE SON SERVERA.

Només un falangista serverí havia militat a Esquerra Republicana, era Jaume Tous Sancho (24 de juny de 1937)⁷²¹. Se'n desconeixen les dades personals.

---

⁷²¹ Els falangistes eren 371, inclosos els 59 donats d'alta aquell dia.

- LA FALANGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR.

Els falangistes serverins que havien estat membres d'Acció Republicana eren 3:

- Gabriel Coll Riera (6 de febrer de 1937)⁷²². Era ferrer, tenia 40 anys, era militant de 2a línia i pagava 1 pesseta mensual.

- Mateu Ballester Santandreu (14 de febrer de 1937)⁷²³. Era llaurador, tenia 32 anys, es va incorporar com a militant de 2a línia i pagava també 1 pesseta. Havia estat membre d'Acció Republicana com a mínim l'any 1932.

- Guillem Galmés Riera (22 de setembre de 1937)⁷²⁴. Era mestre d'escola, tenia 32 anys d'edat, era militant de 2a línia i pagava 10 pessetes de quota mensual. Posteriorment, possiblement el 10 de febrer de 1937 va ingressar, en traslladar la seva residència, a la Falange local de Pollença (on no es tenia constància del seu passat "azañista") amb una quota assignada molt inferior, de 2 pessetes mensuals.

---

⁷²² Els falangistes del poble ja eren 101.

⁷²³ Els afiliats eren 113, 2 d'ells (inclòs Mateu Ballester) donats d'alta aquell dia.

⁷²⁴ Aquella data es produïren 9 altes i el nombre total d'afiliats a la Falange local de Sant Llorenç era de 252.

- LA FALANGE DE CALVIÀ.

Julià Cabrer Juaneda va ser l'únic falangista calvianer del que es té constància de la seva pertinença amb anterioritat a Acció o Esquerra Republicana⁷²⁵. Es va afiliar a la Falange el 12 de novembre de 1936⁷²⁶ com a militant de 2a línia i amb una quota d'1 pesseta, tenia 46 anys.

---

⁷²⁵ L'apartat referent al partit al que havia militat de la seva sol.locitud d'afiliació a la Falange el qualifica com a "azañista".

⁷²⁶ El total d'afiliats era d'almenys 33.

- FALANGISTES PROCEDENTS DEL PSOE.

- LA FALANGE DE BINISSALEM.

Havia estat membre del PSOE els falangista binissalemer Jaume Pons Pons (*Metdau*).
Era sabater i es va donar d'alta a la Falange el 27 de febrer de 1937⁷²⁷ als 37 anys. Pagava una quota de 2 reals. També havia estat membre de la Unió Obrera.

---

⁷²⁷ Els falangistes locals ja eren 152.

- LA FALANGE DE CALVIÀ.

Almenys 4 dels calvianers que van ingressar a la Falange local fins el desembre de 1937 havien estat membres del PSOE. Es tractava, en concret de:

- Mateu Estades Oliver (30 de novembre de 1936)⁷²⁸. Era peó caminer, tenia 42 anys, seria militant de 2a línia i se li va assignar una quota mensual de 2 pessetes. Sembla que havia militat al PSOE per tal d'aconseguir la feina de peó caminer⁷²⁹. Un cop incorporat a la Falange seria un dels membres que més nous afiliats proposaria com a tals a la direcció local del partit⁷³⁰.

---

⁷²⁸ Aquell dia el total d'afiliats era de 40 com a mínim.

⁷²⁹ Segons Mateu Ramon.

⁷³⁰ En concret foren 22, segons la documentació que s'ha pogut consultar, fins el desembre de 1937 (només un menys que els que va presentar el falangista local que més afiliats va proposar).

- Jaume Estades Oliver (3 d'octubre de 1937)⁷³¹. Germà de l'anterior, era jornaler, tenia 40 anys en ingressar a la Falange, també seria militant de 2a línia i pagaria 1 pesseta mensual.

---

⁷³¹ **El nombre d'afiliats arribaria almenys a 64 aquell any.**

- Honorat Cabrer Barceló (26 de novembre de 1937)⁷³². Era jornaler, tenia 36 anys, seria militant de 2a línia i hauria de pagar una quota mensual d'1 pesseta. Alfonso de Zayas el va considerar de la *Vieja Guardia*⁷³³.

- Antoni Massot Sans (26 de novembre de 1937)⁷³⁴. Era carreter, tenia 40 anys, era militant de 2a i se li assignà una quota d'1 pesseta.

---

⁷³² El total de falangistes era com a mínim de 146 (només es coneixen les dades de 105 afiliats fins aquell moment).

⁷³³ De ZAYAS, Alfonso, Op. cit., p. 145.

⁷³⁴ Com en el cas anterior, el nombre total d'afiliats era de 146.

- FALANGISTES PROCEDENTS DE PARTITS NO DETERMINATS D'ESQUERRES.

- LA FALANGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR.

- Bartomeu Pascual Gelabert (25 de juny de 1936)⁷³⁵. Era jornaler i tenia 37 anys. Havia estat afiliat a un partit polític d'esquerres no determinat, com a mínim l'any 1933, però es va incorporar a la Falange el mes anterior a l'Alçament com a militant de 2a línia i amb una quota assignada d'1 pesseta mensual.

---

⁷³⁵ Aquell dia es donaren d'alta 3 nous falangistes, el total d'afiliats del poble arribà a 37.

- LA FALANGE DE BINISSALEM.

Varen militar a altres partits d'esquerra els següents falangistes:

- Guillem Borràs Esteva. Picapedrer que es va donar d'alta a la Comunió Tradicionalista el 22 de gener de 1937⁷³⁶ als 33 anys després d'haver estat membre a un partit obrer no determinat. Pagava 1 pesseta de quota i seria militant.

- Llorenç Terrassa Sureda (17 de desembre de 1936)⁷³⁷. Era sabater i el 17 de desembre de 1936 es va fer falangista als 31 anys d'edat. Pagava una quota de 2 pessetes i seria militant. Abans havia estat afiliat a un partit no determinat qualificat com a "*no serio*" per part de la direcció falangista local la qual cosa fa suposar, atenent als seus criteris, que es tractava d'un partit esquerrà.

---

⁷³⁶ **Fou el quinzè binissalemer en ingressar a la Comunió Tradicionalista que va incorporar-se al partit unificat.**

⁷³⁷ **Els falangistes binissalemers ja eren 108.**

- LA FALANGE DE CALVIÀ.

El calvianer Guillem Juan Campins havia militat a un partit d'esquerra no determinat. Era jornaler i tenia 33 anys quan va fer-se falangista el 26 de novembre de 1937⁷³⁸ com a militant de 2a línia i amb una quota d'1 pesseta.

---

⁷³⁸ **El total de falangistes era d'almenys 146 (es coneixen les sol.licituds d'afiliació de 105 d'ells).**

- LA FALANGE DE CAMPANET.

- Gabriel Pons Bennàsar (19 de febrer de 1937)⁷³⁹. Era fabricant d'espardenyes, tenia 48 anys i pagava 1 pesseta mensual.

---

⁷³⁹ Només es coneixen les dades de 9 dels falangistes locals a través de la informació existent a 4 fitxes personals i 5 carnets provisionals existents a l'Arxiu Municipal de Campanet.

- FALANGISTES PROCEDENTS DE LA UGT.

Els falangistes de Sant Llorenç que havien estat membres del sindicat socialista UGT foren 7. Tots ells van formalitzar el seu ingrés a la Falange com a militants de 2a línia i tendrien assignades quotes d'una pesseta excepte Serafí Riera Lliteras, que la pagaria de 0'5 pessetes (la mitjana era de 0'92, és a dir, 0'14 pessetes inferior a la del conjunt de falangistes locals). Eren els següents:

- Miquel Servera Font (19 de juliol de 1936)⁷⁴⁰. Era jornaler i tenia 20 anys.
- Jaume Riera Caldentey (13 de febrer de 1937)⁷⁴¹. Era conductor i tenia 28 anys.
- Bartomeu Pastor Ferragut (15 d'agost de 1937)⁷⁴². Era llaurador i tenia 41 anys d'edat.
- Antoni Vidal Servera (15 d'agost de 1937)⁷⁴³. Tenia 36 anys i també era llaurador.

---

⁷⁴⁰ El total de falangistes del poble era de 41, 4 dels quals s'havien donat d'alta aquell dia (inclòs Miquel Servera).

⁷⁴¹ Aquell dia les altes foren 2 i el nombre total de falangistes del poble arribà a 112.

⁷⁴² El nombre total d'afiliats era de 182, 7 d'ells donats d'alta aquell dia.

⁷⁴³ **Ibidem.**

- Serafí Riera Lliteras (4 de setembre de 1937)⁷⁴⁴. També era llaurador i tenia 37 anys.

---

⁷⁴⁴ Les altes d'aquell dia foren 8 i el nombre total d'afiliats ja era de 201.

- Antoni Santandreu Jaume (1 d'octubre de 1937)⁷⁴⁵. Tenia 33 anys i també era llaurador.

- Pere Girart Riera (23 d'octubre de 1937)⁷⁴⁶. També era llaurador i tenia 37 anys.

Eren, per tant, 5 llauradors, un jornaler i un conductor d'edats compreses entre 20 i 41 anys quan van ingressar a la Falange, la mitjana era de 33'14 (1'33 anys superior a la del conjunt d'afiliats).

---

⁷⁴⁵ El total d'afiliats era de 276 i les altes d'aquella data foren 5.

⁷⁴⁶ El nombre total de falangistes ascendia a 292, 5 d'ells donats d'alta aquell mateix dia (inclòs Pere Girart).

- FALANGISTES PROCEDENTS D'ALTRES SOCIETATS.

No s'ha pogut determinar exactament les societats o organitzacions de les quals van formar part alguns falangistes.

El llorençí Jaume Melis Vives (16 de febrer de 1937)⁷⁴⁷ va ser membre d'una societat obrera no determinada⁷⁴⁸. Era jornaler, tenia 26 anys, era militant de 2^a i pagava una quota de 2 reals mensuals.

El serverí Joan Caldentey Jaume (5 de febrer de 1937)⁷⁴⁹ va ser membre d'una societat agrària no determinada. Era cuiner, tenia 41 anys, es va donar d'alta com a adherit i pagava 5 pessetes mensuals.

---

⁷⁴⁷ Les altes d'aquell dia varen ser 3. El nombre d'afiliats ja era de 117.

⁷⁴⁸ No es pot afirmar categòricament que fos la UGT.

⁷⁴⁹ Va ser l'afiliat número 100.

Finalment, quatre falangistes lloritans van ser registrats com a exmembres del que sembla que hauria de ser un partit polític que només va ser referit per la lletra “M”. Tots quatre eren llauradors, es van incorporar al partit com a militants de 2a línia i pagaven 0’5 pessetes mensuals de quota. Varen ser els següents:

- Gabriel Miralles Gomila (15 de juliol de 1936)⁷⁵⁰. Tenia 39 anys d’edat.**
- Jaume Miralles Munar (15 de juliol de 1936)⁷⁵¹. Tenia 38 anys.**
- Joan Vallcaneras Amengual (15 d’agost de 1936)⁷⁵². Tenia 19 anys.**
- Miquel Vanrell Arrom (12 de setembre de 1936)⁷⁵³. Tenia 35 anys.**

---

⁷⁵⁰ **El nombre de falangistes locals era d’11 (2 afiliats aquell dia).**

⁷⁵¹ **Ibidem.**

⁷⁵² **Els falangistes eren 14 (3 afiliats aquella data).**

⁷⁵³ **Els afiliats locals eren 26 (2 donats d’alta aquell dia).**

- FALANGISTES PROCEDENTS DEL PARTIT FEIXISTA ITALIÀ.

Alguns falangistes pollencins tenien origen italià i havien estat afiliats al Partit Feixista del seu país, eren:

- Francesc Tosi (10 de març de 1937)⁷⁵⁴. Era secretari d'*Alla Littoria*, tenia 24 anys, era adherit i pagava 2 pessetes de quota.

- Salvador Cappola Simeone (8 d'octubre de 1937)⁷⁵⁵. Era radiotelegrafista d'*Alla Littoria*, tenia 28 anys, era militant de 2a línia i tenia assignades 5 pessetes de quota mensual.

- Carrillo Vincenzo (25 de gener de 1938)⁷⁵⁶. Era empleat d'*Alla Littoria*, tenia 29 anys i també era militant de 2a línia i pagava 5 pessetes.

---

⁷⁵⁴ Els afiliats a la Falange de Pollença eren 234, 7 dels quals s'havien donat d'alta aquell dia.

⁷⁵⁵ Els afiliats eren 335, 33 incorporats aquell dia.

⁷⁵⁶ Els falangistes eren 494, 126 afiliats aquella data.

- FALANGISTES QUE HAVIEN ESTAT AFILIATS A LA UNIÓ PATRIÒTICA.

Pràcticament només es pot parlar dels membres de lesa JONS del municipi de Selva que havien estat afiliats a la Unió Patriòtica (respecte als altres municipis es pot dir que el l'industrial calvianer Joan Alemany Enseñat, afiliat a la Falange el 15 de juny de 1936 com a militant de 2a línia amb 52 anys d'edat i una quota de 2 pessetes, havia estat el president local del partit únic durant la dictadura de Primo de Rivera). Els de Selva eren només 8⁷⁵⁷, que serien militants de 2a línia⁷⁵⁸. Foren aquests, per ordre cronològic d'afiliació a la Falange:

---

⁷⁵⁷ Aquesta afirmació es fa a partir d'haver comparat la "*Relación nominal completa de los afiliados varones a la Unión Patriòtica*" (Arxiu municipal de Selva 741/3) amb el "Llibre registre d'afiliats a la Falange del 1937" (Arxiu municipal de Selva 737/4) i les "Llistes d'afiliats de la Falange. 1938-1968" (Arxiu municipal de Selva Caixa 737/5). En alguns casos no es pot afirmar categòricament que aquestes persones eren les mateixes a causa de què les professions amb les que apareixen els afiliats amb els noms corresponents a cada llistat són diferents però les edats semblen poder confirmar que es tractava de les mateixes persones.

⁷⁵⁸ Només en el cas d'Andreu Sastre Ferrer no es coneix quina era la seva línia dins del partit però segurament es va integrar també dins la 2a línia a causa de la data d'afiliació.

- Pere Morro Salvà. Era fuster i tenia 35 anys en fer-se falangista, el 25 de setembre de 1936⁷⁵⁹, amb una quota de 0'5 pessetes. El 23 de setembre de 1923⁷⁶⁰, quan tenia 22 anys, s'havia afiliat a la Unió Patriòtica.

---

⁷⁵⁹ El total d'afiliats arribà a 24 aquell dia.

⁷⁶⁰ Cal recordar les advertències fetes sobre aquesta data al parlar de l'evolució de les incorporacions a la Unió Patriòtica. El total d'afiliats del poble va ser de 28 aquell dia i el total al municipi va ser de 77.

- Simó Solivellas Ramis. Tenia 49 anys quan el 18 de novembre de 1936⁷⁶¹ va ingressar a la Falange també amb una quota mensual assignada de 0'5 pessetes, era espartenyer. S'havia incorporat a la Unió Patriòtica, als 39 anys, el 20 de novembre de 1926⁷⁶², en aquell moment era barber.

- Gabriel Vallori Rotger. Era cobrador i tenia 37 anys en fer-se falangista l'endemà de l'anterior⁷⁶³, pagaria 1 pesseta mensual. Havia ingressat a la Unió Patriòtica el 30 d'octubre de 1926⁷⁶⁴, als 27 anys, quan era escrivent⁷⁶⁵.

---

⁷⁶¹ El total d'altres fins aquell dia era de 27.

⁷⁶² Els afiliats del poble ja eren 186 i 238 a tot el municipi.

⁷⁶³ El total de falangistes selvatgins arribà a 28 aquell dia.

⁷⁶⁴ Aquell dia el total d'afiliats de Selva arribà a 181 i a 233 al municipi.

⁷⁶⁵ Possiblement aquesta denominació fassi referència a la mateixa professió.

- Miquel Ballester Ferragut. Era electricista i tenia 47 anys quan va donar-se d'alta a la Falange, amb 0'5 pessetes de quota, el 16 de febrer de 1937⁷⁶⁶. S'havia incorporat a la Unió Patriòtica el 30 d'octubre de 1928, tenia 38 anys⁷⁶⁷.

- Joan Alba Vallori. Era guàrdia forestal i va fer-se falangista el 13 de març de 1937⁷⁶⁸, tenia 63 anys, també amb una quota assignada de 0'5 pessetes. Quan tenia 49 o 50 anys i era taverner s'havia afiliat a la Unió Patriòtica, el 23 de setembre de 1923⁷⁶⁹.

---

⁷⁶⁶ **El total d'afiliats arribà a 31.**

⁷⁶⁷ **Els afiliats de Selva ja eren almenys 242 (310 al terme municipal).**

⁷⁶⁸ **Els falangistes ja eren 32.**

⁷⁶⁹ **Els selvatgins afiliats aquell primer dia varen ser 28, a tot el municipi foren 77.**

- Andreu Satre Ferrer. Era fuster i tenia 41 anys en incorporar-se a la Falange (no es coneix la quota que pagava) el 2 d'abril de 1937⁷⁷⁰. El seu ingrés a la Unió Patriòtica s'havia duit a terme el 30 d'octubre de 1926⁷⁷¹.

- Guillem Bestard Reus. El 5 d'abril de 1937⁷⁷², en donar-se d'alta com a falangista, era electricista; tenia 38 anys i pagaria 2 reals mensuals. Va entrar a la Unió Patriòtica el 30 d'octubre de 1928⁷⁷³, quan tenia 29 anys i era jornalero.

- Jaume Estelrich Ferrer. Era el metge titular del municipi, tenia 46 anys quan va afiliar-se a la Falange (el 5 de setembre de 1937)⁷⁷⁴ i pagaria 3 pessetes de quota. El 23 de setembre de 1923⁷⁷⁵, als 32 anys, s'havia efectuat la seva alta a la Unió Patriòtica.

---

⁷⁷⁰ Fou l'alta número 33.

⁷⁷¹ Els afiliats del poble ja serien 186 i els del municipi 238.

⁷⁷² El total de falangistes era de 34.

⁷⁷³ Els afiliats ja serien 242 (310 a tot el terme).

⁷⁷⁴ El nombre total de falangistes seria de 39.

⁷⁷⁵ Com ja s'ha dit, els afiliats de Selva eren 28 (77 a tot el municipi).

Aquests falangistes, per tant, es donaren d'alta com a tals entre el 25 de setembre de 1936 i el 5 de setembre de 1937 i representarien per al partit les afiliacions número 24 en la primera data i la número 39 en la segona; és a dir, aquests falangistes que havien estat membres de la Unió Patriòtica van ingressar a la Falange en un interval de temps en el que els nous falangistes van ser 15, només 7 més. Ademés, Simó Solivellas i Gabriel Vallori s'hi van donar d'alta de forma consecutiva el 18 i 19 de novembre de 1936 i Miquel Ballester, Joan Alba, Andreu Sastre i Guillem Bestard també entre el 16 de febrer i el 5 d'abril de 1937. La seva incorporació a la Unió Patriòtica es va produir entre les dues dates límit conegudes (el 23 de setembre de 1923 i el 30 d'octubre de 1928). Eren 2 fusters, 2 electricistes, un espardenyer, un guàrdia forestal, un cobrador i el metge titular d'edats compreses entre els 32 i els 63 anys quan van ingressar a la Falange, la mitjana era de 44'5 (17'64 anys superior a la del conjunt de falangistes locals, com era evident en persones que tant de temps enrera ja havien estat enquadrats dins un partit polític). Eren militants de 2a línia, com ja s'ha dit, i pagaven una mitjana de 0'92 pessetes (0'08 pessetes inferior a la del conjunt de falangistes selvatgins), les mínimes eren de 0'5 i la màxima de 3⁷⁷⁶.

Només 4 dels membres de la Falange local de Caimari-Moscari havien estat afiliats a la Unió Patriòtica, 2 de cada poble. Els caimariencs eren:

---

⁷⁷⁶ Cal recordar que no es coneix la línia ni la quota que pagava un d'ells.

- Arnau Mir Seguí. Veterinari titular del municipi, va entrar a la Falange el 12 de novembre de 1936⁷⁷⁷, amb 37 anys, i ho havia fet a la Unió Patriòtica el 23 de setembre de 1923⁷⁷⁸, amb 24.

---

⁷⁷⁷ El total d'afiliats a la Falange local fins llavors seria almenys de 17.

⁷⁷⁸ Aquell dia s'hi afiliaren 27 caimariencs i 15 moscariencs (el total d'afiliats del municipi va ser de 77).

- Joan Mir Solivellas. Era colon quan també el 23 de setembre de 1923⁷⁷⁹ havia ingressat a la Unió Patriòtica, tenia 20 anys. El 5 de gener de 1937⁷⁸⁰ ho va fer a la Falange, tenia 33 anys.

Els de Moscarí eren:

- Jaume Rotger Bennàsser. Era fuster i també va afiliar-se com a falangista el 5 de gener de 1937⁷⁸¹, als 45 anys. A la Unió Patriòtica ho havia fet el 30 d'agost de 1927⁷⁸² (tenia 35 anys). Era llaurador en aquell moment, actuava com a recaptador municipal a la seva entitat de població i també era el fiscal municipal suplent.

---

⁷⁷⁹ **Ibidem.**

⁷⁸⁰ **Els falangistes afiliats fins llavors eren almenys 21.**

⁷⁸¹ **Ibidem.**

⁷⁸² **Aquell dia el total d'afiliats de Moscarí va arribar a la xifra definitiva de 17 amb les 2 altes que es van produir. Els de Caimari encara eren 27 i a tot el municipi eren 240.**

- Bernat Cànaves Albertí. Era fosser i tenia 60 anys quan va ingressar a les files falangistes el 5 de juny de 1938⁷⁸³. En tenia 45 anys quan ho havia fet a la Unió Patriòtica, el 23 de setembre de 1923⁷⁸⁴.

Van afiliar-se a la Falange, per tant, entre el 12 de novembre de 1936 i el 25 de juny de 1938; entre aquestes dates van entrar al partit almenys 33 nous afiliats, molts més que entre les dates vistes en el cas dels selvatgins. La seva mitjana d'edat era de 43'75 anys en donar-se d'alta (era 15'03 anys superior a la del conjunt d'afiliats a la JONS), el més jove en tenia 33 i el més vell 60.

---

⁷⁸³ **El total d'altres fins aquell moment era d'almenys 50.**

⁷⁸⁴ **Com s'ha dit, les altes de Moscari foren 15, les de Caimari 27 i a tot el municipi foren 77.**

Pel que fa als falangistes de Biniamar, finalment, només Pere Morro Reus, miner de 41 anys afiliat el 28 d'agost de 1936⁷⁸⁵, havia estat membre de la Unió Patriòtica, on s'havia incorporat el 23 d'agost de 1938⁷⁸⁶.

Així, en total els 13 falangistes del municipi de Selva que havien estat afiliats a la Unió Patriòtica van ingressar al partit entre el 28 d'agost de 1936 i el 25 de juny de 1938 (a la Unió Patriòtica ho havien fet entre el 23 de setembre de 1923 i el 30 d'octubre de 1928). Eren 3 fusters, 2 electricistes, un miner, un llaurador, un colon, un espardenyer, un guàrdia forestal, un cobrador i el metge i el veterinari titulars del municipi. Quan van ingressar al partit tenien edats que anaven dels 33 als 63 anys i la mitjana era de 44⁷⁸⁷.

---

⁷⁸⁵ El total de biniamers que havien ingressat a la Falange fins aquell moment era de 8.

⁷⁸⁶ Els afiliats aquell primer dia en el que hi hagué altes va ser de 7 (a tot el municipi foren 77).

⁷⁸⁷ Només es coneixen les quotes i la línia dels selvatgins, ja vistes.

- CONCLUSIONS.

- AFILIATS PROCEDENTS D'ACCIÓ POPULAR AGRÀRIA.

Els 142 falangistes procedents d'Acció Popular afiliats a les JONS de Pollença, Inca, Son Servera, Sant Llorenç des Cardassar, Binissalem i Lloret de Vistalegre dels que se'n té notícia (el 7'20% del total de falangistes afiliats a les JONS dels sis municipis)⁷⁸⁸ eren, pel que fa a les seves professions, 62 pagesos, 10 picapedrers, 10 propietaris, 8 fusters, 6 estudiants, 4 jornalers, 4 ferrers, 4 empleats, 4 comerciants, 2 mecànics, 2 perits mercantils, un marger, un gerrer, un sabater, un fabricant de pastes (obrer), un industrial, un carnisser, un mecànic de bicicletes, un mercader, un botiguer, un dependent, un cambrer, un conductor, un representant, un agent de transports, un empleat de banca, un conserge, un escriptent, un enginyer industrial, un procurador, un advocat, un farmacèutic, un odontòleg, un mestre d'escola, un empleat de Correus, un mestre armer retirat i es desconeix la professió del restant (respecte al total d'afiliats ocupats en cada professió, els pagesos suposaven el 8'56%, els picapedrers el 12'65%, els propietaris el 25%, els fusters el 14'54%, els estudiants el 10'16%, els jornalers el 8'69%, els ferrers el 10'25%, els empleats el 8'51%, els comerciants el 5'40%, els mecànics el 13'33%, els perits mercantils el 66'66%, el marger el 50%, el gerrer l'11'11%, el sabater l'1'06%, el fabricant era l'únic amb una professió amb aquella denominació, l'industrial suposava el 5'55%, el carnisser

---

⁷⁸⁸ Eren 1972 perquè un membre de la JONS de Sant Llorenç va passar a formar part de la de Pollença i un de la de Binissalem va passar a la d'Inca.

el 12'5%, el mecànic de bicicletes era l'únic, el mercader el 20%, el mestre d'escola el 6'25%, el botiguer el 14'28%, el dependent el 12'5%, el cambrer l'11'11%, el conductor el 2'27%, el representant el 7'69%, l'agent de transports el 50%, l'empleat de banca l'11'11%, el conserge el 33'33%, l'escrivent el 3'44%, l'enginyer industrial el 50%, el procurador el 50%, l'advocat i el farmacèutic el 20%, l'odontòleg el 33'33%, empleat de Correus el 50% i el mestre armer retirat era l'únic que havia tengut aquella ocupació⁷⁸⁹.

---

⁷⁸⁹ En conjunt, els falangistes amb aquestes professions de les JONS de Pollença, Inca, Son Servera, Sant Llorenç des Cardassar, Binissalem i Lloret de Vistalegre eren: 724 pagesos (5 d'ells també eren pescadors, 3 tocaven amb la banda de música de Son Servera, 2 eren mariners, un era conductor, un era marger i un altre era fuster i músic), 79 picapedrers, 40 propietaris, 55 fusters (un també era pescador i un era conductor), 59 estudiants, 46 jornalers, 39 ferrers (3 tamé eren conectors i 2 eren pescadors), 47 empleats, 74 comerciants (un també era pescador), 15 mecànics, 3 perits mercantils, 2 margers, 9 gerrers (un també era pescador), 94 sabaters, un fabricant, 18 industrials, 8 carnissers, un mecànic de bicicletes, 5 mercaders, 16 mestres d'escola, 7 botiguers, 8 dependents, 9 cambrers, 44 conductors, 13 representants, 2 agents de transports, 9 empleats de banca, 3 conserges, 29 escrivents, 2 enginyers industrials, 2 procuradors, 5 advocats, 5 farmacèutics, 3 odontòlegs, 2 empleats de Correus i un mestre armer retirat.

Les seves edats anaven dels 16 als 63 anys als donar-se d'alta a la Falange, la mitjana era de 31'56 anys (1'78 anys inferior a la del conjunt de falangistes)⁷⁹⁰, no es coneix l'edat de cinc d'ells. Pagaven una quota mitjana de 0'88 pessetes si es consideren les quotes assignades als falangistes de Son Servera en primera instància (es desconeixen les pagades per cinc afiliats) i de 0'98 (0'19 pessetes inferior a la del total d'afiliats)⁷⁹¹ si es tenen en compte les assignades posteriorment als afiliats serverins (es desconeixen les d'onze d'ells). Pel que fa a les seves categories, 17 eren militants de 1a línia (afiliats fins el 4 de setembre de 1936, quan encara es lluitava a Porto Cristo), 73 eren militants de 2a línia, 33 eren militants sense poder especificar de quina línia, 4 eren adherits (afiliats a partir del 15 de febrer de 1937) i es desconeix la del 15 restants.

- Afiliats procedents de les JAP.

Pel que fa als 66 que procedien en concret de les JAP i van entrar a formar part de les JONS de Pollença, Inca, Son Servera, Sant Llorenç des Cardassar i Lloret de Vistalegre eren 32 pagesos, 5 picapedrers, 5 fusters, 4 ferrers, 2 empleats, 2 estudiants, un jornalero, un marger, un industrial, un mecànic, un cambrer, un mercader, un dependent, un representant, un agent de transports, un conductor, un propietari, un escriptor, un advocat, un odontòleg, un farmacèutic i un falangista de professió desconeguda. Les seves edats en entrar a la Falange anaven dels 16 als 46 anys i la mitjana era de 26'32 (es desconeixen les edats de dos d'aquests falangistes).

---

⁷⁹⁰ Era de 33'34 anys.

⁷⁹¹ Era d'1'17 pessetes.

Pagaven una quota mitjana de 0'77 pessetes si es tenen en compte les primeres quotes pagades pels afiliats serverins (les mínimes eren de 0'25 i les màximes de 3) i de 0'92 pessetes si es tenen en compte les assignades posteriorment a la JONS de Son Servera (les mínimes eren de 0'5 i les màximes eren de 3, es desconeixen les de sis afiliats). Tots eren militants (es desconeix la categoria de 14 d'ells), només es pot especificar que 5 ho eren de 1a línia i 31 de 2a.

- AFILIATS PROCEDENTS DEL PARTIT REPUBLICÀ DE CENTRE.

En conjunt, els 70 falangistes procedents del Partit Republicà de Centre afiliats a les JONS de Pollença, Son Servera, Sant Llorenç des Cardassar, Binissalem i Lloret de Vistalegre (suposaven el 4'65% del total d'afiliats)⁷⁹² eren 34 llauradors, 9 comerciants, 5 jornalers, 2 picapedrers, 2 fusters, 2 espartenyers, 2 empleats, 2 propietaris, un extractor de pedra, un serrador, un sabater, un fabricant de graneres, un ebenista, un fabricant de calç, un carnisser, un perruquer, un conductor, un mariner, un escrivent i es desconeix la professió del restant. Respecte al total de falangistes d'aquestes poblacions amb les mateixes ocupacions, els llauradors eren el 4'96%, els comerciants eren el 18%, els jornalers el 12'19%, els picapedrers el 3'27%, els fusters el 4'54%, els espartenyers el 66'66%, els empleats el 10'52%, els propietaris el 6'66%, l'extractor de pedra el 7'69%, el serrador el 50%, el sabater l'1'78%, el fabricant de graneres el 25%, l'ebenista era l'únic amb

---

⁷⁹² En total eren 1504 (un mestre afiliat a la JONS de Sant Llorenç va traslladar-se a la de Pollença).

aquella ocupació, el fabricant de calç suposava el 50%, el carnisser el 16'66%, el perruquer era l'únic, el conductor el 3'12%, el mariner l'1'88% i l'escrivent el 14'28%⁷⁹³.

---

⁷⁹³ En conjunt, els falangistes d'aquestes cinc JONS amb aquestes professions eren: 685 llauradors (5 d'ells també ere pescadors, 3 eren músics, 2 eren mariners, un era conductor, un era marger i un era fuster i músic), 50 eren comerciants (un també era pescador), 41 jornalers, 61 picapedrers, 44 fusters (un també era pescador i un altre conductor), 3 eren espardenyers, 19 eren empleats, 30 eren propietaris, 13 eren extractors de pedra, 2 eren serradors, 56 eren sabaters, 4 eren fabricants de graneres, un era ebenista, 2 eren fabricants de calç, 6 eren carnisseres, un era perruquer, 32 eren conductors, 53 eren mariners i 7 eren escriptors.

Les seves edats quan van entrar a formar part de la Falange anaven dels 20 als 64 anys i la mitjana era de 39'18 (4'87 anys superior a la del conjunt d'afiliats dels cinc municipis)⁷⁹⁴. Pagaven quotes d'entre 0'5 i 15 pessetes, la mitjana era d'1'34 (0'28 pessetes superior a la del conjunt d'afiliats)⁷⁹⁵. Pel que fa a les categories dins el partit, 63 eren militants (al menys 3 ho eren de 1a línia i 58 ho eren de 2a, es desconeix la línia dels restants), 6 eren adherits (afiliats entre el 20 de febrer i el 20 d'abril de 1937) i es desconeix la del restant. 38 d'ells provenien de les milícies ciutadanes (foren militants de 2a línia).

- AFILIATS PROCEDENTS DEL PARTIT REGIONALISTA.

En conjunt, els 15 falangistes de Pollença, Sant Llorenç des Cardassar, Binissalem i Lloret de Vistalegre varen ser 9 llauradors, 2 propietaris, un picapedrer, un botiguer, un encarregat i un patró de cabotatge amb edats que anaven dels 33 als 57 anys en entrar a la Falange, la mitjana era de 42'21 anys (9'03 anys superior a la del conjunt d'afiliats falangistes dels quatre municipis)⁷⁹⁶. Pagaven quotes d'entre 0'5 i 5 pessetes i la mitjana era d'1'7 (0'58 pessetes superior a la del conjunt d'afiliats de les

---

⁷⁹⁴ Era de 34'31 anys.

⁷⁹⁵ Era d'1'06 pessetes.

⁷⁹⁶ Era de 33'18 anys.

quatre poblacions)⁷⁹⁷. Tots eren militants però només es pot especificar que un ho era de 1a línia i 11 ho eren de 2a.

---

⁷⁹⁷ Era d'1'12 pessetes.

Sens dubte la dissolució dels partits moderats tant a la zona republicana com nacional a causa de la polarització política van condicionar en el segon cas el pas a la Falange de gran nombre d'afiliats dels partits que s'han vist⁷⁹⁸. Aquesta tendència ja s'apuntava a partir de la victòria del Front Popular a les eleccions de febrer de 1936 davant la impossibilitat de les dretes fins llavors democràtiques de recuperar el poder, es calcula que a nivell estatal uns 15000 membres de les JAP es van passar en bloc al partit de José Antonio Primo de Rivera⁷⁹⁹; aquesta tendència s'incrementaria amb la detenció d'aquest líder i, després de l'inici de la guerra, amb la mitificació de la seva figura⁸⁰⁰. Aquesta tendència apuntada a partir principalment a partir d'inicis de 1936 anava en sentit contrari de les opinions del cap estatal de la CEDA, José

---

⁷⁹⁸ Al territori republicà durant la guerra tal polarització es traduiria amb el fet de que la petita burgesia va cercar refugi dins del Partit Comunista (ARÓSTEGUI, Julio, "Op. cit.", p. 95).

⁷⁹⁹ PRESTON, Paul, Las tres Españas del 36, Plaza & Janés, Barcelona, 1998, p. 127.

⁸⁰⁰ LUCA DE TENA, Torcuato, Op. cit., Planeta, Barcelona, 1993, p. 30 i FRASER, Ronald, Recuérdalo tú y recuérdalo a otros. Historia oral de la guerra civil española, Crítica, Barcelona, 1979, p. 107.

María Gil Robles, en el sentit de que acusava la Falange de mantenir un ideari basat en la divinització de l'Estat i en l'anulació de la personalitat individual⁸⁰¹.

---

⁸⁰¹ De ARCE, Carlos, José Antonio. Biografía, Editorial A.T.E., Barcelona, 1983, p. 200.

La incorporació al partit de membres procedents del centre polític s'ha de considerar que per ells era més fàcil entrar-hi que no fer-ho a la Comunió Tradicionalista i altres partits monàrquics, en els que freqüentment s'hi ingressava per vincles familiars⁸⁰². S'ha de tenir en compte també el recolzament econòmic que Joan March va proporcionar al general Franco. Això entrava en contradicció amb els comentaris que alguns falangistes van fer al castell de Bellver en esclatar l'Alçament interrogant-se sobre quan podrien anar a detenir al financer mallorquí⁸⁰³, sens dubte aquells falangistes no tenien consciència de quins eren els recolzaments de la revolta contra la República de la qual ells n'estaven essent uns dels protagonistes. Aquests afiliats de procedència centrista van posar els seus interessos de classe davant del seu suposat republicanisme, si bé en molts de casos el seu recolzament del cop militar es va traduir en el seu enquadrament dins les milícies ciutadanes i no directament dins la Falange (de fet, a Alemanya molts de votants de l'NSDAP ho havien estat abans del Zentrum)⁸⁰⁴. El mateix es podria dir dels falangistes que havien estat membres del Partit Regionalista respecte al seu rebuig del centralisme i la seva defensa de la cultura autòctona de les Illes.

---

⁸⁰² RODRÍGUEZ, José Luis, Op. cit., p. 208.

⁸⁰³ MASSOT, Josep, "Andreu Crespí i la repressió nacionalista a Mallorca" a Randa, núm. 16, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1984, p. 147.

⁸⁰⁴ KITCHEN, Martin, Op. cit., p. 60.

Pel que fa a l'incorporació a la Falange d'afiliats que havien militat a partits polítics d'esquerres mentres que excorreligionaris seus estaven essent víctimes de la repressió exercida en els casos més sagnants pels seus nous companys de partit s'ha de dir que el fet de poder aconseguir tenir un carnet de la Falange era una garantia per a no sofrir detencions⁸⁰⁵. També era funció de la Falange el mobilitzar i incorporar a elements de la classe treballadora⁸⁰⁶ per tal que el nou Estat comptàs amb el recolzament de tot l'espectre social; en aquest sentit s'ha de senyalar que la vessant nacionalista del falangisme com a ideologia d'inspiració feixista al integrar al proletariat a la comunitat nacional conseguia eliminar la identificació efectuada per la democràcia fins llavors entre la nació i la burgesia i comprometia a tots els individus en un projecte comú en relació al futur de la seva nació⁸⁰⁷. A pesar dels condicionants ideològics, però, la incorporació al partit d'exmilitants esquerrans es va fer la majoria dels casos, quan van poder, per defugir les possibilitats de ser víctimes de la repressió⁸⁰⁸.

---

⁸⁰⁵ DURAN, Miquel, "Algunas precisiones en torno al <Mil novecientos treinta y seis en Mallorca>" a Mayurka, núm. 22, Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts, Universitat de les Illes Balears, Palma de Mallorca, 1989, p. 772 i RODRÍGUEZ, José Luis, Op. cit., p. 209.

⁸⁰⁶ PAYNE, Stanley G., La revolución y la guerra civil española, Col. Crónica General de España, Júcar, Gijón, 1976, p. 109 i GUERIN, Daniel, Fascismo y gran capital, Fundamentos, Madrid, 1973, pp. 224 i 225.

⁸⁰⁷ GUIBERNAU, Los nacionalismos, Ariel Ciencia Política, Ariel, Barcelona, 1996, p. 113.

⁸⁰⁸ Respecte a persones que havien militat a partits d'esquerres i després a la Falange es pot anomenar un cas citat per Ronald Fraser (Op. cit., p. 233) que parla del testimoni de Juan Crespo, de la província de Salamanca, que va ser membre successivament de la Unió Patriòtica, d'Esquerra Republicana, la CEDA i la Falange.

- MEMBRES DE LA F.E.T. Y DE LAS J.O.N.S. PROCEDENTS DE LA COMUNIO TRADICIONALISTA.

La unificació entre la Falange i la Comunió Tradicionalista no es duria a terme a nivell al mateix temps arreu de Mallorca. Només es té constància de la incorporació dins el partit unificat d'alguns membres de la Comunió Tradicionalista a Pollença, Inca, Son Servera i Binissalem, pel que fa a afiliats masculins, i a Artà i Binissalem pel que fa a les Dames Tradicionalistes. La diferència pel que fa a les xifres totals referents a Pollença i Inca en relació a les de Son Servera i Binissalem fa pensar que als dos primers municipis no es degueren reflexar les xifres totals de tradicionalistes que es van integrar a la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* o que la cojuntura concreta als dos municipis va fer que no es seguís el mateix comportament que a Son Servera o Binissalem, pobles on sí sembla que les dades són semblants i completes.

- LA FALANGE DE POLLENÇA.

**Només es té constància de 5 carlins pollencins integrats a la Falange varen ser 5.
Només un, ho va fer abans de l'unificació, Pere Joy Munar (10 d'agost de 1936)⁸⁰⁹.
Era ferrer, tenia 16 anys, era militant de 1a línia i pagava 1 pesseta.**

---

⁸⁰⁹ Els falangistes del poble eren, amb ell, 20.

Només un altre ho va fer en data coneguda, Fernando Arasa Subirats (25 de gener de 1938)⁸¹⁰. Era artista, tenia 32 anys, es va incorporar com a militant de 2a línia i pagava 1 pesseta de quota.

A més de Fernando Arasa, els únics 3 membres del partit dels que es té constància de llur pertinença a la Comunió Tradicionalista varen incorporar-se a la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* en data indeterminada, però posterior al 10 de febrer de 1938, com a militants de 2a línia. Tots tres eren llauradors i la resta de les seves dades eren les següents (se'n desconeixen les quotes):

-Josep Amorós Llofriu. Tenia 44 anys quan s'havia afiliat a la Comunió Tradicionalista ja el 4 de maig de 1937 (després d'haver-se decretat la unificació del partit amb la Falange).

- Francesc Canals Plomer. Tenia també 44 anys, en haver-se donat d'alta a la Comunió Tradicionalista també el 4 de maig de 1937.

- Antoni Cerdà Ferragut. Tenia 23 anys quan havia ingressat a la Comunió Tradicionalista, el 8 de maig de 1937 (quatre dies després que els altres dos).

Així, en conjunt, eren 3 llauradors, un ferrer i un artista d'edats compreses entre els 16 i els 44 anys (depèn de si es tracta de l'edat al entrar a la Falange o a la Comunió Tradicionalista), la mitjana era de 31 (25 anys inferior a la del conjunt d'afiliats). Només es coneixen les quotes pagades per dos d'ells dins la Falange, eren

---

⁸¹⁰ Els afiliats del poble eren 494 i les altes d'aquell dia foren 126.

d'1 pesseta (només 0'01 pessetes inferior a la mitjana de les dels 511 afiliats pollencins). Només un seria militant de 1a línia, els altres ho serien de 2a. El percentatge respecte al total d'afiliats de les mateixes professions eren insignificants, els llauradors representaven l'1'85% i el ferrer el 10% (Fernando Arasa era l'únic artista), en conjunt només eren el 0'97% dels membres del partit unificat.

- LA FALANGE D'INCA.

Els membres inquers de la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* dels que s'ha pogut constatar que van estar afiliats a la Comunió Tradicionalista varen ser 6:

- Josep Aguiló Kleber. La seva data d'afiliació al partit carlí va ser el 12 d'abril de 1936 i es desconeix quan va entrar a formar part del partit unificat⁸¹¹. Era tallador de calçat, tenia 25 anys, era militant i se'n desconeix la quota.

- Arnau Mateu Seguí. S'havia donat d'alta primer a la Falange el febrer de 1936⁸¹² però se'n va donar de baixa el setembre següent per passar a formar part de la Comunió Tradicionalista. Finalment acabaria dins la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* després de decretar-se la unificació. Era un propietari; en ingressar com a carlí tenia 24 anys i seria militant.

---

⁸¹¹ La data assenyalada no és la de la seva incorporació a la Falange perquè un cop va formar part del partit unificat ho va fer en qualitat de "requeté".

⁸¹² Va ser un dels 12 primers falangistes locals.

- **Gabriel Beltran Coll. Es va incorporar a la Comunió Tradicionalista l'1 de novembre de 1936. Tenia 40 anys, era jornaler i seria militant.**
- **Mateu Amer Quetglas. Es va incorporar a la Falange l'abril de 1937⁸¹³. Era estudiant, tenia 18 anys, seria adherit i pagaria 0'5 pessetes de quota.**

---

⁸¹³ **A diferència del anteriors, en comptes de passar a ser membre de la “F.E.T. y de las J.O.N.S.” directament en funció de la seva afiliació va ser presentat per altres afiliats a la direcció del partit.**

- Gaietà Aguiló Pomar. Va ingressar a la *F.E.T.* el setembre de 1937⁸¹⁴ després d'haver estat afiliat, abans de a la Comunió Tradicionalista, a Acció Popular. Era empleat de banca, tenia 50 anys (la data assenyalada), seria adherit i pagaria 1 pesseta mensual.

A més, Gregorio Giménez Albertos, que es va integrar a la *F.E.T.* d'Inca procedent de la de Binissalem el 7 de març de 1939, dibuixant afiliat el 6 de setembre de 1936 a la Comunió Tradicionalista i que seria militant i tendria una quota assignada de 3 pessetes (tenia 28 anys quan es va traslladar a Inca).

Així, els tradicionalistes inquers dels que se'n coneixen les dades eren un jornalер, un tallador de calçat, un dibuixant, un empleat de banca, un propietari i un estudiant d'edats compreses entre els 18 i els 50 anys quan van entrar a formar part de la Falange d'Inca, la mitjana era de 30'83 (2'9 anys inferior a la del conjunt de falangistes inquers). Només es coneixen les quotes pagades per tres d'ells, eren de 0'5, 1 i 3 pessetes (la mitjana era d'1'5, 0'11 pessetes superior a la del conjunt d'afiliats). 4 d'elles serien militants i els altres 2 adherits. Pel que fa al percentatge sobre el total de falangistes ocupats en cada professió, el jornalер representava el 20%, el tallador el 16'66%, el dibuixant era l'únic amb aquella professió, l'empleat de banca representava el 12'5%, el propietari el 10% i l'estudiant el 3'03%.

---

⁸¹⁴ El nombre d'afiliats va arribar a 265 aquell mes.

- LA FALANGE DE SON SERVERA.

Els únics membres de la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* de Son Servera dels que es té constància de la seva pertinença a la Comunió Tradicionalista varen ser 29. No van formalitzar la seva incorporació al partit unificat fins el 13 de juny de 1937⁸¹⁵ i ho van fer com a militants de 2a línia, excepte Joan Servera Servera que va ingressar com a militant de 1a línia. Aquests carlins varen ser els següents:

- Joan Bauzà Vives. Era comerciant, tenia 34 anys i pagava 1 pesseta.
- Antoni Nebot Vives. Era ferrer, tenia 19 anys i una quota assignada de 0'5 pessetes.
- Joan Servera Pallicer. Era forner, tenia 37 anys i pagava 0'25 pessetes mensuals.
- Antoni Reus Mascaró. Era jornaler, tenia 29 anys i també pagava un real.
- Antoni Nebot Sard. Jornaler de 20 anys, pagava 0'5 pessetes mensuals.
- Joaquim Barrachina Guillén. Era jornaler, tenia 36 anys i pagava 1 real.
- Magí Gili Carbonell. També era jornaler, tenia 18 anys i pagava també 1 real.

Els restants 22 carlins eren tots llauradors:

- Salvador Artigues Servera. Tenia 36 anys i pagava 0'5 pessetes mensuals.
- Montserrat Mascaró Caldentey. Tenia 28 anys i pagava 1 pesseta.

---

⁸¹⁵ El total d'afiliats a la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* arriba als 312.

- Joan Servera Servera. Tenia 18 anys i pagava 2 reals (com s'ha dit, era l'únic que tenia la categoria de militant de 1a línia).
- Jaume Servera Morey. Tenia 30 anys i pagava també 2 reals.
- Jaume Vives Sard. Tenia 18 anys i també pagava 0'5 pessetes.
- Jaume Rosselló Servera. Tenia 37 anys i una quota assignada de 0'25 pessetes.
- Gabriel Jover Massanet. Tenia 30 anys i pagava 2 reals.
- Salvador Bauzà Vives. Tenia 42 anys i també pagava 2 reals.
- Antoni Servera Gomila. Tenia 45 anys i una quota mensual de també 0'5 pessetes.
- Joan Vives Andreu. Tenia 20 anys i pagava 0'5 pessetes.
- Joan Vives Massanet. Tenia 33 anys i pagava 1 real.
- Miquel Carrió Sard. Tenia 40 anys i també pagava 1 real.
- Joan Maria Nebot. Tenia 28 anys i pagava 1 real.
- Jaume Andreu Massanet. També tenia 28 anys i pagava 0'5 pessetes.
- Miquel Servera Gomila. Tenia 42 anys i pagava 0'5 pessetes.
- Jaume Soler Andreu. Tenia 32 anys i pagava 0'5 pessetes.
- Serafí Nebot Nebot. Tenia 27 anys i una quota assignada de també 0'5 pessetes.
- Llorenç Artigues Galmés. Tenia 38 anys i també pagava 2 reals.
- Mateu Nebot Andreu. Tenia 29 anys i pagava 0'5 pessetes.
- Joan Mascaró Caldentey. Tenia 18 anys i pagava també 0'5 pessetes mensuals.

En conjunt, aquests 29 requetés eren 22 llauradors, 4 jornalers, un ferrer, un forner i un comerciant d'edats compreses entre els 18 i 45 anys quan van ingressar al partit unificat, la mitjana era de 30'20 (1'38 anys inferior a la del conjunt d'afiliats locals). Tenien assignades quotes d'entre 0'25 i 1 pesseta i la mitjana era de 0'46

(0'26 pessetes inferior a la dels 402 afiliats). Com ja s'ha dit, un d'ells seria militant de 1a línia (representava el 20% dels afiliats amb aquesta línia coneguts) i la resta ho serien de 2a (el 20'58% dels coneguts). Els llauradors suposaven el 10'73% del total de pagesos, els jornalers eren el 66'66% del total de jornalers, el ferrer el 7'69%, el forner el 50% i el comerciant el 16'66%.

- LA FALANGE DE BINISSALEM.

Els membres de la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* de Binissalem que s'hi van incorporar procedents de la Comunió Tradicionalista varen ser 24, un altre sembla que s'hi integraria directament el setembre de 1937. Aquests carlistes eren:

- Llorenç Amengual Riera. Era matalasser i va ingressar dins la Comunió el 15 de juny de 1936, tenia 19 anys. Tendria assignada una quota d'1 peseta. Va servir a infanteria i va estar destinat a Artà.

- Joan Amengual Riera. Germà de l'anterior, era sabater i va ingressar dins el partit carlí l'1 d'agost de 1936, tenia 32 anys. Pagaria 1 pesseta.

- Antoni Amengual Riera. Germà dels dos anteriors, era sabater com Joan i també es va donar d'alta l'1 d'agost de 1936⁸¹⁶, tenia 39 anys. Va ser sergent de les milícies ciutadanes. Pagaria 0'5 pessetes.

- Miquel Moyà Quintana. Era miner i tenia 18 anys quan el 14 d'agost de 1936 va entrar a formar part del partit. No es coneix la quota que pagaria.

---

⁸¹⁶ Segons l'expedient de Cercle Tradicionalista de Binissalem (Arxiu del Regne de Mallorca, Govern Civil, Registre d'associacions -1631/2300) ja formaria part del partit el 6 de desembre de 1932 perquè n'era el vicepresident però la data exposada del 1936 no es tractava en cap cas de la d'ingrés a la Falange perquè va mantenir la seva condició de requeté dins del partit unificat.

- Gregorio Giménez Albertos. El 6 de setembre de 1936 va ingressar al partit, tenia 25 anys i era dibuixant. Tendria assignada una quota de 3 pessetes, la més elevada. Va ser el secretari local de la Falange. El 1939 va deixar de formar part de la JONS de Binissalem per passar a la d'Inca.
- Gabriel Salas Pons. Era sabater i va ingressar al partit carlí el 20 de setembre de 1936, tenia 30 anys. Tendria una quota assignada d'1 pesseta.
- Miquel Ferrer Ordinas. Era ferroviari i tenia 35 anys quan el 22 de setembre de 1936 va ingressar al partit. Pagaria 1 pesseta mensual.
- Mateu Capellà Pons. Era sabater i tenia 32 anys quan el 5 d'octubre de 1936 va fer-se requeté. Pagaria 1 pesseta.
- Ramon Pol Abrines. Era comerciant i tenia 43 anys quan el 5 de novembre de 1936 va entrar al partit. Pagaria 1 pesseta.
- Pau Pons Gomila. Era sabater i es va incorporar a la Comunió Tradicionalista el 18 de novembre de 1936, tenia 27 anys. Pagaria 1 pesseta.
- Gabriel Arrom Rosselló. Era pagès, va donar-se d'alta com a requeté el 23 de novembre de 1936, tenia 35 anys. Pagaria una quota d'1 pesseta. Havia estat membre de la CEDA.
- Mateu Marquès Comas. Era representant i va entrar a formar part del partit carlí el 12 de desembre de 1936, tenia 34 anys. Pagaria 2'5 pessetes i seria cap local del partit unificat.
- Joan Aloy Villalonga. Era pagès i va donar-se d'alta el 30 de desembre de 1936, tenia 30 anys. Tendria assignada una quota d'1 pesseta.
- Melcior Comas Salom. Era pagès i tenia 39 anys quan l'11 de gener de 1937 va ingressar al partit. No se'n coneix la quota.

- Guillem Borràs Esteva. Era picapedrer i tenia 38 anys quan va entrar a formar part del partit el 22 de gener de 1937. Pagaria 1 pesseta de quota. Havia estat membre d'un partit obrer no determinat.
- Daniel Paya Montesinos. Era mecànic i va donar-se d'alta com a requeté el 25 de gener de 1937, tenia 38 anys. Pagaria 1 pesseta.
- Salvador Martino Villaescusa. Era mecànic i tenia 32 anys en ingressar al partit, el 25 de gener de 1937. Pagaria 1 pesseta de quota.
- Bartomeu Bibiloni Moyà. Era sabater, es va donar d'alta com a requeté el 3 de febrer de 1937, tenia 33 anys. Pagaria 1 pesseta mensual.
- Lluç Batle Romaguera. Era saig i es va donar d'alta el 9 de març de 1937, tenia 41 anys. Pagaria 1 pesseta de quota. Havia estat afiliat a Unió Republicana.
- Gabriel Mateu Morro. Era sabater i 31 anys quan l'11 de març de 1937 va ingressar dins el partit carlí. La seva quota seria de 0'5 pessetes.
- Joan Vallès Moyà. Era conductor i tenia 30 anys quan el dia anterior a la promulgació del Decret d'Unificació, el 18 d'abril de 1937, va entrar a formar part de la Comunió Tradicionalista de Binissalem. Pagaria 1 pesseta.
- Mateu Sureda Andreu. Era pagès i es desconeix exactament quan va ingressar al partit carlí però va ser el 1937, tenia 30 anys. Pagaria 1 pesseta.
- Llorenç Salom Bibiloni. Era fuster i es desconeix exactament quan va donar-se d'alta com a requeté, el 1937, en entrar a formar part del partit unificat, tenia 19 anys; pagaria 1 pesseta de quota.
- Bartomeu Alorda Pons. Era barber i es desconeix la seva data d'afiliació, en entrar a formar part del partit unificat tenia 30 anys; pagaria 1 pesseta. Va servir a infanteria a Campos.

- Antoni Llabrés Pons. Era pagès i sembla que es va incorporar directament a la JONS de Binissalem el 24 de setembre de 1937, tenia 39 anys i pagaria 1 pesseta de quota.

Així, en conjunt, aquests 25 carlistes eren 7 sabaters, 5 pagesos, 2 mecànics, un miner, un picapedrer, un fuster, un matalasser, un dibuixant, un barber, un comerciant, un representant, un conductor, un ferroviari i un saig (en relació al conjunt d'afiliats amb aquestes professions, els sabaters representaven el 14'58%, els pagesos el 9'43%, els mecànics el 66'66%, el picapedrer suposava el 20%, el fuster el 10%, el barber el 25%, el comerciant el 10%, el representant el 20%, el conductor el 12'5%, el ferroviari el 33'33% i el miner, el matalasser, el dibuixant i el saig eren els únics afiliats amb aquelles professions) . La seva edat mitjana era de 32'31 anys (2'1 anys inferior a la del conjunt de falangistes locals), el més jove tenia 18 anys en entrar al partit i el més vell 43. Pagaven quotes d'entre 0'5 i 3 pessetes (es desconeix la pagada per dos d'ells), la mitjana era d'1'13 (0'56 pessetes inferior a la del conjunt d'afiliats). Només 2 d'ells serien adherits (Bartomeu Alorda i Antoni Llabrés) i a finals de 1945 només Gabriel Arrom Rosselló, Mateu Marquès Comas, Guillem Borràs Esteva, Daniel Paya Montesinos i Lluç Batle Romaguera continuarien essent membres de la *F.E.T. y de las J.O.N.S.*; tots els demés es donarien de baixa el 17 d'abril de 1940 a no ser Gregorio Giménez que el 1939 havia passat a formar part de la JONS d'Inca i Bartomeu Alorda es va donar de baixa el 20 de desembre de 1944. Un d'ells havia estat membre de la CEDA, un d'Unió Republicana i un d'un partit obrer no determinat, tots tres continuaven essent membres de la Falange a finals de 1945.

- LA SECCIÓ FEMENINA DE BINISSALEM.

Només es té constància de 3 binissalemeres que havien format part de la Comunió Tradicionalista:

- Francesca Arrom Martí. Sembla que havia ingressat a les Dames Tradicionalistes el setembre de 1936 i que el 28 de gener de 1937 va entrar a formar part de la Falange, tenia 20 anys i era fadrina. Era pagesa, com els seus pares, i tendria assignada una quota de 0´5 pessetes. El 30 d´agost de 1942 va deixar el partit per no voler seguir-ne formant part, el 10 d´agost de 1940 ja havia demanat ser enquadrada en qualitat de passiva.

- Antònia Vidal Llabrés. Es dedicava a les tasques de la llar i el seu pare era industrial. Havia ingressat a les Dames Tradicionalistes el 12 d´octubre de 1936 i el 17 de novembre de 1937 va incorporar-se al partit unificat, tenia 16 anys i era fadrina. Tendria assignada una quota de 0´25 pessetes i seria la secretària de *Frentes y Hospitales*, sembla que des del seu ingrés a la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* El 16 de febrer de 1940 va deixar el partit, segons va dir, per haver d´aprendre confecció i per altres ocupacions.

- Magdalena Aloy Villalonga. Era sabatera i filla de comerciants. Va entrar a formar part del partit unificat el 17 de novembre de 1937 (sembla que ho era de les Dames Tradicionalistes des del 23 de desembre de 1936), tenia 25 anys i era fadrina (pagaria

0'5 pessetes mensuals). Va ser la tesorera de *Frentes y Hospitales* fins el maig de 1939. El 10 de febrer de 1940 va deixar el partit a causa de les seves ocupacions, com alegar a la direcció falangista.

- **LES DAMES TRADICIONALISTES D'ARTÀ.**

- **Evolució de les afiliacions (febrer-agost de 1937).**

La constitució de la delegació al poble d'Artà de les Dames Tradicionalistes va ser tardana ja que les primers afiliades es van incorporar al partit el dia 15 de febrer de 1937, poc més de dos mesos abans de la promulgació del decret d'unificació. La unificació, integració dins la *F.E.T. y de las J.O.N.S.*, no es duria a terme en dates properes al final de l'abril de 1937 sinó a mitjan gener de l'any següent i es produïrien incorporacions a les Dames Tradicionalistes fins al dia 2 d'agost de 1937, quan el nombre d'afiliades arribaria a 43.

Les carlistes donades d'alta el 15 de febrer varen ser 23, més de la meitat del total. Almenys 14 d'elles eren fadrines (segurament moltes més per qüestions d'edat) i 2 eren casades (no es coneix l'estat civil de les demés). Les seves professions eren: en 17 casos les tasques domèstiques, 3 eren modistes, una professora de confecció, una sastresa i una brodadora (almenys tres dels seus pares eren llauradors). Les seves

edats anaven dels 15 als 43 anys i la mitjana era de 23'08. En tots els casos pagaven 20 cèntims de quota mensual, com la resta d'afiliades.

La resta del mes i el següent no hi hagué cap nova incorporació però sí n'hi hagué 4 al mes d'abril (entre els dies 12 i 21). Foren les de 4 carlistes dedicades a les tasques de la casa de 18, 22, 25 i 26 anys (la mitjana era de 22'75) i, almenys dues eren fadrines.

El maig, entre els dies 2 i 20, les noves afiliades varen ser 8 però tenien totes edats mot baixes. Així, les tres majors tenien 17 anys i les demés en tenien 16, 15, 14, 12 i 10 respectivament (la mitjana era de 14'75 anys). Les quatre darreres, per qüestió de la seva joventut estaven conceptuades com a “*sin trabajo*” i les altres eren 2 modistes i 2 feien feines de la casa.

El juny es donaren d'alta 7 noves carlistes: 6 dedicades a les tasques domèstiques i una perruquera (els pares d'una d'elles eren pagesos) d'edats compreses entre els 16 i els 26 anys, la mitjana era de 21'42 anys (almenys una era fadrina).

El juliol en què feia un any de l'inici de la guerra no hi hagué cap nova afiliació i, finalment, l'agost de 1937 va entrar a formar part de les Dames Tradicionalistes una afiliada més dedicada a les feines domèstiques, Maria Femenies, que tenia 18 anys d'edat.

Ja no hi hauria més incorporacions a les Dames Tradicionalistes, i aquestes “ingressaren” a les *F.E.T. y de las J.O.N.S.* més que unir-se amb la *F.E. de las J.O.N.S.* per formar el partit unificat.

Així, les 43 carlines afiliades entre el febrer i l’agost de 1937, en un període de temps inferior a mig any, varen ser 30 dones dedicades a les tasques de la llar, 5 modistes, una professora de confecció, una brodadora, una perruquera i 4, per la seva joventut, no tenien professió assignada. Els pares de 4 d’elles (els únics dels que se’n coneix la professió) eren llauradors. Les seves edats anaven dels 10 als 43 anys, la mitjana era de 21’11. Totes pagaven 20 cèntims mensuals de quota i, en quant al seu estat civil, de 19 d’elles 17 eren fadrines i 2 casades (evidentment les fadrines eren amb seguretat encara més perquè moltes de les més joves formen part de les afiliades de les que no es té constància documental explícita del seu estat civil).

- CONCLUSIONS.

En conjunt, els afiliats tradicionalistes incorporats a la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* de Pollença, Inca, Son Servera i Binissalem foren 64 si es comptabilitzen els binissalemers dels que no se'n coneix la data d'afiliació, cal recordar que un company de Falange local seu es va traslladar a la d'Inca⁸¹⁷; suposaven només el 3'96% dels 1615 falangistes d'aquestes JONS (si es comptabilitzan els tres requetés pollencins que s'hi van integrar en data indeterminada). Eren, pel que fa a les seves professions, 30 pagesos, 7 sabaters, 6 jornalers, 2 ferrers, 2 comerciants, un miner, un picapedrer, un ferrer, un fuster, un tallador de calçat, un matalasser, un dibuixant, un artista, un barber, un mecànic, un representant, un conductor, un empleat de banca, un propietari, un ferroviari, un saig i un estudiant. Les seves edats anaven dels 16 als 50 anys, la mitjana era de 31'13⁸¹⁸ (2'22 anys inferior a la del conjunt d'afiliats dels quatre municipis⁸¹⁹). La mitjana de les quotes que tenien

---

⁸¹⁷ El dibuixant Gregorio Giménez Albertos.

⁸¹⁸ Aquesta mitjana és poc significativa perquè no a vegades fan referència al moment d'entrar a la Comunió Tradicionalista i en altres casos a la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* No s'han comptabilitzat les dels binissalemers dels que no es coneixen les dates exactes d'afiliació.

⁸¹⁹ Era de 33'35 anys (no es tenen en compte aquí als tres requetés pollencins

assignades conegudes (eren 53) dins la Falange era de 0'75 pessetes (0'41 pessetes inferior a la del conjunt d'afiliats d'aquestes JONS), oscil·laven entre 0'25 i 3 pessetes. Pel que fa a les seves categories dins el partit, 60 eren militants (el 5'67% del total dels quatre municipis), només es pot especificar que 2 ho eren de 1a línia (el 2'85% del total) i 32 de 2a (el 5'74%) i els altres 4 eren adherits (el 2'35%).

En quant al percentatge que representaven sobre el total d'afiliats amb les mateixes professions, els pagesos eren el 6'49%, els sabaters el 7'60%, els jornalers el 18'75%, els ferrers el 6'66%, els comerciants el 2'89%, el miner el 4%, el picapedrer l'1'47%, el fuster el 2'12%, el tallador el 16'66%, el matalasser i el dibuixant el 50%, l'artista era l'únic amb aquella professió, el barber representava el 5'88%, el mecànic el 7'14%, el representant el 7'69%, el conductor el 2'70%, l'empleat de banca l'11'11%, el propietari el 2'5%, el ferroviari el 25%, el saig era l'únic amb aquella professió i l'estudiant suposava l'1'72%⁸²⁰.

---

incorporats al partit unificat en data indeterminada).

⁸²⁰ La relació del total de falangistes amb aquestes professions a Pollença, Inca, Son Servera i Binissalem era: 462 pagesos (5 d'ells també feien de pescadors, 3 tocaven amb la banda de música de Son Servera, 2 eren també mariners, un era marger, un era conductor i un altre era fuster i músic), 92 sabaters, 32 jornalers, 30 ferrers (3 d'ells també eren conductors i 2 eren pescadors), 69 comerciants (un també feia de pescador), 47 fusters (un era pescador i un altre conductor), 6 talladors de calçat, 2 matalassers, 2 dibuixants, un artista, 17 barbers (un també

Les dates en què a nivell local es va anar duguent a efecte la unificació o, millor dit, la incorporació dins la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* dels afiliats carlins que abans de la promulgació per part del general Franco del decret no havien deixat de ser membres de la Comunió Tradicionalista van variar considerablement d'un municipi a un altre, el primer lloc on està documentada la seva formalització va ser a la JONS de Son Servera, el 16 de juny de 1937. Les dues dames tradicionalistes de Binissalem que es van integrar dins la Secció Femenina de la Falange a través de la unificació conegudes ho van fer el 17 de novembre de 1937, les d'Artà ho van fer el 16 de gener del 1938 i els tres carlistes pollencins incorporats a la JONS local també per la unificació ho van fer amb posterioritat al 10 de febrer de també el 1938. És a dir, que aquesta configuració a nivell local del partit únic es va fer en dates que anaven entre quasi dos i deu mesos després del moment en què es va decretar.

---

era sabater), 14 mecànics, 13 representants, 37 conductors, 9 empleats de banca, 40 propietaris, 4 ferroviaris, 2 saigs i 58 estudiants.

Poc després del 19 d'abril de 1937 el nombre total d'afiliats masculins a la Comunió Tradicionalista a nivell provincial (s'ha d'excloure evidentment Menorca de l'àmbit territorial) devia ser superior a dos mil perquè el número de carnet del pollencí donat d'alta al partit carlí el 8 de maig de 1937⁸²¹ era el 1994, sempre i quan s'haguessin anat substituint els dels carnets dels requetés que havien deixat el partit per ingressar a la Falange amb anterioritat. Per altra banda, el total d'afiliats tradicionalistes illencs va augmentar considerablement si es tenen en compte les magnituds de les xifres tractades, aquell mateix mes, entre els dies 4 i 8 els nous membres de la Comunió Tradicionalista van ser almenys 237 (l'11'88% del total de 1994 afiliats masculins). De fet, les 43 afiliades d'Artà s'havien donat d'alta com a tradicionalistes entre el febrer i l'agost de 1937. En quant a les primeres dates d'alta com a requetés conegudes, foren les d'un inquer afiliat el 12 d'abril de 1936⁸²² i un binissalemer afiliat el 15 de juny posterior⁸²³. Tot això implica que a nivell de volum d'afiliacions el partit carlí es va conformar molt tardanament en relació al moment en què es va reunificar per poder lluitar millor contra la República.

---

⁸²¹ Antoni Cerdà Ferragut.

⁸²² Josep Aguiló Kleber.

⁸²³ Llorenç Amengual Riera.

S'ha de recordar que les dades reflexades aquí només fan referència als tradicionalistes que van acabar formant part del partit únic franquista ja que de fet la “unificació” va comptar amb les reticències si no oberta oposició carlista arreu de l'Estat; els carlistes en negaren a acceptar les etiquetes feixistes per considerar que tal ideologia era un fenomen no espanyol⁸²⁴. De fet el seu dirigent Manuel Fal Conde va deixar de ser membre de la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* el març de 1938 i juntament amb el regent Javier de Borbón-Parma va ser expulsat de la zona nacional⁸²⁵ (aquest havia rebut en principi el manament de Franco amb l'ordre de que qui l'acatàs seria expulsat del partit carlista)⁸²⁶. Fins el juny de 1937 no es va decretar que a les poblacions menors de 10000 habitants els falangistes i carlistes ocupassin les mateixes seus però la majoria d'aquests no van abandonar els seus principis ni van disoldre els seus grups locals⁸²⁷. El Cercle Tradicionalista de Mallorca va continuar obert, la celebració d'un acte sense l'autorització del Govern Civil el dia de la Puríssima li suposaria la imposició d'una multa de 500 pessetes el 20 de desembre de 1938, la qual seria feta efectiva el 2 de gener següent⁸²⁸. També s'havia amenaçat

---

⁸²⁴ BLINKHORN, Martín, Carlismo y contrarrevolución en España. 1931-1939, Crítica, Barcelona, 1979, p. 234.

⁸²⁵ PAYNE, Stanley G., Franco y José Antonio. El extraño caso del fascismo español, La España Plural, Planeta, Barcelona, 1998, p.446.

⁸²⁶ CLEMENTE, Josep Carles, Historia del carlismo contemporáneo, 1935-1972, Grijalbo, Barcelona, 1977, p. 98.

⁸²⁷ *Ibidem*, pp. 444 i 493.

⁸²⁸ Arxiu del Regne de Mallorca, Govern Civil, Correspondència, *Libro registro de salida. Negociado 2º. 1938-41* (142, referència 2) i *Libro registro de salida negociado 3º. 1936-39* (217, referència 528).

amb la imposició d'una multa al setmanari carlí *El Luchador*, el 9 de setembre de 1937, si reïdia en la publicació d'un retrat sense autorització⁸²⁹.

---

⁸²⁹ Arxiu del Regne de Mallorca, Govern Civil, Correspondència, *Libro registro de salida. Negociado 2º. 1934-1938 (185)*. En datas properes a la imposició de la multa només s'han localitzat un retrat publicat a la pàgina 2 del número 266, del 7 d'agost de 1937, de Mateu Torres Bestard (delegat nacional de les *Organizaciones Juveniles de F.E.T. y de las J.O.N.S.*) i un altre del coronel Antonio Aranda a la pàgina 2 del número 267, del 14 d'agost, on se l'anomena "El salvador de Oviedo".

Per altra banda, les males relacions entre carlistes i falangistes o, si més no, la competència entre les dues faccions a l'hora d'atreure's adeptes (abans d'haver-se d'integrar dins d'una mateixa organització) també va quedar patent en una queixa que la Falange havia formulat per escrit y per ordre d'Alfonso de Zayas davant l'arquebisbe-bisbe de Mallorca, Josep Miralles, a causa de que els religiosos de la Doctrina Cristiana i els franciscans d'Inca influïen sobre els al·lots que anaven a les seves escoles i eren falangistes per a que deixassin de ser-ho per fer-se requetés i també pel fet de que el president d'Acció Catòlica de la mateixa població era també el *jefe* de la Comunió Tradicionalista local. Aquesta queixa es va enmarcar, a nivell cronològic i de motivació, dins el període en què va tenir lloc un enfrontament entre l'ecònom de Sant Josep del Terme de s'Indioteria, Jaume Obrador Vidal, i el falangista local Llorenç Riera (àlies *en Bonjesús*) que va amenaçar amb una pistola al religiós per haver manat a les falangistes de la barriada que no assistissin a l'església amb la gorra d'afiliada sinó amb *mantilla* i si el volien fer content que el dia de la Comunió General de les Filles de Maria anassin amb el vestit ordinari i no amb l'uniforme falangista per tal de no fer diferències entre les afiliades al partit i les que no ho eren perquè considerava que no era cap ignomínia no formar-ne part (aquests manament i suggeriment van ser pronunciats el dia 11 d'octubre de 1936 en publicar-se els anuncis de la setmana)⁸³⁰. Per altra banda, l'ecònom de Capdepera (Montserrat Rosselló Sastre), que s'havia guanyat l'enemistat del principal cacic del

---

⁸³⁰ Arxiu Diocesà de Mallorca, Falange, III/11/42.

poble, va ser acusat (denunciat) per afavorir als requetés davant la Falange (va ser desterrat a més de 30 kms. del poble⁸³¹.

Les reticències carlistes davant la unificació no foren superiors a la dels falangistes de l'anomenada *Vieja Guardia*, els únics afiliats que hi estigueren d'acord foren els afiliats recentment⁸³².

El servei de *Frentes y Hospitales* estaria controlat per les carlistes com a la resta del territori estatal (la seva delegada nacional, María Rosa Urraca, actuaria amb criteris independents respecte de la Secció Femenina)⁸³³.

---

⁸³¹ MASSOT, Josep, "El bisbe Josep Miralles davant la Dictadura, la República i la guerra civil" a MANENT, Albert; MASSOT, Josep i SOBERANAS, A.-J. (Eds.), Contribució a la història de l'església catalana. Homenatge a Mossèn Joan Bonet i Baltà, Biblioteca Abat Oliba/27, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1983, p. 312.

⁸³² ÁLVAREZ, Eduardo, Op. cit., p. 202 i GARCÍA, Rafael, Op. cit., p. 227.

⁸³³ Del RINCÓN, María Fernanda, "Op. cit.", p. 58 i GALLEGO, María Teresa, Op. cit., pp. 57-58.

El Decret no havia estipulat en principi la unificació de totes les associacions estudiantils, el 23 de setembre de 1939 es manaria finalment la seva integració en el SEU⁸³⁴ però no es duria a efecte a nivell estatal fins 1944. A les Balears va succeir el mateix i l'Agrupació Escolar Tradicionalista no va ser extingida oficialment fins aquell any però ja havia estat donada de baixa per no haver donat documentalment senyal de vida des del 9 de gener de 1939 (el 30 de desembre de 1938 havia reformat els seus estatuts) ni haver-se presentat a revisió la seva documentació com a associació en compliment d'un decret del 25 de gener de 1941⁸³⁵.

De totes formes, si bé el partit unificat havia de tenir un paper de comunicació entre l'Estat i la societat, aquesta funció, principalment en sentit descendent, també seria la dels municipis i sindicats (els caps dels segons havien de ser falangistes però no ho serien tots els regidors). En tot cas, però, es pretenia donar una dimensió pseudodemocràtica al règim com els mes típicament feixistes (davant altres tipus de règim d'extrema dreta)⁸³⁶.

---

⁸³⁴ DONÉZAR, Javier M.; GARCÍA-NIETO, María C., La España de Franco 1939-1973, Bases documentales de la España Contemporánea, Volumen 11, Gadiana de Publicaciones, Madrid, 1975, pp. 80-81.

⁸³⁵ Correspondència entre el governador civil i el jutge militar especial Mateu Torres (Arxiu del Regne de Mallorca, Govern Civil, Registre d'associacions, 1632/2370).

⁸³⁶ Veure KITCHEN, Martin, Op. cit., p. 60.

- FALANGISTES QUE VAN EXERCIR CÀRRECS DINS EL PARTIT I ALTRES RESPONSABILITATS.

- CÀRRECS DINS EL PARTIT.

- LA FALANGE D'INCA.

La Falange va organitzar, en principi, als seus afiliats a nivell local a través d'esquadres, englobades en falanges i aquestes agrupades en centúries.

Els falangistes d'Inca que van exercir algun càrrec dins el partit fins a finals de 1939 i que van començar essent *jefes* d'esquadra varen ser 26. En 12 casos no se'ls assignaria altra responsabilitat però a la resta sí, sempre ascendirien, en 6 ocasions només fins a *jefe* de falange. Per ordre d'afiliació al partit, aquests *jefes* d'esquadra foren:

- Gabriel Mateu Mairata (gener de 1935)⁸³⁷. Era perit mercantil, tenia 21 anys i pagaria 0'5 pessetes.

---

⁸³⁷ Va ser un dels 3 primers falangistes inquers.

- Pau Ferrer Salas (gener de 1936)⁸³⁸. Era aparellador i tenia 26 anys.
- Mateu Mateu Marcè (gener de 1936)⁸³⁹. Era llaurador però va passar a ser guàrdia municipal (en seria el cap), tenia 41 anys i pagaria 2 pessetes.

---

⁸³⁸ Fou un dels 7 primers afiliats.

⁸³⁹ Ibidem.

- Rafael Arcos Olivares (gener de 1936)⁸⁴⁰. Era jornaler però passaria també a ser guàrdia municipal i tenia 30 anys.

- Rafel Alomar Seguí (febrer de 1936)⁸⁴¹. Era picapedrer però també va passar a ser també guàrdia municipal, tenia 37 anys i pagava 1 pesseta.

- Antoni Martorell Planas (febrer de 1936)⁸⁴². Era picapedrer, tenia 46 anys i pagava 0'5 pessetes.

- Joan Villalonga Llobera (febrer de 1936)⁸⁴³. Era picapedrer, tenia 48 anys i pagava 1 pesseta mensual.

- Gabriel Torrens Martorell (abril de 1936)⁸⁴⁴. Tenia 17 anys i era escriptor.

---

⁸⁴⁰ **Ibidem.**

⁸⁴¹ El total d'afiliats era d'almenys 12 aquell mes.

⁸⁴² **Ibidem.**

⁸⁴³ **Ibidem.**

- **Bartomeu Beltran Alcover (abril de 1936)⁸⁴⁵. Era estudiant i tenia 26 anys (havia militat a Acció Popular).**
- **Miquel Gelabert Bisellach (12 d'abril de 1936)⁸⁴⁶. Era escriptor i tenia 17 anys.**
- **Bartomeu Fullana Pons (maig de 1936)⁸⁴⁷. Estudiant de 18 anys.**
- **Antoni Pujadas Salom (juny de 1936)⁸⁴⁸. Tenia 18 anys i se'n desconeix l'ocupació.**

---

⁸⁴⁴ Els afiliats serien 19 aquell mes.

⁸⁴⁵ **Ibidem.**

⁸⁴⁶ **Ibidem.**

⁸⁴⁷ Aquell mes els falangistes inquers arribarien a ser 25.

⁸⁴⁸ Els afiliats serien 32.

- Pere Reus Pujadas (juny de 1936)⁸⁴⁹. Era estudiant, tenia 26 anys i pagava 5 pessetes.
- Esteva Zovko Ivanov (juny de 1936)⁸⁵⁰. Era industrial, tenia 30 anys i també pagava 5 pessetes de quota.
- Josep Busquets Barrera (juliol de 1936)⁸⁵¹. Era fotògraf i tenia 17 anys.
- Miquel Cabrer Mas (juliol de 1936)⁸⁵². Era estudiant i tenia 19 anys.
- Antoni Amorós Mateu (juliol de 1936)⁸⁵³. Era gerrer i tenia 20 anys.
- Josep Salas Iturbide (juliol de 1936)⁸⁵⁴. Era estudiant i tenia 23 anys.

---

⁸⁴⁹ **Ibidem.**

⁸⁵⁰ **Ibidem.**

⁸⁵¹ **Els afiliats serien 49.**

⁸⁵² **Ibidem.**

⁸⁵³ **Ibidem.**

- **Antoni Rotger Nadal (juliol de 1936)⁸⁵⁵. Tenia 30 anys, no se'n coneix la professió.**
- **Antoni Ramis Seguí (juliol de 1936)⁸⁵⁶. Era agricultor, tenia 32 anys i pagava 1 pesseta.**
- **Pau Soler Beltran (juliol de 1936)⁸⁵⁷. Era picapedrer i tenia 24 anys.**
- **Agustí Busquets Barrera (agost de 1936)⁸⁵⁸. Era picapedrer i tenia 26 anys.**

---

⁸⁵⁴ **Ibidem.**

⁸⁵⁵ **Ibidem.**

⁸⁵⁶ **Ibidem.**

⁸⁵⁷ **Ibidem.**

⁸⁵⁸ **Els afiliats serien 65.**

- José Erenia Criado (21 d'octubre de 1936)⁸⁵⁹. Era viatjant, tenia 54 anys i pagava 2 pessetes.

- Antoni Figuerola Figuerola (22 d'octubre de 1936)⁸⁶⁰. Era comercial, tenia 41 anys i pagava 1 pesseta.

- Ramon Esteva Espino (27 d'octubre de 1936)⁸⁶¹. Era estudiant, tenia 42 anys i pagava 0'5 pessetes.

- Macià Pujadas Morro (29 d'octubre de 1936)⁸⁶². Era industrial, tenia 36 anys i pagava 2 pessetes.

Els quatre darrers afiliats serien *jefes* d'esquadra de la segona centúria, la qual s'anava organitzant, però la incorporació a l'exèrcit de molts falangistes va acabar amb la utilitat i la raó de ser d'aquesta forma d'ordenació i enquadrament dels membres del partit. A cap d'ells se li va assignar altre càrrec però sí a 13 dels demés afiliats: Pau Ferrer i Josep Busquets serien *subjefes* de falange i Mateu Mateu, Rafael Arcos, Rafel Alomar, Antoni Martorell, Joan Villalonga, Pere Reus, Esteva Zovko, Antoni Rotger i Antoni Ranis serien *jefes* de falange. Ademés, Esteva Zovko també

---

⁸⁵⁹ Els afiliats aquell mes serien 121 (tampoc no es coneixen les dades exactes d'afiliació de tots els falangistes incorporats aquell mes).

⁸⁶⁰ *Ibidem*.

⁸⁶¹ *Ibidem*.

⁸⁶² *Ibidem*.

arribaria a ser *subjefe* de centúria, Antoni Rotger seria *jefe* de centúria i Pere Reus *jefe* local.

Per altra banda, Gabriel Mateu, además de *jefe* d'escuadra, va ser *jefe* de premsa i propaganda i d'organitzacions juvenils i Bartomeu Beltran seria cap local i conseller polític de la *Jefatura* Provincial.

Els 21 que van incorporar-se al partit fins el mes de juliol van lluitar al front de Manacor entre els dies 16 i 25 d'agost com a milicians falangistes. Además, Macià Pujadas hi va estar, en concret a Son Carrió, amb les milícies ciutadanes.

Posteriorment, Gabriel Mateu, Pau Ferrer, Bartomeu Beltran, Bartomeu Fullana, Pere Reus, Miquel Cabrer, Antoni Amorós, Josep Salas, Antoi Rotger, Pau Soler i Agustí Busquets van ingressar a l'exèrcit, la majoria com a voluntaris (tots s'havien afiliat el mes d'agost). 4 d'ells arribarien a ser alferes provisionals⁸⁶³ i 2 seien sergents⁸⁶⁴.

Rafael Arcos, Gabriel Torrens, Josep Busquets i Macià Pujadas van partir cap a la Península amb la centúria expedicionària de la Falange que es va embarcar el 15 de juny de 1937 (tendrien 31, 18, 31 i 37 anys respectivament).

Només es té notícia de 2 falangistes que van ser *subjefes* d'escuadra. Eren Josep Pujadas Morro, industrial de 31 anys afiliat el juliol de 1936⁸⁶⁵, i Josep Pieras

---

⁸⁶³ Foren Pau Ferrer, Bartomeu Fullana, Miquel Cabrer, Pere Reus i Josep Salas.

⁸⁶⁴ Antoni Rotger i Pau Soler.

⁸⁶⁵ Els afiliats fins aquell mes serien 49.

Beltran, empleta de 31 anys afiliat el 23 d'octubre de 1936⁸⁶⁶ amb 1 pesseta de quota.

El primer va estar al front de Manacor entre el 16 i el 25 d'agost de 1936 i va partir amb la centúria expedicionària de la Falange el 15 de juny de 1937; además, també havia ocupat el càrrec de *jefe* d'esquadra.

---

⁸⁶⁶ El total de falangistes era de 121 a finals de mes.

Damià Socias Coll, comptable de 42 anys que pagaria 1 pesseta, i Antoni Perelló Moragues, director de banc afiliat als 39 anys amb una quota de 5 pessetes, serien *subjefes* de falange. Es donaren d'alta els dies 20 i 21 d'octubre de 1936⁸⁶⁷ respectivament.

Miquel Daviu Cabrer, empleta de 40 anys afiliat el 20 d'agost de 1936⁸⁶⁸ amb una quota de 5 pessetes, va ser *jefe* de falange i de les milícies de les OJ.

Van ser *jefes* de centúria d'OJ:

- Jaume Alomar Bibiloni (maig de 1936)⁸⁶⁹. Era empleat, tenia 48 anys i pagava 1 pesseta.
- Antoni Pou Oliver (4 de desembre de 1936)⁸⁷⁰. Era mestre d'escola, tenia 34 anys i formava part de la segona centúria de la Falange local.
- Tomàs Sastre Beltran (5 de febrer de 1937)⁸⁷¹. Era hostaler, tenia 29 anys i pagava 0'5 pessetes.

---

⁸⁶⁷ Els falangistes inquers serien 121 a finals de mes.

⁸⁶⁸ Els afiliats eren 65.

⁸⁶⁹ Els afiliats serien 25.

⁸⁷⁰ En total els falangistes serien 138 aquell mes.

El primer va estar al front de anacor amb les milícies falangistes entre el 16 i el 25 d'agost i Tomàs Sastre hi va estar, a Son Carriò, amb les milícies ciutadanes entre els dies 17 i 24. Antoni Pou també seria delegat local d'OJ.

---

⁸⁷¹ **Els afiliats fins aquell dia serien 157.**

Además d'Antoni Pou, també Luis Alguacil , mestre d'escola afiliat als 24 anys l'agost de 1936⁸⁷², va ser delegat local d'OJ; també en seria inspector. Havia estat al front de Manacor com a falangista entre el 16 i el 25 d'agost i el gener de 1939 era soldat d'infanteria.

Van ser *jefe* o delegat de premsa i propaganda (además de Gabriel Mateu):

- Remigio Martínez Quílez (gener de 1937)⁸⁷³. Era viatjant i tenia 42 anys quan es va afiliar.

- Jaume Rotger Nadal (abril de 1937)⁸⁷⁴. Era procurador, tenia 23 anys i pagava 1 pesseta. Va ser, además, *jefe* de milícies i secretari i *jefe* local. Va ser, també, sergent provisional de l'exèrcit.

Van ocupar el càrrec de *jefe* o delegat d'administració i tresoreria Antoni Barceló Sansó, empleat de Correus afiliat el gener de 1935⁸⁷⁵ als 36 anys i amb una quota d'1

---

⁸⁷² Els afiliats foren 65 aquell mes.

⁸⁷³ Els afiliats eren 150.

⁸⁷⁴ Aquell mes el total de falangistes inquers era de 244.

⁸⁷⁵ Va ser un dels 3 primers afiliats del municipi.

peseta (procedia d'Acció Popular) i Gabriel Pieras Beltran, empleta de banca afiliat el 27 d'octubre de 1936⁸⁷⁶ amb 32 anys i una quota d'1 peseta. El primer va estar al front de Manacor entre el 16 i el 25 d'agost.

---

⁸⁷⁶ Els afiliats eren 121.

Además de Jaume Rotger, Canuto Boloqui Álvarez, mestre armer afiliat als 34 anys el gener de 1935⁸⁷⁷ procedent d'Acció Popular i amb una quota d'1 pesseta, va ser *jefe* de milícies. També va ser *jefe* local, *jefe* insular i el 2 d'agost de 1937 va ser nomenat *jefe* provincial de Toledo i el maig de 1938 el secretari nacional el va nomenar *jefe* provincial de Balears, càrrec que ocuparia fins 1941⁸⁷⁸. Havia estat al front de Manacor dirigint les milícies de Falange.

Además de Canuto Boloqui, Jaume Rotger i Pere Reus, Joan Reus Palou va ser també *jefe* local. Era escultor i durant la guerra passaria a ser el vicepresident de l'Escola d'Arts i Oficis. Tenia 39 anys quan es va donar d'alta a la Falange el gener de 1936⁸⁷⁹ amb una quota assignada de 0'5 pessetes. Va estar al front de Manacor entre els dies 16 i 25 d'agost.

Sebastià Jaume Echave, empleat de banca afiliat als 9 anys el 13 d'octubre de 1936⁸⁸⁰ amb una quota d'1 pesseta, va ser el secretari de la ONS.

---

⁸⁷⁷ Va ser un dels 3 primers falangistes d'Inca.

⁸⁷⁸ La informació sobre aquest aspecte que aporta la seva fitxa personal també s'ha pogut trobar al Correo de Mallorca (7-6-38, p.1).

⁸⁷⁹ Va ser un dels 7 primers falangistes d'Inca.

⁸⁸⁰ Els afiliats eren 121.

Bartomeu Adrover Llompart, sabater afiliat el 10 de febrer de 1937⁸⁸¹ als 29 anys i amb una quota d'1 pesseta (procedia d'Acció Popular) va ser delegat obrer.

Abdon Beltran Alzina va ser delegat d'agricultura. Era un llaurador de 39 anys quan va donar-se d'alta al partit el 10 d'abril de 1937⁸⁸², pagaria 0'5 pessetes mensuals.

---

⁸⁸¹ El total d'afiliats era de 164 aquell dia.

⁸⁸² Els afiliats eren 244.

Bartomeu Alzina Seguí, odontòleg afiliat als 32 anys també el 10 d'abril de 1937⁸⁸³ amb una quota de 3 pessetes i procedent de les JAP, va ser el delegat de *justicia y desarrollo* el gener de 1939.

Josep Amengual Ferrer, advocat procedent de les JAP afiliat també el 10 d'abril de 1937⁸⁸⁴ (als 31 anys) amb una quota assignada de 3 pessetes, va ser inspector de la Falange del districte d'Inca, és a dir, del partit judicial.

Per altra banda, Esteva Amengual Ribas, advocat afiliat el febrer de 1936⁸⁸⁵ amb 22 anys, va sortir com a alferes amb la centúria expedicionària de la Falange que va anar a lluitar a la Península el 15 de juny de 1937.

En conjunt, aquests 47 falangistes inquers que van ocupar algun càrrec dins el partit eren 5 picapedrers (un dels quals passaria a ser guàrdia municipal), 5 estudiants, 3 llauradors (un també seria guàrdia municipal), 3 industrials, 3 empleats, 3 escrivents, 2 representants, 2 empleats de banca, 2 advocats, 2 mestres d'escola, un jornaler que passaria a ser guàrdia municipal, un gerrer, un sabater, un escultor, un fotògraf, un hostaler, un comerciant, un comptable, un director de banc,

---

⁸⁸³ **Ibidem.**

⁸⁸⁴ **Ibidem.**

⁸⁸⁵ **Els falangistes inquers serien 12.**

un perit mercantil, un procurador, un aparellador, un odontòleg, un empleat de Correus, un mestre armer retirat i es desconeix l'edat dels dos restants. Tenien edats compreses entre els 17 i els 54 anys quan es van afiliar al partit i la mitjana era de 31'29 (2'44 anys inferior a la del conjunt de falangistes inquers), no es coneixen les de 19 d'ells. Les quotes que tenien assignades eren d'entre 0'5 i 5 pessetes, la mitjana era d'1'71 (0'32 anys superior a la del conjunt d'afilitas locals). 6 d'ells havien militat a Acció Popular (2 a les JAP).

Els 31 que havien estat *jefes* o *subjefes* d'esquadra o de falange (no se'n coneixen de centúria) eren 5 picapedrers (un passaria a ser guàrdia municipal), 5 estudiants, 3 industrials, 3 escrivents, 2 pagesos (un seria també guàrdia municipal), 2 empleats, un jornalер que seria guàrdia municipal, un gerrer, un fotògraf, un representant, un comerciant, un comptable, un director de banc, un perit mercantil, un aparellador i es desconeix la professió dels dos restants. Tenien una edat mitjana de 30'58 anys al afiliar-se (3'15 anys inferior a la del conjunt de 469 falangistes), les seves edats anaven també dels 17 als 54. Pagaven quotes que també anaven de 0'5 a 5 pessetes i la mitjana era de 2'09 (0'7 pessetes superior a la del conjunt d'afiliats), no es coneixen les de 17 d'ells. Un d'ells provenia d'Acció Popular. En relació amb el conjunt de 469 afiliats inquers els picapedrers suposaven el 27'77% dels falangistes de la mateixa professió, els estudiants eren el 15'15%, els industrials el 23'07%, els escrivents el 13'63%, els pagesos el 5'12%, els empleats el 7'14%, els empleats el 7'14%, el jornalер el 20%, el gerrer el 33'33%, el fotògraf el 25%, el representant el 12'5%, el comerciant el 4'16%, el comptable, el perit mercantil i l'aparellador eren el 50% i el director de banc era l'únic amb aquella ocupació.

- LA FALANGE DE SON SERVERA.

En el cas de Son Servera es van arribar a formar 12 esquadres (integrades en 4 falanges, que formaven una centúria). Aquests procés d'enquadrament i organització interna de la Falange local va començar a partir de l'octubre de 1936 com a més prest (segons les dades d'ingrés al partit dels diversos caps i sots-caps d'esquadra i de falange). Posteriorment es va començar l'organització d'una segona centúria però sembla que es va deixar de banda el procés.

Els serverins que van ocupar aquests càrrecs foren els següents:

- *Jefe Centuria*. Joan Barceló Vives (3 de juliol de 1936)⁸⁸⁶. Era mecànic, tenia 26 anys i es va incorporar al partit com a militant de 2a línia, amb una quota assignada d'1 pesseta mensual i tenia carnet de conduir.

- *Subjefe Centuria*. Gaspar Busquets Cursach (3 de juliol de 1936)⁸⁸⁷. Era ferrer, també tenia 26 anys d'edat i se'n desconeix la línia i la quota que pagaria en primera instància era d'1 real i posteriorment seria de 2 (després del juny de 1937).

---

⁸⁸⁶ Va ser un dels 8 primers falangistes del poble.

⁸⁸⁷ *Ibidem*.

- *Jefe 1ª Falange*. Pere J. Llinàs Carbonell (4 de juliol de 1936)⁸⁸⁸. Era llaurador (se'n desconeixen les demés dades).

---

⁸⁸⁸ **Ibidem.**

- *Jefe 2ª Falange*. Jeroni Brunet Massanet (21 de juliol de 1936)⁸⁸⁹. Era pastor, tenia 30 anys, era militant de 2a línia i pagava 1 real al mes quan es va donar d'alta al partit i 1 pesseta més endavant.

- *Jefe 3ª Falange*. Bartomeu Esteva Alzamora (12 d'octubre de 1936)⁸⁹⁰. Era llaurador, tenia 39 anys, era militant de 2a línia i pagava 1 real mensual que augmentaria fins a 1 pesseta. Havia militat a la CEDA.

- *Jefe 1ª Falange 2ª Centuria*. Josep Servera Lliteras (19 de juliol de 1936)⁸⁹¹. Era picapedrer, tenia 38 anys i pagava 1 real mensual després de donar-se d'alta, passaria a ser 1 pesseta. Havia militat a Acció Popular.

- *Subjefe 1ª Falange*. Joan Oliver Carbonell (3 de juliol de 1936)⁸⁹². Era fuster, tenia 28 anys i va ingressar al partit amb una quota assignada de 2 reals mensuals. Havia militat a les JAP.

---

⁸⁸⁹ Els falangistes del poble eren 16 en aquell moment.

⁸⁹⁰ Els afiliats eren 91, 21 incorporats aquella data.

⁸⁹¹ Els falangistes eren 11.

⁸⁹² Va ser un dels 8 primers afiliats.

- *Subjefe 2ª Falange*. Joan Suñer Maimó (26 de juliol de 1936)⁸⁹³. Era llaurador, tenia 18 anys i pagaria 1 pesseta mensual en afiliar-se. Havia estat membre de les JAP.

- *Subjefe 3ª Falange*. Sebastià Massanet Sard (26 de juliol de 1936)⁸⁹⁴. Era picapedrer, tenia només 16 anys i pagaria primer 2 reals i després 1 pesseta i també havia estat afiliat a les JAP.

---

⁸⁹³ Les altes d'aquell dia foren 6 i el total va arribar a 29.

⁸⁹⁴ *Ibidem*.

- *Subjefe 4ª Falange. Jeroni Morey Llull (29 de juliol de 1936)*⁸⁹⁵. Era llaurador, tenia 32 anys i pagaria primer 1 real i després 1 pesseta mensual.

- *Jefe 1ª Escuadra 1ª Falange. Salvador Servera Riera (12 d'octubre de 1936)*⁸⁹⁶. Era llaurador, tenia 43 anys, era militant de 2a línia i pagava 1 real que augmentaria fins a 1 pesseta.

- *Jefe 2ª Escuadra 1ª Falange. Gabriel Barceló Vives (3 de juliol de 1936)*⁸⁹⁷. Era llaurador (se'n desconeixen les demés dades).

- *Jefe 3ª Escuadra 1ª Falange. Antoni Santandreu Lliteras (7 de juliol de 1936)*⁸⁹⁸. Era llaurador, tenia 23 anys i es va incorporar a la Falange amb una quota a pagar de 2 reals al mes.

---

⁸⁹⁵ Els afiliats eren 36, inclosos els 4 donats d'alta aquell dia.

⁸⁹⁶ Els afiliats incorporats aquell dia varen ser 21 i el total de falangistes locals va arribar als 91.

⁸⁹⁷ Va ser un dels 8 primers falangistes del municipi.

⁸⁹⁸ Els falangistes locals eren 9.

- Jefe 3ª Escuadra 1ª Falange. Miquel Ballester Servera (3 de desembre de 1936)⁸⁹⁹.

Va ocupar el mateix càrrec que l'anterior, cal pensar, per tant, que el va substituir en el seu exercisi. Era llaurador i tenia 26 qanys (es desconeixen les demés dades).

- Jefe 1ª Escuadra 2ª Falange. Pere Vives Tous (3 de desembre de 1936)⁹⁰⁰. Era també llaurador, tenia 29 anys i pagaria 1 pesseta de quota (al menys després del juny de 1937).

---

⁸⁹⁹ Els falangistes eren 176 (només 2 afiliats aquell dia).

⁹⁰⁰ **Ibidem.**

- *Jefe 2ª Escuadra 2ª Falange. Miquel Lliteras Ballester (25 d'octubre de 1936)*⁹⁰¹.

Era llaurador, tenia 41 anys i es va afiliar al partit com a militant de 2a línia i amb una quota mensual d'1 real, posteriorment seria de 2 reals.

- *Jefe 3ª Escuadra 2ª Falange. Bartomeu Sancho Morey (7 de setembre de 1936)*⁹⁰².

Era llaurador, tenia 21 anys i s'afilià amb una quota assignada d'1 real.

- *Jefe 1ª Escuadra 3ª Falange. Mateu Nebot Massanet (11 d'octubre de 1936)*⁹⁰³.

Era pescador, tenia 45 anys, era militant de 2a línia i pagaria primer 1 real mensual i després 1 pesseta.

- *Jefe 2ª Escuadra 3ª Falange. Pascual Romà Coll (11 d'octubre de 1936)*⁹⁰⁴.

Era també pescador, tenia 44 anys, era militant de 1a línia i pagaria també 1 real al principi i després 1 pesseta.

- *Jefe 3ª Escuadra 3ª Falange. Montserrat Santandreu Lliteras (23 de juliol de 1936)*⁹⁰⁵.

---

⁹⁰¹ Els afiliats aquell dia varen ser 13 i en total s'arribà als 126.

⁹⁰² Les altes d'aquell dia només varen ser 2. El total d'afiliats va arribar als 45.

⁹⁰³ Les altes d'aquell dia foren 20 i el total de falangistes locals va arribar a 70.

⁹⁰⁴ Ibidem.

⁹⁰⁵ Els falangistes eren 22, inclosos els 6 afiliats aquella data.

Era llaurador i pagava 1 real al donar-se d'alta.

- *Jefe 1ª Escuadra 4ª Falange*. Joan Ginard Servera (24 de juliol de 1936)⁹⁰⁶. Era llaurador, tenia 20 anys i es va afiliar amb una quota d'1 real mensual. Havia estat membre de les JAP.

---

⁹⁰⁶ Els falangistes eren 23.

- *Jefe 2ª Escuadra 4ª Falange*. Sebastià Vives Sard (29 de juliol de 1936)⁹⁰⁷. Era picapedrer, tenia 25 anys i pagaria primer 1 real i posteriorment 1 pesseta. Havia militat a les JAP.

- *Jefe 3ª Escuadra 4ª Falange*. Serafi Nebot Riutort (29 de juliol de 1936)⁹⁰⁸. Era jornaler, tenia 25 anys i es va incorporar al partit amb una quota a pagar d'1 real.

- *Subjefe 1ª Escuadra 1ª Falange*. Joan Esteva Alzamora (25 d'octubre de 1936)⁹⁰⁹. Era llaurador, tenia 36 anys, era militant de 2a línia i pagaria primer 1 real i després 1 pesseta. -

Subjefe 2ª Escuadra 1ª Falange. Jeroni Campins Andreu (6 de setembre de 1936)⁹¹⁰. Era llaurador, tenia 19 anys i primer va pagar 2 reals mensuals i més tard (a partir del juny de 1937) 1 pesseta. Havia estat membre de les JAP.

---

⁹⁰⁷ Els afiliats eren 38, 4 donats d'alta aquella data.

⁹⁰⁸ Ibidem.

⁹⁰⁹ El total de falangistes era de 126 (13 incorporats aquell dia).

⁹¹⁰ Els falangistes eren 43 (3 afiliats aquella data).

- *Subjefe 3ª Escuadra 1ª Falange. Miquel Nebot Servera (21 d'octubre de 1936)*⁹¹¹.

Era ferrer, tenia 38 anys, va ingressar amb una quota d'1 real que passaria a ser d'1 pesseta.

- *Subjefe 1ª Escuadra 2ª Falange. Llorenç Blanquer Nebot (26 de juliol de 1936)*⁹¹².

Era llaurador, tenia 25 anys i va entrar a formar part del partit com a militant de 2a línia i amb una quota d'1 real. Havia estat membre de les JAP.

---

⁹¹¹ Els afiliats eren 112 (4 incorporats aquella data).

⁹¹² El total d'afiliats era de 27 i els incorporats aquell dia varen ser 6.

- *Subjefe 1ª Escuadra 3ª Falange*. Miquel Lliteras Servera (6 de setembre de 1936)⁹¹³.

Era fuster, tenia 21 anys, era militant de 2a línia i pagaria primer 1 real i posteriorment 1 pesseta. També havia militat a les JAP.

- *Subjefe 2ª Escuadra 3ª Falange*. Cristòfol Servera Lliteras (11 d'octubre de 1936)⁹¹⁴.

Era llaurador i pescador, tenia 32 anys, era militant de 1a línia i al afiliar-se tendria assignat 1 real de quota mensual i més tard seria d'1 pesseta.

- *Subjefe 3ª Escuadra 3ª Falange*. Josep Martínez Massanet (12 d'octubre de 1936)⁹¹⁵.

Era fuster, tenia 38 anys i va ingressar com a militant de 2a línia i amb una quota d'1 real mensual que augmentaria fins a 1 pesseta.

- *Subjefe 1ª Escuadra 4ª Falange*. Guillem Ribot Andreu (12 d'octubre de 1936)⁹¹⁶.

Era picapedrer, tenia 34 anys i primer pagaria 1 real i després 1 pesseta. Havia militat a les JAP.

- *Subjefe 2ª Escuadra 4ª Falange*. Jaume Miró Aguiló (13 d'octubre de 1936)⁹¹⁷.

Era comerciant, tenia 37 anys, es va incorporar al partit com a militant de 2a línia i amb una quota d'1 real (posteriorment pagaria 1 pesseta).

---

⁹¹³ Els falangistes eren 43, 3 donats d'alta aquella data.

⁹¹⁴ Els falangistes eren 70, inclosos els 20 afiliats aquell dia.

⁹¹⁵ Les altes foren 21 i en total es va arribar als 91 afiliats.

⁹¹⁶ *Ibidem*.

---

⁹¹⁷ Els falangistes locals eren 92.

- *Subjefe 3ª Escuadra 4ª Falange*. Miquel Ballester Llull (6 de setembre de 1936)⁹¹⁸.

Era llaurador, tenia 20 anys, era militant de 2a línia, primer pagaria 1 real i posteriorment 2 reals. Havia estat membre de les JAP.

Així, aquests 33 *jefes i subjefes* d'esquadra, de falange i de centúria eren 18 llauradors, 4 picapedrers, 3 fusters, 2 pescadors, 2 ferrers, un pastor, un jornaler, un mecànic i un comerciant. La seva edat mitjana quan van ingressar al partit era de 30 anys (1'58 anys inferior a la del conjunt d'afiliats), oscil·laven entre els 16 i 45. La mitjana de les quotes que tenien assignades fins el juny de 1937 era de 0'35 pessetes (les mínimes eren de 0'25 i les màximes eren d'1 i no es coneix la de 4 falangistes) i la de les assignades posteriorment era de 0'93 pessetes (0'18 pessetes superior a la del conjunt d'afiliats locals), eren de 0'5 i 1 pesseta i no es coneixen les d'11 d'ells. En quant a les seves categories, només es pot dir que 2 eren militants de 1a línia (el 40% dels afiliats amb aquesta línia coneguts) i 12 ho eren de 2a (el 8'82%). 12 d'aquests falangistes havien militat a Acció Popular (10 a les JAP).

Respecte al total de falangistes locals de les mateixes professions, els pagesos eren el 8'78%, els picapedrers el 44'44%, els fusters eren el 27'27%, els pescadors el 18'18%, els ferrers el 15'38%, el pastor representava el 50%, el jornaler el 16'66%, el mecànic el 33'33% i el comerciant el 16'66%.

---

⁹¹⁸ El total de falangistes era de 43, inclosos els 3 afiliats aquell dia.

- LA FALANGE DE BINISSALEM.

Els falangistes que el 1938 havien ocupat o exercien els càrrecs de direcció de la Falange local eren els següents:

- *Jefe* local:

- Jaume Martí Lladó (30 de juny de 1936)⁹¹⁹. Va ser el primer *jefe* local, en fou destituït.

Quan es va afiliar al partit era estudiant de magisteri i tenia 19 anys, se li assignaria una quota mensual de 2 pessetes. Va ser alferes provisional d'infanteria i va lluitar al front.

- Antoni Nicolau Cerdó (19 de juliol de 1936)⁹²⁰. El març de 1938 era qui exercia el càrrec. Era comerciant, tenia 31 anys quan va ingressar a partit i pagaria 1 pesseta mensual.

- Mateu Marquès Comas. Era representant. Es va donar d'alta a la Comunió Tradicionalista el 12 de desembre de 1936⁹²¹, tenia 34 anys. Pagaria una quota mensual de 2'5 pessetes.

- Secretari local:

---

⁹¹⁹ **Fou un dels devuit primers falangistes del poble.**

⁹²⁰ **Va ser un dels deu primers afiliats locals.**

⁹²¹ **Va ser el dotzè binissalemer afiliat a la Comunió Tradicionalista dels que es van incorporar al partit unificat.**

- Joan Nadal Pons (7 de novembre de 1936)⁹²². Era escriptor, tenia 25 anys i pagaria 3 pessetes de quota. Havia estat membre d'Unió Republicana.

---

⁹²² Els falangistes ja eren 84.

- Gregorio Giménez Albertos. Havia nascut el 1911 i era dibuixant. El 6 de setembre de 1936⁹²³ es va donar d'alta a la Comunió Tradicionalista, tenia 25 anys. Pagaria 3 pessetes.

Es va dona de baixa a Binissalem i d'alta a Inca ja el 1939.

- Tresorer:

- Josep Milans Domènech. Es va afiliar a la Falange el 16 de juny de 1936 a Tànger com a militant de 2a línia. El 23 de febrer de 1937 es va donar d'alta a la Falange de Binissalem⁹²⁴, tenia 37 anys i pagaria 5 pessetes mensuals.

- Delegat de justícia i dret:

- Josep Lluís Ferrer Ramonell (25 de juliol de 1936)⁹²⁵. Era enginyer, tenia 28 anys i pagaria 10 pessetes de quota, una de les dues més elevades de la Falange local.

Així, aquests falangistes binissalemers eren 2 comerciants, 2 representants, un dibuixant, un enginyer i un estudiant d'edats compreses entre els 19 i 37 anys quan van ingressar a la Falange o a la Comunió Tradicionalista de Binissalem, la mitjana era de 28'42 anys (5'7 anys inferior a la del conjunt de falangistes del poble). Pagarien una quota

---

⁹²³ **Fou el cinquè binissalemer donat d'alta a la Comunió Tradicionalista dels que es van incorporar a la *F.E.T. y de las J.O.N.S.***

⁹²⁴ **Els falangistes del poble serien 142.**

⁹²⁵ **Amb ell els falangistes serien 23.**

mitjana de 3'78 pessetes (1'69 pessetes superior a la del conjunt d'afiliats), la mínima era d'1 i la màxima de 10. Com es pot veure, d'aquests quatre dirigents dos no eren binissalemers i dos havien estat membres de la Comunió Tradicionalista la qual cosa suposa que tenien dins la direcció de la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* un pes superior al que els hauria de correspondre pel total dels seus membres dins el conjunt.

- CONJUNT D'AFILIATS.

Els 64 falangistes d'Inca i Son Servera dels que es coneix que van ser *jefes* i *subjefes* d'esquadra, falange i centúria (suposaven el 7'34% del total d'afiliats dels dos municipis)⁹²⁶ eren 20 pagesos, 9 picapedrers, 5 estudiants, 3 fusters, 3 industrials, 3 escrivents, 2 jornalers, 2 pescadors, 2 ferrers, 2 empleats, 2 comerciants, un pastor, un gerrer, un fotògraf, un mecànic, un representant, un comptable, un director de banc, un perit mercantil, un aparellador i es desconeix la professió dels dos restants. La seva edat mitjana era de 30'21 anys quan van ingressar al partit (2'69 anys inferior a la del conjunt d'afiliats dels dos municipis)⁹²⁷, oscil·laven entre els 16 i 54 anys. Pel que fa a la mitjana de les quotes que pagaven, era de 0'97 pessetes si es consideren les assignades als serverins en primera instància (oscil·laven entre les 0'25 i 5 pessetes, es desconeixen les de 19 d'ells) i d'1'42 pessetes (0'34 pessetes superior a

---

⁹²⁶ Els afiliats fins a la fi de la guerra eren 871.

⁹²⁷ Era de 32'90 anys.

la del conjunt d'afiliats)⁹²⁸ si es consideren les segones assignades als falangistes de Son Servera (anaven de 0'5 a 5 pessetes i es desconeixen les de 26 d'ells).

En relació al total de falangistes amb aquestes professions, els pagesos eren el 8'19%, els picapedrers el 33'33%, els estudiants el 14'70%, els fusters el 13'63%, els industrials el 21'42%, els escriptors 13'63%, els jornalers i els pescadors el 18'18%, els ferrers el 10%, els empleats el 7'14%, els comerciants el 6'66%, el pastor representava el 50%, el gerrer i el fotògraf el 25%, el mecànic el 10%, el representant el 12'5%, el comptable i l'aparellador el 50% i el director de banc i el perit mercantil eren els únics

---

⁹²⁸ Era d'1'08 pessetes.

amb aquelles professions⁹²⁹.

---

⁹²⁹ **En conjunt, els falangistes dels dos municipis que exercien aquestes professions eren: 244 pagesos (5 d'ells eren també pescadors, 3 tocaven amb la banda de música de Son Servera, 2 eren mariners, un era conductor, un era marger i un altre fuster i músic), 27 picapedrers, 34 estudiants, 22 fusters (un també era pescador i un altre conductor), 14 industrials, 22 escriptors, 11 jornalers, 11 pescadors, 20 ferrers, 28 empleats, 30 comerciants, 2 pastors, 4 gerrers, 4 fotògraf, 10 mecànics, 8 representants, 2 comptables, 2 aparelladors, un director de banc, un perit mercantil.**

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ARTÀ.

En principi, la direcció de la Secció Femenina de la Falange d'Artà va estar composta per només els tres càrrecs essencials (la cap local, la secretària i la tesorera), que estarien integrats per falangistes incorporades al partit el març de 1936. Posteriorment serien substituïdes la cap local i la tesorera (no es pot determinar el moment concret) per falangistes afiliades els primers mesos de 1937 i la secretària ho seria per una donada d'alta ja el març de 1936. La cap de la milícia, la delegada de premsa i propaganda i la d'*Auxilio Social* també s'afiliaren a inicis de 1937. Les artanenques que ocuparen aquests càrrecs foren les següents.

- Jefe local.

- Catalina Sureda Tous (12 de març de 1936)⁹³⁰. Tenia 32 anys, era militant de la línia i pagava 0'5 pessetes mensuals de quota (no se'n coneixen més dades).

- Magdalena Esteva Moyà (15 de febrer de 1937)⁹³¹. Es dedicava, com la seva mare, a les tasques de la llar i el seu pare era fuster. Tenia 36 anys, estava casada i tenia una quota assignada de també 0'5 pessetes mensuals.

---

⁹³⁰ Va ser una de les 6 primeres falangistes del poble.

⁹³¹ El total d'afiliades era ja de 69, incloses les 5 que es varen incorporar aquell dia.

- *Secretaria.*

- Leonor Sancho Sureda (12 de març de 1936)⁹³². Es dedicava a les tasques de la llar, tenia 19 anys, era casada (amb un guàrdia civil, ja que vivia al quarter d'aquest cos armat) i els seus pares eren comerciants. Era militant de 1a línia i també pagava 0'5 pessetes. Parlava un poc d'italià. Deixaria el partit el 5 de maig de 1938.

- Maria Campins Tous (14 de març de 1936)⁹³³. Tenia 19 anys, era fadrina, es dedicava a les tasques domèstiques (com la seva mare) i era filla d'un guàrdia civil retirat. Per altra banda, tenia afició a tocar el piano i la mandúrria. També pagava una quota mensual de 2 reals.

- *Tesorera.*

- Àngela Piedrola Gil (14 de març de 1936)⁹³⁴. Tenia 34 anys i pagava també 2 reals de quota (no se'n sap res més).

---

⁹³² També va ser una de les 6 primeres falangistes del poble.

⁹³³ Aquell va ser el segon dia en el que es produïrien incorporacions a la Secció Femenina local, en concret 4. El nombre d'afiliades va arribar a 10.

⁹³⁴ *Ibidem.*

- **Antònia Esteva Sureda (4 de febrer de 1937)⁹³⁵. Tenia 23 anys, era fadrina, consta que no tenia ocupació (es de suposar que es dedicava, com la seva mare, a les tasques de la llar), també pagava 2 reals mensuals i el seu pare era llaurador.**

- *Jefe de Milicias.*

---

⁹³⁵ El total d'afiliades seria de 61 amb les 4 altes d'aquell dia.

- Catalina Ginard Ferrer⁹³⁶ (29 de juliol de 1936)⁹³⁷. Tenia 17 anys al afiliar-se, era fadrina, se'n desconeix la professió (el seu pare era llaurador), seria militant de 2a línia i pagaria 0'5 pessetes mensuals. Va ser nomenada *jefe* de milícies el 20 d'octubre de 1936. Ademés, també va participar a les recaptacions d'*Auxilio Social* i per al "plat únic" i va participar a funcions teatrals benèfiques.

- Catalina Amorós Llinàs (15 de febrer de 1937)⁹³⁸. Tenia 22 anys, era fadrina, filla de comerciants i també pagava 0'5 pessetes de quota.

- *Delegada de Prensa y Propaganda.*

- Maria Cladera Serra (15 de febrer de 1937)⁹³⁹. Tenia 23 anys i pagava 0'3 pessetes mensuals (no se'n sap res més).

- *Delegada de Auxilio Social.*

---

⁹³⁶ Aquesta referència s'ha aconseguit als expedients personals i no al llibre registre d'afiliades com les demés.

⁹³⁷ Les afiliades eren 26 (4 incorporades aquella data).

⁹³⁸ Les falangistes incorporades aquell dia varen ser 5 i en total es va arribar a 69.

⁹³⁹ *Ibidem.*

- **Catalina Piris Servera (2 de febrer de 1937)⁹⁴⁰. Tenia 28 anys, era casada, feia les feines de la casa, els seus pares eren llauradors i pagava una quota de 2 reals.**

---

⁹⁴⁰ **El total d'afiliades era de 57, amb les 6 incorporacions d'aquell dia.**

Les afiliades a la *F.E.T y de las J.O.N.S.* procedents de la Comunió Tradicionalista que exercirien alguns càrrecs dins el partit unificat (totes elles van passar a formar-ne part oficialment a partir dels 16 de gener de 1938)⁹⁴¹ serien 16, en el període de temps comprès, com a mínim, fins el febrer de 1940. Totes elles havien ingressat al partit carlí el 15 de febrer de 1937⁹⁴² a no ser Maria Alzina Terrasa, que ho va fer el 15 d'abril posterior⁹⁴³, i Maria Bujosa Tous, que ho va fer el dia 21 del mateix mes⁹⁴⁴. Totes les responsabilitats de les que es van encarregar estaven integrades dins de la delegació de *Frentes y Hospitales* i foren els següents (totes pagarien 0'3 pessetes mensuals de quota):

- *Delegada local*: Aina Gili Esteva. Tenia 24 anys, estava casada i es dedicava a les tasques de la llar.

- *Subdelegada*: Maria Gili Esteva. Germana de l'anterior, tenia 29 anys, era fadrina i treballava de modista.

- *Secretaria Archivera*: Maria Bujosa Tous. Tenia 25 anys, era fadrina i feia les feines de la casa.

---

⁹⁴¹ Ho feren molt tardanament. El total d'afiliades ja arribava a les 159.

⁹⁴² Aquella va ser la data d'afiliació de les 23 primeres dames tradicionalistes del poble.

⁹⁴³ El total d'afiliades tradicionalistes era de 25.

⁹⁴⁴ Les afiliades van arribar a ser 27.

- ***Tesorera:*** Maria Sancho Muntaner. Tenia 26 anys, era fadrina i es dedicava també a les tasques domèstiques.
- ***Inspectora de Hospitales. Celadora:*** Margalida Tous Carrió. Tenia 24 anys, era fadrina i també es dedicava a les tasques de la llar.
- ***Auxiliar Visitadora de Hospitales:***
- **Isabel Femenias Lliteras.** Tenia 22 anys i, com les dues anteriors, es dedicava a les feines de la llar i era fadrina.
- **Aina Quetglas Pascual.** Tenia 26 anys, estava casada i també feia les feines de la casa.
- ***Celadora de Recaudación:*** Maria Sureda Sureda. Tenia 29 anys, era fadrina i també es dedicava a les tasques domèstiques.
- ***Encargada de prendas para Frentes y Hospitales:***
- **Anònia Femenias Lliteras.** Tenia 17 anys, era fadrina i també feia les tasques domèstiques.
- **Maria Alzina Terrasa.** Tenia 26 anys i també era fadrina i feia les tasques de la casa com a ocupació.
- ***Encargada de paquetes familiares:*** Bàrbara Lliteras Jaume. Tenia 21 anys, era fadrina i també feia les feines de la casa.
- ***Encargada de la ficha del soldado:*** Bàrbara Sancho Miquel. Tenia 25 anys, era fadrina i treballava com a professora de confecció.
- ***Auxiliar de la ficha del soldado:*** Catalina Gili Esteva. Tenia 26 anys, era també fadrina i la seva professió era la de brodadora.

- *Organizadora de actos religiosos*: Maria Cabrer Mulet. Tenia 43 anys (era la més vella, amb diferència, de totes les afiliades senyalades), era fadrina i es dedicava a les feines domèstiques.

- *Enfermera*:

- Gabriela Nadal Nadal. Tenia 20 anys, era fadrina i feia de sastresa.

- Margalida Amorós Sancho. Tenia 18 anys, també era fadrina i es dedicava a les tasques de la llar.

En conjunt, les 10 falangistes que van exercir els càrrecs directius dins el partit eren 4 artanenques dedicades a les tasques de la llar i 6 de les que se'n desconeix l'ocupació. Es coneixen les ocupacions de 4 de les seves mares: 2 comerciants, una pagesa i una mestressa de casa. Els seus pares eren: 2 pagesos, 2 comerciants, un fuster i un guàrdia civil retirat. Les seves edats anaven dels 17 als 36 anys i la mitjana era de 25'3. 3 d'elles eren casades i 2 eren fadrines, es desconeix l'estat civil de les restants. Pagaven una quota mitjana de 0'48 pessetes (eren de 0'3 i 0'5). Almenys 2 eren militants de 1a línia i una ho era de 2a, no es coneix la categoria de les altres.

Les 16 afiliades que van ocupar els càrrecs dins *Frentes y Hospitales* es dedicaven en 12 casos, una era modista, una era satresa, una brodadora i una professora de confecció. Les seves edats anaven dels 17 als 47 anys quan van ingressar al partit unificat i la mitjana era de 25'06. 2 eren casades i la resta eren fadrines. Totes pagaven 0'3 pessetes de quota.

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE LA COLÒNIA DE SANT PERE.

Les tres màximes dirigents de la Secció Femenina de la Colònia de Sant Pere de les que es té constància de llur mandat s'havien donat d'alta com a falangistes el 2 de desembre de 1937⁹⁴⁵, eren fadrines i feien de modistes. Eren:

- Maria Cantó Planisi. Era la *jefe* local, tenia 25 anys quan va afiliar-se, tendria assignada una quota d'1 pesseta i els seus pares eren llauradors.
- Dolors Lanzas Payeras. Va ser la secretària, tenia 17 anys quan es va donar d'alta i també pagaria 1 pesseta mensual.
- Andrea Orell Rosselló. Va ser la tesorera, també tenia 17 anys en donar-se d'alta i tendria assignada una quota mensual de 0'5 pessetes.

---

⁹⁴⁵ **Aquell dia es produïren les primeres 7 afiliacions.**

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE BINISSALEM.

El 30 de setembre de 1936 la Secció Femenina de Binissalem va celebrar la seva primera junta general que va començar amb un discurs que va pronunciar el cap local de la Falange. A l'endemà es va inaugurar el local de les falangistes sense cap mena de festa perquè disposaven de pocs mitjans econòmics.

La primera cap local va ser Margalida Martí Villalonga (de la qual no consten les dades personals però sí que pagava una quota de 2 reals mensuals).

La primera secretària va ser Maria Mir Marcó. Es va donar d'alta el 7 d'agost de 1936 als 22 anys, era fadrina, es dedicava a les tasques de la llar, era filla de propietaris, i tenia assignada una quota d'1 pesseta. El 30 de juny de 1942 deixaria el partit per ingressar a un convent.

El 7 de febrer de 1937 Margalida Martí va dimitir del seu càrrec. El 15 de febrer va arribar de la *Jefatura Provincial* el nomenament de la nova cap local que va ser Maria Pons Vallès (tampoc no se'n coneixen les dades). El mes de setembre de 1938 Maria Pons

també va dimitir i es va fer càrrec de les funcions pròpies de la cap local la secretària. El 4 d'octubre la cap provincial de la Secció Femenina va elegir a Jerònima Llabrés com a nova cap local (tampoc no es disposa de les seves dades personals).

Posteriorment, en dates indeterminades, Joana Arrom Rosselló (tampoc no se'n sap res) i Maria Bibiloni Ramon van ser la cap local. Aquesta segona es dedicava a les feines de la llar, era filla de pagesos, havia ingressat al partit l'11 de juliol de 1937 (tenia 14 anys) i pagaria 0'5 pessetes de quota. El 15 de febrer de 1942 es va donar de baixa per contreure matrimoni.

Altres falangistes que van exercir diversos càrrecs dins la Secció Femenina local varen ser les següents:

- Magdalena Aloy Villalonga. Va ser tresorera de *Frentes y Hospitales* fins que aquest organisme es va extingir amb la fi de la guerra. El maig de 1939 va deixar de rebre les quotes que cobrava per tal concepte. Era sabatera i els seus pares eren comerciants, havia ingressat al partit unificat el 17 de novembre de 1937, quan tenia 25 anys i era fadrina, i fins llavors havia estat dama tradicionalista i pagava 0'5 pessetes mensuals. El 10 de febrer de 1940 deixaria el partit a causa de les seves ocupacions i per considerar passada l'època en què "*las de su Organización debían poderlo todo*".

- Antònia Vidal Llabrés. Va ser secretària de *Frentes y Hospitales* des del 17 de novembre de 1937 (quan es va incorporar a la Secció Femenina procedent de les *Dames Tradicionalistes* com també va fer l'anterior). El mes de desembre va ser anomenada sots-cap de grup per a la recollida de donatius. Es dedicava a les feines de la casa, el seu

pare era industrial, tenia 16 anys quan va entrar al partit unificat, era fadrina i pagaria 0'25 pessetes mensuals. El 16 de febrer de 1940 deixaria el partit “*por tener que ir a aprender el corte y muchas otras ocupaciones*”.

- Francesca Camps Pascual. Va ser *regidora de Flechas* fins l'octubre de 1938, encarregada de lladrioles fins l'octubre de 1939, llavors va passar a ser *regidora de Cultura* fins abril de 1940 quan va ser cessada per ordre d'una circular nacional. Es dedicava a les feines de la llar i el seu pare era industrial; va ingressar a la Falange el 6 de setembre de 1936, quan tenia 14 anys, amb una quota assignada d'1 pesseta. El 30 de setembre de 1942 deixaria el partit per casar-se.

- Catalina Cànaves Vallès. Va ser *regidora de Prensa y Propaganda* fins que la van cessar també per una circular nacional. Quan amb 14 anys havia ingressat al partit era estudiant; era filla de propietaris i tendria assignada una quota de 0'5 pessetes. El 23 de juny de 1942 va ser expulsada del partit al negar-se a acceptar el càrrec de secretària local.

- Maria Pons Alcover. Va exercir el càrrec d'enllaç sindical fins que el va deixar per passar a ser l'encarregada de la *Ficha Azul*. Havia ingressat al partit el 17 de febrer de 1937, quan tenia 30 anys i era fadrina; es dedicava a les tasques de la llar, era filla de propietaris i pagaria 0'5 pessetes mensuals. El març de 1942 també havia estat obligada a donar-se de baixa del partit per negar-se a ocupar el càrrec de secretària local.

En conjunt aquestes falangistes de les que se'n coneixen les dades personals es dedicaven a les tasques de la llar en 5 ocasions, una era sabatera i una altra era estudiant.

Els seus pares eren propietaris en 3 casos, 2 eren industrials, els d'unes eren pagesos i els de la restant eren comerciants. La seva edat mitjana en entrar al partit era de 19'28 anys (anaven de 14 a 30) i tenien assignades quotes d'entre 0'25 i 1 pessetes, la mitjana era de 0'60 pessetes. Totes varen ser fadrines mentres van formar part de la Secció Femenina i totes es van donar de baixa l'any 1940 o el 1942.

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ALARÓ.

Donada la parcialitat de la documentació conservada a l'arxiu municipal d'Alaró referent a la Secció Femenina, només es coneixen els càrrecs exercits per 3 falangistes que havien ingressat al partit el 15 d'agost de 1936 i tenien el mateix primer llinatge, els següents:

- *Delegada de Prensa y Propaganda. Delegada de Auxilio Social. Regidora de Flechas:* Maruja Rosselló Garcia va ser nomenada, en principi, *delegada de Prensa y Propaganda* i al poc temps *delegada de Auxilio Social* i *regidora de Flechas* però va haver de deixar aquest darrer càrrec per haver unit a les de premsa i propaganda les funcions referents a cultura. Era filla d'un metge, es dedicava a les tasques de la llar i tenia 21 anys quan va donar-se d'alta al partit (pagaria 1 pesseta mensual). Ademés de complir amb obligacions dels seus càrrecs també va dedicar-se a la confecció de roba per als soldats i a recaptar aliments.

- *Delegada de Talleres:* Margalida Rosselló Gelabert. Era professora de confecció, professió lligada al seu càrrec dins el partit, era filla d'un cirurgià i es va donar d'alta amb 20 anys d'edat i una quota assignada de 0'5 pessetes. També va recaptar

per al “plat únic”, va treballar a les cuines i altres serveis d’*Auxilio Social*, va ser voluntària permanent per serveis extraordinaris i, evidentment, va confeccionar roba per als soldats.

- *Regidora de Flechas*: Margalida Rosselló Alomar. Era fadrina, filla de mestres (se’n desconeix la seva professió) i va incorporar-se al partit als 22 anys d’edat amb una quota assignada de també 0’5 pessetes. Va participar en les recaptacions per al plat únic, va treballar a les cuines d’*Auxilio Social* i en la confecció de camises per als soldats. Va accedir al càrrec de regidora el setembre de 1937, segurament quan el va deixar Maruja Rosselló.

- DELEGATS SINDICALS LOCALS.

Els comandaments sindicals havien de pertanyer a la *F.E.T. y de las J.O.N.S.*⁹⁴⁶, s'han pogut documentar les dades personals dels delegats sindicals locals nomenats el 24 de maig de 1938 per Jeroni Saiz Gralla, delegat sindical provincial, de les següents poblacions⁹⁴⁷:

- Pollença. Francesc Bibiloni Nicolau: Era fabricant de graneres i s'havia afiliat al partit el 25 de febrer de 1937, amb 31 anys d'edat, com a militant de 2a línia i amb una quota assignada d'1 pesseta. Tenia carnet de conduir.

- Inca. Segons la relació de delegats locals utilitzada com a font era Andreu Beltran Alzina però només s'ha pogut identificar un Abdon Beltran Alzina que, segons la seva fitxa personal, va ser delegat d'agricultura. Era pagès i tenia 39 anys quan el 10

---

⁹⁴⁶ GÓMEZ, Juan María, España. De la Guerra Civil a la democracia. Los orígenes de la España actual, Marín, Barcelona, 1983, p. 149.

⁹⁴⁷ Segons la relació de tots els delegats sindicals nomenats localitzada a l'arxiu municipal de Santa Margalida (Falange, 1936-45, Correspondència, -2885/11-).

d'abril de 1937 va donar-se d'alta com a membre de la JONS local com a militant i amb una quota de 0'5 pessetes.

- Son Servera. Jeroni Servera Sureda: Era propietari i tenia 50 anys quan el 10 d'octubre de 1936 va entrar a formar part del partit també com a militant de 2a línia i amb una quota assignada d'1 pesseta fins a mitjans 1937 i de 3 posteriorment.

- Sant Llorenç des Cardassar. Joan Galmés Gomila: Era estudiant i es va donar d'alta el 15 de desembre de 1936, tenia 20 anys, també com a militant de 2a línia i amb una quota d'1 pesseta.

- Binissalem. Andreu Vidal Bonafè. Era encarregat i tenia 45 en ingressar al partit, el 19 d'abril de 1937, amb 2 pessetes de quota; en principi va ser adherit però la direcció local del partit va determinar que havia de ser militant.

- Lloret de Vistalegre. Bartomeu Picornell Gelabert: Era pagès i es va afiliar el 10 de juliol de 1936, procedent de les JAP, amb 22 anys d'edat i com a militant de 2a línia i amb una quota assignada de 0'5 pessetes.

- Caimari. Guillem Mateu Mairata. Era també pagès i es va donar d'alta al partit el 28 de setembre de 1937, tenia 41 anys. Actuava com a delegat sindical local interí.

- Biniamar. Joan Morro Llompart: Era miner i es va afiliar el 28 d'agost de 1936, als 23 anys.

- Banyalbufar. Pau Albertí Tomàs. Havia ingressat al partit el 30 de setembre de 1936 ja com a militant.

- Mancor de la Vall. Antoni Moranta Mayer. S'havia afiliat el 29 de març de 1937 com a militant.

En conjunt s'havien incorporat a la Falange entre el 10 de juliol de 1936 i el 28 de

setembre de 1937⁹⁴⁸. Eren, en aquell moment, 3 pagesos, un miner, un fabricant de graneres, un encarregat, un propietari i un estudiant, pels que fa dels que es coneixen les professions. La seva edat mitjana era de 33'87 anys en afiliar-se (es desconeixen les de dos d'ells), anaven dels 22 als 50. Les seva quota mitjana era d'1 pesseta si es considera l'assignada en primera instància al de Son Servera, oscil·laven entre 0'5 i 2 pessetes, i d'1'33 si es considera la que li va ser assignada posteriorment, anaven de 0'5 a 3 (es desconeixen les pagades per quatre d'ells). Només un d'ells havia estat membre d'una altra organització política, en concret de les JAP.

---

⁹⁴⁸ Els delegats sindicals de les demés poblacions eren: Jaume Rotger amb caràcter interí d'Alaró, Joaquim Marín Alcaine d'Alcúdia, Damià Contestí Amengual d'Algaida, Miquel Pascual Mestre d'Ariany, Bartomeu Castell Marcó d'Andratx, Bartomeu Flaquer Esteva d'Artà, Josep Perelló Planas de Búger, Joan Nadal Salas de Bunyola, Joan Massot Sanz de Calvià, Llorenç Torrens Pascual de Campanet, Gabriel Suñer Oliver de Campos, Joan Salom Carbonell de Capdellà, Bartomeu Massanet Tous de Capdepera, Pere Isern Guasp de Consell, Pere Munar Campaner de Costitx, Miquel Bauzà Bauzà de Deià, Antoni Arbona Ribas d'Esporles, Atanasi Palmer Palmer d'Estellencs, Salvador Barceló Veny de Felanitx, Joan Vicens Mayol de Fornalutx, Joan Serra Solivellas amb caràcter interí de Sa Pobla, Miquel Llabrés Fiol de Lloseta, Josep Coll Socias de Llubí, Guillem Montserrat Clar de Llucmajor, Llorenç Galmés Sureda de Manacor, Gabriel Font Quetglas de Maria de la Salut, Jaume Jaume Julià de Marratxí, Antoni Sampol Arbona de Montuïri, Sebastià Riutort Sastre de Muro, Jordi Andreu Alcover de Palma, Sebastià Ribot Santandreu de Petra, Damià Amengual Amorós de Pina, Francesc Bibiloni Nicolau de Pollença, Miquel Garcias Mataró de Porreres, Gabriel Company Fiol de Portol, Jordi Martorell Romada de Puigpunyent, Andreu Burgueda Mas de Ses Salines, Miquel Amengual Capellà de Sencelles, Guillem Llambias Ferrando de Santanyí, Miquel Terrassa Crespí de Santa Eugènia, Joan Gayà Bauzà de Sant Joan, Joan Tous Font de Santa Margalida, Bernat Mesquida Torrens de Santa Maria, Bartomeu Llompert Soler de Selva, Rafel Oliver Garcias de Sineu, Bernat Calafell Amer de Sóller, Vicenç Colom Capllonch de Valldemossa i Joan Oliver Nicolau de Vilafranca de Bonany. El Coll d'en Rebassa, Es Vivero, Establiments, Es Hostalets, S'Indioteria, Sa Vileta, La Soletat, Es Molinar, Es Pont d'Inca, Es Pla de Son Nebot, Sant Jordi, S'Aranjassa i Son Sardina van deixar de tenir delegat local propi per passar a dependre del de Palma i Moscari va passar a dependre del de Campanet.

- EL GOVERNADOR CIVIL COM A CAP PROVINCIAL DEL PARTIT.

Es va produir una situació de dualisme pel que fa a les autoritats civils i les del partit únic representat a l'estrat més elevat a nivell provincial per les figures del governador civil i el cap provincial del partit, tal dicotomia no es resolldria fins el 1941 quan el governador Luis Rodríguez de Miguel va passar a ocupar també la *jefatura* provincial del partit amb el que suposava incrementar la burocratització del partit i la seva incorporació a l'Estat. Fins llavors el governador, que era nomenat en principi pel governador civil general de Salamanca⁹⁴⁹, era qui havia estat l'encarregat de nomenar les persones que exercien els càrrecs civils; així, nomenava als batles i regidors després d'haver demanat informes el comandant militar de cada

---

⁹⁴⁹ Al cap i a la fi el seu poder i la seva "legitimitat" emanava de la força de les armes.

localitat (la majoria dels casos el cap de la Guàrdia Civil per als municipis sota la seva jurisdicció, en el cas de que alguns no comptassin amb quarter) i el cap local de la Falange (aquests, per tant, no tenien poder de decisió). Per altra banda, el Govern Civil no va dubtar sancionar el 9 de setembre de 1937 al setmanari *Actividad*⁹⁵⁰ per la publicació d'un article tatxat per la censura titulat "*Arriba el Campo*"⁹⁵¹, en principi va ser de 500 pessetes però es va cancel·lar i només va haver-ne de pagar una de 100 imposada per la Delegació de l'Estat de Premsa i Propaganda⁹⁵². A Itàlia no es va resoldre aquest aspecte i a cada província el prefecte (representant del poder executiu, normalment membre del partit) tenia preeminència sobre el *federale* (cap provincial del partit)⁹⁵³.

La dualitat de càrrecs també es donava en el terreny de la regulació de l'economia entre els de l'ONS i d'altres dependents del Govern Civil, en les circumstàncies de la guerra els primers eren més efectius.

---

⁹⁵⁰ El mateix dia també es va informar de la imposició una multa al setmanari *El Luchador* si reincidia en la publicació d'un retrat sense autorització.

⁹⁵¹ Es tractava d'un article del propietari de la possessió de Son Llaüt i exbatle de Santa Maria Bartomeu Simonet publicat a la pàgina 2 del número 35 del setmanari (publicat el 21 d'agost de 1937, amb el número 35 i la mateixa data existeixen dos números totalment diferents, sembla que el que aquí interessa hauria d'haver estat el 36 perquè no en va existir cap amb tal numeració). L'article feia referència a les mala situació dels pagesos i va agafar el títol de l'expressió amb la que A. Sabater Mut va acabar una allocució per Ràdio Nacional titulada "*El trigo será oro*".

⁹⁵² Arxiu del Regne de Mallorca, Govern Civil, Correspondència, *Libro registro de salida. Negociado 2º. 1934-38* (185).

⁹⁵³ TANNENBAUM, Edward R., *Op. cit.*, p. 94.

- FALANGISTES ALS AJUNTAMENTS..

Sobre aquest aspecte s'ha estudiat el cas de Binissalem durant la guerra. Durant els anys que va durar la Guerra Civil hi va haver quatre consistoris municipals diferents:

- Primer consistori

El 27 de juliol de 1936 es va constituir la nova comissió gestora. En va ser nomenat president per el governador civil Antoni Amengual. Ell va elegir els vocals que eren: Antoni Martí Pons, Joaquim Ramonell, Guillem Pons Pons, Francesc Bestard Sureda i Guillem Pons Gomila.

El primer tinent va ser Antoni Martí, el segon tinent fou Guillem Pons Pons i el regidor síndic va ser Guillem Pons Gomila. Tots tres foren elegits per unanimitat.

La comissió de governació va estar constituïda per Antoni Martí, Joaquim Ramonell i Francesc Bestard. La comissió d'hisenda ho va estar per: Guillem Pons Pons, Guillem Pons Gomila i Joaquim Ramonell.

Dos d'ells formaven part de la Falange i un altre de la Comunió Tradicionalista:

- Francesc Bestard Sureda. Era picador de pedra. Es va donar d'alta el 2 de juny de 1936 als 28 anys. Pagava una quota de 2 pessetes.

- Joaquim Ramonell Vidal. Es va afiliar el 22 de juliol de 1936 (als 39 anys) per la qual cosa no formaria estrictament part de la *Vieja Guardia* ja que es va incorporar a la Falange tres dies després de l'alçament militar contra la República però Alfonso de Zayas li va considerar. Era agricultor i pagava una quota d'1 pesseta.

- Antoni Amengual Riera el qual era sabater. Es va donar d'alta a la Comunió Tradicionalista l'1 d'agost de 1936 (també als 39 anys), és a dir, pocs dies després d'haver estat nomenat batle. Pagaria una quota de 0'5 pessetes mensuals. Es donaria de baixa de la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* el 17 d'abril de 1940.

El 16 de novembre va dimitir Guillem Pons Gomila per haver-se d'incorporar a files. El batle va nomenar nou gestor a Joan Pons Pons.

- Segon consistori.

El 14 de desembre de 1936 va ser cessat el batle. Els gestors Joan Pons, Guillem Pons Pons i Antoni Martí van dimitir per haver estat nomenats gestors per el batle cessat. El Govern Civil, además, va cessar a Joaquim Ramonell i va nomenar batle a Francesc Bestard Sureda i quatre nous gestors: Miquel Garcies Villalonga, Melcior Bibiloni Martí,

Joan Martí Comas i Faust Pericàs Garcies. El tinent de batle va ser Miquel Garcies i el gestor síndic fou Melcior Bibiloni.

Com ja s'ha vist, el nou batle era de la *Vieja Guardia* falangista. Ademés, van ser del partit:

- Melcior Bibiloni Martí. Va néixer el 2 d'octubre de 1907. S'havia donat d'alta a la Falange el 10 de setembre de 1936 (als 28 anys). Va ser alferes de l'exèrcit i pagava una quota de 3 pessetes.

- Faust Pericàs Garcies. Era sabater. Havia nascut el 26 de febrer de 1901. S'havia donat d'alta a la Falange el 8 d'octubre de 1936 als 35 anys i pagava una quota d'1'5 pessetes.

- Tercer consistori.

El 2 de febrer de 1937 va ser designat nou batle Miquel Garcies Villalonga. La comissió gestora va quedar composta només, ademés del batle, per Joan Martí i Faust Pericàs ja que Francesc Bestard i Melcior Bibiloni foren destituïts.

- Quart consistori.

El 5 d'octubre de 1938 es va nomenar batle a Faust Pericàs. Miquel Garcies i Joan Martí es manteniren com a regidors (des del 16 de novembre de 1937 ja no es parla de vocals de la comissió gestora sinó de regidors) i ademés s'hi afegiren els següents: Pere Ferrer Simonet (industrial), Jaume Pons Cerdà (metge), Jaume Martí Torrens, Bernadí Isern Vallès, Andreu Vidal Bonafè i Miquel Villalonga Villalonga. Cinc d'ells eren falangistes (ja s'ha vist el cas de Faust Pericàs). Eren els següents:

- Pere Ferrer Simonet. Era el propietari de la fàbrica de sabates amb més personal del poble i també es dedicava a la fabricació de conserves. Havia nascut el 24 d'abril de 1887 i es va donar d'alta a la Falange com a adherit el 24 de setembre de 1937. Pagava una quota de 10 pessetes (una de les dues més elevades de la Falange de Binissalem).
- Jaume Martí Torrens. Va ser regidor i batle en diverses ocasions: va ser el darrer batle abans de la dictadura de Primo de Rivera, després fou regidor a partir del gener de 1925 (el 26 de febrer va passar a ser el batle), a les eleccions municipals del 12 d'abril de 1931 va obtenir 148 vots (va ser el segon candidat més votat del seu districte) però no va arribar a ocupar el càrrec de regidor (era membre del Partit Liberal Demòcrata) i seria batle entre 1949 i 1954. Havia nascut el 29 de gener de 1880 i era comerciant. Es va afiliar a la Falange el 10 de febrer de 1937 (als 56 anys) i pagava una quota de 5 pessetes mensuals (una de les més elevades).
- Bernadí Isern Vallès. Va militar a un partit de dretes no especificat. Era fuster i es va donar d'alta a la Falange el 3 de febrer de 1937 als 51 anys. Pagaria una quota de 2 pessetes. Ja havia estat nomenat regidor suplent durant la dictadura de Primo de Rivera, el març de 1928.
- Andreu Vidal Bonafè. Era l'encarregat. A les citades eleccions municipals d'abril de 1931 va ser el segon regidor menys votat del districte segon, només per damunt del seu company de partit Narcís Lladó, amb 84 vots (era membre del Partit Regionalista). Abans, el març de 1928, va ser nomenat regidor suplent. Es va donar d'alta a la Falange el 19 d'abril de 1937 als 46 anys. Pagava una quota mensual de 2 pessetes. A la seva fitxa de la Falange apareix la observació "*Ojo adherido, tiene que ser militante*" la qual cosa demostra que als dirigents falangistes els interessava que aquest home fos membre del partit. El 1938 va ser nomenat també delegat sindical local.

Així, al primer ajuntament només van ser nomenats dos regidors que eren falangistes del total de sis membres que el van compondre i el batle es feria requeté poc després d'haver estat nomenat per exercir el càrrec. Només un d'ells es va mantenir al segon consistori, a finals de 1936, per passar a ser el batle i dos regidors més serien falangistes (afiliats aproximadament tres i dos mesos abans) del total de cinc membres de la corporació. Un d'aquests seria l'únic falangista dels només tres membres del consistori a partir del febrer de 1937, el batle no seria afiliat. La darrera composició de l'ajuntament estudiada va estar formada per cinc falangistes sobre un total de nou membres; els quatre que van entrar a l'ajuntament aquell octubre de 1938 s'havien donat d'alta al partit entre el febrer i el setembre de 1937, tenien edats compreses entre 46 i 56 anys (la mitjana era de 50'75) i pagaven quotes elevades (la mitjana era de 4'75 pessetes) i tres d'ells ja tenien experiència política, per tant, suposava la seva reentrada dins els quefers municipals després de la República.

En el cas del municipi de Selva tots els que durant període que va durar la guerra foren regidors van ser membres de la Falange excepte un (d'un total d'onze) i d'entre els batles només ho serien dos d'un total de sis⁹⁵⁴. A Banyalbufar els membres del consistori van ser nou⁹⁵⁵ i només un d'ells no va ser falangista.

---

⁹⁵⁴ SANTANA, Manel, La guerra civil a Selva. Al recer de la muntanya, La guerra civil a Mallorca poble a poble/4, Documenta Balear, Palma de Mallorca, 1998, pp. 55-59. Entre els batles afiliats al partit només s'anomena a Arnau Mir Seguí i Guillem Mateu Mairata però haurien d'ésser almenys un més perquè Bartomeu Llompart Soler ho va ser a partir del desembre de 1938 després d'haver estat nomenat delegat sindical local el maig anterior, càrrec per al qual era obligatori ser membre del partit (aquest aspecte, però, no ha pogut ser

- FALANGISTES QUE OCUPARIEN ALTRES CÀRRECS.

En el cas concret de Binissalem el 17 d'agost de 1936 es va constituir una junta encarregada de coordinar els serveis urgents de la Creu Roja per a auxiliar a les famílies necessitades. El batle Antoni Amengual en fou el president. Ademés, formaven la junta tres metges no especificats (Guillem Llabrés Gelabert i Bernat Roca Gelabert segurament eren dos d'ells), l'empresari Pere Ferrer Simonet (a finals de 1938 seria regidor), el fuster

---

demostrat a partir de la documentació del partit consultada a l'arxiu municipal).

⁹⁵⁵ **ALBERTÍ, Benet, La guerra civil a Banyalbufar. A l'ombra de la Falange, La guerra civil a Mallorca poble a poble/3, Documenta Balear, Palma de Mallorca, 1997, pp. 58-62.**

Bernadí Isern Vallès (que a finals de 1938 també seria regidor municipal) i el sabater Bartomeu Bibiloni Moyà (que posteriorment seria propietari d'una fàbrica).

Tots arribarien dels que es coneix el nom arribarien a ser membres del partit. **Ja s'ha vist al parlar dels falangistes que van ocupar càrrecs dins l'ajuntament que Antoni Amengual es va afiliar a la Comunió Tradicionalista l'1 d'agost de 1936, Pere Ferrer ho feria el 24 de febrer de 1937 i Bernadí Isern ho va fer el 3 de febrer també de 1937 (després d'haver estat membre d'un partit de dretes no determinat durant la República i de la Unió Patriòtica durant la dictadura de Primo de Rivera, ja que havia estat regidor suplent). Bartomeu Bibiloni Moyà era sabater i s'afiliaria a la Comunió Tradicionalista el 3 de febrer de 1937, tenia 34 anys i pagaria 1 pesseta mensual de quota (el 17 d'abril de 1940 deixaria el partit).**

Així, per tant, només el president de la junta formava part en el moment de ser designat com a membre de la mateixa seria membre d'un dels partits que van recolzar l'Alçament i un altre també seria requeté. Un altre era l'empresari amb més empleats del municipi (Bartomeu Bibiloni també ho arribaria a ser).

Arràn dels bombardejos que va començar a patir Mallorca després de l'inici de la guerra es van crear als diversos municipis **Juntes de la Defensa Passiva Antiaèrea que tenien** les funcions de preparar la població per a suportar el millor possible un atac. Ademés d'evitar que es produïssin víctimes, havia d'organitzar i coordinar, en el seu cas, les tasques de desenrunament i atenció a les víctimes.

Pel que fa als seus components en un cas concret es pot parlar de la de Binissalem. La circular del Comandant General de les Balears on s'ordenava la creació d'aquesta junta va ser rebuda per l'ajuntament el 10 de desembre de 1936 però la seva creació no es va dur a terme fins l'1 d'abril de 1937. En principi, la *Junta* va estar formada per el batle (Francesc

Bestard Sureda), el comandant militar del poble, el metge titular (Bernat Roca Gelabert) i el farmacèutic titular (Gabriel Llabrés Gelabert); com es veu, el personal sanitari hi era essencial. El batle i Gabriel Llabrés eren falangistes i el metge Bernat Roca ho seria a partir del 24 de setembre del mateix any. No formaria part de la *Junta* el cap local de les milícies ciutadanes que era Bartomeu Nicolau. Qui sí va passar a ser-ne integrant a partir del gener de 1938 per ordre del Sevei Antiaeronàutic de les Balears va ser l'escriptor Llorenç Villalonga el qual havia decidit fixar la seva residència a Binissalem i segons sembla va formar part del partit⁹⁵⁶. El centre de socorrs era el quarter de la Falange.

A pesar de que aquestes juntes estaven en mans, en bona mesura, de membres del que seria el partit del règim, estar clar que no van estar en mans d'aquest com a institució. Resulta clar que des del govern no es volia deixar les diverses responsabilitats i funcions en mans de cap partit ni de cap institució concreta, així s'aconseguia que a nivell local no es produís una concentració del poder ni de funcions a exercir en unes mans molt concretes (es repartien entre els diversos escalons de l'administració, l'exèrcit, el partits polítics existents, les diverses juntes existents, etc.).

---

⁹⁵⁶ POMAR, Jaume, Llorenç Villalonga i el seu món, Di7 Edició, Binissalem, 1998, p. 23.

- PERSONES QUE PRESENTAVEN ELS FALANGISTES AL PARTIT.

- LA FALANGE DE POLLENÇA.

Els membres de la Falange local de Pollença (cal recordar que el febrer de 1938 s'hi havien donat d'alta 511 afiliats)⁹⁵⁷ que van ser proposats al partit com a nous

---

⁹⁵⁷ No tots van formar part del partit al mateix moment.

integrants del mateix per altres persones (la majoria eren falangistes locals) varen ser 316. Serien proposats per dues persones 133 d'ells, mentres que els altres 183 ho serien només per una. La resta de falangistes foren els 179 que procedien de les milícies ciutadanes, més 14 que no foren proposats per ningú i 2 que entrarien a formar part de la Falange local procedents de les d'Alcúdia i Sant Llorenç, al traslladar la seva residència.

Amb molta diferència, el falangista que va proposar com a futurs membres del partit a més pollencins va ser Martí Cifre Vanrell (era llaurador que va ser el segon falangista del poble en incorporar-se al partit l'1 de maig de 1936 com a militant de 1a línia i amb una quota d'1 pesseta quan tenia 27 anys). El total de fusters afiliats que va proposar va ser de 216, dels quals 121 només van rebre la seva presentació, i serien admesos entre l'1 de maig de 1936 i el 20 d'abril de 1937⁹⁵⁸ (posteriorment a aquesta data seria el moment a partir del qual es produirien les incorporacions massives de membres de les milícies ciutadanes). Així, entre els falangistes que ell va proposar hi eren inclosos els altres dos que serien admesos el mateix dia que ell.

---

⁹⁵⁸ El total de falangistes era de 290.

En segon lloc, el falangista que més futurs companys de partit va proposar com a tals va ser Joan Bennàssar Totxo (havia estat admès com a militant de 2a línia i amb una quota d'1 pesseta el 22 d'octubre⁹⁵⁹ i era un empleat de 29 anys), que en va presentar 36 (tots juntament amb altres falangistes) que foren admesos només durant un període d'un mes, entre el 10 de febrer de 1937⁹⁶⁰ i el 12 de març següent⁹⁶¹. Ell havia estat presentat per Joan Melià, que ingressaria al partit el mateix 22 d'octubre.

En tercer lloc, Miquel Cerdà Aloy en proposà 16 (junt amb altres falangistes), afiliats entre els dies 15⁹⁶² i 28 de febrer de 1937⁹⁶³. Aquest falangista era un llaurador que va ingressar com a militant de 1a línia i amb una quota mensual assignada d'1 pesseta el 3 d'agost de 1936⁹⁶⁴, als 20 anys d'edat (havia estat presentat per Martí Cifre).

Joan Cifre Borràs va proposar 13 afiliats entre el 26 de setembre de 1937⁹⁶⁵ i el 25 de gener de 1938⁹⁶⁶ (ell sol). Ell havia estat donat d'alta el 20 de febrer de 1937⁹⁶⁷

---

⁹⁵⁹ El total de falangistes era de 50.

⁹⁶⁰ El total era de 93.

⁹⁶¹ Els falangistes eren 240.

⁹⁶² El total de falangistes va arribar a 110.

⁹⁶³ Els afiliats ja eren 202.

⁹⁶⁴ Va ser un dels 17 primers afiliats.

⁹⁶⁵ Els afiliats eren 299.

⁹⁶⁶ Els afiliats eren 494.

⁹⁶⁷ Els afiliats eren 127.

després d'haver estat proposat per Martí i Bartomeu Cifre. Era un estudiant de 24 anys que va ingressar com a militant de 1a línia i amb una quota assignada d'1 pesseta mensual.

Jaume Bauzà Cifre va presentar al partit 11 nous falangistes (només 4 ell sol) que s'hi incorporarien entre el 23 d'agost de 1936⁹⁶⁸ i el 5 de desembre de 1937⁹⁶⁹. Aquest falangista era un mariner que va donar-se d'alta el 24 de juliol de 1936⁹⁷⁰, als 27 anys, com a militant de 1a línia i amb una quota d'1 pesseta. Fou proposat per Joan Vila.

Francesc Pomar Aguiló era un empleat que als 30 anys d'edat va ingressar al partit com a militant de 2a línia i amb una quota de 2 reals mensuals el dia 25 de novembre de 1936⁹⁷¹. Va proposar com a falangistes, juntament amb altres persones, 10 pollencins afiliats entre el 15 de febrer de 1937⁹⁷² i l'1 de març següent⁹⁷³. Ell ho havia estat per Martí Cifre.

Quatre falangistes en proposarien cada un 8 en total. Varen ser els següents:

- Lluís Llobera Vives. Era un dels quatre primers falangistes locals, ja que va donar-se d'alta l'1 de maig de 1936 com a militant de 1a línia i amb una quota mensual d'1 pesseta als 32 anys d'edat i era llaurador. Els seus proposats serien admesos entre el

---

⁹⁶⁸ El total d'afiliats va ser de 38.

⁹⁶⁹ El total era de 368.

⁹⁷⁰ Va ser un dels 9 primers falangistes del poble.

⁹⁷¹ Els afiliats eren 54.

⁹⁷² Els afiliats eren 110.

⁹⁷³ Els afiliats eren 218.

2 d'agost de 1936⁹⁷⁴ i el 14 de setembre del mateix any⁹⁷⁵ i els va presentar tots en solitari. Ell ho havia estat per Martí Cifre.

---

⁹⁷⁴ **Els falangistes serien 16.**

⁹⁷⁵ **El total d'afiliats va arribar a 294.**

- Bartomeu Cifre Borràs. Era un picapedrer que va ser admès com a falangista el 14 de novembre de 1936⁹⁷⁶, quan tenia 27 anys, com a militant de 1a línia i amb una quota de 0'5 pessetes. Tots els seus proposats ho foren per altres persones i tots foren admesos entre el 30 de gener de 1937⁹⁷⁷ i el 26 de febrer de 1937⁹⁷⁸. Ell havia estat presentat per Lluís Llobera.

- Pere Josep Cerdà Amengual. Era llaurador i va ingressar al partit el 20 de novembre de 1936⁹⁷⁹ com a militant de 2a línia i amb una quota mensual de també 0'5 pessetes. Cinc dels seus proposats ho foren només per ell i s'incorporarien al

---

⁹⁷⁶ Va ser l'afiliat número 41.

⁹⁷⁷ Els falangistes serien 82.

⁹⁷⁸ El nombre d'afiliats va arribar a 176.

⁹⁷⁹ Fou el falangista número 51 en afiliar-se.

partit entre el 15 d'abril de 1937⁹⁸⁰ i el 25 de gener de 1938⁹⁸¹. Ell havia estat presentat per Martí Cifre.

- Antoni Cifre Borràs. Germà del penúltim falangista del que s'ha parlat, era fuster i tenia 34 anys quan va ingressar al partit el 10 de febrer de 1937⁹⁸² (proposat per Martí Cifre) com a militant de 2a línia i amb una quota mensual assignada de també 0'5 pessetes. Dels seus proposats, només 2 també ho foren per altres persones i ingressaren al partit entre el 20 de març de 1937⁹⁸³ i el mateix dia del mes següent⁹⁸⁴.

Els falangistes que presentarien al partit a 7 correligionaris foren:

---

⁹⁸⁰ Els afiliats eren 274.

⁹⁸¹ Els falangistes ja eren 494.

⁹⁸² Els afiliats eren 93.

⁹⁸³ Els afiliats eren ja 251.

⁹⁸⁴ El total de falangistes va arribar a 290.

- Bernat Oliver Cerdà. Era carnisser i va entrar al partit el 10 d'agost de 1936⁹⁸⁵ com a militant de 1a línia i amb una quota d'1 pesseta. Els seus proposats (només 2 ho foren únicament per ell) van ser admesos entre el 23 d'agost de 1936⁹⁸⁶ i l'1 d'abril de 1937⁹⁸⁷. Ell no havia estat proposat per ningú.

- Josep Aguiló Cortès. Era fuster i tenia 31 anys quan es va incorporar a la Falange, com a militant de 2a i amb una quota d'1 pesseta, el 26 de novembre de 1936⁹⁸⁸. Tots els seus proposats també ho foren per altres i serien admesos entre el 10⁹⁸⁹ i el 26 de

---

⁹⁸⁵ Fou un dels primers 20 falangistes locals.

⁹⁸⁶ Els afiliats arribarien a ser 38.

⁹⁸⁷ El nombre d'afiliats va arribar als 265.

⁹⁸⁸ Aquell dia el nombre d'afiliats va arribar a 58.

⁹⁸⁹ Els afiliats eren 93.

febrer de 1937⁹⁹⁰. Ell havia estat proposat per Bernat Oliver (l'anterior falangista del que s'ha parlat).

- **Francesc Bibiloni Nicolau.** Era un fabricant de graneres que va ingressar al partit, amb 31 anys i com a militant de 2a, el 25 de febrer de 1937⁹⁹¹ (pagava 1 pesseta mensual). Els seus proposats ho foren només per ell en 3 casos i ingressaren entre el 25 de juliol de 1937⁹⁹² i el 25 de gener de 1938⁹⁹³. Ell va ser presentat al partit per Martí Cifre.

Baixant en el nombre total de nous falangistes que foren proposats per cada un d'aquests afiliats, en els següents cinc casos en proposarien 4:

---

⁹⁹⁰ Els afiliats eren 176.

⁹⁹¹ Els afiliats eren 157.

⁹⁹² El nombre de falangistes locals era ja de 292.

⁹⁹³ El total d'afiliats arribà als 494.

- **Antoni Reinés Estrany.** Era jornaler i va entrar a formar part del partit el 21 de juliol de 1936⁹⁹⁴; tenia 29 anys i era militant de 1a i pagava 0´5 pessetes mensuals. Els seus proposats (ell ho va ser per Martí Cifre) van incorporar-se al partit entre el 23 d´agost de 1936⁹⁹⁵ i el 10 de febrer de 1937⁹⁹⁶. Només un d´ells va ser presentat únicament per Antoni Reinés.

- **Gabriel Mora Clar.** Era perit mercantil i tenia 27 anys quan va donar-se d´alta el 22 d´agost de 1936⁹⁹⁷ com a militant de 1a línia i amb una quota mensual d´1 pesseta. Tres dels seus proposats ho foren només per ell i s´incorporaren entre el 21 d´octubre de 1936⁹⁹⁸ i el 15 de març de 1937⁹⁹⁹. Gabriel Mora no va ser presentat per ningú.

---

⁹⁹⁴ Va ser un dels 6 primers falangistes de Pollença.

⁹⁹⁵ Els afiliats eren 38.

⁹⁹⁶ Els afiliats eren 93.

⁹⁹⁷ El nombre de falangistes era de 32.

⁹⁹⁸ Els afiliats eren 47.

- Miquel Tugores Cifre. Era mariner i es va donar d'alta el 23 d'agost de 1936 (després d'haver estat proposat per Martí Cifre) com a militant de 1a línia als 25 anys (pagava 0'5 pessetes mensual). Els seus proposats també ho foren per altres persones i es donarien d'alta entre els dies 20 de febrer¹⁰⁰⁰ i de març de 1937¹⁰⁰¹.

---

⁹⁹⁹ Els afiliats eren 245.

¹⁰⁰⁰ El nombre total de falangistes era de 127.

¹⁰⁰¹ Els afiliats eren 251.

- Agustí Bellapart Fernández. Era comerciant i tenia 45 anys quan va donar-se d'alta, el 26 de novembre de 1936¹⁰⁰², com a militant de 2a línia i amb una quota d'1 pesseta. Els nous afiliats que ell va presentar també ho van ser per altres persones i van entrar al partit el 15 de març de 1937¹⁰⁰³. Ell havia estat proposat per Gabriel Mora.

- Guillem Bauzà Cifre. Era mariner i va ingressar al partit el 27 de novembre de 1936¹⁰⁰⁴, als 37 anys, com a militant de 2a línia i amb una quota assignada d'1 pesseta. Els falangistes que va proposar (ell també ho havia estat per Gabriel Mora) ho varen ser ademés per altres i van ser admesos el 25 de març de 1937¹⁰⁰⁵.

Els que proposarien al partit 3 nous afiliats varen ser:

- Joan Vila Cerdà. Treballava de conductor, era militant de 1a línia, pagava 1 pesseta i tenia 19 anys quan es va donar d'alta, després d'haver estat proposat per

---

¹⁰⁰² Els falangistes eren 57.

¹⁰⁰³ Els afiliats eren 245.

¹⁰⁰⁴ Els falangistes eren 58.

¹⁰⁰⁵ Els afiliats eren 257.

Martí Cifre, l'1 de maig de 1936¹⁰⁰⁶. Els tres nous membres que va presentar ho van ser només per ell i es donarien d'alta entre el 24 de juliol de 1936¹⁰⁰⁷ i el 20 de març de 1937¹⁰⁰⁸.

---

¹⁰⁰⁶ **Va ser un dels primers 4 falangistes locals.**

¹⁰⁰⁷ **Els falangistes eren 9.**

¹⁰⁰⁸ **El total d'afiliats va arribar a 251.**

- **Francesc Ferrer Neto.** Havia ingressat al partit el 20 de desembre de 1936¹⁰⁰⁹, com a militant de 1a línia i amb una quota de només 1 real mensual i era jornaler. Va formar part de la Falange Naval. Els afiliats que va presentar (ell ho havia estat per Martí Cifre) només ho foren per ell i s'incorporarien entre el 8 d'octubre¹⁰¹⁰ i el 6 de novembre de 1937¹⁰¹¹.

Només van ser tres els falangistes locals que van proposar com a nous correligionaris a 2 pollencins. Foren:

- **Àngel Morado Bibiloni.** Era estudiant quan, amb 17 anys, va entrar a formar part del partit el 22 d'agost de 1936¹⁰¹² com a militant de línia i amb una quota mensual assignada de 0'5 pessetes. Un dels seus proposats ho va ser també per Antoni Cifre i l'altre només per ell (que ho havia estat per Martí Cifre) i s'havien incorporat al partit el 20 de desembre de 1936¹⁰¹³ i el 20 d'abril de 1937¹⁰¹⁴. A ell l'havia presentat Martí Cifre.

- **Francesc Bonnín Aguiló.** Era oficial de Correus i va ingressar al partit el 10 de febrer de 1937¹⁰¹⁵, amb 28 anys d'edat, com a militant de 2a línia i amb una quota assignada d'1 pesseta. Va ser proposat per Martí Cifre. Els falangistes presentats per

---

¹⁰⁰⁹ El nombre d'afiliats era de 63.

¹⁰¹⁰ Els falangistes locals eren 335.

¹⁰¹¹ Els afiliats eren 345.

¹⁰¹² Els afiliats eren 32.

¹⁰¹³ El total de falangistes era de 63.

¹⁰¹⁴ El nombre d'afiliats va arribar a 127.

¹⁰¹⁵ Els falangistes eren 93.

ell (un també ho va ser per Antoni Cifre) van ser admesos el 20 de març de 1937¹⁰¹⁶ i el 5 de desembre de 1937¹⁰¹⁷.

---

¹⁰¹⁶ Aquell dia el total d'afiliats va arribar a 251.

¹⁰¹⁷ El total de falangistes donats d'alta era de 368.

- Pere Antoni Rotger Amengual. Era llaurador i va donar-se d'alta el 20 de febrer de 1937¹⁰¹⁸, tenia 29 anys, com a militant de 2a línia i amb una quota assignada de 0'5 pessetes. Va ser presentat per Martí Cifre, qui també recomanaria als falangistes proposats per ell. Les dates d'admissió d'aquests nous afiliats serien 20¹⁰¹⁹ i el 28 de febrer de 1937¹⁰²⁰, és a dir, un dels dos va ingressar a la Falange el mateix dia que un dels que el presentaren al partit.

Finalment, serien deu els falangistes que proposarien l'ingrés de només un nou afiliat. Varen ser els següents:

- Joan Cerdà Cerdà. Era llaurador i va incorporar-se al partit el 25 de maig de 1936¹⁰²¹, quan tenia 24 anys, com a militant de 1a amb una quota d'1 pesseta. El seu proposat també ho va ser per G. Bosch (ell ho havia estat per Lluís Llobera) i va ser admès el dia 20 de febrer de 1937¹⁰²².

---

¹⁰¹⁸ Els afiliats fins aquell moment eren ja 127.

¹⁰¹⁹ Ibidem.

¹⁰²⁰ El total de falangistes era de 202.

¹⁰²¹ Va ser un dels 10 primers falangistes del poble.

¹⁰²² El total d'afiliats va arribar a 127.

- Jaume Torrens March. Era cambrer i tenia 28 anys al donar-se d'alta, el 17 d'agost de 1936¹⁰²³, amb la categoria de militant de 1a línia i una quota d'1 pesseta. Va ser presentat per Martí Cifre, persona amb la que va compartir la tasca de recomanar al seu proposat, el qual seria admès el 15 de febrer de 1937¹⁰²⁴.

---

¹⁰²³ **Va ser un dels 23 primers falangistes locals.**

¹⁰²⁴ **Aquell dia el total d'afiliats va arribar a 110.**

- Joan Villalonga Vidal. Era conductor i tenia 18 anys quan, el 22 d'agost de 1936¹⁰²⁵, va afiliar-se al partit com a militant de 1a línia i amb una quota mensual assignada de 0'5 pessetes. El falangista que va proposar també ho va ser per J. Vidal i va ser donat d'alta el 20 de març de 1937¹⁰²⁶. A ell l'havia proposat Martí Cifre.

- Rafel Salas Vilanova. Era industrial i va ingressar al partit el 20 d'octubre de 1936¹⁰²⁷ com a militant de 2a línia i amb una quota de 5 pessetes (tenia 40 anys). Va ser presentat per Martí Cifre. El seu recomanat, ho seria només per ell, va entrar a formar part del partit el 22 d'octubre de 1936¹⁰²⁸, només dos dies després del seu propi ingrés.

- Joan Sampol Antich. Era metge i tenia 31 anys quan va donar-se d'alta, el 20 d'octubre de 1936¹⁰²⁹, com a militant de 1a línia i amb una quota de 2 pessetes. El falangista del qual n'havia proposat l'ingrés va ser admès el 25 de gener de 1938¹⁰³⁰.

---

¹⁰²⁵ Els falangistes locals eren 32.

¹⁰²⁶ El total d'afiliats era de 251.

¹⁰²⁷ El total d'afiliats era de 46.

¹⁰²⁸ El total de falangistes era de 50.

¹⁰²⁹ Els afiliats eren 47.

---

¹⁰³⁰ Aquell dia el total d'afiliats va arribar a 494.

- Joan Melià Bauzà. Era el secretari de l'ajuntament i va incorporar-se a la Falange el 22 d'octubre de 1936¹⁰³¹ com a militant de 2a línia i amb una quota mensual de 0'5 pessetes (tenia 32 anys). Va ser el falangista proposat per Rafel Salas (ja s'ha vist que havia entrat al partit només dos dies abans) i el que va proposar ell va ser admès el mateix 22 d'octubre¹⁰³².

- Francesc Garcia Torres. Era mestre d'escola i tenia 39 anys al donar-se d'alta el 30 de gener de 1937¹⁰³³. Ho va fer com a militant de 2a línia i amb una quota mensual de 2 pessetes. Havia estat presentat per Bartomeu Cifre i Dionisio de Mancha. El seu proposat també ho va ser per Martí Cifre i va ingressar al partit el dia 15 de març de 1937¹⁰³⁴.

- Dionís Bennàssar Mulet. Era sergent i estava invàlid. Va ingressar al partit el 10 de febrer de 1937¹⁰³⁵, tenia 32 anys, i va ser militant de 2a línia i pagaria 1 pesseta mensual. El seu proposat també ho va ser per Francesc Pomar i va ser admès el 15 de febrer de 1937¹⁰³⁶, només cinc dies després de Dionís (que havia estat presentat per Martí Cifre i Joan Bennàssar Totxo).

---

¹⁰³¹ El total d'afiliats era de 50.

¹⁰³² Ibidem.

¹⁰³³ Aquell dia el total d'afiliats va arribar a 83.

¹⁰³⁴ El total d'afiliats era de 245.

¹⁰³⁵ Els afiliats eren 93.

¹⁰³⁶ Els afiliats serien ja 110.

- Josep Vidal Ferragut. Era llaurador i tenia 20 anys quan es va donar d'alta, el 26 de febrer de 1937¹⁰³⁷, com a militant de 2a línia i amb una quota mensual assignada de 0'5 pessetes. El pollencí que va proposar com a falangista ho va ser per Joan Villalonga i va donar-se d'alta el 20 de març de 1937¹⁰³⁸.

---

¹⁰³⁷ Els afiliats eren 176.

¹⁰³⁸ Els afiliats eren 251, aquell dia.

- Llorenç Jordà Pons. Era llaurador i tenia 32 anys al incorporar-se a la Falange, el 19 d'abril de 1937¹⁰³⁹, com a militant de 2a línia i amb una quota assignada de 0'5 pessetes. El falangista que havia recomanat (ell ho havia estat per Martí Cifre) va ser admès al partit el 7 de setembre de 1937¹⁰⁴⁰.

- Donato González García. Era sergent mecànic i va ingressar al partit el 20 d'abril de 1937¹⁰⁴¹, quan tenia 30 anys, com a militant de 2a línia i amb una quota assignada d'1 pesseta. Havia estat proposat per Martí Cifre. El falangista que va ser proposat per ell seria donat d'alta el 26 de setembre de 1937¹⁰⁴².

Per altra banda, un total de 28 pollencins van ser proposats com a afiliats a la Falange local de Pollença per persones que no en formaven part. Aquests falangistes

---

¹⁰³⁹ El total de falangistes era de 276.

¹⁰⁴⁰ Aquell dia el total d'afiliats va arribar a 326.

¹⁰⁴¹ El nombre total de falangistes locals va arribar aquell dia a 290.

¹⁰⁴² El total d'afiliats arribà a 332.

serien admesos com a tals entre el 26 de novembre de 1936¹⁰⁴³ i el 5 de desembre de 1937¹⁰⁴⁴.

Així, aquests 34 pollencins eren 8 llauradors, 3 mariners, 2 jornalers, 2 fusters, 2 empleats, 2 conductors, 2 estudiants, un picapedrer, un fabricant de graneres, un industrial, un carnisser, un comerciant, un cambrer, un perit mercantil, un metge, un mestre d'escola, un oficial de Correus, el secretari municipal, un sergent mecànic i un sergent d'invàlids. La seva edat mitjana era de 28'64 anys quan van entrar al partit (anaven dels 17 als 45 anys, es desconeix l'edat de 3 d'ells). Pagaven quotes de 0'25 i 0'5 pessetes, la mitjana era d'1 i la meitat d'ells eren militants de 1a línia i l'altra meitat ho eren de 2a.

Respecte al total de 511 falangistes pollencins aquests 34 afiliats representaven el 6'65%, la seva edat mitjana era 4'86 anys inferior en el moment d'ingressar al partit i la de les quotes era 0'01 pessetes superior. Pel que fa a les seves professions, els percentatge que representaven aquests falangistes sobre el total de la mateixa ocupació no eren significatius pel seu escàs nombre: els llauradors eren el 4'93%, els mariners eren el 5'66%, els jornalers l'11'76%, els fusters el 13'33%, els empleats eren el 15'38%, els conductors eren el 13'33%, els conductors eren el 14'28%, el picapedrer representava el 3'70% del total de picapedrers, el fabricant de graneres

---

¹⁰⁴³ El total d'afiliats era de 57.

¹⁰⁴⁴ Els falangistes van arribar a ser ja 368.

el 25%, l'industrial el 33'33%, el carnisser el 16'66%, el comerciant el 3'44%, el cambrer el 16'66%, el perit mercantil el 50%, el metge el 25%, el mestre d'escola el 16'66%, l'oficial de Correus era l'únic, el secretari municipal va ser un dels dos que van ocupar el càrrec i els dos sergents eren els únics que tenien aquella graduació exacta dins l'exèrcit.

Els militants de 1a línia representaven el 26'15% del total i els de 2a eren el 4'03%.

.

- LA FALANGE D'INCA.

Dels 474 falangistes d'Inca afiliats fins el 1939, 126 van ser presentats al partit per altres persones, tots ho foren per dues a no ser 5 que ho van ser només per una. 95 d'ells van ser proposats per altres 38 falangistes inquers que s'han pogut identificar (4 ho foren per un), encara que algun d'ells no havia ingressat formalment encara dins el partit.

Qui més en va recomanar als dirigents locals va ser el procurador Jaume Rotger Nadal, amb un total de 32, que serien admesos entre el gener de 1935¹⁰⁴⁵, en dos

---

¹⁰⁴⁵ Moment en què s'afiliaren els 3 primers falangistes del poble.

casos, i el 2 de març de 1937¹⁰⁴⁶. Ell no ingressaria al partit de forma oficial fins el 8 d'abril de 1937¹⁰⁴⁷, segons la seva fitxa personal, procedent d'Acció Popular, quan tenia 23 anys (amb una quota assignada d'1 pesseta i com a militant). Va ser proposat per Joan Reus Palou, afiliat el gener de 1936¹⁰⁴⁸. És a dir, entre les persones recomanades per ell al partit hi havia dos dels primers falangistes del municipi i tots van ingressar-hi abans que ell i la persona que el va proposar s'havia afiliat després del 1935. Així, va participar en la formació i organització del partit d'una forma intensa abans de formar-ne part. Un cop dintre hi ocuparia càrrecs rellevants¹⁰⁴⁹ i sol·licitaria el carnet definitiu el 8 de novembre de 1939. Ademés, va estar amb l'exèrcit a la Península en qualitat de sergent. De qualsevol manera, Alfonso de Zayas el va incloure en el seu llistat de membres de la *Vieja Guardia* d'Inca i arribaria a adquirir el nombre d'ordre número 2 de la Falange local. No es pot descartar que hagués militat al partit amb anterioritat però no n'existeix constància, com sí passà en altres casos, o que es produís una equivocació pel que fa a la data d'afiliació que apareix a la seva fitxa però segurament no va ser així si es té en compte que, a pesar d'haver presentat als primers afiliats locals, ell ho va ser per un que s'afiliaria després. Ademés, altres 31 falangistes van ser proposats com a tals per persones que sembla que no formaven part del partit a Inca i, ademés, a pesar de la seva edat, sembla que no va estar al front de Manacor.

---

¹⁰⁴⁶ Els afiliats serien 180 fins aquell mes.

¹⁰⁴⁷ Aquell mes els afiliats eren 244, sense comptar al tradicionalista Josep Aguiló.

¹⁰⁴⁸ Va ser un dels 7 primers falangistes inquers.

¹⁰⁴⁹ Veure l'apartat sobre els càrrecs exercits per els falangistes.

En segon lloc, qui més presentacions va fer va ser el ja anomenat Joan Reus Palou, amb 27. Era un escultor que va donar-se d'alta, com s'ha dit, el gener de 1936 als 39 anys i amb una quota assignada de 0'5 pessetes. Va estar al front de Manacor i seria *jefe* local. Els *camaradas* que van rebre el seu recolzament per arribar a ser-ho, ell no havia estat proposat per ningú, van ser admesos entre el gener de 1935¹⁰⁵⁰, un any abans del seu propi ingrés (fou el cas de Gabriel Mateu Mairata), i el 10 d'abril de 1937¹⁰⁵¹. Un d'ells, el ja anomenat Jaume Rotger, no va ser proposat per ningú més.

---

¹⁰⁵⁰ Primer dia en què hi hagué incorporacions.

¹⁰⁵¹ Els afiliats serien 244.

En tercer lloc, Canuto Boloqui Álvarez va recomanar 20 nous afiliats, un ho va ser només per ell, que es donarien d'alta entre el febrer de 1936¹⁰⁵² i l'1 de març de 1937¹⁰⁵³. Ell era un mestre armer retirat que va entrar a formar part del partit, procedent d'Acció Popular, el gener de 1935¹⁰⁵⁴, proposat per Jaume Rotger Nadal i Joan Reus Pujadas¹⁰⁵⁵, amb una quota d'1 pesseta. Com s'ha vist a l'apartat referent als càrrecs, arribaria a ser *jefe* provincial del partit a Toledo i Balears, fins el 1941 en aquest darrer cas, després d'haver començat com a *jefe* de milícies local a Inca i d'haver estat al front de Manacor al capdavant de les forces falangistes illenques.

---

¹⁰⁵² El total d'afiliats era de 12 aquell mes

¹⁰⁵³ Els afiliats eren 180.

¹⁰⁵⁴ Va ser un dels 3 primers falangistes.

¹⁰⁵⁵ No s'ha identificat cap falangista inquer amb aquest nom però pot ser que al ser complimentada la seva fitxa es produís una confusió amb els noms dels falangistes Joan Reus Palou i Pere Reus Pujadas.

Bartomeu Beltran Alcover va proposar 18 afiliats més, un ho va ser només per ell, que van ser admesos entre el 10 d'abril de 1937¹⁰⁵⁶, els 7 primers, i el 22 de desembre de 1937¹⁰⁵⁷. Ell s'havia donat d'alta l'abril de 1936¹⁰⁵⁸, als 26 anys, quan era estudiant. Va ser proposat per Jaume Barceló Nadal i Antoni Barceló Sansó. Havia militat a Acció Popular, va estar al front de Manacor i arribaria a ser *jefe* local i conseller polític de la *Jefatura* Provincial.

---

¹⁰⁵⁶ **Els falangistes locals ja eren 244.**

¹⁰⁵⁷ **Els falangistes eren 318, si es compta al requeté Josep Aguiló.**

¹⁰⁵⁸ **Va ser un dels 19 primers afiliats.**

En cinquè lloc, Antoni Barceló Sansó va recomanar 14 nous falangistes, afiliats entre el gener de 1936¹⁰⁵⁹ i el 14 de març de 1937¹⁰⁶⁰. Ell era un empleat de Correus que va donar-se d'alta el gener de 1935¹⁰⁶¹, als 36 anys, amb una quota assignada d'1 pesseta. Va ser presentat per Joan Reus Palou i Jaume Rotger Nadal. Havia militat a Acció Popular, va estar lluitant a Manacor i va ser *jefe* d'administració i tresoreria local.

Esteva Amengual Ribas, advocat de 22 anys afiliat el febrer de 1936¹⁰⁶² i presentat també per Jaume Rotger Nadal i Joan Reus Palou que no va ocupar cap càrrec dins

---

¹⁰⁵⁹ Segon mes en què hi hagué altes.

¹⁰⁶⁰ Els afiliats eren 180.

¹⁰⁶¹ Va ser un dels 3 primers afiliats.

¹⁰⁶² Va ser un dels 12 primers afiliats.

el partit i que sembla que no va estar al front de Porto Cristo, va proposar 9 falangistes. Foren admesos entre el 4 de febrer de 1937¹⁰⁶³ i el 30 de març següent¹⁰⁶⁴.

Pere Reus Pujadas va presentar també 9 afiliats, els quals ingressarien al partit entre l'agost de 1936¹⁰⁶⁵ i el 22 d'abril de 1937¹⁰⁶⁶. Ell era un estudiant que va donar-se d'alta, quan tenia 26 anys, el juny de 1936¹⁰⁶⁷ amb una quota de 5 pessetes i també havia estat recomanat per Joan Reus Palou i Jaume Rotger Nadal. Va estar al front manacorí entre els dies 16 i 25 d'agost i arribaria a *jefe* local.

---

¹⁰⁶³ Aquell dia el total d'afiliats seria de 156.

¹⁰⁶⁴ Els afiliats van ser 180 aquell mes.

¹⁰⁶⁵ Els falangistes eren 65.

¹⁰⁶⁶ El nombre total d'altres era de 244 fins aquell moment.

¹⁰⁶⁷ Els afiliats eren, almenys, 32.

Mateu Mateu Marcè va presentar 6 falangistes, un ho fou només per ell, que van integrar-se al partit entre el 10 d'abril de 1937¹⁰⁶⁸ i el 9 de setembre de 1938¹⁰⁶⁹. Ell era un llaurador que va afiliar-se el gener de 1936¹⁰⁷⁰, tenia 24 anys, amb una quota mensual de 2 pessetes. Va ser presentat per Jaume Rotger i Canuto Boloqui i lluitaria Porto Cristo, seria *jefe* d'esquadra i *jefe* de falange i el 1937 arribaria a ser el cap de la guàrdia municipal del municipi.

Josep Pujadas Morro també va proposar 6 falangistes, els quals serien admesos entre el 3 de febrer de 1937¹⁰⁷¹ i el 30 de març posterior¹⁰⁷². Ell s'havia donat d'alta el juliol de 1936¹⁰⁷³, tenia 31 anys i era industrial. Havia estat proposat per Antoni

---

¹⁰⁶⁸ Aquell mes els afiliats serien 244 sense comptar a Josep Aguiló, requeté.

¹⁰⁶⁹ Els afiliats serien, almenys, 467.

¹⁰⁷⁰ Segon mes en què es produïren incorporacions al partit.

¹⁰⁷¹ Els afiliats eren 154.

¹⁰⁷² El total d'altres fins llavors era de 180.

Fluxà Figuerola i Joan Reus Palou. Va estar al front de Manacor i seria *subjefe* i *jefe* d'esquadra.

En desè lloc, Josep Ferrer Mateu va presentar 5 nous afiliats. Van donar-se d'alta entre el setembre de 1937¹⁰⁷⁴ i el 13 de juliol de l'any següent¹⁰⁷⁵. Ell era estudiant quan, als 24 anys, va afiliar-se el 10 d'abril de 1937¹⁰⁷⁶, amb una quota d'1 pesseta. No fou presentat per ningú.

---

¹⁰⁷³ **Els falangistes eren 49.**

¹⁰⁷⁴ **Els afiliats eren ja 265.**

¹⁰⁷⁵ **Els afiliats eren, almenys, 383.**

¹⁰⁷⁶ **Els afiliats eren 244.**

Bartomeu Enseñat Oliver va presentar al partit 4 nous falangistes que foren admesos entre el 10 d'abril de 1937¹⁰⁷⁷ i el desembre següent¹⁰⁷⁸. Ell ho havia fet el juny de 1936¹⁰⁷⁹, després de ser presentat per Joan Reus Palou i Canuto Boloqui. Va estar lluitant al front de Manacor.

Joan Villalonga Llobera també va proposar al partit l'afiliació de 4 nous falangistes, els quals van donar-se d'alta entre el 10 d'abril de 1937¹⁰⁸⁰ i el 20 de novembre de 1937¹⁰⁸¹.

Ell ho va fer el febrer de 1936¹⁰⁸², després de ser presentat per Jaume Rotger i Joan Reus. Era picapedrer, tenia 48 anys en aquell moment i pagaria 1 pesseta. Havia estat membre d'Acció Popular, va estar al front de Manacor i seria *jefe* d'esquadra i *jefe* de falange.

Van ser 6 els falangistes inquers que van proposar al partit 2 nous companys:

- Josep Busquets Barrera. Era fotògraf i tenia 17 anys al donar-se d'alta el juliol de 1936¹⁰⁸³. Va ser proposat per Joan Reus Palou i Antoni Barceló Sansó. Va estar al

---

¹⁰⁷⁷ **Ibidem.**

¹⁰⁷⁸ **Els afiliats eren 318, inclòs ja Josep Aguiló.**

¹⁰⁷⁹ **Fou un dels 32 primers afiliats.**

¹⁰⁸⁰ **Els afiliats eren 244.**

¹⁰⁸¹ **Els afiliats eren 275, inclòs Josep Aguiló.**

¹⁰⁸² **Va ser un dels 12 primers falangistes locals.**

¹⁰⁸³ **El total d'afiliats era de 49.**

front de Manacor i seria *jefe d'esquadra* i *subjefe* de falange. Els seus proposats van ser admesos l'agost de 1936¹⁰⁸⁴ i el 18 de setembre de 1936¹⁰⁸⁵.

---

¹⁰⁸⁴ Els falangistes eren 65 aquell mes.

¹⁰⁸⁵ Els falangistes només eren 9 més, 74.

- Antoni Rotger Nadal. No es coneix la seva professió, es va donar d'alta també el juliol de 1936¹⁰⁸⁶, tenia 30 anys. Va ser proposat per Jaume Rotger i Joan Reus. Va lluitar a Porto Cristo i seria *jefe* d'esquadra, de falange i de centúria. Els seus proposats van ser donats d'alta el 28 d'octubre de 1936¹⁰⁸⁷ i el 23 de novembre de 1936¹⁰⁸⁸.

- Antoni Ramis Seguí. Era agricultor i tenia 32 anys quan va ingressar al partit també el juliol de 1936¹⁰⁸⁹, amb una quota assignada d'1 pesseta, després de ser presentat per Joan Reus i Antoni Barceló. També va lluitar contra els republicans desembarcats l'agost de 1936. Va ser *jefe* d'esquadra i *jefe* de falange. Els seus proposats van donar-se d'alta el 15 de febrer de 1937¹⁰⁹⁰.

---

¹⁰⁸⁶ Els afiliats eren 49.

¹⁰⁸⁷ El nombre d'afiliats era de 121.

¹⁰⁸⁸ Els afiliats eren 11 més, 132.

¹⁰⁸⁹ Els afiliats eren 49.

¹⁰⁹⁰ El nombre de falangistes era de 168.

- **Damià Socias Coll. Comptable afiliat el 20 d'octubre de 1936¹⁰⁹¹, als 42 anys, amb una quota d'1 pesseta. Seria *subjefe* de falange i no va ser proposat per ningú. Els falangistes recomanats per ell van ingressar al partit el 15 de gener de 1937¹⁰⁹² i l'1 de febrer següent¹⁰⁹³.**

---

¹⁰⁹¹ **El total de falangistes era de 121.**

¹⁰⁹² **Els afiliats eren 150.**

¹⁰⁹³ **Aquell dia el total d'afiliats era de 152.**

- Antoni Perelló Moragues. Director de banca afiliat el 21 d'octubre de 1936¹⁰⁹⁴ amb una quota de 5 pessetes, tenia 39 anys. No fou presentat per ningú i seria *subjefe* de falange. Els seus proposats van ser admesos el 12 de desembre de 1936¹⁰⁹⁵, en aquest cas només va ser presentat per Antoni Perelló, i el 10 de gener de 1938¹⁰⁹⁶.

- Bartomeu Payeras. No es pot assegurar que el falangista que va presentar 2 nous afiliats que responia a aquest nom fos Bartomeu Payeras Mulet o Bartomeu Payeras Pieras. En el primer cas es tractava d'un fotògraf que, amb 31 anys, va donar-se d'alta el 23 de novembre de 1936¹⁰⁹⁷ i el segon era un estudiant donat d'alta el 10 d'abril de 1937¹⁰⁹⁸ (en els dos casos pagarien 1 pesseta de quota). En tot cas, els

---

¹⁰⁹⁴ Els afiliats eren 121.

¹⁰⁹⁵ Els afiliats arribaren a ser 138.

¹⁰⁹⁶ El total d'altres fins aquell moment era de 332.

¹⁰⁹⁷ El total d'afiliats fins aquell mes era de 132.

¹⁰⁹⁸ El total d'afiliats era de 244.

proposats van incorporar-se a la Falange el 15 de setembre de 1937¹⁰⁹⁹ i el 10 de gener de 1938¹¹⁰⁰.

Finalment, 20 falangistes van proposar al partit només un nou afiliat cadascú:

---

¹⁰⁹⁹ Els afiliats eren almenys 265, si s'inclou al requeté Josep Aguiló.

¹¹⁰⁰ Les altes fins aquell moment foren 332.

- Pau Ferrer Salas. Era aparellador i tenia 26 anys quan va ingressar al partit, el gener de 1936¹¹⁰¹. Va ser proposat per Jaume Rotger i Antoni Barceló. Va lluitar a Porto Cristo i seria *jefe* d'esquadra i *subjefe* de falange. El seu proposat va ser admès el setembre de 1937¹¹⁰².

- Rafel Alomar Seguí. Va donar-se d'alta el febrer de 1936¹¹⁰³, tenia 37 anys, era picapedrer i pagaria 1 pesseta. Va ser presentat per Antoni Barceló i Joan Reus. Va lluitar a Porto Cristo i va ser ferit lleugerament a un peu. Seria *jefe* d'esquadra i de falange. A partir del juliol de 1937 seria guàrdia municipal. El seu proposat va ingressar al partit el 15 d'abril de 1937¹¹⁰⁴.

- Antoni Martorell Planas. Era picapedrer i tenia 46 anys quan, el febrer de 1936¹¹⁰⁵ va ingressar a la Falange, amb una quota mensual de 0'5 pessetes. Va ser proposat per Canuto Boloqui i Frederic Gil. Lluità a Porto Cristo i va ser *jefe* d'esquadra i de falange. El seu recomanat va incorporar-se el 8 de febrer de 1937¹¹⁰⁶.

- Miquel Gelabert Bisellach. Era escriptor, tenia 17 anys quan el 12 d'abril de 1936¹¹⁰⁷ va ingressar al partit. Va estar al front de Porto Cristo i seria *jefe*

---

¹¹⁰¹ Era el segon mes en què es produïrien incorporacions al partit.

¹¹⁰² Els afiliats eren 265 aquell mes.

¹¹⁰³ Aquell fou el tercer mes en què hi hagué altes, en total serien almenys 12 fins aquell moment.

¹¹⁰⁴ Els afiliats eren 244.

¹¹⁰⁵ Els afiliats eren almenys 12.

¹¹⁰⁶ Les altes foren almenys 162 fins aquell moment.

¹¹⁰⁷ Almenys eren 19 els falangistes afiliats fins aquell mes.

d'esquadra. El seu proposat va ser admès l'1 d'abril de 1937¹¹⁰⁸. Ell no havia estat presentat per ningú.

- Josep Aguiló Kleber. Era tallador de calçat i tenia 26 anys quan el 12 d'abril de 1936

---

¹¹⁰⁸ Aquell mes els afiliats arribarien a ser 244.

va ingressar a la Comunió Tradicionalista. El seu proposat va ser admès dins la Falange l'abril de 1937¹¹⁰⁹. Ell no havia estat proposat per ningú.

- Bartomeu Fullana Pons. Era estudiant i tenia 18 anys al afiliar-se, el maig de 1936¹¹¹⁰. Va ser presentat per Jaume Rotger i Canuto Boloqui. Va lluitar a Porto Cristo i seria *jefe* d'esquadra. El falangista que va recomanar va ser admès el 10 d'octubre de 1936¹¹¹¹.

- Esteva Zovko Ivanov. Es va donar d'alta el juny de 1936¹¹¹², tenia 30 anys i pagaria 5 pessetes. Va ser proposat per Canuto Boloqui i Jaume Nadal. Va estar al front de Manacor i seria *jefe* d'esquadra, de falange i *subjefe* de centúria. El seu proposat va ser admès el 21 d'octubre de 1936¹¹¹³.

---

¹¹⁰⁹ El total d'altres arribà a 244 aquell mes.

¹¹¹⁰ Fou un dels 25 primers falangistes.

¹¹¹¹ Aquell mes el total d'afiliats arribà a 121.

¹¹¹² Els falangistes eren almenys 32.

¹¹¹³ Els afiliats serien 121 aquell mes.

- **Francesc Aguiló Forteza. Era rellotger i es va donar d'alta l'agost de 1936¹¹¹⁴, tenia 19 anys. Va ser presentat per Pere Reus i Antoni Vilaplana. El seu recomanat va ingressar al partit ja el mes posterior que ell, el 15 de setembre de 1936¹¹¹⁵.**

---

¹¹¹⁴ **Els afiliats eren 65 aquell mes.**

¹¹¹⁵ **Els falangistes serien 74.**

- **Jaume Bisquerra Mateu.** Era escriptor i tenia 19 anys quan es va afiliar, també l'agost de 1936¹¹¹⁶. Va ser presentat per Joan Reus i Jaume Rotger. El seu proposat va donar-se d'alta el 15 de setembre de 1936¹¹¹⁷.

- **Agustí Busquets Barrera.** Era picapedrer i es va donar d'alta també l'agost de 1936¹¹¹⁸, tenia 26 anys. El presentaren Josep Busquets Barrera, el seu germà, i Pere Reus. El seu recomanat va ser admès també el mes següent del seu ingrés, el 18 de setembre de 1936¹¹¹⁹.

- **Lluís Cristià Suñer.** Era conductor i es va donar d'alta també l'agost de 1936¹¹²⁰. Era de Barcelona i estava refugiat a Inca, on va ser guàrdia municipal. No va ser

---

¹¹¹⁶ Els afiliats eren 65.

¹¹¹⁷ Els afiliats eren 74.

¹¹¹⁸ Els afiliats eren 65.

¹¹¹⁹ El total d'afiliats d'aquell mes era de 74.

¹¹²⁰ Els afiliats eren 65.

presentat per ningú. El falangista promogut per ell va ser donat d'alta el 2 de març de 1937¹¹²¹.

- Antoni Llompart Massip. Era estudiant i va donar-se d'alta el 10 d'octubre de 1936¹¹²². El seu proposat, ell no ho va ser per ningú, va incorporar-se al partit el 3 de gener de 1937¹¹²³.

---

¹¹²¹ Les altes fins llavors van ser 180.

¹¹²² El nombre total d'afiliats era de 121.

¹¹²³ El nombre de falangistes era de 150.

- **Sebastià Jaume Echave.** Era empleat de banca, es va donar d'alta el 13 d'octubre de 1936¹¹²⁴ (als 29 anys) i pagaria 1 pesseta de quota. Seria secretari de la ONS. El seu recomanat, ell tampoc no ho va ser per ningú, va ser incorporat el 10 de febrer de 1937¹¹²⁵.

- **Pere Siquier Ribas.** Era dependent de comerç, va donar-se d'alta el 21 d'octubre de 1936¹¹²⁶ (als 38 anys) i pagaria 1 pesseta. Va ser presentat per Alejandro Bergano i Esteva Zovko. El falangista que va presentar va afiliar-se el 23 de novembre de 1936¹¹²⁷.

---

¹¹²⁴ Els afiliats eren 121 aquell mes.

¹¹²⁵ El total de falangistes d'Inca era, fins aquell dia, de 164.

¹¹²⁶ Aquell mes els afiliats eren 121.

¹¹²⁷ El total d'altres fins aleshores era de 132.

- **Antoni Solivellas Mateu.** Era mecànic, tenia 27 anys quan es va incorporar a la Falange el 27 d'octubre de 1936¹¹²⁸ amb una quota assignada d'1 pesseta. El seu proposat, ell no ho va ser per ningú, va donar-se d'alta el 15 de gener de 1937¹¹²⁹.
- **Gabriel Pieras Beltran.** També va donar-se d'alta el 27 d'octubre de 1936¹¹³⁰, era empleat de banca, tenia 32 anys i pagaria 1 pesseta. Va ser delegat d'administració de la Falange local. El seu recomanat, ell tampoc no ho va ser per ningú, va afiliar-se el 7 de febrer de 1937¹¹³¹.

---

¹¹²⁸ Els afiliats eren 121.

¹¹²⁹ Aquell mes el nombre d'afiliats arribà a 150.

¹¹³⁰ Els afiliats eren 121.

¹¹³¹ El total de falangistes era de 159 aquell dia.

- Remigio Martínez Quílez. Era viatjant, es va incorporar a la Falange d'Inca l'1 de gener de 1937¹¹³², als 42 anys. Procedia de València, va ser proposat per Josep Ripoll i Antoni Villalonga i seria delegat de premsa i propaganda local. El falangista que va presentar va ser admès just un mes després d'ell, l'1 de febrer de 1937¹¹³³.

- Joan Rosselló Salas. Fotògraf afiliat el 10 d'abril de 1937¹¹³⁴, amb 28 anys i una quota de 0'5 pessetes. El seu presentat (ell no ho fou per ningú) va entrar a formar part del partit el dia 22 del mateix mes¹¹³⁵.

- Josep Amengual Ferrer. També es va afiliar el 10 d'abril de 1937¹¹³⁶, amb 31 anys i una quota mensual de 3 pessetes. Havia militat a les JAP i va ser proposat a la Falange com a afiliat per Bartomeu Beltran i Josep Ripoll. Seria inspector de la Falange al districte d'Inca. El seu proposat va ser admès el mateix dia que ell i també procedia de les JAP.

---

¹¹³² Els afiliats serien 150 aquell mes.

¹¹³³ Els falangistes afiliats fins aquell dia serien 152.

¹¹³⁴ Els afiliats serien 244 a finals de mes.

¹¹³⁵ Ibidem.

¹¹³⁶ Ibidem.

- Luis Martí Arcos. Era carrabiner i tenia 39 anys quan el 2 de desembre de 1937¹¹³⁷ va incorporar-se a la Falange local d'Inca procedent de la de Felanitx, hi havia ingressat el 6 de maig de 1936 (pagaria 2 pessetes mensuals). La persona proposada per ell va ingressar al partit el 20 de novembre de 1937¹¹³⁸, uns dies abans que ell.

Tots aquests falangistes que presentaren al partit futurs afiliats van ser militants excepte Joan Rosselló i Luis Martín, que foren adherits.

En conjunt, aquests 38 falangistes representaven el 8'10% del total de 469 falangistes inquers afiliats fins a la fi de la guerra. Eren 5 picapedrers (eren el 27'77% del total de picapedrers), 5 estudiants (eren el 15'15% del total d'estudiants inquers), 2 pagesos (el 5'12%), 2 industrials (el 15'38%), 2 fotògrafs (el 50%), 2 escriptors (el 9'09%), 2 empleats de banca (el 25%), 2 advocats (el 66'66%), un tallador de calçat (el 33'33%), un rellotger (el 50%), un escultor (era l'únic), un mecànic (el 14'28%), un representant (el 12'5%), un conductor (el 8'33%), un dependent (el 25%), un comptable (el 50%), un director de banca (era l'únic), un procurador (el 50%), un aparellador (el 50%), un empleat de Correus (el 50%), un carrabiner (l'11'11%), un mestre armer retirat (era l'únic), un falangista de professió desconeguda i un fotògraf o estudiant en funció de si era Bartomeu Payeras Mulet o Bartomeu Payeras Pieras. Les seves edats en entrar al partit oscil·laven entre els 17 i els 45 anys, la mitjana era de 29'78 (era 3'95 anys inferior a la del

---

¹¹³⁷ Els afiliats fins aquell mes eren 318, inclòs Josep Aguiló.

¹¹³⁸ Els afiliats eren 275.

conjunt) si el falangista que va proposar companys seus era Bartomeu Payeras Mulet i de 29'75 (era 3'98 anys inferior) si era Bartomeu Payeras Pieras. Tenien assignades d'entre 0'5 i 5 pessetes i la mitjana era d'1'58 (0'19 pessetes superior a la del total de 469 afiliats). Tots eren militants excepte 2 adherits (el 2'38% del total). 6 d'elles havien militat a Acció Popular (un a les JAP) i un a la Comunió Tradicionalista.

- LA FALANGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR.

Dels falangistes de Sant Llorenç que van ingressar al partit fins l'octubre de 1937, van ser 297, només 54 van ser proposats per altres falangistes afiliats anteriorment i tots ho serien per dos membres del partit a no ser dos dels que havien estat recomanats per Martí Rosselló Sancho. La resta es van presentar sols (no hi ha constància d'afiliats procedents de les milícies ciutadanes).

Qui més futurs companys de partit va proposar va ser el ja anomenat Martí Rosselló Sancho (llaurador afiliat el 14 de març de 1936¹¹³⁹ als 26 anys que seria militant de 1a línia i pagaria 1 pesseta mensual de quota), amb 34, que ingressarien al partit entre el 20 de març de 1936¹¹⁴⁰ i el 14 d'abril de 1937¹¹⁴¹.

---

¹¹³⁹ Fou un dels 2 primers falangistes locals.

¹¹⁴⁰ Es tractava d'un dels 6 primers afiliats. Aquell va ser el segon dia que hi hagué altes.

En segon lloc, Sebastià Llodrà Massanet (mestre d'escola que també va donar-se d'alta el 14 de març de 1936¹¹⁴², quan tenia 23 anys, com a militant de 2a línia i amb una quota mensual d'1 pesseta) va proposar al partit 30 nous afiliats que serie admesos entre el 20 de març de 1936¹¹⁴³ i el 14 d'abril de 1937¹¹⁴⁴.

---

¹¹⁴¹ El total d'afiliats era de 158.

¹¹⁴² També va ser un dels 2 primers falangistes.

¹¹⁴³ Els afiliats eren 6.

¹¹⁴⁴ Els afiliats eren 158.

En tercer lloc, Joan Rosselló Galmés en proposà 9 que van ser admesos entre el 20 de febrer de 1937¹¹⁴⁵ i el 2 de març de 1937¹¹⁴⁶. Ell era un llaurador que va donar-se d'alta el 22 de març de 1936¹¹⁴⁷, als 42 anys d'edat, com a militant de 2a línia i amb una quota mensual assignada d'1 pesseta.

Mateu Ballester Riera (llaurador que tenia 36 anys quan va entrar al partit el 20 de març de 1936¹¹⁴⁸, amb una quota assignada de 0'5 pessetes i la categoria de militant de 2a línia) va proposar 8 falangistes que s'incorporarien al partit entre el 18 de gener de 1937¹¹⁴⁹ i el 7 d'abril de 1937¹¹⁵⁰.

---

¹¹⁴⁵ Els afiliats eren 125.

¹¹⁴⁶ Els afiliats eren 142 aquell dia.

¹¹⁴⁷ Els falangistes eren 9, aquell va ser el tercer dia que hi hagué incorporacions.

¹¹⁴⁸ Els falangistes eren 6.

¹¹⁴⁹ El total d'afiliats va arribar aquell dia ja a 87.

¹¹⁵⁰ Els afiliats eren 156.

En cinquè lloc, Pere Rosselló Galmés va recomanar 6 afiliats, que serien admesos entre el 25 de juny de 1936¹¹⁵¹ i el 9 d'abril de 1937¹¹⁵². Ell era un llaurador que va ingressar al partit el 22 de març de 1936¹¹⁵³ (quan tenia 44 anys), seria militant de 2a línia i pagaria 1 pesseta de quota mensual.

---

¹¹⁵¹ Els falangistes locals eren 37.

¹¹⁵² Els afiliats eren 157.

¹¹⁵³ Va ser un dels 9 primers falangistes locals.

Jordi Pont Salas (llaurador que als 22 anys va ingressar al partit, el dia 1 de setembre de 1936¹¹⁵⁴, com a militant de 2a línia i amb una quota assignada d'1 pesseta) va proposar 5 dels membres de la Falange local; serien admesos en un període de temps un poc superior a un mes: entre l'1 de gener de 1937¹¹⁵⁵ i el 7 de febrer de 1937¹¹⁵⁶.

Els que van proposar al partit 3 correligionaris cada un varen ser:

- Joan Nicolau Sureda. Conductor que va donar-se d'alta el 29 de maig de 1936¹¹⁵⁷, quan tenia 20 anys, amb la categoria de militant de 2a línia i una quota d'1 pesseta.

---

¹¹⁵⁴ El total de falangistes ja era de 68.

¹¹⁵⁵ Aquell dia el nombre d'afiliats era de 84.

¹¹⁵⁶ Els afiliats eren 107.

¹¹⁵⁷ Va ser un dels primers 29 falangistes del poble.

Els seus proposats van ser donats d'alta entre el 19 de juliol de 1936¹¹⁵⁸ i el 13 de febrer de 1937¹¹⁵⁹.

- Martí Rosselló Umbert. Era llaurador i tenia 29 anys quan va ingressar a la Falange, també el 29 de maig de 1936¹¹⁶⁰, com a militant de 2a i amb una quota mensual de també 1 pesseta. Els falangistes que va proposar com a tals van ser admesos l'1 de gener de 1937¹¹⁶¹.

Els falangistes que van proposar al partit 2 membres foren:

---

¹¹⁵⁸ **El total d'afiliats va arribar a 41 aquell dia.**

¹¹⁵⁹ **Els afiliats eren 112.**

¹¹⁶⁰ **Com en el cas anterior, els afiliats fins aquell moment foren 29.**

¹¹⁶¹ **Els afiliats eren 84.**

- **Bernat Llové Melis.** Era fuster i va incorporar-se al partit, als 25 anys, el 16 de maig de 1936¹¹⁶² amb la categoria de militant de 2a línia i una quota mensual d'1 pesseta. En tot cas, els falangistes proposats van ser admesos l'1 de març de 1937¹¹⁶³ i el 24 de març següent¹¹⁶⁴ respectivament.

- És impossible discernir si l'altre falangista que va proposar 2 nous afiliats va ser Joan o Josep Galmés Riera¹¹⁶⁵. El primer era un llaurador que als 17 anys va donar-se d'alta també com a militant de 2a línia i amb una quota d'1 pesseta (fou el 17 d'agost de 1936¹¹⁶⁶) i el seu germà era un llaurador de 29 anys, al donar-se d'alta el

---

¹¹⁶² Va ser un dels primers 14 falangistes locals.

¹¹⁶³ El total d'afiliats va arribar a 140 aquell dia.

¹¹⁶⁴ Els afiliats van arribar a 154.

¹¹⁶⁵ Al llibre registre hi diu "*J. Galmés R.*".

¹¹⁶⁶ Els falangistes eren ja 67.

16 de setembre de 1936¹¹⁶⁷, també com a militant de 2a i amb 1 pesseta mensual de quota. Els afiliats proposats van ser admesos també el 30 de gener de 1937¹¹⁶⁸.

Els que presentarien només un nou membre del partit varen ser quatre:

---

¹¹⁶⁷ **El total de falangistes ja era de 71.**

¹¹⁶⁸ **El nombre de falangistes va arribar a 90.**

- Tomàs Rosselló Llodrà. Era un llaurador que, quan tenia 19 anys, va ingressar al partit el 16 d'abril de 1936¹¹⁶⁹ també com a militant de 2a i amb una quota d'1 pesseta. El seu proposat va ser donat d'alta el 23 de febrer de 1937¹¹⁷⁰ i també havia estat presentat per Martí Rosselló Sancho.

- Bartomeu Nicolau Sureda. Era jornaler i tenia 18 anys quan va entrar al partit el 17 d'agost de 1936¹¹⁷¹ com a militant de 1a línia i amb una quota d'1 pesseta. El falangista proposat, ell ho havia estat per Martí Rosselló Sancho i Sebastià Llodrà Massanet, va ser admès com a tal el 7 de febrer de 1937¹¹⁷²; també l'havia proposat Jordi Pont.

- Antoni Lliteras Morey. Era llaurador i va donar-se d'alta al partit l'1 de gener de 1937¹¹⁷³ com a militant de 2a línia i amb una quota mensual de només 0'25 pessetes. El seu recomanat també ho havia estat per Sebastià Llodrà i va ser admès el 16 de febrer de 1937¹¹⁷⁴.

- Finalment, no s'ha pogut determinar la identitat de la restant persona que va proposar al partit l'afiliació d'un nou membre¹¹⁷⁵. Aquest recomanat també ho va ser per Martí Rosselló Sancho i fou admès el 14 de febrer de 1937¹¹⁷⁶.

---

¹¹⁶⁹ Va ser un dels 14 primers falangistes del municipi.

¹¹⁷⁰ Els falangistes eren 128.

¹¹⁷¹ El total d'afiliats era de 67.

¹¹⁷² Aquell dia el total d'afiliats va arribar als 107.

¹¹⁷³ El total d'afiliats era de 84.

¹¹⁷⁴ Els afiliats serien 117.

¹¹⁷⁵ Només apareix referit com a "B" i no es pot descartar que es tractàs de Bernat Llové o Bartomeu Nicolau.

Així, aquests 13 falangistes que s'han pogut identificar representaven només el 4'36% del total de 298 afiliats del poble. Eren 9 llauradors, un jornalер, un fuster, un conductor i un mestre d'escola. La seva edat mitjana era de 26'75 (5'06 anys inferior a la del total d'afiliats) si el falangista que va presentar altre gent al partit era Joan Galmés Riera (les edats anaven de 17 a 44 anys) o de 27'75 (4'06 anys inferior a la del total) si era Josep Galmés Riera (anaven de 18 a 44 anys). Pagaven quotes d'entre 0'25 i 1 pesseta, la mitjana era de 0'90 (0'16 pessetes inferior a la del conjunt d'afiliats llorencins). Pel que fa a les seves categories, 2 eren militants de 1a línia (eren el 22'22% del total d'afiliats amb aquella línia) i els 11 restants ho eren de 2a (el 4'07%). Els llauradors era només el 4'03% del total de pagesos afiliats, el jornalер representava el 8'33% del total de jornalers, el fuster el 16'66%, el conductor el 20% i el mestre d'escola el 50%.

---

¹¹⁷⁶ Aquella data el total de membres del partit va arribar a 114.

- LA FALANGE DE CALVIÀ.

Dels 119 falangistes afiliats fins a finals de 1937 dels que es coneix la data exacta de la seva alta, van ser 78 els que van ser proposats al partit per altres 18 persones (tots ho foren per dues excepte 3 que van ser presentats només per un falangista). Només s'han pogut identificar com a membres de la Falange calvianera 14 d'aquests presentadors.

Qui més nous afiliats va proposar, 23, va ser Rafel Tugores Ribas, llaurador afiliat el 30 de novembre de 1936¹¹⁷⁷ (als 31 anys d'edat) com a militant de 2a línia i amb una quota d'1 pesseta mensual. Els falangistes presentats per ell van ser admesos entre el 3 d'octubre¹¹⁷⁸ i el 10 de desembre de 1937¹¹⁷⁹.

Mateu Estades Oliver, peó caminer de 42 anys afiliat el mateix dia que l'anterior també com a militant de 2a línia però amb una quota de 2 pessetes i que havia militat al PSOE, va proposar al partit només un afiliat menys. Aquests nous falangistes van

---

¹¹⁷⁷ El total d'afiliats coneguts era de 40.

¹¹⁷⁸ Els afiliats serien almenys 64, amb 18 altes duites a efecte aquell dia.

¹¹⁷⁹ Es coneix feiaentment l'afiliació fins aquell moment de 119 calvianers però sembla que passaven dels 146.

ser presentats també per Rafel Tugores i, per tant, van incorporar-se al partit entre les dates indicades.

En tercer lloc, Jaume Vidal Oliver va proposar 17 nous afiliats que serien donats d'alta entre el 30 de març de 1937¹¹⁸⁰ i el 10 de desembre següent¹¹⁸¹. Ell ho havia estat com a militant de 2a línia i amb una quota assignada d'1 pesseta el 15 de juny de 1936¹¹⁸², era jornalero i tenia 42 anys.

En quart lloc, Antoni Quetglas Vicens va proposar 14 nous afiliats admesos entre el 3 d'octubre¹¹⁸³ i el 26 de novembre de 1937¹¹⁸⁴. Era dependent i tenia 30 anys quan va incorporar-se al partit com a militant de 2a línia i amb una quota assignada d'1 pesseta també el 15 de juny de 1936¹¹⁸⁵.

Joan Alemany Ensenyat, industrial afiliat als 52 anys el mateix dia que els dos anteriors amb una quota mensual de 2 pessetes i també com a militant de 2a línia, va proposar 8 falangistes incorporats entre el 15 de juny de 1936¹¹⁸⁶ i el 26 de novembre de 1937¹¹⁸⁷. Els afiliats la primera data, en concret foren 3, van ser presentats només per ell.

---

¹¹⁸⁰ Els afiliats coneguts eren 46.

¹¹⁸¹ Aquest fou el darrer dia en què es produïren altes que han pogut ser datades.

¹¹⁸² Fou un dels primers 19 falangistes locals.

¹¹⁸³ Els afiliats eren almenys 64.

¹¹⁸⁴ Els afiliats eren 146, només es coneixen els noms i les dades de 106.

¹¹⁸⁵ Fou un dels 19 primers falangistes del municipi.

¹¹⁸⁶ El mateix dia en què es va produir l'alta del propi Joan Alemany segons la seva sol·licitud d'afiliació.

¹¹⁸⁷ Els afiliats eren 146, només estan documentades les dades de 106.

En següent lloc, van ser quatre els falangistes que van recomanar al partit 7 nous membres. Foren els següents:

- Esteva Roig Caldentey. Era jornalер i tenia 47 anys quan va ingressar com a militant de 2a línia al partit (amb 1 pesseta mensual de quota) el 28 d'octubre de 1936¹¹⁸⁸. Els seus proposats van donar-se d'alta entre el 3 d'octubre de 1937¹¹⁸⁹ i el 26 de novembre posterior¹¹⁹⁰.

- Bartomeu Vich Ripoll. També era jornalер, tenia 44 anys al afiliar-se el 12 de novembre de 1936¹¹⁹¹ i també seria militant de 2a línia i pagaria 1 pesseta mensual. Els seus proposats van donar-se d'alta entre el 3 d'octubre de 1937¹¹⁹² i el dia 26 del mes següent¹¹⁹³.

- Rafel Colom Ripoll. Era llaurador i es va afiliar, amb 33 anys, el 30 de novembre de 1936¹¹⁹⁴ també com a militant de 2a línia i 1 pesseta de quota. Els falangistes proposats per ell eren els mateixos que ho van ser per Bartomeu Vich.

- Miquel Quetglas Vicens. Era conductor i tenia 37 anys al donar-se d'alta, el 15 de juny de 1936¹¹⁹⁵, també com a militant de 2a línia i amb una quota d'1 pesseta. En

---

¹¹⁸⁸ Els afiliats eren almenys 22.

¹¹⁸⁹ Els afiliats eren almenys 64.

¹¹⁹⁰ El total de falangistes era de 146, només 106 estan documentats.

¹¹⁹¹ Els afiliats eren com a mínim 34.

¹¹⁹² Els falangistes locals eren almenys 64.

¹¹⁹³ Els afiliats eren en total 164.

¹¹⁹⁴ Els falangistes eren almenys 40.

¹¹⁹⁵ Va ser un dels 19 primers falangistes locals.

tots els casos els afiliats que van presentar van ingressar a la Falange el 10 de desembre de 1937¹¹⁹⁶.

En següent lloc, van ser tres els falangistes que van recomanar 5 nous afiliats:

---

¹¹⁹⁶ **Darrer dia en què es produïren altes que s'han pogut datar.**

- Miquel Sastre Estades. Era jornaler i tenia 34 anys al donar-se d'alta el 15 de juny de 1936¹¹⁹⁷ com a militant de 2a línia i amb una quota d'1 pesseta. Els falangistes que va presentar al partit van ser admesos entre el 6 d'octubre de 1937¹¹⁹⁸ i el 26 de novembre posterior¹¹⁹⁹.

- Sebastià Castell Sastre. També era jornaler, tenia 36 anys al donar-se d'alta (el 25 de novembre de 1936¹²⁰⁰), va ser militant de 2a i pagava 1 pesseta. Els seus proposats foren els mateixos que els de Miquel Sastre.

- Jaume Amengual Pallicer. Va donar-se d'alta com a falangista el 3 d'octubre de 1937¹²⁰¹, també jornaler, va ser militant de 2a línia i també pagava 1 pesseta (se'n desconeix l'edat). Els falangistes que va recomanar també ho van ser per Joan Alemany i van ser admesos entre el 6 d'octubre¹²⁰² i el 26 de novembre de 1937¹²⁰³.

---

¹¹⁹⁷ Fou un dels 19 primers falangistes locals.

¹¹⁹⁸ Els afiliats eren com a mínim 83.

¹¹⁹⁹ El total de falangistes era de 146.

¹²⁰⁰ Com a mínim el total d'altres fins aquell moment era de 37.

¹²⁰¹ Els afiliats eren almenys 64.

¹²⁰² Els afiliats eren almenys 83.

---

¹²⁰³ **Els falangistes locals ja eren 146.**

Joan Cañellas Pons va proposar 4 nous afiliats que serien admesos entre el 6 d'octubre¹²⁰⁴ i el 26 de novembre de 1937¹²⁰⁵. Ell era un moliner incorporat el 20 de novembre de 1936¹²⁰⁶, quan tenia 43 anys, també com a militant de 2a línia i amb una quota assignada d'1 pesseta.

Finalment, Joan Pallicer Amengual va proposar un nou falangista que va ser admès el 10 de desembre de 1937¹²⁰⁷. Ell ho havia estat el 28 d'octubre de l'any anterior¹²⁰⁸, als 33 anys. Era el secretari de l'ajuntament, va ser militant de 2a línia i pagava 2 pessetes mensuals.

Així, els falangistes que van proposar al partit bona part dels seus companys de partit eren 7 jornalers, un llaurador, un peó caminer, un moliner, un industrial, un conductor, un dependent i el secretari de l'ajuntament. Les seves edats en el moment d'ingressar dins el partit anaven dels 30 als 52 anys i la mitjana era de 38'76. Tots van ser militants de 2a línia i pagaven 1'28 pessetes de quota mensual mitjana (tres pagaven 2 pessetes i la resta en pagaven 1). Es van donar d'alta fins el 30 de novembre de 1936¹²⁰⁹ excepte un, Jaume Amengual, que ho va fer el 3 d'octubre de

---

¹²⁰⁴ Els afiliats eren almenys 83.

¹²⁰⁵ El total de falangistes era de 146.

¹²⁰⁶ Els falangistes eren 36 com a mínim.

¹²⁰⁷ Darrer dia en què s'han pogut datar amb exactitud les afiliacions al partit.

¹²⁰⁸ Com a mínim els afiliats eren 22.

¹²⁰⁹ Els afiliats eren almenys 40.

1937¹²¹⁰. Els falangistes proposats per ells no s'afiliarien fins el 30 de març de 1937¹²¹¹. Els falangistes proposats per ells no s'afiliarien fins el 30 de març de 1937¹²¹².

- LA FALANGE DE LLORET DE VISTALEGRE.

Del total de 63 afiliats a la Falange de Lloret fins el desembre de 1937, van ser 58 els que varen ser proposats com a tals al partit per altres falangistes del poble (en tots els casos ho foren només per un). Els restants van donar-se d'alta el 10 de juliol de 1936 (éa a dir, van formar part dels 9 primers falangistes locals), excepte en el cas del mestre d'escola Joan Abrines, que procedia d'un altre municipi.

---

¹²¹⁰ Com a mínim els afiliats eren 64.

¹²¹¹ Els falangistes locals eren almenys 46.

¹²¹² Va ser un dels 19 primers afiliats del municipi.

Els membres del partit que presentaren als seus futurs companys varen ser 10. El que en proposaria més, 20 en total, seria Bartomeu Picornell, llaurador procedent de les JAP que es va donar d'alta el 10 de juliol de 1936 (va ser un dels falangistes que no foren proposats per ningú) als 22 anys i com a militants de 2a línia. Els seus recomanats van ser admesos al partit entre també el 10 de juliol de 1937 i l'1 de març de 1937¹²¹³. En va presentar alguns, per tant, quan encara no havia entrat a formar part del partit de forma oficial.

En segon lloc, Rafel Jaume Gelabert (mecànic afiliat com a militant de 1a línia també el 10 de juliol de 1936, als 19 anys, després d'haver estat membre de les JAP) va presentar a la Falange 13 nous afiliats, els quals hi serien admesos entre el 15 de juliol de 1936¹²¹⁴ (només cinc dies després del seu propi ingrés) i l'1 de març de 1937¹²¹⁵.

---

¹²¹³ El total d'afiliats era de 52.

¹²¹⁴ Els falangistes eren 11.

¹²¹⁵ El nombre d'afiliats va arribar a 52.

Damià Maimó Vich (ferrer afiliat també el 10 de juliol de 1936, als 31 anys com a militant de 1a línia i que també procedia de les JAP) va presentar al partit 8 nous falangistes, els quals hi serien admesos entre el 10 de juny de 1936¹²¹⁶ i el 8 de maig de 1937¹²¹⁷. És a dir, el primer dels seus recomanats va ser admès com a membre del partit abans que ell mateix¹²¹⁸; es tractava d'un perruquer de 24 anys que seria militant de 2a línia.

En quart lloc, Joan Llabrés Gelabert va proposar 7 falangistes que serien admesos entre l'1 de juliol de 1936¹²¹⁹ i l'1 de març de 1937¹²²⁰. Ell, que era un

---

¹²¹⁶ Va ser el primer falangista del poble.

¹²¹⁷ El total d'afiliats de Lloret era de 53.

¹²¹⁸ Això pot ser degut a que Damià Maimó participàs activament en els preparatius per implantar el partit al poble, a que va fer la recomanació com a membre encara de les JAP (o per motiu d'aquesta militància anterior no va poder ser donat d'alta com a falangista abans) o a una equivocació en el llibre registre d'afiliats.

¹²¹⁹ Va ser el dia en què va entrar a formar part del partit el que cronològicament va ser el segon falangista local.

llaurador, s'havia incorporat com a militant de 2a línia, amb 26 anys d'edat i procedent de les JAP, també el 10 de juliol de 1936. Un dels falangistes presentats per ell s'havia afiliat, per tant, abans que ell¹²²¹, era un comerciant de 32 anys que va ser militant de 2a línia. Pel que fa a Joan Llabrés, s'ha de dir que havia estat proposat al partit per Bartomeu Picornell.

---

¹²²⁰ El total d'afiliats aquell dia va arribar a 52.

¹²²¹ Es pot dir sobre aquest fet el mateix que s'ha plantejat en el cas de Damià Maimó (veure la nota 6).

Martí Puigserver Gual (llaurador procedent de les JAP que també va afiliar-se el 10 de juliol de 1936, amb 26 anys, com a militant de 2a línia) va proposar 5 falangistes que van ser admesos com a tals entre el 28 d'octubre de 1936¹²²² i l'1 de desembre de 1937¹²²³. Ell havia estat proposat per Bartomeu Picornell.

Finalment, cinc membres de la Falange de Lloret van proposar com a companys de partit a un nou afiliat cada un respectivament. Varen ser:

- Llorenç Jané Gelabert. Havia estat membre del Partit Republicà de Centre, era llaurador i va entrar a la Falange també el 10 de juliol de 1936 com a militant de 2a línia (als 28 anys d'edat) després d'haver estat proposat per Damià Maimó. El seu recomanat va ingressar a la Falange local l'1 de desembre de 1937¹²²⁴.

- Jaume Martorell Payeras. Era picapedrer i va donar-se d'alta com a militant de 2a línia el 12 de setembre de 1936¹²²⁵, tenia 30 anys, després d'haver estat membre de les JAP. El seu recomanat va ser admès l'1 de desembre de 1937¹²²⁶. Ell havia estat proposat al partit per Bartomeu Picornell.

- Joan Gomila Bauzà. Era ferrer i tenia 19 anys quan va ingressar al partit el 15 de setembre de 1936¹²²⁷, procedent també de les JAP, com a militant de 2a línia. El seu

---

¹²²² El total d'afiliats va arribar a 10 aquell dia.

¹²²³ Els afiliats ja eren 63.

¹²²⁴ Els falangistes ja eren 63.

¹²²⁵ El nombre d'afiliats era de 26.

¹²²⁶ Els afiliats ja eren 63.

¹²²⁷ El total de falangistes era de 27.

proposat (ell ho havia estat també per Bartomeu Picornell) va incorporar-se al partit l'1 de maig de 1937¹²²⁸.

---

¹²²⁸ **El total d'afiliats era de 55.**

- Arnau Mateu Jaume. L'aurador afiliat als 40 anys el 20 de setembre de 1936¹²²⁹ com a militant de 2a línia (havia estat membre del Partit Regionalista). L'afiliat proposat per ell va ser admès el 15 d'abril de 1937¹²³⁰.

- Mateu Vert Picornell. L'aurador que tenia 36 anys al ingressar al partit l'1 de març de 1937¹²³¹ com a militant de 2a línia (havia estat afiliat a Acció Popular). El membre del partit que va recomanar (ell ho havia estat per Rafel Jaume) va ser admès l'1 de desembre de 1937¹²³².

Així, aquests 10 falangistes l'oritans eren el 15'87% del total d'afiliats. La relació de les seves professions era: 6 llauradors, 2 ferrers, un picapedrer i un mecànic d'edats compreses entre els 19 i els 40 anys i una mitjana de 27'7 (2'78 anys inferior a la del conjunt d'afiliats). Tots pagaven quotes de 0'5 pessetes, 2 d'ells eren militants de 1a línia (el 50% dels afiliats de 1a línia) i els altres 8 ho eren de 2a (el 13'55%). 8 d'ells procedien d'Acció Popular (7 de les JAP), un del Partit Republicà de Centre i un del Partit Regionalista (els primers representaven el 21'05% d'afiliats

---

¹²²⁹ Els falangistes eren 35.

¹²³⁰ Aquell dia el nombre total d'afiliats va arribar a 54.

¹²³¹ Els afiliats ja eren 52.

¹²³² Els falangistes ja eren 63.

procedents del mateix partit, el procedent del partit centrista era 20% i el regionalista era l'únic amb aquell origen ideològic).

- LA FALANGE DE SELVA.

En el cas del poble de Selva només es coneixen les persones que van proposar com a membres del partit a 34 dels 56 falangistes donats d'alta fins al final de la guerra. En tots els casos es tractava d'afiliats a la Falange local de la mateixa entitat de població i en cap cas de les de les altres poblacions del municipi¹²³³. Només 13 dels seus recomanats ho van ser per dos d'ells, la resta ho foren per un.

Bartomeu Bestard Palmer (propietari afiliat el 12 de novembre de 1936¹²³⁴, als 46 anys, com a militant de 2a línia i amb una quota assignada de 2 pessetes, després d'haver estat proposat per Miquel Morro Martorell) va ser qui més nous falangistes va presentar, en concret foren 15, que s'incorporarien al partit entre el 18 de novembre de 1936¹²³⁵ (només

---

¹²³³ **Cal recordar que eren les de Caimari-Moscari i Biniamar.**

¹²³⁴ **El total d'altres fins aquell moment va ser de 26.**

¹²³⁵ **Els afiliats eren 27.**

sis dies després de la seva pròpia afiliació) i l'11 de desembre de 1937¹²³⁶. Només tres d'aquests falangistes van ser només presentats per Bartomeu Bestard.

---

¹²³⁶ Els afiliats serien 49.

Pere Morro Salvà, fuster de 35 anys afiliat el 25 de setembre de 1936¹²³⁷ (ja ho havia estat a la Unió Patriòtica) com a militant de 2a línia amb una quota de 0'5 pessetes, va presentar 13 correligionaris, ell ho havia estat també per Miquel Morro, que serien donats d'alta entre el 20 de juliol de 1936¹²³⁸ (abans de la seva pròpia incorporació al partit) i el 17 de novembre de 1937¹²³⁹. Només dos van ser recomanats només per ell.

Miquel Morro Martorell va proposar en solitari 7 nous afiliats, entre ells els dos anteriors, que s'incorporaren al partit entre el 15 de maig de 1936¹²⁴⁰ i el 25 de setembre següent¹²⁴¹. Ell havia estat el primer falangista del poble al haver-se donat d'alta l'1 d'abril de 1936, als 23 anys, com a militant de 1a línia i amb una quota d'1 pesseta (era mecànic).

---

¹²³⁷ **El total d'afiliats aquell dia arribà a 24.**

¹²³⁸ **Els falangistes eren 9.**

¹²³⁹ **Els falangistes selvatgins ja eren 46.**

¹²⁴⁰ **Aquell dia s'afilià el segon falangista del poble.**

¹²⁴¹ **Els afiliats eren 24.**

Miquel Coll Llabrés (estudiant afiliat el 12 d'agost de 1936¹²⁴², tenia 18 anys, com a militant de 2a línia i amb una quota de 0'5 pessetes) va recomanar 4 nous afiliats, la meitat en solitari, que serien donats d'alta entre el 12 d'agost de 1936 (el dia de la seva pròpia incorporació al partit) i el 8 de maig de 1937¹²⁴³. A ell l'havia proposat Pere Soler Rotger.

Van proposar 2 nous falangistes:

- Antoni Solivellas Oliver. Va ser el segon selvatgí en afiliar-se al partit, el 15 de maig de 1936, com a militant de 1a línia i amb una quota assignada d'1 pesseta (tenia 18 anys i era fuster). Els membres del partit proposats per ell ho foren en solitari (ell ho havia estat per Miquel Morro) i serien admesos l'1 de juny de 1936¹²⁴⁴ i el 10 de juliol següent¹²⁴⁵.

- Joan Sastre Sampol. Picapedrer incorporat a les files del partit com a militant de 2a línia el 2 d'agost de 1936¹²⁴⁶, als 20 anys, amb una quota de 0'5 pessetes. També havia estat recomanat per Miquel Morro i els que ho foren per ell es donaren d'alta el primer també el

---

¹²⁴² **Aquell dia el total d'afiliats arribaria a 16.**

¹²⁴³ **Els afiliats ja eren 37.**

¹²⁴⁴ **Es tractava de Francesc Llopart Amer, tercer afiliat en donar-se d'alta,**

¹²⁴⁵ **Era Francesc Vallori Coll, quart afiliat en donar-se d'alta.**

¹²⁴⁶ **Aquell dia el total d'afiliats arribà a 13.**

mateix dia que ell, el 2 d'agost de 1936 i el 8 de maig de 1937¹²⁴⁷. El segon també ho va ser per Miquel Coll.

Finalment, van presentar només un nou afiliat els següents selvatgins (en tots els casos la recomanació va ser obra de només un falangista):

---

¹²⁴⁷ **El total d'afiliats va arribar aquell dia a 37.**

- Francesc Llompart Amer. Era picapedrer i tenia 20 anys quan l'1 de juny de 1936¹²⁴⁸ es va incorporar al partit com a militant de 1a línia i amb una quota assignada d'1 pesseta. El falangista per ell proposat va ser admès com a tal el 20 de juliol següent¹²⁴⁹. A Francesc Llompart l'havia presentat Antoni Solivellas.

- Francesc Vallori Coll. S'havia afiliat el 10 de juliol de 1937¹²⁵⁰, era picapedrer, tenia 18 anys, va ser militant de 1a, pagava 1 pesseta. També va ser presentat per Antoni Solivellas i l'afiliat que ho fou per ell va ser admès només dos dies després¹²⁵¹.

- Bartomeu Morro Salvà. Era satre, es va donar d'alta el 19 de juliol de 1936¹²⁵² i pagava 1 pesseta (se'n desconeixen les altres dades). El falangista per ell presentat va ser admès el 19 de novembre següent¹²⁵³.

---

¹²⁴⁸ **Va ser, cronològicament, el tercer falangista del poble en donar-se d'alta.**

¹²⁴⁹ **Els falangistes arribarien a ser 9 aquell dia.**

¹²⁵⁰ **Va ser el quart afiliat en el temps de la Falange local.**

¹²⁵¹ **Va ser el cinquè falangista en donar-se d'alta.**

¹²⁵² **Va ser el setè afiliat en donar-se d'alta.**

¹²⁵³ **Els afiliats serien 19 aquell dia.**

- Pere Soler Rotger. Era sabater i tenia 19 anys quan, el 12 d'agost de 1936¹²⁵⁴, va ingressar al partit com a militant de 1a línia i amb una quota a pagar d'1 pesseta mensual. El seu proposat era la mateixa persona que el proposà a ell, Miquel Coll, i va ingressar al partit el mateix dia.

---

¹²⁵⁴ **El total de falangistes del poble arribà a 16.**

Així, aquests 10 falangistes que van proposar com a afiliats a almenys 34 selvatgins van ingressar al partit fins el 12 de novembre de 1936¹²⁵⁵ i les persones proposades ho van fer entre el 15 de maig de 1936¹²⁵⁶ i l'11 de desembre de 1937¹²⁵⁷. Els que els van recomanar (representaven el 18'18% del total d'afiliats locals) eren 3 picapedrers, 2 fusters, un sabater, un sastre, un mecànic, un propietari i un estudiant d'edats compreses entre els 18 i els 46 anys (la mitjana era de 24'11, 2'75 anys inferior a la del conjunt). Eren 5 militants de 1a línia i 4 de 2a (es desconeix la del restant) i pagaven 0'95 pessetes mensuals de quota mitjana (0'05 pessetes inferior a la del total d'afiliats), la més elevada era de 2 pessetes i les més baixes eren de 0'5. 4 d'ells foren proposats per Miquel Morro, 2 per Antoni Solivellas i Pere Soler i Miquel Coll es presentaren recíprocament (sembla que els restants no ho van ser per ningú).

Els picapedrers representaven el 42'85% del total d'afiliats d'aquella professió, els fusters eren el 40%, el mecànic, el propietari i l'estudiant eren el 50% dels afiliats locals d'aquella professió i el sabater i el sastre eren els únics amb aquella ocupació. Els militants de 1a línia eren el 45'45% del total d'afiliats dels que es coneix el seu enquadrament amb tal categoria i els de 2a línia eren el 14'28% del total.

---

¹²⁵⁵ **El total d'altres fins aquell moment va ser de 26.**

¹²⁵⁶ **Aquell fou el dia en què s'afilià el segon falangista del poble.**

¹²⁵⁷ **Els afiliats serien 49.**

- CONCLUSIONS.

Els 105 falangistes identificats de les JONS de Pollença, Inca, Sant Llorenç des Cardassar, Lloret de Vistalegre i Selva que van proposar nous afiliats al partit eren 25 llauradors, 10 picapedrers, 8 estudiants, 5 fusters, 4 conductors, 3 jornalers, 3 industrials, 3 mecànics, 2 ferrers, 2 fotògrafs, 2 empleats, 2 empleats de banca, 2 escrivents, 2 mariners, 2 perits mercantils, 2 advocats, 2 mestres d'escola, un fabricant de graneres, un sabater, un tallador de calçat, un sastre, un escultor, un rellotger, un carnisser, un comerciant, un propietari, un representant, un dependent, un cambrer, un comptable, un director de banc, un aparellador, un procurador, un metge, un oficial i un empleat de Correus, un secretari municipal, un carrabiner, un sergent mecànic, un sergent invàlid, un mestre armer retirat, un falangista de professió desconeguda i un fotògraf o un estudiant si el falangista inquer que va proposar nous afiliats era Baromeu Payeras Mulet o Bartomeu Payeras Pieras. Les seves edats anaven de 17 a 48 anys i la mitjana era de 28'45 com a més elevada si els falangistes corresponents eren Bartomeu Payeras Mulet i el llorencí Josep Galmés Riera (es desconeixen les edats de 6 d'ells) o de 28'30 com a la més baixa possible, si els que presentaren altres falangistes eren Bartomeu Payeras Pieras i Joan Galmés Riera (es desconeixen les edats de 7 d'ells). Pagaven una quota mitjana d'1'08 pessetes, eren d'entre 0'25 i 5 (es desconeixen les de 15 d'ells). Tots eren militants excepte 2 adherits (es desconeix la categoria d'un d'ells), només es pot especificar

que 26 eren militants de 1a línia i 40 ho eren de 2a). 14 d'ells procedien d'Acció Popular (8 de les JAP), un del Partit Republicà de Centre, un del Partit Regionalista i un de la Comunió Tradicionalista.

En relació al total d'afiliats fins a la fi de la guerra a les cinc JONS¹²⁵⁸ representaven un 7'52%, la seva edat mitjana era 4'47 anys inferior en el primer cas vist o de 4'62 en el segon¹²⁵⁹, la quota mitjana que tenien assignada era només 0'01 pessetes més elevada¹²⁶⁰. Pel que fa a les seves professions, aquests llauradors representaven el 5'31% del total de pagesos, els picapedrers eren el 15'87% del total d'afiliats de tal professió, els estudiants eren el 16%, els fusters eren el 12'82%, els conductors eren l'11'42%, els jornalers el 7'69%, els industrials el 16'66%, els mecànics el 25%, els ferrers eren el 7'40%, els fotògraf eren el 50%, els empleats eren el 4'87%, els empleats de banca eren el 22'22%, els escriptors eren el 8%, els mariners eren el 3'77%, els perits mercantils eren el 66'66%, els advocats eren el 50%, els mestres d'escola eren el 13'33%, el fabricant de graneres representava el 25%, el sabater era el 2'22%, el tallador de calçat era el 16'66, el satre era el 50%, l'escultor era l'únic d'aquella professió, el rellotger era el 50%, el carnisser era el 12'5%, el comerciant era l'1'66%, el propietari era el 3'70%, el representant era el 12'5%, el dependent era el 20%, el cambrer era el 12'5%, el comptable era el 50%, el director de banc era l'únic amb aquella professió, l'aparellador i el procurador eren el 50%, el metge era el 9'09%, l'oficial i l'empleat de Correus representaven el 50%, el secretari municipal era el 20% i el carrabiner representava l'11'11% del

---

¹²⁵⁸ Eren almenys 1396

¹²⁵⁹ La del conjunt d'afiliats era de 32'92 anys.

¹²⁶⁰ La del conjunt d'afiliats era d'1'07 pessetes.

total de falangistes d'aquesta professió afiliats a les JONS de les poblacions tractades¹²⁶¹.

- LA FALANGE COM A COS ARMAT.

---

¹²⁶¹ La relació total de falangistes amb aquestes professions de Pollença, Inca, Sant Llorenç des Cardassar, Lloret de Vistalegre i Selva era: 470 pagesos, 63 picapedrers, 50 estudiants, 39 fusters, 35 conductors, 39 jornalers, 18 industrials, 12 mecànics, 27 ferrers, 4 fotògrafs, 41 empleats, 9 empleats de banca, 25 escrivents, 53 mariners, 3 perits mercantils, 4 advocats, 15 mestres d'escola, 4 fabricants de graneres, 45 sabaters, 6 talladors de calçat, 2 satres, un escultor, 2 rellotgers, 8 carnissers, 60 comerciants, 27 propietaris, 8 representants, 5 dependents, 8 cambrers, 2 comptables, un director de banc, 2 aparelladors, 2 procuradors, 11 metges, 2 oficials de Correus, 2 empleats de Correus, 5 secretaris municipals i 9 carrabiners.

Un cop assegurat el control de l'illa, la principal tasca en mans de la Falange va ser la repressió, en va ser el principal agent en els casos que no es va seguir cap mena de procediment judicial en el que durant el primer any de guerra seria com a la resta de la reraguarda nacional una mena d'anarquia controlada¹²⁶². Així, les milícies del partit es van convertir en una mena de policia paral·lela auxiliar de l'exèrcit¹²⁶³ que es va veure encarregada de les tasques més desagradables, l'exercici del terror per tal de tenir totalment controlat el territori controlat pels militars revoltats. A nivell intern del partit els actes de brutalitat generaven més agressió i lligaven més estretament als seus membres que hi participaven¹²⁶⁴. Quan ja no va interessar prolongar més aquella "anarquia" es van unificar totes les milícies en les milícies nacionals, sota el control d'oficials militars (paral·lelament a l'unificació dels partits polítics).

També els falangistes lluitarien com a tals al Front de Manacor i a la Península, al marge dels que s'integrarien dins l'exèrcit.

---

¹²⁶² PAYNE, Stanley G., Los militares y la política en la España contemporánea, Col. España Contemporánea, Ruedo Ibérico, 1968, p. 364.

¹²⁶³ PAYNE, Stanley G., La revolución y guerra civil española, Col. Crónica General de España, Júcar, Gijón, 1976, p. 96.

¹²⁶⁴ KITCHEN, Martin, Op. cit., p. 20.

- ARMES EN POSSESSIÓ DELS FALANGISTES.

De cara a l'Alçament es van distribuir armes entre els falangistes dels diversos municipis, per tal d'assegurar el seu èxit, inclús als llocs on no hi havia presència física de l'exèrcit. Com que l'Alçament no va triomfar a tot l'Estat en el curt plaç que tenien previst, el període en què les armes van haver d'estar en ús es va allargar.

Només es pot parlar de qui eren els afiliats que en tenien assignades en els casos dels que pertanyien a les JONS d'Inca i Son Servera. Es coneixen també alguns calvianers posseïdors de pistoles.

- LA FALANGE D'INCA.

En el cas de la Falange d'Inca es té constància de que 30 afiliats tenien adjudicat un mosquetó¹²⁶⁵, segons Canuto Boloqui abans de l'Alçament s'havien arreplegat cent pistoles¹²⁶⁶ però no se'n té cap constància a través de les fitxes personals. En tots

---

¹²⁶⁵ Eren Francesc Aguiló Forteza, Luis Alguacil, Antoni Amorós Mateu, Jaume Bisquerra Mateu, Agustí Busquets Barrera, Josep Busquets Barrera, Miquel Cabrer Mas, Melcior Capó Beltran, Frederic Carbonell Antolí, Lluís Cristià Suñer, Bartomeu Enseñat Oliver, Sebastià Erasmo Truyol, Pere Ferrer Beltran, Miquel Ferrer Pascual, Miquel Gelabert Bisellach, Antoni Janer, Simó Mestre Gual, Antoni Munar Morro, Pere Munar Nicolau, Josep Prats Balaguer, Josep Pujadas Morro, Antoni Pujadas Salom, Miquel Pujadas Salom, Antoni Ramis Seguí, Pere Reus Pujadas, Antoni Rossellò Fe, Josep Salas Iturbide, Guillem Seguí Perelló, Pau Soler Beltran i Enric Vallbona Villalba.

¹²⁶⁶ Entrevista amb Canuto Boloqui feta per Damià Ferra-Ponç a MASSOT, Josep, "Sobre la situació político-militar a Mallorca durant la guerra civil (1936-1938)" a Randa, núm. 25, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1989, p. 200.

els casos es van incorporar al partit entre l'abril i el setembre de 1936, període en el que el nombre d'altres va ésser d'almenys 60 i el total d'afiliats va arribar a 74¹²⁶⁷. Eren 8 estudiants, 4 escrivents, 3 picapedrers, 2 pagesos, 2 industrials, un ferrer, un fuster, un gerrer, un guixaine, un assaonador, un esparter, un rellotger, un fotògraf, un conductor i un mestre d'escola (es desconeix la professió del restant). Les seves edats anaven dels 17 als 32 anys i la mitjana era de 21, en el moment d'entrar a formar part del partit. Només es coneixen les quotes pagades per quatre d'ells, que eren de 5, 2, 1 i 0'5 pessetes (resulta una mitjana de 2'12 pessetes que no és gens significativa). Tots eren, evidentment, militants i 21 van estar lluitant al front de Manacor entre els dies 16 i 25 d'agost de 1936. Ademés, un altre, Sebastià Erasmo, hi va participar amb la centúria d'Alcúdia i posteriorment, el 15 de setembre de 1936, va ingressar dins la Falange d'Inca. Ademés dels altres tres posseïdors de mosquetons que van afiliar-se al partit també el mes de setembre, no van lluitar a Manacor cinc dels nou d'aquests falangistes que van donar-se d'alta el mes d'agost; un dels quals ho va fer el dia 12, és a dir, que no hi va haver temps suficient per ser integrats dins les milícies falangistes.

Pel que fa als falangistes afiliats durant el mateix període de temps sobre els que no hi ha constància documental explícita de que haguessin tengut assignat un mosquetó, no es pot assegurar completament que no se'ls proporcionàs un altre tipus d'arma. Evidentment va ser així quan la majoria d'ells va lluitar contra els republicans desembarcats a Porto Cristo.

---

¹²⁶⁷ No hi ha cap raó objectiva per la qual els falangistes incorporats abans no constin com a posseïdors de cap mosquetó a llurs fitxes personals.

- LA FALANGE DE SON SERVERA.

Les armes assignades als falangistes de Son Servera varen ser 11 mosquetons i 8 fusells. Els seus posseïdors¹²⁶⁸ es van incorporar al partit entre el dia 19 de juliol de 1936¹²⁶⁹ i el 7 de setembre de 1936¹²⁷⁰. Eren 12 llauradors, 3 picapedrers, un jornaler, un marger, un fuster i un sabater. La seva mitjana d'edat era de 28'6 anys, el més jove només en tenia 16 i el més vell 52. Només es coneix la línia d'un d'ells, era de 2a, i tots pagarien 0'25 pessetes de quota a no ser un que en pagava 0'5¹²⁷¹. 8 d'ells havien militat a les JAP i un a Acció Popular. 11 d'ells tenien bicicleta, la qual cosa podia donar mobilitat a aquest grup armat.

Els altres 16 falangistes afiliats durant el mateix període de temps, a partir del moment en què l'Alçament va tenir lloc al nord d'Àfrica i fins el 7 de setembre, que

---

¹²⁶⁸ Eren, per ordre d'afiliació, Josep Servera Lliteras, Antoni Servera Lliteras, Joan Ferrer Blanquer, Joan Ginard Servera, Sebastià Massanet Sard, Jaume Calafat Pons, Jacint Artigues Guiscafré, Llorenç Blanquer Nebot, Jaume Rubí Grau, Miquel Sureda Flaquer, Gaspar Busquets Tous, Pere Domenge Ginard, Serafí Nebot Riutort, Jeroni Morey Llull, Sebastià Vives Sard, Sebastià Ballester Llull, Antoni Rigo Tàpia, Bartomeu Sancho Morey i Joan Perelló Artigues.

¹²⁶⁹ Abans ja s'havien afiliat 10 falangistes.

¹²⁷⁰ Els afiliats ja eren 45.

¹²⁷¹ Era el picapedrer de 16 anys Sebastià Massanet.

no van tenir assignada cap arma foren 9 llauradors, 2 mestres d' escola, un pastor, un ferrer i conductor, un fuster i un electricista (es desconeix la professió del restant). La seva mitjana d'edat era de 26'7 anys, quasi dos anys inferior a la dels que tenien armes assignades, el més jove en tenia 18 i el major 39. Al menys 6 eren militants de 2a línia i pagaven una quota mitjana de 0'5 pessetes (anaven de les 0'25 a 1 pesseta). 6 havien militat a les JAP. Per altra banda, només un tenia bicicleta.

- LA FALANGE DE CALVIÀ.

A la documentació generada per la Falange local de Calvià que s'ha conservat no hi existeix constància sobre el repartiment de fusells entre els afiliats però sí n'hi ha sobre 10 militants que disposaven de pistoles¹²⁷². Es tractava de 4 llauradors (un era ademés carnisser), 2 jornalers, un moliner, un industrial (Joan Alemany, que havia estat president de la Unió Patriòtica local), un comerciant (Julià Cabrer, que havia estat “*azañista*”) i el secretari de l'ajuntament que s'havien incorporat al partit entre el 15 de maig¹²⁷³ i el 30 de novembre de 1936¹²⁷⁴. Les seves edats estaven compreses entre els 22 i els 52 anys en el moment d'afiliar-se i la mitjana era de 38'2. Tots eren militants de 2a línia excepte el jornalero de 52 anys Joan Bestard que ho era de 1a

---

¹²⁷² Magí Cabrer Pujol, Joan Alemany Ensenyat, Joan Bestard Alemany, Guillem Mascaró Marroig, Jaume Bestard Tous, Joan Pallicer Amengual, Miquel Castañer Casanoves, Julià Cabrer Juaneda, Joan Cañellas Pons i Rafel Colom Ripoll.

¹²⁷³ Fou el primer afiliat del que es té notícia.

¹²⁷⁴ Els afiliats eren almenys 40.

línia. Pagaven una quota mitjana d'1'7 pessetes (totes eren d'1 o 2 pessetes excepte la del llaurador de 27 anys Miquel Castañer que era de 5 pessetes¹²⁷⁵).

- FALANGISTES AL FRONT DE MANACOR.

Només es pot parlar dels falangistes inquers que van lluitar al front de Manacor contra els republicans desembarcats a partir del 16 d'agost de 1936. Varen ser 43 (aquell mes el total d'afiliats seria de 65 però no es pot afirmar quans ho eren abans del desembarcament). Un d'ells, Canuto Boloqui, seria qui comandaria al voltant de 400 mallorquins que van participar a l'enfrontament dins de les files falangistes. En total van ser 9 estudiants, 5 picapedrers, 5 escriptors, 3 pagesos, 3 industrials, 2 ferrers, 2 guàrdies municipals, un gerrer, un sabater, un assaonador, un escultor, un empleat, un empleat de Correus, un fotògraf, un perit mercantil, un aparellador, un mestre d'escola i un mestre armer i un capità retirats (la professió dels altres dos és desconeguda). Les seves edats anaven dels 17 als 49 anys i la mitjana era de 26'3. Només es coneixen les quotes pagades per 22 d'ells, anaven de les 0'5 a les 5 pessetes i la mitjana era d'1'57. Els inquers només van lluitar entre el mateix dia del desembarcament i el dia 25, un dia abans de l'arribada a l'illa d'Arconvaldo

---

¹²⁷⁵ La més elevada de les pagades pels falangistes calvianers dels que se'n coneixen les dades.

Bonacorsi, a no ser Nicolau Siquier, estudiant de medecina, que hi aniria com a practicant a partir del dia 17.

Excepte 11 d'ells (d'edats compreses entre els 30 i els 49 anys, a no ser un que en tenia 19 al 1936), tots van ingressar a l'exèrcit o van partir cap a la Península amb la centúria expedicionaria de la Falange el 15 de juny de 1937, aquest va ser el cas de 5 d'aquests afiliats. En molts de casos van partir com a voluntaris cap a la Península i 3 serien sergents provisionals i 3 alferes provisionals (ademés, un dels primers ascendiria a la segona condició).

Els 11 falangistes que es van donar d'alta abans de finals de juliol de 1936 que no van lluitar a Manacor eren un estudiant de 17 anys, un forner de 20 anys, un advocat de 22, un propietari de 23, un ferroviari de 25, un mosso de 27, un picapedrer i un escriptor de 28, un fabricant de ciment de 43, un jornaler de 53 i un guàrdia civil retirat de 55 (l'edat mitjana era de 31 anys). Pagaven quotes d'entre 0'5 i 2 pessetes i la mitjana era d'1'23. L'estudiant (Gabriel Siquier) s'incorporaria a l'exèrcit el juliol de 1937 i arribaria a ser alferes provisional, el forner (Gabriel Estrany) hi ingressaria al ser cridat a files el seu reemplaç i el ferroviari Bartomeu Garau també s'hi va incorporar. Esteva Amengual, l'advocat, seria alferes de la centúria expedicionària de la Falange que el 15 de juny de 1937 va sortir de Mallorca cap al front.

- LA CENTÚRIA EXPEDICIONÀRIA DE LA FALANGE (JUNY DE 1937).

Com en el cas anterior, només es coneixen les dades dels inquers que el 15 de juny de 1937 es van embarcar amb la centúria expedicionària de la Falange de Mallorca varen ser 10¹²⁷⁶. S'havien afiliat al partit entre el gener i el novembre de 1936, excepte un que ho va fer el 15 de març de l'any següent. Eren 2 mecànics, un pagès, un jornaler que passaria a ser guàrdia municipal, un sabater, un industrial, un empleat de banca, un escriptent i un advocat (es desconeix la professió del restant). Al 1937 les seves edats oscil·laven entre els 17 i els 32 anys i la mitjana seria de 23'9. Només es coneix la quota pagada per un d'ells, el sabater Adrià Garcia, que era de 0'5 pessetes. L'advocat Esteva Amengual va partir com a alferes de la centúria.

---

¹²⁷⁶ Esteva Amengual Ribas, Rafael Arcos Olivares, Antoni Cabanellas Coll, Adrià Garcia Romera, Llorenç Miralles Llompart, Antoni Munar Morro, Josep Pujadas Morro, Antoni Pujadas Salom, Gabriel Tomàs Siquier i Gabriel Torrens Martorell.

- LES MILÍCIES FALANGISTES.

- LA FALANGE DE POLLENÇA.

Només es pot parlar, amb dades personals, dels falangistes pollencins que van ser destinats com a membres del partit fora de la seva població com a milicians. 15 dels 263 afiliats fins el 30 de març de 1937 van ser destinats a Palma. Un d'ells, però, pot ser que s'hi traslladàs per qüestions personals ja que ho va fer el 7 de novembre de 1936; la resta dels que se'n coneix la data ho feren el 19 de juliol de 1937 en set casos i el dia abans en un. En total eren 5 llauradors, 4 estudiants, 2 ferrers, un jornaler, un sabater, un picapedrer i un fuster d'edats compreses entre els 17 i els 32 anys (la mitjana era de 19'46) però en total eren 12 els que no passaven dels 18 anys. La quita mitjana era de 1'36 pessetes (en tots els casos eren de 0'5 i 1 pesseta). 6 es van incorporar al partit com a militants de 1a línia i els altres ho eren de 2a.

- LA FALANGE DE CAMPANET.

En data indeterminada els milicians de Campanet¹²⁷⁷ que havien de realitzar guàrdies eren 41¹²⁷⁸, almenys 14 dels quals s'havien afiliat al partit abans de l'inici de la guerra.

---

¹²⁷⁷ No es pot afirmar taxativament que no es tractàs de membres de les milícies nacionals.

¹²⁷⁸ Gabriel Bisquerra Martorell, Guillem Tortella Gual, Pere Pons Alemany, Josep Mulet Bennàssar, Joan Tortella Mascaró, Rafel Pons Pericàs, Jaume Tortella Payeras, Bartomeu Mascaró Pericàs, Joan Tortella Pons, Bartomeu Pericàs Mairata, Antoni Mairata Morell, Nadal Martorell Bauzà, Gabriel Cànaves Mir, Melcior Gual Amengual, Miquel Mascaró Mora, Jordi Marimón Vicens, Joan Oliver Tortella, Llorenç Marroig Bennàssar, Joan Amengual Amengual, Antoni Reynés Alcover, Pere Mascaró Mascaró, Antoni Barrera Morro, Jaume Amengual Pons, Arnau Pons Grau, Rafel Palou Mascaró, Pere Pericàs Pascual, Joan Bennàssar Mairata, Jaume Rebassa Pons, Nadal Tortella Mascaró, Sebastià Alcover Bennàssar, Joan Alcover Bennàssar, Bartomeu Pons Pons, Joan Reus Capellà, Joan Gual Gual, Bartomeu Pons Capó, Joan Morell Mairata, Melcior Mateu Buades, Antoni Villalonga Villalonga, Josep Barrera Amengual, Joan Palo Bennàssar i Arnau Solivellas Mateu.

- LA FALANGE MARÍTIMA.

- FALANGISTES DE POLLENÇA.

Almenys 2 pollencins van ingressar dins la Falange Marítima:

- Josep Pons Ripoll. Era un picapedrer que seria militant de 2a línia, pagaria 1 pesseta de quota i que s'havia donat d'alta a la Falange local el 5 de març de 1937¹²⁷⁹, quan tenia 18 anys.

- Jaume Cifre Totxo. Era cambrer i tenia 19 anys quan el 8 d'octubre de 1937¹²⁸⁰ es va incorporar al partit, va ser també militant de 2a línia i tendria assignada una quota d'1 pesseta.

---

¹²⁷⁹ El total d'afiliats era de 227.

¹²⁸⁰ Els afiliats eren 335.

- FALANGISTES DE BINISSALEM.

Almenys 3 afiliats binissalemers, militants, van formar part de la Falange Naval, foren:

- Miquel Bibiloni Martí. Era extractor de pedra i tenia 19 anys quan el 18 d'agost de 1936¹²⁸¹ va ingressar al partit amb una quota assignada d'1 pesseta.**
- Guillem Martorell Llabrés. Era pagès i es va afiliar el dos dies després que l'anterior (el 20 d'agost¹²⁸²), tenia 19 anys i pagaria 0'5 pessetes mensuals.**
- Llorenç Vicens Vives. Era pagès i tenia 27 anys quan es va incorporar al partit, el 21 d'octubre de 1936¹²⁸³, amb una quota d'1'5 pessetes.**

---

¹²⁸¹ Els afiliats eren almenys 37.

¹²⁸² Els falangistes binissalemers ja eren 45.

¹²⁸³ El total de falangistes binissalemers era de 70.

En comparació amb els seus companys pollencins es van incorporar al partit molt prest.

- FALANGISTES PROCEDENTS DE LES MILÍCIES CIUTADANES I INTEGRATS DINS LES MILÍCIES NACIONALS.

Les milícies ciutadanes a Mallorca es van crear ja el mes de juliol de 1936; va quedar reflexat a la revista *Aquí estamos* de la següent manera: “*Mallorca entera vibra como galvanizada ante el desarrollo triunfante del Movimiento Nacional. La Falange admira y asombra a todos con su actuación. Se crean las Milicias Ciudadanas del Ejército de Salvación de España*”¹²⁸⁴. També es van crear arreu de l'Estat amb el nom de milícies

---

¹²⁸⁴ *Aquí estamos*, núm. 4 (15-8-36). Sobre la seva creació es pot consultar MASSOT, Josep, **El desembarcament de Bayo a Mallorca. Agost-setembre de 1936**, Biblioteca Serra d'Or/61, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1987, pp. 141-150. Segons diu a les pàgines 144 i 146 a finals del juliol de 1936 formaven part de la segona companyia de les milícies ciutadanes les de Renovació Espanyola i que a finals del mes posterior es van integrar dins la Falange, si bé van mantenir la seva estructura interna (també es pot veure tal fet

patriòtiques o guàrdies cíviques. Segons Torcuato Luca de Tena les de Sant Sebastià, que agrupaven a voluntaris d'edat elevada partidaris de l'Alçament, es dedicaven a exercir la censura de la correspondència, organitzar i distribuir les cartilles de racionament quan va arribar l'escassetat, fer guàrdies a les oficines i centres oficials i altres destinacions¹²⁸⁵. A Mallorca van actuar activament contra les forces republicanes desembarcades a Porto Cristo¹²⁸⁶. Estaven sota control d'oficials de l'exèrcit i representaven, per tant, una forma de mobilització i enquadrament civil directament en mans militars i paral·lela a les forces polítiques existents.

El Decret d'Unificació del 19 d'abril estipulava, además de la unió dels partits polítics, la creació d'una "Milícia Nacional" (milícia de *F.E.T. y de las J.O.N.S.*) a través de la unificació de les de les falangistes, els requetés i les ciutadanes al capdavant de les quals hi hauria un general de l'exèrcit, José Monasterio, amb dos *subjefes militars* procedents respectivament de les milícies de Falange i del Requeté i dos assessors polítics¹²⁸⁷. Tots els demés comanaments també serien militars, així deixaven d'estar sense control militar per part de l'exèrcit les milícies falangistes que havien estat enarregades d'exercir el terror i la repressió a la rera guarda nacional per tal d'evitar possibles bosses de resistència republicana o activitats contràries als revoltats.

---

a *Aquí estamos*, núm. 6 -29-8-36-, p.8). El 20 de març de 1937 la directiva provincial del partit, seguint les suggerències de la *Jefatura Nacional* de Burgos es convertiria en un Comitè de Milícies (Arxiu del Regne de Mallorca, Govern Civil, Registre d'associacions -1637/2648-).

¹²⁸⁵ LUCA DE TENA, Torcuato, Op. cit., p. 30.

¹²⁸⁶ GUAL, Simón, Un siglo de la historia de Inca a través de su guarnición militar (1879-1986), Imp. Polítacnica, Palma de Mallorca, 1986, pp. 258-283.

¹²⁸⁷ Aróstegui, Julio, "Op. cit.", p. 85 i RAMA, Carlos M., Op. cit., p. 323.

Un cop acabada la guerra, el 2 de juliol de 1940, es va establir per decret que les milícies estarien encarregades de l'instrucció premilitar i postmilitar dels ciutadans i de proveir d'oficials de reserva a l'exèrcit a través de la milícia universitària; també havien d'estar preparades per aquells serveis que poguessin sol·licitar les autoritats o les forces encarregades de mantenir l'ordre públic¹²⁸⁸.

- LES MILÍCIES CIUTADANES.

- LA FALANGE DE POLLENÇA.

---

¹²⁸⁸ RAMA, Carlos M., Op. cit., p. 323.

Els membres de les milícies ciutadanes del municipi de Pollença que entrarien a formar part de la Falange varen ser 179. El primer en ser-hi admès va ser Gabriel Seguí (mariner de 36 anys que era militant de 2a línia i pagaria 1 pesseta mensual) el 20 de juliol de 1937¹²⁸⁹.

Els següents milicians en ingressar al partit varen ser 22 que ho van fer el dia 8 d'octubre de 1937¹²⁹⁰. Es tractava de 7 llauradors, 2 mariners, 2 extractors de pedra, 2 picapedrers, 2 conductors, un jornalier, un fabricant de graneres, un cerveser, un cap de vendes, un comerciant i un barber (es desconeix la professió del restant). La seva mitjana d'edat era de 36'9 anys (el més jove en tania 19 i el més vell 47) i la de les quotes mensuals que tendrien assignades seria de 0'61 pessetes (totes eren de 0'5 o d'1). Pel que fa a les seves categories, només es pot afirmar que 18 d'ells eren militants de 2a línia i es desconeix la dels restants. Un d'ells havia militat a la CEDA i un al Partit Radical.

---

¹²⁸⁹ **El total d'afiliats era ja de 292.**

¹²⁹⁰ **Les altes d'aquell dia varen ser 33 i el total de falangistes locals va arribar a 335.**

El següent dia en què es produí la incorporació a la Falange local de milicians va ser el dia 6 de novembre següent¹²⁹¹. Varen ser 9 en total: 5 llauradors (un havia militat al Partit Republicà de Centre), 2 picapedrers (un havia estat membre de la CEDA) i un espadenyer i un fabricant de graneres (també havien militat ambdós al Partit Republicà de Centre). Les seves edats anaven dels 29 als 46 anys i la mitjana era de 33'56. Tots eren militants de 2a línia i pagaven una quota mitjana de també 0'61 pessetes (totes eren també de 0'5 i 1 pessetes).

Posteriorment, el 5 de desembre de 1937¹²⁹², ingressaren al partit 11 milicians més. Eren 6 llauradors, 2 hotelers, un ferrer, un gerrer i un comerciant d'edats compreses entre els 18 i els 55 anys (la mitjana era de 36 anys). Tots eren militants de 2a línia i pagaven una quota mitjana de 0'9 pessetes (les dues més elevades eren de 2 pessetes).

El gener de 1938, en concret el dia 25¹²⁹³, els milicians que van entrar dins les files falangistes varen ser moltíssims en comparació amb les xifres anteriors, 120 en total. Es tractava de 65 llauradors, 7 picapedrers, 7 comerciants, 5 jornalers, 3 fusters, 3 barbers, 3 empleats, 3 propietaris, 2 extractors de pedra, 2 teixidors, 2 industrials, 2 conductors, un marger, un fabricant de calç, un carboner, un gerrer, un electricista, un mecànic de bicicletes, un llauner, un carnisser, un espadenyer, un mariner, un cambrer, un taverner, un electricista, un hotelier, un artista i un escolà. Els dos més vells tenien 62 anys i el més jove 25 (la mitjana era de 37'17 anys). Tots serien militants de 2a línia i pagarien una quota mitjana de 0'62 pessetes; la més elevada van ser les 5 pessetes assignades a Antoni

---

¹²⁹¹ **Aquell dia només hi hagué una alta més i el total d'afiliats va arribar als 345,**

¹²⁹² **El total de falangistes va arribar a 368, inclosos els 23 donats d'alta aquell dia.**

¹²⁹³ **El total d'afiliats incorporats aquell dia varen ser 126 i en conjunt es va arribar als 494.**

Perelló (comerciant de 38 anys) i la resta eren de 0'5 i 1 pessetes. 34 d'ells havien militat al Partit Republicà de Centre, 7 a la CEDA, 2 al Partit Radical i un a la Comunió Tradicionalista.

Finalment, el 10 de febrer següent¹²⁹⁴ els milicians incorporats al partit varen ser 16: 7 llauradors, 2 conductors (un havia militat al Partit Republicà de Centre), un extractor de pedra, un picapedrer, un fuster, un carter, un comerciant, un taverner i un dibuixant d'edats compreses entre els 18 i els 42 anys (la mitjana era de 30'9). Tots eren militants de 2a línia i pagaven 0'78 pessetes de quota mitjana (les més baixes eren de 0'5 pessetes i les dues més elevades eren de 2).

En conjunt, els falangistes pollencins procedents de les milícies ciutadanes serien 179 (el 35'02% del total). La relació de les seves professions era: 90 llauradors, 12 picapedrers, 10 comerciants, 6 jornalers, 6 conductors, 5 extractors de pedra, 4 mariners, 4 fusters, 4 barbers, 3 empleats, 3 hotelers, 3 propietaris, 2 teixidors, 2 fabricants de graneres, 2 gerrers, 2 espartenyers, 2 industrials, 2 electricistes, 2 taverners, un carboner, un fabricant de calç, un marger, un llauner, un ferrer, un cerveser, un carnisser, un mecànic de bicicletes, un cambrer, un cap de vendes, un artista, un dibuixant, un carter i un escolà (es desconeix la professió del restant). La seva edat mitjana era de 36'3 anys (2'8 anys superior a la del conjunt de 511 falangistes pollencins), oscil·laven entre els 18 i els 62 anys. Tots eren militants de 2a línia (es desconeix però la categoria de tres d'ells) i pagaven una mitjana de 0'65 pessetes (0'34 pessetes inferior a la del conjunt d'afiliats), la més elevada era de 5 pessetes. 38 d'ells havien estat afiliats al Partit Republicà de Centre (eren el 66'66% dels afiliats procedents del partit de Joan March), 9 a la CEDA (el 33'33

---

¹²⁹⁴ **El total de falangistes va arribar a 511 amb 17 incorporacions aquella data.**

dels falangistes pollencinc amb aquell origen ideològic), 3 al Partit Radical (el 100%) i un a la Comunió Tradicionalista (el 20%).

En quant al percentatge que els diversos falangistes suposaven entre el total dels seus companys de la mateixa professió els llauradors eren el 5'55%, els picapedrers eren el 44'44%, els comerciants el 34'48%, els jornalers el 35'29%, els conductors el 40%, els extractors de pedra el 83'33%, els mariners el 7'54%, els fusters el 26'66%, els barbers el 80%, els empleats el 23'07%, els hotelers el 60%, els propietaris el 20%, els teixidors el 100%, els fabricants de graneres el 50%, els gerrers el 50%, els espardenyers, els industrials i els electricistes el 66'66%, els taverners el 50%, el carboner, el fabricant de calç i el marger eren els únics amb aquelles pofessions, el llauner representava el 33'33%, el ferrer el 10%, el cerveser era l'únic, el carnisser el 16'66%, el mecànic de bicicletes era l'únic, el cambrer el 16'66%, el cap de vendes, l'artista i el dibuixant eren els únics amb aquelles professions, el carter el 50% i l'escolà també era l'únic.

- LA FALANGE D'INCA.

Els falangistes d'Inca dels que es té notícia de la seva pertinença a les milícies ciutadanes varen ser 21:

- Arnau Mateu Seguí. Afiliat a la Falange el febrer de 1936¹²⁹⁵, es va donar de baixa el setembre següent per donar-se d'alta com a tradicionalista. Era propietari, tenia 24 anys i va ser militant.

- Rafel Beltran Moragues¹²⁹⁶ (11 d'agost de 1936)¹²⁹⁷. Era escriptor, tenia 27 anys, pagaria 1 pesseta i seria militant. Havia estat afiliat a les JAP i va lluitar al front de

---

¹²⁹⁵ Va ser un dels 12 primers falangistes d'Inca.

¹²⁹⁶ No es té constància explícita de la seva pertinença a les milícies però sí implícitament per haver estat al front de Son Carrió.

¹²⁹⁷ Aquell mes el total d'afiliats arribà a 65.

Son Carrió. Sens dubte, la seva integració al partit en data tan propera al desembarcament republicà va impedir la seva integració a les milícies falangistes.

- Antoni Solivellas Mateu¹²⁹⁸ (27 d'octubre de 1936)¹²⁹⁹. Era mecànic i també tenia 27 anys, pagaria 1 pesseta i seria militant. També va estar al front de Son Carrió.

---

¹²⁹⁸ **Tampoc no es té constància documental explícita de la seva pertinença a les milícies ciutadanes.**

¹²⁹⁹ **El total d'afiliats seria de 121 a finals de mes.**

- **Macià Pujadas Morro¹³⁰⁰ (29 d'octubre de 1936)¹³⁰¹. Era industrial, tenia 32 anys, pagava 2 pessetes i va ser militant.**
- **Alfons Garin Martí (11 de desembre de 1936)¹³⁰². Era estudiant, tenia 17 anys i va ser militant.**
- **Tomàs Sastre Beltran (5 de febrer de 1937)¹³⁰³. Era forner, tenia 29 anys, es va donar d'alta com a militant i pagaria 0'5 pessetes de quota.**
- **Antoni CabanellasColl (15 de març de 1937)¹³⁰⁴. Era empleat de banca, tenia 28 anys i seria militant (no se'n coneix la quota).**
- **Andreu Mateu Pericàs (10 d'abril de 1937)¹³⁰⁵. Era comerciant, tenia 28 anys, seria militant i pagaria 1 pesseta mensual. Va estar al front de Son Carrió.**

---

¹³⁰⁰ Com en els dos casos anteriors tampoc no es té constància explícita de la seva condició de milícia.

¹³⁰¹ Els afiliats eren 121 fins aquell mes.

¹³⁰² Aquell mes el nombre d'afiliats arribà a 138.

¹³⁰³ Els afiliats eren 157.

¹³⁰⁴ Els afiliats arribarien a ser 180 aquell mes.

- Agustín Sánchez Ledesma (10 d'abril de 1937)¹³⁰⁶. Era empleat de banca, tenia 28 anys, seria militant i pagaria 0'5 pessetes de quota. Va estar al front de Son Carrió entre els dies 18 i 20 d'agost però se'n va haver d'anar per haver enmalaltit.

---

¹³⁰⁵ Aquell mes el total d'afiliats arribà a 244.

¹³⁰⁶ **Ibidem.**

- Joan Cabrer Mas (10 d'abril de 1937)¹³⁰⁷. Era farmacèutic, tenia 29 anys, era militant, pagava 3 pessetes i havia estat membre de les JAP.

La resta serien tots adherits (si bé no es coneix la categoria del darrer):

- Josep Balaguer Alonso (setembre de 1937)¹³⁰⁸. Era metge, tenia 39 anys i pagava 5 pessetes.

- Rafel Beltran Morro (15 de novembre de 1937)¹³⁰⁹. Era picapedrer, tenia 38 anys i pagava 0'5 pessetes.

- Antoni Beltran Batle (15 de desembre de 1937)¹³¹⁰. Era sabater, tenia 34 anys i pagava 0'5 pessetes.

---

¹³⁰⁷ Ibidem.

¹³⁰⁸ Els afiliats eren 264.

¹³⁰⁹ Aquell mes el total de falangistes seria de 274 (com que no es coneixen els dies concrets de totes les altes d'aquell mes no es pot assegurar quin era el nombre total d'afiliats d'aquell dia).

¹³¹⁰ Els afiliats arribaren a 317 aquell mes.

- **Sebastià Beltran Ferrer (15 de desembre de 1937)¹³¹¹. També era sabater, tenia 32 anys i pagava 1 pesseta.**

- **Jaume Coli Llobera (22 de desembre de 1937)¹³¹². Era fuster, tenia 32 anys i pagava 0'5 pessetes.**

---

¹³¹¹ **Ibidem.**

¹³¹² **Ibidem.**

- Bartomeu Bisellach Martorell (22 de desembre de 1937)¹³¹³. Era industrial, tenia 35 anys i pagava 3 pessetes.
- Pau Bauzà Coll (15 de gener de 1938)¹³¹⁴. Era picapedrer, tenia 41 anys i pagava 0'5 pessetes.
- Miquel Beltran Huguet (15 de gener de 1938)¹³¹⁵. Era carnisser, tenia 44 anys i pagava 1 pesseta mensual.
- Sebastià Bergas Bujosa (15 de gener de 1938)¹³¹⁶. Era carter, tenia 34 anys i també pagava 1 pesseta.
- Antoni Beltran Ferrer (8 d'abril de 1938)¹³¹⁷. Era empleat, tenia 30 anys i va pagar 0'5 pessetes de quota.
- Bartomeu Aleñar Solivellas (13 de juliol de 1938)¹³¹⁸. Era empleat municipal, tenia 54 anys (no se'n coneix res més).

---

¹³¹³ Ibidem.

¹³¹⁴ El total d'afiliats arribà a 331 aquell mes.

¹³¹⁵ Ibidem.

¹³¹⁶ Ibidem.

¹³¹⁷ Aquell dia els afiliats arribaren a ser 339.

¹³¹⁸ Aquell dia el total d'afiliats era de 388.

Els afiliats a partir del setembre van ser presentats al partit per les milícies.

Arnau Mateu i Alfons Garin van ser alferes de les milícies, Antoni Cabanellas en va ser sergent i sembla que n'arribà a ser el *jefe* local¹³¹⁹ i Bartomeu Aleñar va ser caporal. Per altra banda, Macià Pujadas, Tomàs Sastre, Antoni Cabanellas, Joan Cabrer i Jaume Coli van estar al front de Son Carrió amb les milícies ciutadanes (el primer d'ells, en concret, hi van estar entre els dies 17 i 24 d'agost de 1936).

En conjunt, aquests 21 falangistes inquers (el 4'47% del total) procedents de les milícies ciutadanes eren 2 picapedrers, 2 sabaters, 2 industrials, 2 empleats de banca, un fuster, un forner, un carnisser, un mecànic, un empleat, un comerciant, un escriptor, un propietari, un farmacèutic, un metge, un carter, un empleat municipal i un estudiant. Les seves edats quan van entrar al partit oscil·laven entre els 17 i els 54 anys, la mitjana era de 32'47 (1'36 anys inferior a la del conjunt de 469 afiliats), i les quotes entre 0'5 i 5 pessetes, la mitjana era d'1'32 (0'07 pessetes inferior a la del conjunt) es desconeixen les edats de 4 d'ells. 10 eren militants, 10 eren adherits (l'11'36% del total d'adherits coneguts) afiliats a partir del setembre de 1937, i es desconeix la categoria del restant. 2 d'ells provenien de les JAP i un de la Comunió Tradicionalista.

Els picapedrers representaven l'11'11% del total de falangistes amb la mateixa professió, els sabaters eren el 5'55%, els industrials el 15'38%, els empleats de banca el 25%, el fuster el 9'09%, el forner el 16'66%, el carnisser el 50%, el mecànic el 14'28%, l'empleat el 3'57%, el comerciant el 4'16%, l'escriptor el 4'54%, el propietari el 10%, el

---

¹³¹⁹ No es pot assegurar que tal càrrec no fes referència al partit.

farmacèutic era l'únic amb aquella professió, el metge suposava el 20%, el carter era l'únic, l'empleat municipal el 33'33% i l'estudiant el 3'03%.

- LA FALANGE DE SON SERVERA.

Els falangistes de Son Servera que havien estat membres de les milícies ciutadanes del poble eren 48, l'11'94% del total d'afiliats serverins. Tots ells van ingressar al partit el 24 de juny de 1937¹³²⁰. Es desconeixen les professions de 27 d'ells i els demés eren 19 llauradors (el 9'26% del total de pagesos afiliats coneguts), un cabrer i un fabricant de calç (aquests dos darrers eren els únics falanistes locals coneguts amb aquestes professions). Les edats de 26 d'ells (les que estan documentades) anaven dels 18 als 43 anys, amb una mitjana de 32'4 (0'82 anys superior a la del conjunt d'afiliats locals). L'única categoria coneguda era la del militant de 2a línia Sebastià Morey Gili, llaurador de 42 anys. Cap de les quotes que pagaven no està documentada.

---

¹³²⁰ **El total d'afiliats era ja de 376, inclosos els 60 incorporats aquella data.**

- LA FALANGE DE BINISSALEM.

Només es té constància de 11 falangistes binissalemers que varen ser membres de les milícies ciutadanes. Varen ser:

- Antoni Amengual Riera. Era sabater i l'1 d'agost de 1936¹³²¹, amb 39 anys d'edat, va ingressar a la Comunió Tradicionalista. Pagaria 0'5 pessetes mensuals i va ser sergent de les milícies.

- Joan Bestard Rosselló (20 d'agost de 1936)¹³²². Era pagès, tenia 28 anys quan va ingressar al partit, amb una quota d'1 pesseta. Va ser sergent de les milícies

- Antoni Bennàssar Reus (24 de setembre de 1936)¹³²³. Era propietari i tenia 70 anys quan va ingressar al partit i pagaria 2'5 pessetes de quota. També va ser sergent de les milícies.

---

¹³²¹ **Va ser un dels tres primers afiliats a la Comunió Tradicionalista del poble que s'integrarien dins del partit unificat.**

¹³²² **Va ser un dels 44 primers falangistes en afiliar-se de Binissalem.**

¹³²³ **El total de falangistes ja era d'almenys 54.**

- Lluç Batle Romaguera. Era saig, tenia 41 anys quan el 9 de març de 1937¹³²⁴ va ingressar a la Comunió Tradicionalista; pagaria 1 pesseta dins el partit unificat. Havia estat membre d'Unió Republicana i va ser caporal de les milícies.

---

¹³²⁴ Va ser almenys el dinovè requeté incorporat al partit carlí que acabaria formant part de la *F.E.T. y de las J.O.N.S.*

- Antoni Batle Ramon (21 de juliol de 1937)¹³²⁵. Era pagès, tenia 49 anys i pagaria 1 pesseta mensual.
- Joan Bibiloni Cifre (24 de setembre de 1937)¹³²⁶. Era extractor de pedra, tenia 31 anys i pagaria 1 pesseta mensual. Va ser el president de les milícies.
- Melcior Bestard Martí (24 de setembre de 1937)¹³²⁷. Era pagès, tenia 35 anys i pagaria 1 pesseta. Va ser sergent de les milícies.
- Antoni Pons Ferrà (24 de setembre de 1937)¹³²⁸. Era sabater, tenia 36 anys i pagaria 1 pesseta mensual. També va ser sergent de les milícies.
- Melcior Lladó Llabrés (24 de setembre de 1937)¹³²⁹. Era representant, tenia 32 anys i una quota assignada de 0'5 pessetes.
- Joan Llabrés Pons (24 de setembre de 1937)¹³³⁰. Era pagès, tenia 39 anys i pagaria 1 pesseta.

---

¹³²⁵ **Els falangistes ja eren 151.**

¹³²⁶ **Els falangistes eren almenys 198.**

¹³²⁷ **Ibidem.**

¹³²⁸ **Ibidem.**

¹³²⁹ **Ibidem.**

- Francesc Comas Lladó (30 d'agost de 1938)¹³³¹. Era sabater, tenia 38 anys, seria militant i pagaria 0'5 pessetes.

---

¹³³⁰ **Ibidem.**

¹³³¹ **Els falangistes eren almenys 233, comptabilitzant els requetés.**

Aquests 11 afiliats eren el 4'76% del total. Tots van ingressar a la Falange com a adherits (el 18% del total d'afiliats amb aquella categoria) excepte Joan Bestard Rosselló i Antoni Amengual Riera. En conjunt eren 4 pagesos, 3 sabaters, un extractor de pedra, un representant, un propietari i un saig d'edats compreses entre els 28 i els 70 anys quan van ingressar a la Falange, la mitjana era de 39'90 anys¹³³² (5'78 anys superior a la del conjunt). Pagaven quotes d'entre 0'5 i 2'5 pessetes i la mitjana era de d'1 (0'69 pessetes inferior a la del conjunt d'afiliats). Pel que fa a la seva procedència política, 2 d'ells havien estat membres de la Comunió Tradicionalista (un dels quals havia passat abans per Unió Republicana).

Els pagesos representaven el 7'54% del total de falangistes binssalemers amb tal ocupació, els sabaters el 6'25%, l'extractor de pedra el 14'28, el representant el 20%, el propietari el 7'69% i el saig era l'únic.

- La Junta d'Aportació Voluntària a les Milícies Urbanes.

Com a la resta de municipis, per tal d'aconseguir els fons necessaris per finançar les milícies, el 17 d'octubre de 1937 es va crear la *Junta de Aportación Voluntaria a las Milicias Urbanas*. N'era el president Gaspar Vallès (jutge municipal) i els vocals foren Antoni Martí Pons, Jaume Moyà Llabrés, Jaume Pons Martí i Jaume Alorda Lladó. S'encarregà de cobrar els donatius voluntaris que es va fer efectius entre el desembre de 1937 (quan es va fer el llistat de donants) i el juny de 1938. La recaptació era del voltant de 100 pessetes mensuals (93'5 pessetes a la primera data disponible i 106 a la segona).

---

¹³³² **S'ha de tenir en compte que quan va entrar a formar part del partit unificat Antoni Amengual ja en tenia 36.**

Jaume Moyà Alorda havia ingressat a la Falange el 12 de desembre de 1936, als 54 anys, i deixaria de formar-ne part definitivament el 18 de desembre de 1944.

Ja el gener de 1938 es va donar de baixa com a donant Gabriel Coll Roig per no voler fer efectiva la seva quota però es van donar d'alta Pere Ferrer Simonet, Bernat Nadal Julià i Joan Pons Vicens. Les quotes eren del voltant de 3 pessetes mensuals.

- LA FALANGE SANTA MARGALIDA.

Sembla, la documentació al respecte¹³³³ resulta confusa, que els milicians de Santa Margalida que abans de la unificació de les milícies ciutadanes amb les falangistes ja formaven part del partit eren 31, els que no en volien formar part eren 28 o 30, els que en van sol·licitar l'ingrés en vistes a la unificació eren 94 i els que hi van entrar a formar part finalment serien 89, 61 dels quals ho ferien com a militants.

---

¹³³³ **Arxiu municipal de Santa Margalida, Falange, 1937-38. Relació de milicians de les milícies nacionals (2885/10).**

- LES MILÍCIES NACIONALS.

- LA FALANGE DE SON SERVERA.

Un cop es va dur a efecte la unificació de les forces polítiques i de les milícies que havien existit fins llavors, el 28 de juny de 1937 les milícies nacionals de Son Servera, en concret la 3a secció de la 6a companyia del 5è batalló de les milícies de l'illa, estaven formades per 50 homes, 30 dels quals s'havien afiliat a la Falange entre el 3 de juliol de 1936 i el 24 de juny de 1937¹³³⁴, 14 procedien de les milícies ciutadanes (van ingressar al partit el 24 de juny de 1937)¹³³⁵ i els 6 restants eren requetés que van entrar a formar part

---

¹³³⁴ La primera data fou el primer dia en què es produïren incorporacions al partit i la segona va ser el moment en què el nombre total d'afiliats va arribar a 376. Aquests 30 falangistes eren: Miquel Ballester Nebot, Antoni Ballester Rigo, Lluís Ballester Sureda, Salvador Ballester Vives, Jeroni Brunet Massanet, Antoni Gili Nebot, Joan Lliteras Grau, Jaume Llull Ribot, Jeroni Massanet Andreu, Jaume Massanet Morey, Jaume Morey Massanet, Joan Nadal Lliteras, Jaume Nebot Nebot, Serafí Nebot Sureda, Joan Oliver Carbonell, Jaume Palliser Capó, Jaume Pons Sancho, Antoni Ribot Andreu, Bernat Sancho Sart, Jaume Servera Galmés, Antoni Servera Lliteras, Cristòfol Servera Lliteras, Antoni Servera Morey, Bernat Servera Nebot, Antoni Servera Sart, Bartomeu Servera Tous, Andreu Sureda Brunet, Jaume Vives Llull, Pere Vives Tous i Rafel Vives Tous. Jaume Servera Galmés procedia de les OJ i no es pot assegurar quan va entrar a les milícies.

¹³³⁵ Eren Bernat Colomar Moll, Mateu Forner Sagrera, Gabriel Fuster Valls, Gabriel Llull Vives, Serafí Nebot Servera, Joan Nebot Sureda, Manuel Sansó Fullana, Jaume Sansó Massanet, Jordi Sansó Nebot, Tomàs Servera Bauzà, Cristòfol Servera Massanet, Pere J. Servera Nebot i Miquel Vives Nebot. El restant era Antoni Servera Massanet i sembla que procedia de Manacor, on havia ingressat al partit, ja que no consta al llibre registre d'afiliats de Son Servera.

de la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* el dia 13 de juny de 1937¹³³⁶. Eren 44 llauradors, un jornaler, un pastor, un picapedrer, un ferrer, un fuster i un fabricant de calç amb una edat mitjana de 29'8 anys (1'78 anys superior a la del conjunt de falangistes locals), el més jove en tenia 17 i el més vell 48 però els demás estaven al voltant dels 30). Només es coneixen les quotes mensuals pagades al partit per 20 d'ells, anaven de les 0'25 a 1 pesseta i la mitjana era de 0'73 (0'02 pessetes inferior a la del conjunt d'afiliats serverins). Almenys 12 d'ells van incorporar-se al partit com a militants de 2a línia (es desconeix la línia dels demás). Un d'ells havia estat *jefe* de falange, 2 ho foren d'esquadra i un en va ser *subjefe*.

Segons Miquel Duran la totalitat de membres de les milícies de *F.E.T. y de las J.O.N.S.* de Son Servera serien 125 llauradors, 5 picapedrers, 3 barbers, 2 pescadors, 2 ferrers, 2 fusters, 2 gerrers, 2 metges, un cabrer, un pastor, un jornaler, un marger, un forner, un cuiner, un industrial, un mecànic, un mercader, un conductor, un ferroviari, un agent de CAMSA i un mestre d'escola (els quatre restants en foren taxats) d'edats compreses entre 25 i 48 anys (la mitjana era de 37'37). La majoria eren casats, els fadrins eren 25 i els vidus 4¹³³⁷.

---

¹³³⁶ Eren Miquel Caldentey Lliteras, Montserrat Mascaró Caldentey, Joan Maria Nebot, Antoni Reus Mascaró, Jaume Servera Morey i Jaume Servera Nebot.

¹³³⁷ DURAN, Miquel, Responsabilidades políticas e incautación de bienes. Secuelas del desembarco de Bayo en Mallorca (1936-1939), Publicaciones del Archivo Duran Pastor, Palma de Mallorca, 1995, pp. 91-96 i 112).

- LA FALANGE DE CALVIÀ.

Dels 119 falangistes calvianers dels que es coneix el seu ingrés al partit, fins al desembre de 1937, van ser 76 els que van formar part de la 2a companyia del 2n batalló de la milícia de *Falange Española y de las J.O.N.S.*, almenys el juliol de 1938. Eren 31 jornalers, 15 llauradors, 3 conductors, 2 encarregats de possessió, 2 sabaters, 2 carreters, 2 cafeters, 2 barbers, 2 comerciants, un pescador, un vaquer, un ferrer, un moliner, un industrial, un motorista, un dependent, un representant, un peó caminer, un g¹³³⁸uardabosc, un maquinista-telegrafista, el secretari municipal, un metge, un veterinari i un mestre

---

¹³³⁸ **Jeroni Cabrer Calafell, Miquel Quetglas Vicens, Andreu Noguera Sansó, Antoni Quetglas Vicens, Antoni Quetglas Colom, Antoni Moragues Massot, Antoni Sureda Font, Antoni Jaume Pascual, Antoni Alemany Roca, Antoni Ferragut Adrover, Antoni Massot Sans, Baltasar Nicolau Gralla, Bartomeu Vich Ripoll, Bartomeu Quetglas Colom, Bartomeu Bauzà Vicens, Bartomeu Verger Clar, Bartomeu Pujol Vich, Bernat Ramis Roca, Blai Sart Mulet, Esteva Roig Caldentey, Francesc Deyà Sanjuán, Francesc Torrens Rigo, Francesc Sans Massot, Guillem Mascaró Marroig, Guillem Vila Llobera, Guillem Bernat Bisquerra, Guillem Sampol Escalas, Honorat Cabrer Barceló, Jaume Estades Oliver, Jaume Amengual Pallicer, Jaume Alemany Roca, Jaume Tous Flaquer, Jaume Gelabert Sagrera, Joan Alemany Ensenyat, Joan Pallicer Amengual, Joan Alcover Gomila, Joan Cañellas Pons, Joan Nadal Sastre, Joan Lladó Palmer, Joan Alzamora Font, Joan Gost Gost, Joan Carbonell Fiol, Joan Contestí Bauzà, Julià Cabrer Juaneda, Jordi Amengual Morey, Llorenç Ferragut Cirer, Llorenç March Creus, Magí Cabrer Pujol, Manuel Monguio Vidal, Mateu Estades Oliver, Mateu Comas Barceló, Miquel Sastre Estades, Miquel Bauzà Vicens, Miquel Gelabert Sureda, Miquel Bauzà Ramon, Miquel Pallicer Terrassa, Miquel Pujol Moner, Miquel Llompart Gelabert, Miquel Frau Rigo, Onofre Mateu Cabrer, Pau Cirer Oliver, Pere Ramon Verdera, Pere Socias Reinés, Pere Llull Alós, Rafel Colom Ripoll, Rafel Tugores Ribas, Rafel Antich Sastre, Rafel Massot Sans, Rafel Perelló Mateu, Salvador Verger Clar, Sebastià Quetglas Vicens, Sebastià Sampol Amer, Sebastià Pujol Llabrés, Vicenç Esteva Pastor, Vicenç Prats Tur i Vicenç Porcel Morey.**

d'escola. Els jornalers suposaven el 60% de total dels 119 falangistes locals coneguts que tenien tal professió, els llauradors eren el 68%, els barbers el 66'66%, els conductors, el dependent i el guardabosc el 50% i els falangistes amb les demás professions suposaven el 100% en cada cas. Les seves edats en afiliar-se anaven dels 29 als 54 anys i la mitjana era de 40'43, és a dir, 3'87 anys superior a la del conjunt de 119 afiliats coneguts. Pagaven quotes d'entre 0'5 i 3 pessetes (la mitjana era d'1'03) i tots van ser militants de 2a línia.

D'entre ells, Miquel Quetglas Vicens (conductor afiliat al partit el 5 de novembre de 1936, amb 37 anys i una quota assignada d'1 pesseta) n'era sergent i Jeroni Cabrer Calafell (jornaler afiliat el 26 de novembre de 1937 procedent de les JAP, amb 36 anys i una quota assignada de també d'1 pesseta) n'era caporal. En conjunt, en aquell moment els sergents eren 4 i els caporals eren 6, la resta de milicians eren 171.

- LA FALANGE DE SELVA I LA DE CAIMARI-MOSCARI.

La 2a secció de la 4a companyia del 4t batalló de les milícies nacionals de Mallorca estava integrada el juliol de 1938 per 147 homes. 7 d'ells eren falangistes de Selva i 3 de Caimari-Moscari. Els selvatgins eren:

- Bartomeu Alba Cànaves. N'era sergent, s'havia afiliat al partit el mes anterior (el 21 de juny)¹³³⁹ i era fuster (se'n desconeixen més dades).
- Llorenç Llompart Ferragut. En va ser caporal. S'havia donat d'alta a la Falange el 5 de novembre de 1937¹³⁴⁰, quan tenia 18 anys, com a militants de 2a línia i amb una quota de 2 reals. Treballava de marger.
- Andreu Sastre Ferrer. Era fuster i s'havia afiliat el 2 d'abril de 1937¹³⁴¹, tenia 41 anys (ja 42 el juliol de 1938)¹³⁴² i no se'n sap res més. Havia estat membre de la Unió Patriòtica.

---

¹³³⁹ **El total de falangistes del poble ja era de 54. Fins al final de la guerra ja només es produiria una nova alta.**

¹³⁴⁰ **La seva va ser l'alta número 42.**

¹³⁴¹ **Els afiliats ja eren 33.**

- Jaume Estelrich Ferrer. Era metge i s'havia donat d'alta el 5 de setembre de 1937¹³⁴³, als 46 anys, com a militant de 2a línia i amb una quota de 3 pessetes mensuals. Tenia automòbil i havia estat membre de la Unió Patriòtica.

---

¹³⁴² És un dels pocs dels que es coneix la data exacta de naixement.

¹³⁴³ Els afiliats arribaren a 39 aquell dia.

- Joan Sampol Mairata. Era industrial i va incorporar-se al partit el 10 de setembre de 1937¹³⁴⁴, tenia 24 anys (se'n desconeixen les demés dades) i el juliol de 1938 en tenia 25.
- Jaume Rayó Coll. Era recaptador i es va afiliar el 8 de novembre de 1937¹³⁴⁵, als 41 anys, com a militant de 2a línia i amb una quota de 0'5 pessetes.
- Antoni Vallori Rotger. Era picapedrer i es va afiliar el 10 de desembre de 1937¹³⁴⁶ (les altres dades són desconegudes, si bé es pot dir que era militant però no confirmar-ne la línia que, segurament, seria de 2a).

Els milicians membres de la Falange local de Caimari-Moscari eren:

- Jaume Rotger Bennàssar. Era fuster i tenia 45 anys en afiliar-se, el 5 de gener de 1937¹³⁴⁷. Havia militat a la Unió Patriòtica.
- Macià Pons Ramis. Tenia 41 anys el 25 de juny de 1938¹³⁴⁸ en afiliar-se al partit (no es sap quina era la seva professió).

---

¹³⁴⁴ **Els afiliats serien 40.**

¹³⁴⁵ **El nombre d'afiliats arribà a 43 aquell dia.**

¹³⁴⁶ **Els falangistes ja eren 47.**

¹³⁴⁷ **Amb les quatre altes que hi hagué aquell dia el total d'afiliats arribaria a 20.**

¹³⁴⁸ **Els afiliats de la Falange local ja serien 47.**

- Miquel Amer Llompart. Era pagès i se'n desconeix la data d'afiliació. El juliol de 1938 tendria 29 anys.

Així, els membres de la Falange local de Selva i de la de Caimari-Moscari que el juliol de 1939 eren milicians s'havien incorporat al partit entre el 2 d'abril de 1937¹³⁴⁹ i el 21 de juny de 1937¹³⁵⁰ en el primer cas i entre el 5 de gener de 1937¹³⁵¹ i el 25 de juny de 1938¹³⁵². En conjunt eren 3 fusters, un pagès, un picapedrer, un marger, un industrial, un recaptador, un metge i es desconeix la professió del restant. Quan van ingressar al partit tenien entre 18 i 45 anys (es desconeixen les de tres). Per altra banda, només es coneixen la quota i la línia de tres d'ells: eren militants de 2a línia i pagaven 0'5, 0'5 i 3 pessetes (aquesta darrera era la quota pagada pel metge). 3 d'ells ja havien estat afiliats a la Unió Patriòtica.

---

¹³⁴⁹ **Els falangistes de Selva ja eren 33.**

¹³⁵⁰ **Els afiliats locals eren 47.**

¹³⁵¹ **Els afiliats de Caimari-Moscari eren 20.**

¹³⁵² **Els falangistes locals ja eren 47.**

- LA FALANGE D'INCA.

Respecte a altres JONS, només es pot afirmar la pertinença a les milícies nacionals de dos falangistes inquers, que en van ser alferes provisionals:

- Guillem Ferrer Grau. Afiliat el 10 d'abril de 1937¹³⁵³, era estudiant, tenia 18 anys, seria militant i pagaria 1 pesseta. Procedia de les JAP.

- Pere Dupuy Perelló. També es va afiliar al partit el 10 d'abril de 1937 i era estudiant, tenia 19 anys, seria militant i pagaria 0'5 pessetes. Després d'haver estat alferes provisional de les milícies nacionals ho va ser del regiment d'infanteria número 36.

---

¹³⁵³ El total d'afiliats era de 244 aquell mes.

- LA FALANGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR.

Segons Miquel Duran els membres de les milícies de Sant Llorenç des Cardassar serien 217: 158 llauradors, 6 picapedrers, 6 conductors, 5 botiguers, 4 fusters, 3 ferrers, 3 empleats municipals, 2 forners, 2 mecànics, 2 barbers, 2 cafeters, un pastor, un jornaler, un tallador de fusta, un gerrer, un industrial, un comerciant, un peó caminer, un ferroviari, el secretari de l'ajuntament, un farmacèutic, un metge i un estudiant (els altres 12 foren tatxats) d'edats compreses entre 20 i 58 anys (la mitjana era de 38'34); 18 d'ells eren fadrins i 2 eren vidus. Els de Son Carrió serien 61: 54 llauradors, 3 picapedrers, 2 perruquers, un fuster i un ferroviari amb edats que anaven de 31 a 50 anys (la mitjana era de 37'75)¹³⁵⁴. La seva condició de milicians no implica necessàriament, però, el seu ingrés al partit.

---

¹³⁵⁴ DURAN, Miquel, Op. cit., pp. 97-114.

- CONCLUSIONS.

Els 259 falangistes de Pollença, Inca, Son Servera i Binissalem (el 16'06% del total d'afiliats)¹³⁵⁵ dels que es té constància del seu pas per les milícies ciutadanes eren 113 llauradors, 14 picapedrers, 11 comerciants, 6 jornalers, 6 extractors de pedra, 6 conductors, 5 fusters, 5 sabaters, 5 propietaris, 4 industrials, 4 empleats, 4 barbers, 4 mariners, 3 hotelers, 2 fabricants de calç, 2 gerrers, 2 espartenyers, 2 fabricants de graneres, 2 teixidors, 2 carnisers, 2 electricistes, 2 taverners, 2 empleats de banca, 2 carters, un cabrer, un carboner, un marger, un ferrer, un llauner, un forner, un cerveser, un dibuixant, un artista, un mecànic de bicicletes, un mecànic, un cambrer, un cap de vendes, un representant, un escriptent, un farmacèutic, un metge, un empleat municipal, un saig, un escolà i un estudiant (es desconeixen les professions dels 28 restants). La seva edat mitjana quan van ingressar a la Falange era de 35'72 anys (2'37% superior a la del conjunt d'afiliats dels quatre municipis)¹³⁵⁶, es desconeix la de 25 d'ells, oscil·laven entre els 17 i els 70 anys. Tenien assignades quotes d'entre 0'5 i 5 pessetes, la mitjana era de 0'72 (0'44 pessetes inferior a la del conjunt)¹³⁵⁷, es desconeixen les pagades per 52 d'ells. Només es coneix la categoria dins el partit de 209 d'aquests falangistes, eren 177 militants de 2a línia (31'77% del total de falangistes coneguts amb aquesta línia), 12 militants sense especificar

---

¹³⁵⁵ **Eren 1612 afiliats.**

¹³⁵⁶ **Era de 33'35 anys.**

¹³⁵⁷ **Era d'1'16 pessetes.**

i 19 adherits (1'11'17 % dels coneguts). 38 d'aquests falangistes havien militat al Partit Republicà de Centre, 11 d'Acció Popular (2 de les JAP), 4 de la Comunió Tradicionalista (un d'ells havia estat d'Unió Republicana) i 3 del Partit Radical.

Respecte al total de falangistes de les mateixes professions dels quatre municipis, els pagesos eren el 24'61%, els picapedrers el 20'58%, els comerciants el 15'94%, els jornalers el 18'75%, els extractors de pedra el 46'15%, els conductors el 16'21%, els fusters el 10'63%, els sabaters eren 5'43%, els propietaris el 12'5%, els industrials el 23'52%, els empleats el 8'51%, els barbers el 5'88%, els mariners el 7'54%, els hotelers el 60%, els fabricants de calç el 100%, els gerrers el 1'11'11%, els espadenyers el 66'66%, els fabricants de graneres el 50%, els teixidors el 50%, els carnissers el 25%, els electricistes el 20%, els taverners el 18'18%, els empleats de banca el 22'22%, els carters el 66'66%, el cabrer i el marger eren els únics amb aquestes professions, el marger suposava el 50%, el ferrer el 3'33%, el llauner el 16'66%, el cerveser era l'únic, el dibuixant el 50%, l'artista i el mecànic de bicicletes eren els únics, el mecànic representava el 7'14%, el cambrer el 12'5%, el cap de vendes era l'únic, el representant era el 7'69%,

l'escrivent el 3'44%, el farmacèutic el 25%, el metge el 8'33%, l'empleat municipal el 25%, el saig i l'escolà el 50% i l'estudiant l'1'72%¹³⁵⁸.

En quant a les dates d'afiliació a la Falange, aquestes depenien de si aquests milicians s'hi incorporaven pel seu compte o en funció de l'unificació. A Pollença anaven entre el 20 de juliol de 1937 i el 10 de febrer de 1938 (tots ells foren presentats per les milícies), a Inca entre l'11 d'agost de 1936 i el 13 de juliol de 1938 (els onze afiliats a partir del setembre de 1937 foren presentats al partit per les pròpies milícies), els de Son Servera s'afiliaren tots el 24 de juny de 1937 (a través de la unificació) i els de Binissalem entre l'1 d'agost de 1936 i el 30 d'agost de 1938 (cinc d'ells el 24 de setembre de 1937). Com que les milícies nacionals incorporaven membres de les milícies falangistes, tradicionalistes i

---

¹³⁵⁸ **En conjunt, els falangistes que exercien aquestes professions dels quatre municipis eren: 459 pagesos (5 d'ells eren també pescadors, 3 tocaven a la banda de música de Son Servera, 2 eren mariners, un era conductor, un era marger i un era fuster i músic), 68 picapedrers, 69 comerciants, 32 jornalers, 13 extractors de pedra, 37 conductors, 47 fusters, 92 sabaters, 40 propietaris, 17 industrials, 47 empleats, 17 barbers (un també era sabater), 53 mariners, 5 hotelers, 2 fabricants de calç, 9 gerrers, 3 espartenyers, 4 fabricants de graneres, 4 teixidors, 8 carnissers, 10 electricistes, 11 taverners, 9 empleats de banca, 3 carters, un cabrer, un cabrer, 2 margers, 30 ferrers, 6 llauners, 11 forners, un cerveser, 2 dibuixants, un artista, un mecànic de bicicletes, 14 mecànics, 8 cambrers, un cap de vendes, 13 representants, 29 escriptors, 4 farmacèutics, 12 metges (un també era veterinari), 4 empleats municipals, 2 saigs, 2 escolans i 58 estudiants.**

ciutadanes les dates d'incorporació al partit anaven entre el 3 de juliol de 1936 i el 24 de juny de 1937 en el cas de Son Servera i el 2 d'abril de 1937 i el 21 de juny de 1938 en el cas de Selva i entre el 5 de gener de 1937 i el 25 de juny de 1938 en el de Caimari-Moscari (els dos milicians inquers coneguts ho havien fet el 10 d'abril de 1937).

Pel que fa als càrrecs dins les milícies ciutadanes, el cap de les de Binissalem era un extractor de pedra de 31 anys en afiliar-se a la Falange com a adherit el 24 de setembre de 1937 amb una quota d'1 pesseta. Els inquers que en van ser alferes eren un propietari i un estudiant de 24 i 17 anys respectivament (el segon s'havia incorporat a la Falange l'11 de desembre de 1936 i el primer ho va fer procedent de la Comunió Tradicionalista, s'hi havia afiliat el setembre de 1936 després d'haver ingressat inicialment a la Falange el febrer anterior) que serien militants. Els inquers i binissalemers que en foren sergents eren 2 pagesos, 2 sabaters, un empleat de banca i un propietari afiliats a la Falange entre el 20 d'agost de 1936 i el 30 d'agost de 1938 com a adherits, excepte en un cas, d'edats compreses entre 28 i 70 anys en ingressar al partit i una mitjana era de 39'66 anys (la de les quotes era d'1'2 pessetes, anaven de 0'5 a 2'5); un d'ells havia estat membre de la Comunió Tradicionalista (s'hi havia donat d'alta l'1 d'agost de 1936). Els dos caporals d'Inca i Binissalem documentats eren un empleat municipal i un saig de 54 i 41 anys en afiliar-se a la Falange el 13 de març de 1937 el primer d'ells i a la Comunió Tradicionalista el 9 de març del mateix any el segon (després d'haver-ho estat d'Unió Republicana, pagaria 1 pesseta de quota), tots dos serien adherits.

- **FALANGISTES A L'EXÈRCIT.**

- LA FALANGE D'INCA.

Almenys 115 dels falangistes d'Inca van incorporar-se a l'exèrcit¹³⁵⁹. Només es coneix, però, el cos en el que es van integrar 44 d'ells: 26 ho feren a infanteria, 6 a infanteria de marina, 4 a artilleria, 4 a enginyers, 2 a marina, un a sanitat i l'altre va ser destinat a

---

¹³⁵⁹ Segons les fitxes personals de la Falange.

protegir les instal·lacions de la companyia Gas i Electricitat (no es pot afirmar absolutament a quin cos pertanyia).

8 d'aquests falangistes¹³⁶⁰ van adquirir el grau de sergent provisional. S'havien afiliat fins el 10 d'abril de 1937 i en els dos únics casos en què es coneix la data en què van arribar a ser sergents aquestes foren l'abril i el maig de 1937. Els cossos de l'exèrcit en els que van servir foren infanteria en 4 casos, infanteria de marina en 2, enginyers en un i en el restant es desconeix. Pel que fa a les professions, eren 2 escriptors, un picapedrer, un tallador de calçat, un empleat, un aparellador, un procurador i es desconeix la de l'altre. Al 1937 tendrien edats d'entre 31 i 18 anys, la mitjana era de 24. Només es coneixen dues de les quotes que pagaven, eren d'1 i 0'5 pessetes.

---

¹³⁶⁰ Un d'ells, Josep Aguiló Kleber, va integrar-se al partit a través de la unificació, ja que era membre de la Comunió Tradicionalista.

Además, 19 falangistes serien alferes provisionals (un era un dels sergents anteriors que seria ascendit). En quant als cossos on van servir només es pot dir que 6 ho van fer a infanteria¹³⁶¹, 2 a enginyers, un a infanteria de marina, un a artilleria i un a sanitat. Només es coneixen les dates en què van aprovar els examens per ser alferes 10 d'ells i anaven del març a l'agost de 1937. Com en el cas dels sergents, també van ingressar a la Falange d'Inca fins el 10 d'abril de 1937. Eren 14 estudiants, un industrial, un empleat, un advocat, un aparellador i un oficial de Correus. Les seves edats el 1937 anaven dels 18 als 28 anys i la mitjana era de 21'6. Pagaven quotes d'entre 0'5 i 5 pessetes, la mitjana era d'1'63 pessetes.

---

¹³⁶¹ Un d'ells, Pere Dupuy Perelló, havia estat alferes de les milícies nacionals.

- LA FALANGE DE POLLENÇA.

A través de la documentació de la Falange¹³⁶² es pot afirmar que almenys 65 dels afiliats pollencins que van donar-se d'alta fins el 25 de gener de 1938¹³⁶³ van ingressar a l'exèrcit. Només es coneixen els destins de 7 d'ells: 3 s'incorporaren a aviació (almenys un a la base d'hidroavions del Port de Pollença), 2 a marina, un a la legió i un va haver de custodiar les instal·lacions de Gas i Electricitat.

---

¹³⁶² **El llibre registre d'afiliats.**

¹³⁶³ **Dia en el que el total de falangistes pollencins va arribar a 494.**

- LA FALANGE DE BINISSALEM.

Almenys 47 membres de la Falange de Binissalem van servir a l'exèrcit durant la Guerra Civil. Entre ells hi havia un comandant d'infanteria (Francesc Armengol Villalonga), un alferes (Melcior Bibiloni Martí, nascut el 1907), dos alferes provisionals (Bernat Nadal Pons, que va estar al front i havia nascut el 1897 i Jaume Martí Lladó, nascut el 1919), un sergent d'enginyers (Joan Sureda Mateu) i un sergent d'intendència (Mateu Alorda Pol, nascut el 1911 i era fuster).

Els falangistes que van servir a infanteria varen ser:

- Bartomeu Alorda Reus: barber, nascut el 1907. Va estar destinat a Campos.
- Andreu Aloy Pol: camperol, nascut el 1914. Va estar al front.
- Llorenç Amengual Riera: matalasser, nascut el 1917. Va estar destinat a Artà.
- Julià Amengual Sampol: forner, nascut el 1908.
- Llorenç Arrom Rosselló: camperol, nascut el 1918. Va estar al front.
- Joan Bestard Rosselló: camperol, nascut el 1908. Es va incorporar el 26 de juliol de 1938.
- Joan Bibiloni Cifre: feia feina a una pedrera, va néixer el 1909.
- Joan Borràs Martí: sabater, nascut el 1920.
- Antoni Carreras Borràs: patronista, nascut el 1909.
- Ramon Comas Pons: comerciant, nascut el 1908. Es va incorporar el 26 de juliol de 1938.
- Joan Jaume Mas: camperol, nascut el 1916. Va participar a la batalla de l'Ebre i a altres.

- Guillem Martí Jaume: sabater, nascut el 1917. Va morir el 7 de març de 1939 quan es va enfonsar el vaixell *Castillo de Olite* que es dirigia cap a Cartagena per tal de desembarcar-hi.
- Joan Martí Jaume: sabater, nascut el 1919. Va estar al front i d'allà va ser destinat al regiment d'infanteria de Daroca (Saragossa) el 14 de novembre de 1938.
- Jaume Mateu Morro: sabater, nascut el 1909.
- Bernadí Morro Martí: barber, nascut el 1908.
- Sebastià Nadal Pons: camperol, nascut el 1907.
- Joan Pol Lladó: sabater, nascut el 1919. Es va incorporar al regiment d'infanteria de Daroca el 14 de novembre de 1938.
- Jaume Pons Comas: camperol, nascut el 1916.
- Pere Pons Pol: patronista, nascut el 1908.
- Mateu Pons Vicens: fuster, nascut el 1920. Destinat a Inca.
- Jaume Salom Cànoves: llaurador, nascut el 1908.
- Josep Sureda Bestard: sabater, nascut el 1907. Incorporat el 26 de juliol de 1938.
- Llorenç Vicens Vives: llaurador, nascut el 1912. Es va incorporar a infanteria de marina.
- Simeó Vicens Vives: picapedrer, nascut el 1922. Va estar al front.

Van servir a artilleria:

- Miquel Bibiloni Martí: botiguer, nascut el 1909.
- Jaume Capellà Pons: depenent, nascut el 1916.
- Andreu Dols Sales: camperol, nascut el 1916. Va estar al front.
- Miquel Martí Moyà: camperol, nascut el 1922. Va servir a la bateria 15 d'Eivissa.
- Guillem Martí Villalonga: conserver, nascut el 1917.
- Miquel Salas Bonet: fuster, nascut el 1915.

Van servir a enginyers:

- Pere Nadal Reus: estudiant, nascut el 1921.
- Bartomeu Vallès Llabrés: estudiant, nascut el 1917.
- Lluís Ladaria Alorda: ferroviari, nascut el 1908. Va servir a una unitat de ferrocarrils.
- Gabriel Nicolau Cardà: auxiliar industrial, nascut el 1914. Va servir als tallers d'aviació del Port de Pollença.

Van estar al front, sense estar determinat dins quin tipus d'unitat, els següents membres de la Falange: Antoni Carbonell Amengual, Andreu Llabrés Moyà, Gabriel Martí Lladó, Miquel Moyà Gilabert, Joan Nadal Reus, Onofre Pascual Comas, Joan Rosselló Lladó i Narcís Rosselló Lladó.

Además, van servir a la Falange Naval els següents: Miquel Bibiloni Martí, Guillem Martorell Llabrés i Llorenç Vicens Vicens (abans d'integrar-se a infanteria de marina).

Només un d'aquests falangistes que van servir a l'exèrcit va morir a la guerra. Va ser, com s'ha senyalat, Guillem Martí Jaume al enfonsar-se el vaixell *Castillo de Olite*.

- LA FALANGE DE SELVA.

Pel que fa als falangistes de Selva, només es pot afirmar que almenys 7 dels afiliats fins el novembre de 1936¹³⁶⁴ van deixar el partit temporalment per ingressar a l'exèrcit. Guillem Thomàs, miner de 31 anys afiliat com a militant de 1a línia el 30 de juliol¹³⁶⁵ es va allistar a la legió i Raimon Vidal, mestre d'escola de 32 anys donat d'alta el 12 de novembre¹³⁶⁶, seria alferes de complement. Les edats dels demás feien que estiguessin inclosos dins les quintes que van ser cridades a files (la seva mitjana era de 21 anys) i només es coneixen els destins de dos d'ells: un va estar a infanteria de marina i l'altre a intendència (eren 3 picapedrers, un jornaler i un algutzir)¹³⁶⁷.

---

¹³⁶⁴ **Mes en el que el total d'afiliats arribà a 28.**

¹³⁶⁵ **Fou un dels 11 primers falangistes locals.**

¹³⁶⁶ **Aquell dia el total d'afiliats arribà a 26.**

¹³⁶⁷ **Eren Francesc Llopart Amer, Joan Sastre Sampol, Guillem Vallori, Joan Coll i Simó Ferragut.**

- FALANGISTES VALENCIANS I CATALANS REFUGIATS A L'ILLA.

Alguns membres de la Falange local d'Inca eren valencians i catalans que havien fugit de les seves terres per haver restat en poder del gover republicà un cop es va haver produït l'Alçament o que quan es va produir aquest es trobaven a l'illa¹³⁶⁸. Amb seguretat varen ser 8:

- Frederic Carbonell Antolí. Era estudiant i tenia 18 anys quan l'agost de 1936 va entrar a formar part de la Falange local com a militant. Procedia de València i, en principi, el seu domicili seria el quarter del partit. Va tenir assignat un mosquetó, el número 5475, va lluitar al front de Manacor entre els dies 16 i 25 del mateix mes en què va ingressar al partit i a partir del juliol de 1937 seria alferes de l'exèrcit.

- Enric Vallbona Villalba. També procedia de València i també va ingressar al partit a Inca l'agost de 1936. Tenia 19 anys i era industrial. També seria militant, viuria en primera instància al quarter de la Falange, lluitaria al front de Manacor entre els dies 16 i 25 d'aquell agost i seria alferes provisional (a partir de l'abril de 1937). Va tenir assignat el mosquetó 5366.

---

¹³⁶⁸ **Un grup d'uns 50 estudiantsts valencians que es trobaven fent exercicis espirituals a Lluc formarien una centúria de la Falange de cara a l'ocupació de València (MASSOT, Josep, El desembarcament de Bayo a Mallorca. Agost-setembre de 1936, Biblioteca Serra d'Or/61, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1987, pp.141-142.**

- Lluís Cristià Suñer. Procedia de Barcelona i també va incorporar-se a la Falange local l'agost de 1936. Era conductor, tenia 29 anys i també va ser militant. Tenia assignat el mosquetó 5476 (el número consecutiu al de Frederic Carbonell). A Inca va arribar a ser guàrdia municipal. El 3 de juliol de 1937 va partir cap al *Tercio* i, segons les observacions reflexades a la seva fitxa personal per el secretari local del partit, ho va fer sense despedir-se ni del batle ni del partit, deixant deutes al poble i “*dando pruebas de poca ecuanimidad*”. Ademés, la seva fitxa personal afegia “*Su actuación como Guardia Municipal dejó mucho que desear*”. A pesar de tot, va tornar a Inca ja que el 21 d'agost de 1939 va presentar la seva sol·licitud de carnet definitiu del partit.

- Antoni Garin Martí. Procedia de València, era estudiant i tenia 18 anys quan va ingressar dins la Falange inquera com a militant el 4 de desembre de 1936 (formaria part de la centúria). Va ser proposat com a afiliat al partit per Antoni Vilaplana i Vicenç Marín i havia militat a Acció Popular. A partir del juliol de 1937 va ser alferes provisional d'infanteria.

- Alfons Garin Martí. Era germà de l'anterior i també era estudiant. Tenia 17 anys quan va ingressar al partit només set dies després que Antoni. Va ser militant i també ja va estar integrat dins la segona centúria. Fou presentat per les mateixes persones que el seu germà i seria alferes de les milícies.

- Feliu Costa. Era industrial i tenia 23 anys quan s'incorporà a la Falange local el 20 de desembre de 1936, com a militant i amb una quota assignada de 0'5 pessetes. Va ser presentat per Josep Ripoll i P. Marín. Havia estat membre de la Falange de Barcelona des del 14 de juliol de 1936 i va estar amagat a la mateixa ciutat fins que en va poder fugir amb un passaport fals. Va incorporar-se a la Falange d'Inca perquè ja hi tenia companys. L'abril de 1937 es va incorporar voluntari a la dotació d'un submarí.

- Remigio Martínez Quílez. Era viatjant i l'1 de gener de 1937 va donar-se d'alta a Inca com a militant, tenia 42 anys. Havia estat presentat per Antoni Vilaplana i Josep Ripoll.

Viuria a la fonda

España. Va ser delegat local de premsa i propaganda. El 27 de maig de 1939 es va traslladar a València.

- Lluís Gil Colomar. Era estudiant i va ingressar al partit, a Inca, el 21 de gener de 1937, tenia 18 anys, com a militant. També procedia de València i havia estat presentat per Antoni Vilaplana i Josep Ripoll. L'octubre de 1937 va ingressar voluntari a artilleria.

Per altra banda, no es pot afirmar que el falangista Manuel Martínez estigués refugiat a Inca però es molt possible si es té en compte que vivia a la fonda *España*¹³⁶⁹. Era un empleat que va ingressar al partit el 15 de setembre de 1936 com a militant; tenia 26 anys i pagaria 1 pesseta mensual de quota.

---

¹³⁶⁹ Aquesta consideració s'ha fet en funció del lloc de residència i del llinatge (no es coneix el segon). En el cas de Joan Estrany Ferrer, que vivia a la mateixa fonda, no s'ha fet la mateixa consideració (era un delineant afiliat el 22 d'octubre de 1936, als 33 anys, i que precisament va ser presentat al partit per Manuel Martínez).

- OCUPACIONS DE LES FALANGISTES DINS EL PARTIT.

La Secció Femenina de la Falange era un dels serveis del partit juntament amb els d'Administració, Comptabilitat i Tresoreria, *Auxilio de Invierno* i Premsa i Propaganda¹³⁷⁰. S'ocuparia però de la gestió d'un dels altres serveis, el d'Auxili d'Hivern, creat l'octubre de 1936 per Mercedes Sanz Bachiller (vídua d'Onésimo Redondo i cap provincial de la Secció a Valladolid) com a rèplica del Winterhilfe alemany; s'encarregaria d'obrir menjadors per a la infància i de recollir orfes (al cap d'un any de la seva creació es denominaria *Auxilio Social*, el 1937 comptaria amb 711 centres arreu de l'Estat i el 1938 en tendria 1250)¹³⁷¹. Ademés, les falangistes, principalment les carlistes (un cop consumada la unificació) s'encarregarien de gestionar *Frentes y Hospitales*, la seva funció era recolzar el front a través de la producció a tallers i el treball a bugadaries¹³⁷² (la seva delegada estatal seria María Rosa Urraca). En conjunt seria major la mobilització de dones a la part nacional, s'arribà a la xifra oficial de 580000 afiliades falangistes el 1939, unes 200000 de les quals van treballar als tallers¹³⁷³. Ademés, les falangistes realitzarien altres

---

¹³⁷⁰ APARICIO, M. A., **El sindicalismo vertical y la formación del Estado franquista**, Ed. Emiliar, Barcelona, 1980, p. 184.

¹³⁷¹ Del RINCÓN, Maria Fernanda, "Op. cit.", p. 47.

¹³⁷² **Ibidem**, p. 58

¹³⁷³ **Ibidem**, p. 46 i 48 i PAYNE, Stanley G., **Op. cit.**, p. 58.

tasques auxiliars per un règim que el seu *Fuero de los Españoles* establiria la prohibició a les dones d'accedir a professions com les de l'administració de justícia, el cos diplomàtic, la policia, etc., en ocasions salaris oficialment del 80% dels dels homes i assignatures només per al·lotes¹³⁷⁴.

Per municipis, les ocupacions concretes de les falangistes mallorquines foren les que es citen a continuació:

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ARTÀ.

---

¹³⁷⁴ **BENERÍA, Lourdes, Mujer, economía y patriarcado durante la España franquista, Cuadernos Anagrama, Serie Documentos, Anagrama, Barcelona, 1977, p. 26.**

Només es coneixen les tasques desenvolupades dins el partit, durant el temps que va durar la guerra, per 25 de les 179 afiliades a la Secció Femenina d'Artà fins el maig de 1938¹³⁷⁵, al marge de les que ocupaven els càrrecs directius. En la majoria dels casos aquestes falangistes estarien ocupades en tres tipus de feines diferents, si bé les podien dur a terme en períodes de temps consecutius. La tasca que va ocupar a més falangistes, de fet a totes menys tres, va ser la recaptació en concepte de "plat únic"¹³⁷⁶. S'havien donat d'alta entre el 12 de març de 1936 i el 20 de maig de 1938, és a dir, el període de temps en què es van dur a efecte les altes recollides al llibre registre d'afiliades. Les seves edats en el moment d'afiliar-se havien oscil·lat entre els 15 i els 39 anys i la mitjana era de 22'6. Totes eren fadrines menys dues. Pel que fa a les seves professions, es desconeixen les de 10 d'elles, 6 feien les feines de la casa, 3 eren modistes, una era professora de confecció, una era serventa i la restant era jornalera. Els seus pares eren 7 llauradors, 3 empleats de l'ajuntament, 2 comerciants, un picapedrer, un fuster, un sellater, un electricista, un agent de transports, un negociant, un farmacèutic i un alferes de carrabiners (es desconeix la professió d'un dels pares i el de la restant ja era mort). Elles pagaven una quota mensual mitjana de 0'5 pessetes (les màximes eren d'1 i les mínimes de 0'3). Pel que fa a la seva

---

¹³⁷⁵ **A l'arxiu municipal d'Artà es conserven 73 expedients personals de les afiliades a la Secció Femenina del poble (2 dels quals pertanyien a falangistes no incloses al llibre registre d'afiliades, sembla que procedien o residien a Palma) però només estan complimentats els historials de 28 d'aquests expedients i 4 d'ells fan referència a sòcies protectores, és a dir, sense ocupacions dins el partit.**

¹³⁷⁶ **Foren Catalina Gili Oliver, Anònia Picó Picó, Catalina Maria Garcias Blanes, Catalina Gili Vaquer, Magdalena Bonnín Picó, Aina Terrasa Lliteras, Francesca Sancho Lliteras, Maria Amengual Sureda, Margalida Morey Cabrer, Margalida Vives Nebot, Antònia Massanet Llabrés, Maria Ferragut Sancho, Catalina Ginard Ferrer, Francesca Terrasa Quetglas, Francesca Massanet Cabrer, Antònia Lliteras Esteva, Agnès Fuster Cantó, Margalida Bauzà Torrens, Maria Ginard Sureda, Antònia Maria Torres Ginard, Rosa Mangano Fuster i Magdalena Pomar Font.**

categoria dins el partit, només es pot afirmar que dues eren militants de 1a línia¹³⁷⁷ i dues ho eren de 2a¹³⁷⁸.

---

¹³⁷⁷ **Maria Amengual Sureda i Antònia Lliteras Esteva.**

¹³⁷⁸ **Catalina Ginard Ferrer i Antònia Maria Torres Ginard.**

La segona ocupació en nombre de falangistes artanenques de les que està documentades llur participació va ser la confecció de peces de roba de llana per als combatents, amb 16¹³⁷⁹, 13 de les quals també es dedicaren a l'activitat anterior (la recaptació del "plat únic"). També havien ingressat al partit entre el 12 de març de 1936 i el 20 de maig de 1938. Les seves edats al donar-se d'alta anaven dels 15 als 40 anys i la mitjana era de 25'3. Es desconeix l'estat civil d'una d'elles però la resta eren fadrines excepte una, que era casada. En 7 casos es dedicaven a les tasques de la llar (en la seva vida privada), es desconeix l'ocupació de 5 d'elles, 2 eren modistes, una brodadora i una serventa. Els seus pares eren 4 llauradors, 2 empleats de l'ajuntament, un picapedrer, un fuster, un electricista, un agent de transports, un mercader, un negociant, un farmacèutic, el secretari del jutjat i un alferes de carrabiners (la restant era orfa). Pagaven una quota mitjana de 0'47 pessetes (anaven de 0'3 a 1 pesseta).

En tercer lloc, es coneix que 8 d'aquestes falangistes van dedicar-se a recaptar doblers sortint a postular pel poble amb lladrioles¹³⁸⁰. Totes elles, excepte una, Francesca Terrasa, també van participar en la recaptació del "plat únic" i en la confecció de roba per als soldats (les dues activitats tractades anteriorment). Francesca Terrasa havia recaptat en concepte de "plat únic". Es van donar d'alta com a falangistes el 20 de març de 1936¹³⁸¹ i

---

¹³⁷⁹ **Catalina Gili Oliver, Rosa Gili Sureda, Catalina Maria Garcias Blanes, Magdalena Bonnín Picó, Aina Terrasa Lliteras, Francesca Sancho Lliteras, Margalida Morey Cabrer, Antònia Massanet Llabrés, Francesca Massanet Cabrer, Maria Àngela Ferrer March, Antònia Esteva Mudoy, Agnès Fuster Cantó, Margalida Bauzà Torrens, Maria Ginard Sureda, Rosa Mangano Fuster i Magdalena Pomar Font.**

¹³⁸⁰ **Catalina Maria Garcias Blanes, Magdalena Bonnín Picó, Francesca Sancho Lliteras, Antònia Massanet Llabrés, Francesca Terrasa Quetglas, Francesca Massanet Cabrer, Agnès Fuster Cantó i Rosa Mangano Fuster.**

¹³⁸¹ **El nombre d'afiliades va arribar a 11.**

el 18 de maig de 1938¹³⁸². Totes eren fadrines, almenys en el moment d'afiliar-se, i les seves edats havien oscil·lat entre els 15 i els 23 anys (la mitjana era de 18'6. Es desconeix la professió de 4 d'elles, 2 es dedicaven a les tasques de la casa, una era modista i la restant era professora de confecció. Els seus pares eren un llaurador, un picapedrer, un electricista, un farmacèutic, un empleat de l'ajuntament i un alferes de carrabiners (una era orfa i es desconeix la professió del restant). També pagaven quotes d'entre 0'3 i 1 pessetes i la mitjana era de 0'51.

---

¹³⁸² **El total de falangistes que s'havien donat d'alta era de 176.**

En següent lloc, està documentada la tasca d'assistència a hospitals durant els dies del desembarcament republicà o, encara posteriorment, durant el període de temps en què va quedar aquarterat un contingent de soldats a Artà de 7 falangistes artanenques¹³⁸³. Totes elles també van participar en la recaptació per al “plat únic”, 3 també en la confecció de roba de llana per als soldats i una va postular amb les lladrioles. Es van incorporar al partit entre el 14 de març de 1936¹³⁸⁴ i el darrer dia del que es coneixen altes, el 20 de maig de 1938. Eren una jornalera, una modista, una professora de confecció, una serventa, una es dedicava a les tasques domèstiques i es desconeix l'ocupació de les altres dues. Excepte una, totes eren fadrines. Les seves edats anaven dels 18 als 39 anys (la mitjana era de 26´4). Pagaven una mitjana de 0´51 pessetes de quota mensual. Els seus pares eren 2 llauradors, un fuster, un sellater, un comerciant i un empleat municipal (es desconeix la del restant).

---

¹³⁸³ **Maria Amengual Sureda, Magdalena Morey Cabrer, Antònia Massanet Llabrés, Maria Ferragut Sancho, Francesca Terrasa Quetglas, Margalida Bauzà Torrens i Antònia Torres Ginard.**

¹³⁸⁴ **El total d'afiliades va arribar a 10 aquell dia.**

Les falangistes que van desenvolupar part de la seva tasca dins *Auxilio Social* varen ser 5¹³⁸⁵ (dues d'elles, almenys, com a postulants). Totes també havien participat en la recaptació per al "plat únic" i una, además, també havia confeccionat roba per als combatents. Van incorporar-se a la Secció Femenina entre el 29 de juliol de 1936¹³⁸⁶ i el 2 de febrer de 1937¹³⁸⁷. Totes excepte una eren fadrines i tenien edats d'entre 17 i 33 anys (la mitjana era de 22'2). Es desconeix la professió de 3 d'elles i 2 es dedicaven a les feines de la casa. Els seus pares eren 3 llauradors, un agent de transports i un empleat de l'ajuntament. En tots els casos pagaven 0'5 pessetes de quota mensual.

També foren 5 les afiliades que van confeccionar benes per als soldats ferits¹³⁸⁸. Totes havien recaptat per al "plat únic", 3 havien confeccionat roba per als soldats, 2 havien postulat amb lladrioles i 2 van treballar als hospitals. Van ingressar al partit entre el 13 de

---

¹³⁸⁵ **Catalina Gili Vaquer, Aina Terrasa Lliteras, Margalida Vives Nebot, Catalina Ginard Ferrer i Antònia Lliteras Esteva.**

¹³⁸⁶ **Les afiliades eren 26.**

¹³⁸⁷ **El total d'afiliades va arribar a 57 aquell dia.**

¹³⁸⁸ **Catalina Gili Oliver, Antònia Picó Picó, Antònia Massanet Llabrés, Francesca Massanet Cabrer i Antònia Maria Torres Ginard.**

maig de 1936¹³⁸⁹ i el 5 de desembre de 1937¹³⁹⁰. Es desconeixex la professió de 3 d'elles, una era jornalera i l'altra es dedicava a les tasques de la llar. Els seus pares eren 2 llauradors, un comerciant, un negociant i un empleat municipal. Només una era casada, les seves edats anaven dels 17 als 35 anys (aquesta era la de la que era casada) i la mitjana era de 22'2. Pagaven una quota mitjana de 0'6 pessetes.

---

¹³⁸⁹ **Les falangistes locals eren 15.**

¹³⁹⁰ **El total d'afiliades era de 103.**

Les afiliades de les que es té constància de la seva participació en tasques de neteja al local de la Secció Femenina van ser també 5 i foren pràcticament les mateixes que van dedicar-se a confeccionar benes¹³⁹¹. Sembla que a aquesta ocupació s'hi van dedicar amb posterioritat a les anteriors, possiblement quan ja s'havien deixat de dur a terme¹³⁹².

Es té constància de 3 afiliades que van pendre part a vàries funcions benèfiques¹³⁹³. També van recaptar per al "plat únic", en 2 casos van treballar dins *Auxilio Social* i en l'altre va confeccionar roba per als soldats i va sortir a recaptar amb les lladrioles. Van donar-se d'alta al partit entre el 12 de març de 1936, primer dia en què es van produir altes, i el 5 de desembre de 1937¹³⁹⁴. Tenien 17, 18 i 18 anys al afiliar-se i pagaven 0'3, 0'5 i 0'5 pessetes de quota. Eren fadrines i només es coneix la professió d'una d'elles, que es dedicava a les feines de la llar (els seus pares eren un llaurador, un picapedrer i un empleat de l'ajuntament).

---

¹³⁹¹ **Catalina Gili Oliver, Antònia Picó Picó, Francesca Massanet Cabrer, Agnès Fuster Cantó i Antònia Maria Torres Ginard.**

¹³⁹² **Així es desprèn de l'història d'Antònia Picó Picó, on s'especifica que va dedicar-se a les tasques de neteja després d'haver participat en la confecció de benes i en les recaptacions per al plat únic i lladrioles.**

¹³⁹³ **Francesca Sancho Lliteras, Catalina Ginard Ferrer i Antònia Lliteras Esteva.**

¹³⁹⁴ **Les afiliades eren 102.**

Les falangistes locals de les que es coneix que van realitzar guàrdies (sense especificar el lloc ni el motiu) foren Francesca Terrasa Quetglas i Rosa Mangano Fuster. La primera havia ingressat al partit el 17 d'agost de 1936¹³⁹⁵, als 18 anys d'edat, amb una quota de 0'5 pessetes mensuals i va recaptar per al "plat únic", va sortir amb les lladrioles i va treballar als hospitals i confeccionant roba per a la Falange¹³⁹⁶. La segona va ingressar al partit amb 15 anys el 2 de setembre de 1936¹³⁹⁷ amb una quota d'1 pesseta i havia recaptat per al "plat únic", amb les lladrioles i havia confeccionat roba per als soldats.

Antònia Lliteras Esteva (una de les 6 primeres en ingressar al partit, amb 18 anys, com a militant de 1a línia, amb una quota mensual de 0'5 pessetes i filla d'un empleat municipal), además de recaptar en concepte de "plat únic", de treballar a *Auxilio Social* i actuar a funcions benèfiques, també havia desenvolupat tasques de sevei dins la Falange masculina durant el desembarcament republicà i havia sortit a vendre la revista "*Aquí Estamos*" fins que aquesta tasca va passar a ser funció dels *flechas*.

Antònia Maria Torres Ginard (afiliada el 13 de maig de 1936¹³⁹⁸ com a militant de 2a línia als 18 anys, amb una quota d'1 pesseta, que era filla d'un llaurador) va dedicar-se a fer el menjar durant tres mesos als soldats d'enginyeria que estaven aquarterats a Artà, després d'haver servit als hospitals durant el desembarcament de Bayo, i va sortir a vendre loteria nacional, además d'haver-se dedicat a confeccionar benes, recaptar per al "plat únic" i netejar el local de la Secció Femenina.

---

¹³⁹⁵ **Va ser una de les 39 primeres falangistes locals en donar-se d'alta.**

¹³⁹⁶ **És l'únic cas del que se'n té constància documental.**

¹³⁹⁷ **Va ser una de les 45 primeres afiliades d'Artà.**

¹³⁹⁸ **El total d'afiliades era de 15.**

Maria Àngela Ferrer March (brodadora casada afiliada el 12 de març de 1936 com a militant de 2a línia, quan tenia 38 anys) abans de dedicar-se a confeccionar roba per als combatents, s'havia dedicat a tasques propagandístiques abans de l'Alçament.

Maria Ginard Sureda (afiliada el 3 de març de 1938¹³⁹⁹, als 28 anys, que era filla d'un llaurador i es dedicava a les tasques de la llar) va dedicar-se, además de a la recaptació per al "plat únic" i a la confecció de roba per als soldats, a recollir cigarretes per a *Frentes y Hospitales*.

Així, les tasques desenvolupades per les 25 falangistes artanenques durant la guerra de les que se'n té costància documental, per ordre del nombre d'afiliades que s'hi dedicaren, consistiren en la recaptació de doblers en concepte de "plat únic", la confecció de roba de llana per als combatents, la postulació amb lladrioles, el servei a hospitals, el treball a *Auxilio Social*, la confecció de benes per als ferits, la neteja del propi local de la Secció Femenina, la participació en funcions benèfiques i la realització de guàrdies. Además, altres feines només s'ha constatat que fossin realitzades per una falangista: fer menjar per als soldats, vendre loteria, fer tasques propagandístiques del partit, recollir cigarretes per als soldats, vendre la revista "*Aquí Estamos*", confeccionar roba per la Falange i servir als afiliats masculins.

---

¹³⁹⁹ **Les afiliades incorporades fins aquell dia eren 169.**

El conjunt d'aquestes 25 afiliades tenien edats que oscil·laven entre els 15 i els 40 anys en el moment d'afiliar-se¹⁴⁰⁰ (la mitjana era de 25'4). En 10 casos es desconeixen les seves professions (en alguns casos es considerava que no en tenien), en 8 es dedicaven a les tasques de la casa, 3 eren modistes, una era jornalera, una era brodadora, una professora de confecció i una era serventa. 21 eren fadrines, 3 eren casades i es desconeix l'estat civil de la restant. Els seus pares eren 7 llauradors, 3 empleats de l'ajuntament, 2 agents de transports, 2 comerciants, un picapedrer, un fuster, un sellater, un electricista, un negociant, un mercader, un farmacèuticm, el secretari del jutjat i un alferes de carrabiners (es desconeix la professió d'un d'ells i el de la restant ja era mort). Només es coneix la categoria de 5 d'elles: 2 militants de 1a línia i 3 militants de 2a línia. Pagaven quotes d'entre 0'3 i 1 pessetes i la mitjana era de 0'5 (es desconeixen les pagades per dues d'elles).

---

¹⁴⁰⁰ **No es pot afirmar que coincidissin cronològicament de forma absoluta en la realització de les seves tasques com a falangistes.**

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ALARÓ.

Les alaroneres de les que es té constància documental de les seves ocupacions durant la guerra com a afiliades a la Secció Femenina són 35. La tasca que va comptar amb més participació va ser la recaptació per al “plat únic”, amb 31 d’aquestes falangistes que s’hi dedicaren. Totes eren fadrines i en 21 casos es dedicaven a les feines de la casa, 2 eren sabateres, 2 cosidores, 2 professores de confecció, una brodadora, una treballadora d’una fàbrica de capsos i es desconeix la professió de les dues restants. Els seus pares eren 10 pagesos, 3 sabaters, 3 propietaris, 2 fusters, 2 guàrdies civils, un forner, un fabricant de capsos, un industrial, un electricista, un agent de transports, un comerciant (sense especificar) i un comerciant d’olis, un escriptor, un metge cirurgià i un mestre d’escola (es desconeix la del restant). Es van incorporar a la Secció Femenina entre el 15 d’agost de

1936¹⁴⁰¹ i el 8 de desembre de 1937¹⁴⁰² (es desconeix la data d'afiliació de dues d'elles) amb edats que anaven dels 16 als 30 anys i una mitjana de 21'3. La quota mitjana era de 0'54 pessetes.

En segon lloc, van dur a terme part de les seves tasques a les cuines d'*Auxilio Social* 30 d'aquestes falangistes. Totes elles havien participat en la recaptació per al "plat únic", eren, per tant, totes fadrines. 20 d'elles feien les feines de la llar exclusivament, 2 eren sabateres, 2 cosidores, 2 professores de confecció, una brodadora, una fabricant de capsos i es desconeix la professió de les restants. Els seus pares eren 10 pagesos, 3 sabaters, 3 propietaris, 2 fusters, un forner, un fabricant de capsos, un industrial, un electricista, un agent de transports, un comerciant sense especificar i un d'olis, un escriptor, un cirurgià, un mestre d'escola i un guàrdia civil (la del restant és desconeguda). Al donar-se d'alta tenien edats que anaven dels 16 als 30 anys (la mitjana era de 21'5) i pagaven una quota mitjana de també 0'54 pessetes.

Quatre d'aquestes falangistes dedicades a les cuines van desenvolupar, juntament amb altres dues, altres funcions dins *Auxilio Social*. En 3 casos es dedicaren a les feines de la casa, 2 eren professores de confecció i una era modista. Els seus pares eren 3 guàrdies civils, un industrial, un escriptor i un cirurgià. Totes eren fadrines, al donar-se d'alta com a falangistes (totes ho van fer el 15 d'agost de 1936) tenien una edat mitjana de 20 anys (anaven dels 17 als 22) i pagaven una mitjana de 0'58 pessetes.

---

¹⁴⁰¹ **Aquell dia les altes foren almenys 24.**

¹⁴⁰² **Només es té constància d'una alta aquella data.**

La tercera ocupació amb més participació de les falangistes locals va ser la confecció de camises i altres peces de roba per als soldats, amb un total de 22 d'aquestes afiliades que s'hi van dedicar (només dues d'elles no van treballar també a les cuines ni com a recaptadores per al "plat únic"). També van ingressar al partit entre el 15 d'agost de 1936 i el 8 de desembre de 1937 amb edats que anaven també dels 16 als 30 anys (la mitjana era de 22'1). Pagaven una quota mitjana de 0'62 anys. Pel que fa a les seves professions, 14 es dedicaven exclusivament a les feines de la casa, 2 eren cosidores, una sabatera, una brodatora, una professora de confecció i una mestra d'escola (la professió de les altres dues no són conegudes). Els seus pares eren 7 pagesos, 2 sabaters, 2 fusters, un forner, un fabricant de capsos, un industrial, un electricista, un comerciant, un escriptor, un propietari, un metge, un cirurgià i un mestre d'escola (no es coneix la de l'altre).

Les afiliades que van dedicar-se a les recaptacions de la *ficha azul* varen ser 8 (també afiliades entre el 15 d'agost de 1936 i el 8 de desembre de 1937). En tots els casos havien recaptat també per al "plat únic" i treballat a les cuines i en tres, ademés, també van confeccionar camises per als soldats. 5 d'elles es dedicaven a les tasques de la casa, una era cosidora, una treballava a una fabrica de capsos i una era professora de confecció. Eren filles de 2 propietaris, un pagès, un sabater, un fuster, un agent de transports, un comerciant d'olis i un guàrdia civil. Tenien, al donar-se d'alta, una edat mitjana de 20'2 anys (la més vella en tenia 30 i les més joves 16) i tendrien assignada una quota mitjana de 0'57 pessetes (anaven de 0'5 a 1).

Van postular amb altres lladrioles 4 falangistes que havien ingressat al partit entre el 15 d'agost de 1936 i el 28 d'octubre de 1937. En tots els casos també van treballar a cuines i al "plat únic" i en una, ademés, va confeccionar roba per als soldats. Es dedicaven a les feines de la casa exclusivament a no ser una que era sabatera. Els seus pares eren pagesos.

Totes eren fadrines i tenien edats d'entre 17 i 25 anys (la mitjana era de 20'2). La quota mitjana era de 0'75 pessetes (anaven de 0'5 a 1'5).

Maria Pericàs Pocoví (donada d'alta als 21 anys el 15 d'agost de 1936, amb una quota de 0'5 pessetes; era filla d'un industrial i es dedicava a les tasques de la llar), además de participar en les recaptacions del "plat únic", de treballar a les cuines i demás serveis d'*Auxilio Social*, de confeccionar roba per als soldats i altres serveis voluntaris, va treballar per *Frente y Hospitales*. Va ser, además, l'única de la que es té constància de que posseís carnet de conduir, la qual cosa podia ser molt important a l'hora de dur a terme les activitats de la Secció Femenina alaronera.

Maruja Rosselló Garcia (filla d'un metge i dedicada a les tasques domèstiques, va afiliar-se també el 15 d'agost de 1931, als 21 anys i amb una quota mensual d'1 pesseta), además de confeccionar camises, va dedicar-se a recaptar aliments.

Petra Fiol Alomar (brodadora filla de pagesos que van donar-se d'alta també el 15 d'agost de 1938, als 25 anys d'edat, amb una quota assignada de 0'5 pessetes) va dedicar part del seu temps a *Auxilio de Invierno*, además d'haver treballat a les cuines, confeccionant roba i per al "plat únic".

Carme Frigula va ser l'única casada que participaria com a afiliada activa dins la Secció Femenina d'Alaró de la que se'n té constància. Era mestra d'escola i es desconeix la seva data d'afiliació, havia nascut el 1878, amb una quota d'1 pesseta. Además de fer camises va encarregar-se de repartir paneres per als fills dels combatents.

Teresa Alomar Alomar va ser des de la data de la seva afiliació, el 15 d'agost de 1937, fins el 20 de febrer de 1937 sòcia protectora però després va passar a ser enquadrada com a militant (activa). La seva ocupació quotidiana consistia en dedicar-se a les feines de la llar,

era filla d'un comerciant i quan va donar-se d'alta com a falangista tenia 35 anys i una quota assignada de 0'5 pessetes.

Algunes falangistes alaroneres van ser voluntàries per alguns seveis no determinats. Es té constància de 7 d'elles i totes van recaptar per al "plat únic" i treballar a les cuines (3 d'elles també havien desenvolupat altres tasques dins *Auxilio Social*), 5 van confeccionar camises per als soldats i 3 van recaptar per a la *ficha azul*. Totes eren fadrines, 4 es dedicaven només a les feines de la casa, una era cosidora i l'altra era professora de confecció. Els seus pares eren 2 pagesos, un industrial, un comerciant d'olis, un agent de transports, un escriptor i un cirurgià. Al afiliar-se (totes ho van fer el 15 d'agost de 1936) tenien una edat mitjana de 21'4 anys (les més joves tenien 19 anys i la més vella 30) i tendrien assignades quotes de 0'5 pessetes en tots els casos.

En conjunt, aquestes falangistes alaroneres de les que es coneix certament el seu activisme dins el partit, traduït en la seva participació en les diverses tasques de les que aquest s'encarregava, foren 35. D'elles, 23 es dedicaven exclusivament a les feines de la llar, 2 eren professores de confecció, 2 cosidores, 2 sabateres, una fabricant de capsos, una modista, una brodadora i una mestra d'escola (es desconeixen les de les altres dues). Els seus pares eren 11 pagesos, 4 sabaters, 3 comerciants (un d'olis), 3 propietaris, 3 guàrdies civils, 2 fusters, 2 metges (un era cirurgià), un industrial, un forner, un electricista, un agent de transports, un escriptor i un mestre d'escola (es desconeix la del restant). En el moment en què s'afiliaren al partit les seves edats anaven dels 16 als 35 anys (la mitjana era de 21'8) però la mestra d'escola Carme Frigula havia nascut el 1878 (al 1936 tenia 58 anys però es coneix la data de la seva alta). La mitjana de les quotes que pagaven era de 0'61 pessetes.

Totes eren fadrines excepte la mestra d'escola Carme Frigula, casada de 58 anys d'edat al 1936. Per motiu d'haver de contreure núpcies va deixar el partit Petra Fiol el 27 de setembre de 1939, quan tenia 27 anys (com ja s'ha vist, havia participat en la recaptació per al "plat únic", a cuines, *Auxilio de Invierno* i confecció de roba). De fet, és evident que el gran entrebanc a l'hora de participar dins les activitats del partit era haver abandonat el fradinatge, com es fa patent en el fet de que l'única afiliada del poble de les que se'n tenen les dades que no va participar de les ocupacions que s'han exposat era una dona casada que havia ingressat a la Secció Femenina el 15 d'agost de 1936 (als 32 anys d'edat); es tractava de Maria Solivellas Mas, la qual es dedicava a les feines de la llar, era filla d'un metge i pagava 2 pessetes de quota al mes.

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE BINISSALEM.

En el cas de les falangistes binissalemeres no es pot especificar quines eren les afiliades que s'encarregaven de dur a terme les diverses tasques dins el partit però sí quines eren aquestes activitats.

Segons va escriure la secretària a les actes d'aquesta organització, el mes d'octubre de 1936 les falangistes es van dedicar a visitar les famílies dels presos polítics per tal d'assebentar-se de les seves necessitats. Per socorrer aquestes famílies també van visitar a les famílies més solvents del poble entre les quals van obrir una subscripció a tal efecte. El 31 d'octubre van començar a entregar cupons a les famílies amb els quals podien adquirir aliments de primera necessitat (pa, arròs, oli...). El 26 de novembre les falangistes van començar a representar comèdies al Teatre Principal del poble els beneficis de les quals serviren per a sufragar les seves necessitats i també per a accions benèfiques.

El 5 de febrer de 1937 la secretària va escriure: "*Yo, la Secretaria, vuelvo de Palma donde he pasado las fiestas de Navidad y Año Nuevo y al llegar aquí me encuentro esta pobre Falange que ha sufrido una parálisis casi general...*". Com es pot veure, per tant, la

Secció Femenina havia entrat en una fase de certa decadència ja que les falangistes ja no devien dur a terme activitats com abans.

El 15 de febrer de 1937 van recaptar aliments per a la població de Màlaga, que acabava de ser conquerida per l'exèrcit "nacional". Van aconseguir conserves, embutits, sopa, ous, pollastres i xots.

El 13 de juny van recaptar 352'95 pessetes per als *Caballeros de la Aviación Legionaria*. Hi van participar les *Dames Tradicionalistes* o *Margaritas*.

El diumenge 20 de juny van començar a treballar per a l'*Auxilio de Invierno*. Els diumenges següents van continuar aquesta tasca.

El dia de Sant Pere van celebrar al seu local l'entronització del "Sagrat Cor de Jesús" que va ser efectuada per el rector. Hi va assistir una representació de les *Margaritas*.

El 8 d'abril de 1938 algunes falangistes van servir la xocolata amb la qual la Falange va obsequiar als nins i nines del poble que havien fet la primera comunió.

El 27 d'abril *Auxilio Social* va inaugurar un menjador al que anaven a menjar 45 nins¹⁴⁰³ (a tota Mallorca es donava menjar a 555 nins). Era el menjador número 12 de l'illa. Van assistir a la inauguració els delegats provincials A. Nicolau i M. Pericàs, l'assessor mèdic nacional que es trobava a Mallorca de visita, les autoritats locals, el clergat i la cap provincial i la delegada comarcal de la Secció Femenina. Servien el menjar les falangistes. Així, per exemple, hi servia un dia per setmana Antònia Rosselló Rosselló (filla d'agricultors afiliada el 17 de febrer de 1937 als 16 anys).

El 19 de juliol van obtenir 155'9 pessetes per la venda de 700 escuts d'Espanya.

---

¹⁴⁰³ Segons la revista *Aquí estamos*, núm. 42, es va donar menjar a 45 nins i segons les actes de la Secció Femenina local a 50.

El 15 d'octubre es va celebrar la patrona de la Secció Femenina, Santa Teresa, i per tal motiu es va oficiar una missa.

Una de les principals ocupacions de les falangistes era la confecció de roba. Les peces que van fer els tres anys de més activitat de la Falange varen ser:

- 1936: 43 calçons blancs, 16 parells de guants, 15 jerseis, 9 passamuntanyes, 26 camises de la Falange, 26 gorres de Falange, 11 calçons de futbol per els *flechas* i 4 vestits de nina.

- 1937: 32 jerseis, 24 parells de guants, 14 passamuntanyes, 11 parells de mitjons, 1 bandera, 1 vestit de nina i 1 parell de sabates de nina.

- 1938: 47 jerseis, 40 parells de guants, 11 parells de mitjons, 23 passamuntanyes, 26 camises de Falange, 48 calçons blancs, 4 vestits de nina i 11 calçons per a l'equip de futbol dels *balillas*.

En quant a l'organització de les falangistes quan sortien amb les lladrioles a recaptar doblers cal dir que van ser caps de grup Maria Alorda Pol, Jerònima Pons Cerdà i Antònia Pascual Comas (aquesta darrera fins l'agost de 1939). Van ser sots-cap de grup Francesca Arrom Martí fins que va decidir deixar el càrrec (va seguir, però, sortint amb lladrioles) i Antònia Vidal Vallès.

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE SANT JOAN.

Es coneixen les activitats dutes a terme dins el partit per 13 falangistes de Sant Joan però no les seves dades personals, només les dates d'afiliació. Aquestes activitats dutes a terme per cada una d'elles eren:

- Maria Bauzà Font (afiliada el 5 d'agost de 1936) va fer motxilles i arreglar llana per a la confecció de jerseis, va prendre part a tres comèdies *Pro-Movimiento*, va postular durant onze mesos a *Huchas*, va treballar vàries vegades a *Auxilio Social*, va recaptar en concepte de "plat únic" i el 2 de desembre de 1939 era *jefe* de grup.

- Magdalena Bauzà Munar (afiliada el 5 d'agost de 1936) va participar en la recaptació per al "plat únic", alguns mesos va recaptar a *Huchas* i a algunes per l'*Aguinaldo del Soldado*, va participar a la festa de la *Banderita*, va recollir tabac per a *Frentes y Hospitales*, va participar a vàries comèdies *Pro-Movimiento*, va ajudar a arreglar llana per a la confecció de jerseis i va realitzar altres serveis.

- Maria Bauzà Antich (afiliada el 5 d'agost de 1936) va recaptar quatre mesos a *Huchas* i dos mesos per al "plat únic", va regalar roba per als soldats ferits, va pagar llana per fer un jersei, va enviar un paquet a un mariner i va complir amb altres serveis que li havien manat.

- Magdalena Barceló Matas (afiliada el 5 d'agost de 1936) va arreglar llana i confeccionar tres jerseis i sis motxilles, va recaptar per al "plat únic" varis mesos i va pintar escuts del *Movimiento* al mobiliari de la Falange.
- Antònia Bauzà Vaquer (afiliada el 10 de gener de 1937) va recaptar per al "plat únic", va treballar per a *Frentes y Hospitales* i va realitzar altres serveis que li havien manat.
- Maria Company Bauzà (afiliada el 10 de gener de 1937) va recaptar per al "plat únic", va arreglar llana per a jerseis, va ajudar a elaborar torrò per als soldats del front i va realitzar altres serveis quan estava de guàrdia a la Secció Femenina.
- Margalida Font Bauzà (afiliada el 9 de febrer de 1937) va sortir a postular per *Huchas*, per al "plat únic", per a *Frentes y Hospitales* y per a la *Fiesta del Generalísimo*, va arreglar llana, va confeccionar jerseis i va complir amb altres serveis.
- Leonor Gayà Bauzà (afiliada el 10 d'octubre de 1937) va sortir a vendre emblemes i a recollir tabac per a *Frentes y Hospitales*, va ajudar a arreglar llana i va realitzar altres serveis quan estava de guàrdia.
- Les germanes Margalida i Catalina Oliver Bauzà (afiliades el 15 d'octubre de 1937) van postular per *Huchas* i per al "plat únic", van recollir tabac per a *Frentes y Hospitales*, van ajudar a arreglar llana per a la confecció de jerseis i van realitzar les feines que la *jefe* local els havia manat.
- Margalida VaquerBauzà (afiliada el 20 d'octubre de 1937) va sortir quatre vegades a vendre emblemes i vàries vegades a recollir tabac per a *Frentes y Hospitales*, va ajudar a elaborar torrò per als soldats del front i va realitzar altres serveis.
- Joana A. Company Bauzà (afiliada el 25 d'octubre de 1937) va recollir vàries vegades tabac per a *Frentes y Hospitales*, va ajudar a elaborar torró per als soldats del front, va postular vàries vegades a *Huchas* i va realitzar altres serveis manats per la *jefe* local.

- Bàrbara Oliver Oliver (la seva data d'afiliació era el 5 d'agost de 1939 segons la seva sol·licitud d'ús de la "Y vermella" però podria estar equivocada) va vendre emblemes durant les festes del *Generalísimo* y de la *Banderita*, va arreglar llana, va confeccionar un jersei, dos parells de mitjons, un suèter de drap i una muda completa i mocadors i benes per a *Frentes y Hospitales* i va regalar un paquet a un mariner.

Així, en conjunt les activitats que dugueren a terme aquestes falangistes eren: representar comèdies a benefici del *Movimiento*, confeccionar motxilles, arreglar llana i la confecció de jerses, treballar per *Auxilio de Invierno* (una de les activitats eren recollir tabac), elaborar torró per als soldats del front, enviar paquets a mariners, vendre emblemes i recaptar per *Huchas*, per al "plat únic", per el *Aguinaldo del Soldado*, per a les festes de la *Banderita* i del *Generalísimo* (en un cas també una falangista va pintar emblemes al mobiliari del partit)

- EL COS D'INFERMERES DE LA FALANGE.

El nombre de falangistes que van formar part del cos d'infermeres de la Secció Femenina a les Balears fins l'any 1945 va ser d'unes 120¹⁴⁰⁴. Es coneixen les dades de 102 d'elles, 23 de les quals eren de Menorca (afiliades al partit a partir del 2 de febrer de 1939 en el cas de Ciutadella i després de la rendició a la resta) i 6 d'Eivissa. De les 73 que residien a Mallorca la majoria es van afiliar a Palma, 2 a Inca, una a Alaró, una a Esporles i una a Biniamar. Algunes ho van fer a llocs de la Península però un cop a l'illa residirien a Palma¹⁴⁰⁵.

---

¹⁴⁰⁴ A l'Arxiu del Regne de Mallorca es conserven 116 fitxes personals d'aquestes infermeres (*Jefatura Provincial del Movimiento*, 187) datades entre el 1936 i l'octubre de 1950. Els números d'expedients de les que van afiliar-se a la Secció Femenina fins al 1945 o que ja hi estaven però van aconseguir algun títol sanitari en aquell període arriben al 118 però foren assignats a dues els números 20 i 118.

¹⁴⁰⁵ Algunes afiliades abans del 1945 a fora de les Balears i de les que no es coneix amb exactitud el moment en què arribaren a Mallorca s'ha considerat que ho van fer després de 1948 al tenir números d'expedients posteriors als d'algunes falangistes donades d'alta en tal any.

Al menys 50 infermeres van tenir un número d'expedient personal que responia al moment en què van afiliar-se a la Secció Femenina, és a dir, l'alta va precedir en poc temps a la incorporació al cos d'infermeres (excepte en el cas de les afiliades abans de la guerra), van integrar-se al partit una al gener de 1936, 2 el maig, 2 el juny, una el juliol, 2 l'agost, 3 el setembre, 4 l'octubre, 2 el novembre, 4 el desembre, 3 el gener de 1937, 2 el febrer, 3 el març, una ja l'octubre, una el novembre, 3 el desembre, una el gener de 1938, una el març, 2 el maig, una el novembre, una l'abril de 1939, 2 el juliol, una el setembre, 2 l'octubre, una el novembre, una el febrer de 1940, una el març, una l'octubre del mateix any i una ja el febrer de 1942. És a dir, resulta clar que els mesos en què es nota continuïtat i relació entre l'evolució de les altes al partit i l'organització del cos d'infermeres va ser entre l'agost de 1936 i el març de 1937 (interval de temps en el que es produïren 21 d'aquestes 50 altes). Els altres mesos, si bé mai les incorporacions de les que serien infermeres van produir-se de forma molt nombrosa, serien més puntuals i espaiades en el temps; així, no se'n dugueren a terme entre els mesos d'abril i setembre de 1937, ni el febrer i abril de 1938, ni entre el juny i octubre del mateix any, ni del desembre de 1938 al març de 1939, etc.

Per altra banda, 3 infermeres de les que també es coneix el número d'expedient personal i que el 29 de setembre de 1945 van obtenir el títol d'infermera a la Facultat de Medicina de València ja formaven part de la Secció Femenina de Palma des de 1936, 1937 i 1939 però no van formar part del cos d'infermeres del partit fins després d'obtenir el títol indicat.

La mitjana d'edat de les 73 infermeres falangistes era de 24'5 anys¹⁴⁰⁶ en el moment d'incorporar-se al partit (les més velles en tenien 44 i les més joves 15, aquestes no tenien encara, però, els títols corresponents per ser infermeres). Només 5 eren casades però 3 més es casarien quan ja eren infermeres falangistes.

---

¹⁴⁰⁶ Com que només es coneix l'any de naixement i no la data concreta, no es pot afirmar quina era l'edat exacta que tenien al afiliar-se a la Falange. Per això s'ha calculat la mitjana entre la de les edats que havien de complir l'any que havien de donar-se d'alta i la de les que tenien fins llavors.

Pel que fa a les ocupacions concretes d'aquestes infermeres, només es coneixen les de Maria Teresa Anglada Llausó, nascuda el 1919 i afiliada a la Secció Femenina el 29 d'octubre de 1936¹⁴⁰⁷, treballaria a l'Hospital Militar¹⁴⁰⁸ a partir del març de 1938, al 1944 seria cap d'infermeres visitadores de l'assegurança de malaltia de l'Institut Nacional de Previsió i finalment va treballar a una clínica particular. Maria del Carme Sancho Gil, nascuda el 1912 i afiliada el 25 de novembre de 1936¹⁴⁰⁹, i Maria Margalida Rosselló Guiscafré, nascuda el 1895 i afiliada el 3 de gener de 1937¹⁴¹⁰, van treballar a la Caixa de Pensions. Dolors Stengel Bosca, nascuda el 1913 i donada d'alta el 4 de gener de 1938¹⁴¹¹, i Francesca Pascual Pujadas, nascuda el 1918 i afiliada el 7 de maig de 1918¹⁴¹², van treballar a l'Institut d'Higiene (Francesca Pascual ho va fer al dispensari de lluita contra la tuberculosi). Finalment, Llúcia Riera Rotger, nascuda el 1917 i incorporada a la Secció Femenina el 23 d'octubre de 1936¹⁴¹³, Margalida Barceló Carbonell, nascuda el 1904 i afiliada el 2 de març de 1937¹⁴¹⁴ i Joana Froneo Ferrer, nascuda el 1909 i afiliada el març

---

¹⁴⁰⁷ **El seu número d'expedient era el 24.**

¹⁴⁰⁸ **Una minoria de joves de l'aristocràcia espanyola van actuar com a infermeres als hospitals militars (PAYNE, Stanley G., Op. cit., p. 114).**

¹⁴⁰⁹ **El seu número d'expedient era el 29.**

¹⁴¹⁰ **El seu expedient era el 39.**

¹⁴¹¹ **El seu expedient era el número 69.**

¹⁴¹² **Tenia l'expedient número 72.**

¹⁴¹³ **El seu número d'expedient era el 22.**

¹⁴¹⁴ **Tenia l'expedient 49.**

de 1942¹⁴¹⁵, treballaren a clíniques particulars. Totes eren fadrines (Francesca Pascual, però, es casaria mentre formava part del partit) i es van afiliar a la Falange a Palma.

---

¹⁴¹⁵ El seu expedient era el número 127.

- EVOLUCIÓ DE LES BAIXES.

- LA FALANGE DE BINISSALEM.

Fins al juliol de 1945 serien 96 els falangistes binissalemers que deixarien de formar part del partit per diversos motius.

El 17 d'abril de 1940 va ser expulsat Antoni Batle Ramon (*Bescuit*) de 52 anys. Era llaurador, s'havia afiliat el 21 de juliol de 1937 i pagava una quota d'1 pesseta. Era adherit i segons la direcció falangista les causes de la seva baixa foren: "*Expulsado por la Jefatura Nacional de Justicia y Derecho. Expulsado corruptor de menores*".

El dia que es van formalitzar més baixes va ser el 17 d'abril de 1940, quan van deixar de formar part del partit 49 binissalemers que havien ingressat al partit entre el 20 de juliol de 1936 i el 10 de desembre de 1938 (alguns que procedien de la Comunió Tradicionalista s'hi havien donat d'alta entre el 15 de juny de 1936 i el 18 d'abril de 1937). Tots ells feia una temporada que havien deixat de pagar les quotes i havien estat cridats i avisats per part de la direcció falangista per tal que fessin efectives aquestes quotes. A nou de les seves fitxes personals del partit apareix l'observació "*Sin ideal Nacional Sindicalista*" o "*Sin espíritu Nacional Sindicalista*" escrites al formalitzar-se les baixes. Al darera d'aquesta observació diu en un cas "*...ni de ninguna clase*". En un altre cas apareix la observació

“poca convicción”. Es tractava de 15 pagesos, 11 sabaters, 3 mecànics, 3 comerciants, 3 ferroviaris, 2 jornalers, 2 propietaris, un miner, un extractor de pedra, un picapedrer, un gerrer, un fuster, un matalasser, un barber, un representant, un conductor i un oficial de Correus. El 1940 tendrien una edat mitjana de 36´35 anys, els més joves en tenien 22 i el més vell 68. Tenien assignades quotes d´entre 0´2 i 3 pessetes i la mitjana era d´1. En quant a les seves categories, 36 eren militants i 13 eren adherits. 18 d´ells havien estat membres de la Comunió Tradicionalista.

El 24 de febrer de 1941 es va donar de baixa Jaume Comas Martí. Tenia 36 anys, s´havia donat d´alta a la Falange el 24 de setembre de 1937 com a adherit i pagava una quota d´1 pesseta. Era fuster i la raó per la que es va donar de baixa va ser perquè no li varen donar a fer una feina de fusteria que s´havia de fer a l´ajuntament i la varen donar a un altre fuster. Això demostra que molts de falangistes només ho eren per els beneficis personals que en podien treure.

Dia 1 de juny de 1941 es va donar de baixa Joan Comas Martí que era germà de l´anterior. Era mercader, pagava 1 pesseta de quota i va ser militant, no es coneix la seva data d´afiliació. Es va donar de baixa als 31 anys i les causes donades per la Falange foren: *“Por no sentirse el espíritu Nacional Sindicalista”*.

L´1 d´agost del mateix any es va donar de baixa Joan Moyà Ferrer als 32 anys per raons desconegudes. Era conductor, pagava 1 pesseta de quota i va ser militant, s´havia donat d´alta el 16 d´agost de 1936.

El 25 de setembre va ser expulsat Avelí Camps Barbé. Tenia 37 anys, empleat, s´havia donat d´alta el 7 de novembre de 1936 i pagava 1 pesseta. Va ser expulsar per la *Delegación Provincial de Justicia y Derecho* per una falta “molt greu”. A la seva fitxa

apareix: *“Expulsado por indeseable, un verdadero timador que no le pueden confiar nada”*.

L'11 d'octubre es va donar de baixa Melcior Martí Villalonga. Tenia 47 anys, era sabater, pagava 2 pessetes de quota i s'havia afiliat el 15 d'agost de 1936. Les raons de la seva baixa foren: *“Ninguna, dice que no quiere pagar pero parece que tiene algo que quejarse aunque no lo haya dicho al parecer descontento. Dice que no tiene nada que alegar”*.

El 20 de gener de 1942 es van donar de baixa Jaume Capellà Pons de 26 anys que s'havia donat d'alta el 6 de desembre de 1936 (pagava 1 pesseta) i era dependent i Onofre Pascual Comas de 24 anys que s'havia donat d'alta el 30 d'octubre de 1936 (pagava 1 pesseta mensuals) i era agricultor. El mateix dia també es va donar de baixa Bartomeu Morro Martí als 41 anys; era sabater, pagava 2 pessetes de quota, s'havia afiliat el 21 de desembre de 1936 i les raons de la seva baixa s'expressaren així: *“No quiere pagar diciendo que no puede, siendo mentira”*.

Hi va haver 12 falangistes la baixa dels quals apareix formalitzada a través de dues dates que són el 10 o bé el 20 d'octubre de 1943 i el 18 o bé el 20 de desembre de 1944. Es tracta de 4 sabaters, 3 pagesos, un jornalier, un patronista, un barber, un mercader i un comerciant que havien ingressat al partit entre el 20 de juny de 1936 i el 24 de setembre de 1937. El 1944 tenien edats compreses entre els 34 i els 66 anys, l'edat mitjana era de 48'83. Pagaven quotes d'entre 1 i 2 pessetes, amb una mitjana d'1'16. Només 4 eren adherits. Les raons que es donen en dos casos són *“ninguna”*, un cop diu *“dice ninguna”* per la qual cosa es veu que es demanava als que es donaven de baixa que exposassin les

seves raons. Una altra d'aquestes explicacions és *“ninguna, dice que no quiere pagar”*. Les altres raons esgrimides diuen *“por querer el carnet de militante”*, *“ninguna, no se siente falangista y no tiene ideal”*, *“falta de espíritu”*, *“ninguna, por rojo”*, *“por no poder pagar siendo mentira. En esta localidad se le tiene en buen concepto”*. Es pot veure, per tant, que havien deixat de pagar i que les baixes es van formalitzar en un primer moment però no van ser definitives fins a la darrera data.

El 20 de desembre també es van produir 5 baixes més. Foren les de un pagès, un sabater, un barber, un botiguer i un propietari d'edats compreses entre 26 i 43 anys (la mitjana era de 36'3 anys) que s'havien afiliat entre el 8 de desembre de 1936 i el 7 de març de 1973. Pagaven quotes d'1 pesseta, en quatre casos, i de 5 pessetes (la més elevada de les que tenien assignades tots els falangistes binissalemers que es van donar de baixa), la mitjana era d'1'8 i eren militants. Un d'ells, el barber, havia estat afiliat a la Comunió Tradicionalista.

El 19 de desembre de 1944 van desaparèixer a Lloseta Bartomeu Pol Salom (pagès de 31 anys) i Ramon Mateu Villalonga (conductor de 32 anys). Havien ingressat al partit el 30 de maig i el 2 de juny de 1936 com a militants i amb una quota assignada d'1 pesseta.

Altres 12 falangistes van morir entre 1939 i fins el febrer de 1945. Foren les 5 sabaters, 2 mestres d'escola, un pagès, un fuster, un propietari, el secretari de l'ajuntament i un guàrdia municipal. La seva edat mitjana al 1938 era de 53 anys, el més jove en tenia 21 i el més vell 73, es desconeix la pagada per un d'ells (3 d'ells eren adherits i pagaven una quota mitjana de 2'16 pessetes, sens dubte hi havia relació entre les elevades quotes i les seves edats). Un d'ells, Jaume Martí Villalonga, abans de morir d'enfermetat, el 27 de

desembre de 1939, va demanar ser enterrat amb l'uniforme de la Falange; segons la direcció local "*Fué un verdadero entusiasta del Movimiento y del Partido*".

Almenys 6 membres de la Falange local van deixar el partit per traslladar la seva residència de població entre 1939 i el juliol de 1945. Un d'ells va anar-se'n a Barcelona, un a Inca i 4 a Palma. Eren 2 estudiants, un dibuixant, un comerciant, un alferes (almenys durant la guerra) i un comandant d'infanteria que havien ingressat al partit entre el 15 d'agost de 1936 i l'1 de gener de 1940. Tenien una edat mitjana de 30 anys el 1938 (es desconeix la d'un d'ells) i una quota mitjana de 2'1 (també es desconeix la pagada per un d'ells).

Finalment, un pagès de 48 anys que s'havia incorporat al partit el 15 de maig de 1939 com a adherit i amb una quota assignada d'1 pesseta va deixar el partit el 7 de juliol de 1945 per causes desconegudes.

En conjunt, aquests 96 falangistes que per diversos motius van deixar de formar part de la JONS de Binissalem eren 24 pagesos, 23 sabaters, 5 comerciants, 4 propietaris, 3 jornalers, 3 fusters, 3 mecànics, 3 barbers, 3 conductors, 3 ferroviaris, 2 mercaders, 2 mestres d'escola, 2 estudiants, un miner, un extractor de pedra, un picapedrer, un gerrer, un matalasser, un patronista, un dibuixant, un empleat, un dependent, un botiguer, un representant, un oficial de Correus, el secretari de l'ajuntament, un guardia municipal, un alferes i un comandant d'infanteria. L'edat mitjana de tots ells a finals de 1945 hagués estat de 44 anys (es desconeix la data de naixement de tres d'ells), el més jove tenia 24 anys i el més vell n'hagués tengut 80. Havien tengut assignades quotes d'entre 0'2 i 5

pessetes, la mitjana era d'1'31 (es desconeixen les pagades per vuit d'ells). 24 d'ells eren adherits i 20 procedien de la Comunió Tradicionalista.

Les raons de totes aquestes baixes cal cercar-les en el fet de que, un cop acabada la guerra, ja no era necessari estar entre els guanyadors. Les afiliacions a la Falange van servir, en principi, com a protecció per a alguns elements que haguessin pogut ésser susceptibles de ser repressaliats en virtut dels aconteixements polítics (aquestes represàlies a vegades, però, no tenien res a veure amb la política sinó amb les rivalitats personals). Un cop acabada la guerra ja no era necessari estar entre els guanyadors. Molta de gent també es va afiliar per intentar beneficiar-se materialment i per obtenir alguns privilegis com, per exemple, obtenir concessions de feines per l'ajuntament; així, un fuster va deixar la Falange per no haver obtingut una d'aquestes feines.

Així, els 157 falangistes de Binissalem que després del juliol de 1945 encara formaven part del partit eren 36 pagesos, 27 sabaters, 9 propietaris, 8 estudiants, 7 fusters, 7 extractors de pedra, 5 empleats, 5 comerciants, 5 conductors, 4 picapedrers, 4 representants, 4 escriptors, 2 jornalers, 2 encarregats, 2 dependents, 2 metges, 2 farmacèutics, 2 picadors de pedra, un miner, un fuster, un fabricant, un fabricant de pastes alimentícies, un fabricant de conserves, un fabricant de calçat i de conserves, un auxiliar industrial, un modelista, un forner, un mecànic, un barber, un mercader, un cambrer, un conductor, un enginyer, un mestre d'escola, un empleat de l'ajuntament, un serè, un saig, un escolà, un alferes i un sergent d'enginyers. L'edat mitjana d'aquests falangistes a finals de 1945 era de 41'93 anys, els més joves en tenien 24 i el més vell 76. La seva quota mitjana era d'1'89 pessetes, oscil·laven entre 0'3 i 10 (si no van ser modificades). Pel que

fa a les seves categories, 125 eren militants i els 32 restants eren adherits. Només 5 d'ells havien estat membres de la Comunió Tradicionalista.

- LA FALANGE DE LLORET DE VISTALEGRE.

Les primeres baixes de falangistes de Lloret van ser les de 4 afiliats que foren expulsats del partit per mala conducta ja el 25 d'abril de 1937, moment fins el qual el total d'afiliats havia estat de 54. Dos d'aquests expulsats s'havien donat d'alta al partit abans de

l'Alçament, en concret el 10 de juliol de 1936¹⁴¹⁶, com a militants de 1a línia i procedien de les JAP; eren Rafel Amengual Crespi (conductor) i Damià Maimó Vich (ferrer). Les altres dues varen ser les de Joan Valcaneras Amengual (llaurador afiliat el 15 d'agost de 1936¹⁴¹⁷ que havia estat monàrquic) i Josep Rosselló Arnau (conductor afiliat el 20 de setembre de 1936¹⁴¹⁸); tots dos havien estat militants de 2a línia. Tots aquests expulsats, com la resta de membres de la Falange local, havien pagat quotes de 0'5 pessetes. Pel que fa a les seves edats, l'any de la seva expulsió complirien respectivament 41, 32, 20 i 54 anys, és a dir, la seva mitjana era de 36'7.

---

¹⁴¹⁶ **Moment en què els falangistes locals van arribar a ser 9.**

¹⁴¹⁷ **El total de falangistes era de 14 aquell dia.**

¹⁴¹⁸ **Els afiliats ja eren 35.**

L'1 de maig de 1937 van deixar la Falange local 2 afiliats més, sense ells el total de falangistes locals seria de 49. Foren Miquel Coll Jaume i Antoni Amengual Martorell. El primer era ferrer, s'havia afiliat el 20 de setembre de 1936¹⁴¹⁹ i se'n desconeixen les raons de la seva baixa. El segon era dependent, havia entrat a formar part del partit només un mes abans (el 8 d'abril¹⁴²⁰) i va donar-se de baixa de la Falange de Lloret per trasllat de la seva residència a un altre poble. Les seves edats serien, l'any en què deixaren la Falange local, de 28 i 29 anys i havien estat militants de 2a línia.

El 15 de maig de 1949 va produir-se la baixa de Joan Llabrés Gelabert, mecànic que s'havia afiliat el 10 de juliol de 1937¹⁴²¹ com a militant de 1a línia i procedent de les JAP. Al donar-se d'alta tenia 19 anys i al deixar el partit ja en tendria 31. Les causes d'aquesta baixa es desconeixen.

En dates indeterminades, però sempre anteriors al febrer de 1956, van morir 4 falangistes locals. En concret, varen ser Gabriel Miralles Gomila (llaurador afiliat el 15 de juliol de 1936, als 39 anys, com a militant de 2a línia i que durant la República havia estat monàrquic), Pere Gelabert Carbonell (llaurador afiliat el 15 d'agost de 1936 com a militant de 1a línia, als 52 anys d'edat, procedent d'Acció Popular), Joan Fontirroig Jaume (llaurador donat d'alta el 24 d'agost de 1936 com a militant de 2a, als 54 anys) i Joan Jaume Vallespir (comerciant afiliat com a militant de 2a línia el 20 de setembre de 1936, als 37 anys, procedent del Partit Republicà de Centre). D'haver estat vius el 1956 les seves

---

¹⁴¹⁹ **Ibidem.**

¹⁴²⁰ **Va ser l'afiliat número 53 en donar-se d'alta.**

¹⁴²¹ **Va ser un dels 9 primers falangistes locals.**

edats haurien arribat, respectivament, als 59, 72, 74 i 57 anys, és a dir, la seva mitjana seria de 65'5.

També en moment indeterminat, segurament posterior al maig de 1949 i anterior al febrer de 1956, van tenir lloc les baixes de Jaume Martorell Payeras (picapedrer incorporat al partit procedent de les JAP el 12 de setembre de 1936¹⁴²² com a militant de 2a línia, quan tenia 30 anys) per trasllat de la seva residència a Palma i Joan Abrines Torres (mestre d'escola que va ingressar al partit a Lloret en data indeterminada, entre el juliol i el desembre de 1937, com a militant de 2a línia quan tenia 38 anys) també per trasllat de residència.

Finalment, el 6 de febrer de 1956 van ser donats de baixa 18 falangistes per no voler pagar les seves quotes. Varen ser els següents (tots havien estat militants de 2a línia):

- Jaume Miralles Munar. Llaurador afiliat el 15 de juliol de 1936¹⁴²³ i que havia estat monàrquic durant la República. El 1956 compliria 58 anys.

- Gabriel Ferrer Genovrt. Llaurador donat d'alta el 20 d'agost de 1936¹⁴²⁴ procedent de les JAP. El 1956 feria 55 anys.

- Ignasi Vanrell Tomàs. Llaurador afiliat el 24 d'agost de 1936¹⁴²⁵, procedent del Partit Republicà de Centre. El 1956 tendria 50 anys.

- Miquel Gomila Munar. Jornaler afiliat el 3 de setembre de 1936¹⁴²⁶ procedent de les JAP. El 1956 tendria 44 anys.

---

¹⁴²² **Els afiliats eren 26.**

¹⁴²³ **Els afiliats eren 11.**

¹⁴²⁴ **Els falangistes locals eren 21.**

¹⁴²⁵ **Els afiliats eren 23.**

- Miquel Vanrell Arrom. L'aurador donat d'alta el dia 12 de setembre de 1936¹⁴²⁷, que era monàrquic. El 1956 compliria 55 anys.

---

¹⁴²⁶ El nombre d'afiliats arribà a 24 aquell dia.

¹⁴²⁷ Els afiliats eren 26.

- Antoni Nicolau Balaguer. L'aurador afiliat el 20 de setembre de 1936¹⁴²⁸, procedent d'Acció Popular. El 1956 tendria 56 anys.
- Joan Fontirroig Martorell. L'aurador donat d'alta també el 20 de setembre de 1936¹⁴²⁹. El 1956 feria 40 anys.
- Jeroni Coll Bauzà. L'aurador donat d'alta el 24 de setembre de 1936¹⁴³⁰. Se'n desconeix l'edat.
- Francesc Martorell Real. L'aurador afiliat l'1 de març de 1937¹⁴³¹. El 1956 tendria 37 anys.
- Pere Gili Vanrell. L'aurador afiliat també l'1 de març de 1937¹⁴³² procedent d'Acció Popular. Tendria 55 anys el 1956.

---

¹⁴²⁸ **El total de falangistes era de 35.**

¹⁴²⁹ **Ibidem.**

¹⁴³⁰ **El total de falangistes era de 37.**

¹⁴³¹ **Els falangistes eren 52.**

¹⁴³² **Ibidem.**

- Pere Bibiloni Horrach. L'aurador també afiliat l'1 de març de 1937¹⁴³³ procedent de les JAP. Compliria 39 anys el 1956.

- Domingo Real Cifre. L'aurador afiliat també l'1 de març de 1937¹⁴³⁴. El 1956 tendria 37 anys.

---

¹⁴³³ **Ibidem.**

¹⁴³⁴ **Ibidem.**

- Bartomeu Fontirroig Gomila. Picapedrer donat d'alta també l'1 de març de 1937¹⁴³⁵; procedia d'Acció Popular. El 1956 tendria 69 anys d'edat.
- Gabriel Vert Picornell. Comerciant afiliat també l'1 de març de 1937¹⁴³⁶ procedent d'Acció Popular. El 1956 feria 52 anys.
- Antoni Gomila Bauzà. L'aurador afiliat l'1 de maig de 1937¹⁴³⁷. El 1956 compliria 37 anys.
- Joan Gomila Picornell. L'aurador que va ingressar al partit el 25 de juliol de 1937¹⁴³⁸. Havia militat a Acció Popular i el 1956 compliria 62 anys.
- Miquel Gomila Picornell. L'aurador afiliat el mateix dia que el seu germà¹⁴³⁹ i que també procedia d'Acció Popular. El 1956 tendria 51 anys.
- Sebastià Puigserver Gual. L'aurador afiliat l'1 de desembre de 1937¹⁴⁴⁰. Procedia d'Acció Popular i se'n desconeix l'edat.

---

¹⁴³⁵ **Ibidem.**

¹⁴³⁶ **Ibidem.**

¹⁴³⁷ **Ibidem.**

¹⁴³⁸ **El total de falangistes que s'havien afiliat arribà a 57.**

¹⁴³⁹ **Ibidem.**

---

¹⁴⁴⁰ **El total de falangistes que havien entrat a formar part del partit arribà a 63.**

Així, aquests 18 falangistes que deixaren de ser-ho, al donar-se d'alta al partit eren, pel que fa a llurs professions, 15 llauradors, un jornalер, un picapedrer i un comerciant. Al afiliar-se al partit la seva edat mitjana era de 29'7 anys (els més joves en tenien 18 i el més vell 50) i al ser donats de baixa seria de 49'8 anys (el més joves en tenien 37 i el més vell 69). Tots havien estat militants de 2a línia i havien pagat quotes mensuals de 0'5 pessetes. 10 d'ells havien militat a finals de la República a Acció Popular (3 a les JAP), un al Partit Republicà de Centre i 2 havien estat monàrquics.

En conjunt, els 31 membres de la Falange local de Lloret que, per diverses raons van deixar de ser-ho fins el febrer de 1956 varen ser (almenys en el moment en què s'incorporaren al partit) 20 llauradors, 2 picapedrers, 2 ferrers, 2 conductors, 2 comerciants, un jornalер, un dependent i un mestre d'escola. Excepte 3 d'ells, militants de 1a línia, havien estat militants de 2a línia i en tots els casos van tenir assignades quotes de 0'5 pessetes (al moment d'afiliar-se, posteriorment augmentarien). 15 d'ells havien militat a Acció Popular (7 a les JAP), 4 havien estat monàrquics i 2 havien estat afiliats al Partit Republicà de Centre.

Just després de les 31 baixes senyalades, fins el febrer de 1956, la Falange local de Lloret quedaria constituïda per 32 afiliats. Sembla però que realment serien encara menys¹⁴⁴¹. En tot cas, la relació de les professions dels 32 (en el moment d'afiliar-se, uns vint anys abans) era: 22 llauradors, 2 ferrers, 2 fusters, un jornalер, un picapedrer, un

---

¹⁴⁴¹ **Dinsd el llibre registre d'afiliats s'ha trobat un full de paper en el que apareixen els noms dels 18 falangistes donats de baixa el 6 de febrer de 1956 indicant que van ser “(...) por no querer satisfacer la cuota de afiliados” i finalment diu “la satisfacen 27” però també s'indica que 5 d'ells ja eren morts.**

industrial, un mecànic, un perruquer i un comerciant. La mitjana de les seves edats era de 50'6 anys. Només romania al partit un dels afiliats que hi ingressaren com a militants de 1a línia. No es pot afirmar, però, quina era la categoria ni quines quotes pagaven aquells 32 falangistes. Pel que fa als orígens ideològics d'aquests afiliats durant la República: 23 havien militat a Acció Popular (11 a les JAP), 3 al Partit Republicà de Centre i un al Partit Regionalista.

- LA FALANGE DE MANCOR DE LA VALL.

A finals de 1941 62 dels 107 falangistes de Mancor de la Vall afiliats fins el febrer de només dos anys abans dels que es coneixen llurs dates d'incorporació ja havien estat donats de baixa per falta de pagament de les quotes mensuals que tenien assignades.

Els 14 primers ja va ser donats de baixa ja el 5 de març de 1940¹⁴⁴² (encara no feia un any que la guerra havia acabat); eren 9 militants i 5 adherits que s'havien donat d'alta entre el 2 de juny de 1936 i el 19 de setembre de 1938.

L'1 de setembre següent es va produir la baixa d'un militant¹⁴⁴³ afiliat el 10 de febrer de 1937 i el dia 9 del mateix mes va ser quan es va fer oficial la sortida del partit d'altres 16 mancorins¹⁴⁴⁴, 7 militants i 9 adherits, que s'havien incorporat al partit entre el 20 d'agost de 1936 i el 13 de setembre de 1938. Sis dies després es formalitzà la darrera baixa per no

---

¹⁴⁴² **Eren Simó Alba Colom, Bartomeu Amengual Ramonell, Francesc Ferrer Pérez, Jaume Gual Mora, Guillem Gual Reinés, Nicolau Horrach Llompart, Bernadí Martorell Mateu, Sebastià Mateu Alorda, Vicenç Mateu Martorell, Jaume Meca Homar, Bartomeu oliver Martorell, Bernat Pou Martorell, Joan Ripoll Cifre i Arnau Sastre Meca.**

¹⁴⁴³ **Joan Meca Martorell.**

¹⁴⁴⁴ **Eren Ramon Arrom Rullan, Joan Ballester Vives, Nicolau Cañellas Sastre, Salvador Frontera Martorell, Joan Gelabert Nicolau, Antoni Grau Mir, Bernat Martorell Meca, Joan Pericàs Amer, Miquel Pericàs Amer, Bartomeu Reinés Solivellas, Miquel Reinés Solivellas, Llorenç Riera Bonafè, Antoni Rosselló Fontanet, Bartomeu Seguí Mir, Joan Vallori Llompart i Joan Vallori Martorell.**

poder pagar d'aquell any, va ser la d'un adherit¹⁴⁴⁵ que s'havia afiliat el 13 de setembre de 1938.

---

¹⁴⁴⁵ **Vicenç Frontera Martorell.**

El 29 de març de 1941 abandonaren el partit 11 falangistes més¹⁴⁴⁶, 3 militants i 8 adherits, que s'havien afiliat entre el 10 d'agost de 1936 i també el 13 de setembre de 1938. Les següents baixes no es van fer efectives fins el 2 d'octubre següent, foren 16¹⁴⁴⁷, les de 10 militants i 6 adherits donats d'alta entre el 2 de juny de 1936 i també el 13 de setembre de dos anys després. Finalment, un mes just després van ser donats formalment de baixa 3 militants¹⁴⁴⁸ més que s'havien donat d'alta entre el 10 de febrer i el 30 de març de 1937.

Per tant, aquests 62 falangistes que van abandonar el partit eren, pel que fa a la seva categoria dins el partit, 33 militants i 29 adherits (la proporció estava equilibrada). Un

---

¹⁴⁴⁶ **Pere Alorda Morro, Joan Gelabert Sampol, Jaume Gual Meca, Gabriel Mairata Solivellas, Arnau Martí Gual, Bartomeu Martí Gual, Onofre Mayol Reinés, Bartomeu Meca Reinés, Rafel Torelló Massanet, Miquel Vallori Martorell i Mateu Vallori Sabater.**

¹⁴⁴⁷ **Eren Joan Amengual Alorda, Joan Fontanet Martorell, Joan Gual Reinés, Joan Jaume Amengual, Josep Mairata Bennàssar, Josep Martorell Alba, Joan Martorell Castell, Miquel Martorell Martorell, Vicenç Martorell Pou, Antoni Moranta Horrach, Antoni Morro Martorell, Melcior Morro Reinés, Joan Pou Mayol, Sebastià Ribot Riutort, Joan Sastre Meca i Sebastià Verd Bergas.**

¹⁴⁴⁸ **Bernadí Mateu Amer, Josep Moranta Morro i Mateu Vallori Bonafè.**

d'ells, Miquel Reinés Solivellas, reingressaria al partit l'1 de juny de 1959 per ocupar-ne la *jefatura* local, càrrec per el que havia estat elegit el 26 del mes anterior.

Els 45 mancorins que mantenien la seva condició de falangistes al novembre de 1942 eren 34 militants i 11 adherits. Encara als anys 40, però, es produïrien altres baixes per diversos motius. El 2 de juny de 1942 es formalitzà la de Sebastià Vadell Roig per defunció i el 21 de febrer de 1945 les de Sebastià Amengual Llompart i Jaume Grau Vicens per la mateixa causa luctuosa. Macià Colom Martorell, per altra banda, va ser expulsat del partit el 3 d'agost de 1944 per motius desconeguts, era un adherit incorporat el 13 de setembre de 1938. Durant aquests anys no es produïren més altes, la següent va ser ja el 1953.

- LA FALANGE DE BANYALBUFAR.

El dia 30 de novembre de 1939 es va produir la baixa per defunció de Carles Riu Mateos (havia tengut assignada una quota mensual de 3 pessetes). El mateix dia també es van formalitzar les de Sebastià Picornell Picornell, Damià Ripoll Barceló, Joan Tomàs Albertí i Francesc Tomàs Ripoll per haver deixat de pagar les seves quotes mensuals.

El 19 de desembre de 1940 van ser donats de baixa 7 falangistes més, també per falta de pagament de les quotes. Es tractava de Mateu Albertí Mulet (militant que havia tengut assignada una quota d'1 pesseta mensual), els germans Llorenç i Miquel Albertí Picornell (militant i adherit que havien tengut assignades quotes d'1 pesseta), Jaume Albertí Tomàs (militant que havia hagut de pagar 0'5 pessetes mensuals), Miquel Mir Gelabert (militant que havia pagat 1 pesseta), Jaume Tomàs Ripoll (adherit que havia tengut assignada també una quota d'1 pesseta) i Francesc Vich Colomar (també adherit que havia tengut una quota de 0'5 pessetes mensuals). La mateixa data va ser donat de baixa Ramón Navarro per trasllat a Múrcia (la seva quota assignada havia estat d'1 pesseta).

Posteriorment només es van datar les baixes per defunció de Jaume Amengual Arbós (havia estat adherit), Plàcid Sales Sánchez (havia tengut assignada una quota d'1 pesseta) i

Bernat Tomàs Albertí (militant que pagava 1 pesseta). La data en què es va deixar constància de la seva baixa va ser en els tres casos el 8 de juliol de 1957. Aquell dia, per tant, va ser quan es va fer el recompte de les darreres baixes.

Ademés d'aquestes baixes també se'n van produir 52 més sense datar, sembla, però, que van dur-se a efecte abans del juliol de 1957¹⁴⁴⁹. Es tractava de 32 militants i 20 adherits que pagaven una mitjana d'1'1 pessetes (anaven de 0'5 a 3 pessetes). 41 d'aquestes baixes van ser per trasllat de residència, 5 per defunció i es desconeixen les causes de la resta.

Així, el total d'afiliats que per diverses raons van deixar de ser membres de la Falange local de Banyalbufar varen ser 68 (37 militants, 24 adherits i 7 de categoria desconeguda) i havien pagat una quota mitjana de 0'92 pessetes, almenys durant els anys de guerra, amb una màxima de 3 pessetes i una mínima de 0'5.

D'aquesta manera, al 1957 només quedaven integrant la Falange local 36 dels 104 afiliats fins el maig de 1938. Es tractava de 16 militants i 20 adherits que havien pagat una mitjana de 0'98 pessetes, almenys els anys de guerra.

---

¹⁴⁴⁹ **S'ha pogut constatar que una d'aquestes baixes, la del metge Joan Toribio Estela (militant que pagava 3 pessetes mensuals), va efectuar-se l'any 1948 per trasllat de la seva residència a Binissalem.**

- LA FALANGE DE BUNYOLA.

En data indeterminada el total d'afiliats a la Falange de Bunyola va ser de 284. El 31 de desembre de 1941, però, els afiliats ja eren només 220 i 50 d'ells, almenys, havien deixat de pagar les quotes mensuals que tenien assignades. En concret, almenys 14 d'ells havien deixat de pagar des del gener de 1940 (devien 24 quotes), 3 des del febrer següent (en devien 23), 9 des del març. 4 des de l'abril, 3 des del maig, 2 des del juny, també 2 des del juliol, 4 des de l'agost, un des del novembre de 1940, 3 des del gener de 1941, 2 des del març següent, un des del juny, un des del juliol i un des del novembre de 1941 (el mes anterior a la data de referència). Ademés, havia fet efectives les quotes que devia un falangista que havia estat dos anys a Barcelona. De la resta que no pagaven n'hi havia 13 que estaven incorporats a files, 6 havien mort, un vivia a Esporles i un altre a Barcelona. Possiblement molts d'aquests 50 falangistes no van pagar mai els seus deutes i s'hi afegirien molts falangistes de Bunyola més perquè el 26 de gener de 1942 (el mes posterior a la referència que s'havia citat) els afiliats que encara pagaven les seves quotes mensuals només eren 84 (en 49 casos pagaven 1 pesseta mensual, en 14 pagaven 1'5 pessetes, en 16 pagaven 2 pessetes, un en pagava 2'5, 3 pagaven 3 pessetes i un en pagava 4). Per tant, si cap falangista no va retornar a satisfer els seus comptes, el total d'afiliats va baixar en 200 entre el febrer de 1940 i el gener de 1942.

Dels 13 membres de la *Vieja Guardia*¹⁴⁵⁰, el gener de 1942 ja només eren 5 els que pagaven les seves quotes. Eren Guillem Estarellas Nadal (va ser *jefe* local del partit)¹⁴⁵¹, Ramon Morro Mas (secretari), Joan Far Negre (cap de premsa), Antoni Morro Negre (cap de milícies) i Bartomeu Quetglas Mateu. Els quatre primers pagaven 1'5 pessetes i el darrer en pagava 1.

Els 8 membres de la *Vieja Guardia* que no pagaven havien deixat de fer-ho en 6 casos el febrer de 1940 i en 2 el maig del mateix any. En tots els casos les quotes que havien tengut assignades eren d'1 pesseta.

Per altra banda, d'entre els falangistes bunyolins que havien participat a les operacions bel·liques del front de Manacor i que s'havien donat d'alta després del 18 de juliol (eren 18), només 6 continuaven pagant les seves quotes mensuals el desembre de 1941: Joan Colom Vicens, Isidre Quetglas Bruno, Rafel Garcias Vidal, Joan Quetglas Martí, Llorenç Rosselló Font i Miquel Rosselló Mateu (el primer pagava 3 pessetes mensuals i la resta en pagava 1). Ademés, Nicolau Pizà Fontanet va pagar les 24 pessetes que devia, després de dos anys de no pagar, el gener de 1941.

Els falangistes que participaren al front de Manacor i que s'afiliaren després del 18 de juliol dels que es té constància de les quotes que devien a finals de 1941 eren 7 (ademés de Nicolau Pizà), és a dir, que altres 4 s'havien donat de baixa del partit abans. Antoni Castell

---

¹⁴⁵⁰ Segons Alfonso de Zayas.

¹⁴⁵¹ No es poden determinar les dates concretes en què es van exercir els diversos càrrecs dins el partit.

Cabot, Guillem Estarellas Martí, Joan Cabot Estarellas, Miquel Bujosa Negre, Joan Palou Palou i Miquel Daviu Bibiloni devien 24 quotes d'1 pesseta i Sebastià Martí Zanoquera en devia 19 de també 1 pesseta (és a dir, no pagava des del juny de 1940).

- LA FALANGE DE POLLENÇA.

Els afiliats de Pollença que van deixar el partit, sense tenir en compte els que s'absentaren temporalment a causa del seu ingrés a l'exèrcit o del seu destí dins de la mateixa Falange, varen ser:

- Mateu Serra Llompart (gerrer afiliat el 6 d'agost de 1936¹⁴⁵² com a militant de 1a línia i amb una quota de 0'5 pessetes) va morir l'agost de 1937, quan tenia 21 anys, mentre estava manipulant un artefacte explosiu a Son Bonet (estava complint amb les seves obligacions al haver estat militaritzat).

- Joan Villalonga Vidal (conductor afiliat el 22 d'agost de 1936¹⁴⁵³ com a militant de 1a línia i amb una quota de 0'5 pessetes) va morir en accident el març de 1938 durant el període en què estava militaritzat, tenia 20 anys. Finalment, Domingo Estrany Cerdà va deixar el partit en data indeterminada perquè un fill seu hi havia ingressat; el pare s'havia donat d'alta el 20 de febrer de 1937¹⁴⁵⁴, als 57 anys, com a militant de 2a línia i amb una quota de 0'5 pessetes, era llaurador i havia militat al Partit Regionalista i el fill devia ser

---

¹⁴⁵² **Va ser un dels 18 primers falangistes de Pollença.**

¹⁴⁵³ **Els afiliats eren 32.**

¹⁴⁵⁴ **Els afiliats eren 127.**

Bartomeu Estrany Rosselló (fuster afiliat el 30 de març de 1937¹⁴⁵⁵, amb 17 anys, també com a militant de 2a i amb una quota de 0´5 pessetes).

- LA FALANGE D'INCA.

En data indeterminada va ser expulsat del partit Pere Ferrer Pujadas. Era escrivent i s'havia afiliat el 21 de setembre de 1936, amb 29 anys d'edat, com a militant de 2a línia. Només es té constància de que va ser donat de baixa per la direcció local del partit per alguns actes d'indisciplina en públic i de que es van remetre els fets a la *Jefatura Provincial* per tal que se li llevàs la camisa blava, sense que s'hagués rebut la contestació.

---

¹⁴⁵⁵ El total de falangistes era de 263 en aquell moment.

- LA FALANGE DE SON SERVERA.

L'única baixa de la que es té notícia de la Falange de Son Servera fins el gener de 1938 va ser la de Gabriel Llull Gili, que va ser expulsat el 4 d'abril de 1937¹⁴⁵⁶ per indisciplina. Era un llaurador de 19 anys que s'havia afiliat el 25 d'octubre de 1936¹⁴⁵⁷ com a militant de 2a línia i amb una quota assignada de només 0'25 pessetes.

---

¹⁴⁵⁶ Els afiliats de Son Servera havien estat 285 fins aquell moment.

¹⁴⁵⁷ El total d'afiliats era de 128, amb les 13 altes d'aquell dia.

- LA FALANGE DE SANT LLORENÇ DES CARDASSAR.

Les úniques baixes que es produïren dins la Falange de Sant Llorenç durant el període de temps durant el qual es van produir altes durant la guerra varen ser conseqüència del desembarcament republicà. El 17 d'agost de 1936¹⁴⁵⁸ va morir Jaume Clapés Ripoll (era un llaurador de 36 anys que s'havia incorporat al partit només dos dies abans¹⁴⁵⁹ com a militant de 2a línia) al camp de batalla de Porto Cristo. Guillem Brunet Lluch i Guillem Puigrós Planisi eren un llaurador de 30 anys i un pastor de 38 que treballaven i vivien a la possessió de Poca Farina i que van ser capturats i morts pels republicans que en el transcurs d'una incursió van arribar fins a la possessió¹⁴⁶⁰ (el seu ingrés a la Falange s'havia produït en data indeterminada però dins el mateix mes i va ser com a militant de 2a línia en el cas de Guillem Brunet i com a militant de 1a en el de Guillem Puigrós)¹⁴⁶¹.

---

¹⁴⁵⁸ **Els falangistes del poble havien estat 67 fins aquella data.**

¹⁴⁵⁹ **Els afiliats eren 63.**

¹⁴⁶⁰ **GUAL, Simó, Op. cit., p. 286.**

¹⁴⁶¹ **El juliol de 1938 les autoritats eclesiàstiques de l'illa no tenien constància encara de les víctimes mallorquines no combatents a la zona ocupada per les forces republicanes al voltant de Porto Cristo, només tenien notícia de la desaparició d'un colon i de dos fills seus de l'illa de Cabrera (MASSOT, Josep, "La diòcesi de Mallorca durant la Segona República i els primers anys de la guerra civil -Relació del bisbe Josep Miralles al Nunci Apostòlic. 3 de juliol de 1938-" a Randa, núm. 22, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1987, p. 159).**

- LA FALANGE DE SELVA.

Abans del final de 1937¹⁴⁶² es va produir la baixa del falangista Pere Soler per causes desconegudes, sembla que no va ser per ingressar a l'exèrcit¹⁴⁶³. S'havia afiliat el 12 d'agost de 1936¹⁴⁶⁴ com a militant de 1a línia i amb una quota d'1 pesseta. Era sabater i tenia 19 anys.

Per altra banda, el guàrdia forestal Joan Alba Vallori (afiliat el 13 de març de 1937¹⁴⁶⁵, als 63 anys, com a militant de 2a línia i que sembla que havia estat afiliat a la Unió Patriòtica) apareix al llibre registre d'afiliats amb l'observació "*Protestas*" però no s'especifica si qui les va formular era ell o, en canvi, va ser-ne objecte¹⁴⁶⁶.

---

¹⁴⁶² Sembla que el llibre registre d'afiliats només va estar en ús fins aquell mes o, com a màxim, fins uns mesos després perquè les darreres dates que hi apareixen són l'11 de desembre de 1937.

¹⁴⁶³ Les seves dades apareixen tatxades al llibre registre d'afiliats a diferència de les dels falangistes que van ingressar a l'exèrcit. Ademés, no surt a la relació d'afiliats realitzada posteriorment.

¹⁴⁶⁴ El total d'afiliats arribà a 16 aquell dia.

¹⁴⁶⁵ Va ser el falangista número 32 en donar-se d'alta.

¹⁴⁶⁶ En tot cas no apareix a la relació d'afiliats però aquest fet també podria ser a causa de la seva edat ja avançada i possible defunció abans de la seva realització.

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ARTÀ.

La Secció Femenina de la Falange d'Artà va veure com fins el febrer de 1940 perdia 12 de les seves afiliades (se'n desconeixen les raons). La primera d'elles de la que es coneix amb certesa la data exacta en la que va deixar de formar part del partit de forma oficial va ser Maria Àngela Domenge Ginard, la qual havia ingressat a la Secció Femenina el 18 de gener de 1937¹⁴⁶⁷ (tenia 17 anys i una quota assignada de 0'5 pessetes, se'n desconeixen les demás dades) i només set mesos després, el 20 de juliol de 1937¹⁴⁶⁸, la va deixar.

El 28 de setembre del mateix any¹⁴⁶⁹ va deixar el partit Maria Femenias, que hi havia ingressat el 30 de juliol de 1936¹⁴⁷⁰, quan tenia 17 anys, com a militant de 1a línia i amb una quota assignada de també 0'5 pessetes. Al deixar el partit tenia 19 anys.

---

¹⁴⁶⁷ **Les afiliades varen ser, amb ella, 51.**

¹⁴⁶⁸ **Fins aquell moment el nombre d'afiliades havia estat de 92.**

¹⁴⁶⁹ **Les afiliades havien estat 91 fins llavors.**

¹⁴⁷⁰ **Les afiliades eren 29.**

El 5 de maig de 1938¹⁴⁷¹ la baixa va ser la de Leonor Sancho Sureda, la qual s'havia incorporat al partit el 12 de març de 1936¹⁴⁷² com a militant de 1a línia i ocuparia el càrrec de secretària de la Secció Femenina local, va ser la primera. Tenia assignada una quota de 0'5 pessetes. Al donar-se d'alta estava casada i tenia 19 anys, al deixar el partit en tendria encara 20.

L'1 de juny següent¹⁴⁷³ va deixar la Secció Femenina d'Artà l'afiliada Maria Amorós Casellas. Havia entrat al partit l'11 de febrer de 1937¹⁴⁷⁴ amb 25 anys i una quota de 0'5 pessetes (no se'n coneix res més).

El 22 de setembre del mateix any les germanes Maria i Joana Sancho Martorell es van donar de baixa segurament per trasllat del destí del seu pare, que era capità d'infanteria. Havien ingressat al partit l'1 de febrer de 1938¹⁴⁷⁵, tenien 18 i 17 anys, pagaven quotes de 0'5 i 0'3 pessetes i eren fadrines.

L'11 d'octubre també del 1938 es va formalitzar la baixa de Margalida Lliteras Melis, la qual havia estat donada d'alta el 28 de gener anterior¹⁴⁷⁶, quan tenia 25 anys, amb una quota mensual assignada de 0'5 pessetes.

L'1 de febrer de 1940 les baixes serien 3. Les d'Antònia Bonnín Palou, Paula Fuster Bonnín i Catalina Forteza Picó. Havien ingressat a la Secció Femenina el 18 de maig de

---

¹⁴⁷¹ **Les falangistes que s'havien donat d'alta fins llavors foren 170.**

¹⁴⁷² **Va ser una de les primeres 6 falangistes del poble.**

¹⁴⁷³ **Ja havien acabat, poc abans (el 20 de maig) les altes conegudes.**

¹⁴⁷⁴ **Fins llavors les altes havien estat 63.**

¹⁴⁷⁵ **El total d'afiliades donades d'alta fins aquell moment era de 167.**

¹⁴⁷⁶ **Les incorporacions fins aquell moment havien estat 163.**

1938¹⁴⁷⁷, quan tenien 20, 33 i 24 anys respectivament. La primera havia tengut assignada una quota mensual de 0'5 pessetes i es desconeix la de les altres dues. Paula Fuster era filla d'un comerciant i Catalina Forteza ho era d'un forner.

---

¹⁴⁷⁷ El total d'altres fins llavors havia estat de 176.

En data indeterminada però segurament anterior a l'1 de febrer de 1940¹⁴⁷⁸ van deixar el partit Maria Llaneras Gayà (havia estat admesa el 15 de febrer de 1937¹⁴⁷⁹, amb una quota de 0'5 pessetes mensuals, quan tenia 17 anys) i Isabel Vicens Bauzà (era filla d'un ferroviari i havia estat admesa el 5 de desembre de 1937¹⁴⁸⁰, als 16 anys d'edat, amb una quota assignada de 0'3 pessetes).

Així, les 12 falangistes donades de baixa havien tengut assignades quotes de 0'5 i 0'3 pessetes i edats, en el moment d'afiliar-se al partit les seves edats anaven dels 17 als 33 anys. Al 1940, com a mínim a principis, el nombre d'afiliades seria de 167 i tendrien, aquell any, una edat mitjana de 26'7 anys (la més vella compliria 52 anys i les més joves 17)¹⁴⁸¹.

---

¹⁴⁷⁸ És la data més avançada que apareix al llibre registre d'afiliades.

¹⁴⁷⁹ El total de falangistes era de 69.

¹⁴⁸⁰ El total d'altres fins llavors havia estat de 102.

¹⁴⁸¹ No s'han tengut en compte les possibles incorporacions procedents de les *Flechas*. Per altra banda, la relació de professions dels pares no va variar respecte de la que s'ha ofert al parlar de l'evolució de les incorporacions excepte pel que fa a la de les dues germanes que eren filles d'un capità d'infanteria. La resta de dades (estat civil, ocupació, quota i categoria) pogueren variar al llarg

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE BINISSALEM.

El 17 d'octubre de 1936 la cap local va expulsar una falangista (no se'n coneixen les dades personals) i va passar-ne dues a 3a línea. El 1937 només hi va haver una baixa, la d'Antònia Pon Marquès, per matrimoni. El 1938 només n'hi va haver una per defunció, la de Catalina Pol Gamundí. El 1939 les baixes foren quatre de les quals dues foren per no voler pertanyer més a la Falange (són les úniques conegudes).

El 1940 es van produir tretze baixes. Una va ser per haver de contreure matrimoni. Una altra (del 27 de gener) va ser per no poder pagar si bé es contestà des de la *Jefatura Provincial* que la falangista podia continuar essent-ho però ella no ho va acceptar. La de Magdalena Aloy Villalonga, que com s'ha vist havia estat tesorera de *Frentes y Hospitales*, va ser "*Debido a sus muchas ocupaciones y por considerar pasada la época en que las de su Organización debían poderlo todo*". El 16 de febrer es va donar de baixa Antònia Vidal Llabrés, que havia estat secretària de *Frentes y Hospitales* "*por tener que ir a aprender el corte, y muchas otras ocupaciones*". El 16 de juny es va donar de baixa

---

del temps.

Magdalena Bibiloni Rosselló per no voler pertanyer més a la Falange. El mes d'octubre es van donar de baixa vuit falangistes que no havien contestat la circular d'enquadrament perquè no volien seguir formant part de la Falange.

El 1941 hi va haver dues baixes per no voler pertanyer a la Falange, una per matrimoni i les causes d'una altra no es coneixen.

L'any 1942 les baixes varen ser nou. Dues falangistes van donar com raó haver de contreure matrimoni i quatre no volien pertanyer més a la Falange. Una de les quatre primeres falangistes afiliades, Maria Mir Marcó, es va donar de baixa el 30 de juny per ingressar com a postulante a les *Hermanitas de los Pobres*. Maria Pons Alcover i Catalina Cànaves Vallès van ser obligades a donar-se de baixa els mesos de març i juny respectivament per negar-se a acceptar el càrrec de secretària local de la organització.

Així, de les 39 afiliades a la Secció Femenina de les quals hi ha constància escrita sobre les seves dades personals només set van continuar essent falangistes a partir del novembre de 1942. Aquestes eren les següents:

- Francesca Salom Cerdà. Es dedicava les feines de la llar i el seu pare era militar, s'havia afiliat el 7 d'agost de 1936 (tenia 32 anys, era fadrina i pagaria 0'5 pessetes mensuals).
- Jerònima Pons Cerdà. Quan s'havia donat d'alta com a falangista, el 20 de setembre de 1936, era aprenent de modista (el seu pare era picapedrer) i tenia 14 anys (pagaria 0'5 pessetes mensuals).
- Margalida Aloy Mateu. Estava casada i era mestressa de casa. Havia ingressat al partit el 16 de novembre de 1936, tenia 37 anys i pagaria 1 pesseta mensual.

- Isabel Bellifante Pol. Filla de comerciants, es dedicava a les feines de la llar. S'havia incorporat al partit el 17 de febrer de 1937, amb 25 anys d'edat i una quota de 0'5 pessetes (era fadrina).
- S. Gramó Arrufat. Era mestressa de casa, estava casada, tenia tres fills i el seu pare era un empleat de Correus. Va ingressar al partit amb 26 anys també el 17 de febrer de 1937 amb 2 pessetes de quota.
- Joana Pol Pol. Era sabatera i els seus pares eren pagesos. Tenia 15 anys quan va entrar al partit, també el 17 de febrer de 1937, era fadrina i pagaria 0'5 pessetes.
- Catalina Moyà Vidal. Era mestressa de casa i tenia 40 anys i estava casada quan ja el 20 de maig de 1938 es va donar d'alta com a falangista.

Així, en conjunt, aquestes afiliades eren 5 falangistes dedicades a les feines de la llar, una sabatera i una aprenent de modista (quan es va afiliar). Una d'elles era filla de pagesos, una ho era de comerciants, una d'un picapedrer, una d'un empleat de Correus i una d'un militar (es desconeix la professió dels pares de les dues restants, ja no n'hi havia cap filla de propietaris o d'industrials). Quan havien ingressat al partit tenien edats d'entre 14 i 40 anys i una mitjana de 27 anys, tenint en compte les edats que havie de complir el 1942, la mitjana seria de 32'14 anys. 4 d'elles eren, en principi, fadrines i les altres eren casades. Tenien assignades quotes d'entre 0'5 i 2 pessetes (es desconeix la pagada per una d'elles) i la mitjana era de 0'83. Almenys dues d'elles van demanar ser enquadrades en qualitat d'actives el 10 d'agost de 1940 i altres tres van demanar ser-ho en qualitat de passives.

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ALARÓ.

L'única baixa de què es té constància de la Secció Femenina d'Alaró va ser la de **Petra Fiol Alomar (brodadora filla de pagesos que s'havia donat d'alta el 15 d'agost de 1936, amb una quota de 2 pessetes) el 27 de setembre de 1939 per haver-se de casar.**

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE D'ESTELLENCES.

La Secció Femenina d'Estellencs va perdre, fins el setembre de 1942 a 8 de les seves 35 afiliades. La primera baixa es va formalitzar l'1 de gener de 1941¹⁴⁸² i va ser la de Joana Mulet Bover, que s'havia donat d'alta el 10 de març de 1938¹⁴⁸³ amb una quota assignada de 0'5 pessetes mensuals (la resta d'afiliades que es donarien de baixa tenien assignades quotes del mateix import). El dia 31 del mateix mes van deixar el partit Francesca Bestard Vallespir i Antònia Balaguer Llaneras, que havien ingressat al partit el 28 de setembre de 1936¹⁴⁸⁴. No hi hauria més baixes fins el 30 d'abril de 1941, fou la de Francesca Calafell Palmer, afiliada també el 28 de setembre de 1936¹⁴⁸⁵. El 3 d'agost següent va deixar el partit Paquita Palmer Palmer, s'hi havia

---

¹⁴⁸² El mateix dia es van produir 5 noves incorporacions.

¹⁴⁸³ El total de falangistes va arribar a 30.

¹⁴⁸⁴ Va ser el primer dia en produir-se incorporacions. Foren 17.

¹⁴⁸⁵ Ibidem.

incorporat l'11 d'octubre de 1936¹⁴⁸⁶. El 30 de març de 1942 va donar-se de baixa Catalina Rebasa Ros, la qual havia ingressat a la Secció Femenina l'1 de gener de 1938¹⁴⁸⁷. Finalment, Isabel Bestard Bestard i Isabel Riera Antich van deixar de formar part del partit el 30 de setembre de 1942, s'hi havien incorporat el 2 de setembre de 1936¹⁴⁸⁸.

Per altra banda, sembla que durant el mateix període però a partir d'un moment indeterminat, dues falangistes d'Estellencs residien a Palma (Bàrbara Palmer Thomàs i Isabel Vidal Palmer) però no es pot determinar si havien deixat la Secció Femenina local.

Així, a partir de l'octubre de 1942 les afiliades a la Secció Femenina del poble eren 25 i pagaven una quota mitjana de 0'45 pessetes.

---

¹⁴⁸⁶ El total d'afiliades era de 19.

¹⁴⁸⁷ El total d'afiliades va arribar a 21.

¹⁴⁸⁸ Les afiliades eren 17.

- LA SECCIÓ FEMENINA DE LA FALANGE DE LA COLÒNIA DE SANT PERE.

En data indeterminada va deixar el partit Maria Ayala Massanet per fer-se religiosa. No es coneix la data en què es va fer falangista ni l'edat que tenia però sí que fins el moment de la seva baixa s'havia s'havia dedicat a les tasques de la llar i que era filla d'un carrabiner.

- LES *FLECHAS* FEMENINES D'ARTÀ.

Fins l'octubre de 1938 serie 13 les *flechas* femenines d'Artà que se'n donarien de baixa. En cap cas se'n coneixen les causes.

El gener de 1937 va ser quan es produïren les 3 primeres. El dia 9 es va donar de baixa Georgina Grau de Diego, afiliada el 17 d'octubre anterior (és a dir, només uns mesos abans), el dia 11 ho va fer Catalina Fuster Cortès, afiliada el 5 de novembre de 1936 i el 15 va donar-se de baixa Catalina Bisquerra Alzina, afiliada el 20 també del novembre de 1936¹⁴⁸⁹. Aquesta darrera tenia 9 anys en donar-se d'alta i 10 quan va abandonar les *flechas* (els va complir el desembre del 1936). El 14 de maig de 1937 es produí la darrera

---

¹⁴⁸⁹ Es tractava de les afiliades número 16. 17 i 18 pel que fa a les dates d'ingrés, si bé la darrera data s'arribà al total de 22 *flechas*.

baixa d'aquell any, la de Margalida Rosselló Bordoy, afiliada també el 20 de novembre de 1936¹⁴⁹⁰.

La següent baixa no es formalitzaria fins el 4 d'agost del 1938, es tractava de la d'Amèlia de (.....) Fuster, afiliada el 20 de novembre de 1936¹⁴⁹¹.

---

¹⁴⁹⁰ Era l'afiliada número 22.

¹⁴⁹¹ Fou la *flecha* 19 pel que fa al seu número d'ordre.

Les següents baixes serien el mes d'octubre també del 1938. El dia 6 van deixar l'organització Margalida Jaume Carrió i Catalina Ferrer Bernat, afiliades el 16 i el 25 d'abril del 1937¹⁴⁹²; la primera tenia 11 anys en donar-se d'alta i 13 en donar-se de baixa i la segona en tenia 6 i 8 respectivament en els dos moments. Tres dies després es va produir la baixa, als 12 anys, d'Isabel Lliteras Ferrer, que s'hi havia incorporat el 4 de maig de 1937 (quan tenia 11 anys)¹⁴⁹³. El dia 14 deixà de ser *flecha* Margalida Esteva Soto i el 16 ho van deixar de ser les germanes Maria i Isabel Vives Cassellas (aquesta darrera tenia 12 anys; totes tres s'havien donat d'alta el 5 d'octubre de 1936¹⁴⁹⁴).

Finalment, es produïren les baixes de Margalida Sancho Martorell i Anita Carmona Lázaro en dates indeterminades. Es tractava de les dues úniques *flechas* locals afiliades després de la unificació que no havien estat membres de les Dames Tradicionalistes o havien estat incorporades en primera instància a la Secció Femenina.

Així, les edats en què aquestes *flechas* van deixar de ser-ho que es coneixen eren els 8, 10, 12, 12 i 13 anys (la mitjana era d'11).

- *Flechas* que van passar a formar part de la Secció Femenina.

---

¹⁴⁹² Eren les número d'ordre 33 i 34.

¹⁴⁹³ Fou la número d'ordre 35.

¹⁴⁹⁴ Eren la número d'ordre 8, 10 i 11 i el total d'afiliades arribà a 12 aquell dia en què es produïren altes.

De les 30 *flechas* d'Artà que no es té constància de que es donassin de baixa només es pot afirmar que 8 van passar a formar part de la Secció Femenina. Les tres primeres ho van fer en data indeterminada i foren les d'Aina Terrasa Quetglas, Catalina Quetglas i Joana Aina Esteva Cursach; com que aquesta darrera tenia 11 anys quan van afiliar-se el 8 d'octubre de 1936 i per tant degué passar a formar part de la Secció Femenina el 1942, als 17 anys (les altres dues s'havien donat d'alta el 5 d'octubre de 1936).

El 1943 les *flechas* que havien de passar a la Secció Femenina eren Catalina Flaquer Grau, Rosa Xamena Carrió, Margalida Vives Gili, Àngela Riera Ferrer i Catalina Massanet Carrió. Les tres primeres s'havien donat d'alta el 5 d'octubre de 1936, la quarta tres dies després i la darrera el 17 de maig de 1937. La primera i la darrera ho van fer als 11 anys i el 1943 n'havien de complir 18, la resta ho va fer als 10 anys i el 1943 n'havien de complir 17. Era preceptiu que abans de passar a la Secció Femenina anassin a un campament però cap d'elles no hi volia anar¹⁴⁹⁵.

---

¹⁴⁹⁵ Segons un esboç de carta escrit al mateix quadern registre d'afiliades i datat el 14 de maig de 1943.

- CONCLUSIONS.

A partir dels mesos posteriors a la fi de la guerra les baixes del partit per diversos motius, la majoria per haver deixat de pagar les quotes mensuals per no voler continuar formant part del partit, van ser nombroses. Les dates de les que es coneixen depenen de la documentació conservada a cada municipi i de la cojuntura pròpia a cada població i cada JONS. Fins l'octubre de 1938 (abans de la fi de la guerra) van deixar les *Flechas* d'Artà 13 de les 43 afiliades (el 30'23%) sense que ho fessin per passar a formar part de la Secció Femenina local, aquesta seria deixada per 12 de les 179 afiliades locals fins a principis de 1940 (el 6'70%). El 31 de desembre de 1941 64 dels 284 falangistes de Bunyola (el 22'53%) ja havien deixat de ser-ho i 50 ja no pagaven les quotes mensuals, el mes posterior ja només eren 84 els que les pagaven, per tant, el 70'42% ja havien deixat el partit o no pagaven. El setembre de 1942 eren 8 de les 35 afiliades (el 22'85%) d'Estellencs que van deixar la Secció Femenina i el novembre següent l'havien deixada 32 de les 39 afiliades de Binissalem de les que es coneixen les dades (el 82'05%). El novembre de 1941 62 dels 107 afiliats de Mancor de la Vall (el 57'94%) havien deixat el partit, el 3 d'agost de 1944 eren ja 4 més (el 61'68% en total). Els binissalemers que van

deixar la JONS fins el juliol varen ser 96 (el 39´18% del total de 245 afiliats). Finalment, fins el febrer de 1956 31 dels 63 falangistes de Lloret de Vistalegre van deixar de ser-ho (el 49´20%) i fins el juliol següent ho van fer 68 dels 104 de Banyalbufar (el 65´38%).

Aquesta disminució del volum d´afiliats va ser comú a tot l´Estat a pesar del secret amb que es va guardar tal fet per part de les autoritats¹⁴⁹⁶. A Espanya va ser més acusada que a Alemanya, Itàlia i Portugal¹⁴⁹⁷ i en el cas falangista era paral·lela i s´enmarcava al mateix temps amb el procés de desfaixistització de la façana del règim franquista que es va reflexar amb el canvi de l´orientació política exterior espanyola que va acabar amb la destitució com a ministre de Ramón Serrano Suñer el setembre de 1942, per al qual l´entrada d´Espanya a la guerra hagués possibilitat la falangització de l´Estat¹⁴⁹⁸ (abans d´aquest fet altres destacats camises velles ja havien presentat a Franco la seva carta de dimissió dels seus respectius càrrecs criticant la tendència a apartar la Falange del procés polític)¹⁴⁹⁹. A pesar de tot, aquestes baixes s´han de considerar que foren conseqüència de què ja no era necessari formar part del partit per estar amb els guanyadors, per obtenir possibles beneficis o per evitar perjudicis, tot això va ser a causa del paper més pobre que el partit va anar assolint dins el règim però segurament no del grau d´ideologització que aquests exafiliats havien pogut adquirir, ja que en molts de casos era molt superficial pel que fa al que representava pròpiament el falangisme, i de la penosa situació econòmica de

---

¹⁴⁹⁶ ALVAREZ, Eduardo, Op. cit., p. 213.

¹⁴⁹⁷ RAMA, Carlos M., Op. cit., pp. 387 i 388.

¹⁴⁹⁸ ELLWOOD, Sheelag, Prietas las filas. Historia de Falange Española, 1933-1983, Temas Hispánicos, Crítica, Barcelona, 1984, p. 154 i FERRARY, Álvaro, El franquismo: minorías políticas y conflictos ideológicos (1936-1956), Ediciones Universidad de Navarra, Pamplona, 1993, p. 163.

¹⁴⁹⁹ FERRARY, Álvaro, Op. cit., p. 165.

la posguerra que va fer que en molts de casos gastar l'import de la quota mensual fos una despesa supèrflua per moltes famílies.

A partir del 1944 la *F.E.T. y de las J.O.N.S.* només es nodriria exclusivament dels afiliats procedents de les Falanges Juveniles de Franco pel que fa als militants. Els joves integrats a les Seccions dels Centres d'Ensenyament, Treball i Rurals no hi podien ingressar com a militants per la seva condició d'enquadrats forçosos¹⁵⁰⁰. De fet, les úniques altes conegudes amb posterioritat a aquell any, les produïdes a Lloret de Vistalegre i a Banyalbufar a la segona meitat dels anys 50 van ser les d'afiliats procedents del *Frente de Juventudes*¹⁵⁰¹. Aquest reclutament exclusivament de joves ja havia tengut

---

¹⁵⁰⁰ Article 10è del títol primer de la circular núm. 1-1944 de la *Delegación Provincial del Frente de Juventudes de Baleares*.

¹⁵⁰¹ Se'n coneixen algunes de Selva però no hi consta la procedència. Els de Lloret sembla que només foren quatre (incorporats el 5 d'abril de 1957): Bartomeu Amengual Coll, Bartomeu Gomila Gelabert, Bartomeu Gomila Puigserver i Antoni Jaume Bauzà (els seus números de registre provincial estarien entre el 33963 i el 33966 i serien adherits).

Els afiliats de Banyalbufar incorporats fins el maig de 1969, segons el llibre regiatre d'afiliats i en l'ordre en què hi foren inscrits, tenien les següents dades (l·linatges i noms, data d'alta, observacions -s'hi inclou la data d'incorporació al *Frente de Juventudes*):

- Albertí Cabot, Sebastián, 28-2-55, M. Procede de F. de Juventudes, 3-11-48.
- Cabot Cabot, Gabriel, 28-2-55, M. Procede de F. de Juventudes, 25-1-48.
- Cunill Cunill, Juan, 28-2-55, M. Procede de F. de Juventudes, 29-10-54.
- Suñer Bonet, Pedro, 28-2-55, M. Procede de F. de Juventudes, 15-4-48.
- Vich Albertí, Pablo, 28-2-55, M. Procede de F. de Juventudes, 9-11-47.
- Albertí Ambrós, Miguel, 13-12-55, M. Procede de F. de Juventudes, -----
- Albertí Picornell, Antonio, 13-12-55, M. Procede de F. de Juventudes, -----
- Sastre Barceló, Bernardo, 13-12-55, M. Procede de F. de Juventudes, -----
- Vich Tomás, Jaime, 13-12-55, M. Procede de F. de Juventudes, -----
- Picornell Picornell, Sebastián, 8-3-56, M. Procede de F. de Juventudes, 3-4-45.
- Picornell Picornell, Antonio, 27-2-57, M. Procede de F. de Juventudes, 15-12-36.

lloc entre 1925 i 1926 al Partit Feixista italià i va ser habitual a altres partits similars (en alguns casos es tornaren obrir les portes davant la manca d'afiliats que poguessin ocupar càrrecs de responsabilitat, per exemple, dins els ajuntaments), així es reemplaçaven els vells afiliats per altres que havien estat formats ja dins del propi partit i s'aconseguia depurar i esmorteir l'organització un cop el règim que l'havia utilitzada per arribar al poder ja estava establert¹⁵⁰². Així, el partit es convertia en una èlit, a la que assignar diversos càrrecs de responsabilitat, no dels millors sinó dels més afectes (formats en els principis del règim i no ja en els del falangisme primitiu “revolucionari”).

El 1962 es pendria consciència de la necessitat de recuperar afiliats, així, Plácido Álvarez-Buylla, governador civil i cap provincial del *Movimiento*, i José María Pereiro, lugartenent provincial de la Guàrdia de Franco de Balears, va escriure “... *es necesario que nos lancemos -con todo entusiasmo- a la RECUPERACIÓN de muchísimos camaradas, militantes de F.E.T. y de las J.O.N.S. totalmente abandonados a su suerte o* -

-
- Rosselló Homar, Gabriel, 11-9-56, M. Procede de F. de Juventudes, 17-7-56.
  - Bujosa Tomás, Pedro, 21-11-58, M. Procede de F. de Juventudes, -----
  - Bosch Tomás, Bernardo, 21-11-58, M. Procede de F. de Juventudes, -----
  - Picornell Picornell, Francisco, 7-5-60, M. Procede de F. de Juventudes, 12-3-49.
  - Sastre Barceló, Vicente, 7-5-60, M. Procede de F. de Juventudes, 19-2-46.
  - Tomàs Mir, Gabriel, 7-5-60, M. Procede de F. de Juventudes, 14-9-52.
  - Vich Tomás, Víctor, 7-5-60, M. Procede de F. de Juventudes, 16-8-54.
  - Ambrós Gelabert, Bernardo, 19-2-64, M.
  - Bañuls Benavent, Felipe, 12-12-64, Procede de Calviá.
  - Comas Valcaneras, Tomás, 9-8-65, Procede de Esporlas.
  - Tomàs Font, Jaime, 10-5-66, M. Procede de F. Juventudes.
  - Vives Albertí, Antonio, 26-5-69.

¹⁵⁰² GUERIN, Daniel, Op. cit., , Fundamentos, Madrid, 1973, pp. 213 i 226 i DUVERGER, Maurice, Los partidos políticos, Fondo de Cultura Económica, Mèxic DF, 1957, p. 292.

en el peor de los casos- materialmente echados del seno de nuestra Falange, víctimas de muchas desatenciones, y de mil razones que no son el caso señalar aquí...”¹⁵⁰³.

---

¹⁵⁰³ **Circular núm. 1/62 de la Delegación Provincial de Organizaciones del Movimiento i de la Lugartenencia Provincial de la Guardia de Franco de Baleares.**

El 1958 els Principis Fonamentals del *Movimiento* substituirien els 26 punts de la Falange, en els quals s'inspiaven en part, i es deixaria d'utilitzar pràcticament el terme *F.E.T. y de las J.O.N.S.* per fer referència al partit i, finalment, la Llei Orgànica de l'Estat del 1967, completada amb la Llei Orgànica i l'Estatut Orgànic del *Movimiento*, ha estat considerat el cop legal definitiu que va fer desaparèixer la Falange de la vida política¹⁵⁰⁴.

---

¹⁵⁰⁴ **ÁLVAREZ, Eduardo, Op. cit., p. 208 i FERNÁNDEZ-CUESTA, Raimundo, La Falange, el Movimiento y el desarrollo político, Ediciones del M ovimiento, Madrid, 1974, p. 18.**

- CONCLUSIONS.

En quant al primers passos d'aquesta investigació, es a dir, la recerca de documentació referent als afiliats falangistes, es pot afirmar que se n'ha trobat més de la que s'esperava si bé la majoria de la que es va produir no es conserva als arxius públics i, per tant, no es troba a l'abast dels investigadors.

Pel que fa a l'obra Historia de la Vieja Guardia de Baleares d'Alfonso de Zayas, fins ara utilitzada com a font fiable per a l'estudi dels afiliats al partit fins al juliol de 1936, només té un valor orientatiu perquè normalment no coincideixen del tot els que eren els primers falangistes a cada JONS segons el llibre amb els que s'han constatat a través de la documentació del partit, tant per excés com per defecte. De fet, el llibre del que fora cap provincial falangista va ser publicat el 1955 i s'ha de tenir en compte que a finals de 1952 es va organitzar la *Mutualidad Nacional de Previsión Social de la Vieja Guardia*, possiblement els noms que apareixen al llibre de Zayas siguin els dels afiliats que van arribar a formar-ne part al marge del moment exacte en què van donar-se d'alta al partit.

A través d'aquesta recerca es pot veure el gran volum que van adquirir les afiliacions a la Falange. Aquí es calcula que cap a finals de 1939, un cop ocupada Menorca i reimplantat i reorganitzat el partit (ja unificat) a l'illa, la xifra total de falangistes a les Balears seria del voltant dels vint-i-set mil, que representaria un pes específic a nivell d'Estat, el 4'15% del total d'afiliats.

Des d'abans del juliol de 1936, la Falange agruparia a gent procedent de tots els sectors socials, el fet que la mostra d'afiliats només afecti a municipis de la Part Forana fa que el

nombre de pagesos sigui, amb diferència, el més nombrós pel que fa al sector productiu del que formaven part els falangistes.

D'haver-se pogut incloure dades sobre les incorporacions al municipi de Palma el resultat hagués variat parcialment però així i tot cal remarcar la importància de la part rural del municipi durant els anys tractats.

Pel que fa als falangistes masculins, els pagesos, serien, un cop acabada la guerra pràcticament el 36% del total de 2094 falangistes estudiats de les JONS de Pollença, Inca, Son Servera, Sant Llorenç des Cardassar, Binissalem, Lloret de Vistalegre, Selva, Caimari-Moscari i Biniamar.

Aquests camperols presentaven gran diversitat pel que fa als ingressos anuals. Per un extrem se'ls haurien de sumar, en quant al sector productiu en el que estaven ocupats, els jornalers, el 2'62% dels falangistes tractats, i els propietaris, el 2%; aquesta darrera denominació sempre fa referència a la tinença de terres però no pressuposa si els afiliats amb tal ocupació les conreaven directament o no, de fet els seus ingressos anuals també eren molt variables. El 9'56% d'aquests pagesos s'havien donat d'alta al partit fins el juliol de 1936, el 47'41% entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937 i el 43'03% després del darrer mes senyalat i fins a la fi de la guerra. Entre aquests falangistes que treballaven dins del sector primari s'hi haurien d'incloure 14 miners, 14 extractors de pedra i 13 pescadors.

En quant a treballadors industrials, els sabaters suposaren el 4'58% dels 2094 afiliats, es tractava del segon ofici més nombrós. Aquesta posició no era tal abans de l'inici de la guerra, n'ocupava la dotzena, però sí després de l'agost de 1936 (la segona era ocupada pels estudiants). Als sabaters se'ls haurien de sumar 6 talladors, 4 patronistes i 3 modelistes. La majoria dels 21 industrials que s'han comptabilitzat (1'1% del total de

falangistes) ho havien de ser de precís de fàbriques de calçat, només en tres casos apareix explícitament, però, com a professió la de fabricant de calçat.

El sector secundari també està representat per la gran quantitat de picapedrers, el 3´86% i la tercera professió pel que fa a la seva freqüència entre els falangistes tractats. No es pot determinar en cap cas, però, quins eren els assalariats i quins els empresaris en aquest cas donades les fonts consultades. En tots els intervals de temps en que s´ha dividit l´estudi de les incorporacions al partit els picapedrers van ser una de les professions més presents.

Aquesta forta presència de pagesos, sabaters i picapedrers és una característica essencial de la Falange i el franquisme a Mallorca.

Pel que fa als comerciants, amb el 3´82% suposaven la quarta professió amb més presència dins del partit el 1939, si bé abans de l´esclat de la guerra suposaven només l´onzena ocupació amb més presència. Els botiguers i els mercaders també es poden sumar als comerciants i, dins del sector, els dependents com a assalariats i segurament alguns dels empleats (el 2´24% del total d´afiliats).

En quant a treballadors de coll blanc s´ha de dir que els escriptors suposaven l´1´38% del total de falangistes i els representants el 0´66% (també s´hi podrien incloure el dependents). En el primer cas no es pot determinar si la tasca dels escriptors afiliats era exercida per una institució pública o bé dins del sector privat, en tot cas, però, molts d´ells ja formaven part del partit durant la República.

Pel que fa als funcionaris, els mestres d´escola s´afiliaren en bona mesura abans també de l´inici del conflicte armat, els metges, però, no tant. Els secretaris municipals ho van fer en el 85´71% dels casos entre l´agost de 1936 i l´abril de 1937.

L´edat mitjana de tots aquests falangistes en el moment d´afiliar-se, 32´66 anys, era molt inferior per als membres de la *Vieja Guardia*, era de 24´61, i només era superada pels

afiliats després de la unificació; aquest fet entra en consonància amb el que era l'orientació inicial del partit, on la violència i no les urnes, atès el seu caràcter feixista i minoritari, era un element essencial per tal de fer-se amb el poder.

Pel que fa a les quotes mensuals assignades, la mitjana era d'1'11 pessetes, la qual cosa suposaria uns ingressos anuals mitjans un poc suporeiors a les 3000 pessetes pel conjunt d'afiliats; només les pagades pels que s'incorporaren al partit entre l'agost de 1936 i l'abril de 1937 eren superiors.

En quant als militants de primera línia, suposarien menys del 10% del total d'afiliats, el 27% dels quals s'havien afiliat abans del juliol de 1936, hi predominaven els pagesos i jornalers i només hi apareixien dos estudiants, un advocat, un metge i un mestre d'escola. Després de la unificació només s'afiliarien quatre nous militants de 1a línia. Pagarien quotes inferiors a les del conjunt d'afiliats i les seves edats eren inferiors a la mitjana. Per contra, els adherits, també eren menys del 10% del conjunt, la seves edats i quota mitjanes eren molt superior a la de la resta, eren de 40'81 anys i 2'44 pessetes. El 72'48% d'ells havien entrat a formar part del partit després de l'abril del 1937 i cap no ho va fer abans del juliol del 1936. Era relativament significativa la presència de comerciants entre ells.

Així, per tant, a l'hora de definir als falangistes incorporats al partit durant la República, s'ha de dir que eren més joves que el conjunt de membres del partit donats d'alta fins a la fi de la guerra i pagaven quotes inferiors, és a dir, tenien uns ingressos econòmics menors, i entre ells era significativa la presència d'estudiants, jornalers i mestres d'escola.

Per contra, els propietaris o comerciants s'incorporarien al partit posteriorment, és a dir, un cop l'alta com a falangista quan el partit ja estava "instal·lat" en el poder i ser-ne membre suposava estar integrat entre les files dels que anaven essent els guanyadors de la

guerra. Aquest era també el cas dels afilats amb un poder econòmic més alt, els quals no s'implicarien molt directament en les obligacions pròpies dels falangistes durant els anys de guerra, com era el cas dels adherits.

Mentres, els primers falangistes havien servit de mitjà coercitiu, a través de la repressió (on també cabien les venjances personals), per tal d'evitar possibles reaccions a la reraguarda contra les forces aixecades contra la República. Aquesta tasca beneficiava als sectors de població dominants econòmicament.

Alguns dels primers falangistes veuriem com la seva situació econòmica millorava considerablement passant a ser importants homes de negocis o ocupant càrrecs públics. Altres simplement serien utilitzats com a carn de canó per no tacar directament les consciències de les persones a les que podien beneficiar amb les seves accions repressores.

Amb el pas del temps alguns aquests primers activistes quedarien decepcionats amb l'evolució política de l'Estat i del partit i també amb la seva situació personal.

La procedència política dels falangistes, d'igual forma que la social, era diversa. La força política a la qual havien estat afiliats la majoria dels membres de les diverses JONS estudiades era Acció Popular Agrària (els dos primers màxims dirigents provincials falangistes n'havien format part), en total suposaven el 7'20% del total de falangistes de les sis localitats de les quals es coneix tal dada (Pollença, Inca, Son Servera, Sant Llorenç des Cardassar, Binissalem i Lloret de Vistalegre).

L'edat mitjana dels falangistes mallorquins procedents d'Acció Popular era lleugerament inferior a la del conjunt d'afiliats (31'56 anys), segons la documentació falangista pràcticament la meitat d'ells havien estat membres de les JAP (aquest aspecte que va quedar reflexat a la documentació anomenada no segueix les limitacions d'edat per formar

part de les JAP i, per contra, alguns afiliats en edat de formar-ne part no procedien d'elles, potser per omisió dels secretaris locals falangistes o perquè no existís una agrupació local de les anomenades JAP). La mitjana de les quotes mensuals que tenien assignades, 0'98 pessetes, era menor a la del conjunt d'afiliats. Només quatre d'ells serien adherits i pel que fa a les seves professions, es troben dins del que era comú en el conjunt de la Falange.

El pas d'afiliats cedistes cap a les files falangistes ja s'havia produït de forma puntual abans de les eleccions del febrer de 1936 però a partir de llavor la tendència que ja s'apuntava es va accelerar davant la impossibilitat d'accedir al poder democràticament amb la victòria del Front Popular, malgrat les diferències que hi va haver entre José María Gil Robles i els dirigents falangistes. La cúpula militar que anava guanyant la guerra contra la República es feia amb el control del partit que a nivell d'afiliats encara s'estava formant fins arribar a ser un partit de masses. La Falange es va poder reorganitzar des de d'alt per tal de convertir-se en el partit de l'Estat.

El segon partit republicà pel que fa al nombre d'afiliats que van acabar essent falangistes, va ser el Partit Republicà de Centre (eren el 4'65% dels falangistes estudiats). El 81% d'ells eren pollencins, per la qual cosa s'ha de pensar en la força que el partit de Joan March tenia al municipi del Nord de l'Illa. Les seves professions també estan dins del que era comú dins de la Falange, les seves edats eren molt superiors, de 39'14 anys, i la quota mitjana era d'1'34 pessetes, també superior a la del conjunt d'afiliats. Aquests falangistes van haver de desfer-se del seu suposat republicanisme, la CEDA no s'havia definit clarament sobre el tipus de règim desitjat. Com ja s'ha dit, l'ingrés dels centristes al partit entrava en contradicció amb el concepte que alguns dels primers falangistes illencs

tenien de Joan March però no amb el recolzament econòmic que el financer va donar al general Franco.

Alguns falangistes havien estat membres del Partit Regionalista, per la qual cosa s'ha de pensar, com en el cas anterior pel que va al republicanisme i centrisme, que van anteposar els seus interessos de classe davant la defensa dels drets polítics i culturals illencs davant del centralisme espanyol respresentat per la Falange i pel nou règim en alinear-se amb els sectors contraris a la República. Les mitjanes de les quotes que tenien assignades i de les seves edats eren superiors a la del conjunt de falangistes, en 0'58 pessetes i 9'03 anys.

La incorporació a la Falange de persones que havien militat a partits polítics republicans i d'esquerres s'ha de considerar des de la necessitat d'esvair les possibilitats d'ésser víctimes de la repressió que s'exercia des de les pròpies files del partit en el que entraven a formar part en els casos en què no es seguien els tràmits disposats per la nova legalitat imposada per la força de les armes. El partit tenia la necessitat d'integrar a la classe treballadora i el seu discurs pretenia ser favorable en els seus plantejaments als sectors socials que havien pogut ésser atrets per les ideologies dels partits polítics d'esquerres (aquesta havia estat en certa manera la intenció de la Unió de Dretes amb la seva Agrupació de Treballadors).

El Decret d'Unificació va tenir molt poca rellevància a Mallorca pel que fa a la "fusió" de la Falange amb la Comunió Tradicionalista atès que el nombre de militants carlins a nivell de les Illes Balears devia ser del voltant dels dos mil. En quant al conjunt de

falangistes masculins estudiant només suposaven el 3'95% dels afiliats a les quatre JONS de les quals es té constància de la incorporació de requetés al que seria el partit únic (Pollença, Inca, Son Servera i Binissalem). Les seves quota i edat mitjana eren 0'75 pessetes i 2'22 anys inferiors a les del conjunt d'afiliats. Aquesta unificació va consistir realment en la incorporació dels carlins a un partit únic que seguia amb els 26 punts de las Falange acceptats per l'exèrcit com a programa polític. Les reticències carlines a consumir l'unificació eren un reflexe de les males relacions que hi havia hagut entre els dos partits, que havien rivalitzat per atreure's afiliats, amb la "victòria" final falangista si bé no dels seus dirigents originals. A nivell de les afiliades carlines, com a la resta de l'Estat, a Mallorca controlarien el servei de *Frentes y Hospitales*. A nivell estudiantil la unificació no es va fer efectiva fins al 1944.

A Mallorca la unificació va ser transcendent no per la incorporació de requetés al partit únic sinó per la incorporació de nous afiliats procedents de les milícies ciutadanes, el 16'06% del total de falangistes de les JONS dels quatre municipis de les que es disposa d'informació sobre aquest aspecte. Aquestes milícies varen estar des del principi controlades per militars i suposaven un mitjà d'enquadrament de la població civil favorable a l'Alçament militar al marge dels partits polítics, principalment al marge de la Falange, per la seva importància.

En moments de guerra era important tenir el recolzament civil, però la mateixa cojuntura bèl·lica i el fet que s'hagués acabat amb la democràcia feia preferible que aquest fos per part de població armada. A través de les milícies la gent favorable al cop que podia sentir reticències a entrar a formar part de la Falange pel seu radicalisme i tendències "revolucionàries" expressades des de la seva fundació tenien una estructura dins la qual

integrar-se. La majoria d'ells que havien estat afiliats a partits polítics durant la República havien estat membres del Partit Republicà de Centre, altres ho havien estat d'Acció Popular Agrària, alguns de la Comunió Tradicionalista (la qual cosa demostra l'inoperància a l'illa de les milícies requetés) i alguns del Partit Radical.

En quant a les afiliades al partit, el 84% de les que es coneix l'estat civil eren fadrines i en alguns casos la proximitat de les núpcies era la causa esgrimida per tal de donar-se de baixa del partit. Van ser molt poques les afiliades fins al juliol de 1936. La seva edat mitjana en entrar a formar part del partit era de 23'28 anys i la mitjana de les quotes mensuals que tenien assignades era de 0'49 pessetes. La gran majoria d'elles es dedicaven a les tasques de la casa, la segona ocupació més freqüent, quan es coneix, amb diferència respecte a la primera era la de sabatera i en tercer lloc la de modista.

La majoria d'elles eren filles de pagesos, en segon lloc ho eren de comerciants i en tercer lloc de propietaris. Algunes d'elles eren filles de guàrdies civils. Les seves ocupacions dins el partit eren principalment dur a terme diverses recaptacions amb diverses destinacions: per al "plat únic", per a *Frentes y Hospitales*, per a socorrer els territoris que anaven essent ocupats per les tropes franquistes, etc. També confeccionaven roba per als soldats i demés combatents, treballaven en les tasques de l'*Auxilio Social* o de *Frentes y Hospitales*.

En tot cas, les seves ocupacions estaven clarament diferenciades de les dels seus companys masculins i a vegades inclús els havien de servir, per exemple e motiu de la celebració d'algún acte en el que s'hagués de servir menjar i beure o en la neteja del local del partit. Així, si bé la pertinença al partit possibilitava a les falangistes dur a terme

activitats fora de la seva llar, la naturalesa de les mateixes no possibilitava la seva emancipació respecte de l'home sinó que tenia l'efecte totalment contrari.

Un cop acabada la guerra la majoria de les activitats de les afiliades falangistes van deixar de tenir sentit i moltes d'elles van abandonar el partit. Entre els afiliats masculins també van ser molt nombroses les baixes, principalment entre 1940 i 1944.

Al marge d'algunes expulsions per part de la direcció del partit per diversos motius la majoria de les baixes van ser voluntàries ja que els interessats van deixar de pagar les quotes mensuals que tenien assignades. El motiu estava en què un cop acabada la guerra ja no era necessari formar part del partit per estar entre els guanyadors o per obtenir beneficis o evitar perjudicis. Algunes persones, además, es podien sentir frustades en no haver vist com la seva situació professional i social millorava a través del seu activisme polític com sí va passar amb alguns companys de partit seus que van accedir a càrrecs diversos o van passar d'assalariats a tenir la seva pròpia empresa, això va passar amb alguns sabaters que van passar a disposar de la seva pròpia fàbrica.

Sobre la disminució d'afiliats no se'n va fer referència als mitjans de comunicació i, per tant, l'opinió pública no se'n va poder fer ressò. No seria fins 1962 que el partit es plantejaria la necessitat de recuperar afiliats per l'envelliment de la massa de membres de partit i per les dificultats a l'hora de nomenar les persones que havien d'ocupar els diversos càrrecs polítics.

Un cop consumada la unificació el partit havia d'esdevenir un mitjà de comunicació entre l'Estat i la societat, aquesta funció, que es duria a terme principalment en sentit descendent, seria també la dels municipis i sindicats, com establia el programa falangista;

de fet l'Estat va fer seves les consignes del partit i les va incorporar al seu aparell propagandístic, per tant, es va convertir en el seu difusor. Això ho va fer, però, amb la ideologia d'un partit que havia perdut als seus fundadors i dirigents carismàtics. A més, el partit s'acabaria fusionant amb l'Estat quan a partir del 1941 els governadors civils van passar a ser al mateix temps els caps provincials del partit. S'acabava així amb el dualisme que s'havia produït des de l'unificació entre les autoritats civils i les del partit, a vegades existien organismes dependents de l'Estat i de la Falange amb funcions similars. Aquest dualisme no s'havia resolt en el cas italià.

Pel que fa als altres instruments de connexió entre l'Estat i la societat, els comandaments sindicals havien de ser membres del partit però en principi els membres dels consistoris municipals, nomenats pel governador civil d'entre les persones proposades normalment pel cap local de la Falange i pel cap militar del municipi (normalment el cap de la Guàrdia Civil), no era obligatori que fossin membres de la Falange o de la Comunió Tradicionalista però amb el pas del temps les persones que eren designades com a membres dels consistoris municipals s'haurien d'integrar al partit.

Aquesta dicotomia a l'hora de determinar qui havien de ser els integrants dels governs municipals entre el partit i l'exèrcit, també senyalada al parlar de les milícies ciutadanes i també reflexada en la diversitat d'integrants de les diverses juntes amb diferents funcions que es crearen a nivell local, demostra clarament on radicava el poder a una part de l'Estat i posteriorment a la totalitat a on seria assumit per l'exèrcit després de no poder consumir de forma immediata un cop d'estat i haver de guanyar una guerra.

Des del principi el cop va comptar amb el recolzament del partits minoritaris que comptaven amb milícies i amb la creació d'un gran partit de masses es va voler donar una aparença de recolzament popular al nou règim. La ruptura amb la realitat política anterior

va crear nous sectors dominants en el món polític sorgits dels sectors del partit únic que no van arribar-se a enfrontar amb la cúpula militar i malgrat alguna reticència per part de l'Església.

La Falange, en definitiva, replegaria dins de les seves files, cap al 1939, als sectors catòlics i políticament conservadors, és a dir, es convertiria en una nova versió del que havia estat majoritàriament la CEDA durant els anys de democràcia anteriors a l'esclat de la guerra. La Falange, però, va passar a estar en les mans de les autoritats militars revoltades contra la legalitat republicana, que eren, al cap i a la fi, els que determinaren el desenvolupament i la resolució del conflicte bèl·lic que va concloure en el canvi de règim. Els antics dirigents cedistes foren substituïts i es pot afirmar que es van crear nous sectors dominants polítics, principalment en els primers temps de la guerra. La CEDA s'havia format per tal d'intentar accedir al poder a través dels canals democràtics determinats per la legalitat democràtica vigent, encara que amb la intencionalitat de variar-la; havia de competir, per tant, amb les demés forces polítiques disposades a presentar-se als comicis, tant amb les forces que presentaven propostes radicalment oposades a les seves com a les monàrquiques que només diferien en alguns aspectes, com ara una clara definició sobre el règim polític desitjat. Per altra banda la Falange, pel que fa a l'enquadrament de la classe treballadora, no comptaria amb la rivalitat de les forces polítiques d'esquerra amb intencions de variar o superar totalment el modo de producció capitalista.

- BIBLIOGRAFIA.

- FEIXISME.

- BERSTEIN, Serge, Los regímenes políticos del siglo XX, Ariel, Barcelona, 1996.
- BOCK, Hans-Manfred, “El fascismo” a ABENDROTH, Wolfgang; LENK, Kurt, Introducción a la ciencia política, Anagrama, 1971.
- BURRIN, Philippe, “Política i societat. Les estructures del poder a l’Itàlia feixista i a l’Alemanya nazi” a Afers, núm. 25, Editorial Afers, Catarroja, 1996.
- CABRERA, Mercedes; JULIÀ, Santos; MARTÍN, Pablo (Comps.), Europa en crisis, 1919-1939, Ed. Pablo Iglesias, Madrid, 1991.
- CARSTEN, Francis L., La ascensión del fascismo, Seix Barral, Barcelona, 1971.
- CHILDERS, Thomas, “Les classes mitjanes i el nacionalsocialisme” a Afers, núm. 25, Editorial Afers, Catarroja, 1996.
- COLLOTTI, Enzo, “Cinc formes de feixisme europeu. Àustria, Alemanya, Itàlia, Espanya i Portugal” a Afers, núm. 25, Editorial Afers, Catarroja, 1996.
- DUVERGER, Maurice, Los partidos políticos, Fondo de Cultura Económica, Mèxic DF, 1957.

- GENTILE, Emilio, “El feixisme com a religió política” a Afers, núm. 25, Editorial Afers, Catarroja, 1996.
- GUERIN, Daniel, Fascismo y gran capital, Fundamentos, Madrid, 1973.
- GUIBERNAU, Montserrat, Los nacionalismos, Ariel Ciencia Política, Ariel, Barcelona, 1996.
- KITCHEN, Martin, Fascismo, Editorial el Manual Moderno, Mèxic DF, 1979.
- LENK, Kurt; NEUMANN, Franz (Eds.), Teoría y sociología críticas de los partidos políticos, Anagrama, Barcelona, 1980.
- MONTALVO, Manuel, Fascismo y crisis capitalista, Zero, Madrid, 1978.
- NEUMANN, Franz, Behemoth. Pensamiento y acción en el nacional-socialismo, Fondo de Cultura Económica, Mèxic DF, 1983.
- NIZZA, Enzo (dir.), Autobiografía del fascismo, Glosa, Barcelona, 1977.
- NOLTE, Ernst, La crisis del sistema liberal y los movimientos fascistas, Col. Historia, Ciencia, Sociedad, 77, Península, Barcelona, 1971
- ORY, Pascal (Dir.), Nueva historia de las ideas políticas, Biblioteca Mondadori /32, Mondadori España, Madrid, 1992.
- PASTOR, Manuel (Comp.), Ideologías y movimientos políticos contemporáneos, Ministerio de Educación y Ciencia, Secretaria de Estado de Universidades e Investigación, Guadalajara, 1981.
- PAYNE, Stanley G., El fascismo, Alianza Editorial, Madrid, 1982.
- POULANTZAS, Nicos, Fascismo y dictadura, Siglo XXI, Madrid, 1973.
- PRETI, Luigi, El desafío entre democracia y totalitarismo, Col. Historia, Ciencia, Sociedad /183, Península, Barcelona, 1983.

- ROSAS, Fernando (coord.), Portugal e o Estado Novo (1930-1960), Nova História de Portugal, Presença, Lisboa, 1990.
- TANNENBAUM, Edward R., La experiencia fascista: Sociedad y cultura en Italia (1922-1945), Alianza Universidad, Alianza Editorial, 1975.
- TASCA, Angelo, El nacimiento del fascismo, Ariel, Barcelona, 1969.

- LA FALANGE.

-Perspectiva estatal.

- ÁLVAREZ, Eduardo, Historia de la Falange, DOPESA, Barcelona, 1969.
- De ARCE, Carlos, José Antonio. Biografía, Editorial A.T.E., Barcelona, 1983.
- BLINKHORN, Martin, Carlismo y contrarrevolución en España. 1931-1939, Crítica, Barcelona, 1979.
- CHUECA, R., El fascismo en los comienzos del régimen de Franco. Un estudio sobre F.E.T-J.O.N.S., C.I.S., Madrid, 1983.
- CLEMENTE, Josep Carles, Historia del carlismo contemporáneo. 1935-1972, Grijalbo, Barcelona, 1977.
- ELLWOOD, Sheelag, Prietas las filas. Historia de la Falange Española, 1933-1983, Temas Hispánicos, Crítica, Barcelona, 1984.
- GALLEGO, María Teresa, Mujer, Falange y franquismo, Biblioteca Política/48, Taurus, Madrid, 1983.
- MARTÍN, Raúl, La contrarrevolución falangista, Ruedo Ibérico, 1971.

- MARTÍNEZ, José María, ¿Por qué no fue posible la Falange?, DOPESA, Barcelona, 1976.
- OYARZUN, Román, Historia del carlismo, Alianza Editorial, Madrid, 1969.
- PASTOR, Manuel, Los orígenes del fascismo en España, Tucar, Madrid, 1975.
- PAYNE, Stanley G., Falange. Historia del fascismo español, Sarpe, Madrid, 1985.
- Franco y José Antonio. El extraño caso del fascismo español. Historia de la Falange y del Movimiento Nacional (1923-1977), La España Plural, Planeta, Barcelona, 1998.
- PRESTON, Paul, La política de la venganza. El fascismo y el militarismo en la España del siglo XX, Península, Barcelona, 1997.
- PRIMO DE RIVERA, Miguel, Papeles póstumos de José Antonio, Plaza & Janés, Barcelona, 1997.
- Del RINCÓN, María Fernanda, “Mujeres azules en la guerra civil” a Estudis d’Història Contemporània del País Valencià, núm. 7, Universitat de València, València.
- RODRÍGUEZ, José Luis, La extrema derecha española en el siglo XX, Alianza Universidad /887, Alianza Editorial, Madrid, 1997.
- ROMERO, Armando, Objetivo matar a Franco (La Falange contra el Caudillo), Historia Secreta del Franquismo, Ediciones 99, Madrid, 1976.
- RUIZ, Miguel A., El Sindicato Español Universitario (S.E.U.), 1939-1965. La socialización política de la juventud universitaria en el franquismo, Siglo Veintiuno, Madrid, 1996.
- SÁEZ, Juan, El Frente de Juventud. Política de juventud en la España de la postguerra (1937-1960), Madrid, 1988.
- SAZ, Ismael, “Falange e Italia. Aspectos poco conocidos del fascismo español” a Estudis d’Història Contemporània del País Valencià, núm. 3, Universitat de València, València.

“Les peculiaritats del feixisme espanyol” a Afers, núm. 25, Editorial Afers, Catarroja, 1996.

- THOMÀS, Joan Maria, Lo que fue la Falange, Col. Así fue. La Historia Rescatada, Plaza & Janés Editores, Barcelona, 1999.

- Estudis locals.

- BOSCH, Esperança, FERRER, Victòria A., El model de dona a la Secció Femenina. Implantació a les Illes Balears (1939-1975), Universitat de les Illes Balears, Palma, 1997.

- CLARA, Josep; CORNELLÀ, Pere, “Falange Española a les comarques gironines” a L’Avenç, núm. 92, 1986.

- CLARA, Josep, “Els falangistes de Girona. Evolució de les afiliacions i dades sociològiques (1934-1969)” a L’Avenç, núm. 157, 1992.

- CULLA, J.B., “L’estema dreta a Catalunya durant la República” a L’Avenç, núm. 6, 1977.

- FERRÀNDIZ, Àngels, “La *Sección Femenina de FET y de las JONS* a Sabadell, 1939-1945” a Arraona, núm. 5, 1989.

- GUTIÉRREZ, M.T., “El ideario de Falange durante la Guerra Civil española en Valladolid, a través de los medios de comunicación”, a La prensa, la radio i la televisió des d’una perspectiva històrica, Actes de les XIII Jornades d’Estudis Històrics Locals, Institut d’Estudis Baleàrics, Palma, 1994.

- JARNÉ, Antonieta, La Secció Femenina a Lleida. Els anys triomfals, Lleida, 1991.

- JIMÉNEZ, Ana Isabel, “La Falange en Quintanar del Rey” a Anales del Centro de Albacete, núm.13, UNED, Albacete, 1995.

- MARÍN, Martí, “*FET y de las JONS a Sabadell, 1939-1945: Els primers temps*” a L’Avenç, núm. 157, 1992.

“Franquisme i poder local. Construcció i consolidació dels ajuntaments feixistes a Catalunya, 1938-1949” a Recerques, núm. 31, Curial, Barcelona, 1995.

- THOMÀS, Joan M., L’organització de Falange Española Tradicionalista y de las JONS a Barcelona en el Primer Franquisme, Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona, 1991.

Falange, guerra civil, franquisme, F.E.T. y de las J.O.N.S. de Barcelona en els primers anys de règim franquista, Biblioteca Abat Oliba, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992.

“Falangistes i carlins catalans a la <zona nacional> durant la Guerra Civil (1936)” a Recerques, núm. 31, Curial, Barcelona, 1995.

- LA SEGONA REPÚBLICA, LA GUERRA CIVIL I EL FRANQUISME.

- Estat.

- AAVV, La cultura española durante el franquismo, Mensajero, Bilbao, 1977.

- AAVV, España 1936-1939. La Guerra Militar, Historia 16, Madrid, 1996.

- ABAD, Francisco, Introducción al pensamiento español del siglo XX, Colección Trípode, Ágora, Màlaga, 1994.

- ABELLA, Rafael, La vida cotidiana durante la guerra civil: La España nacional, Planeta, Barcelona, 1973.

La vida cotidiana bajo el régimen de Franco, Temas de Hoy, Madrid, 1996.

- ALONSO, Miguel, El modelo español de pronunciamiento, Rialp, Madrid, 1983.
- Manuel Azaña y los militares, Actas Editorial, Madrid, 1997.
- ALPERT, Michael, La reformas militar de Azaña (1931-1933), Estudios de Historia Contemporánea, siglo Veintiuno, Madrid, 1982.
- APARICIO, M.A., El sindicalismo vertical y la formación del Estado franquista, Emiliar, Barcelona, 1980.
- AROSTEGUI, Julio (Coor.), Historia y Memoria de la Guerra Civil. Encuentro en Castilla y León, Junta de Castilla y León, Consejería de Cultura y Bienestar Social, Valladolid, 1988.
- ARTOLA, Miguel, Partidos y programas políticos. 1808-1936, Biblioteca Cultura e Historia, Aguilar, Madrid, 1977.
- BARCELÓ, Bartolomé, Evolución reciente y estructura actual de la población en las Islas Baleares, Instituto de Estudios Ibicencos-C.S.I.C., Eivissa-Madrid, 1970.
- BENERÍA, Lourdes, Mujer, economía y patriarcado durante la España franquista, Cuadernos Anagrama, Serie Documentos, Anagrama, Barcelona, 1977.
- BENEYTO, Juan, La identidad del franquismo. Del alzamiento a la Constitución, Ediciones del Espejo, Madrid, 1979.
- BRENAN, Gerald, El laberinto español. Antecedentes sociales y políticos de la guerra civil, Ibérica de Ediciones y Publicaciones, Barcelona, 1977.
- BOLLOTEN, Burnett, La revolución española. Sus orígenes, la izquierda y la lucha por el poder durante la guerra civil. 1936-1939, Col. Dimensiones Hispánicas / 27, Gijalbo, Barcelona, 1980.
- La Guerra Civil española: Revolución y contrarrevolución, Alianza Editorial, Madrid, 1989.

- CABANELLAS, Guillermo, La guerra civil y la victoria, Tebas, Madrid, 1978.
- CARDONA, Gabriel, El poder militar en la España contemporánea hasta la guerra civil, Siglo Veintiuno, Madrid, 1983.
- CARR, Raymond *et alii*, Estudios sobre la República y la Guerra Civil, Sarpe, Madrid, 1985.
- CARR, Raymond, España 1808-1939, Horas de España, Ariel, Barcelona, 1978.
España: de la Restauración a la democracia, 1875-1980, Ariel, Barcelona, 1983.
La tragedia española. La Guerra Civil en perspectiva, Alianza Editorial, Madrid, 1986.
- CUENCA, J.M., La guerra civil de 1936, Espasda-Calpe, Madrid, 1986.
- DÍAZ, Elías, Notas para una historia del pensamiento español (1938-1975), Ed. Cuadernos para el Diálogo, Madrid, 1978.
Pensamiento español en la era de Franco (1939-1975), Tecnos, Madrid, 1983.
- DÍAZ-PLAJA, Fernando, La posguerra española en sus documentos, Plaza & Janés, Barcelona, 1970.
La Segunda República. Primeros pasos, Memoria de la Historia/ Siglo XX. 1, Planeta, Barcelona, 1995.
Los grandes procesos de la Guerra Civil española, Col. Así Fué. La Historia Rescatada, 13, Plaza & Janés Editores, Barcelona, 1997.
- EGIDO, María de los Ángeles, La concepción de la política exterior española durante la II República (1931-1936), Universidad Nacional de Educación a Distancia, Madrid, 1987.
- ESPADAS, Manuel, Franquismo y política exterior, Rialp, Madrid, 1988.
- ESPÍN, Eduardo, Azaña en el poder. El partido de Acción Republicana, CIS, Madrid, 1980.

- Di FEBO, Giuliana, La Santa de la Raza. Teresa de Ávila: un culto barroco en la España franquista (1937-1962), Icaria, Barcelona, 1988.
- FERNÁNDEZ, Carlos, Antología de 40 años (1936-1975), Libros de las Hespéridas, Ediciós do Castro, A Coruña, 1983.
El general Franco, Arcos Vergara, Barcelona, 1983.
- FERNÁNDEZ-RUA, José Luis, 1931. La Segunda República, Tebas, Madrid, 1977.
- FERRANDO, Juan, El régimen de Franco. Un enfoque jurídico político, Tecnos, Madrid, 1984.
- FERRARY, Álvaro, El franquismo: minorías políticas y conflictos ideológicos (1936-1956), Ediciones Universidad de Navarra, Pamplona, 1993.
- FONTANA, Josep (ed.), España bajo el franquismo, Universidad de Valencia-Crítica, Barcelona, 1986.
- FRASER, Ronald, Recuérdalo tú y recuérdalo a otros. Historia oral de la guerra civil española, Crítica, Barcelona, 1979.
- GARCÉS, Joan E., Soberanos e intervenidos. Estrategias globales, americanos y españoles, Sociología y política, Siglo Veintiuno, Madrid, 1996.
- GARCÍA, Ángel, La Iglesia española y el 18 de Julio, Ed. Acervo, Barcelona, 1977.
- GARCÍA, J., El régimen de Franco. Un análisis político, Akal, Madrid, 1976.
- GARCÍA, Rafael, La gran esperanza, Espejo de España, Serie Movimientos políticos, sociales y económicos, Planeta, Barcelona, 1983.
- GARCÍA, Juan, La guerra civil española: Fuentes (Archivos, bibliografía y filmografía), Crítica, Barcelona, 1985
- GARCÍA, José Luis (ed.), El primer franquismo. España durante la segunda guerra mundial, Siglo Veintiuno, Madrid, 1989.

- GIL, , La Segunda República española (1931-1936), Cuadernos de la U.N.E.D., Universidad Nacional de Educación a Distancia, Madrid, 1995.
- GÓMEZ, Juan María, España. De la Guerra Civil a la democracia. Los orígenes de la España actual, Marín, Barcelona, 1983.
- GÓMEZ, José A., “Investigacions recents sobre el règim i la societat durant el primer franquisme” a Afers, núm. 25, Editorial Afers, Catarroja, 1996.
- GÓMEZ-NAVARRO, José Luis, El régimen de Primo de Rivera, Cátedra, Madrid, 1991.
- De GUZMÁN, Eduardo, 1930. Historia política de un año decisivo, Tebas, Madrid, 1973.
- IGLESIAS, G., “La prensa y la radio republicanas: Instrumentos propagandísticos durante la Guerra Civil” a La prensa, la radio i la televisió des d’una perspectiva històrica, Actes de les XIII Jornades d’Estudis Històrics Locals, Institut d’Estudis Baleàrics, Palma, 1994.
- JACKSON, Gabriel, Breve historia de la guerra civil de España, Ruedo Ibérico, 1974.
Entre la reforma y la revolución. La República y la guerra civil. 1931-1939, Guías de historia contemporánea de España, Col. Temas Hispánicos, Crítica, Barcelona, 1980.
La República Española y la Guerra Civil (1931-1939), La Sociedad, Crítica, Barcelona, 1995.
- LOSADA, Juan C., Ideología del ejército franquista (1939-1959), Colección Fundamentos. 111, Istmo, Madrid, 1990.
- LUCA DE TENA, Torcuato, Franco, sí, pero..., Planeta, Barcelona, 1993.
- MARTÍ, José, La España del estraperlo (1936-1952), Memoria de la Historia/ Siglo XX. 4, Planeta, Barcelona, 1995.

- De MIGUEL, Armando, Sociología del Franquismo. Análisis ideológico de los ministros del régimen, Euros, Barcelona, 1975.
- MONTERO, Antonio, Historia de la persecución religiosa en España (1936-1939), Biblioteca de Autores Cristianos, La Editorial Católica, Madrid, 1961.
- MORODO, Raúl, Acción Española. Orígenes ideológicos del franquismo, Temas de Ciencias Sociales, 18, Túcar Ediciones, Madrid, 1980.
- MORROW, Félix, Revolución y contrarrevolución en España. La Guerra Civil, Akal Editor, Madrid, 1978.
- PARDO, Rosa, ¡Con Franco hacia el Imperio! La política exterior española en América Latina, 1939-1945, Universidad Nacional de Educación a Distancia, Madrid, 1995.
- PAYNE, Stanley G., Los militares y la política en la España contemporánea, Col. España Contemporánea, Ruedo Ibérico, 1968.
- La revolución española, Ariel, Barcelona, 1972.
- La revolución y guerra civil española, Col. Crónica General de España, Júcar, Gijón, 1976.
- El régimen de Franco, Alianza Editorial, Madrid, 1987.
- PAYNE, Stanley G. (ed.), Política y sociedad en la España del siglo XX, Akal Editor, Madrid, 1978.
- PORTUONDO, E., La Segunda República . Reformas, fascismo y revolución, Editorial Revolución, Madrid, 1981.
- PRESTON, Paul, España en crisis. Evolución y decadencia del régimen de Franco, Fondo de Cultura Económica, Barcelona, 1978.
- La Guerra Civil española, Plaza y Janés, Barcelona, 1987.
- Franco “Caudillo de España”, Grijalbo Mondadori, Barcelona, 1998.

- Las tres Españas del 36, Plaza & Janés, Barcelona, 1998.
- RAMA, Carlos M., La crisis española del siglo XX, Fondo de Cultura Económica, Madrid, 1976.
  - RAMÍREZ, Manuel *et alii*, Las fuentes ideológicas de un régimen (España 1939-1945), Col. Ciencia Política. 2, Universidad de Zaragoza-Libros Pórtico, Saragossa, 1978.
  - RAMÍREZ, Manuel, España, 1939-1975. Régimen político e ideología, Guadarrama, Madrid, 1978.
  - REIG, Alberto, Ideología e historia: sobre la represión franquista y la Guerra Civil, España ssin Espejo, Akal, Madrid, 1986.
  - REIN, Raanan, La salvación de una dictadura. Alianza Franco-Perón. 1946-1955, Biblioteca de Historia, Consejo Superior de Investigaciones Científicas, Madrid, 1995.
  - ROBINSON, Richard A.H., Los orígenes de la España de Franco. Derecha, república y revolución (1931-1936), Col.lecció Dimensiones Hispánicas 4, Grijalbo, Barcelona, 1973.
  - ROCAMORA, José Antonio, El nacionalismo ibérico. 1792-1936, serie Historia y Sociedad, Universidad de Valladolid, 1994.
  - ROMERO, Luis, Cara y cruz de la República. 1931-1936, Espejo de España/57, Planeta, Barcelona, 1980.
  - SÁNCHEZ, Isidro; ORTIZ, Manuel; RUIZ, David, España franquista. Causa General y actitudes sociales ante la dictadura, Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha, Albacete, 1993.
  - SERRA, Sebastià, “1942, un año crucial de la Segunda Guerra Mundial”, Separata de Homenaje a Antonio Domínguez Ortiz, Ministerio de Educación y Ciencia,
  - SOLÉ-TURA, Jorge, Introducción al régimen político español, Ariel, Barcelona, 1972.
  - THOMAS, Hugh, La guerra civil española, Grijalbo Mondadori, Barcelona, 1995.

- TUÑÓN DE LARA, Manuel *et alii*, La Guerra Civil española 50 años después, Labor, Barcelona, 1989.
- TUÑÓN DE LARA, Manuel, Poder y sociedad en España, 1900-1931, Colección Austral-Historia Contemporánea, Espasa Calpe, Madrid, 1992.
- TUSELL, Javier, La dictadura de Franco, Alianza Editorial, Madrid, 1988.
España y la II Guerra Mundial. Entre el Eje y la neutralidad, Col. Historia Viva, 1, Ed. Temas de Hoy, Madrid, 1995.
- TUSELL, Javier; MONTERO, Feliciano; MARÍN, José María (Eds.), Las derechas en la España contemporánea, Col. Autores, Textos y Temas, Historia, Ideas y Textos, 21; Universidad Nacional de Educación a Distancia-Anthropos Editorial, Barcelona, 1997.
- VILAR, Sergio, La naturaleza del franquismo, Ediciones Península, Barcelona, 1977.
- VILLAR, Pierre, La Guerra Civil española, La Sociedad, Crítica, Barcelona, 1992. .
- VIÑAS, Ángel, La Alemania nazi y el 18 de julio. Antecedentes de la intervención alemana en la guerra civil española, Alianza Universidad, Alianza Editorial, Madrid, 1974.
Guerra, dinero, dictadura. Ayuda fascista y autarquía en la España de Franco, Serie General. Temas Hispánicos, 127, Crítica, Barcelona, 1984.
- WINSTON, Colin M., La clase trabajadora y la derecha en España. 1900-1936, Historia. Serie Menor, Cátedra, Madrid, 1989.
- ZUGAZAGOITIA, Julián, Guerra y vicisitudes de los españoles, Temas Hispánicos, Crítica, Barcelona, 1977.

- **Balears.**

- AAVV, La Guerra Civil a Eivissa i Formentera, Col·lecció Nit de Sant Joan, Institut d'Estudis Eivissencs, Eivissa, 1985.
- ALBERTÍ, Benet, La guerra civil a Banyalbufar. A l'ombra de la Falange, Col. La Guerra Civil a Mallorca. Poble a poble. 3, Documenta Balear, Palma, 1997.
- ARRARÁS, Joaquín, Historia de la Cruzada Española, Volum IV, Tom XVI, Ediciones Españolas, Madrid, 1941.
- BUADES, Josep M., "Una aproximació a l'espanyolisme a Mallorca (1939-1975)" a Verguisme, anarquisme i espanyolisme. Noves recerques sobre el s. XX a Mallorca, Coneixements, realitats i perspectives. 3, Fundació Emili Darder, Palma, 1997.
- CAPELLÀ, Llorenç (Dir.), Memòria civil (1936-1986). Mallorca en guerra, Premsa Nova, Palma de Mallorca, 1986-1987.
- CAPELLÀ, Llorenç, Diccionari Vermell, Moll, Palma de Mallorca, 1989.
- CARBONELL, Llorenç; MANERA, Carles, "Los precios en Mallorca durante la Segunda República (1931-1936) a Estudis Baleàrics, núm 1, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma de Mallorca, 1981.
- CARRIÓ, Bartomeu, "Els intel·lectuals nacionalistes: Mallorca 1900-1936" a Cultura i compromís polític a la Mallorca contemporània. Els intel·lectuals dins l'àmbit cultural català, Coneixements, realitats i perspectives. 2, Fundació Emili Darder, Palma, 1994.
- CERDÀ, Mateu, L'escoltisme a Mallorca (1907-1995), Biblioteca Abat Oliba, 209, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999.
- COMPANYY, Arnau, "Aproximació a la premsa diària menorquina durant la Guerra Civil (1936-1939)" a Estudis Baleàrics, num. 51, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1995.

- La Guerra Civil a Sant Joan. Cacics i repressors, Col·lecció La Guerra Civil a Mallorca. Poble a poble. 2, Documenta Balear, Palma, 1996.
- CRUELLES, M., L'expedició a Mallorca, any 1936, Juventud, Barcelona, 1972.
  - DURAN, Miquel, La política autonòmica de la Segona República, Palma, 1982. 1936 en Mallorca, imp. Imagen 70, Palma, 1982.
- “Algunas precisiones en torno al <Mil novecientos treinta y seis en Mallorca>” a Mayurka, núm. 22, Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts, Universitat de les Illes Balears, Palma, 1989.
- “La <Legión de Mallorca>” a Honderos. Cuadernos de Historia Militar, núm. 1, Comandancia General de la Zona Militar de Baleares, Palma, 1991.
- Sicut oculi. Un tiempo pasado que no fue mejor. Vigilantes y vigilados en la Mallorca de la posguerra 1941-1945, Miquel Font Ed., Palma, 1992.
- Responsabilidades políticas e incautación de bienes. Secuelas del desembarco de Bayo en Mallorca (1936-1939), Publicaciones del Archivo Duran Pastor, Palma, 1995.
- FERRÀ-PONÇ, Damià, “Cultura i política a Mallorca (I)” a Randa, núm. 2, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1976.
  - “Cultura i política a Mallorca (II). Art i literatura durant la guerra civil (1936-1939)” a Randa, núm. 3, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1976.
  - “Cultura i política a Mallorca (III). Tres intel·lectuals davant la guerra civil” a Randa, núm. 4, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1976.
  - “Cultura i política a Mallorca (IV). Mites culturals de la postguerra: l'Art (1939-1945)” a Randa, núm. 5, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1977.
  - “Cultura i política a Mallorca (V). Mites culturals de la postguerra: la literatura (1939-1945)” a Randa, núm. 7, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1978.

- FERRÀ- PONÇ, Damià; TERRADES, Andreu, “Poètica i plàstica de la guerra civil a Mallorca (1936-1939)” a Randa, núm. 4, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1976.
- GABRIEL, Pere, El moviment obrer a Mallorca, Lavínia, Barcelona, 1973.
- GAYOSO, Pilar, “Cojuntura crítica i activitat comercial a Mallorca, 1933-1939” a L’economia a Mallorca en el primer terç del segle XX. Estudis Baleàrics, núm. 53, Institut d’Estudis Baleàrics, 1996
- GINARD, David, “Centres de reclusió a la Mallorca en guerra (1936-1939)” a Randa, núm. 28, 1991.

La resistència antifranquista a Mallorca (1939-1948), Menjavents. 1, Documenta Balear, Palma, 1991.

L’esquerra mallorquina i el franquisme, Menjavents. 12, Documenta Balear, Palma, 1994.
- GUAL, Simón, Un siglo de la historia de Inca a través de su guarnición militar (1879-1986), Imp. Politécnica, Palma de Mallorca, 1986.
- MAS, Antoni, Guillem Crespí i Coll “Es Panderer” (1890-1948). Gloses, Obra Cultural Balear, Santa Margalida, 1996.
- MASCARÓ, Josep, Historia de Mallorca, Volums IV i V, Vicente Colom Rosselló Editor, Palma, 1978.
- MASSOT, Josep, “La guerra civil a Mallorca (I)” a Randa, núm. 1, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1975.

“La guerra civil a Mallorca (II)” a Randa, núm. 2, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1976.

“La guerra civil a Mallorca (III)” a Randa, núm. 3, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1976.

“La guerra civil a Mallorca (IV)” a Randa, núm. 4, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1976.

“Testimonis de la guerra i de l’exili a Mallorca” a Randa, núm. 4, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1976.

La guerra civil a Mallorca, Biblioteca Serra d’Or, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1976.

Església i societat a la Mallorca del segle XX, Biblioteca de Cultura Catalana, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1977.

Cultura i vida a Mallorca entre la guerra i la postguerra (1930-1950), Biblioteca Serra d’Or, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1978.

“El bisbe Josep Miralles davant la Dictadura, la República i la guerra civil” a MANENT, Albert; MASSOT, Josep i SOBERANAS, A.-J. (Eds.), Contribució a la història de l’església catalana. Homenatge a Mossèn Joan Bonet i Baltà, Biblioteca Abat Oliba/27, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1983.

“Andreu Crespí i la repressió nacionalista a Mallorca” a Randa, núm. 16, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1984.

“El bisbe Josep Miralles i <Les grands cimetières sous la lune> de Bernanos”, Separata d’Studia Historica et Philologica in Honorem M. Batllori, Publicaciones del Instituto Español de Cultura, Roma, 1984.

“Documents del bisbe Josep Miralles contra <Les Grands Cimetières sous la lune> de Bernanos” a Randa, núm. 18, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1985.

“Els catòlics catalans durant la guerra civil” a Qüestions de Vida Cristiana, núm. 131-132, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1986.

“La primera etapa de la repressió a Mallorca (juliol-setembre de 1936)” a Randa, núm. 20, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1986.

El desembarcament de Bayo a Mallorca. Agost-setembre de 1936, Biblioteca Serra d’Or, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1987.

“La diòcesi de Mallorca durant la Segona República i els primers anys de la guerra civil (Relació del bisbe Josep Miralles al Nunci Apostòlic. 3 de juliol de 1938) a Randa, núm. 22, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1987.

“La guerra civil a les Illes Balears” a Revista de Catalunya. Nova Etapa, núm. 14, Ed. Fundació Revista de Catalunya, Barcelona, 1987.

“Sobre la gènesi de <Els grans cementeris sota la lluna>” a Randa, núm. 24, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1988.

“Georges Bernanos a Mallorca (1934-1937)” a Revista de Catalunya. Nova Etapa, núm. 17, Ed. Fundació Revista de Catalunya, Barcelona, 1988.

“Els inicis del <Moviment> a Mallorca. De l’expedició de Bayo als bombardeigs de Barcelona” a AAVV, Catalunya i la guerra civil (1936-1939), Biblioteca Serra d’Or, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1988.

Vida i miracles del Conde Rossi. Mallorca agost-desembre 1936. Màlaga gener-feber 1939, Biblioteca Serra d’Or, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1988.

“Les etapes de la repressió feixista a Mallorca” a Randa, núm. 24, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1989.

“Sobre la situació político-militar a Mallorca durant la guerra civil (1936-1938)” a Randa, núm. 25, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1989.

Georges Bernanos i la guerra civil, Biblioteca Serra d’Or / 88, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1989.

“Poesia franquista en català a Mallorca” a FERRANDO, Antoni i HAUF, Albert G. (dir.), Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de llengua i literatura, Volum II, Biblioteca Abat Oliva / 82, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1990.

Els escriptors i la guerra civil a les Illes Balears, Biblioteca Serra d’Or, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1990.

“Les Illes Balears el 1939: l’altra cara de la victòria” a Randa, núm. 28, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1991.

El bisbe Josep Miralles i l’església de Mallorca, Biblioteca Serra d’Or, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1991.

“Llorenç Villalonga, confident de Georges Bernanos” a Randa, núm. 34, Barcelona, 1994.

“La repressió franquista a Mallorca vista pel cònsol Hillgarth (1936-1937)” a Afers, núm. 19, Editorial Afers, Catarroja, 1994.

El cònsol Alan Hillgarth i les Illes Balears (1936-1939), Biblioteca Serra d’Or, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995.

El primer franquisme a Mallorca. Guerra civil, repressió, exili i represa cultural. Biblioteca Serra d’Or, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1996.

Guerra civil i repressió a Mallorca, Biblioteca Serra d’Or, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1997.

Els bombardeigs de Mallorca durant la guerra civil (1936-1938), Biblioteca Serra d’Or, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1998.

Tres escriptors davant la guerra civil. Georges Bernanos - Joan Estelrich - Llorenç Villalonga, Biblioteca Serra d’Or / 215, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1998.

- MIRÓ, Santiago, Maestros depurados en Baleres durante la Guerra Civil, Llibres de la Nostra Terra/ 36, Lleonard Muntaner Editor, Palma de Mallorca, 1998.
- MORRO, Mateu, “Moviment obrer i partits d’Esquerra a Santa Maria del Camí (1931-1936)” a Estudis Baleàrics, núm. 11, Institut d’Estudis Baleàrics, Palma de Mallorca, 1983.
- MORRO, Mateu; SERRA, Sebastià, L’esquerra nacionalista a Mallorca (1900-1936), La Magrana, Barcelona, 1986.
- MURILLO, Andreu, “Els menorquins al desembarcament de Bayo” a Randa, núm. 4, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1976.
- NEGREIRA, Juan, Voluntarios baleares en la División Azul y Legión Azul. 1941-1944, Miramar, Palma, 1991.
- OLIVER, J., La II República: elecciones y partidos políticos, Institut d’Estudis Baleàrics, Palma, 1983.
- PEÑARRUBIA, Isabel, Els partits polítics davant el caciquisme i la qüestió nacional a Mallorca (1917-1923), Biblioteca Abat Oliba, Publicacions de l’Abadia de Montserrat-Consell Insular de Mallorca, Barcelona, 1991.
- PERELLÓ, Baltasar, “La Guàrdia Minicipal a la II República -1931-1936- a III Jornades d’Estudis Locals, Ajuntament d’Inca, Inca, 1997.
- PIERAS, Miquel, “Anticlericalisme durant la segona república. Inca 1931-1936” a III Jornades d’Estudis Locals, Ajuntament d’Inca, Inca, 1997.
- POMAR, Jaume, Llorenç Villalonga i el seu món, Di7, Binissalem, 1998.
- PONS, Nicolau, Jesuïtes mallorquins víctimes de la guerra civil, Lleonard Muntaner Ed., Palma, 1994.

Jeroni Alomar i Poquet. El capellà mallorquí afusellat pels feixistes el 1937, Leonard Muntaner Ed., Palma, 1995.

- QUARTARARO, Rosaria, “Política feixista a les Balears (1936-1939)” a Recerques, núm. 12, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1979.

- QUINTANA, Josep M., Menorca, segle XX. De la monarquia a la república, Els Treballs i els Dies, Moll, Palma, 1976.

- RAMON, Mateu, “El moviment associatiu a Calvià durant la Segona República” a Estudis Baleàrics, núm. 51, Institut d’Estudis Baleàrics, Palma, 1995.

- SANTANA, Manel, “L’associacionisme a Consell durant la dictadura de Primo de Rivera i la Segona República (1923-1936)” a Estudis Baleàrics, núm. 51, Institut d’Estudis Baleàrics, Palma, 1995.

La guerra civil a Consell. Les penes de mort, Col. La guerra civil a Mallorca. Poble a poble /1, Documenta Balear, Palma, 1996.

La guerra civil a Selva. Al recer de la muntanya, Col. La guerra civil a Mallorca. Poble a poble /4, Documenta Balear, Palma, 1998.

- SANTANA, Manel; MATES, Joan, “El plantejament de l’oci a Inca en el primer franquisme (1936-1960)” a III Jornades d’Estudis Locals, Ajuntament d’Inca, Inca, 1997.

- SCHALEKAMP, Jean, Mallorca, any 1936. D’una illa hom no en pot fugir, Prensas de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 1981.

- SERRA, Sebastià, “Alguns aspectes polítics d’Eivissa durant la Segona República” a Randa, núm. 7, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1978.

Les Illes Balears de la dictadura a la Segona República, Tesi doctoral, Palma, 1981, (Inèdita).

“Les Illes Balears de la Dictadura a la Segona República” a Estudis Baleàrics, núm. 2, Institut d’Estudis Baleàrics, Palma de Mallorca, 1991.

“Alguns plantejaments polítics i culturals a Mallorca, de la Dictadura a la Segona República” a Cultura i compromís polític a la Mallorca contemporània. Els intel·lectuals a l’àmbit cultural català, Coneixements, realitats i perspectives. 2, Fundació Emili Darder, Palma, 1994.

- SERRA, Sebastià; SITJES, Aina M., “El període republicà a Eivissa i Formentera durant la guerra civil” a Randa, núm. 12, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1982.

- VALRIU, Caterina, “Algunes gloses sòcio-polítiques, de 1932 a 1936” a Randa, núm. 10, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1980.

- Altres regions.

- ADRIÀ, Joan J., “De la guerra civil a la postguerra: contribució a l’estudi de la repressió franquista” a Afers, núm. 3, Editorial Afers, Catarroja, 1986.

- BENET, Josep, Cataluña bajo el régimen franquista. Informe sobre la persecución de la lengua y la cultura catalana por el régimen del general Franco, Blume, Barcelona, 1979.

L’intent franquista de genocidi cultural contra Catalunya, Biblioteca Abat Oiba, Publicacions de l’Abadia de Montserrat, Barcelona, 1995.

- CLARA, Josep, Girona sota el franquisme: 1939-1976, Quaderns d’història de Girona, Servei de Publicacions de l’Ajuntament de Girona, Girona, 1991.

- CORTÈS, Santiago, València sota el règim franquista (1939-1951). Instrumentalització, repressió i resistència cultural, Biblioteca Sanchis Guarner, Institut de Filologia Valenciana i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, València / Barcelona, 1995.
- GABARDA, Vicent, "Un aspecte de la repressió franquista: els afusellaments a Paterna" a Afers, núm. 3, Editorial Afers, Catarroja, 1986.
- GARCÍA, Cristóbal, Partidos y elecciones: 1933 en Huelva, Universidad de Huelva-Diputación Provincial de Huelva, Huelva, 1996.
- MÁIZ, Bernardo, Galicia na Segunda República e baixo o franquismo (1930-1976), Edicións Xerais de Galicia, Vigo, 1988.
- MARTÍN, Ricardo Manuel, Información y propaganda en la prensa del Movimiento: "Libertad" de Valladolid, 1931-1979, Universidad de Valladolid, Valladolid, 1994.
- MOLAS, Isidre, El sistema de partidos políticos en Cataluña (1931-1936), Ediciones Península, Barcelona, 1974.
- ORTIZ, Manuel, Violencia política en la II República y el primer franquismo. Albacete, 1936-1950, Siglo XXI, Madrid, 1996.
- PIÑOL, Josep M., El nacionalcatolicisme a Catalunya i la resistència. 1926-1966, Col. Estudis i Documents / 45, Ajuntament de Barcelona-Edicions 62, Barcelona, 1993.
- RÚJULA, Pedro; PEIRÓ, Ignacio, La Historia local en la España Contemporánea. Estudios y reflexiones desde Aragón, Departamento de Historia Moderna y Contemporánea, Universidad de Zaragoza-L'Avenç, Barcelona, 1999.
- SANTACANA, Carles, Victoriosos i derrotats: el franquisme a l'Hospitalet, 1939-1951, Col. Llorenç Sans d'Estudis del Baix Llobregat, Centre d'Estudis de l'Hospitalet-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1994.

- VILANOVA, Francesc, "Les responsabilitats polítiques dels regionalistes catalans (1939-1942)" a Recerques, núm. 31, Curial, Barcelona, 1995.

- VILARROYA, Joan, Els bombardeigs de Barcelona durant la guerra civil (1936-1939), Biblioteca Serra D'Or, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1981.

- BIBLIOGRAFIA SOBRE ARXIUS.

- Mallorca.

- AAVV, L'arxiu municipal de Montuïri, Ajuntament de Montuïri, Montuïri, 1982.

- AAVV, Aportaciones para una guía de los archivos de Baleares: comunicaciones presentadas a la VII Conferencia Internacional de Estudios Mediterráneos, Sóller, 1983, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1983.

- CATANYER, Joan; NIGORRA, Antoni; OLIVER, Margalida, Arxiu municipal de Sóller, Imp. Calatayud, Sóller, (198?).

- ENSENYAT, Joan; MUNTANER, Lleonard; VALERO, Gaspar, L'arxiu municipal d'Escorca, Imp. Imagen 70, Palma, 1980.

- GARAU, Isabel; RIERA, Joan J., Inventari de l'Arxiu municipal de Pollença, Consell Insular de Mallorca i Ajuntament de Pollença, 1997.

- GONZÁLEZ, Elvira; MEDRANO, Dolors; VALERO, Gaspar, Inventari de l'Arxiu municipal de Consell, Sèrie Arxius: instruments de descripció documental / 11, Consell Insular de Mallorca, Palma, 1987.

- LLADÓ, Joan, Guia de l'Arxiu municipal de Calvià, Ajuntament de Calvià, Calvià, 1995.

- LLOBERA, Antònia M.; FIOL, Joan M., Inventari de l'Arxiu municipal de Llubí, Consell Insular de Mallorca, Palma, 1993.
- MARCÚS, Laura, Inventari de l'Arxiu municipal de Maria de la Salut, Consell Insular de Mallorca, Palma, 1991.
- MASSANET, Maria; MASSOT, Maria J., Inventari de l'arxiu municipal de Porreres, Consell Insular de Mallorca, Palma, 1987.
- MORALES, Margarita, Inventari de l'Arxiu municipal de Lloret de Vistalegre, Consell insular de Mallorca, Palma, 1993.
- MUNTANER, Leonard; ENSENYAT, Joan; GONZÁLEZ, Elvira, L'arxiu municipal de Bunyola: inventari, Imp. Mallorquina, Palma, 1981.
- MUT, Antoni, Aproximación a los archivos de Mallorca, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1983.
- RIERA, Joan J.; GARAU, Isabel, El archivo municipal de Campos del Puerto, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1983.
- RIERA, Joan J.; RIERA, Francesc; GARAU, Isabel, Els arxius municipals de Mallorca: l'arxiu municipal de Son Servera, Conselleria de Cultura, Educació i Esports, Palma, 1993.
- ZAMORANO, Beatriz; BALLESTER, Antoni, Inventari de l'Arxiu municipal de Santanyí, Consell Insular de Mallorca i Ajuntament de Santanyí, Palma, 1992.

- **Menorca.**

- RIERA, Francesc, Aproximación a los archivos de Menorca, Institut d'Estudis Baleàrics, Palma, 1993.

- Resta de l'Estat.

- BALLESTEROS, Floriano (dir.), Inventario del Archivo Municipal de Poza de la Sal (Burgos), Ministerio de Cultura, Mancomunidad de Promoción del Norte de la Provincia de Burgos, Burgos, 1986.

Inventario del Archivo Municipal de Espinosa de los Monteros (Burgos), Ministerio de Cultura, Mancomunidad de Promoción del Norte de la Provincia de Burgos, Burgos, 1987.

Inventario del Archivo Municipal de Gumiel de Izán (Burgos), Diputación Provincial de Burgos, Burgos, 1987.

- BARRERA, Modest; PÉREZ, Luis Miguel; RABASSA, Carles A., Catàleg de l'Arxiu Municipal de Culla, Arxius Valencians. 10, Generalitat Valenciana, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència i Diputacions d'Alacant, Castelló i València, València, 1990.

- CABALLERO, Pilar; MURILLO, Lucia, Catálogo del Archivo Municipal de Grañón, Gobierno de la Rioja, Consejería de Cultura, Deportes y Juventud-Ministerio de Asuntos Sociales, Instituto de la Juventud, Logroño, 1992.

- DUPLA, Ana; PARRA, Cecilia; SÁNCHEZ-SILVA, Paloma; SEVILLA, Isabel, Guía del Archivo Histórico Municipal de Alcalá de Henares, Consejería de Cultura y Deportes, Comunidad de Madrid, Madrid, 1987.

- EGEA, José F.; SENAC, Begoña; VINYAS, Carmen; ZARAGOZA, Francisco, Archivos municipales de la Provincia de Zaragoza I, (Atea - Codos - Nigüella- Villalengua), Diputación de Zaragoza, Zaragoza, 1990.

- ELGARRISTA, Rosa; GIL, Pilar; FRESNEDA, Rafael; VEGA, Ana, Inventario del archivo municipal de Totana, Comunidad Autónoma de la Región de Murcia, Consejería de Cultura, Educación y Turismo, Dirección General de Cultura, Murcia, 1988.
- FRESNEDA, Rafael; De LARA, Francisco (coord.), Inventarios de los archivos municipales de Alguazas y Blanca, Consejería de Cultura, Educación y Turismo, Región de Murcia, Murcia, 1990.
- FURIÓ, Antoni, "Catàleg-inventari del fons de Falange de l'arxiu municipal de Sueca. 1933-1966" a Estudis d'Història Contemporània del País Valencià, núm. 6, Universitat de València, València.
- HEREDIA, Antonia (dir.), Inventario de los archivos municipales de Pilas, Morón de la Frontera, Herrera y Peñaflor, Archivos Municipales Sevillanos. 3, Diputación Provincia de Sevilla, Sevilla, 1985.
- LONGÁS, Mª Angeles; VELASCO, Esperanza, Archivo Municipal de Villaroya de la Sierra, Archivos Aragones. 1, Diputación general de Aragón, Departamento de Cultura y Educación, Zaragoza, 1988.
- PÉREZ, J.M., Memoria-Inventario del Archivo Municipal de Toro y Tagarabuena, Instituto de Estudios Zamoranos "Florian de Ocampo", Diputación Provincial de Zamora, Zamora, 1996.
- REY, Remedios (dir.), Guía, inventario, índice del Archivo Municipal: Aracena (Huelva), Archivos Municipales Onubenses, Diputación Provincial de Huelva, Huelva, 1987.
- Guía, inventario, índice del Archivo Municipal: El Cerro de Andévalo (Huelva), Archivos Municipales Onubenses, Diputación Provincial de Huelva, Huelva, 1987.

Guía, inventario, índice del Archivo Municipal: Cartaya (Huelva), Archivos Municipales Onubenses, Diputación Provincial de Huelva, Huelva, 1988.

Guía, inventario, índice del Archivo Municipal: La Palma del Condado (Huelva), Archivos Municipales Onubenses, Diputación Provincial de Huelva, Huelva, 1988.

Guía, inventario, índice del Archivo Municipal: Trigueros (Huelva), Archivos Municipales Onubenses, Diputación Provincial de Huelva, Huelva, 1988.

Guía, inventario, índice del Archivo Municipal: Moguer (Huelva), Archivos Municipales Onubenses, Diputación Provincial de Huelva, Huelva, 1991.

- RODRÍGUEZ, Julia M., Archivo Municipal, Memoria Informe 1990, Ayuntamiento de Alcobendas, Alcobendas, 1990.

- RODRÍGUEZ, M^a. Pilar, Inventario de los Archivos Municipales de: Piña de Campos, Villajimena, Monzón de Campos, Castromocho, Archivos Municipales Palentinos. 1, Diputación Provincial de Palencia, Departamento de Cultura, Palencia, 1994.

Inventario de los Archivos Municipales de: Sotobañado y Priorato, Bascones de Ojeda, Calahorra de Boedo, Archivos Municipales Palentinos. 2, Diputación Provincial de Palencia, Departamento de Cultura, Palencia, 1995.

